

handel wewnętrzny

PISMO ŚRODOWISKA
BADACZY
PROBLEMÓW
RYNKU

ukazuje się od 58 lat

lipiec-
sierpień
tom 1

rynek • przedsiębiorstwo • konsumpcja • marketing

Trendy i wyzwania zrównoważonego rozwoju w XXI wieku

Spis treści

Wprowadzenie	3
I. Makroekonomiczne aspekty zrównoważonego rozwoju	
Wpływ polityki łagodzenia ilościowego na zaburzenie wzrostu zrównoważonego na przykładzie Stanów Zjednoczonych – <i>Marcin Brycz</i>	7
Zrównoważony rozwój a globalizacja konsumpcji – <i>Anna Cudowska-Sojko</i>	16
Koncepcja zrównoważonego rozwoju w polityce transportowej Unii Europejskiej i Polski – <i>Piotr Cyplik, Łukasz Brzeziński</i>	25
Zrównoważony rozwój potrzebuje nowych zasad polityki gospodarczej – <i>Grzegorz Hoppe</i>	36
Wskaźniki zrównoważonego rozwoju na przykładzie Niemiec – stan realizacji na tle wybranych krajów i perspektywy – <i>Lilianna Jodkowska</i>	46
Teoria dóbr publicznych jako uzupełnienie luki w analizie społecznego wymiaru zrównoważonego rozwoju – <i>Aneta Kargol-Wasiluk</i>	57
Zrównoważony rozwój a ekoinnowacje – <i>Anna Katola</i>	68
Zrównoważona gospodarka odpadami komunalnymi – <i>Lidia Kłos</i>	78
Rezerwy walutowe a wzrost zrównoważony – <i>Renata Knap</i>	90
Wyzwania rozwojowe przedsiębiorczości w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej – <i>Maria Kola-Bezka</i>	100
Globalizacja a idee zrównoważonego rozwoju – <i>Jolanta Kondratowicz-Pozorska</i>	111

2 SPIS TREŚCI

Rozwój zrównoważony w strategiach i programach publicznych – <i>Małgorzata Kożuch</i>	120
Morska energetyka wiatrowa jako istotny element zrównoważonej energetyki w Europie – <i>Marta Krawczyk</i>	128
Zrównoważone leśnictwo w Polsce – <i>Hanna Kruk</i>	137
Jakość życia w kontekście zrównoważonego rozwoju – <i>Barbara Kryk</i>	145
Wykorzystanie paliw alternatywnych w transporcie – <i>Urszula Motowidlak</i>	156
Czynniki rozwoju gospodarczego w koncepcji gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej – <i>Wojciech Piontek</i>	166
Problemy finansowania ochrony środowiska z punktu widzenia teorii dóbr publicznych – <i>Katarzyna Poskrobko</i>	174
Společne efekty kształtowania ładu ekologiczno-gospodarczego – <i>Tomasz Poskrobko</i>	184
Innowacje w sektorze usług a zrównoważony rozwój gospodarki – <i>Grażyna Węgrzyn</i>	194
Pozaeconomiczny potencjał obszarów przyrodniczo cennych w Polsce – <i>Aneta Zielińska</i>	202

II. Mikroekonomiczne aspekty zrównoważonego rozwoju

Ekoinnowacje na przykładzie przedsiębiorstw małopolskich – <i>Renata Koneczna, Beata Chadzińska</i>	211
Cele działalności przedsiębiorstw a zrównoważony rozwój – <i>Anna Lemańska-Majdzik</i>	221
Společna odpowiedzialność przedsiębiorstw w świetle badań – <i>Agata Lulewicz-Sas</i>	230
Zrównoważony rozwój w mikroprzedsiębiorstwach – działanie świadome czy nie? – <i>Martyna Malak, Żaneta Pruska, Piotr Cyplik</i>	241
Wpływ warunków atmosferycznych na przychody podmiotów gospodarczym wyzwaniem dla zrównoważonego rozwoju XXI wieku – <i>Dorota Michalak</i>	250
Działalność innowacyjna a ochrona środowiska na przykładzie polskich przedsiębiorstw – <i>Joanna Sadkowska</i>	259
CSR w działalności małych przedsiębiorstw – <i>Monika Sipa</i>	270
Imperatyw zrównoważonego rozwoju a współdziałanie przedsiębiorstw w sieciach wartości – <i>Piotr Tomski</i>	279
Nowe podejście do definiowania celów przedsiębiorstwa w świetle koncepcji CSR – <i>Anna Wildowicz-Giegiel</i>	289
Koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu szansą konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw – <i>Dagmara K. Zuzek</i>	298

Wprowadzenie

Niniejszy numer „Handlu Wewnętrznego” (w trzech tomach) jest poświęcony „Trendom i wyzwaniom zrównoważonego rozwoju w XXI wieku”. Zagadnienia w nim poruszane wpisują się w nurt dyskusji związanych z dążeniem i możliwościami zapewnienia wszystkim państwom trwałego i zrównoważonego rozwoju (społecznie, ekonomicznie i ekologicznie) wszystkim państwom. Ma to istotne znaczenie ze względu na fakt, że koncepcja zrównoważonego rozwoju jest od 20 lat uznawana za priorytetowy kierunek rozwoju społeczno-ekonomicznego. W tym czasie bardzo rozwinęła się zarówno teoria, jak i praktyka związana z realizacją tej koncepcji, i to na wszystkich poziomach gospodarowania. Znalazło to odzwierciedlenie w prezentowanych artykułach naukowych.

Artykuły zawierają bardzo interesujące materiały badawcze i przemyślenia, które dotyczą wielu aspektów i wyzwań zrównoważonego rozwoju, pojawiających się wraz ze zmieniającą się rzeczywistością gospodarczą. Należy również podkreślić, że autorzy prac reprezentują ośrodki naukowe i badawcze z regionów całej Polski. Dzięki temu istnieje możliwość poznania zainteresowań i kierunków badań prowadzonych w tym zakresie.

Różnorodność zagadnień i problemów poruszonych przez autorów artykułów jest tak duża, że zostały one odpowiednio pogrupowane i ujęte w trzech tomach publikacji. W tomie I zaprezentowano wybrane makro- i mikroekonomiczne aspekty zrównoważonego rozwoju. W tomie II zawarto zagadnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju na poziomie regionalnym i obszarach wiejskich. Natomiast w tomie III ujęto narzędzia wdrażania oraz aspekty społeczne, prawne i edukacyjne zrównoważonego rozwoju.

Należy oczekiwać, że zaprezentowane artykuły będą cennym źródłem informacji dla wszystkich zainteresowanych tematyką zrównoważonego rozwoju i inspiracją do prowadzenia dalszych badań przyczyniających się do upowszechniania i wdrażania tej koncepcji.

Barbara Kryk

Introduction

This issue of “Handel Wewnętrzny” (Internal Trade) is devoted to trends and challenges of sustainable development in the 21st century. The questions touched in it fit well in the discussion on the strive and opportunities for ensuring sustainable development (socially, economically and environmentally) for all states. This is of a substantial importance due to the fact that the concept of sustainable development has for 20 years been considered as the priority direction of socioeconomic development. Over that time-period, there has been vastly developed both the theory and the practice related to implementation of this concept, and at all levels of management. This is reflected in the presented research articles.

The articles comprise very interesting research materials and thoughts concerning many aspects and challenges of sustainable development, which appear together with the changing economic reality. It must also be emphasised that the authors of studies represent scientific and research centres from the regions of entire Poland. Owing to this, there is an opportunity to learn interests and directions of the research carried out in this area.

Variety of issues and problems touched by the authors of articles is so vast that they are properly grouped and included into the three volumes of the issue. In Volume 1, there are presented the selected macro- and microeconomic aspects of sustainable development. Volume 2 includes the issues relating to sustainable development at the regional level and in rural areas. And Volume 3 presents the tools of implementation as well as the social, legal and educational aspects of sustainable development.

It is proper to expect that the presented articles will be a valuable source of information for all concerned with the subject matters of sustainable development and inspiration to carry out further research contributing to popularisation and implementation of this concept.

Barbara Kryk

Введение

Настоящий выпуск журнала «Handel Wewnętrzny» (Внутренняя торговля) посвящен тенденциям и вызовам устойчивого развития в XXI веке. Вопросы, затрагиваемые в нем, хорошо вписываются в обсуждение стремления и возможностей обеспечения устойчивого развития (в социальном, экономическом и экологическом плане) для всех государств. Это имеет существенное значение в виду факта, что концепция устойчивого развития уже в течение 20 лет считается приоритетным направлением социально-экономического развития. За это время весьма развилась как теория, так и практика, связанная с осуществлением этой концепции, причем на всех уровнях управления. Это нашло свое отражение в представляемых научных статьях.

Статьи содержат очень интересные материалы исследований и мысли, которые касаются многих аспектов и вызовов устойчивого развития, появляющихся вместе с изменяющейся экономической действительностью. Следует тоже подчеркнуть, что авторы работ представляют научные и исследовательские центры из регионов всей Польши. Благодаря этому возможно ознакомление с интересами и направлениями исследований, проводимых в этом отношении.

Разновидность вопросов и проблем, затронутых авторами статей, настолько велика, что они были соответствующим образом группированы и включены в 3 тома данного выпуска. В томе 1 представили избранные макро- и микроэкономические аспекты устойчивого развития. Том 2 содержит вопросы, касающиеся устойчивого развития на региональном уровне и в сельских районах. Том 3 же содержит инструменты внедрения, а также социальные, правовые и образовательные аспекты устойчивого развития.

Следует ожидать, что представленные статьи будут ценным источником информации для всех заинтересованных тематикой устойчивого развития и инспирацией к проведению дальнейших исследований, способствующих популяризации и внедрению этой концепции.

Барбара Крык

MAKROEKONOMICZNE ASPEKTY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Marcin Brycz
Uniwersytet Gdański

WPLYW POLITYKI ŁAGODZENIA ILOŚCIOWEGO NA ZABURZENIE WZROSTU ZRÓWNOWAŻONEGO NA PRZYKŁADZIE STANÓW ZJEDNOCZONYCH

Streszczenie

Celem rozważań jest przedstawienie wpływu potencjalnych skutków polityki łagodzenia ilościowego na zaburzenia rozwoju zrównoważonego w Stanach Zjednoczonych. Założono, że skup obligacji skarbowych przez Rezerwę Federalną może powodować zjawisko pułapki płynności, a więc sytuację, gdy dodatkowe pieniądze w gospodarce narodowej nie powodują wzrostu inflacji bazowej oraz nie pobudzają wzrostu gospodarczego. Elementy pułapki płynności powodują z kolei wzrost cen surowców, które zaburzają rozwój zrównoważony. Za miarę wielkości pułapki płynności przyjęto udział podaży pieniądza M1 w M2, badano wpływ tej wielkości na wzrost cen poszczególnych kategorii za pomocą testu przyczynowości w sensie Grangera. Otrzymane wyniki sugerują, że polityka łagodzenia ilościowego w Stanach Zjednoczonych spełnia swoją rolę, a więc wpływa na wzrost inflacji bazowej, jednak również silnie oddziałuje na wzrost cen surowców w szczególności ropy naftowej. Ta zależność z kolei powoduje wzrost cen usług transportowych i tym samym zaburza rozwój zrównoważony w USA.

Słowa kluczowe: pułapka płynności, łagodzenie ilościowe, rozwój zrównoważony.

Kody JEL: E31 E44

Wstęp

Kryzys finansowy zapoczątkowany w 2008 roku zmusił polityków monetarnych do zastosowania niekonwencjonalnej polityki. Działania te polegały z jednej strony na udzielaniu kredytów na rynku międzybankowym zagrożonym instytucjom finansowym pod zastaw niepłynnych aktywów, a z drugiej – na skupie obligacji skarbowych w celu obniż-

ki długoterminowych stóp procentowych. Ubocznym efektem tych działań był znaczący wzrost podaży pieniądza – o wiele większy niż ten odpowiadający potencjalnej produkcji. Zmiana relacji wzrostu gospodarczego, popytu na dobra oraz ilości pieniądza w światowej gospodarce doprowadziły w konsekwencji do wzrostu cen surowców i presji inflacyjnej.

Polityka łagodzenia ilościowego w USA została przeprowadzona na bardzo dużą skalę i można założyć, że miała istotny wpływ na wzrost zrównoważony w Stanach Zjednoczonych, co jest tezą niniejszego artykułu.

Przesłanki za prowadzeniem polityki łagodzenia ilościowego

W ciągu ostatnich trzydziestu lat prawie zawsze polityka monetarna w krajach wysoko rozwiniętych oznaczała manipulację krótkoterminową stopą procentową w celu osiągnięcia założeń stabilności cen oraz utrzymania wielkości produkcji rzeczywistej blisko produkcji potencjalnej. Działanie łagodzenia ilościowego polega z kolei na zwiększaniu gotówki poprzez bezpośrednie kierowanie jej do instytucji finansowych. A więc podstawowa różnica pomiędzy tradycyjną polityką monetarną a łagodzeniem ilościowym tkwi w przejściu polityki monetarnej od kontroli ceny pieniądza (manipulacja stopą procentową) do zwiększenia jego ilości¹. Należy także zaznaczyć, że ilość pieniądza w gospodarce jest częściowo powiązana ze stopami procentowymi w przypadku prowadzenia polityki celu stopy procentowej (tak jak ma to miejsce w USA). Gdy władze monetarne obniżają stopę procentową (w Stanach Zjednoczonych – *federal funds rate*) zwiększają skup krótkoterminowych papierów w operacjach otwartego rynku. Tak prowadzona polityka monetarna może co najwyżej obniżyć nominalną krótkoterminową stopę procentową do wartości bliskiej zera (tzw. polityka zerowej stopy procentowej). W przypadku, gdy ten instrument jest wyeksploatowany, wprowadza się politykę łagodzenia ilościowego czyli skupu papierów wartościowych o dłuższym terminie zapadalności w celu obniżenia długookresowej stopy procentowej. Zwiększony skup obligacji długoterminowych powoduje wzrost ceny tych papierów, co jednocześnie zmniejsza ich oprocentowanie. Prowadzone w ten sposób działania władz monetarnych sprawiają, że w bilansie banku centralnego pojawia się więcej obligacji długoterminowych, a na rynek bezpośrednio trafia gotówka.

Polityka łagodzenia ilościowego w wielkiej gospodarce otwartej, a więc w takim kraju, który znajduje się w grupie najbardziej uprzemysłowionych gospodarek świata, w najnowszej historii gospodarczej miała miejsce po raz pierwszy w 1999 roku w Japonii. Władze monetarne Japonii wprowadziły do terminologii ekonomii pojęcia: „polityka zerowej stopy procentowej” oraz „łagodzenia ilościowego”. Jednak wcześniej istniały już koncepcje teoretyczne, w których zastanawiano się nad łagodzeniem polityki monetarnej na dużą skalę, m.in. Keynesa oraz Hicksa². Milton Friedmann³ stwierdza, że przyczyną tak głębokiego załamania gospodarczego w Stanach Zjednoczonych lat trzydziestych były złe decyzje ówczesnych władz FED, które nie zdecydowały się zwiększać podaży pieniądza na szeroką skalę. Innymi słowy, załamanie gospodarcze było spowodowane zbyt małą ilością pieniądza w gospodarce. Kryzys finansowy, a później gospodarczy powoduje silne tendencje deflacyjne, które mogą się przerodzić w spiralę permanentnej deflacji – recesji, tak jak to miało miejsce w Japonii od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Obawy

¹ V. Weiland, *Quantitative Easing: A Rationale and Some Evidence From Japan*, “NBER Working Paper” 2009, 15565.

² A. Orphanides, V. Weiland, *Efficient Monetary Policy Design near Price Stability*, “Journal of the Japanese and International Economies” 2000, No. 14.

³ M. Friedman, A.J. Schwartz, *A Monetary History of the United States 1867-1960*, Princeton University Press, Princeton 1963.

przed tendencjami trwałej deflacji są jedną z głównych przesłanek za prowadzeniem polityki łagodzenia ilościowego.

Argumentów za silnym i bezpośrednim zwiększaniem podaży pieniądza dostarcza także teoria mechanizmu transmisji kredytowej. Bernanke i Gertler⁴ zwracają uwagę, że oprócz tradycyjnego mechanizmu polityki monetarnej – zmiany kosztu kapitału – wzmacnia go także mechanizm przyznawania kredytów oraz jakość bilansów w przedsiębiorstwach, które to wpływają na możliwości finansowania działalności. Innymi słowy, zwiększanie bazy monetarnej oraz obniżanie stóp procentowych może spowodować wzrost produkcji, gdy system bankowy będzie skłonny pożyczać środki pieniężne podmiotom gospodarczym. Zablokowanie tego kanału może spowodować, że polityka łagodzenia ilościowego okazuje się nieskuteczna. Krugman⁵ analizuje rolę mechanizmu transmisji kredytu w przypadku zaistnienia pułapki płynności, a więc kiedy zwiększanie podaży pieniądza nie przyczynia się do wzrostu inflacji. W takiej sytuacji konsumenci są obojętni względem depozytów i gotówki, a banki są obojętne względem gotówki i obligacji, ponieważ stopa procentowa wynosi zero. Wtedy zwiększanie ilości pieniądza nie wpłynie na produkcję oraz ceny, ponieważ w bankach powstaną dodatkowe rezerwy zamiast nowych kredytów. Taka sytuacja rzeczywiście miała miejsce w Japonii w latach 1994-1997, mimo wzrostu w tym kraju agregatu monetarnego M1 o 25%; w tym czasie udzielone kredyty przez banki wzrosły jedynie o 0,9%, a agregat M2 o 10%. Krugman⁶ argumentuje także, że podczas wielkiego kryzysu w latach trzydziestych w Stanach Zjednoczonych agregat pieniężny M1 rósł szybciej niż agregat M2.

Rozmiary polityki łagodzenia ilościowego w Stanach Zjednoczonych

Od roku 2007 banki centralne Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii oraz Europejski Bank Centralny zdecydowały się wprowadzić politykę łagodzenia ilościowego. Jednak to bank centralny Stanów Zjednoczonych dokonał skupu papierów wartościowych na niespotykaną skalę w historii światowej gospodarki, dlatego przedmiotem analizy będą skutki polityki łagodzenia ilościowego w Stanach Zjednoczonych.

Na wykresie 1 przedstawiono strukturę aktywów rezerwy federalnej w latach 2007-2011. Przed wystąpieniem kryzysu finansowego aktywa banku centralnego w Stanach Zjednoczonych nie przekraczały 900 dolarów. USD, które w większości składały się papierów dłużnych, głównie obligacji skarbowych. W pierwszych miesiącach po upadku banku Lehman Brothers. FED zapewnił amerykańskiemu systemowi bankowym programy płynnościowe, czyli pożyczki dla banków pod zastaw niepłynnych aktywów. Od początku 2009 roku rezerwa federalna przystąpiła do skupu papierów dłużnych prowadząc politykę łagodzenia ilościowego. W początku 2009 roku skupem objęto papiery zabezpieczone hipotekami na wartość ok. 1000 mld dolarów, a w dalszej kolejności obligacje skarbowe zwiększając ich posiadanie w aktywach z 476 mld dolarów w 2008 roku do 1671 mld dolarów na koniec roku 2011. W okresie prowadzenia polityki łagodzenia ilościowego bilans banku centralnego powiększył się ponad trzykrotnie tj. o 2000 mld dolarów, co stanowi 3,3% światowego PKB⁷.

⁴ B. Bernanke, M. Gertler, *Inside the Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission*, "The Journal of Economic Perspectives" 1995, Vol. 9, No. 4.

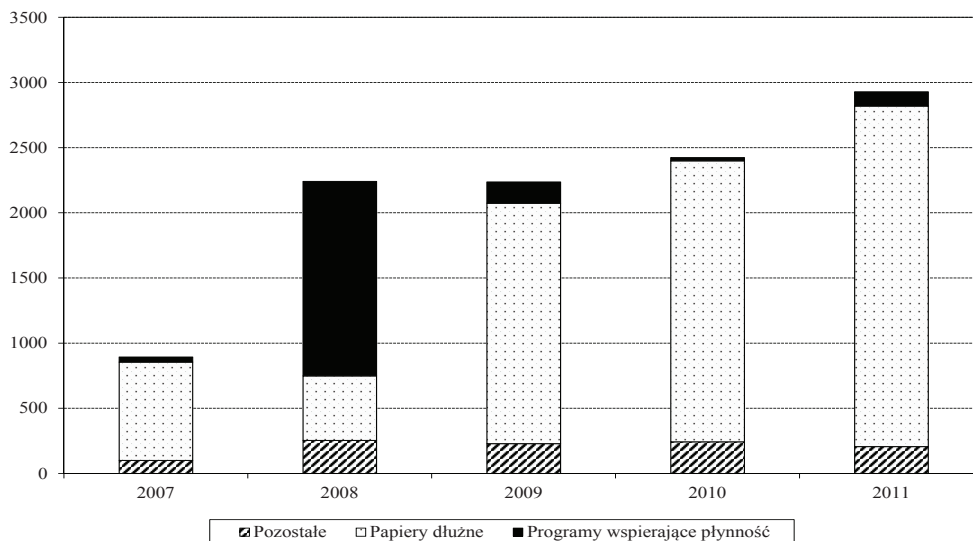
⁵ P. Krugman, *It's Baaack: Japan's Slump and the Return of the Liquidity Trap*, "Brookings Papers on Economic Activity" 1998, No. 2.

⁶ P. Krugman, *op. cit.*

⁷ Na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego (IMF 2012). PKB w cenach bieżących.

Wykres 1

Aktywa Rezerwy Federalnej na koniec roku (w mld USD)

Źródło: dane FED.

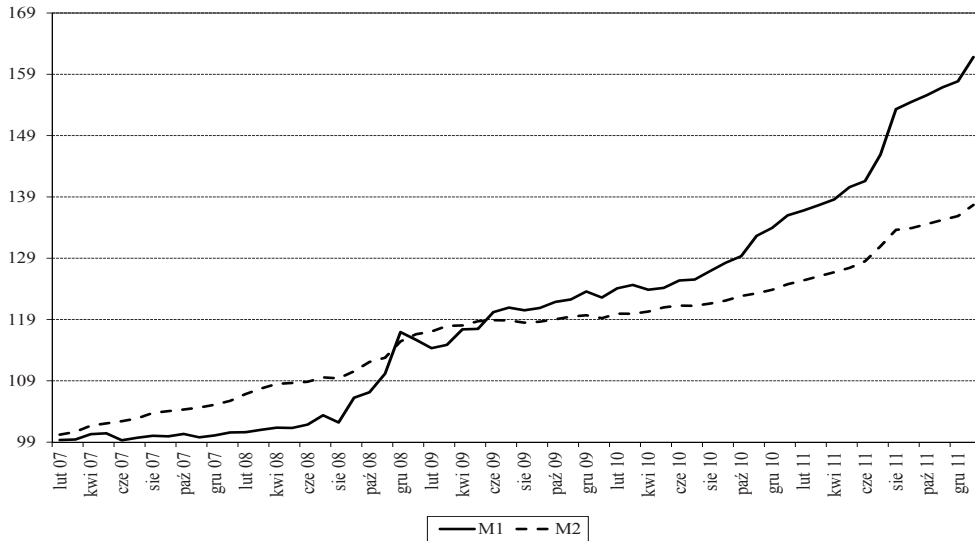
Mimo wprowadzenia na rynek tak dużej ilości gotówki, w Stanach Zjednoczonych bezrobocie oraz wzrost gospodarczy wciąż utrzymują się na niezadowalającym poziomie, jednak inwestycje w środki trwałe oraz spożycie indywidualne nieznacznie wzrastają (FED, 2012). Utrzymujące się bezrobocie na podwyższonym poziomie oraz niska inflacja bazowa w Stanach Zjednoczonych może mieć swoje podłoże w elementach pułapki płynności, które tam spotykamy.

Na wykresie 2 przedstawiono przebieg wzrostu agregatów pieniężnych M1 oraz M2 w Stanach Zjednoczonych. Od początku 2009 roku, kiedy wprowadzono politykę łagodzenia ilościowego, podaż pieniądza M1 rośnie znacznie szybciej niż agregat M2. Ma to swoją przyczynę w tym, że dodatkowa gotówka w całości nie jest kierowana na rynek kredytowy. Tezę tę wydają się potwierdzać dane o inflacji.

W roku 2009 – drugim roku załamania gospodarczego w USA – indeks cen konsumpcyjnych ogółem spadł 0,46%, co było wynikiem spadku cen surowców, a także spadku cen konsumpcyjnych po wyłączeniu cen żywności oraz paliw w początku 2009 roku⁸. Natomiast w latach 2010 i 2011 zauważalny był wzrost cen usług transportowych, który wynosił odpowiednio 7,8% oraz 9,8%. Ceny żywności wpływały na wzrost inflacji ogółem dopiero w roku 2011 i wzrost cen żywności wynosił 3,6%. Silne zwiększenie podaży pieniądza nie przyczyniło się do wzrostu inflacji bazowej w Stanach Zjednoczonych, lecz powstrzymało jej silny spadek w roku 2009. Polityka łagodzenia ilościowego wpłynęła jedynie nieznacznie na inflację ogółem poprzez wzrost cen kosztów transportu (poprzez wzrost cen ropy) oraz nieznacznie przez wzrost cen żywności.

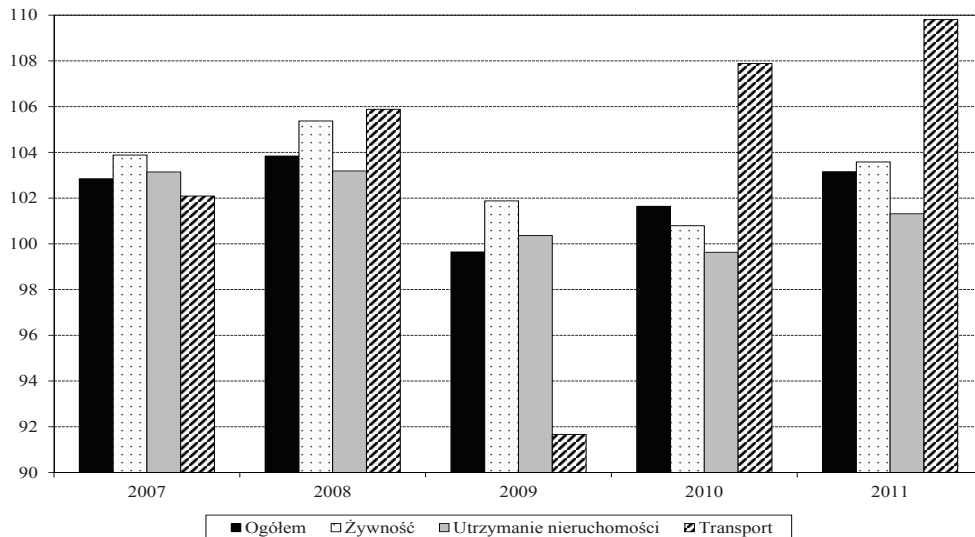
⁸ M. Brycz, *Kryzys finansowy 2008 a inflacja w Stanach Zjednoczonych jako nowe wyzwanie dla współczesnej ekonomii* (w:) B. Kryk (red), *Trendy i wyzwania zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Zapol, Szczecin 2011.

Wykres 2
Agregaty pieniężne w Stanach Zjednoczonych w latach 2007-2012 (styczeń 2007 = 100)

Źródło: jak w wykresie 1.

Wykres 3
Indeksy cen konsumpcyjnych w Stanach Zjednoczonych wg kategorii (rok poprzedni = 100)

Źródło: dane Bureau of Labor Statistic.

Wpływ polityki łagodzenia ilościowego na zaburzenie zrównoważonego rozwoju

Polityka łagodzenia ilościowego, jakkolwiek potrzebna w celu przeciwdziałania kurczeniu się ilości pieniądza na skutek załamania kredytowego, przynosi skutki uboczne w postaci zaburzenia rozwoju zrównoważonego. Polityka ta ma na celu przede wszystkim przeciwdziałanie tendencjom deflacyjnym poprzez stymulowanie inflacji bazowej. Jednak gdy zaistnieje pułapka płynności, wtedy inflacja bazowa oraz inflacja ogółem nie wzrastają, a pojawiają się tendencje, które zaburzają rozwój zrównoważony – wzrost cen surowców. Celem badania jest sprawdzenie, czy szybszy przyrost podaży pieniądza M1 nad M2 miał wpływ na wzrost poszczególnych indeksów cenowych.

Do analizy zostaną wykorzystane szeregi, które publikuje FED – wyrównane sezonowe agregaty pieniężne M1 oraz M2 i obliczony udział podaży M1 w M2, a także indeksy cen konsumpcyjnych wyrównane sezonowo: po wyłączeniu cen żywności oraz paliw, żywności, transportu, utrzymania nieruchomości, które publikuje *Bureau of Labour Statistics*. Na podstawie otrzymanych indeksów jednopodstawowych obliczono przyrosty ich logarytmów i sprawdzono zintegrowanie procesu testem rozszerzonym Dickeya-Fullera. Następnie przeprowadzono analizę testu przyczynowości w sensie *Grangera* w celu sprawdzenia, czy istotnie wzrost udziału M1 w M2 nie wpłynął na inflację bazową, a wpłynął na niektóre indeksy cen konsumpcyjnych. Zakres czasowy analizy obejmuje lata 2010-2011, 24 miesięczne obserwacje.

W tabeli pierwszej znajdują się wyniki testu ADF dla badanych szeregów, nie obserwuje się, że procesy są zintegrowane stopnia pierwszego.

Tabela 1
Testy ADF dla badanych szeregów

Skrót	Pełna nazwa	tau	p
ld_baz	Indeks cen konsumpcyjnych bez cen żywności oraz paliw	-4,17	0,016
ld_trans	Indeks cen konsumpcyjnych – transport	-3,55	0,03
ld_zyw	Indeks cen konsumpcyjnych – żywność	-4,11	0,006
ld_m1m2	Udział podaży pieniądza M1 w M2	-3,67	0,02

Źródło: obliczenia własne. Szeregi są pierwszymi różnicami logarytmów z indeksów jednopodstawowych.

Kolejnym elementem badania było przeprowadzenie testów przyczynowości w *sensie Grangera* indeksów cen konsumpcyjnych prezentowanych w tabeli pierwszej oraz udziału podaży pieniądza M1 w M2. Procedura testu przyczynowości w *sensie Grangera* polegała w pierwszej kolejności na oszacowaniu równania z dwoma opóźnieniami bez wyrazu wolnego każdej zmiennej, a następnie przeprowadzeniu testu F pominiętych zmiennych. Wyniki przedstawiono w tabeli 2.

W tabeli 2 przedstawiono wyniki testu przyczynowości *Grangera* udziału podaży pieniądza M1 w M2 na wybrane indeksy cen konsumpcyjnych w latach 2010-2011. Z przeprowadzonych testów wynika, że wzrostu udziału podaży pieniądza M1 w M2 istotnie wpływał na ceny konsumpcyjne usług transportowych $F(2, 20) = 2,89$ $p < 0.1$. Jednocześnie ceny usług transportowych nie wpływają na udział podaży pieniądza M1 w M2, a więc można wnioskować o jednokierunkowej przyczynowości.

Tabela 2
Wyniki testu F w badaniu przyczynowości w sensie Grangera

Hipoteza zerowa	test F	p
<i>ld_m1m2 nie jest przyczyną w sensie Grangera ld_baz</i>	$F(2, 20) = 2,67$	0,093
<i>ld_baz nie jest przyczyną w sensie Grangera ld_m1m2</i>	$F(2, 20) = 2,53$	0,104
<i>ld_m1m2 nie jest przyczyną w sensie Grangera ld_trans</i>	$F(2, 20) = 2,89$	0,08
<i>ld_trans nie jest przyczyną w sensie Grangera ld_m1m2</i>	$F(2, 20) = 2,03$	0,15
<i>ld_zyw nie jest przyczyną w sensie Grangera ld_m1m2</i>	$F(2, 20) = 1,92$	0,17
<i>ld_m1m2 nie jest przyczyną w sensie Grangera ld_zyw</i>	$F(2, 20) = 0,39$	0,68

Źródło: obliczenia własne.

Przyczynowość pomiędzy udziałem podaży M1 w M2 oraz indeksem cen konsumpcyjnych bez żywności i paliw jest wątpliwa. Jednak test przyczynowości wykazuje słabe powiązanie obu zmiennych $F(2, 20) = 2.67$ $p < 0.1$ – można założyć, że wzrost podaży pieniądza M1 w M2 słabo wpływa na inflację bazową. Na podstawie testu pominiętych zmiennych nie stwierdza się, aby wzrost udziału podaży pieniądza M1 w M2 istotnie wpływał na indeks cen żywności w Stanach Zjednoczonych. Może mieć to swoją przyczynę w tym, że w USA występuje wysokie uprzemysłowienie produkcji żywności, dlatego wzrost światowych cen surowców może w mniejszym stopniu wpływać na ceny konsumpcyjne w tej kategorii.

Tabela 3
Korelogram wzajemny pomiędzy opóźnieniami ld_m1m2 a indeksami cen konsumpcyjnych

	ld_baz	ld_trans	ld_zyw
ld_m1m2_1	-0.136	0.366	0.223
ld_m1m2_2	0.145	-0.109	0.236
ld_m1m2_3	0.267	-0.090	0.156
ld_m1m2_4	0.153	0.091	0.220

Źródło: obliczenia własne. Wartość krytyczna współczynnika korelacji liniowej Pearsona dla 24 obserwacji wynosi 0.269, dla $\alpha = 0.05$.

W tabeli 3 przedstawiono korelacje pomiędzy opóźnionym przyrostem logarytmów udziału podaży M1 w M2 a przyrostami logarytmów indeksów cen konsumpcyjnych. Ceny usług transportowych reagują dość⁹ szybko na wzrost udziału podaży pieniądza M1. Korelacja pomiędzy cenami żywności a opóźnionymi zmiennymi udziału podaży pieniądza M1 w M2 nie jest istotna. Istotna korelacja z kolei występuje pomiędzy inflacją bazową a udziałem podaży pieniądza M1 w M2 przy opóźnieniu o trzy miesiące.

⁹ Korelacja świadczy jedynie o współistnieniu zjawisk, jednak na podstawie testów przyczynowości wykazano, że udział M1 w M2 wpływa na ceny usług transportowych.

Wyniki korelacji potwierdzają zależność pomiędzy cenami usług transportowych a zwiększaniem udziału pieniądza M1 w agregacie M2 oraz potwierdzają oddziaływanie polityki łagodzenia ilościowego na inflację bazową, a więc polityka spełnia swoje założenia. Jednak widoczne są efekty uboczne tej polityki w postaci zwiększania cen usług transportowych i tym samym zaburza ona wzrost zrównoważony, ponieważ powoduje, że gospodarka w Stanach Zjednoczonych jest bardziej transportochłonna.

Podsumowanie

Polityka łagodzenia ilościowego w Stanach Zjednoczonych przyczynia się do hamowania niekorzystnych tendencji deflacyjnych działając na inflację bazową. Jednak poprzez wciąż zablokowane mechanizmy udzielania kredytu znaczna część dodrukowanych pieniędzy stymuluje wzrost cen surowców.

Bibliografia

- Bernanke B., Gertler M., *Inside the Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission*, "The Journal of Economic Perspectives" 1995, Vol. 9, No. 4.
- Brycz M., *Kryzys finansowy 2008 a inflacja w Stanach Zjednoczonych jako nowe wyzwanie dla współczesnej ekonomii* (w:) Kryk B. (red), *Trendy i wyzwania zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Zapol, Szczecin 2011.
- FED, Federal Reserve Issues FOMC Statement, 25 April 2012.
- Friedman M., Schwartz A.J., *A Monetary History of the United States 1867-1960*, Princeton University Press, Princeton 1963.
- Krugman P., *It's Baaack: Japan's Slump and the Return of the Liquidity Trap*, "Brookings Papers on Economic Activity" 1998, No. 2.
- Orphanides A., Weiland V., *Efficient Monetary Policy Design near Price Stability*, "Journal of the Japanese and International Economies" 2000, No. 14.
- Weiland V., *Quantitative Easing: A Rationale and Some Evidence From Japan*, "NBER Working Paper" 2009, 15565.

Quantitative Easing Policy and Sustainable Development – Evidence from the United States

Summary

This article presents the potential impact of quantitative easing policy on sustainable development disorder in the United States. It was assumed that the purchase of Treasury bonds by the Federal Reserve may cause the phenomenon of the liquidity trap, in the situation where extra money in the national economy does not cause an increase in the core inflation and does not stimulate its economic growth. Elements of the liquidity trap, in turn, cause an increase in commodity prices that interfere with sustainable development. As the size of the liquidity trap is taken the share of money supply M1 in M2; there was investigated the effect of this size on the growth of prices of individual categories in the Granger causality test. Our results suggest that the quantitative easing policy in the

United States fulfils its role and thus affects the rise in core inflation but also strongly influences the rise in commodity prices, especially on oil. This dependence, in turn, causes a rise in prices of transport services and thus interferes with sustainable development in the United States.

Key words: liquidity trap, quantitative easing, sustainable development.

JEL codes: E31, E44

Влияние политики количественного смягчения на нарушение устойчивого роста на примере США

Резюме

Цель рассуждений – представить влияние потенциальных последствий политики количественного смягчения на нарушения устойчивого развития в Соединенных Штатах Америки. Сделано предположение, что скупка казначейских облигаций Федеральной резервной системой может вызывать явление ловушки ликвидности, т.е. ситуацию, когда дополнительные суммы денег в народном хозяйстве не приводят к росту базовой инфляции и не стимулируют экономического роста. Элементы ловушки ликвидности вызывают, в свою очередь, рост цен сырья, что нарушает устойчивое развитие. В качестве меры размера ловушки ликвидности приняли долю предложения денег M1 в M2, изучали влияние этого размера на рост цен отдельных категорий с помощью теста причинности по Грейнджеру. Полученные результаты подсказывают, что политика количественного смягчения в США выполняет свою роль, следовательно, влияет на рост базовой инфляции, но заодно сильно воздействует на рост цен сырья, в особенности нефти. Эта зависимость, в свою очередь, вызывает рост цен услуг транспорта и тем самым нарушает устойчивое развитие в США.

Ключевые слова: ловушка ликвидности, количественное смягчение, устойчивое развитие.

Коды JEL: E31, E44

Anna Cudowska-Sojko
Uniwersytet w Białymstoku

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ A GLOBALIZACJA KONSUMPCJI

Streszczenie

W artykule zaprezentowano znaczenie konsumpcji w dzisiejszym zglobalizowanym świecie. Konsumpcja, która wraz z procesem globalizacji niesie ze sobą niekorzystne zjawiska społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze, jest zagrożeniem dla zrównoważonego rozwoju. Wyrazem takiej konsumpcji jest konsumpcjonizm. Rozważania dotyczą również antidotum na to zjawisko – konsumpcji zrównoważonej.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, konsumpcjonizm, zrównoważona konsumpcja.

Kody JEL: Q01, P48

Wstęp

Koncepcja zrównoważonego rozwoju w ostatnich latach staje się coraz bardziej popularna¹. Zrównoważony rozwój to nie tylko kwestie związane ze środowiskiem. Zrównoważony rozwój zasadniczo dotyczy sposobu, w jaki decydujemy się żyć świadomi tego, że wszystko co robimy niesie za sobą konsekwencje dla 7 miliardów ludzi żyjących obecnie na świecie, a także dla dalszych miliardów tych, którzy będą żyli w kolejnych stuleciach². Celem niniejszych rozważań jest zwrócenie uwagi na rolę i skutki decyzji związanych z wyborem modelu konsumpcji w dzisiejszym świecie.

Obszar i definicja pojęcia zrównoważonego rozwoju

Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy jest jednym z największych wyzwań współczesnego świata. Pojęcie to w sposób prosty i powszechnie stosowany zostało zdefiniowane przez Światową Komisję Brundtland do spraw Środowiska i Rozwoju, która powstała w 1983 roku. Określa ona zrównoważony rozwój jako taki, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokajane bez pozbawienia możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń³. Rozwój ten odnosi się do aspektów środowiskowych, gospodarczych i społecznych. Wspomniana Komisja przyczyniła się do zwołania w 1992 roku drugiego Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro, który był najistotniejszym wydarzeniem dla wdrażania idei zrównoważonego rozwoju. Na tej konferencji uchwalono 5 kluczowych dokumentów, tj.: *Agendę 21*, *Deklarację z Rio w sprawie Środowiska i Rozwoju* (zawierającą 27 zasad i będącą rodzajem kodeksu postępowania człowieka wobec środowiska

¹ W. Jarecki, *Ochrona środowiska. Polska na tle krajów UE i OECD*, „Przegląd Organizacji” 2012, nr 2, s. 31.

² *Raport o rozwoju społecznym 2011, Zrównoważony rozwój i równość*, UNDP, Washington 2012, s. ii.

³ *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, Katowice 2011, s. 5. D. Kielczewski, *Związki idei zrównoważonego rozwoju z ideą społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Optimum” 2011, nr 6, s. 23.

naturalnego), *Ramową Konwencję w sprawie Zmian Klimatu, Konwencję o Bioróżnorodności i Deklarację o Lasach*. Najistotniejszym dokumentem jest *Agenda 21* będąca programem działań, które należy podejmować w perspektywie XXI wieku w zakresie środowiska i rozwoju. Dokument ten zwraca szczególną uwagę na konieczność ochrony zasobów naturalnych i racjonalnego gospodarowania nimi w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju. W 2002 roku w Johannesburgu miał miejsce kolejny Szczyt Ziemi, na którym okazała się, że deklaracje i podjęte zobowiązania, niestety, nie były realizowane⁴. Wyznaczono trzy filary, na których powinien się wspierać dalszy rozwój społeczno-gospodarczy: społeczeństwo, gospodarkę i środowisko⁵. Działania szczegółowe dotyczące tych obszarów zostały opracowane i zawarte również w *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Polski do roku 2025* i nadal są aktualne⁶:

Wymiar społeczny zrównoważonego rozwoju obejmuje:

- gwarancję zaspokojenia podstawowych potrzeb społeczeństwa, w szczególności do bezpiecznego schronienia, zapewnienie odpowiedniego minimum biologicznego;
- gwarancję ochrony przed oddziaływaniem szkodliwym dla zdrowia i życia, przede wszystkim przed toksycznym oddziaływaniem zanieczyszczeń spowodowanych, działalnością gospodarczą, jak również przed przestępczością;
- gwarancję dostępności edukacji, przynajmniej w zakresie podstawowym, oraz w pomocy zdobywania wiedzy dla jednostek najzdolniejszych na wyższych poziomach kształcenia;
- gwarancję czynnej ochrony zdrowia poprzez profilaktykę, właściwe warunki leczenia oraz przeciwdziałanie chorobom uznawanym za społeczne;
- gwarancję opieki społecznej dla osób starych, niepełnych i niepełnosprawnych, zapewniającej określone minimum socjalne oraz możliwość życia w społeczeństwie;
- gwarancję sprawiedliwej dystrybucji dochodów i zabezpieczeń socjalnych, sprzyjających niwelowaniu różnic społecznych, zapobiegających tworzeniu się znaczących obszarów ubóstwa oraz marginalizacji jednostek i grup społecznych;
- gwarancję dostępu do zatrudnienia, przez generowanie nowych miejsc pracy, wspieranie przedsiębiorczości, możliwość podnoszenia kwalifikacji;
- sprawiedliwy dostęp do środowiska i jego zasobów, do rekreacji w zdrowym i nieskażonym środowisku;
- nietykalność i ochronę własności prywatnej, własności państwowej i dóbr ogólnospołecznych.

Wymiar ekonomiczny opiera się na założeniach:

- nienaruszalność własności prywatnej;
- gwarancji wsparcia politycznego i ekonomicznego dla przedsiębiorczości;
- równych praw i równości wobec prawa przedsiębiorstw państwowych i prywatnych;
- gwarancji egzekucji prawa w przypadku prób jego łamania przez przedsiębiorców;
- wspierania przez państwo badań naukowych, rozwoju technologicznego oraz wdrożeń, mających na celu zwiększenie efektywności wykorzystania energii, surowców i paliw mineralnych oraz opierania procesów wytwórczych na korzystaniu z zasobów odnawialnych;
- gwarancji wspierania produkcji czystej oraz recyklingu odpadów i odzysku surowców;

⁴ E. Kulińska-Sadłocha, *Idea zrównoważonego rozwoju a ordo liberalna koncepcja społecznej gospodarki rynkowej*, „Optimum” 2011, nr 4, s. 36.

⁵ A. Makarewicz-Marcinkiewicz, *Zrównoważony rozwój – problem ekсклюzy społeczno-gospodarczej i realizacji strategii równowagi w gospodarce narodowej*, „Optimum” 2011, nr 6, s. 92.

⁶ *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polski do roku 2025*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, 1999, s. 15-18. *Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki na lata 2012-2020*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2012, s. 6.

- zmiany trendów konsumpcji i produkcji poprzez odpowiednią politykę i edukację ekologiczną.

Wymiar ekologiczny strategii obejmuje:

- gwarancję, że każdy program rozwoju gospodarczego i każda polityka sektorowa zostanie poddana ocenie oddziaływania na środowisko;
- dostęp społeczny do informacji o stanie środowiska i zagrożeniach dla tego stanu;
- pomoc państwa dla działalności proekologicznej;
- gwarancję przestrzegania prawa ekologicznego krajowego i międzynarodowego przez wszystkie podmioty;
- gwarancję, że każdy korzystający z zasobów środowiska i wprowadzający w nim zmiany wnoszą odpowiednio opłaty oraz kary za naruszanie przepisów dotyczących ochrony środowiska;
- gwarancję wspierania rozwoju nauki i technologii przyjaznych dla środowiska;
- swobodny transfer technologii i inwestycji proekologicznych.

Można oczywiście zrównoważony rozwój definiować szerzej, jak również odnosić go nie tylko do kwestii ekonomicznych, społecznych czy ekologicznych, omawiając to zagadnienie można rozwinąć również wątek polityczny czy chociażby filozoficzny.

Globalizacja konsumpcji – konsumpcjonizm

Globalizacja konsumpcji jest jednym z przejawów i skutków ogólnych procesów globalizacji działalności gospodarczej i globalizacji rynków, obejmujących swym zasięgiem nawet najodleglejsze zakątki naszej planety. Jest to proces wyrażający się w upowszechnianiu i rozszerzaniu oferty produktów lansowanych na rynku globalnym, co prowadzi do ujednoczenia się wzorców konsumpcji, zachowań nabywczych i konsumpcyjnych⁷. Globalny rynek manipuluje potrzebami konsumentów i narzuca im konsumpcyjny styl życia⁸. Globalizacja sprawia, że wiele tych samych produktów jest dostępnych niemal pod każdą szerokością geograficzną. Temu procesowi konsumenci na całym świecie zawdzięczają także zwiększone możliwości podróżowania, nieograniczony dostęp do informacji, szeroki asortyment usług, oraz możliwości zdobywania atrakcyjnej pracy i wzrost dochodów. W skali międzynarodowej globalizacja sprzyja przenikaniu się wzorców konsumpcji, tworzeniu globalnej kultury konsumpcyjnej, globalnych segmentów konsumentów wyróżnionych na podstawie wartości, postaw oraz stosunku do przedmiotów i marek⁹.

Podejmując próbę charakterystyki współczesnego społeczeństwa konsumpcyjnego, należy wspomnieć o następujących tendencjach¹⁰:

- ulotne szybko zmieniające się mody i trendy konsumenckie (efemeryzacja konsumpcji)¹¹;

⁷ B. Mróz, *Dyskretny urok konsumpcjonizmu. Szkic do portretu konsumenta XXI wieku*, (w:) A. M. Zawadzka, M. Górnik-Durose, *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu*, GWP, Sopot 2010, s. 19.

⁸ A. Małysa-Kaleta, *Kierunki oraz determinanty przemian konsumpcji w Polsce i Czechach na tle procesów integracji europejskiej*, UE, Katowice 2010, s.117.

⁹ K. Włodarczyk-Spiewak, *Współczesne zachowania konsumpcyjne polskiego społeczeństwa* (w:) K. Hanusik, A. Dudek, *Rynkowe i społeczne efekty konsumpcji*, UO, Opole 2011, s.15; R. Wolny, *Zachowania nabywcze gospodarstw domowych w warunkach globalizacji* (w:) M. Maliniwska, B. Kucharska, *Zachowania podmiotów rynkowych w warunkach globalizacji*, PWE, Warszawa 2006, s. 83; D. Hill, *Emocjonika*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2010, s. 153.

¹⁰ B. Mróz, *Dyskretny urok konsumpcjonizmu, op. cit.*, s. 17-18.

¹¹ J. Kopel, *Zarządzanie – racjonalność a etyczność*, Humanitas, Sosnowiec 2009, s. 36.

- „syndrom niecierpliwości”, potrzeba natychmiastowej gratyfikacji, chęć posiadania natychmiast¹²;
- wzrost znaczenia plastikowego pieniądza i konsumpcji na kredyt¹³;
- hedonizm konsumpcyjny, czerpanie radości z konsumpcji¹⁴;
- mieszanie się sacrum z profanum w przestrzeni publicznej¹⁵;
- „merkantylizacja świadomości” i komercjalizacja różnych sfer życia człowieka;
- „urzeczwienie kultury”, ekspansja kultury masowej (consumerised culture)¹⁶;
- ekspansja wielkich centrów handlowych i tzw. nowych środków konsumpcji, oferujących sztuczną rzeczywistość konsumpcyjnego raju¹⁷;
- rosnąca rola oraz tabloidyzacja mediów, usłudze podsuwających czytelnikom, słuchaczom, widzom gotowych wzorów do naśladowania zachowań konsumpcyjnych¹⁸;

Konsumowanie oznacza dzisiaj coś więcej niż tylko nabywanie, posiadanie i użytkowanie rzeczy¹⁹ – staje się zasadniczym sposobem tworzenia przez jednostki własnej tożsamości. Stanowi pewien styl życia, który jest wynikiem następujących czynników²⁰:

- konsumpcja materialna daje poczucie sensu życia, zapewniając konkretne cele codziennych wysiłków;
- nacisk na prywatną własność materialną jest rodzajem kompensacji wobec ograniczeń wolności w innych sferach życia;
- konsumpcja dóbr materialnych jest środkiem spajającym członków rodziny zastępującym dawne inne funkcje rodziny.

W efekcie tych zjawisk i procesów pojawia się konsumpcjonizm, który można interpretować jako konsumpcję nieusprawiedliwioną rzeczywistymi potrzebami ludzkimi oraz nie liczącą się z kosztami ekologicznymi, społecznymi i indywidualnymi. W trakcie zwiększania konsumpcji pojawia się wiele nowych potrzeb podsycanych działaniem efektu pokazowego i chęcią dorównania innym członkom społeczeństwa, co prowadzi do stwarzania złudzenia osiągnięcia większej satysfakcji z życia w procesie wzrastającej konsumpcji materialnej. Konsumpcjonizm prowadzi do złudnego szczęścia, przyczynia się do marnotrawstwa wyprodukowanych dóbr, ludzkiej pracy i zasobów przyrody. Prowadzi także do duchowej degradacji człowieka²¹.

¹² W. Wątroba, *Spółczesność konsumpcyjna*, UE, Wrocław 2009, s. 135.

¹³ A. Olejniczuk-Merta, *Zmiany w konsumpcji i zachowaniach konsumentów a rozwój społeczno-gospodarczy*, (w:) U. Langowska-Szczyński, A. Bobrowska, *Spółeczno-ekonomiczne determinanty konsumpcji w Polsce*, UO, Opole 2011, s. 18-21. A. Dąbrowska, *Trendy konsumpcji i zachowań polskich konsumentów*, (w:) A. Kusińska, *Konsumpcja a rozwój społeczno-gospodarczy regionów w Polsce*, PWE, Warszawa 2011, s. 175.

¹⁴ M. Górnik-Durose, *Kupowanie rzeczy, kupowanie doświadczeń – nowe zjawiska w zachowaniach konsumenckich*, (w:) M. Goszczyńska, M. Górnik-Durose, *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych*, Difin, Warszawa 2010, s. 209. A.M. Zawadzka, *O typach zakupów, które mogą zwiększać zadowolenie z życia*, (w:) A.M. Zawadzka, M. Górnik-Durose, *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu*, GWP, Sopot 2010, s. 195.

¹⁵ M. Lindstrom, *Zakupologia*, Znak, Kraków 2009, s. 108-109. T. Słaby, K. Maliszewski, *Konsumpcjonizm a jakość życia*, (w:) B. Mróz, *Oblicza konsumpcjonizmu*, SGH, Warszawa 2009, s. 25.

¹⁶ S. Lash, C. Lury, *Globalny przemysł kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 11-13.

¹⁷ J. Wróblewska, M. Goszczyńska, *Związki materializmu z dokonywaniem zakupów nieplanowanych*, (w:) M. Goszczyńska, M. Górnik-Durose, *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych*, Difin, Warszawa 2010, s. 235.

¹⁸ T. Warczok, *Globalizacja i konsumeryzm. O konsumpcji jako strategii zaradczej wobec traumatogennych zjawisk globalizacji*, (w:) A. Jawłowska, M. Kempny, *Konsumpcja-istotny wymiar globalizacji kulturowej*, IFiS PAN, Warszawa 2005, s. 262-263. Cz. Bywalec, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 223.

¹⁹ L. Rudnicki, *Determinanty zachowań konsumentów na rynku*, PWSZ, Nowy Sącz 2009, s. 8-10.

²⁰ M. Janoś-Kresło, B. Mróz, *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, SGH, Warszawa 2006, s. 78.

²¹ A. Małysa-Kaleta, *Kierunki oraz determinanty przemian konsumpcji w Polsce i Czechach na tle procesów integracji europejskiej*, UE, Katowice 2010, s.117. B. Mróz, *Consumo ergo sum? Rola konsumpcji we współczesnych społeczeństwach*, (w:) B. Mróz, *Oblicza konsumpcjonizmu*, SGH, Warszawa 2009, s. 16-21. J. Kramer, *Konsumpcja-ewolucja ról i znaczeń*, „Konsumpcja i Rozwój” 2011, nr 1, s. 11.

Zmiany zachodzące w zachowaniach konsumentów, dążenie do posiadania coraz większej ilości, coraz droższych i lepszych jakościowo dóbr materialnych trudno jest pogodzić z ograniczeniem spożycia dóbr oraz usług stanowiącym istotę koncepcji zrównoważonej konsumpcji²². Jednakże procesu globalizacji konsumpcji nie można jednoznacznie oceniać, ma on bowiem i zalety i wady. Zalety wynikają z samej jej istoty, czyli uniwersalizacji produktów oraz sposobów ich użytkowania w skali świata. Globalizacja na ogół hamuje rozwój lokalnych kultur niszczy lokalne produkty i sposoby konsumpcji co musi prowadzić w dłuższym okresie do zubożenia kulturowego nie tylko lokalnych społeczności, ale całego świata²³. Jeszcze innymi niekontrolowanymi skutkami ubocznymi globalizacji są:

- degradacja środowiska naturalnego;
- obumieranie kultur lokalnych i narodowych;
- szybka nadmierna ekspansja sieci restauracji barów szybkiej obsługi;
- przenikanie wzorców oferty usługowej i filozofii firmy MCDonald's do innych dziedzin życia;
- proces ujednolicenia preferencji konsumenckich, zwłaszcza w obszarze zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych;
- zakupoholizm, konsumpcja kompulsywna, neurotyczna konsumpcja;
- presja nabywczego-konsumpcyjnego modelu życia;
- konsumpcyjny amok i histeryczne zakupy w niektórych okresach;
- dyktatura super i hipermarketów oraz różnego rodzaju centrów handlowych, dla wielu konsumentów stanowią one psychologiczny azyl oraz sposób spędzania czasu wolnego²⁴.

Zrównoważona konsumpcja

Odpowiedzią na konsumpcjonizm jest zrównoważona konsumpcja, czyli taka, gdy konsumujemy dobra i usługi w stopniu wystarczającym dla zaspokojenia podstawowych potrzeb i osiągnięcia wyższej jakości życia oraz minimalizujemy zużycie zasobów naturalnych, materiałów szkodliwych dla środowiska powstających na wszystkich etapach produkcji, nie ograniczając jednocześnie praw następnym pokoleń do takiej konsumpcji. Warunkiem jej realizacji jest wzrost świadomości ekologicznej konsumentów. Świadomość ta oznacza nie tylko odpowiedni poziom wiedzy o wpływie działalności ludzi na środowisko naturalne, ale i podejmowanie określonych działań, zmianę zwyczajów, stylu życia, zachowań rynkowych²⁵.

Zrównoważona konsumpcja postrzegana jest w następujących aspektach²⁶:

- ekonomicznym – ustalona zostaje właściwa proporcja między konsumpcją bieżącą a przyszłą;
- ekologicznym – maksymalizowana jest użyteczność konsumpcji przy jednoczesnym zachowaniu użyteczności i jakości zasobów naturalnych i środowiska przyrodniczego;

²² B. Mróz, *Zrównoważona konsumpcja jako wyzwanie rozwojowe polskiej gospodarki*, (w:) R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, *O nowy ład gospodarczy w Polsce*, SGH, Warszawa 2008, s. 21.

²³ Cz. Bywalec, *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 145.

²⁴ B. Mróz, *Dyskretny urok konsumpcjonizmu*, *op. cit.*, s. 27-28.

²⁵ A. Czubała, *Rola konsumentów w realizacji koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, „Konsumpcja i Rozwój” 2011, nr 1, s. 62. P. Domeradzki, W. Tyburski, *Podstawy edukacji i kształtowania świadomości społecznej w duchu zrównoważonego rozwoju*, (w:) W. Tyburski, *Zasady kształtowania postaw sprzyjających wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, UMK, Toruń 2011, s. 275.

²⁶ D. Kielczewski, *Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju*, UwB, Białystok 2008, s. 61.

- społecznym – konsumpcja jest względnie równo rozłożona, czyli dostępna dla wszystkich ludzi niezależnie od czasu i przestrzeni, przynajmniej w zakresie dóbr społecznie pożądaných;
- psychologicznym – procesy konsumpcji przyczyniają się do wzrostu jakości życia;
- demograficznym – uwarunkowania demograficzne nie stanowią trwałej bariery wzrostu konsumpcji;
- przestrzennym – sposoby zaspokojenia potrzeb nie naruszają ładów przestrzennych;
- czasowym – równoważenie konsumpcji są możliwe są do zrealizowania w nieograniczonej perspektywie czasowej.

Zrównoważona konsumpcja jest ściśle powiązana z ekologizacją która wyraża się w następujących działaniach: oszczędne i racjonalne korzystanie z dóbr konsumpcyjnych, ograniczanie nabywania takich dóbr, których konsumpcja wiąże się ze zużywaniem nieodnawialnych zasobów przyrody oraz tworzy niebezpieczne odpady pokonsumpcyjne, nabywanie i korzystanie z dóbr konsumpcyjnych, które w najmniejszym stopniu szkodzą środowisku naturalnemu, konsumowanie dóbr ekologicznych²⁷. Działania takie mogą mieć miejsce pod warunkiem rozbudzenia w społeczeństwie świadomości ekologicznej²⁸. Wykorzystywanie zasobów, wody, energii i wytwarzanie odpadów są determinowane przez m. in. wzorce konsumpcji. Większość związanych z konsumpcją: emisji gazów cieplarnianych, substancji zakwaszających, emisji prekursorów ozonu oraz nakładów materiałowych na każdym etapie cyklu życia może być przypisana głównym obszarom konsumpcji, mianowicie żywności i napojom, mieszkalnictwu i infrastrukturze oraz mobilności. Te trzy obszary konsumpcji powodowały 68% emisji gazów cieplarnianych, 73% emisji substancji zakwaszających, 64% bezpośredniego i pośredniego nakładu materiałowego. Żywność i napoje, mobilność i mieszkalnictwo są także obszarami konsumpcji charakteryzującymi się największą presją na środowisko w przeliczeniu na jedno euro²⁹.

Wiedząc, że jako konsumenci wywieramy znaczący wpływ na otaczającą nas rzeczywistość i że każda decyzja się liczy – mamy możliwość kreowania pozytywnego i negatywnego wpływu. Konsumenci mogą decydować: „czy kupić?”, „co kupić?”, „jak używać?” itd.³⁰ i swoimi wyborami wpływać na model dalszego wzrostu i rozwoju ekonomicznego, społecznego i przyrodniczego.

Podsumowanie

Idea zrównoważonego rozwoju gospodarczego, którego ważnym komponentem jest zrównoważona konsumpcja jest w Polsce ciągle traktowana marginesowo. Pomimo, iż problemy takie, jak szybki wzrost odpadów, problemy transportowe czy nadmierna emisja zanieczyszczenia stają się coraz bardziej odczuwalne, niewielka jest świadomość społeczeństwa zagrożeń jakie niosą ze sobą te problemy. Niezbędna więc wydaje się być edukacja w tym zakresie całego społeczeństwa.

²⁷ B. Mróz, *Zrównoważona konsumpcja jako wyzwanie rozwojowe polskiej gospodarki*, op. cit., s. 24.

²⁸ A. Stanaszek, M. Tędziańska, *Badania świadomości ekologicznej Polaków 2010*; InRE, Warszawa 2011. A. Bołtromiuk, *Świadomość ekologiczna Polaków – zrównoważony rozwój*, InRE, Warszawa 2010. *The European environment*, EEA, Copenhagen 2010, s. 46.

²⁹ *Środowisko Europy 2010*, EAŚ, Kopenhaga 2010, s. 85.

³⁰ J. Kronenberg, T. Bergier, *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, FS, Kraków 2010, s. 356.

Bibliografia

- Bołtromiuk A., *Świadomość ekologiczna Polaków – zrównoważony rozwój*, InRE, Warszawa 2010.
- Bywalec Cz., *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Bywalec Cz., *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Czubała, A. Rola konsumentów w realizacji koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, „Konsumpcja i Rozwój” 2011, nr 1.
- Dąbrowska A., *Trendy konsumpcji i zachowań polskich konsumentów*, (w:) A. Kusińska, *Konsumpcja a rozwój społeczno-gospodarczy regionów w Polsce*, PWE, Warszawa 2011.
- Domeradzi P., Tyburski W., *Podstawy edukacji i kształtowania świadomości społecznej w duchu zrównoważonego rozwoju*, (w:) Tyburski W., *Zasady kształtowania postaw sprzyjających wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, UMK, Toruń 2011.
- Górnik-Durose M., *Kupowanie rzeczy, kupowanie doświadczeń – nowe zjawiska w zachowaniach konsumenckich*, (w:) Goszczyńska M., Górnik-Durose M., *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych*, Difin, Warszawa 2010.
- Hill D., *Emocjonika*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2010.
- Janoś-Kresło M., Mróz B., *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, SGH, Warszawa 2006.
- Jarecki W., *Ochrona środowiska. Polska na tle krajów UE i OECD*, „Przegląd Organizacji” 2012, nr 2.
- Kiełczewski D., *Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju*, UwB, Białystok 2008.
- Kiełczewski D., *Związki idei zrównoważonego rozwoju z ideą społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Optimum” 2011, nr 6.
- Kopel J., *Zarządzanie – racjonalność a etyczność*, Humanitas, Sosnowiec 2009.
- Kramer J., *Konsumpcja- ewolucja ról i znaczeń*, „Konsumpcja i Rozwój” 2011, nr 1.
- Kronenberg J., Bergier T., *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, FS, Kraków 2010.
- Kulińska-Sadłocha E., *Idea zrównoważonego rozwoju a ordo liberalna koncepcja społecznej gospodarki rynkowej*, „Optimum” 2011, nr 4.
- Lash S., Lury C., *Globalny przemysł kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Lindstrom M., *Zakupologia*, Znak, Kraków 2009.
- Makarewicz-Marcinkiewicz A., *Zrównoważony rozwój – problem ekсклюzy społeczno-gospodarczej i realizacji strategii równowagi w gospodarce narodowej*, „Optimum” 2011 nr 6.
- Małysa-Kaleta A., *Kierunki oraz determinanty przemian konsumpcji w Polsce i Czechach na tle procesów integracji europejskiej*, UE, Katowice 2010.
- Mróz B., *Consumo ergo sum? Rola konsumpcji we współczesnych społeczeństwach*, (w:) Mróz B., *Oblicza konsumpcjonizmu*, SGH, Warszawa 2009.
- Mróz B., *Dyskretny urok konsumpcjonizmu. Szkic do portretu konsumenta XXI wieku*, (w:) Zawadzka A. M., Górnik-Durose M., *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu*, GWP, Sopot 2010.
- Mróz B., *Zrównoważona konsumpcja jako wyzwanie rozwojowe polskiej gospodarki*, (w:) Bartkowiak R., Ostaszewski J., *O nowy ład gospodarczy w Polsce*, SGH, Warszawa 2008.

- Olejniczuk-Merta A., *Zmiany w konsumpcji i zachowaniach konsumentów a rozwój społeczno-gospodarczy*, (w:) Łangowska-Szczeńsiak U., Bobrowska A., *Spoleczno-ekonomiczne determinanty konsumpcji w Polsce*, UO, Opole 2011.
- Raport o rozwoju społecznym 2011, Zrównoważony rozwój i równość*, UNDP, Washington 2012.
- Rudnicki L., *Determinanty zachowań konsumentów na rynku*, PWSZ, Nowy Sącz 2009.
- Słaby T., Maliszewski K., *Konsumpcjonizm a jakość życia*, (w:) Mróz B., *Oblicza konsumpcjonizmu*, SGH, Warszawa 2009.
- Stanaszek A., Tędziągolska M., *Badania świadomości ekologicznej Polaków 2010*, InRE, Warszawa 2011.
- Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki na lata 2012-2020*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2012.
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polski do roku 2025*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, 1999.
- Środowisko Europy 2010*, EAŚ, Kopenhaga 2010.
- Warczuk T., *Globalizacja i konsumeryzm. O konsumpcji jako strategii zaradczej wobec traumatogennych zjawisk globalizacji*, (w:) Jawłowska A., Kempny M., *Konsumpcja – istotny wymiar globalizacji kulturowej*, IFiS PAN, Warszawa 2005.
- Wątroba W., *Spoleczeństwo konsumpcyjne*, UE, Wrocław 2009.
- Włodarczyk-Śpiewak K., *Współczesne zachowania konsumpcyjne polskiego społeczeństwa*, (w:) Hanusik K., Dudek A., *Rynkowe i społeczne efekty konsumpcji*, UO, Opole 2011.
- Wolny R., *Zachowania nabywcze gospodarstw domowych w warunkach globalizacji*, (w:) Malinowska M., Kucharska B., *Zachowania podmiotów rynkowych w warunkach globalizacji*, PWE, Warszawa 2006.
- Wróblewska J., Goszczyńska M., *Związki materializmu z dokonywaniem zakupów nieplanowanych*, (w:) Goszczyńska M., Górnik-Durose M., *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych*, Difin, Warszawa 2010.
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, Katowice 2011.
- Zawadzka A.M., *O typach zakupów, które mogą zwiększać zadowolenie z życia*, (w:) Zawadzka A.M., Górnik-Durose M., *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu*, GWP, Sopot 2010.

Sustainable Development and Globalisation of Consumption

Summary

In her article, the author presents the importance of consumption in the today's globalised world. Consumption, which, together with the process of globalisation, entails unfavourable social, economic and environmental phenomena, poses a threat to sustainable development. An expression of such consumption is consumerism. Considerations also concern an antidote to this phenomenon – sustainable consumption.

Key words: sustainable consumption, consumerism, sustainable development.

JEL codes: Q01, P48

Устойчивое развитие и глобализация потребления

Резюме

В статье представили значение потребления в современном глобализованном мире. Потребление, которое наряду с процессом глобализации несет с собой неблагоприятные социальные, экономические и природные явления, представляет собой угрозу для устойчивого развития. Выражением такого потребления является потребительство. Рассуждения касаются также «противоядия» от этого явления – устойчивого потребления.

Ключевые слова: устойчивое развитие, потребительство, устойчивое потребление.

Коды JEL: Q01, P48

Piotr Cyplik
Wyższa Szkoła Logistyki – Poznań

Łukasz Brzeziński
Przedsiębiorstwo Usługowo-Handlowe Adesse – Poznań

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POLITYCE TRANSPORTOWEJ UNII EUROPEJSKIEJ I POLSKI

Streszczenie

Cel: W artykule przedstawiono genezę spójnej polityki transportowej Unii Europejskiej, pierwsze traktaty oraz otoczenie prawno-administracyjne. Wskazano istotę, miejsce oraz sposób oddziaływania koncepcji zrównoważonego rozwoju na system transportowy. Celem rozważań jest potwierdzenie faktycznego wdrażania i funkcjonowania idei zrównoważonego transportu na rynku polskim.

Metodyka: Jako metodę wykorzystano studia danych statystycznych odnoszących się do transportu Unii Europejskiej oraz Polski. Dane statystyczne wielkości przewozowych zostały poddane analizie pod kątem spójności z celami oraz priorytetami ustalonymi dla wprowadzania w życie zrównoważonego transportu dla Unii Europejskiej oraz Polski.

Wyniki: Wnioski przedstawione zostały w formie podsumowania oraz uzasadnienie stanu realizacji wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju w polityce transportowej.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, zrównoważony rozwój, system transportowy.

Kody JEL: Q01

Wstęp

Idea zrównoważonego rozwoju powstała na początku drugiej połowy XX wieku jako odpowiedź na zespół zagrożeń, których w ówczesnych latach upatrywano w przewidywanym, narastającym zanieczyszczeniu środowiska, wysokim wzroście demograficznym, szybkim zużywaniu zasobów naturalnych, niezaspokojeniu podstawowych potrzeb coraz większych grup ludzi oraz głębokiej destabilizacji systemów przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych. Wyżej wymienione problemy stały się przedmiotem międzynarodowych dyskusji (przede wszystkim z ramienia Organizacji Narodów Zjednoczonych)¹. Idea zrównoważonego rozwoju w państwach, w których rozpoczęto wdrażanie została przeniesiona na poszczególne gałęzie gospodarki w tym między innymi transport. Celem niniejszego opracowania jest zbadanie faktycznego wdrażania i funkcjonowania koncepcji zrównoważonego transportu w Unii Europejskiej i w Polsce. Tak postawiony problem badawczy wspomagany jest hipotezą – czynniki ekonomiczne przewozu ładunków są ważniejsze dla przewoźników niż pozostałe obszary zrównoważenia (aspekty ekologiczne i społeczne) co znacznie utrudnia pełne wdrożenie koncepcji zrównoważonego rozwoju. Jako metodykę

¹ *Traktaty Rzymskie*, Unia Europejska, http://www.krrit.gov.pl/bip/Portals/0/prawo/ue/traktaty/Traktaty_rzymskie_pl.pdf [dostęp: 06.01.2011].

badawczą przyjęto analizę źródeł wtórnych - dane statystyczne wielkości przewozowych Unii Europejskiej i Polski. Analiza zostanie przedstawiona w kolejnych rozdziałach zachynając od przybliżenia historycznych uwarunkowań wspólnej polityki transportowej.

Rys historyczny

Wspólna polityka transportowa państw członkowskich ustanowiona została już w Traktatach Rzymskich w roku 1958 (Cześć Druga, Tytuł IV, Transport, artykuły od 74 do 84).

Celem wykonania wcześniej wymienionych artykułów (z uwzględnieniem szczególnych aspektów dla transportu), Rada Europejska również w roku 1958, na wniosek Komisji Europejskiej (po konsultacji z Komitetem Ekonomiczno Społecznym), ustanowiła:

- a) wspólne reguły mające zastosowanie do transportu międzynarodowego wykonywanego z/ lub na terytorium państwa członkowskiego lub tranzytu przez terytorium jednego lub więcej państw członkowskich;
- b) warunki dostępu przewoźników nie mających stałej siedziby w państwie członkowskim do transportu krajowego w państwie członkowskim².

Celem zasadniczym tego postanowienia było zapewnienie równych szans podmiotom zajmującym się transportem na terenie Unii Europejskiej w kwestiach: takich jak: dostęp do infrastruktury, regulacji prawnych polityki cenowej czy zatrudnienia.

Komisja Europejska w roku 1983 wyznaczyła szereg ważnych celów politycznych, takich jak m.in.: większa integracja krajowych polityk transportowych, korzystniejsza atmosfera dla konkurencji między różnymi formami transportu, bardziej natężona produktywność i efektywność europejskiego systemu transportowego przez zlikwidowanie przeciwności biurokratycznych i likwidację problemów stojących na drodze do postępu, dofinansowanie dla szeregu decydujących projektów związanych z infrastrukturą o znaczeniu dla całej Unii Europejskiej, organizacja projektów Unii Europejskiej dążących do poprawy bezpieczeństwa, ujednolicenia technicznego, ochrony środowiska i warunków pracy w transporcie.

Zmiany w dziedzinie wspólnej polityki transportowej nastąpiły dopiero w roku 1992, w którym przyjęty został harmonogram prac nad utworzeniem rynku wewnętrznego Wspólnoty Europejskiej. Raport *Transport 2000 i później* został przyjęty w 1991 roku. Określał on cele spójnego, zintegrowanego, obejmującego cały kontynent systemu transportowego. Raport zakładał pomoc Wspólnoty Europejskiej w łączeniu krajowych sieci i poprawieniu połączeń transportowych między Europą środkową i Europą wschodnią. Komisja Europejska w roku 1995 zaakceptowała program działań na lata 1995-2000, gromadzący założenia dla wspólnego podejścia do kwestii transportu. Wysłane założenia odnosiły się do: poprawy jakości przez rozwój zintegrowanego systemu transportowego w oparciu na zaawansowanych technologiach, które jednocześnie przyczyniają się do osiągnięcia celów związanych z bezpieczeństwem i ochroną środowiska; poprawy funkcjonowania jednolitego rynku w celu promowania efektywności, wyboru i niewygórowanych prowizji za usługi transportowe, zapewniając jednocześnie odpowiednie świadczenia socjalne; poszerzenia zasięgu zewnętrznego przez poprawę połączeń transportowych między Unią Europejską i krajami trzecimi oraz dostęp firm Unii Europejskiej do rynków transportowych w innych częściach świata³.

² *Traktaty Rzymskie*, Unia Europejska, *op. cit.*

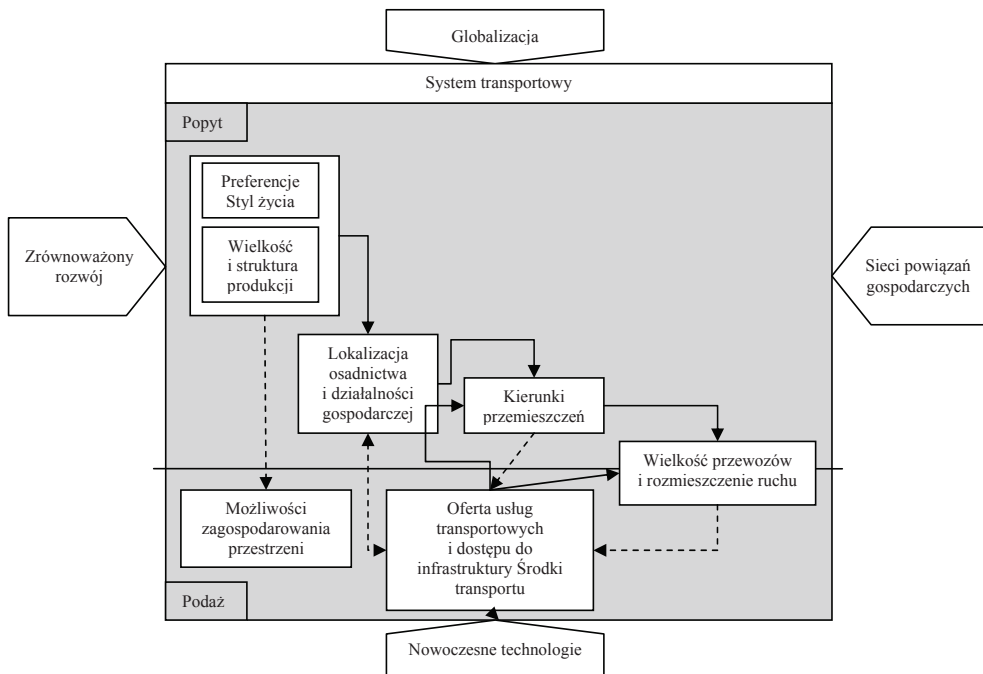
³ D. Leonard, *Przewodnik po Unii Europejskiej*. Wydawnictwo Emka, Warszawa 2003, s. 229.

Miejsce koncepcji zrównoważonego rozwoju w systemie transportowym

Okoliczności rozwoju systemu transportowego można sklasyfikować, jako uwarunkowania zewnętrzne (leżące poza sferą transportu) oraz czynniki wewnętrzne, wynikające ze zmian zachodzących w ramach systemu transportowego. Funkcjonowanie zintegrowanego, sprawnego i efektywnego europejskiego systemu transportowego powinno uwzględniać relacje z otoczeniem oraz dokonujące się w nim zmiany. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju systemu transportowego Unii Europejskiej w zakresie przewozu ładunków można określić poprzez identyfikację czterech głównych trendów ogólnogospodarczych, które będą oddziaływać w perspektywie długoterminowej na zmiany w przepływach ładunków⁴. Do wyżej wymienionych determinant można zaliczyć: globalizację, zrównoważony rozwój, sieci powiązań gospodarczych oraz nowoczesne technologie⁵.

Schemat 1

Determinanty rozwoju systemu transportowego Unii Europejskiej

Źródło: A. Koźlak, *Determinanty przemian w systemie transportowym Unii Europejskiej*, (w:) *Systemy Transportowe – Teoria i Praktyka 2008*, V Konferencja Naukowo-Techniczna, materiały konferencyjne 2008, s. 2.

⁴ A. Koźlak, *Determinanty przemian w systemie transportowym Unii Europejskiej*, (w:) *Systemy Transportowe – Teoria i Praktyka 2008*, V Konferencja Naukowo-Techniczna, materiały konferencyjne 2008, s. 1-2.

⁵ *Scenarios Summary Report for CORDIS*, Institut National De Recherche Sur Les Transports Et Leur Securite, <http://cordis.europa.eu/transport/src/scenario.htm> [dostęp: 09.05.2008].

Istota zrównoważonego rozwoju polega na rozwoju społeczno-ekonomicznym, zachowującym cechy trwałości w długim okresie oraz nie działającym destrukcyjnie na środowisko, w którym zachodzi⁶, ⁷. Transport odgrywa kluczową rolę we współpracy gospodarczej państw oraz kreuje światową sieć obrotu dóbr inwestycyjnych. Dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii przedsiębiorstwa o strukturach międzynarodowych (mające zakłady produkcyjne poszczególne komponenty w różnych krajach) mogą szybko i sprawnie reagować na popyt, który jest kreowany przez rynek. Pozwala to zachować terminowość dostaw (nawet dużych partii). Funkcjonowanie międzynarodowych przedsiębiorstw przewozowych, czy operatorów logistycznych odciska swoje piętno na profil światowego importu i eksportu. Coraz częściej przedsiębiorstwa rozdzielają poszczególne etapy procesu produkcyjnego na różne państwa (szczególnie jest to widoczne w branży motoryzacyjnej), stąd występuje przesył dóbr między poszczególnymi filiami czy samą centralą. Tworzy to sieci dostaw, które wymagają pewnych standardów jakościowych w procesie przemieszczania surowców, półfabrykatów czy wyrobów gotowych⁸.

Zrównoważony rozwój transportu i jego cele w Unii Europejskiej i w Polsce

Pojęcie zrównoważonego rozwoju transportu ewoluowało na przestrzeni lat, a dodatkowo pojęcie ma inne znaczenie w różnych państwach⁹. W jednej z definicji stwierdzono, iż: „Zrównoważony system transportu to taki, który nie zagraża zdrowiu publicznemu oraz ekosystemom i odpowiada zasadom zużycia zasobów odnawialnych w ilości poniżej poziomu ich odnawiania oraz zużycia zasobów nieodnawialnych w ilości poniżej tempa pozyskiwania ich substytutów”¹⁰.

W postaci bardziej rozbudowanej: zrównoważony system transportu: prowadzi do zapewnienia bezpiecznej, środowiskowo przyjaznej i akceptowanej społecznie dostępności do miejsc, towarów i usług; pozwala osiągnąć powszechnie akceptowane cele dotyczące zdrowia i jakości środowiska; chroni ekosystemy poprzez unikanie przekraczania limitów ekologicznych; nie wpływa negatywnie na zjawiska globalne takie jak zmiany klimatu, powiększanie dziury ozonowej itp.¹¹.

Podstawowy dokument Unii Europejskiej odnoszący się do transportu zrównoważonego, to opublikowana przez Komisję Europejską w 2001 roku *Biała Księga. Europejska Polityka Transportowa do 2010 r. – Czas zdecydować (WHITE PAPER – European transport policy for 2010: time to decide)*. Zgodnie z zapisami Białej Księgi, dla rozpoczęcia procesu, który w ciągu najbliższych 30 lat miałby doprowadzić do uzyskania optymalnego systemu transportu zrównoważonego niezbędne będzie specjalne instrumentarium, w tym

⁶ Definicja ta jest podana w objaśnieniach przygotowanych w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Transport.

⁷ T. Beatley, *The Many Meanings of Sustainability*, „Journal of Planning Literature” 1995, Vol. 9, No. 4, May, Center for Sustainability, Transportation Research Laboratory, s. 339-342.

⁸ M. Mindur, *Transport w gospodarce*, (w:) B. Liberadzki i L. Mindur (red.), *Uwarunkowania rozwoju systemu transportowego Polski*. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa – Radom 2007, s. 20.

⁹ Zbiór poszczególnych definicji przedstawiony został (w:) T. Borys, *Raport z realizacji ekspertyzy – Analiza istniejących danych statystycznych pod kątem ich użyteczności dla określenia poziomu zrównoważonego rozwoju transportu wraz z propozycją ich rozszerzenia*, Jelenia Góra – Warszawa 2008, s. 13-28.

¹⁰ *Defining Sustainable Transportation*, The Center of Sustainable Transportation, Toronto 2005.

¹¹ P. Wiederkehr, R. Gilbert, P. Crist, N. Caïd, *Environmentally Sustainable Transport (EST): Concept, Goal and Strategy – THE OECD's EST project*, OECD, Paris 2004.

również polityczne. Środki wskazane w Białej Księdze stanowią z pewnością podwaliny oraz początkowy etap długoterminowej strategii¹².

Wśród zasad zrównoważonego transportu można wyróżnić:

1. Zasadę odpowiedniego finansowania infrastruktury niezbędnej dla eliminacji tzw. „wąskich gardeł” oraz powiązania zaniedbanych/peryferyjnych regionów Wspólnoty Europejskiej z regionami będącymi w jej centrum. Stworzenie europejskiej sieci transportowej to jeden z warunków wstępnych osiągnięcia równowagi w sposobach przemieszczania się.
2. Politycznej determinacji zmierzającej do wdrożenia ponad 60 środków zaproponowanych w Białej Księdze. Unia Europejska uniknie zatłoczenia tylko wówczas, jeśli będzie wyczulona na kwestię regulacji wpływających na konkurencyjność, w odniesieniu do których, w przypadku transportu towarowego, kolej powinna odgrywać rolę dominującą i ostateczną.
3. Nowego podejścia władz lokalnych do transportu miejskiego, które uwzględnia i łączy modernizację komunikacyjnych usług publicznych w kontekście racjonalizacji prywatnego wykorzystania samochodów;
4. Sprostania potrzebom użytkowników, którzy w zamian za zwiększające się koszty mobilności mają prawo oczekiwać usług o wysokiej jakości, w pełni respektujących ich prawa obywatelskie.

Zasady zrównoważonego transportu nie są jasno nakreślone i wyeksponowane w samej polityce Unii Europejskiej. Zakłada się jednak, że będą realizowane poprzez przyjęcie wspólnej polityki w zakresie transportu, który realizuje wymogi (zasady) zrównoważonego rozwoju¹³.

Do głównych celów Europejskiej Polityki Transportowej do 2010 r. zaliczyć można przede wszystkim: rewitalizację linii kolejowych, poprawę jakości w sektorze transportu drogowego, promowanie transportu morskiego i śródlądowego, osiągnięcie równowagi pomiędzy rozwojem transportu powietrznego a środowiskiem, urzeczywistnienie transportu intermodalnego, budowa transeuropejskiej sieci transportowej, poprawa bezpieczeństwa na drogach, wdrożenie polityki efektywnego opodatkowania transportu z uwzględnieniem kosztów zewnętrznych.

Dokumenty planistyczne Polski związane z transportem zostały zdeterminowane zapisami *Białej Księgi: Polityka Transportowa Unii Europejskiej do 2010 roku. Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 z kolei przyczyniła się do powstania Strategii Rozwoju Transportu na lata 2007-2013 oraz Polityki Transportowej Państwa na lata 2006-2025*.

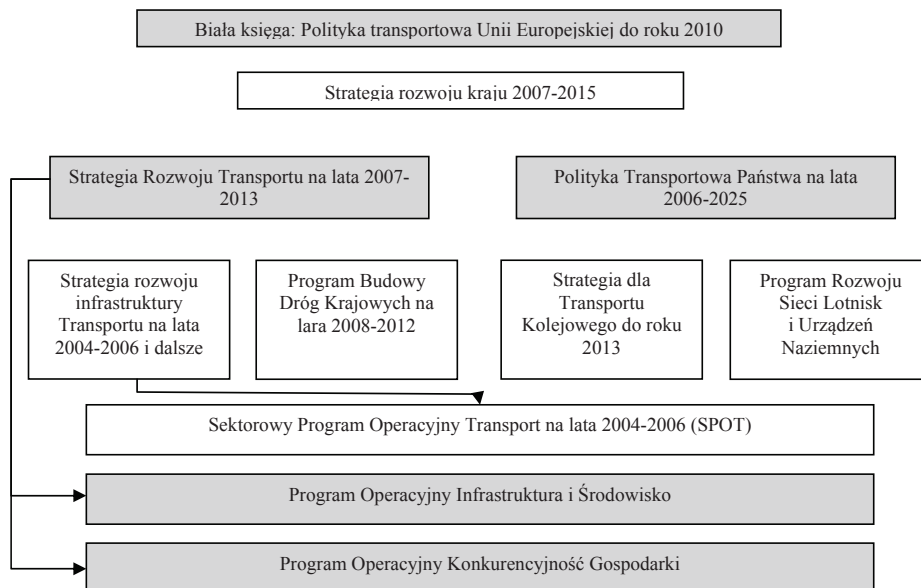
Cele sformułowane w *Polityce Transportowej Państwa na lata 2006-2025* wyróżniają jeden cel podstawowy, sześć celów szczegółowych, dziesięć priorytetów. Celem podstawowym jest zdecydowana poprawa jakości systemu transportowego i jego rozbudowa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Cele szczegółowe to: poprawa dostępności transportowej i jakości transportu (postrzegane są jako czynnik poprawy warunków życia i usuwania barier rozwojowych gospodarki), wspieranie konkurencyjności gospodarki polskiej (jako kluczowy instrument rozwoju gospodarczego), poprawa efektywności funkcjonowania systemu transportowego, integracja systemu transportowego – w układzie gałęziowym i terytorialnym, poprawa bezpieczeństwa prowadząca do radykalnej redukcji liczby wypadków i ograniczenia ich skutków, ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko i warunki życia.

¹² *WHITE PAPER – European transport policy for 2010: time to decide*, (2001), European Commission, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0147:FIN:PL:PDF> [dostęp: 10.05.2012].

¹³ Tamże.

Schemat 2

Zrównoważony rozwój transportu – polityki, strategie i programy

Źródło: T. Borys, *Raport z realizacji ekspertyzy - Analiza istniejących danych statystycznych pod kątem ich użyteczności dla określenia poziomu zrównoważonego rozwoju transportu wraz z propozycją ich rozszerzenia*, Jelenia Góra – Warszawa 2008, s. 34.

Zbiór priorytetów tworzą: radykalna poprawa stanu dróg wszystkich kategorii, unowocześnienie kolei poprzez rozszerzenie zakresu konkurencji między operatorami, poprawa bezpieczeństwa w transporcie, poprawa jakości transportu w miastach, poprawa jakości i konkurencyjności transportu publicznego w obszarach metropolitalnych i regionach, rozwój systemów intermodalnych, rozwój rynku usług lotniczych, wzmocnienie roli portów morskich i lotniczych, wspieranie przewoźników, poprawa warunków funkcjonowania transportu wodnego śródlądowego¹⁴.

Zgodnie z priorytetami Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, celem stworzenia w Polsce zrównoważonego gałęziowo systemu transportowego niezbędne jest:

- 1) utrzymanie wysokiego udziału transportu kolejowego w ogólnym przewozie osób i ładunków. Wymaga to poważnych inwestycji na liniach kolejowych oraz wspierania działań w zakresie unowocześnienia taboru kolejowego;
- 2) zwiększenie udziału transportu morskiego w obsłudze międzynarodowej wymiany handlowej, szczególnie w obszarze Morza Bałtyckiego, wspieranie w obszarach metropolitalnych alternatywnych w stosunku do transportu indywidualnego form transportu;

¹⁴ T. Borys, *Raport z realizacji ekspertyzy – Analiza istniejących danych statystycznych pod kątem ich użyteczności dla określenia poziomu zrównoważonego rozwoju transportu wraz z propozycją ich rozszerzenia*, Jelenia Góra – Warszawa 2008, s. 40-41.

- 3) wspieranie rozwoju transportu intermodalnego;
- 4) zmniejszenie regresu żeglugi śródlądowej¹⁵.

Wielkość transportu na przestrzeni lat 2000-2010 w Unii Europejskiej i w Polsce

W przypadku pracy przewozowej Unii Europejskiej (liczonej w mld tkm) ogólna wielkość przewozów zwiększa się w czasie w roku 2000 wyniosła 3530 mld tkm, a w roku 2008 – 4088 mld tkm (ulegając czasowym wahaniom, przykładowo w roku 2006 wyniosła 4144 mld tkm). Wiodącą rolę odgrywa transport drogowy, w roku 2008 wielkość przewozowa wyniosła 1878 mld tkm, a w roku 2000 wyniosła 1519 mld tkm, zauważalny jest również trend wzrostowy. Na drugim miejscu znajduje się transport morski odgrywający ważną rolę w całym systemie. W roku 2008 wielkość przewozowa wyniosła 1532 mld tkm, a w roku 2000 wyniosła 1348 mld tkm. Na trzecim miejscu jednak już ze znacznie mniejszą wartością plasuje się transport kolejowy, który w roku 2008 osiągnął wartość 443 mld tkm. Marginalną rolę odgrywają: transport wodny śródlądowy, transport rurociągowy oraz transport lotniczy.

Tabela 1
Praca przewozowa w latach 2000-2008 (w mld tkm)

Lata	Transport						
	Drogowy	Kolejowy	Wodny śródlądowy	Rurociągowy	Morski	Lotniczy	Razem
2000	1519	401	133	126	1348	2,7	3530
2001	1556	385	132	132	1400	2,7	3608
2002	1606	382	132	128	1417	2,6	3668
2003	1625	391	123	130	1445	2,6	3717
2004	1747	413	136	131	1488	2,8	3918
2005	1800	413	138	136	1530	2,9	4020
2006	1888	435	138	135	1545	3,0	4144
2007	1915	453	147	127	1532	2,8	4177
2008	1878	443	145	124	1498	2,7	4088

Źródło: *Energy and Transport In Figures 2010 Part 3: Transport Directorate-General for Energy and Transport*, European Commission, http://ec.europa.eu/transport/publications/statistics/doc/pb2010_3_transport.pdf [dostęp: 26.04.2012].

Natomiast w ujęciu procentowym struktura przewozowa ładunków jest następująca. Na pierwszym miejscu znajduje się transport drogowy, który w roku 2008 wyniósł 45,9% ogólnej wartości przewozowej, a w roku 2000 wyniósł 43,0%, także w tym ujęciu również

¹⁵ *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko* (oś priorytetowa VII „Transport przyjazny środowisku”), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, http://www.pois.gov.pl/Dokumenty/Lists/Dokumenty%20programowe/Attachments/93/SzOP_POIS_v_32_30909.pdf [dostęp: 10.05.2012].

zauważalny jest lekki trend wzrostowy. Na drugiej pozycji znajduje się transport morski, który objął w roku 2008 – 36,6%, w roku 38,2% (widoczny jest trend malejący). Transport kolejowy waha się od 11,4% w 2000 roku do 10,8% w roku 2008. Transport wodny śródlądowy, transport rurociągowy i transport lotniczy zajmują również pozycję marginalną.

Tabela 2**Struktura przewozowa ładunków w UE w latach 2000-2008 wg gałęzi transportu (w %)**

Lata	Transport					
	Drogowy	Kolejowy	Wodny śródlądowy	Rurociągowy	Morski	Lotniczy
2000	43,0	11,4	3,8	3,6	38,2	0,1
2001	43,1	10,7	3,6	3,6	38,8	0,1
2002	43,8	10,4	3,6	3,5	38,6	0,1
2003	43,7	10,5	3,3	3,5	38,9	0,1
2004	44,6	10,5	3,5	3,3	38,0	0,1
2005	44,8	10,3	3,4	3,4	38,1	0,1
2006	45,6	10,5	3,3	3,2	37,3	0,1
2007	45,8	10,8	3,5	3,0	35,9	0,1
2008	45,9	10,8	3,5	3,0	36,6	0,1

Źródło: jak w tabeli 1

W przypadku Polski dysproporcje w łącznym przewozie poszczególnymi gałęziami transportu są znaczące. W roku 2005 w ujęciu procentowym, w tonokilimetrach transportem drogowym przewieziono 52,5% ładunków, transportem kolejowym 21,9%, transportem morskim 13,9%, transportem rurociągowym 11,1%. Transport śródlądowy i transport lotniczy odegrały nikłą rolę (razem 0,6%). Z upływem czasu dysproporcje uległy większemu pogłębieniu. W roku 2010 transportem drogowym przewieziono już 70,4% ładunków liczonych w tonokilimetrach, transportem kolejowym 15,4%, transportem rurociągowym 7,6%, natomiast o ponad połowę zmniejszył się przewóz transportem morskim – do 6,2%.

Tabela 3**Procentowa struktura wielkości przewozu w tonokilimetrach**

Lata	Transport					
	Drogowy	Kolejowy	Wodny śródlądowy	Rurociągowy	Morski	Lotniczy
2005	52,50	21,90	0,60	11,10	13,90	0,00
2009	67,70	15,40	0,40	8,10	8,40	0,00
2010	70,40	15,40	0,30	7,60	6,20	0,10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Biorąc pod uwagę wielkość przewozu liczoną w tysiącach ton dysproporcje są ogromne. W roku 2004 transport drogowy obejmował 72,25%, a w roku 2010 już 84,41%. Wielkość przewożona transportem kolejowym uległa znacznemu zmniejszeniu z 21,36% w roku 2004 do 11,80% w roku 2010. Degradacji uległ również transport morski z 1,70% w roku 2004 do 0,45% w roku 2010.

Tabela 4

Struktura przewozowa ładunków w Polsce w latach 2005-2010 wg gałęzi transportu w tysiącach ton (w %)

Lata	Transport					
	Drogowy	Kolejowy	Wodny śródlądowy	Rurociągowy	Morski	Lotniczy
2005	75,90	18,90	0,70	3,80	0,70	0,00
2009	84,30	11,90	0,30	3,00	0,50	0,00
2010	84,40	11,80	0,30	3,10	0,40	0,00

Źródło: jak w tabeli 3.

Podsumowanie

Koncepcja transportu zrównoważonego, która jest wdrażana poprzez działania Unii Europejskiej na wielu płaszczyznach (politycznej, programowej, strategicznej itp.) w odniesieniu do struktury gałęziowej transportu na terenie wspólnoty wygląda obiecująco. Dominuje transport drogowy (45,9% w roku 2008), na drugim miejscu jest transport

Tabela 5

Dwuwymiarowa macierz służąca do określania zalecanego rodzaju transportu

Wielkość ładunku	Zalecany rodzaj transportu			
	> 100 t	Transport drogowy	Transport drogowy/ kolejowy	Transport kolejowy/ morski
(20; 100 t)	Transport drogowy	Transport drogowy	Transport drogowy/ kolejowy	Transport kolejowy/ morski
Pojedyncza paletowa jednostka ładunkowa	Transport drogowy	Transport drogowy	Transport drogowy/ kolejowy	Transport lotniczy/ morski
Pojedyncza paczka	Poczta/transport drogowy	Poczta/transport drogowy/lotniczy	Poczta/ transport drogowy/ lotniczy	Poczta/ transport lotniczy
	Przewóz krótkodystansowy do 200 km	Przewóz średnidystansowy od 200 do 1000 km	Przewóz długodystansowy od 1000 do 5000 km	Przewóz na bardzo duże odległości powyżej 5000 km
	Długość przewozu			

Źródło: A. Rushton, P. Croucher, P. Baker, *The Handbook of Logistics and Distribution Management*. The Chartered Institute of Logistics and Transport, London – Philadelphia 2006.

morski (36,6% w roku 2008). Natomiast rolę marginalną odgrywa już transport kolejowy (10,8% w roku 2008). Próby rewitalizacji linii kolejowych oraz urzeczywistnienie transportu intermodalnego są podejmowane. Przykładem jest system znany jako Rollende Landstrasse (połączenie transportu drogowego z kolejowym), jednak mimo regulacji prawnych wymuszających korzystanie z takiego rozwiązania, nie zawsze jest to możliwe, bowiem przewoźnikom często zależy na czasie, a przewóz tym systemem wydłuża czas przewozu. W przypadku Polski dysproporcje między poszczególnymi gałęziami transportu są ogromne, mimo otoczenia prawnego, które stara się determinować zmiany. Tak ogromne dysproporcje mogą wynikać z rachunku ekonomicznego i zaleceń dla wyboru środka transportu (por. tabela 5).

Relatywnie niewielkie odległości przewozu oraz same ładunki oraz praktycznie brak możliwości wykorzystania transportu kolejowego (poprzez fatalny stan infrastruktury oraz wyposażenia tej gałęzi transportu w Polsce) uniemożliwiają w zasadzie wykorzystanie innego środka transportu niż transport drogowy.

Bibliografia

- Anktowicz A., *Idea zrównoważonego rozwoju*,
http://mfiles.pl/pl/index.php/Idea_zr%C3%B3wnowa%C5%BConego_rozwoju
- Beatley T., *The Many Meanings of Sustainability*, "Journal of Planning Literature" 1995, Vol. 9, No. 4.
- Borys T., *Raport z realizacji ekspertyzy - Analiza istniejących danych statystycznych pod kątem ich użyteczności dla określenia poziomu zrównoważonego rozwoju transportu wraz z propozycją ich rozszerzenia*, Jelenia Góra – Warszawa 2008.
- Defining Sustainable Transportation*, The Center of Sustainable Transportation, Toronto 2005.
- Energy and Transport In Figures 2010 Part 3: Transport Directorate-General for Energy and Transport*, European Commission,
http://ec.europa.eu/transport/publications/statistics/doc/pb2010_3_transport.pdf
- Kozłak A., *Determinanty przemian w systemie transportowym Unii Europejskiej*, (w:) *Systemy Transportowe – Teoria i Praktyka 2008*, V Konferencja Naukowo-Techniczna, materiały konferencyjne 2008.
- Leonard D., *Przewodnik po Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Emka, Warszawa 2003.
- Mindur M., *Transport w gospodarce*, (w:) Liberadzki B., Mindur L., *Uwarunkowania rozwoju systemu transportowego Polski*. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa – Radom 2007.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko* (oś priorytetowa VII „Transport przyjazny środowisku”), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego,
http://www.pois.gov.pl/Dokumenty/Lists/Dokumenty%20programowe/Attachments/93/SzOP_POiS_v_3_2_30909.pdf
- Rushton A., Croucher P., Baker P., *The Handbook of Logistics and Distribution Management*. The Chartered Institute of Logistics and Transport, London – Philadelphia 2006.
- Scenarios Summary Report for CORDIS*, Institut National De Recherche Sur Les Transports Et Leur Securite, <http://cordis.europa.eu/transport/src/scenario.htm>
- Traktaty Rzymskie*, Unia Europejska,
http://www.krrit.gov.pl/bip/Portals/0/prawo/ue/traktaty/Traktaty_rzymskie_pl.pdf
- Wiederkehr P., Gilbert R., Crist P., Caid N., *Environmentally Sustainable Transport (EST): Concept, Goal and Strategy – THE OECD's EST project*, OECD, Paris 2004.

WHITE PAPER — European transport policy for 2010: time to decide, (2001), European Commission, [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri= COM:2009:0147:FIN:PL:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0147:FIN:PL:PDF)

The Concept of Sustainable Development in the European Union and Polish Transport Policy

Summary

Main objective: The article describes the origins of coherent transport policy of the European Union, the first treaties and the legal and administrative environment. There are indicated the nature, place and manner, in which the concept of sustainable development affects the transport system. The article aims to confirm the actual implementation and operation of sustainable transport in the Polish market.

Methods: The authors have chosen the method of analysis of statistical data relating to the transport of the European Union and Poland. Statistical data on traffic volume have been reviewed for consistency with the objectives and priorities set for the implementation of sustainable transport for the European Union and Poland.

Results: The conclusions are presented in a summary form and the justification status of the implementation of the concept of sustainable development in transport policy.

Key words: European Union, sustainable development, transport system.

JEL codes: Q01

Концепция устойчивого развития в транспортной политике Европейского Союза и Польши

Резюме

Цель: В статье представили генезис когезионной транспортной политики Европейского Союза, первые соглашения и юридическую и административную среду. Указали суть, место и способ воздействия концепции устойчивого развития на транспортную систему. Цель рас- суждений – подтверждение действительного внедрения и функционирования идеи устойчи- вого транспорта на польском рынке.

Методика: В качестве метода использовали изучение статистических данных, касающих- ся транспорта Европейского Союза и Польши. Статистические данные насчет объемов пе- ревозок анализировали с точки зрения согласованности с целями и приоритетами, установ- ленными для ввода в действие устойчивого транспорта для Европейского Союза и Польши.

Результаты: Выводы представили в форме подведения итогов и оправдания состояния осуществления внедрения концепции устойчивого развития в транспортной политике.

Ключевые слова: Европейский Союз, устойчивое развитие, транспортная система.

Коды JEL: Q01

Grzegorz Hoppe

Remondis Bydgoszcz sp. z o.o.

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ POTRZEBUJE NOWYCH ZASAD POLITYKI GOSPODARCZEJ

Streszczenie

W artykule przedstawiono aktualne, krytyczne spojrzenie na wzrost gospodarczy jako nadrzędny cel polityki gospodarczej. Zaprezentowano skutki nierozważnej gospodarki w ciągu ostatnich 250 lat oraz omówiono główne zasady ekonomii zrównoważonego rozwoju jako nowego paradygmatu w naukach ekonomicznych. W artykule zaproponowano kilka zasad polityki gospodarczej zgodnych z przyjętym paradygmatem.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, zrównoważony rozwój, degradacja środowiska naturalnego, efektywność surowcowa, samoograniczenie, koncepcja CSR, ECSR i ConSR.

Kody JEL: H23

Wstęp

Współczesny świat jest przywiązany do idei, która głosi rozwiązanie wszystkich problemów gospodarczych i społecznych może przynieść tylko wzrost gospodarczy. Pojęcie wzrostu jest postrzegane jako coś pozytywnego, a stagnacja i recesja kojarzy się wszystkim z czymś bardzo dramatycznym i ma jednoznaczne negatywne zabarwienie. W szczególności najbardziej rozwinięta gospodarczo część świata jest przywiązana do wzrostu tak mocno, że nawet krótkotrwała recesja wywołuje tam ataki paniki¹. Dobrobyt mierzony jest wielkością dochodu narodowego na mieszkańca, a perspektywy na lepsze jutro procentem wzrostu gospodarczego. Historia wzrostu dobrobytu związana jest z rewolucją przemysłową, ale prawdziwe przyspieszenie nastąpiło po drugiej wojnie światowej. Pomiedzy latami 1950 i 2000 nastąpił 10-krotny wzrost światowej gospodarki. W tym samym okresie liczba mieszkańców Ziemi wzrosła 3-krotnie². W czasie prosperity gospodarczej ludzkość wykorzystuje bez żadnego umiaru dobra wspólne i surowce naturalne. Do dnia dzisiejszego są one nie tylko zużywane i niszczone, a nawet marnotrawione, ale na dodatek większość ludzi uważa takie postępowanie za swoje prawo. Działanie to prowadzi do coraz większej degradacji środowiska naturalnego w jego wszystkich wymiarach. Coraz więcej wód jest skażonych, jakość powietrza jest coraz gorsza, a zjawiska anomalii pogodowych stały się dla nas codziennością. Najgorszym jest jednak swoista infantylność większości społeczeństwa, która uważa, że natura sama sobie poradzi ze wszystkimi szkodami wyrządzonymi jej poprzez nasze nieodpowiedzialne zachowanie. Nasza planeta nie jest jednak niewyczerpalnym źródłem surowców, a większość szkód jej wyrządzonych jest już procesem nieodwracalnym. W wielu aspektach zostały przekroczone granice zniszczeń środowiska naturalnego, które nie zostaną już naprawione bez udziału ludzkości. Wydaje się, że nie ma już innej możliwości jak przestać mierzyć nasze zadowolenie kolejnymi procentami

¹ M. Miegel, *Wohlstand ohne Wachstum*, List, Berlin 2011, s. 11.

² J. Jäger, *Was verträgt unsere Erde noch?*, Fischer, Frankfurt am Main 2010, s. 38.

wzrostu i zacząć natychmiast postępować w zgodzie z naturą, chroniąc ją, naprawiając to co zostało zniszczone i wprowadzając gospodarkę na drogę zrównoważonego rozwoju. Wszyscy jednak muszą zacząć inaczej myśleć o przyszłości – politycy, społeczeństwa oraz organizacje. Politycy muszą zająć się odpowiednimi zmianami w prowadzonej polityce gospodarczej, społeczeństwa powinny zacząć funkcjonować zgodnie z zasadami społecznej i ekologicznej odpowiedzialności konsumentów, a organizacje muszą się do tego dostosować i znaleźć nowe koncepcje rozwoju³.

Gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy – kilka ważnych faktów

W celu analizy obecnego stanu naszej planety należy przyjrzeć się bliżej kilku liczbom i faktom. Pomiędzy rokiem 1800 a dniem dzisiejszym, PKB świata zwiększył się prawie 80-krotnie, co odpowiada rocznemu wzrostowi gospodarczemu średnio o dwa procent rocznie. Liczba mieszkańców Ziemi w tym czasie wzrosła z 900 milionów do 6,9 miliarda. Jeżeli utrzyma się obecna tendencja takich zmian i przepaść pomiędzy bogatą i biedną częścią świata pozostanie na obecnym poziomie, to za 89 lat, w roku 2100, będzie nas 9 miliardów, a dochód narodowy wzrośnie z obecnych 61 bilionów dolarów do 350 bilionów dolarów. Gdyby jednak założyć, że celem jest wyrównanie poziomu życia mieszkańców na naszej planecie to w 2100 roku, dochód ten musiałby wynieść 2.000 bilionów dolarów. Oznaczałoby to 33-krotny wzrost ilości wytwarzanych towarów i usług w porównaniu do dnia dzisiejszego⁴. Pomimo tych imponujących wzrostów dochodu obecnie miliard ludzi na świecie cierpi z powodu głodu.

Czy w skończonym i ograniczonym świecie możliwy jest nieskończony wzrost gospodarczy? Biorąc pod uwagę tylko fakt, że w niedługim czasie mogą skończyć się zasoby wielu surowców, jak na przykład ropy naftowej, można z dość dużą dozą pewności odpowiedzieć, że jest to niemożliwe.

Ten fantastyczny rozwój gospodarczy świata został osiągnięty jednak w dużej mierze kosztem dóbr wspólnych oraz eksploatacji zasobów naturalnych na niespotykaną wcześniej skalę. Takie postępowanie doprowadziło do drastycznych zmian w ekosystemie naszej planety, zmian często już nieodwracalnych. Eksternalizacja dóbr wspólnych była możliwa, gdyż nie wiązała się z żadnymi karami, a konkurencja i globalizacja wymusiły nasilenie się tego zjawiska. Ciągłe zwiększanie dobrobytu było postrzegane jako wielka zaleta, mimo że wiązało się to ze szkodami dla natury, społeczeństwa i poszczególnych ludzi⁵. Gdybyśmy chcieli rozwijać się w takim tempie jak dziś, potrzebowalibyśmy trzy lub cztery kule ziemskie ze swoimi zasobami. Obecna eksploatacja Ziemi stoi w sprzeczności z naszymi naturalnymi podstawami egzystencji. Każdego dnia ludzkość poprzez swoje działanie uwalnia 75 milionów ton dwutlenku węgla, odławiamy 350 000 ton ryb, ginie 100 gatunków roślin i zwierząt, 50 000 hektarów lasów jest wycinana, 20 000 hektarów użytków ulega zniszczeniu, a 30% ludzkości cierpi na niedobór wody⁶. W krajach wysoko rozwiniętych roczne zużycie surowców naturalnych wynosi obecnie 13 ton na każdego mieszkańca⁷. Tak ekstensywne zużywanie zasobów doprowadziło do zmian

³ Sz. Cyfert, G. Hoppe, *Spoleczna i ekologiczna odpowiedzialność konsumentów jako determinanta skutecznej implementacji CSR i ECSR*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2011, nr 8.

⁴ M. Miegel, *op. cit.*, s. 62.

⁵ H. Welzer, K. Wiegandt, *Perspektiven einer nachhaltiger Entwicklung*, Fischer, Frankfurt am Main 2011, s. 71.

⁶ H. Hagemann, M. von Hauff, *Nachhaltige Entwicklung, das neue Paradigma in der Ökonomie*, Metropolis, Magdeburg 2010, s. 64.

⁷ M. Miegel, *op. cit.*, s. 69.

klimatycznych, zanieczyszczenia powietrza, skażenia wody i gleby. Przekłada się to na obniżenie poziomu życia oraz powstanie wielu chorób cywilizacyjnych, jak na przykład alergię, na które cierpi prawie połowa społeczeństwa. Zmiana tego stanu jest trudnym zadaniem, gdyż cały czas jesteśmy przekonywani przez media, polityków i ekonomistów, że odwrócenie się od wzrostu gospodarczego doprowadzi do zapaści przede wszystkim gospodarek rozwijających się. Panuje przekonanie, że tylko poprzez ciągły wzrost gospodarczy można poradzić sobie z takimi problemami, jak: osiągnięcie pełnego zatrudnienia, sfinansowanie zrównoważonego rozwoju, utrzymanie wydatków socjalnych i obsługa zadłużenia publicznego. Niestety, jak na razie nic nie wskazuje, że te argumenty są prawdziwe⁸. Z drugiej strony większość społeczeństwa cały czas jest przekonana, że wskazywanie na powstałe szkody to tylko panika. Zmiana klimatu, podniesienie się lustra wody w oceanach, topniejące lodowce i lód polarny, dziura ozonowa, rozszerzające się pustynie, przeludnienie i choroby cywilizacyjne to nic takiego w porównaniu z korzyściami, które rozwój gospodarczy już przyniósł i jeszcze przyniesie. Przecież wcześniej ludzie umierali z głodu i zarazy, a dzisiaj większość cieszy się długim życiem. To, że powietrze jest trochę bardziej zanieczyszczone jest niczym, kiedy chodzi o dobrobyt całego społeczeństwa⁹. Na szczęście grupa ta cały czas maleje.

Czy nadszedł czas na zmiany? Koniecznie tak. Jeżeli chcemy, aby następne pokolenie mogło żyć na naszej planecie zaspokajając swoje podstawowe potrzeby, to nie mamy na co czekać. Przede wszystkim ci, którzy są odpowiedzialni za obecny stan, muszą natychmiast zacząć myśleć o gospodarce opartej na uczciwym traktowaniu dóbr wspólnych. Każde zużycie dobra wspólnego musi zostać naprawione, a dotychczasowe zniszczenia odbudowane. Należy także przestawić się na gospodarkę recykulacyjną. Każdy wytworzony produkt powinien być tak zaprojektowany, aby po zużyciu mógł zostać w prosty sposób przetworzony i stanowić źródło surowcowe dla przemysłu. Musimy odejść od paradygmatu permanentnego wzrostu za wszelką cenę i przestawić się na gospodarkę zrównoważonego rozwoju, w której wzrost gospodarczy jest efektem ubocznym, a nie celem.

Cechami charakterystycznymi społeczeństwa nieorientowanego na wzrost gospodarczy są:

- a) brak polityki wzrostu gospodarczego,
- b) instytucje i ich struktury powiązane z polityką wzrostu zostają przekształcone w sposób pozwalający ich funkcjonowanie bez niego,
- c) wzrost zużycia energii i surowców naturalnych zostaje powstrzymany, a ich zużycie odpowiada celom zrównoważonego rozwoju¹⁰.

Poziom dobrobytu – czy na pewno chcemy się bogacić za wszelką cenę

Badania psychologiczne prowadzone na przełomie tysiącleci na wszystkich kontynentach dowiodły, że dobrobyt zorientowany na ciągle zwiększanie konsumpcji dóbr i usług prowadzi do zubożenia kontaktów międzyludzkich. Ludzie poddani takiemu konsumpcjonizmowi stają się mniej witalni, mniej pewni siebie, mniej zadowoleni ze swojego życia, rodziny, przyjaciół i dochodów. Jednocześnie częściej popadają w depresję, mają zaburzenia zachowań społecznych, dochodzi do nastawień destrukcyjnych oraz fizycznych symptomów stresu¹¹. We wszystkich społeczeństwach ważnym elementem osobistego szczęścia

⁸ H. Welzer, K. Wiegandt, *op. cit.*, s. 76.

⁹ M. Miegel, *op. cit.*, s. 94.

¹⁰ I. Seidl, A. Zahrt, *Postwachstumsgesellschaft – Konzepte für die Zukunft*, Metropolis, Magdeburg 2010, s. 34.

¹¹ H. Welzer, K. Wiegandt, *op. cit.*, s. 71.

jest posiadanie satysfakcjonującej pracy. Utrata pracy wiąże się często z poczuciem alienacji i braku przydatności. Powstaje jednak pytanie o ilość wykonywanej pracy, poziom dochodów i zadowolenie z przyrostu możliwości nabycia kolejnych dóbr i usług.

Z przeprowadzonych badań wynika, że po osiągnięciu PKB na poziomie 20 000 dolarów (16 000 euro) na mieszkańca, odsetek społeczeństwa zadowolonego ze swojego życia pozostaje na poziomie 60% i nie zwiększa się nawet przy podwojeniu się wysokości PKB. Okazuje się, że po osiągnięciu określonego poziomu dobrobytu, kolejne jego przyrosty przestają mieć znaczenie i zamiast dóbr materialnych zaczynają być ważniejsze inne rzeczy. Badania przeprowadzone w 2007 roku w Niemczech pokazały, że tylko 27% społeczeństwa pragnie powiększenia swoich dochodów, 59% jest zadowolonych ze swojego stanu, a 10% byłaby skłonna zadowolnić się mniejszymi dochodami. Okazuje się, że ludzie odczuwają coraz mniejsze zadowolenie z kolejnych dóbr i coraz większy dobrobyt ma dla nich coraz mniejsze znaczenie, a stan taki zwiększa się także z wiekiem pytanym. Tylko w przypadku osób do 30. roku życia poziom oczekujących zwiększenia zasobności przekracza połowę, a już dla osób starszych niż 59 lat ten odsetek spada do 4%¹². Wysokość osiągniętego PKB na mieszkańca służy w dzisiejszym świecie jako miernik wytworzonych dóbr i usług oraz jako miara poziomu dobrobytu danego społeczeństwa. Jednakże pewne zdarzenia, które przyczyniają się do wzrostu wytworzonych dóbr i usług w rzeczywistości mają negatywny wpływ na stan dobrobytu. Przykładem takich zdarzeń są wypadki, wydatki na leczenie chorób cywilizacyjnych, katastrofy czy świadczenia odszkodowawcze. Z drugiej strony, czynniki obniżające poziom dobrobytu, takie jak zanieczyszczenie powietrza, hałas, wymieranie wielu gatunków roślin i zwierząt, skażenie gleby, czy też wyczerpywanie się zapasów surowców naturalnych nie pomniejszają PKB. PKB jako miernik dobrobytu posiada jeszcze więcej mankamentów i z tego powodu nie jest on idealnym rozwiązaniem¹³. Z tego powodu należy brać pod uwagę również inne wskaźniki chcąc ustalić rzeczywisty poziom dobrobytu danego społeczeństwa, które będą korygowały ten miernik. Ponieważ jednak PKB jest najbardziej dostępną wielkością, wyznaczaną prawie dla wszystkich państw świata, dla dalszych rozważań pozostanie ona wyznacznikiem dobrobytu.

Biorąc pod uwagę wyniki przedstawionych na wstępie badań można stwierdzić, że w społeczeństwach, w których poziom PKB przekroczył 20 000 dolarów, dalszy jego wzrost nie musi być skorelowany ze wzrostem poziomu dobrobytu, szczególnie jeżeli przyczynia się on do pogorszenia poziomu i jakości życia w postaci mniejszej ilości czasu wolnego, gorszych relacji międzyludzkich, czy degradacji środowiska naturalnego. Wychodząc jednak z założenia, że poziom PKB 20 000 dolarów jest swoistą granicą, po przekroczeniu której wzrost dobrobytu jest nieznaczny, można podzielić świat na społeczności gdzie PKB jest powyżej tej granicy i społeczności poniżej tej wielkości PKB. W przypadku społeczeństw poniżej wyznaczonego poziomu PKB nie należy oczekiwać możliwości odejścia od celu, którym jest dalszy wzrost gospodarczy. Warto jednak w jak najszerszym zakresie wprowadzić koncepcję społecznej i ekologicznej odpowiedzialności przedsiębiorstw oraz społecznej i ekologicznej odpowiedzialności konsumentów. Koncepcja społecznej i ekologicznej odpowiedzialności konsumentów (*Consumer Social Responsibility* – CSR) odnosi się do zachowań nabywców dokonujących świadomych wyborów usług i produktów wytwarzanych przez te organizacje, które w realizacji działań zarówno strategicznych, jak i operacyjnych kierują się zasadami społecznej odpowiedzialności biznesu bądź też społecznej i ekologicznej odpowiedzialności biznesu. Społecznie i ekologicznie

¹² M. Miegel, *op. cit.*, s. 30-31.

¹³ I. Seidl, A. Zahmt, *op. cit.*, s. 29.

odpowiedzialne zachowania konsumentów odnoszą się do procesów nabywania przez nich wszystkich kategorii produktów, począwszy od produktów zaspokajających podstawowe potrzeby fizjologiczne, a skończywszy na dobrach luksusowych zaspokajających potrzeby wyższego rzędu. Trwałe osiągnięcie takiego stanu rzeczy wymaga konieczności zapewnienia wysokiej świadomości społecznej i ekologicznej nabywców, związanej z pełną świadomością konsekwencji podejmowanych wyborów zarówno dla wszystkich uczestników społeczności w której żyją, jak i dla ekologicznej przyszłości środowiska naturalnego ziemi¹⁴. W społeczeństwach, które przekroczyły poziom 20 000 dolarów PKB, należy jak najszybciej odejść od polityki wzrostu gospodarczego za wszelką cenę i zacząć stosować zasady ekonomii zrównoważonego rozwoju. Produkcja dóbr i usług musi uwzględniać w swojej kalkulacji utrzymanie dóbr wspólnych, czyli ich koszty odtworzenia, a wielkość wytwarzanych dóbr i usług powinna być na poziomie zapewniającym ich ochronę¹⁵.

Nowe wyzwania przed organizacjami i politykami – redefinicja celów

Ostatni kryzys finansowy w szczególny sposób obnażył ludzką naturę. Egoizm, chciwość i krótkowzroczność to cechy tych, którym zawdzięczamy te wydarzenia. Wszystko zaczęło się w Stanach Zjednoczonych, gdzie najpierw dla pobudzenia gospodarki udzielano kredytów hipotecznych właściwie każdemu, kto o nie wystąpił, a następnie po sztucznym wywindowaniu cen nieruchomości, tym samym, którzy kupili nieruchomości na kredyt, chętnie udzielono kolejnych pożyczek, których zabezpieczeniem był wzrost wartości ich nieruchomości. Nagle wiele osób stało się „bogатыmi”, posiadając nieruchomości i jeszcze sporo gotówki. Nie posiadali tylko jednej najważniejszej rzeczy, a mianowicie zdolności do spłaty tych wszystkich kredytów. Amerykańskie banki w międzyczasie sprzedawały te kredyty w postaci najróżniejszych instrumentów finansowych innym bankom na całym świecie. Ponieważ sielanka tych, którzy nie byli w stanie spłacić swoich zobowiązań kredytowych, nie mogła trwać zbyt długo, wszystko pękło jak bańka mydlana i okazało się, że wiele banków posiada nic nie warte papiery¹⁶. Przykład ten pokazuje do czego prowadzi sytuacja, kiedy najważniejszym celem organizacji jest maksymalizacja zysków za wszelką cenę. Dzisiejszy świat powinien na nowo dokonać rewizji istnienia organizacji gospodarczych. Organizacje cechują się jednak, mimo burzliwego otoczenia, dość dużą bezwładnością. W tym kontekście ważnym elementem możliwych zmian jest polityka gospodarcza państw. Podstawowymi instrumentami takiej polityki są zakazy, nakazy oraz zachęty gospodarcze do podjęcia dobrowolnych decyzji przez organizacje i konsumentów. Jednym z istotnych instrumentów jest reforma podatków ekologicznych. Podatki takie obciążałyby korzystanie ze środowiska, jednocześnie uwalniając większe wykorzystanie pracy ludzkiej. Celem tych podatków jest przeniesienie obciążeń podatkowych z innych dziedzin na wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego. Dwa najbardziej korzystne z tych podatków to:

- a) podatek od zużycia energii elektrycznej, który już w wielu państwach funkcjonuje i który jest łatwy do wprowadzenia ze względu na niewielką liczbę organizacji zajmujących się dostarczaniem energii elektrycznej;
- b) podatek od wykorzystywanych surowców naturalnych. Ta forma opodatkowania jest trudniejsza do wprowadzenia, lecz istnieją już pierwsze wdrożenia¹⁷.

¹⁴ Sz. Cyfert, G. Hoppe, *op. cit.*

¹⁵ H. Welzer, K. Wiegandt, *op. cit.*, s. 78.

¹⁶ M. Miegel, *op. cit.*, s. 21.

¹⁷ J. Jäger, *Was trägt unsere Erde noch?*, *op. cit.*, s. 183-185.

Kolejnym instrumentem polityki gospodarczej są wszelkiego rodzaju subwencje, zresztą w szerokim zakresie dziś stosowane, ale które w dużej części prowadzą do swoistej patologii zamiast przyczynić się do poprawy naszej egzystencji. Subwencje powinny być wykorzystane dla przykładu do powstawania nowych technologii przyjaznych środowisku. Niestety, dziś subwencjom podlegają chociażby ropa naftowa, węgiel kamienny, intensywna gospodarka rolna w postaci dopłat do pestycydów. Wszystkie te środki w konsekwencji stoją w sprzeczności z ochroną środowiska naturalnego. Innym pomysłem jest wspieranie produktów, które posiadałyby odpowiednie certyfikaty ekologiczne. Produkty takie mogłyby zostać objęte zerową stawką podatku VAT.

Wszystkie powyższe działania doprowadziłyby do ewolucji przedsiębiorstw. Organizacje w odpowiednio zmienionym otoczeniu prawnym i ekonomicznym musiałyby przejść proces zmian, dostosowując się do nowej sytuacji i zdefiniować swoje cele i strategie. Nie istnieje jednak większy mechanizm postępu i zmian niż dobrze działająca wolna gospodarka. Gospodarka ta potrzebuje odpowiednich drogowskazów na swojej drodze rozwoju, tak aby ta droga prowadziła do dobrobytu całej ludzkości, a nie do katastrofy ekologicznej naszej planety.

Koncepcja efektywności surowcowej i samoograniczenia konsumpcji

Realizacja postulatów zrównoważonego rozwoju wymaga co najmniej wprowadzenia zasad wzrostu efektywności surowcowej podczas powstawania wszystkich dóbr i usług oraz zmiany zachowań konsumenckich polegającej na samoograniczeniu konsumpcji. Efektywność wykorzystania surowców powinna dotyczyć całego cyklu życia produktu. Oprócz wzrostu efektywności wytworzenia, czyli zminimalizowania użycia surowców w toku ich produkcji, powstałe dobra powinny charakteryzować się przyjaznością dla środowiska w czasie ich użytkowania oraz być łatwo przetwarzalne po zakończeniu swojej przydatności. Poza tym powinny być tak skonstruowane, aby ich cykl życia był jak najdłuższy, co oznacza między innymi maksymalizację ich jakości. Takie założenia mogłyby przyczynić się jednocześnie do dużo większego zapotrzebowania na pracę ludzką i w konsekwencji powstanie wielu nowych miejsc pracy. Jeżeli dodamy do tego możliwość skrócenia nominalnego czasu pracy w gospodarkach wysoko rozwiniętych, gdzie istnieje możliwość niewielkiego zmniejszenia dochodów bez utraty samozadowolenia społecznego (standardu życia), powstaje narzędzie do osiągnięcia pełnego zatrudnienia. Nie bez znaczenia dla polityki gospodarczej byłaby taka sytuacja, gdyż radykalnie zmniejszyłyby się wydatki socjalne państwa, co spowodowałoby większe możliwości zmniejszenia długu publicznego lub obniżki podatków. Obecne gospodarki charakteryzują się odwrotnymi tendencjami. Dla przykładu w Niemczech pomiędzy latami 1993 i 2006, procentowy udział kosztów surowców w wytwarzanych dobrach zwiększył się z 38% do 44,8%, a udział kosztów osobowych spadł z 27% do 18,8%¹⁸. Efektywność surowcowa może zostać podniesiona przede wszystkim poprzez nowe technologie. Można wyobrazić sobie powstanie tkanin, które prawie nie ulegają zabrudzeniu i nie przyjmują zapachów. Wykonanie ubrań z nich przyniosłoby ogromne oszczędności w zużyciu wody oraz środków piorących i czyszczących.

Drugi postulat dotyczy społeczeństw posiadających już wysoki stopień rozwoju i możliwości, a polega na samoograniczeniu konsumpcji, rezygnacji z nabywania coraz

¹⁸ H. Hagemann, M. von Hauff, *Nachhaltige Entwicklung, das neue Paradigma in der Ökonomie*, Metropolis, Magdeburg 2010, s. 73.

większej ilości dóbr materialnych, aby w zamian za to móc żyć w czystym, nieskażonym środowisku naturalnym. Postulat ten jest komplementarnym do zasady efektywności surowcowej i możliwości pełnego zatrudnienia przy nieco niższym poziomie dochodów. Samoograniczenie oznacza zadowolić się wystarczającym. Biorąc pod uwagę, że od pewnego poziomu dochodu, zadowolenie (szczęście) przestaje wzrastać, istnieje sporo miejsca na takie ograniczenia. Również organizacje posiadają w tym zakresie duże możliwości przedstawiając się chociażby z produkcji masowej na zaspokajanie rzeczywistych potrzeb swoich klientów¹⁹.

Zrównoważony rozwój nowym paradygmatem w ekonomii

Zrównoważony rozwój to taki, który pozwala na zaspokojenie elementarnych potrzeb całej ludzkości w skali świata, a jednocześnie nie prowadzi do ograniczenia zaspokojenia tych potrzeb następnymi pokoleniami²⁰. W ekonomii zrównoważonego rozwoju można wydzielić trzy równorzędne obszary, a mianowicie ekologiczny, ekonomiczny i społeczny. Podstawowe założenia takiej ekonomii można dobrze zdefiniować poprzez określenie jej celów dla każdego obszaru (por. tabela 1). Przedstawione cele powinny się wzajemnie dopełniać we wszystkich obszarach.

Tabela 1
Cele ekonomii zrównoważonego rozwoju

Cele ekologiczne	Cele ekonomiczne	Cele społeczno-kulturowe
Ochrona atmosfery ziemskiej (ograniczenie zmian klimatycznych)	Stabilność gospodarki: bezpieczeństwo egzystencji przy akceptowalnym poziomie jakości pracy	Partycypacyjna demokracja i praworządność we wszystkich obszarach życia społecznego
Ochrona natury: utrzymanie wielości gatunków roślin i zwierząt oraz architektury krajobrazów naturalnych	Zapewnienie podstawowych potrzeb poprzez zrównoważone produkty (żywność, mieszkanie, ubranie, energia) w umiarkowanych cenach	Brak głodu, bezpieczeństwo socjalne, opanowanie rozwoju demograficznego
Zrównoważone wykorzystanie zasobów odnawialnych	Stabilność cenowa, brak gospodarczych koncentracji, internalizacja kosztów zewnętrznych	Równe szanse i integracja (np. emigrantów, płci)
Zrównoważone wykorzystanie zasobów nieodnawialnych	Równowaga handlu zagranicznego, minimalizacja importu surowców nieprzetworzonych	Wewnętrzne i zewnętrzne bezpieczeństwo, pokojowe rozwiązywanie konfliktów
Zdrowe warunki życia (bez substancji szkodliwych, promieniowania, hałasu)	Budżet państwa wyposażony w wystarczające narzędzia do wyrównania podziału dochodów społeczeństwa	Ochrona zdrowia i jakości życia

Źródło: H. Rogall, *Nachhaltige Ökonomie. Ökonomische Theorie und Praxis einer nachhaltiger Entwicklung*, Metropolis, Magdeburg 2009, s. 46.

¹⁹ J. Jäger, *Was verträgt unsere Erde noch?*, op. cit., s. 195.

²⁰ I. Seidl, A. Zahmt, op. cit., s. 25.

Podstawowym celem zrównoważonego rozwoju jest jak najbardziej równomierny podział szczęścia pomiędzy całą ludzkość obecnej generacji oraz na wiele kolejnych pokoleń²¹. Jak społeczeństwo wysoko rozwiniętego państwa postrzega przykładowe zasady zrównoważonego rozwoju, można ocenić na podstawie badania przeprowadzonego w Niemczech. W tabeli 2 przedstawione zostały odpowiedzi na pytania związane z tym zagadnieniem.

Z powyższego badania wynika, że społeczeństwo jest gotowe deklaratywnie na wprowadzenie polityki zrównoważonego rozwoju. Jeżeli jako ludzkość nie chcemy doprowadzić do ekologicznej katastrofy naszej planety i jesteśmy gotowi na eliminację globalnych nierówności, to zrównoważony rozwój powinien stać się nowym paradygmatem polityki gospodarczej. Rodzi się pytanie, czy organizacje powinny czekać na wdrożenie przez politykę zasad zrównoważonego rozwoju, czy też już dziś podjąć decyzję o zmianie swoich strategii i zacząć funkcjonować zgodnie z jej zasadami. Tak naprawdę nie trzeba wymyślać nic nowego. Koncepcja CSR, czy jej odmiana ECSR są całkowicie zbieżne z postulatami ekonomii zrównoważonego rozwoju. Jeżeli dołączy się do tego koncepcję społecznej i ekologicznej odpowiedzialności konsumentów, otrzymujemy świetny punkt wyjściowy.

Tabela 2
Zgodność społeczeństwa z podstawowymi zasadami zrównoważonego rozwoju

Odsetek pytanym, którzy na poniższe pytania udzielili odpowiedzi: zgadzam się w pełni lub zgadzam się w dużej mierze (w %)	2002	2004	2006	2008
Powinien istnieć sprawiedliwy podział pomiędzy pokoleniami, nie powinniśmy degradować środowiska naturalnego kosztem przyszłych pokoleń	84	88	89	95
Nie powinniśmy zużywać więcej zasobów naturalnych niż możemy odtworzyć	74	82	84	92
Powinna istnieć uczciwa wymiana handlowa pomiędzy bogatymi państwami i państwami rozwijającymi się	78	84	82	94

Źródło: jak w tabeli 1, s. 50.

Niestety, na razie jeszcze zbyt mało organizacji posiada w swoich strategiach koncepcję CSR lub ECSR, a świadomość społeczna i ekologiczna konsumentów jest jeszcze dalej od oczekiwanego poziomu²².

Podsumowanie

Ludzkość przez swoją gospodarkę, produkcję i konsumpcję sama doprowadziła do takiego stanu środowiska naturalnego, w którym szkody wyrządzone naszej planecie są już dziś nieodwracalne. Dla Ziemi jednak jest to bez znaczenia, ona nas na pewno przeżyje²³.

²¹ J. Jäger, *op. cit.*, s. 202.

²² Sz. Cyfert, G. Hoppe, *op. cit.*

²³ M. Miegel, *op. cit.*, s. 88.

Pogoń za niekończącym się wzrostem gospodarczym doprowadziła ludzkość na skraj przepaści i tylko od nas zależy, czy będziemy w stanie zrobić dwa kroki do tyłu, a następnie zmienić kierunek naszego dalszego rozwoju, czy też jak ślepiec (i głupiec) podążymy w stronę przepaści i przekroczymy wszelkie granice za których nie ma już powrotu. Kolejna degradacja środowiska naturalnego oraz wyczerpanie zasobów surowców naturalnych będzie oznaczała koniec ludzkości w znanej nam dzisiaj formie. My, obecnie żyjący pewnie jeszcze jakoś dotrwamy swoich dni na tym świecie, ale czy nasze dzieci będą mogły cieszyć się pięknem naszej Ziemi i żyć w dobrobycie jest pytaniem bez odpowiedzi. Letarg, w którym tkwimy i egoizm jest bardzo niebezpieczny. Można mieć tylko nadzieję, że obudzi się w nas instynkt samozachowawczy i nawet jeżeli politycy bojący się o swoje posady i ponowne wybory nie podejmą radykalnych decyzji, to może zrobią to ci, którzy stworzyli dzisiejszy świat dobrobytu, ale i świat umierającego środowiska naturalnego, a mianowicie organizacje gospodarcze. To one może dostrzegą w zasadach zrównoważonego rozwoju swoją szansę na zdobycie przewagi konkurencyjnej, czyli tak naprawdę kierując się jak zawsze przede wszystkim swoim interesem, doprowadzą do zmian, które uchronią nas od samozagłady.

Bibliografia

- Cyfert Sz., Hoppe G., *Spoleczna i ekologiczna odpowiedzialność konsumentów jako determinanta skutecznej implementacji CSR i ECSR*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2011, nr 8.
- Hagemann H., von Hauff M., *Nachhaltige Entwicklung, das neue Paradigma in der Ökonomie*, Metropolis, Magdeburg 2010.
- Jäger J., *Was verträgt unsere Erde noch?*, Fischer, Frankfurt am Main 2010.
- Miegel M., *Wohlstand ohne Wachstum*, List, Berlin 2011.
- Rogall H., *Nachhaltige Ökonomie. Ökonomische Theorie und Praxis einer nachhaltiger Entwicklung*, Metropolis, Magdeburg 2009.
- Seidl I., Zahrt A., *Postwachstumsgesellschaft – Konzepte für die Zukunft*, Metropolis, Magdeburg 2010.
- Welzer H., Wiegandt K., *Perspektiven einer nachhaltiger Entwicklung*, Fischer, Frankfurt am Main 2011.

The Sustainable Development Needs a New Economic Policy

Summary

The article presents the current, critical view at economic growth as the overriding aim of economic policy. The paper presents the outcome of ill-advised economy over the past 250 years and discusses the main principles of sustainable economic development as a new paradigm in economic sciences. The article proposes a few principles of economic policy in line with the accepted paradigm.

Key words: economic growth, sustainable development, deterioration of the environment, raw material efficiency, self-limitation, CSR, ECSR, ConSR concept.

JEL codes: H23

Устойчивое развитие нуждается в новых принципах экономической политики

Резюме

В статье представили актуальный критический взгляд на экономический рост в качестве главной цели экономической политики. Представили последствия безрассудной экономики в течение последних 250 лет и обсудили главные принципы экономии устойчивого развития в качестве новой парадигмы в экономических науках. В статье предложили несколько принципов экономической политики согласных с принятой парадигмой.

Ключевые слова: экономический рост, устойчивое развитие, деградация естественной среды, сырьевая эффективность, самоограничение, концепция CSR, ECSR и ConSR.

Коды JEL: H23

Lilianna Jodkowska

Hochschule für Technik und Wirtschaft – Berlin

WSKAŹNIKI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU NA PRZYKŁADZIE NIEMIEC – STAN REALIZACJI NA TLE WYBRANYCH KRAJÓW I PERSPEKTYWY

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie osiągnięcia wybranych wskaźników zrównoważonego rozwoju w Niemczech, wskazanie obszarów, w których nie udało się dotychczas osiągnąć zamierzonego celu, a także wykazanie trendów na najbliższe lata.

Przeprowadzone badania polegały przede wszystkim na analizie danych oraz analizie porównawczej danych dla Niemiec na tle wybranych krajów UE, co umożliwiło ocenę stopnia realizacji celów i sformułowanie wniosków.

Głównym wnioskiem wynikającym z przeprowadzonych analiz jest stwierdzenie, że mimo poprawy wskaźników w niektórych dziedzinach w krajach UE około połowa wskaźników wiodących wykazuje umiarkowanie niekorzystne tendencje. Abstrahując od trudnej sytuacji pokryzysowej należy dokończyć starań i osiągnąć wyznaczone cele w najbliższych latach.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, studia porównawcze.

Kody JEL: O57, Q01, Q56

Wstęp

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju jako wskaźniki służące do monitorowania stanu realizacji przyjętej przez Unię Europejską *Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE (EU Sustainable Development Strategy – SDS)* zostały ustanowione już w 2001 r., a następnie odnowione w czerwcu 2006 r. Zgodnie z założeniami *Strategii Zrównoważonego Rozwoju*, podstawowym celem zrównoważonego rozwoju krajów Unii Europejskiej jest poprawa jakości życia obywateli oraz zapewnienie dobrobytu obecnym i przyszłym pokoleniom.

W rozumieniu strategii rozwoju UE rozwój zrównoważonych społeczeństw to rozwój takich społeczeństw, które efektywnie korzystają z zasobów naturalnych oraz wykorzystują potencjał innowacji ekologicznych i społecznych zapewniając jednocześnie dobrobyt, ochronę środowiska oraz spójność społeczną. Monitorowanie wskaźników na poziomie unijnym przeprowadzane jest co dwa lata. Niezależnie od tego każdy kraj monitoruje wybrane wskaźniki, w tym także specyficzne cele krajowe, i podejmuje odpowiednie kroki w celu ich osiągnięcia.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie stopnia osiągnięcia wybranych wskaźników zrównoważonego rozwoju w Niemczech, wskazanie obszarów, w których nie udało się dotychczas osiągnąć zamierzonego celu, a także wykazanie trendów na najbliższe lata.

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju

Pierwszy zestaw wskaźników monitorujących został przyjęty przez Komisję Europejską w 2005 r., a następnie zaktualizowany w 2007 r. Wskaźniki te prezentowane są z podziałem na trzy poziomy:

- wskaźniki monitorujące ogólne cele *Strategii Zrównoważonego Rozwoju (Lead Objectives)*,
- wskaźniki dotyczące celów operacyjnych, które są wiodącymi wskaźnikami w poszczególnych podtematach (*SDS Priority Objectives*),
- wskaźniki będące uszczegółowieniem wskaźników wiodących (*Explanatory Variables*)

i oceniają każdorazowo poziom zmian¹. Aktualnie dostępnym raportem monitorującym *Strategię Zrównoważonego Rozwoju UE* jest raport z 2011 r. uwzględniający dane do połowy roku 2011. Lista około 100 wskaźników szczegółowych zgrupowana jest w 10 obszarach tematycznych, które dzielą się na kolejne, bardziej szczegółowe. Zestawienie w tabeli 1 przedstawia obszary tematyczne oraz wskaźniki wiodące. Z porównania wartości wskaźników z 2009 r. i 2011 r. wynika, „że prawie połowa wskaźników wiodących wykazuje umiarkowane niekorzystne tendencje”². Rozwoju tego nie można więc uznać za satysfakcjonujący, nawet przy założeniu, że kryzys finansowo-gospodarczy miał negatywny wpływ na rozwój sytuacji gospodarczej poszczególnych krajów.

Tabela 1

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju i wskaźniki wiodące

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju (obszar tematyczny)	Wskaźnik wiodący
Rozwój społeczno-gospodarczy	Wzrost PKB na 1 mieszkańca
Zmiany klimatu i energia	Emisja gazów cieplarnianych Zużycie energii ze źródeł odnawialnych
Zrównoważony transport	Zużycie energii w transporcie w relacji do PKB
Zrównoważona konsumpcja i produkcja	Wydajność zasobów
Zasoby naturalne	Występowanie ptaków pospolitych Ochrona zasobów ryb
Zdrowie publiczne	Przeciętne trwanie życia w zdrowiu
Włączenie społeczne	Zagrożenie ubóstwem
Zmiany demograficzne	Wskaźnik zatrudnienia osób starszych
Globalne partnerstwo	Oficjalna pomoc rozwojowa
Dobre rządzenie	[Brak wskaźnika wiodącego]

Źródło: *Zrównoważony rozwój w UE*. Raport monitorujący z 2011 r. w sprawie strategii zrównoważonego rozwoju UE, portal „Eurostat”, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/224-PL/PL/224-PL-PL.PDF, s. 3, [dostęp: 13.05.2012].

¹ *Sustainable development in the European Union, 2011 monitoring report of the EU sustainable development strategy*, 2011 edition, European Union, 2011.

² *Zrównoważony rozwój w UE*. Raport monitorujący z 2011 r. w sprawie strategii zrównoważonego rozwoju UE, portal „Eurostat”, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/224-PL/PL/224-PL-PL.PDF, s. 3 [dostęp: 13.05.2012].

Najnowszą Strategią Unii Europejskiej jest *EUROPA 2020* – rozumiana jako strategia wzrostu. Jest to strategia na rzecz inteligentnego oraz zrównoważonego rozwoju i ma sprzyjać włączeniu społecznemu (strategia ta implementuje strategię SDS). Strategia ta obejmuje pięć celów, w tym dotyczących zatrudnienia, innowacyjności, klimatu i energii, edukacji oraz zmniejszenia zagrożenia ubóstwem oraz wykluczenia społecznego³.

W zależności od przyjętego założenia i metodologii opracowania wskaźniki zrównoważonego rozwoju można analizować na różnych poziomach, np. wskaźniki celów głównych, operacyjnych, obrazujących działania oraz wskaźniki kontekstowe⁴. Wskaźniki przedstawione w tabeli 1 mogą być także dzielone według ładów, w tym na wskaźniki ładu społecznego, gospodarczego, środowiskowego oraz instytucjonalno-politycznego; pomiarom na tym poziomie podlegają dalsze wskaźniki cząstkowe.

W ramach ładu społecznego pomiarowi podlegają m.in.: zmiany demograficzne, zdrowie publiczne, edukacja, dostęp do rynku pracy. W zakresie ładu gospodarczego pomiarowi podlegają np.: rozwój gospodarczy, zatrudnienie oraz innowacyjność. Ład środowiskowy mierzony jest przy pomocy wartości uzyskiwanych m.in. w zakresie zmian klimatycznych, wykorzystaniu alternatywnych źródeł energii, redukcji gazów cieplarnianych. Ład instytucjonalno-polityczny jest natomiast wyrazem aktywności obywatelskiej, otwartości i uczestnictwa (w szczególności frekwencji w wyborach oraz e-administracji) oraz globalnego partnerstwa, tj. Pomocy Rozwojowej dla krajów rozwijających się.

Stan realizacji wybranych wskaźników zrównoważonego rozwoju w Niemczech

Analizie poddano wybrane wskaźniki zrównoważonego rozwoju w Niemczech, w szczególności uwzględniając wskaźniki ładu społecznego oraz gospodarczego, będące zarazem celami strategii *EUROPA 2020*.

Jednym z najważniejszych wskaźników makroekonomicznych dostarczających informacji o rozwoju gospodarczym jest całkowita wartość PKB i jego przyrost. Za porównywalną miarę dobrobytu danego państwa przyjęto wartość PKB na mieszkańca. Zmniejszenie się całkowitej wartości PKB ze względu na kryzys zaobserwowano zwłaszcza w 2009 roku (Niemcy, Francja) i 2010 roku (Polska). W 2011 roku wszystkim analizowanym krajom udało się wypracować PKB przewyższający wartość z 2009 i 2010 roku; trend ten odzwierciedlił się w wartości PKB dla UE-27. Na wykresie 1 zaprezentowano wartość PKB na mieszkańca.

Za jeden ze wskaźników ładu gospodarczego przyjęto wzrost PKB na mieszkańca w procentach, który nie był w ostatnich latach stabilny. Zestawienie w tabeli 2 wykazuje wartości negatywne w 2009 roku – tym samym cel okresowo nie został osiągnięty.

Drugim ważnym wskaźnikiem w zakresie ładu gospodarczego jest relacja długu publicznego do PKB zaprezentowana na wykresie 2. Ze względu na kryzys finansowo-gospodarczy w tym zakresie odnotowano poważne pogorszenie się sytuacji.

Mimo wzrostu długu publicznego w procentach PKB należy mieć na uwadze, że kraje przedstawione na wykresie 2 należą do gospodarek bardziej stabilnych, o zadłużeniu zbli-

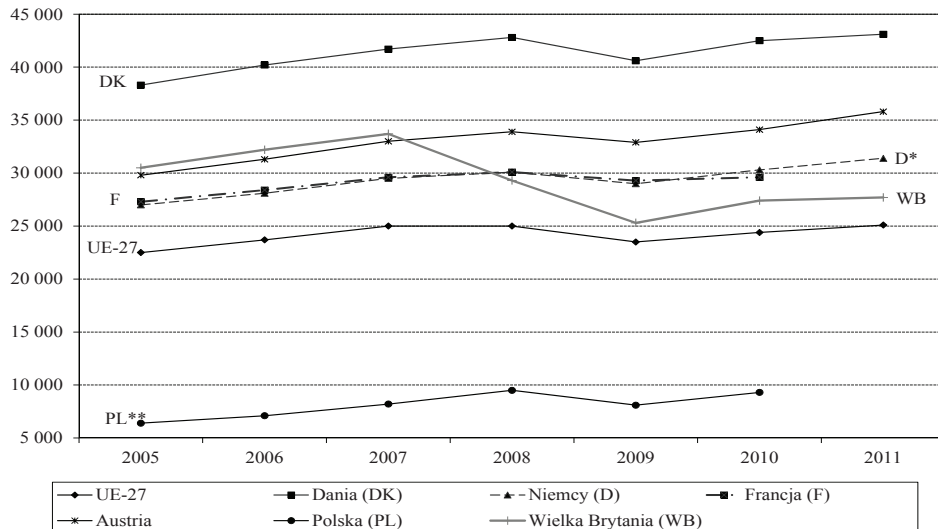
³ Portal Komisji Europejskiej, *Europa 2020 – cele oraz zestawienie celów dla poszczególnych krajów*, http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm [dostęp: 13.05.2012].

⁴ Podział i opracowanie wskaźników przedstawia m.in. raport pt.: *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2011, s. 9 i 17.

zonym do średniej UE (abstrahując od faktu, że wiele państw nie spełnia już kryteriów konwergencji). W przeciwieństwie do tych krajów Irlandia, Grecja, Portugalia i Włochy osiągnęły wartość zadłużenia pomiędzy 108% a 165% PKB i stanowią poważne zagrożenie dla strefy euro.

Wykres 1

PKB na mieszkańca w latach 2005-2011 w wybranych krajach UE

* Wartości dla Niemiec i dla Francji są bardzo do siebie zbliżone.

** dane dla Polski i Francji dostępne do roku 2010.

Źródło: opracowanie własne na podst. danych portalu Komisji Europejskiej „Eurostat”, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/indicators/theme3> [dostęp: 12.04.2012].

Tabela 2

Wzrost produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca w latach 2005-2011 dla wybranych krajów (w %)

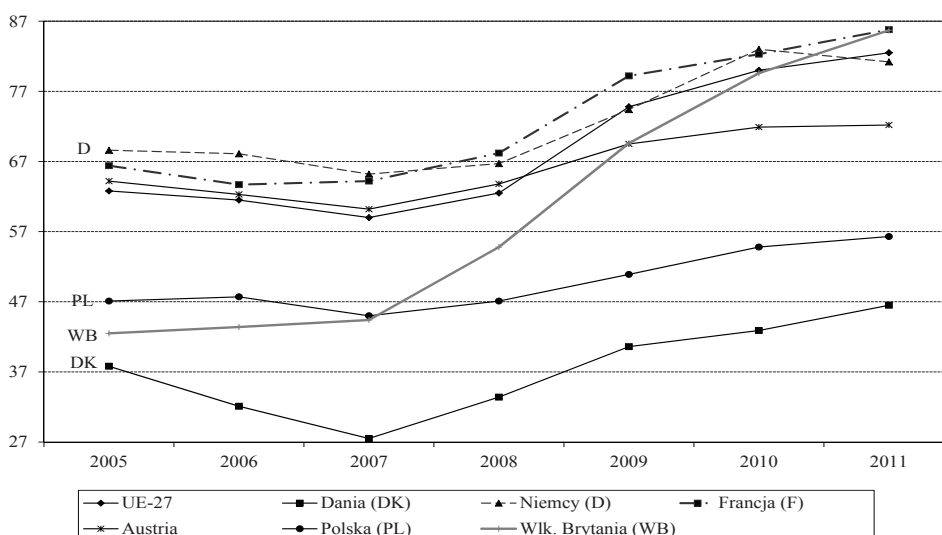
Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
UE-27	1,5	2,9	2,7	-0,1	-4,6	1,8	1,3
Niemcy	0,7	3,8	3,4	1,3	-4,8	3,8	3,0
Polska	3,7	6,3	6,8	5,1	1,5	3,8	4,4
Austria	1,7	3,1	3,3	1,0	-4,1	2,0	2,7
Francja	1,1	1,8	1,7	-0,6	-3,3	0,9	1,1

Źródło: opracowanie własne na podst. danych portalu Komisji Europejskiej „Eurostat”, *Reales BIP pro Kopf, Wachstumsrate und insgesamt*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=de&pcode=tsdec100> [dostęp: 12.05.2012].

Taki rozwój sytuacji będzie miał w najbliższych latach (negatywny) wpływ na wszystkie obszary oddziaływania polityki społeczno-gospodarczej, a tym samym na osiągnięcie celów w zakresie innych wskaźników. Wzrost zadłużenia będzie powodował przekierowanie środków na obsługę długu i ich brak np. na aktywną politykę rynku pracy, edukację, badania i rozwój oraz ochronę środowiska.

Wykres 2

Dług publiczny w latach 2005-2011 w wybranych krajach UE (w % PKB)

Źródło: opracowanie własne na podst. danych portalu Komisji Europejskiej „Eurostat”, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/indicators/theme3> [dostęp: 13.05.2012].

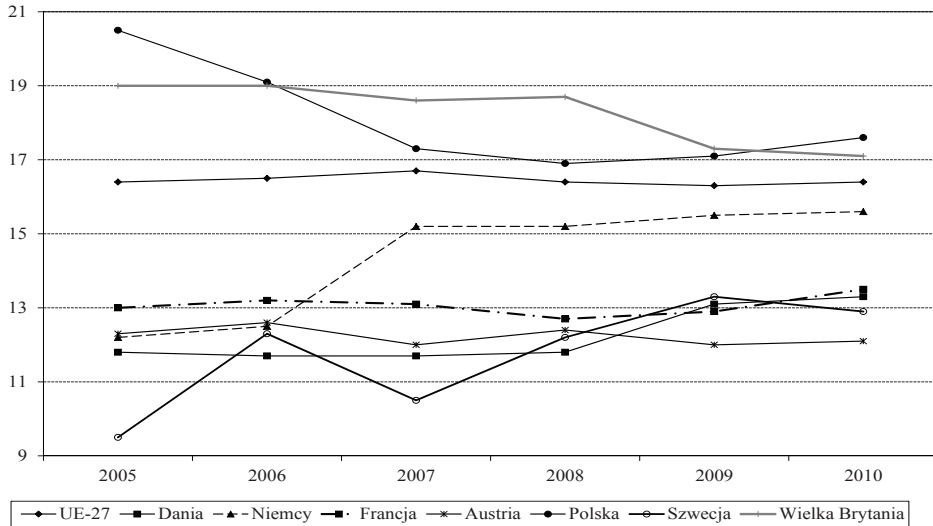
W zakresie ładu społecznego na wykresie 3 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika „zagrożenie ubóstwem” po uwzględnieniu transferów. Można zauważyć, że dla krajów UE-27 średnia wartość odsetka osób zagrożonych ubóstwem po transferach była od 2005 r. relatywnie stabilna, w Polsce i w Wielkiej Brytanii sytuacja uległa poprawie, w Niemczech i w Danii pogorszeniu, natomiast w Austrii i Francji pozostała relatywnie stabilna.

Dla wskaźnika „zagrożenie ubóstwem” ze względu na brak jednolitej wspólnej metodologii nie określono zamierzonej do osiągnięcia wartości kwotowej. Większość krajów ustaliła cele jako wartości bezwzględne, np. zmniejszenie liczby ludności zagrożonej ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w liczbie osób w Austrii o ok. 250 tys. osób, a w Niemczech o 330 tys. osób. Dla całej UE liczbę tą określono na 20 mln osób⁵.

⁵ Portal Komisji Europejskiej, *Cele w ramach strategii „Europa 2020”*. Cele te zostały określone przez państwa członkowskie w krajowych programach reform w kwietniu 2011 r., http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_pl.pdf [dostęp: 13.05.2012].

Wykres 3

Odsetek osób zagrożonych ubóstwem po transferach w latach 2005-2011 w wybranych krajach UE (w %)

Źródło: jak w wykresie 2.

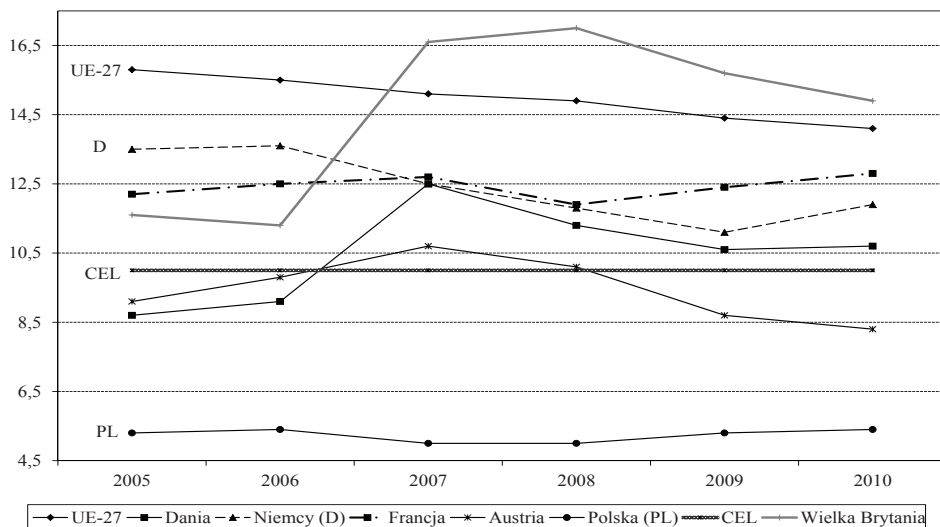
Kolejny wskaźnik, tj. odsetek osób w wieku od 18 do 24 lat, które nie ukończyły szkoły średniej bądź zawodowej przedstawiono na wykresie 4. Celem jest obniżenie odsetka takich osób do 10%. W tej kategorii nie uwzględnione na wykresie kraje Europy Wschodniej, w tym obok Polski, np. Litwa, Słowacja i Republika Czeska, osiągają znacznie lepsze wyniki mimo względnie niższych wydatków na edukację niż kraje Europy Zachodniej. Na uzyskane wyniki w kategorii „kształcenie” mają wpływ zwłaszcza niemierzalne czynniki, np. te związane z wychowaniem dzieci i przekazywaniem im wartości moralnych, etycznych, poszanowanie dla wykształcenia, ale także pozyskiwanie wykształcenia dla osiągnięcia celów jednostkowych, np. rozwój własny lub/oraz uzyskanie lepszej pozycji na rynku pracy.

Ważnym wskaźnikiem zrównoważonego rozwoju, będącym zarazem celem *EUROPY 2020* jest osiągnięcie wysokiego wskaźnika zatrudnienia (ok. 75% osób w wieku 20-64 lat powinno mieć pracę) przedstawione na wykresie 5. W kontekście wskaźników zrównoważonego rozwoju cele te zostały ustalone na poziomie od 71% dla Polski do 80% dla Danii. W Danii widoczny jest wyraźny spadek zatrudnienia w fazie kryzysu. Na tle przedstawionych krajów Polska ma w tej dziedzinie jeszcze dużo do nadrobienia. Pozostałe uwzględnione kraje uzyskały już wskaźnik zatrudnienia w tej grupie wiekowej na poziomie średniej unijnej i powyżej. Austria i Niemcy są bliskie osiągnięcia wskaźnika zrównoważonego rozwoju dla zatrudnienia ustalonego na 77%.

W zakresie wskaźników dotyczących ładu środowiskowego warto zwrócić uwagę na dwa zestawione w tabeli 3. W zakresie pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych odnotowany jest od lat postęp, aczkolwiek powolny i daleki o wyznaczonego celu. W rubryce „cel” wyraźnie widoczne jest różnicowanie wartości, które kraje starają się osiągnąć. Po-

Wykres 4

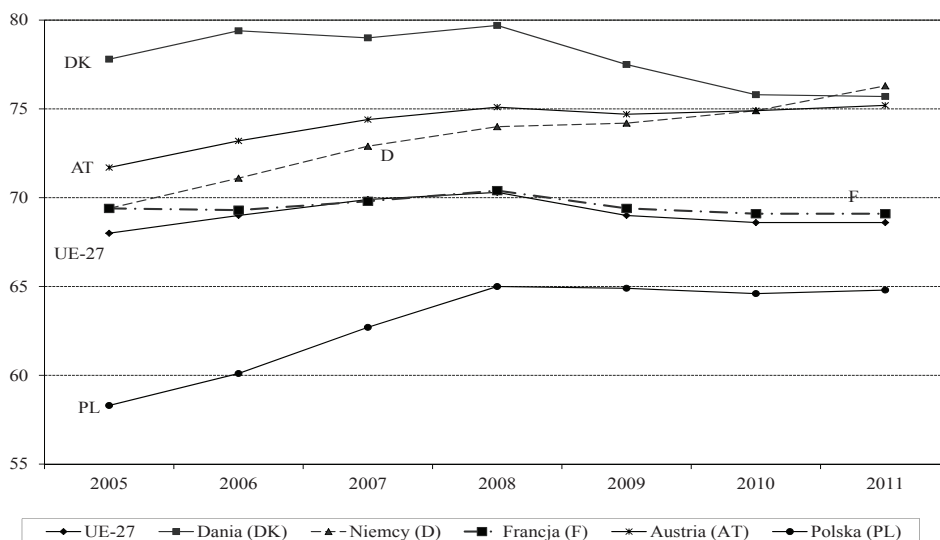
Odsetek osób w wieku od 18 do 24 lat, które nie ukończyły szkoły średniej bądź zawodowej (w %)

Źródło: jak w wykresie 2.

Wykres 5

Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku od 20-64 lat w wybranych krajach UE (w %)

Źródło: jak w wykresie 2.

dobnie jest w przypadku zobowiązań dotyczących redukcji emisji gazów cieplarnianych. Bezsprzecznie można uznać, że się ona zmniejszyła, poszczególne kraje przyjęły jednak różne wartości, w tym np. Niemcy dalszą redukcję emisji o 14% do 2020 roku⁶.

Tabela 3
Energia ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto
oraz emisja gazów cieplarnianych

Energia ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto (w %)						Emisja gazów cieplarnianych (w ekwiwalencji CO ₂) do roku bazowego 1990 protokołu z Kioto (w %)				
Kraj	2006	2007	2008	2009	cel	2005	2006	2007	2008	2009
UE-27	9	9,9	10,5	11,7	20	92	92	91	89	83
Dania	16,5	18	18,7	19,9	30	94	105	98	94	90
Niemcy	7,1	9,4	9,3	9,8	18	80	80	79	79	74
Francja	9,8	10,5	11,4	12,3	23	101	98	97	96	92
Austria	25,1	27,2	27,9	29,7	34	119	115	112	111	102
Polska	7	7	7,9	8,9	15,5	86	89	88	87	83

Źródło: opracowanie własne na podst. danych portalu Komisji Europejskiej „Eurostat”, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/indicators/theme6> [dostęp: 13.05.2012].

Pozostałe ustalone wskaźniki są niemniej ważne, ich liczba i różnorodność wykraczają jednak poza ramy niniejszego opracowania. Opisane wskaźniki oraz analiza ich zmian pozwalają na stwierdzenie, że w niektórych dziedzinach cele były trafnie sformułowane, może nawet zbyt rygorystycznie i między innymi dlatego nie udało się ich osiągnąć. Trwają nie tylko starania ukierunkowane na osiągnięcie wyznaczonych celów, ale także na dopasowanie i uszczegółowienie wskaźników.

Perspektywy zmian wskaźników zrównoważonego rozwoju w Niemczech

Przedłożony w lutym 2012 roku raport dotyczący osiągnięcia wartości 38 wskaźników dla Niemiec wypadł lepiej niż średnia wartości dla krajów UE wspomniana w pierwszej części opracowania. Ocena wybranych kategorii i ich trend rozwojowy w najbliższych pięciu latach zostały przedstawione w tabeli 4. Poszczególne kategorie oceniane są w następujący sposób: „wyraźne korzystne zmiany”, „umiarkowane korzystne zmiany”, „umiarkowane niekorzystne zmiany” oraz „wyraźne niekorzystne zmiany”. W raportach i w zestawieniach UE używane są zamiennie oceny opisowe lub piktogramy (analogicznie do wymienionych oznaczane jako „słońce”, „słońce a chmurą”, „chmura” oraz „chmura burzowa z błyskawicą” – przedstawione w tabeli 4).

W stosunku do raportu za 2010 rok, w 2012 roku Niemcy uzyskały w większości kategorii tę samą ocenę: 14 razy „wyraźne korzystne zmiany”; 5 razy „umiarkowane korzystne zmiany”; 9 razy „umiarkowane niekorzystne zmiany” oraz 8 razy „wyraźne niekorzystne

⁶ Cele w ramach strategii „Europa 2020”, *op. cit.*

zmiany”. Wyraźnie niekorzystne zmiany zaszły w kategoriach dotyczących rozwoju gospodarczego pod wpływem kryzysu.

Tabela 4
Ocena wybranych wskaźników zrównoważonego rozwoju i dalszy przewidziany trend ich rozwoju

Postulat	Wskaźnik	Cel	Status	Pozytywny trend na najbliższe pięć lat
Oszczędne i efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych	Efektywniejsze wykorzystanie energii	Podwojenie w latach 1990-2020		tak
	Polepszenie produktywności zasobów naturalnych	Podwojenie w latach 1994-2020		tak
Ochrona środowiska	Emisja gazów cieplarnianych	Redukcja o 21% do 2008/2012 r., o 40% do 2020 r. w stosunku do roku 1990		tak
Energia odnawialna	Pozyskanie energii ze źródeł odnawialnych	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych do 18% w 2020 r. i 60% do 2050 r.		tak
Innowacyjność	Zwiększenie wydatków na B+R	Zwiększenie wydatków do 3% PKB	*	tak
Edukacja	Osoby w wieku od 18 do 24 lat, które nie ukończyły szkoły średniej lub zawodowej	Obniżenie liczby osób bez wykształcenia do poniżej 10% do 2020 r.	*	tak
Równouprawnienie płci	Zmniejszenie różnicy w wynagrodzeniu ze względu na płeć	Zmniejszenie różnicy do 155 w 2010 r. i do 10% w 2020 r.		tak

* W tych kategoriach nastąpiła zmiana metodologii i poprzednie wartości są niestety nieporównywalne
Źródło: *Nachhaltige Entwicklung in Deutschland. Indikatorenbericht 2012*, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2012, s. 67 i nast.

Podsumowanie

Zarówno na poziomie europejskim, jak i w Niemczech nie udało się zrealizować wszystkich celów zrównoważonego rozwoju. Zmiana metodologii dodatkowo uniemożliwiła ocenę kilku kategorii. Jeśli chodzi o same Niemcy analizowane wskaźniki zrównoważonego rozwoju dla lat 2010-2012 były stabilne i nie uległy znaczącemu pogorszeniu. Bardziej niekorzystny rozwój wskaźników zrównoważonego rozwoju miał miejsce w krajach UE.

Niezależnie od faktu, że Niemcy uzyskały w niektórych kategoriach lepsze wyniki niż inne kraje, należy wziąć pod uwagę, że niektóre ustalone wartości docelowe wskaźników zrównoważonego rozwoju nie zostały osiągnięte w przyjętym terminie. Potencjał wykazują przede wszystkim wskaźniki ocenione jako „wyraźne niekorzystne zmiany”, w tym między innymi deficyt finansów publicznych, dług publiczny oraz intensywność przewozów, a także dalszy, niedorozwój żeglugi śródlądowej.

Bibliografia

- Nachhaltige Entwicklung in Deutschland. Indikatorenbericht 2012*, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2012.
- Portal Komisji Europejskiej, *Europa 2020 – cele oraz zestawienie celów dla poszczególnych krajów*, http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm
- Portal Komisji Europejskiej „Eurostat”, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=de&pcode=tsdec100>
- Sustainable development in the European Union, 2011 monitoring report of the EU sustainable development strategy*, 2011 edition, European Union, 2011.
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2011.
- Zrównoważony rozwój w UE*. Raport monitorujący z 2009 r. w sprawie strategii zrównoważonego rozwoju UE, portal „Eurostat”, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
- Zrównoważony rozwój w UE*. Raport monitorujący z 2011 r. w sprawie strategii zrównoważonego rozwoju UE, portal „Eurostat”, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/224-PL/PL/224-PL-PL.PDF

Indicators of Sustainable Development in Germany – Prospects and Status of Implementation Compared to the Selected Countries

Summary

The purpose of this paper is to present to what extent the selected indicators of sustainable development in Germany have been implemented, to indicate areas, in which the intended purpose has not been achieved so far, and to show trends for the coming years. The study conducted was mostly based on data analysis and comparative analysis of data concerning Germany against the selected EU countries, which made it possible to assess to what extent the goals have been achieved, and to formulate conclusions. The main conclusion drawn from the analyses is that, despite improvement of indicators in some areas in the EU countries, about half of the leading indicators show moderately negative trends. Notwithstanding the difficult post-crisis situation, efforts should be made to achieve the set goals in the coming years.

Key words: sustainable development, comparative studies of countries.

JEL codes: O57, Q01, Q56

Показатели устойчивого развития на примере Германии –

состояние их достижения на фоне избранных стран и перспективы

Резюме

Цель настоящей разработки – представить достижения избранных показателей устойчивого развития в Германии, указать сферы, в которых до сих пор не удалось достичь поставленной цели, а также указать тенденции на ближайшие годы. Проведенные исследования заключались прежде всего в анализе данных и в сопоставительном анализе данных для Германии на фоне избранных стран ЕС, что позволило оценить степень достижения целей и сформулировать выводы. Основным выводом, вытекающим из проведенных анализов, является констатация, что несмотря на улучшение показателей в некоторых областях в странах ЕС, около половины основных показателей демонстрируют умеренно неблагоприятные тенденции. Абстрагируясь от трудной послекризисной ситуации, следует приложить усилия и достичь поставленных целей в ближайшие годы.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сравнительные исследования.

Коды JEL: O57, Q01, Q56

Aneta Kargol-Wasiluk
Uniwersytet w Białymstoku

TEORIA DÓBR PUBLICZNYCH JAKO UZUPEŁNIENIE LUKI W ANALIZIE SPOŁECZNEGO WYMIARU ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie

Celem rozważań jest analiza znaczenia oraz adekwatności teorii dóbr publicznych do wyjaśniania oraz wzmacniania dobrobytu społecznego w kontekście zrównoważonego rozwoju. Wymiar społeczny zrównoważonego rozwoju autorka czyni głównym tłem swoich rozważań, a w tym kontekście podejmuje próbę poszukiwania możliwości poszerzenia teoretycznej analizy tego wymiaru.

W artykule podjęto rozważania na temat implikacji teorii dóbr publicznych dla uzupełnienia luki w analizie społecznego wymiaru rozwoju zrównoważonego oraz klasycznej teorii dóbr publicznych, analizując jej normatywne i pozytywne ujęcie oraz wskazując na istotną rolę globalnych dóbr publicznych w podnoszeniu jakości życia.

Słowa kluczowe: dobra publiczne, efekty zewnętrzne, globalne dobra publiczne, zrównoważony rozwój.

Kody JEL: H41, H42, H87

Wstęp

Wydaje się, że w dobie globalnych gospodarczych i ekologicznych kryzysów koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*)¹ zyskuje coraz szerszą akceptację. W XXI wieku nie można bowiem uciec od konieczności rozpatrywania problemów zharmonizowania celów ekonomicznych aktywności ludzkiej z celami społecznymi i ekologicznymi. Zasoby ludzkie, rzeczowe i naturalne powinny być wykorzystywane w odpowiednich proporcjach, a stosowane rozwiązania instytucjonalne antycypować nieodwracalne zmiany, jakie w przyszłości może przynieść brak równowagi w zakresie środowiskowym.

Współczesny rozwój powinien uwzględniać wymiar gospodarczy, społeczny i ekologiczny. W opracowaniach poświęconych zrównoważonemu rozwojowi niezmiennie podkreśla się, że mimo różnic kulturowych, niezależnie od historycznego, gospodarczego i politycznego kontekstu, życie każdego człowieka jest w jednakowym stopniu zdeterminowane zasadami zrównoważonego rozwoju². W procesie zaspokajania bieżących potrzeb jednostki należy brać pod uwagę potrzeby przyszłych pokoleń, które powinny mieć takie same szanse ich zaspokojenia, jak pokolenia obecne, a czynienie wysiłków na rzecz podnoszenia jakości życia powinno nieść za sobą dążenie do sprawiedliwego podziału

¹ Inne tłumaczenie to „ekorozwój”, „rozwój samopodtrzymujący”; T. Borys, *Interdyscyplinarność ekonomii zrównoważonego rozwoju*, (w:) B. Poskrobko (red.), *Teoretyczne aspekty zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011, s. 135 i nast.

² OECD INSIGHTS – *Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment*, <http://www.oecd.org/dataoecd/40/8/41774398.pdf> [dostęp: 20.04.2012].

rosnącego dobrobytu. Nie można zatem pominąć analizy w kategoriach sprawiedliwości między- i wewnątrzpokoleniowej.

Wymiar społeczny trwałego i zrównoważonego rozwoju autorka czyni głównym tłem swoich rozważań, a w tym kontekście podejmuje próbę poszukiwania możliwości poszerzenia teoretycznej analizy tego wymiaru.

W kontekście przekraczania granic geograficznych, instytucjonalnych, a nawet kulturowych rodzi się pytanie o znaczenie teorii dóbr publicznych w badaniu społecznego wymiaru zrównoważonego rozwoju. Społeczeństwo pożąda wyższej jakości życia, a tę między innymi mogą zapewnić dobra publiczne. Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest nie tylko wielowymiarowa, ale także dynamiczna – tak jak teoria dóbr publicznych w ostatnich dwudziestu latach. Ekonomia sektora publicznego stosunkowo niedawno wprowadziła koncepcję globalnych dóbr publicznych, jako nową kategorię, których dostarczanie wydaje się ważną kwestią w osiągnięciu zrównoważonego rozwoju w dzisiejszym zglobalizowanym świecie.

Celem rozważań jest analiza znaczenia oraz adekwatności teorii dóbr publicznych do wyjaśniania oraz wzmacniania dobrobytu społecznego w kontekście równoważonego rozwoju. W artykule autorka prowadzi rozważania na temat implikacji teorii dóbr publicznych dla uzupełnienia luki w analizie jego społecznego wymiaru.

Dobra występujące w gospodarce – analiza z perspektywy dóbr publicznych

W ramach prowadzonych w artykule rozważań konieczne jest wyjaśnienie wielu pojęć, a w szczególności wskazanie na fundamentalny podział dóbr: dobra prywatne – dobra publiczne, a w ramach tych ostatnich omówienie czystych dóbr publicznych, dóbr klubowych, wspólnych zasobów, dóbr społecznych (dóbr merytorycznych, społecznie pożądanych), dóbr wolnych, a także istoty podziału na czyste dobra publiczne (*pure public goods*) i dobra mieszane (*impure public goods* lub *mixed public goods*)³.

W ogólnym sensie w rzeczywistości gospodarczej występują dwa rodzaje dóbr – dobra prywatne i dobra publiczne. Dobra prywatne posiadają cechę rywalizacji w konsumpcji oraz cechę ekskluzywności z konsumpcji. Rywalizacja w konsumpcji oznacza, że konsumpcja danego dobra przez daną jednostkę uniemożliwia (bądź znacząco utrudnia) jego konsumpcję przez inną jednostkę. Doskonale prywatne dobro zdecydowanie posiada tę cechę, np. odzież, żywność, samochód, mieszkanie. Ekskluzywność z konsumpcji oznacza z kolei, że jednostka ma wyłączne prawo do korzystania z danego dobra i inni czynić tego nie mogą (ewentualnie za pozwoleniem właściciela)⁴. Można przyjąć, że większość istniejących dóbr to dobra prywatne.

Warunek formalny dla dobra prywatnego jest następujący:⁵

$$\sum x_i \leq \bar{X} \quad (1)$$

³ A. Kargol-Wasiluk, *Teoria dóbr publicznych i jej współczesne implikacje*, (w:) A. Zawistowski (red.), *Ekonomia, społeczeństwo, polityka. Studia ofiarowane prof. dr. hab. Januszowi Kalińskiemu w 70. rocznicę urodzin*, SGH, Warszawa 2011, s. 227-238.

⁴ Por. H.H. Hoppe, *Fallacies of the Public Goods Theory and the Production of Security*, "The Journal of Libertarian Studies", Winter 1989, Vol. IX, No. 1, s. 27-46.

⁵ N. Acocella, *Zasady polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 134.

x_i – wielkość konsumpcji dobra przez jednostkę i ; $i = 1, 2, 3, \dots, H$;

$\bar{X}$ - wielkość produkcji dobra

Zgodnie z powyżej sformułowanym warunkiem łączna konsumpcja danego dobra prywatnego jest ograniczona wielkością jego produkcji. Jest to tzw. relacja addytywna.⁶

W teorii ekonomii pojawia się jednocześnie wiele definicji dobra publicznego o węższym lub szerszym zakresie pojęciowym. W uproszczeniu można przyjąć, że dobra publiczne to dobra, konsumowane „kolektywnie”, których mechanizm rynkowy nie jest w stanie dostarczyć w wystarczającej ilości. Według P. Samuelsona⁷, są to dobra o następujących cechach: a) brak ekskluzywności z konsumpcji – nie można nikogo wykluczyć z korzyści wynikających z ich użytkowania; b) brak rywalizacyjności w konsumpcji – wzrost liczby użytkowników nie ogranicza możliwości korzystania z danego dobra przez wszystkich użytkowników.

Formalne ujęcie istoty dóbr publicznych jest wyrażone w poniższym zapisie:

$$x_i \leq \bar{X} \quad (2)$$

Każda osoba może konsumować całą ilość dobra publicznego, jaka została wytworzona⁸.

Analizowane cechy dóbr publicznych odnosi się do tzw. klasycznych dóbr publicznych, których w rzeczywistości jest stosunkowo niewiele. W ramach tej kategorii wyróżnia się np. obronę narodową, policję, telewizję publiczną.

J. Buchanan określił z kolei jako publiczne „każde dobro lub usługę, które jakaś zbiorowość jednostek decyduje się pozyskiwać za pośrednictwem dowolnej organizacji kolektywnej”⁹. Wskazał przy tym, że stopień kolektywności waha się od zera do stu procent. Tę definicję można traktować jako definicję rozszerzającą.

W literaturze przedmiotu pojawia się również pojęcie dobra klubowego oraz wspólnych zasobów. Dobro klubowe to dobro, w odniesieniu do którego istnieje możliwość wyłączenia z konsumpcji, ale konsumpcja jest nierywalizacyjna (kina, teatry, szkoły, pływalnie, stadiony). Natomiast wspólne zasoby to dobra, w odniesieniu do których trudno jest wykluczyć kogoś z konsumpcji, jednak kolejni użytkownicy obniżają ich ilość lub jakość (las, łowiska ryb, dzika przyroda, powietrze)¹⁰. Przyjmuje się, że dobra te wypełniają lukę istniejącą między dobrami czysto prywatnymi i czysto publicznymi¹¹.

Specyficznym rodzajem dobra publicznego jest dobro społeczne¹². „Dobra społeczne to takie dobra, które ze względów fizycznych mogą być dobrami prywatnymi, ale na skutek doktryny społecznej i prowadzonej przez władze publiczne polityki społecznej są dostarczane obywatelowi nawet wtedy, kiedy on tego nie akceptuje”¹³.

⁶ J. Buchanan, A. Pinto Barbosa, *Convexity Constraints in Public Goods Theory*, „Kyklos” 1980, Vol. 33, Issue 1, s. 63-75.

⁷ P.A. Samuelson, *The Pure Theory of Public Expenditure*, „Review of Economics and Statistics” 1954, No. 36(4), s. 387-389.

⁸ N. Acocella, *op. cit.*, s. 134 i nast.

⁹ J.M. Buchanan, *Finanse publiczne w warunkach demokracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 29.

¹⁰ M. Jakubowski, *Dobra publiczne i dobra wspólne*, (w:) J. Wilkin (red.), *Teoria wyboru publicznego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005, s. 160.

¹¹ J.M. Buchanan, *An Economic Theory of Clubs*, „Economica” 1965, Vol. 32, No.125, s. 1 i nast.

¹² W literaturze amerykańskiej ten rodzaj dóbr publicznych określa się mianem „merit good”, co można przetłumaczyć jako „dobro należne społeczeństwu”; J. Stiglitz określa takie dobro mianem „dobra prywatnego dostarczanego ze źródeł publicznych”. J. Stiglitz, *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

¹³ S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 32-33.

Dobro wolne (free good), jako kolejny rodzaj dobra, nie posiada znormalizowanej definicji. Wydaje się, że może być zdefiniowane jako dobro, które istnieje i posiada ekonomiczną użyteczność zarówno bezpośrednio w konsumpcji, jak i pośrednio w produkcji, chociaż nie wymaga świadomej produkcji i dlatego też nie posiada żadnych kosztów wytwarzania. W konsekwencji, co do zasady, jest dostępne po zerowej cenie dla konsumenta. Zgodnie z tą definicją efekty zewnętrzne mogą być traktowane jako dobra wolne, powstające jako efekty ekonomicznej aktywności¹⁴.

Istotą podziału na czyste dobra publiczne i dobra mieszane jest posiadanie lub nie klasycznych cech dóbr publicznych. Pierwsza z wymienionych kategorii cechuje się zarówno niewykluczalnością z konsumpcji, jak również nierywalizacyjnością w konsumpcji. Mieszane dobra publiczne to natomiast dobra, które posiadają zazwyczaj tylko jedną z tych cech, tak jak dobra klubowe, wspólne zasoby, czy dobra społeczne (które w różnych gospodarkach mogą być, przynajmniej częściowo, zarówno prywatne, jak i publiczne).

W teorii ekonomii dobra publiczne traktuje się jako przejaw tzw. niedoskonałości rynku. Tradycyjne ujęcie niedoskonałości rynku rozumie się jako okoliczności, w których nadwyżka społeczna jest większa w przypadku pewnych alternatywnych alokacji, w porównaniu do tych, które są rezultatem równowagi rynkowej¹⁵. „Zawodność rynku odnosi się do sytuacji, w której możemy sobie wyobrazić, że dla poszczególnych jednostek korzystniej byłoby, gdyby rząd w pewien sposób ingerował w swobodę produkcji i/lub wymiany, jaką ludzie mają w gospodarce rynkowej”¹⁶.

Na tle przedmiotowych rozważań można wymienić następujące cechy dóbr publicznych¹⁷: a) podlegają zasadzie niewykluczalności z konsumpcji, b) są dobrami, które potencjalnie służą wszystkim, c) podlegają zasadzie korzystania niezależnie od partycypacji w kosztach. Dodatkowo, jeśli przyjąć szersze rozumienie dóbr publicznych, mogą być zależne od obciążenia (intensywność korzystania z nich powoduje, że ich zasób zostaje uszczuplony dla kolejnych użytkowników) oraz dostęp do nich może być ograniczony poprzez ustalenie opłaty za użytkowanie. W przypadku dóbr publicznych mamy do czynienia z problemem niedostatecznej konsumpcji oraz niedostatecznej podaży. Gdyby źródłem zaopatrzenia w dobro publiczne był sektor prywatny, skutkiem byłaby niewystarczająca konsumpcja i/albo niedostateczna podaż, związana z brakiem możliwości wykluczenia z konsumpcji.

Szczególny wymiar dóbr publicznych (w kontekście zrównoważonego rozwoju) polega na tym, że od ilości i jakości dóbr publicznych, które są konsumowane przez jednostkę, czy też zbiorowość, zależy m.in. jej dobrobyt, dobrostan, szczęście, jakość życia. Tę obserwację można poczynić analizując szereg dokumentów strategicznych, które przyjmuje się na szczeblu rządowym oraz ponadnarodowym w odniesieniu do wymiarów współczesnego rozwoju. Przykładowo w Polsce w 2009 r. został przyjęty *Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*¹⁸, w którym określono matrycę polaryzacyjno-dyfuzyjnego modelu rozwoju, na szczycie którego umieszczono dobrostan jako wizję i oczekiwania obywateli.

¹⁴ J. Foster, *The Creation, Maintenance and Governance of Public Goods and Free Goods*, "Public Management" 1999, Vol. 1, Issue 3, s. 313-327.

¹⁵ D.L. Weimer, A.R. Vining, *Policy analysis*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey 1999, s. 74.

¹⁶ Zob.: J.P. Gunning, *Zrozumieć demokrację. Wprowadzenie do teorii wyboru publicznego*, Wyższa Szkoła Bankowości, Finansów i Zarządzania, Warszawa 2001, s. 63.

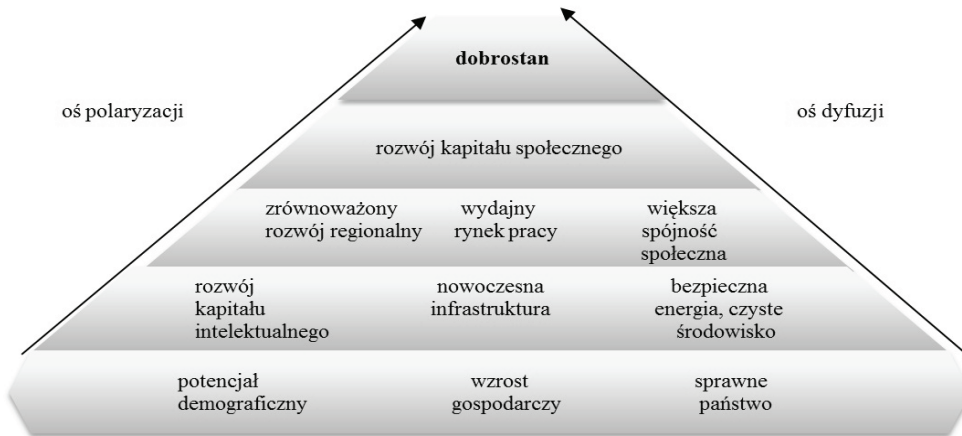
¹⁷ P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Macroeconomics*, McGraw-Hill, Inc., New York 1989, s. 45.

¹⁸ M. Boni (red.), *Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009, s. 375.

Wykres 1

Wymiary polaryzacyjno-dyfuzyjnego modelu rozwoju

Źródło: M. Boni (red.), *Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009, s. 375.

W powoływanym dokumencie ideę sprawnego państwa, wzrost gospodarczy oraz potencjał demograficzny przyjęto jako fundamenty rozwoju Polski. Rozwój kapitału intelektualnego, nowoczesną infrastrukturę, bezpieczną energię, czyste środowisko przedstawiono z kolei jako mikropolityki rozwoju. W społecznym wymiarze natomiast rozwój ujęto w kategoriach zrównoważonego rozwoju regionalnego, większej spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego. Wszystkie te wymiary mają jeden cel nadrzędny – osiągnięcie dobrostanu. Środkami do jego osiągnięcia będzie natomiast m.in. dostarczanie szeregu dóbr publicznych – takich jak nowoczesna infrastruktura, bezpieczna energia, czyste środowisko, kapitał społeczny¹⁹ i inne.

Efekty zewnętrzne jako kategoria dóbr publicznych²⁰

Na gruncie teorii dóbr publicznych pojawia się istotny problem kategoryzacji efektów wewnętrznych. Efekty zewnętrzne występują wtedy, gdy postępowanie jednostki ma wpływ na poziom dobrobytu innych jednostek, a nie znajduje to odbicia w transakcjach pieniężnych na rynku²¹. Efekty zewnętrzne mogą być pozytywne – kiedy z działania jednej osoby korzyści czerpią również inni, np. badania i wdrożenia, albo negatywne – kiedy czyjeś działania zmniejszają użyteczność lub są kosztowne dla innych, np. produkcja powodująca zanieczyszczenie środowiska. Przedmiotem szczególnego zainteresowania ekonomistów są od wielu lat negatywne efekty zewnętrzne.

¹⁹ Traktowanie kapitału społecznego jako dobra publicznego można znaleźć w publikacjach A. Matysiaka; A. Matysiak, *Źródła kapitału społecznego*, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999.

²⁰ A. Kargol-Wasiluk, *Teoria dóbr publicznych a paradygmat ekonomii sektora publicznego*, „Zarządzanie Publiczne” 2008, nr 3, s. 91-118.

²¹ P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *op. cit.*, s. 44.

Negatywne efekty zewnętrzne definiuje się zatem jako „straty ponoszone przez otoczenie z powodu działalności przedsiębiorstwa, które nie są poszkodowanym wynagradzane. Przykładem tworzenia negatywnych efektów zewnętrznych może być fabryka, która emituje do atmosfery szkodliwe substancje i nie ponosi z tego tytułu kosztów. Negatywne efekty zewnętrzne występują wówczas, gdy prywatne koszty i korzyści nie są równe kosztom i korzyściom społecznym”²². Z uwagi na to, że efekty zewnętrzne nie są odzwierciedlone w cenach, rozwiązanie rynkowe jest nieefektywne: w przypadku efektów pozytywnych korzyść społeczna z produkcji lub konsumpcji dobra będzie większa niż korzyść konsumenta lub wolny rynek dostarczy takiego dobra zbyt mało. Jeżeli efekty są negatywne, to koszt społeczny będzie wyższy niż koszt prywatny i rynek dostarczy zbyt dużej ilości dóbr. Na konkurencyjnym rynku dobro będzie dostarczane do momentu, gdy koszt krańcowy dobra będzie równał się krańcowym korzyściom kupującego²³.

Na gruncie prowadzonej analizy warto dostrzec jak istotny wpływ na jakość życia obywateli mają zarówno pozytywne, jak i negatywne efekty zewnętrzne. Jeśli chcemy cieszyć się pięknym krajobrazem, czystym powietrzem, korzystać z wiedzy²⁴, należy podjąć szeroką debatę na temat filozoficznych podstaw myślenia w kategoriach wartości (pozytywne efekty zewnętrzne) oraz ich umniejszania na skutek oddziaływania negatywnych efektów zewnętrznych.

Ekonomiści zaczęli zajmować się obecnie w znaczącym stopniu pozytywnymi efektami zewnętrznymi, co znajduje szczególne uzasadnienie z perspektywy jakości życia jednostek. Warto posłużyć się tu przykładem dóbr publicznych, rozumianych jako efekty zewnętrzne, dostarczanych np. przez rolnictwo, takich jak: krajobrazy rolnicze o wartości kulturowej, witalność obszarów wiejskich, różnorodność biologiczna, stabilizacja klimatu, bezpieczeństwo żywnościowe²⁵.

Reasumując efekty zewnętrzne można analizować jako *public goods* oraz jako *harmful goods*. Rozwój zrównoważony w wymiarze społecznym będzie zainteresowany pozytywnymi efektami zewnętrznymi, natomiast w wymiarze środowiskowym zwłaszcza negatywnymi efektami zewnętrznymi.

Normatywna i pozytywna teoria dóbr publicznych – implikacje dla zrównoważonego rozwoju

Wydaje się, że można przyjąć dwie perspektywy analizy teorii dóbr publicznych – normatywną oraz pozytywną. Zdaniem autorki, klasyczna teoria dóbr publicznych (podejście normatywne) została stworzona na gruncie analizy przejawów zawodności rynku, a dobra publiczne zostały uznane za jeden z nich. W ramach teorii wyboru publicznego (analiza pozytywna) ta teoria została rozwinięta, ponadto poszerzono obszar analizy dóbr publicznych o dobra klubowe oraz wspólne zasoby²⁶.

Przyjmując perspektywę normatywną definiuje się ekonomiczne funkcje rządu (państwa), a następnie określa się właściwą politykę dla realizacji tych funkcji. Zaadaptowanie podejścia

²² J. Godłów-Legiędź, *Współczesna ekonomia. Ku nowemu paradygmatowi?* C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 189.

²³ G. Tullock, *Public Goods, Redistribution and Rent Seeking*, Edward Elgar Publishing, Northampton, 2005, s. 1 i nast.

²⁴ Pogląd, że wiedza jest dobrem publicznym wyrażany jest przez J. Stiglitz; J. Stiglitz, *Wizja sprawiedliwej globalizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

²⁵ *Jakie narzędzia europejskiej polityki rolnej sprzyjałyby dostarczaniu dóbr publicznych?* Parlament Europejski, Bruksela 2011, s. 9.

²⁶ Wybitnymi przedstawicielami teorii wyboru publicznego są m. in. J. Buchanan i G. Tullock.

pozytywnego powoduje natomiast podjęcie działań w celu wyjaśnienia dlaczego rząd prowadzi określoną politykę i przewidywanie jaką politykę będzie realizował w przyszłości²⁷.

Tradycyjna normatywna teoria finansów publicznych (w tym teoria dóbr publicznych²⁸) próbuje określić kiedy i w jaki sposób rząd powinien wykorzystywać instrumenty fiskalne i prawne, którymi dysponuje, w celu alokacji zasobów i redystrybucji dochodu. Z kolei pozytywna teoria rządu, która jest częścią teorii wyboru publicznego, poszukuje wyjaśnienia, jak zakres, wielkość i formy publicznych działań są kształtowane przez zachowanie, w dużej mierze egoistycznych, obywateli, grup nacisku, polityków, pracowników administracji, którzy „wchodzą” w interakcje w ramach nierynkowych politycznych instytucji (poglądy Buchanana, Holcombe’a²⁹). Te dwie perspektywy są postrzegane jako na swój sposób sprzeczne wizje ekonomicznej roli państwa. Jak zauważa J. Buchanan³⁰, możliwość oddzielenia analizowanych dwóch nurtów badawczych jest większa w teorii dóbr publicznych niż w teorii dóbr prywatnych. Współcześnie wydaje się, że jesteśmy świadkami przejścia od analizy w ujęciu normatywnym w kierunku pozytywnej analizy teorii dóbr publicznych³¹.

Początki teorii normatywnej dóbr publicznych sięgają dwóch artykułów P. Samuelsona, które wyrastają bezpośrednio z teorii ekonomii dobrobytu³². W literaturze przedmiotu jej korzeni upatruje się natomiast w badaniach Lindhala³³. Teoria wyboru publicznego J. Buchanana z kolei może być postrzegana jako uzupełnienie rozważań neoklasycznej teorii finansów publicznych. Wybór publiczny jest wyjaśnieniem powodów aktywności państwa i jednocześnie jest teorią niedoskonałości państwa. Natomiast ekonomia dobrobytu jest teorią niedoskonałości rynku.

Teoria dóbr publicznych niesie ze sobą pewne implikacje. Po pierwsze, wiele dóbr publicznych jest z powodzeniem dostarczanych przez sektor prywatny, tak więc produkcja rządowa nie zawsze jest konieczna. Po drugie, wiele dóbr, które są faktycznie produkowane przez sektor publiczny, nie odpowiada ekonomicznej definicji dobra publicznego w gospodarce³⁴ (dobra społeczne), tak więc teoria dóbr publicznych ma kilka słabych punktów w wyjaśnianiu istoty zawodności rynku.

Teoria dóbr publicznych wydaje się jednak użyteczna w kontekście analizy koncepcji zrównoważonego rozwoju. Zwłaszcza dostrzeżenie wątków pozytywnych tej teorii, a mianowicie roli polityki w kreowaniu dóbr publicznych. Warto zatem posługiwać się nią, analizując np. kontekst globalnych dóbr publicznych, których dostarczanie wydaje się być konsensusem politycznym (ich istotę autorka przedstawia w dalszej części opracowania). Wątki normatywne teorii dóbr publicznych są szczególnie inspirujące w odniesieniu do analizy zagadnienia sprawiedliwości w ramach teorii zrównoważonego rozwoju. Państwo dostarczając dobra publiczne (albo dobra prywatne ze źródeł publicznych), czyni to

²⁷ J.J. Cordes, *Reconciling Normative and Positive Theories of Government*, „American Economic Review” 1997, Vol. 87, Issue 2, s. 169-172.

²⁸ Normatywna teoria dóbr publicznych najlepiej została przedstawiona przez P. Samuelsona w 1954 i 1955 roku. Innym wybitnym przedstawicielem przedmiotowej teorii jest R. Musgrave.

²⁹ R.G. Holcombe, *Government Growth in the Twenty-First Century*, „Public Choice” 2005, Vol. 124, Issue 1-2, s. 95-114,

³⁰ A. B. Atkinson, *James M. Buchanan's Contributions to Economics*, „Scandinavian Journal of Economics” 1987, No. 89(1), s. 5-15.

³¹ J.M. Buchanan, R.A. Musgrave, *Finanse publiczne i wybór publiczny. Dwie odmienne wizje państwa*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2005.

³² Por. P.A. Samuelson, *The Pure...*, *op. cit.*, s. 387-389 oraz P.A. Samuelson, *Diagrammatic...*, *op. cit.*, s. 350-356.

³³ D. Ray, R. Vohra, *Coalitional Power and Public Goods*, „Journal of Political Economy” 2001, Vol. 109, No. 6, s. 1355-1356.

³⁴ R. Holcombe, *A Theory of the Theory of Public Goods*, „Review of Austrian Economics” 1997, Vol. 10, No. 1, s. 1 i nast.

często mając na względzie koncepcję sprawiedliwości dystrybtywnej, chcąc zapewnić wyższą jakość życia jak największej liczbie jednostek³⁵.

Znaczenie globalnych dóbr publicznych w kontekście zrównoważonego rozwoju

Pojęcie globalnych dóbr publicznych jest szczególnie ważne z punktu widzenia analizy prowadzonej w niniejszym opracowaniu. Współcześnie niektórzy autorzy wyróżniają tzw. globalne dobra publiczne (nie zawsze powszechnie włączane do dyskursu toczonego w ramach istniejącej teorii), których pojawienie się jest efektem procesów globalizacyjnych³⁶. Są to dobra, które posiadają cechy dóbr publicznych dla wielu narodów i pokoleń, np. warstwa ozonowa, stabilność klimatu, zasób wiedzy, dziedzictwo kulturowe, globalna infrastruktura, czy też dobra niematerialne, takie jak pokój, zdrowie, stabilność finansowa³⁷.

Tabela 1
Przykłady globalnych dóbr publicznych

Globalne dobro publiczne	Korzyści		Natura problemu	Koszty	
	NW	NR		NW	NR
Globalne wspólne zasoby					
warstwa ozonowa	tak	nie	nadmierna konsumpcja	tak	tak
atmosfera (klimat/stabilność klimatu)	tak	nie	nadmierna konsumpcja	tak	tak
Globalne dobra wspólne (jako wynik działalności ludzkiej)					
uniwersalne zasady i normy	częściowo	tak	niedostateczna konsumpcja	częściowo	tak
wiedza teoretyczna i praktyczna	częściowo	tak	niedostateczna konsumpcja	częściowo	tak
Internet (światowe dziedzictwo, transnarodowa infrastruktura)	częściowo	tak	niedostateczna konsumpcja	częściowo	tak
Globalne warunki					
pokój	tak	tak	niedostateczna podaż	częściowo	tak
zdrowie	tak	tak	niedostateczna podaż	tak	tak
stabilność finansowa	częściowo	tak	niedostateczna podaż	tak	tak
wolny handel (sprawiedliwy)	częściowo	tak	niedostateczna podaż	tak	tak
wolność od ubóstwa	nie	nie	niedostateczna podaż	tak	tak
równowaga środowiskowa	tak	tak	niedostateczna podaż	tak	tak
równość i sprawiedliwość	częściowo	tak	niedostateczna podaż	tak	tak

NW – niewykluczalność z konsumpcji; NR – nierywalizacyjność w konsumpcji.

Źródło: M. Carbone, *Supporting or Resisting Global Public Goods? The Policy Dimension of a Contested Concept*, "Global Governance" 2007, No. 13, s. 179-198.

³⁵ W ramach ekonomii zrównoważonego rozwoju rozpatruje się koncepcje sprawiedliwości stosunkowo szeroko.

³⁶ J. Kleer, *Globalne dobra publiczne a państwo narodowe*, Instytut Gospodarki Światowej, SGH, Warszawa 2005, s. 11.

³⁷ I. Kaul i in., *Global Public Goods. International Cooperation in the 21st Century*, Oxford University Press, New York 1999.

W obszarze ekonomii zrównoważonego rozwoju znajduje zatem swoje miejsce teoria dóbr globalnych, która jest silnie zakorzeniona w procesach globalizacyjnych, stąd klasyczna teoria dóbr publicznych nie jest wystarczająca do wyjaśnienia procesów zachodzących w sferze gospodarka – społeczeństwo – środowisko.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wartościowy opis koniecznych warunków dla uczciwego podziału globalnych dóbr publicznych (tzw. trójkąt jawności)³⁸. Są to: 1) jawność w konsumpcji, w ramach której zakłada się, że jednostki i grupy muszą mieć dostęp do dobra (mają możliwość konsumpcji dobra), 2) jawność w podziale korzyści (sprawiedliwość podziału i znaczący udział poszczególnych jednostek), 3) jawność w podejmowaniu decyzji odnośnie globalnych dóbr publicznych, która zakłada zaangażowanie wszystkich ważnych aktorów i interesariuszy, włączając w ten proces kraje rozwijające się oraz aktorów społecznych.

Dostarczanie globalnych dóbr publicznych można uznać za wybór polityczny, a zatem nie istnieje stała lista takich dóbr (z poziomu lokalnego można przejść na poziom globalny w kategoriach korzyści i kosztów). Trudno jednak uchwycić fakt, że dobra publiczne są w dużej mierze kwestią takich wyborów.

Warto zastanowić się również jak globalne dobra publiczne wpływają na aktualność klasycznej (tradycyjnej) teorii dóbr publicznych. Okazuje się, że ze względu na zróżnicowany mechanizm (kreowania) powstawania tych dóbr, a także na mechanizm ich dostarczania, warto dokonać redefinicji (zmiany paradygmatu) teorii dóbr publicznych, szczególnie w kontekście przesunięcia punktu analizy w kierunku współpracy międzysektorowej (różne mechanizmy ich dostarczania), a także konieczności objęcia analizą globalnych dóbr publicznych. Jest to związane z wymogami zrównoważonego rozwoju, który wymusza/skłania do zajęcia stanowiska wobec nieaktualności standardowej analizy dóbr publicznych. Dodatkowo warto rozszerzyć analizę dóbr publicznych, by służyła wyjaśnianiu społecznych oczekiwań określonych w koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Podsumowanie

Niewątpliwie warto dostrzec ważność analizy wymiaru społecznego zrównoważonego rozwoju z perspektywy teorii dóbr publicznych rozumianej szeroko, obejmującej obszar dóbr klubowych, dóbr wolnych, wspólnych zasobów, pozytywnych efektów zewnętrznych oraz globalnych dóbr publicznych, ponieważ, gdyby zbadać ich rodzajowe kategorie, wszystkie przyczyniają się, gdy jednostka ma możliwość ich zrównoważonej konsumpcji, do zwiększenia dobrobytu społecznego (jakości życia). Autorka postuluje rozszerzenie pola badawczego oraz stawia tezę o konieczności dostrzeżenia związków między dobrami publicznymi dostarczonymi przez państwa narodowe oraz w wymiarze globalnym a możliwością realizacji zasad zrównoważonego rozwoju. Zdaniem autorki teoria dóbr publicznych jest narzędziem mogącym posłużyć do wypełnianiu luki w analizie jego społecznego wymiaru, pod warunkiem szerszej analizy globalnych dóbr publicznych i ich kontekstu politycznego.

Bibliografia

- Acocella N., *Zasady polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Atkinson A. B., *James M. Buchanan's Contributions to Economics*, "Scandinavian Journal of Economics" 1987, No. 89(1).

³⁸ *Ibidem*.

- Boni M. (red.), *Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009.
- Borys T., *Interdyscyplinarność ekonomii zrównoważonego rozwoju*, (w:) Poskrobko B. (red.), *Teoretyczne aspekty zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011.
- Buchanan, J.M., Pinto Barbosa A., *Convexity Constraints in Public Goods Theory*, "Kyklos" 1980, Vol. 33, Issue 1.
- Buchanan J.M., *Finanse publiczne w warunkach demokracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Buchanan J.M., Musgrave R.A., *Finanse publiczne i wybór publiczny. Dwie odmienne wizje państwa*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2005.
- Carbone M., *Supporting or Resisting Global Public Goods? The Policy Dimension of a Contested Concept*, "Global Governance" 2007, No. 13.
- Cordes J.J., *Reconciling Normative and Positive Theories of Government*, "American Economic Review" 1997, Vol. 87, Issue 2.
- Foster J., *The Creation, Maintenance and Governance of Public Goods and Free Goods*, "Public Management" 1999, Vol. 1, Issue 3.
- Gunning J.P., *Zrozumieć demokrację. Wprowadzenie do teorii wyboru publicznego*, Wyższa Szkoła Bankowości, Finansów i Zarządzania, Warszawa 2001.
- Holcombe R.G., *A Theory of the Theory of Public Goods*, "Review of Austrian Economics" 1997, Vol. 10, No. 1.
- Holcombe R.G., *Government Growth in the Twenty-First Century*, "Public Choice" 2005, Vol. 124, Issue 1-2.
- Hoppe H.H., *Fallacies of the Public Goods Theory and the Production of Security*, "The Journal of Libertarian Studies" 1989, Vol. IX, No. I.
- Jakubowski M., *Dobra publiczne i dobra wspólne* (w:) Wilkin J. (red.), *Teoria wyboru publicznego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Kargol-Wasiluk A., *Teoria dóbr publicznych a paradygmat ekonomii sektora publicznego*, „Zarządzanie Publiczne” 2008, nr 3.
- Kargol-Wasiluk A., *Teoria dóbr publicznych i jej współczesne implikacje*, (w:) Zawistowski A. (red.), *Ekonomia, społeczeństwo, polityka. Studia ofiarowane prof. dr. hab. Januszowi Kalińskiemu w 70. rocznicę urodzin*, SGH, Warszawa 2011.
- Kaul I. i in., *Global Public Goods. International Cooperation in the 21st Century*, Oxford University Press, New York 1999.
- Kleer J., *Globalne dobra publiczne a państwo narodowe*, Instytut Gospodarki Światowej, SGH, Warszawa 2005.
- Matysiak A., *Źródła kapitału społecznego*, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999.
- OECD INSIGHTS – *Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment*, <http://www.oecd.org/dataoecd/40/8/41774398.pdf>
- Parlament Europejski, *Jakie narzędzia europejskiej polityki rolnej sprzyjałyby dostarczeniu dóbr publicznych?* Bruksela 2011.
- Samuelson P.A., *Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditures*, "Review of Economics and Statistics" 1955, No. 37.

Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Macroeconomics*, McGraw-Hill, Inc., New York 1989.

Samuelson P.A., *The Pure Theory of Public Expenditures*, "Review of Economics and Statistics" 1954, No. 36(4).

Stiglitz J., *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

Stiglitz J., *Wizja sprawiedliwej globalizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Tullock G., *Public Goods, Redistribution and Rent Seeking*, Edward Elgar Publishing, Northampton 2005.

Weimer D.L., Vining A.R., *Policy analysis*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey 1999.

The Theory of Public Goods as Filling the Gap in an Analysis of the Societal Dimension of Sustainable Development

Summary

The analysis of meaning and adequacies of the theory of public goods for explaining and reinforcing the social welfare in the context of sustainable development is a purpose of the article. The author is making the social dimension of sustainable development as the main background of her deliberations, and in this context is making an attempt to seek the possibility of widening the theoretical analysis of this dimension. In the article, the author is considering the theory of public goods for filling the gap in the analysis of the societal dimension of sustainable development.

Key words: public goods, externalities, global public goods, sustainable development.

JEL codes: H41, H42, H87

Теория общественных благ как заполнение бреши в анализе социального измерения устойчивого развития

Резюме

Цель рассуждений – анализ значения и адекватности теории общественных благ для объяснения и повышения социального благосостояния в контексте устойчивого развития. Социальное измерение устойчивого развития автор ставит в качестве основного фона для своих рассуждений и в этом контексте она предпринимает попытку поиска возможностей расширения теоретического анализа этого измерения. В статье обсуждаются импликация теории общественных благ для заполнения бреши в анализе социального измерения устойчивого развития и классической теории общественных благ, анализируя ее нормативное и позитивное выражение и указывая существенную роль глобальных общественных благ в повышении качества жизни.

Ключевые слова: общественные блага, внешние эффекты, глобальные общественные блага, устойчивое развитие.

Коды JEL: H41, H42, H87

Anna Katola
Uniwersytet Szczeciński

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ A EKOINNOWACJE

Streszczenie

Celem rozważań jest przedstawienie w sposób syntetyczny relacji między zrównoważonym rozwojem a ekoinnovazioneami oraz analiza i ocena wdrażania przez przedsiębiorstwa w Polsce i w Europie ekoinnovazioneji, które umożliwią ograniczenie oddziaływania na środowisko lub osiągnięcie większej skuteczności i odpowiedzialności w zakresie wykorzystania zasobów, w tym energii. W artykule przedstawiono w sposób syntetyczny rozwój ekoinvestycji w Polsce i w Europie oraz bariery rozwoju ekoinvestycji w Polsce.

Przeprowadzona analiza pokazała, że wdrażanie ekoinnovazioneji w Polsce jest na bardzo niskim poziomie. Głównymi barierami wpływającymi na wdrażanie ekoinnovazioneji są brak środków finansowych, wysokie koszty wdrażania nowości czy niestabilna sytuacja prawna i administracyjna oraz niedostateczny rozwój otoczenia instytucjonalnego.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, ekoinnovacyjność, ekoinnovazioneje.

Kody JEL: Q01

Wstęp

Zrównoważony rozwój rozumiany jest jako koncepcja zmierzająca do zarządzania całokształtem problemów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych świata. Jednym z kluczowych elementów praktycznej implementacji zrównoważonego rozwoju z jednoczesnym wzrostem konkurencyjności gospodarki jest wdrażanie ekoinnovazioneji. Uwzględnianie kwestii ochrony środowiska w działalności gospodarczej jest obecnie powszechnym wymogiem w państwach rozwiniętych. Wynika to zarówno z presji konsumentów, jak i obowiązujących norm i regulacji prawnych. Zmiany te wymagają opracowywania i wprowadzenia do praktyki nowych, innowacyjnych i oszczędzających środowisko przyrodnicze rozwiązań.

Ekoinnovacyjność jest kierunkiem myślenia i działania wyznaczającym podstawowe ścieżki rozwoju zrównoważonego. Ekoinnovazioneje budują podstawy zrównoważonego rozwoju, gdyż przyczyniają się do rozwoju gospodarczego z jednoczesnym poszanowaniem ochrony środowiska, zmian społecznych i rozwoju zachowań proekologicznych. Są to wszelkie formy działań innowacyjnych, obejmujące nowe procesy produkcyjne, nowe produkty lub usługi, nowe metody biznesowe i zarządcze, których wdrożenie będzie przyczyniać się do ochrony środowiska lub znacznie zredukuje zagrożenia względem środowiska oraz zmniejszy negatywne skutki zużycia surowców.

Z tego względu celem rozważań jest przedstawienie w sposób syntetyczny relacji między zrównoważonym rozwojem a ekoinnovazioneami oraz poziomu rozwoju ekoinnovazioneji

w Polsce i w Europie. Dla osiągnięcia celu dokonano analizy literatury przedmiotu, materiałów statystycznych GUS oraz danych *Eco-Innovation Observatory*¹.

Zrównoważony rozwój a ekoinnovazione

Zrównoważony rozwój za fundamentalne zasady uznaje m.in.:

- równorzędność racji ekonomicznych, społecznych i ekologicznych (żadna z nich nie jest nadrzędna wobec pozostałych, co więcej, osiąganie celów ekologicznych ma się odbywać minimalnym kosztem społecznym),
- sprawiedliwość międzypokoleniową i wewnątrzpokoleniową,
- trwałość poprawy jakości życia,
- utrzymanie lub poprawę stanu środowiska przyrodniczego,
- konieczność opracowywania i wdrażania nowych technologii i sposobów gospodarowania (w tym procesów i produktów przyjaznych dla środowiska).

Zatem ekoinnovazione wpisują się w ścieżkę rozwoju zrównoważonego. Można powiedzieć, że ekoinnovazione i ich efekty są tym elementem, który łączy wszystkie składowe rozwoju zrównoważonego, gdyż mają pozytywny wpływ na stan środowiska przyrodniczego i jakość życia oraz pozwalają na zwiększenie efektywności produkcji². Ponadto ekoinnovazione przyczyniają się do wzrostu gospodarczego w krótkim, ale przede wszystkim w długim czasie i powodują wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, bez negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze³.

Ekoinnovazione jest zatem nowym kierunkiem myślenia i działania, wpisującym się w propagowane obecnie zasady zrównoważonego rozwoju. Określana jest nawet nowym paradygmatem, umożliwiającym po raz pierwszy, bez względu na miejsce implementacji rozwiązania, pozytywny wpływ na globalne społeczeństwo i ekosystem, bez pozbawiania zarazem przedsiębiorców możliwości rozwoju i osiągnięcia zysków⁴.

Ekoinnovazione mają zasadnicze znaczenie dla minimalizowania negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko naturalne, pogodzenia pożądanego przez Europejczyków standardu życia z jak najniższym poziomem antropopresji⁵.

Ekoinnovazione stanowią zatem szansę dla wdrożenia zrównoważonych rozwiązań, które pozwolą na efektywniejsze wykorzystanie zasobów naturalnych, w tym energii oraz ograniczenie szkodliwego oddziaływania na środowisko przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego poziomu innowacyjności, konkurencyjności i wzrostu gospodarczego. Zmierzają one do rozwoju nowych produktów i procesów, które istotnie zmniejszają negatywny wpływ na środowisko.

¹ *Eco-Innovation Observatory* to trwająca od 3 lat inicjatywa finansowana przez Dyрекcję Generalną ds. Środowiska Komisji Europejskiej, z Programu Ramowego na rzecz Konkurencyjności i Innowacji (CIP). Zadaniem *Eco-Innovation Observatory* jest opracowanie zintegrowanego źródła informacji oraz szeregu analiz dotyczących ekoinnovazione trendów i rynków.

² H. Kruk, *Ekoinnovazione jako czynnik rozwoju regionalnego*, (w:) L. Woźniak, J. Strojny, E. Wojnicka (red.), *Ekoinnovazione dzisiaj i jutro – wyzwania, bariery rozwoju oraz instrumenty wsparcia*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2010, s. 141.

³ A. Reid, M. Miedziński, *ECO-INNOVATION. Final Report for Sectoral Innovation Watch*, http://www.technopolis-group.com/resources/downloads/661_report_final.pdf, s. 5-7 [dostęp: 21.05.2012].

⁴ L. Woźniak, *Możliwe kierunki rozwoju ekoinnovazione – poziom globalny, wspólnotowy i kraju*, (w:) *Ekoinnovazione dzisiaj i jutro...*, op. cit., s. 18.

⁵ K. Kalinowska, *MŚP i ekoinnovazione bez barier*, <http://www.pi.gov.pl/page.php?cat=22&item=14176>, [dostęp: 21.05.2012].

Rozwój ekoinnowacji w Polsce i w Europie

Mierzenie ekoinnowacyjności jest nowym obszarem badawczym statystyki międzynarodowej, rozwijanym głównie przez OECD i Unię Europejską. Badania w zakresie poziomu ekoinnowacyjności na poziomie kraju wymagają określenia zakresu badania i sposobu mierzenia efektów wprowadzania nowatorskich rozwiązań prośrodowiskowych. Inicjatywę unijną poświęconą badaniom nad ekoinnowacyjnością podjęło *Eco-Innovation Observatory*, którego jednym z głównych zadań jest zbieranie danych związanych z poziomem ekoinnowacyjności w krajach Unii Europejskiej. Na podstawie zebranych danych opracowano ranking *Eco-Innovation Scoreboard*.

Każdy z indeksów w stworzonym rankingu ekoinnowacyjności dla poszczególnych gospodarek narodowych uwzględnia pięć grup wskaźników. Trzy grupy wskaźników uwzględnionych w indeksie odnoszą się bezpośrednio do ekoinnowacji tj.: nakłady (rządowe wydatki środowiskowe i energetyczne na B+R, liczba badaczy ogółem, zielone inwestycje funduszy PE/VC), działania (firmy wprowadzające ekoinnowacje poprawiające efektywność materiałową i energetyczną oraz posiadające certyfikat ISO 14001) i wyniki (patenty, publikacje, informacje w mediach na temat ekoinnowacji). Natomiast pozostałe dwie grupy wskaźników to efekty wprowadzania ekoinnowacji. Wyróżniono efekty środowiskowe (efektywność wykorzystania energii, surowców, wody oraz emisyjność) oraz społeczno-gospodarcze (rozwój „ekobranż” gospodarki).

Stworzony ranking jest narzędziem, umożliwiającym zaprezentowanie, jak poszczególne kraje członkowskie rozwijają się w różnych aspektach poziomu ekoinnowacyjności w porównaniu do średniej Unii Europejskiej (por. tabela 1). Indeks prezentuje ich słabości i mocne strony.

Według stworzonego rankingu *Eco-Innovation Scoreboard*, w 2011 roku liderami wdrażania rozwiązań ekoinnowacyjnych w Europie były kraje skandynawskie tj.: Finlandia, Szwecja i Dania, które miały najwyższy ze wszystkich krajów Unii Europejskiej indeks ekoinnowacyjności (por. wykres 1). Kolejną grupę krajów, obejmującą przede wszystkim kraje Europy Zachodniej, były te których indeks innowacyjności stanowił „pomost” pomiędzy liderami ekoinnowacyjności a krajami o przeciętnym indeksie ekoinnowacyjności. Do grupy tych krajów należały: Belgia, Irlandia, Niemcy, Austria, Hiszpania i Luksemburg. Następną grupę tworzyły kraje, których indeks ekoinnowacyjności plasował się w okolicach średniej unijnej. Należały do nich: Włochy, Czechy, Francja, Wielka Brytania, Holandia i Słowenia. Ostatnia grupa to kraje nadrabiające zaległości w dziedzinie innowacji ekologicznych, głównie z 12 nowych Państw Członkowskich. Kraje te stanowiły największą grupę krajów w *Eco-Innovation Scoreboard 2011*. Wśród nich i to na ostatnim miejscu w klasyfikacji, z najniższym poziomem ekoinnowacyjności znajdowała się Polska (por. wykres 2). Poziom indeksu ekoinnowacyjności w Polsce był dwa razy mniejszy niż średnia Unii Europejskiej i cztery razy mniejszy od lidera ekoinnowacyjności – Finlandii (por. wykres 3). Co więcej, pozycja Polski uległa pogorszeniu o 6% w stosunku do roku 2010. Ta negatywna ocena dotyczyła każdego z pięciu elementów składających się na indeks ekoinnowacyjności.

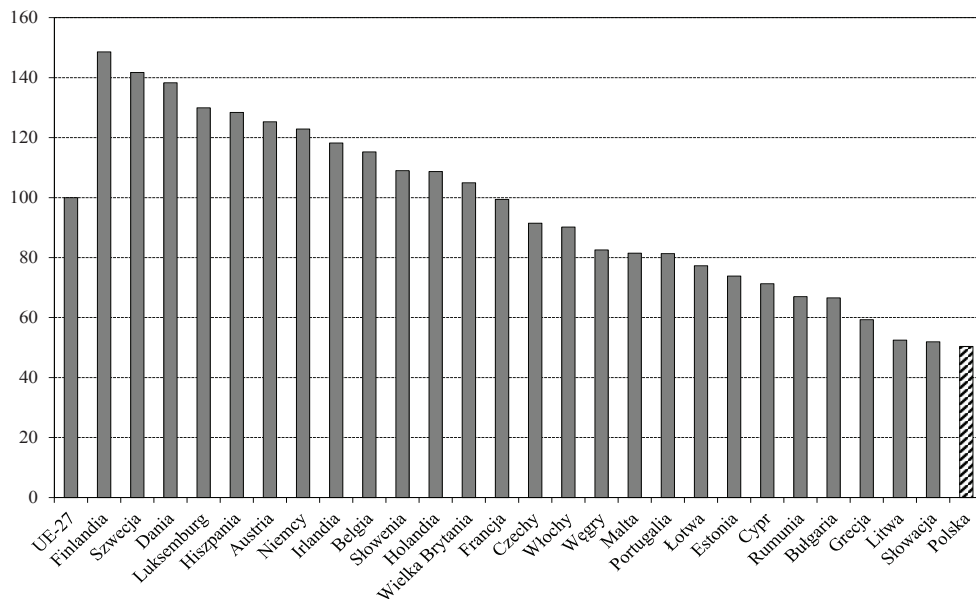
Jak widać w Polsce ekoinnowacje nie cieszą się jeszcze dużym zainteresowaniem wśród przedsiębiorców. Wynika to głównie z tego, że należą one wciąż jeszcze w przeważającej mierze do grupy inwestycji podwyższonego ryzyka. Ich wdrażanie w dalszym ciągu wiąże się z pytaniem o prawdopodobieństwo ich sukcesu handlowego. Obecnie

Tabela 1
Indeks ekoinnowacyjności w 2011 roku wg *Eco-Innovation Scoreboard*
wraz ze wskaźnikami go tworzącymi

Wyszczególnienie	Indeks ekoinnowacyjności	Ekoinnowacyjne nakłady	Ekoinnowacyjne wyniki	Efekty dla środowiska	Efekty społeczno-gospodarcze	Ekoinnowacyjne działania
UE-27	100	100	100	100	100	100
Finlandia	148,6	272,33	186,02	77,03	106,18	125,31
Szwecja	141,73	213,11	186,99	108,37	55,82	155,51
Dania	138,31	184,21	182,49	109,09	97,71	106,8
Luksemburg	129,93	80,98	239,73	145,42	88,81	94,72
Hiszpania	128,39	119,55	143,82	100,64	126,88	224,16
Austria	125,29	80,24	223,13	114,07	111,61	101,14
Niemcy	122,88	128,97	159,61	110,05	95,47	124,57
Irlandia	118,22	210,94	158,87	86,28	26,08	108,92
Belgia	115,22	144,35	100,57	95,04	153,18	89,66
Słowenia	108,97	67,68	58,21	73,56	233	119,28
Holandia	108,67	101,37	111,86	139,4	122,52	57,98
Wielka Brytania	104,93	135,32	73,27	136,32	62,6	110,12
Francja	99,41	95,77	119,3	110,99	82,91	83
Czechy	91,46	79,85	17,32	68,02	129,17	170,77
Włochy	90,18	73,09	63,27	113,1	105,67	88,13
Węgry	82,57	48,54	57,71	99,29	119,81	81,94
Malta	81,5	28,69	117,34	132,11	14,12	53,43
Portugalia	81,35	61,66	63,25	86,36	71,71	122,08
Łotwa	77,31	50,11	94,65	82,15	119,27	38,74
Estonia	73,86	66,99	62,83	51,79	92,39	95,28
Cypr	71,31	21,74	85,75	74,36	111,43	62,27
Rumunia	67	42,12	40,9	59,17	77,51	117,92
Bułgaria	66,57	20,7	36,94	47,36	193,13	41,12
Grecja	59,32	brak danych	69,05	87,96	42,58	25,12
Litwa	52,47	33,79	22,75	70,2	54,35	75,34
Słowacja	51,93	34,67	12,25	84,53	61,42	66,8
Polska	50,39	32,07	23,48	65,88	84,12	41,24

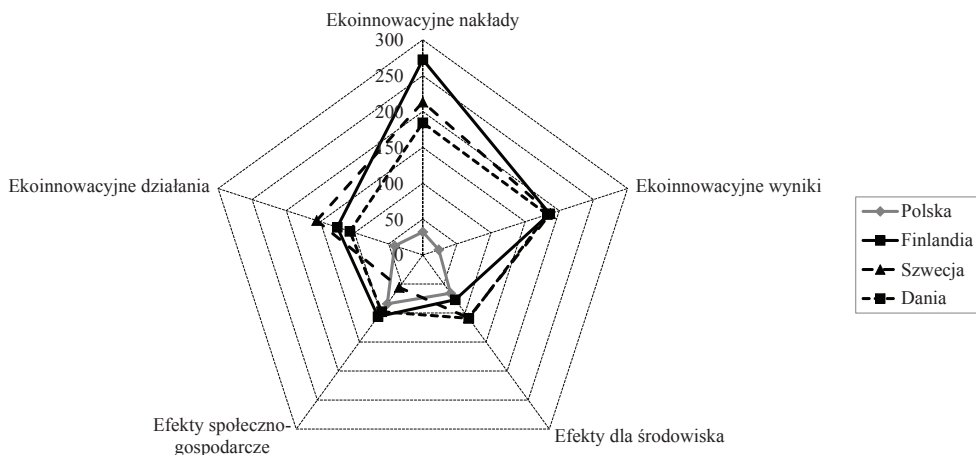
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Eco-Innovation Observatory, Pro Inno Europe*, <http://www.eco-innovation.eu> [dostęp: 23.06.2012].

Wykres 1
Ranking *Eco-Innovation Scoreboard 2011*

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Eco-Innovation Observatory, Pro Inno Europe*, <http://www.eco-innovation.eu> [dostęp: 23.06.2012].

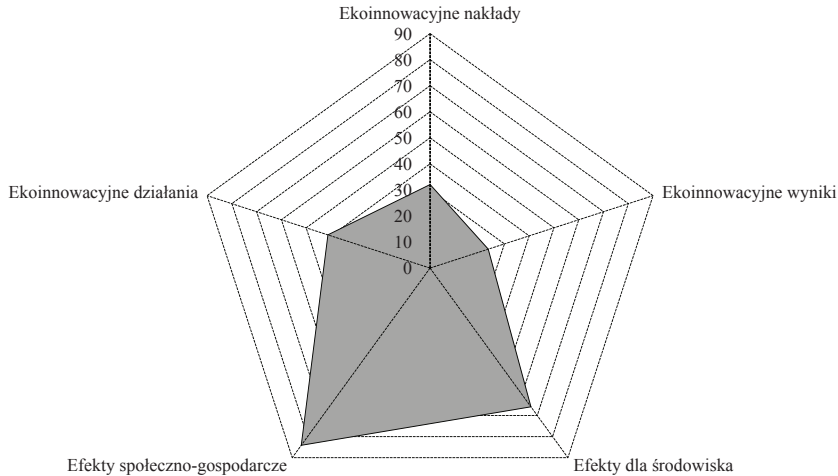
Wykres 2
Polska względem średniej EU-27 i krajów wiąduących w zakresie ekoinnowacyjności w 5 obszarach wskaźników EIS 2011

Źródło: jak w wykresie 1.

Wykres 3

Poziom poszczególnych wskaźników uwzględnionych w indeksie ekoinnowacyjności dla Polski

Źródło: jak w wykresie 1.

do podstawowych barier pojawiających się w procesie wdrażania ekoinnowacji w Polsce przez przedsiębiorstwa należą⁶:

- brak znajomości rynku oraz informacji na temat możliwości rozwoju na nowych rynkach (technik produkcji, materiałów, nowych rozwiązań technologicznych),
- brak wiedzy naukowej o możliwościach rozwoju, które stoją przed firmami, brak wizji przyszłych potrzeb,
- problemy z uzyskaniem dofinansowania,
- wysokie koszty ekoinnowacji,
- niska świadomość społeczeństwa dotycząca „zielonych produktów”,
- złożoność organizacyjna,
- brak entuzjazmu wobec nowości ze strony większości społeczeństwa – potencjalnych odbiorców, konsumentów i użytkowników innowacyjnych rozwiązań.

Na rozwój ekoinwestycji duży wpływ ma również infrastruktura instytucjonalna, której zadaniem jest promowanie i wspieranie działalności innowacyjnej oraz transferu technologii do przedsiębiorstw. Infrastruktura ta jest dość dobrze rozwinięta, lecz często niedostosowana do potrzeb regionalnych, słabo powiązana w jeden skutecznie działający system oraz w niewystarczającym stopniu dofinansowywana⁷.

Potwierdzeniem wyników uzyskanych przez *Eco-Innovation Observatory* są badania Głównego Urzędu Statystycznego, które wykazały, że w latach 2006-2008 jedynie 26,5% przedsiębiorstw przemysłowych i 16,1% przedsiębiorstw z sektora usług wprowadziło

⁶ A. Romańczyk, *Ekoinnowacje*, PARP, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk, Warszawa 2010, s. 2-3.

⁷ K. Gulda, *Polityka innowacyjna w Polsce do roku 2013*, (w:) G. Gromada, M. Matusiak, M. Nowak (red.), *Innowacje i przedsiębiorczość dla przyszłości*, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Łódź/Poznań/Warszawa/Wrocław 2006.

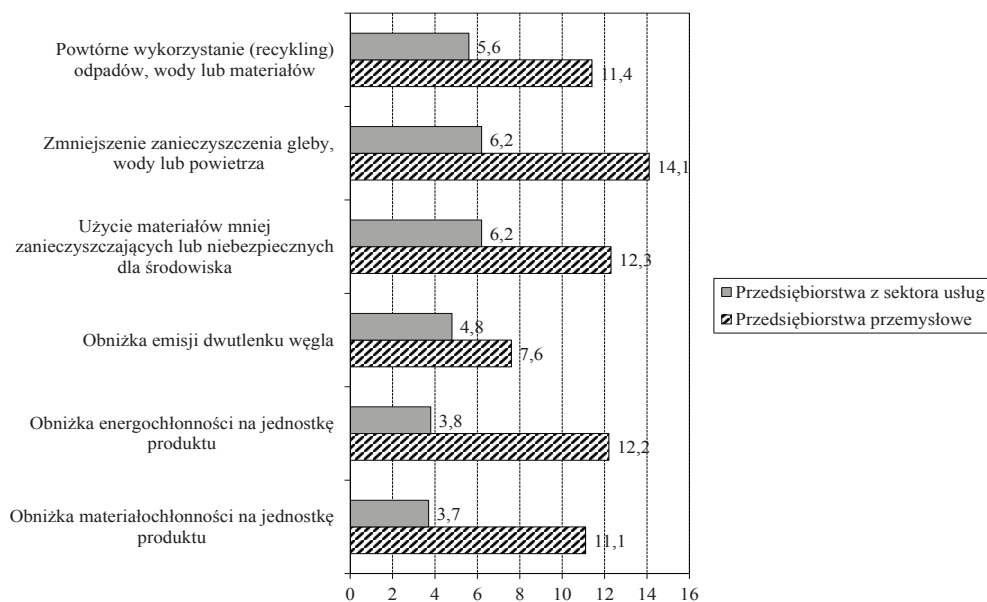
ekoinnowacje w Polsce⁸. We wprowadzaniu ekoinnowacji, zarówno w przedsiębiorstwach przemysłowych, jak i z sektora usług, dominował sektor prywatny.

Zgodnie z danymi GUS, w przedsiębiorstwach przemysłowych, pod względem rodzaju prowadzonej działalności, najczęściej przedsiębiorstw wprowadziło innowacje przynoszące korzyści środowisku zarówno w okresie wytwarzania wyrobu lub usługi, jak i w okresie użytkowania wyrobu lub korzystania z usługi, z działu „Produkcja wyrobów tytoniowych” (57,1% ogółu przedsiębiorstw), a najmniej z działu „Produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich” (odpowiednio 7,2 %, i 4,7%). W sektorze usług natomiast najczęściej przedsiębiorstw wprowadziło innowacje przynoszące korzyści środowisku w okresie wytwarzania wyrobu lub usługi z usługi z działu „Działalność usługowa w zakresie informacji” (19,7%), a najniższym „Transport lotniczy” (3,8%). Natomiast w sektorze usług w okresie użytkowania wyrobu lub korzystania z usługi najczęściej innowacji wprowadzono w przedsiębiorstwach z działu „Poczta i telekomunikacja” (14,6%), a najmniej „Transport lotniczy” (3,8%).

Zarówno wśród przedsiębiorstw przemysłowych, jak i tych z sektora usług, najczęściej innowacyjne inwestycje przynoszące korzyści środowisku w okresie wytwarzania wyrobu lub usługi wpływały na zmniejszenie zanieczyszczenia gleby, wody lub powietrza oraz na użycia materiałów mniej zanieczyszczających i niebezpiecznych dla środowiska (por. wykres 4). Najmniej popularne inwestycje wśród przedsiębiorstw przemysłowych dotyczyły obniżenia materiałochłonności na jednostkę i powtórnego wykorzystania (recy-

Wykres 4

Przedsiębiorstwa, które w latach 2006-2008 wprowadziły innowacje przynoszące korzyści dla środowiska w okresie wytwarzania wyrobu lub korzystania z usług

Źródło: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2009*, GUS, Warszawa 2010.

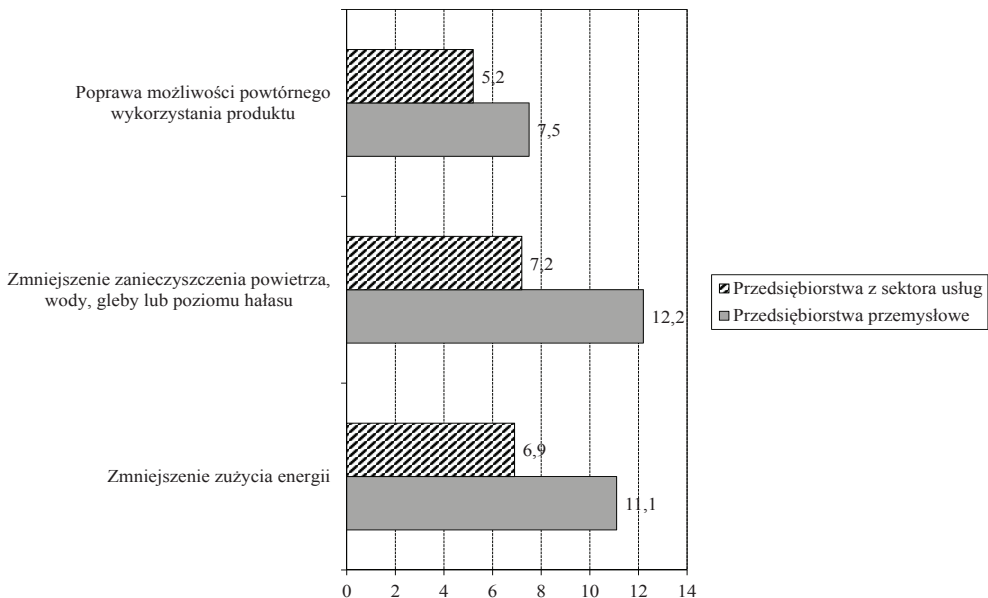
⁸ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2009*, GUS, Warszawa 2010.

klingu) odpadów, wody lub materiałów. Wśród przedsiębiorstw z sektora usług najmniej było inwestycji innowacyjnych w zakresie obniżenia materiałochłonności na jednostkę produktu i obniżenia energochłonności na jednostkę produktu.

Analiza danych zgromadzonych przez GUS dotyczących innowacji przynoszących korzyści dla środowiska w okresie użytkowania wyrobu lub usługi, pozwala zauważyć, że największy odsetek przedsiębiorstw przemysłowych inwestował przede wszystkim w innowacje wpływające na zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza, wody, gleby oraz poziomu hałasu oraz na zmniejszenie zużycia energii (por. wykres 5). Podobnie sytuacja wygląda wśród przedsiębiorstw z sektora usług. Najmniej popularne zarówno w sektorze przedsiębiorstw przemysłowych, jak i w sektorze usług były ekoinwestycje wpływające na poprawę możliwości powtórnego wykorzystania produktu.

Wykres 5

Przedsiębiorstwa, które w latach 2006-2008 wprowadziły innowacje przynoszące korzyści dla środowiska w okresie użytkowania wyrobu lub korzystania z usług

Źródło: jak w wykresie 4.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza dotycząca wdrażania ekoinnowacji przez polskie i europejskie przedsiębiorstwa w kontekście realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju, pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

- wzrost wdrażania rozwiązań ekoinnowacyjnych jest warunkiem koniecznym w procesie wdrażania zrównoważonego rozwoju, gdyż umożliwia ograniczenie oddziaływania

- na środowisko lub osiągnięcie większej skuteczności i odpowiedzialności w zakresie wykorzystania zasobów, w tym energii;
- wdrażanie ekoinnovazione w przedsiębiorstwie umożliwia realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju w praktyce;
  - rozwiązania ekoinnovazione zmniejszają obciążenie środowiska, a w efekcie mogą przyczynić się nie tylko do efektów w dziedzinie środowiska, lecz także ekonomicznych i społecznych;
  - poziom wdrażania ekoinnovazione w Polsce w porównaniu do pozostałych krajów Unii Europejskiej jest na bardzo niskim poziomie. Indeks ekoinnovazione dla Polski w 2011 roku był najniższy w Europie, a ponadto uległ obniżeniu w stosunku do roku 2010. Wśród przedsiębiorstw przemysłowych, jak i tych z sektora usług, najczęściej ekoinnovazione w okresie wytwarzania wyrobu lub usługi wpływały na zmniejszenie zanieczyszczenia gleby, wody lub powietrza oraz na zwiększenie zużycia materiałów mniej zanieczyszczających i niebezpiecznych dla środowiska. Natomiast największy odsetek przedsiębiorstw przemysłowych i z sektora usług w zakresie innowacji przynoszących korzyści dla środowiska w okresie użytkowania wyrobu lub usługi, inwestował w innowacje wpływające na zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza, wody, gleby oraz poziomu hałasu oraz na zmniejszenie zużycia energii;
  - wśród barier wpływających na wdrażanie ekoinnovazione najistotniejsze to brak środków finansowych, wysokie koszty wdrażania nowości, niestabilna sytuacja prawna i administracyjna czy niedostateczny rozwój otoczenia instytucjonalnego.

Bibliografia

- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2009*, GUS, Warszawa 2010.
- Eco-Innovation Observatory, Pro Inno Europe* <http://www.eco-innovation.eu>
- Gulda K., *Polityka innowacyjna w Polsce do roku 2013* (w:) Gromada G., Matusiak M., Nowak M. (red.), *Innowacje i przedsiębiorczość dla przyszłości*, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Łódź/Poznań/Warszawa/Wrocław 2006.
- Kalinowska K., *MŚP i ekoinnovazione bez barier*, <http://www.pi.gov.pl/page.php?cat=22&item=14176>
- Kruk H., *Ekoinnovazione jako czynnik rozwoju regionalnego*, (w:) Woźniak L., Strojny J., Wjnicka E. (red.), *Ekoinnovazione dzisiaj i jutro – wyzwania, bariery rozwoju oraz instrumenty wsparcia*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2010.
- Reid A., Miedziński M., *ECO-INNOVATION. Final Report for Sectoral Innovation Watch*, http://www.technopolis-group.com/resources/downloads/661_report_final.pdf
- Romańczyk A., *Ekoinnovazione*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2010.
- Woźniak L., *Możliwe kierunki rozwoju ekoinnovazione – poziom globalny, wspólnotowy i krajowy*, (w:) Woźniak L., Strojny J., Wjnicka E. (red.), *Ekoinnovazione dzisiaj i jutro – wyzwania, bariery rozwoju oraz instrumenty wsparcia*, PARP, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2010.

Sustainable Development vs. Eco-innovation

Summary

The aim of the article is to present the relation between sustainable development and eco-innovation and to analyse and evaluate the implementation of eco-innovation in Poland and Europe, which will allow reducing the environmental impact or achieving greater efficiency and accountability in the use of resources, including energy. The article presents in a synthetic way the level of development of eco-innovation in Poland and Europe and barriers of eco-innovation. The study showed that the implementation of eco-innovation in Poland is very low. The main barriers affecting the implementation of eco-innovation are the lack of financial resources, high costs of implementation or unstable legal and administrative situation and the insufficient development of the institutional environment.

Key words: sustainable development, eco-innovation.

JEL codes: Q01

Устойчивое развитие и экоинновации

Резюме

Цель рассуждений – представить синтетическим образом отношения между устойчивым развитием и экоинновациями, а также провести анализ и оценить внедрение предприятиями в Польше и в Европе экоинноваций, благодаря которым станет возможным ограничение воздействия на среду или достижение большей эффективности и ответственности в области использования ресурсов, в том числе энергии. В статье представили синтетическим образом: развитие экоинвестиций в Польше и в Европе, а также барьеры развития экоинвестиций в Польше. Проведенный анализ показал, что внедрение экоинноваций в Польше находится на весьма низком уровне. Основными барьерами, влияющими на внедрение экоинноваций, являются нехватка финансовых средств, высокие издержки внедрения экоинноваций или же нестабильное правовое и административное положение, а также недостаточное развитие институциональной среды.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экоинновационность, экоинновации.

Коды JEL: Q01

Lidia Kłos

Uniwersytet Szczeciński

ZRÓWNOWAŻONA GOSPODARKA ODPADAMI KOMUNALNYMI

Streszczenie

Jednym z największych wyzwań XXI wieku stało się zagospodarowanie odpadów, w tym szczególnie odpadów komunalnych, zwłaszcza gdy ich ilość wzrasta w lawinowym tempie. Dodatkowo sytuację pogarsza fakt, iż większość z wytworzonych odpadów nie jest powtórnie wykorzystywana, lecz trafia bezpośrednio na składowiska. Ta forma „zagospodarowania” odpadów stanowi znaczne zagrożenie nie tylko ze względu na wzrost liczby składowisk, ale przede wszystkim na zagrożenie dla środowiska naturalnego (gleb, wody, atmosfery). Również w Polsce ilość odpadów komunalnych wzrasta, a dominującym sposobem ich zagospodarowania jest deponowanie na składowiskach, stąd celem rozważań jest przedstawienie ich stanu w latach 2009-2010.

Słowa kluczowe: odpady komunalne, recykling, zagospodarowanie.

Kody JEL: Q53

Wstęp

Jednym z największych wyzwań XXI wieku, obok zagrożeń związanych ze stanem środowiska oraz wyczerpywaniem zasobów naturalnych, stało się zagospodarowanie odpadów. Problem wzrastającej w lawinowym tempie ilości odpadów dotyczy zarówno krajów rozwiniętych, jak i rozwijających się. Również kraje Unii Europejskiej borykają się z tym zagrożeniem. Dlatego sformułowane na forum Unii priorytety polityki zrównoważonego rozwoju w zakresie gospodarki odpadami zakładają po pierwsze – minimalizowanie ilości powstających odpadów, po drugie – maksymalne zagospodarowanie już wytworzonych. Szczególnie dotyczy to odpadów komunalnych, których większość nie jest powtórnie wykorzystywana, lecz trafia bezpośrednio na składowiska. Natomiast zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, odpady powinny być wykorzystywane do powtórnego użycia, określanego mianem recyklingu. Problem ten dotyczy również Polski gdzie nadal dominującym sposobem zagospodarowania odpadów komunalnych jest ich deponowanie na składowiskach¹.

Celem rozważań jest analiza stanu i stopnia zagospodarowania odpadów komunalnych w krajach Unii Europejskiej i w Polsce w latach 2009-2010. W opracowaniu wykorzystano dane statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie i Urzędu Statystycznego w Katowicach oraz wyniki badań Europejskiego Urzędu Statystycznego.

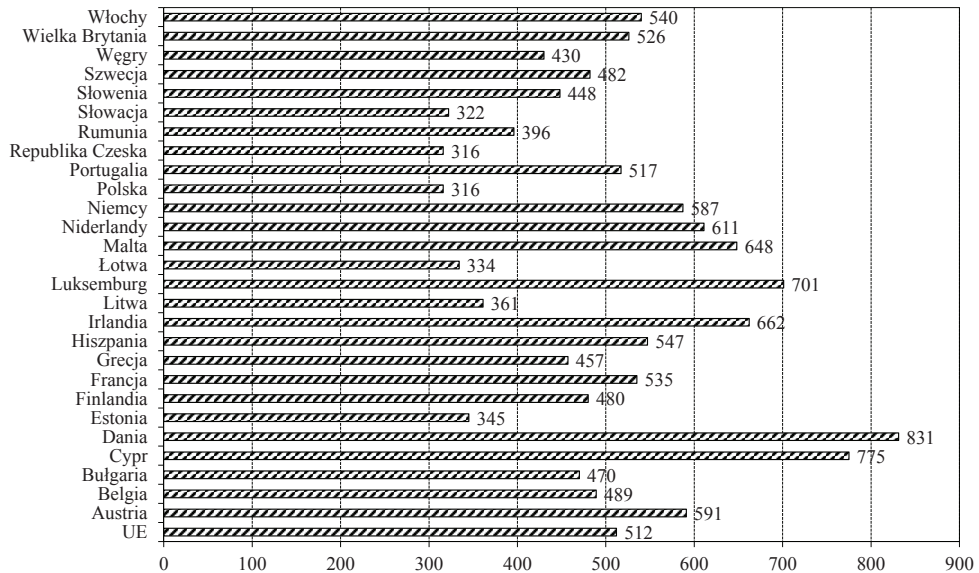
¹ W. Jarecki, *Ochrona środowiska. Polska na tle krajów UE i OECD*, „Przegląd Organizacji” 2012, nr 2, s. 31-32.

Stopień zagospodarowania odpadów komunalnych w krajach UE

Według danych Eurostatu, w Unii Europejskiej w 2009 roku wytworzono średnio 512 kg odpadów komunalnych na osobę². Ilość ta w państwach członkowskich wahała się między 316 kg w Polsce i Republice Czeskiej a 831 kg w Danii³. Następnie najwięcej odpadów komunalnych wytworzono na Cyprze, Irlandii, Malcie i Luksemburgu, w granicach 700-800 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Również w Austrii, Niemczech, Hiszpanii, Włoszech, Francji i Wielkiej Brytanii przypadało więcej odpadów komunalnych na osobę niż średnia europejska. Natomiast w Belgii, Portugalii, Szwecji, Finlandii, Grecji, Bułgarii wskaźnik ten mieścił się w przedziale 400-500 kg na osobę. Najmniej odpadów, poza Polską i Czechami, wytworzono na Słowacji i Łotwie – 322 kg. Ilość odpadów komunalnych wytworzonych na 1 mieszkańca w krajach UE przedstawiono na wykresie 1.

Wykres 1

Odpady komunalne wytworzone na 1 mieszkańca w krajach UE w 2009 r. (w kg)

Źródło: *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2011, s. 156.

Wśród krajów Unii Europejskiej występują duże dysproporcje w ilości wytwarzanych odpadów komunalnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca przy czym najczęściej odpady wytwarzają kraje wysoko rozwinięte starej Piętnastki. Natomiast kraje Europy Środ-

² Zgodnie z ustawą, odpady komunalne to odpady powstające w gospodarstwach domowych, a także odpady nie zawierające odpadów niebezpiecznych, pochodzących od innych wytwórców odpadów, które ze względu na swój charakter lub skład są podobne do odpadów powstających w gospodarstwach domowych. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. z 2001 r., Nr 62, poz. 628).

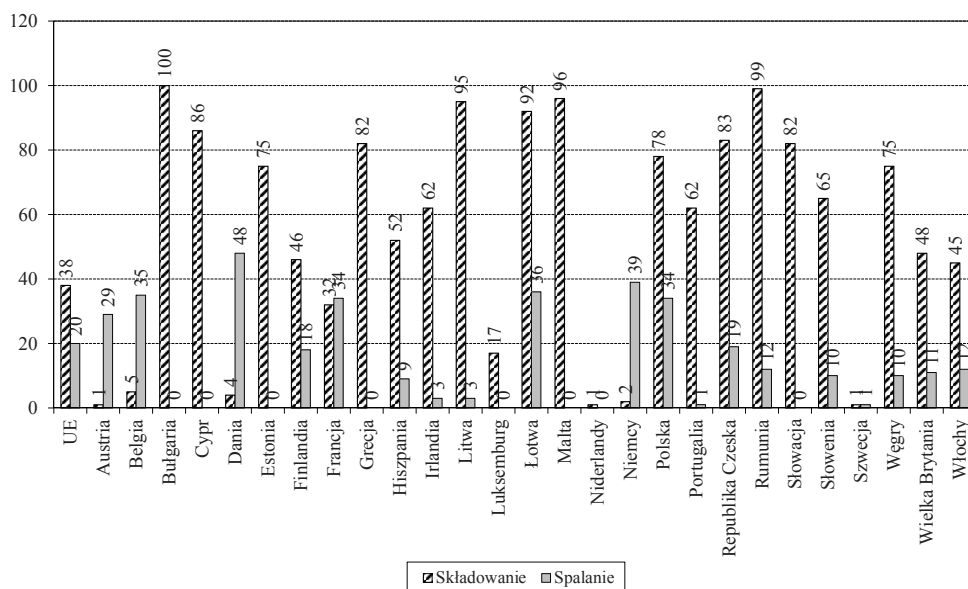
³ *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, US w Katowicach, Katowice 2011, s. 156.

kowo-Wschodniej wytwarzają stosunkowo mniej odpadów w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

Duże różnice między poszczególnymi państwami członkowskimi Wspólnoty występują także w sposobie zagospodarowania odpadów. W Unii Europejskiej na składowiska w 2009 r. trafiło 38% (tj. w przeliczeniu na jednego mieszkańca 192 kg), do spalarni 20%, recyklingu 24%, a do kompostowni 18%⁴ odpadów. Sposób zagospodarowania odpadów komunalnych w poszczególnych krajach Unii przedstawiono na wykresach 2 i 3 (suma wyników z wykresów 2 i 3=100%).

Wykres 2

Stopień zagospodarowania odpadów komunalnych poprzez składowanie i spalanie w krajach UE w 2009 r. (w %)

Źródło: jak w wykresie 1, s. 158.

Największa ilość wytworzonych odpadów w przeliczeniu na 1 mieszkańca została zdeponowana na wysypiskach na Cyprze, bo aż 675 kg, co stanowiło 86% odbieranych w tym kraju odpadów, następnie na Malcie – 617 kg, tj. 96% wytworzonych odpadów. W Bułgarii i Rumunii na składowiska trafiło 100% wytworzonych w tych krajach odpadów (tj. odpowiednio 451 i 304 kg). W Polsce w 2009 r. ilość odpadów unieszkodliwionych poprzez składowanie w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosła 206 kg, co stanowiło 78% wytworzonych odpadów i jest to powyżej średniej europejskiej, która wynosi 38%.

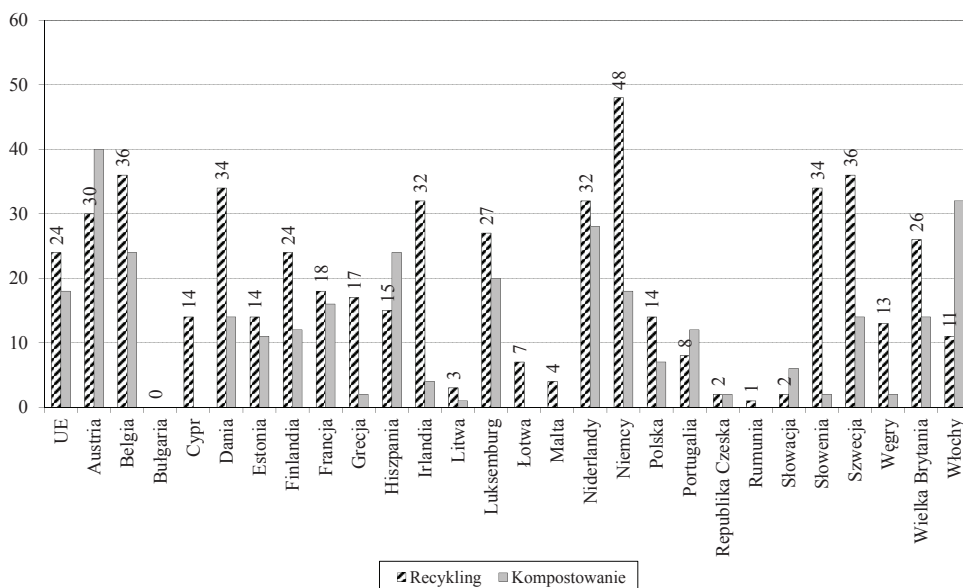
Zdecydowanie korzystniejszym sposobem zagospodarowania odpadów jest spalanie, które odgrywa największą rolę w Szwecji i Danii (49-48%), w Holandii, Luksemburgu, Belgii i Niemczech w ten sposób unieszkodliwiono od 34-39% wytworzonych odpadów.

⁴ W. Jarecki, *Ochrona środowiska...*, op. cit., s. 31-32.

Natomiast w 10 państwach w tym w Polsce do spalarni trafiło nie więcej niż 1% odpadów i jest to niekorzystna relacja.

Kolejnym sposobem zagospodarowania odpadów zgodnym z zasadą zrównoważonego rozwoju jest recykling i kompostowanie. Strukturę zagospodarowania odpadów poprzez recykling i kompostowanie w poszczególnych krajach Unii Europejskiej przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3
Stopień zagospodarowania odpadów komunalnych poprzez recykling i kompostowanie w krajach UE w 2009 r. (w %)

Źródło: jak w wykresie 1, s. 158.

Recykling najbardziej rozpowszechniony jest w Niemczech, gdzie 48% odbieranych odpadów unieszkodliwianych jest w ten sposób. Następnie w Belgii i Szwecji (36%), Słowenii i Danii (34%) oraz Irlandii i Holandii (32%). Natomiast kompostowanie odgrywa największą rolę w Austrii (40%), we Włoszech (32%), Holandii (28%), Hiszpanii i Belgii (24%) a w Luksemburgu 20%. W Polsce tylko 14% odpadów jest zagospodarowanych w formie recyklingu a 7% poprzez kompostowanie.

Jak widać sama ilość wytwarzanych odpadów nie jest informacją przesądzającą. Istotę problemu (zagadnienia) stanowi sposób zagospodarowania, a przede wszystkim ponowne wykorzystanie wytworzonych odpadów. W tym zakresie zdecydowany prym wiodą Austria, Niemcy, Holandia, Danii, Belgia i Szwecja gdzie poprzez recykling i kompostowanie ponownie wykorzystanych jest od 60% do 80% z pośród wytworzonych odpadów, a na składowiska trafia nie wiele bo ok. 3-7% wytworzonych odpadów. W Polsce wskaźnik ten wynosi 21% a na składowiska trafia ponad 78% wytworzonych odpadów.

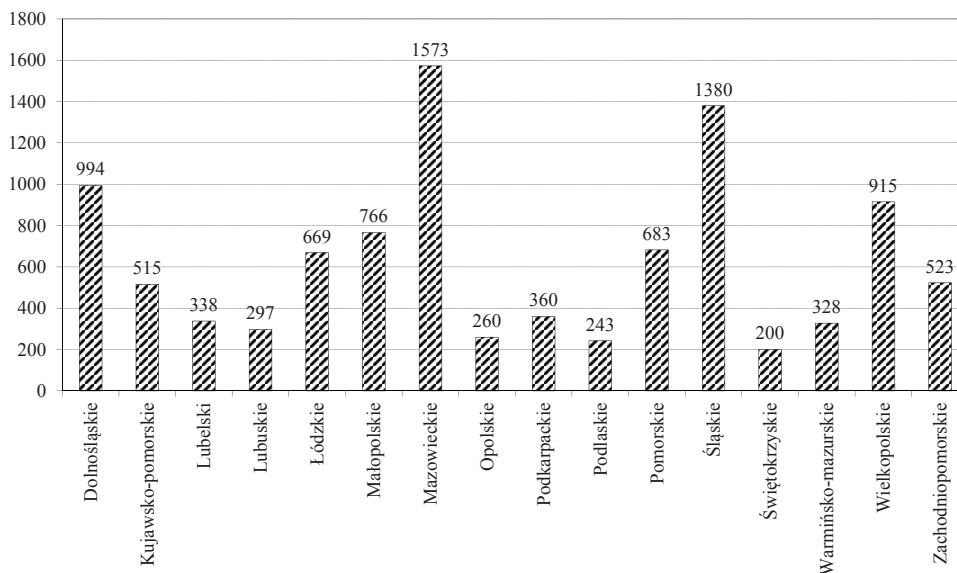
Charakterystyka gospodarka odpadami komunalnymi w Polsce

W Polsce wskaźnik liczby ludności objętej zorganizowaną zbiórką odpadów komunalnych w 2009 roku wyniósł 79,1%⁵. Oznacza to, że około 20% społeczeństwa nie jest objętych tym systemem, szczególnie na obszarach wiejskich⁶.

W 2010 roku w Polsce zebranych zostało 10 044,2 tys. ton odpadów komunalnych i w porównaniu z 2009 rokiem jest to niewielki spadek – o 0,1%. Podobną tendencję zaobserwowano w ilości odpadów wytworzonych – w 2010 roku było to 12 038,4 tys. ton, podczas gdy w roku poprzednim – 12 052,5 tys. ton. Najwięcej odpadów komunalnych (w tys. tonach) zebrano w województwach: mazowieckim (1 573,1), śląskim (1 380,2), dolnośląskim (994,4) i wielkopolskim (915,1), podczas gdy najmniej w województwie świętokrzyskim (199,7), podlaskim (242,9), opolskim (260,1), lubuskim (297,1) i warmińsko-mazurskim (328,2)⁷. Ilość odpadów komunalnych zebranych w 2010 roku w poszczególnych województwach przedstawiono na wykresie 4.

Wykres 4

Ilość odpadów komunalnych zebranych w 2010 roku w Polsce według województw (w tys. ton)

Źródło: *Ochrona środowiska 2011*, GUS, Informacje i opracowania statystyczne, Warszawa 2011, s. 357.

Mimo że na statystycznego Polaka przypadało około 316 kg wytworzonych odpadów komunalnych, to ilość zebranych odpadów komunalnych przypadających na 1 mieszkańca

⁵ *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, op. cit., s. 154.

⁶ Tamże, s.153.

⁷ *Infrastruktura komunalna w 2010 r.*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2011, s. 18.

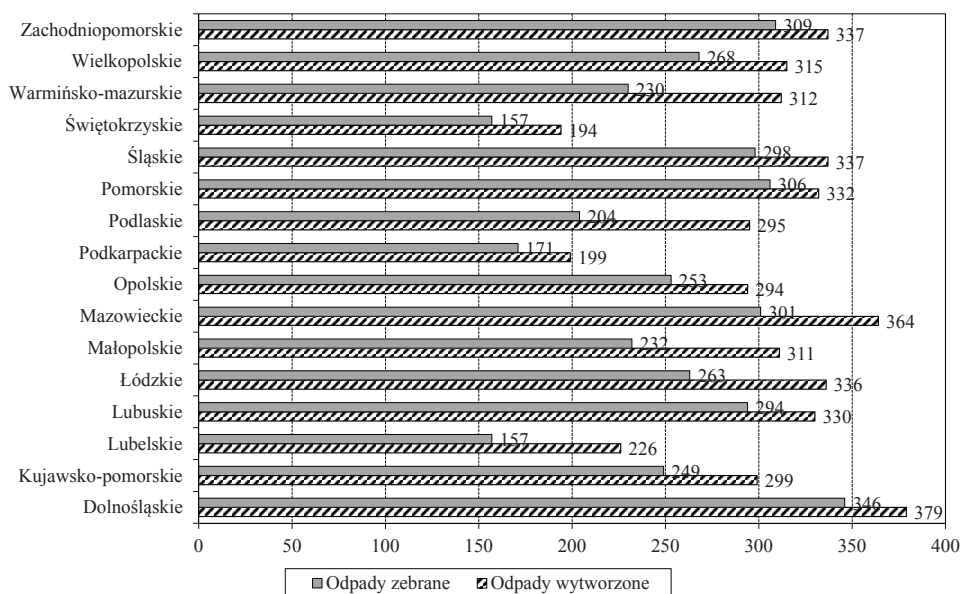

kształtowała się na poziomie 263 kg. Strukturę ilości wytworzonych i zebranych odpadów komunalnych na jednego mieszkańca przedstawiono na wykresie 5.

Różnica pomiędzy ilością wytworzonych a zebranych odpadów komunalnych może stanowić informację (zagrożenie), iż zostały one w różny sposób „zagospodarowane” czy wykorzystane, niekoniecznie w sposób zgodny z prawem i bezpieczny dla środowiska naturalnego. Największe dysproporcje pomiędzy ilością wytworzonych a zebranych odpadów zanotowano w województwach: podlaskim, warmińsko-mazurskim, małopolskim, kujawsko-pomorskim, lubelskim.

Wykres 5

Odpady komunalne wytworzone i zebrane na 1 mieszkańca w Polsce w 2010 r. (w kg)

Źródło: jak w wykresie 4, s. 19.

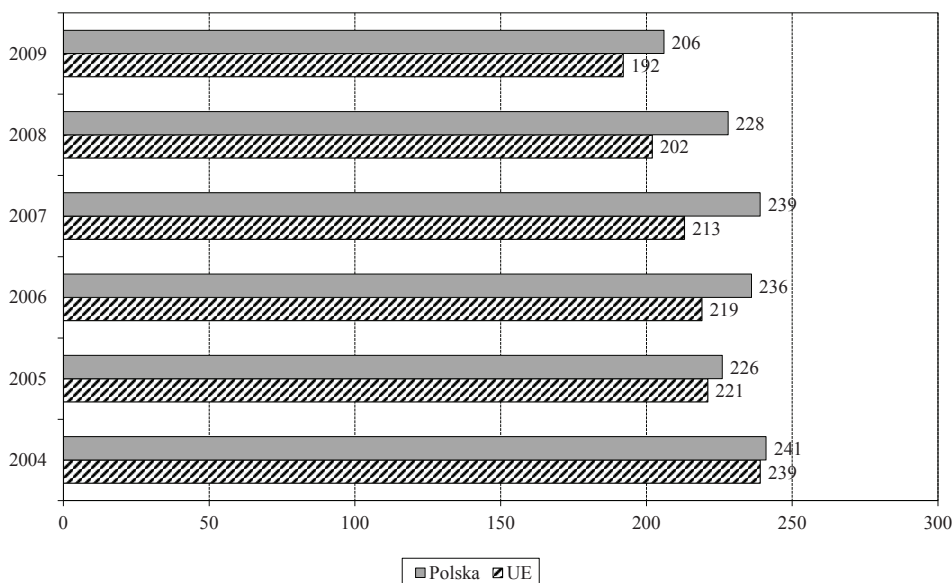
Mimo że spośród wszystkich krajów UE to Polskę cechuje najniższy poziom w ilości wytworzonych odpadów komunalnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca, to niepokojący jest fakt, że w porównaniu z krajami unijnymi stopień ich zagospodarowania jest u nas niekorzystny. Nadal najczęstszym sposobem unieszkodliwiania odpadów komunalnych jest ich składowanie. Na wykresie 6 przedstawiono dysproporcję w ilości składowanych odpadów w Polsce w stosunku do Unii Europejskiej.

W Polsce w 2009 roku na składowiska trafiło 206 kg wytworzonych odpadów (78%) i mimo mniejszej ilości wytworzonych odpadów jest to zdecydowanie więcej niż średnia europejska wynosząca 38% co daje 192 kg na osobę.

Na koniec 2010 roku funkcjonowały w Polsce 633 czynne kontrolowane składowiska przyjmujące odpady komunalne. Składowiska te zajmowały łączną powierzchnię prawie 2 500 ha. W ciągu 2010 roku zamkniętych zostało 169 składowisk tego typu, zajmujących powierzchnię ponad 380 ha. Największą liczbę składowisk zamknięto w

Wykres 6

Odpady komunalne unieszkodliwiane poprzez składowanie na 1 mieszkańca w Polsce i UE (w kg)

Źródło: jak w wykresie 1, s. 158.

województwach: dolnośląskim (32 szt.), podlaskim (29 szt.), i lubelskim (27 szt.). Natomiast województwa, w których funkcjonuje najwięcej składowisk to: lubelskie, mazowieckie i wielkopolskie.

Liczbę składowisk funkcjonujących i zamkniętych w 2010 roku przedstawiono na wykresie 7.

Nadal największe zagrożenie stanowi duża liczba nielegalnych składowisk. Na koniec 2010 roku szacowano, że około 55% istniejących dzikich wysypisk zlokalizowanych było na obszarach wiejskich, pozostałe 45% w miastach.

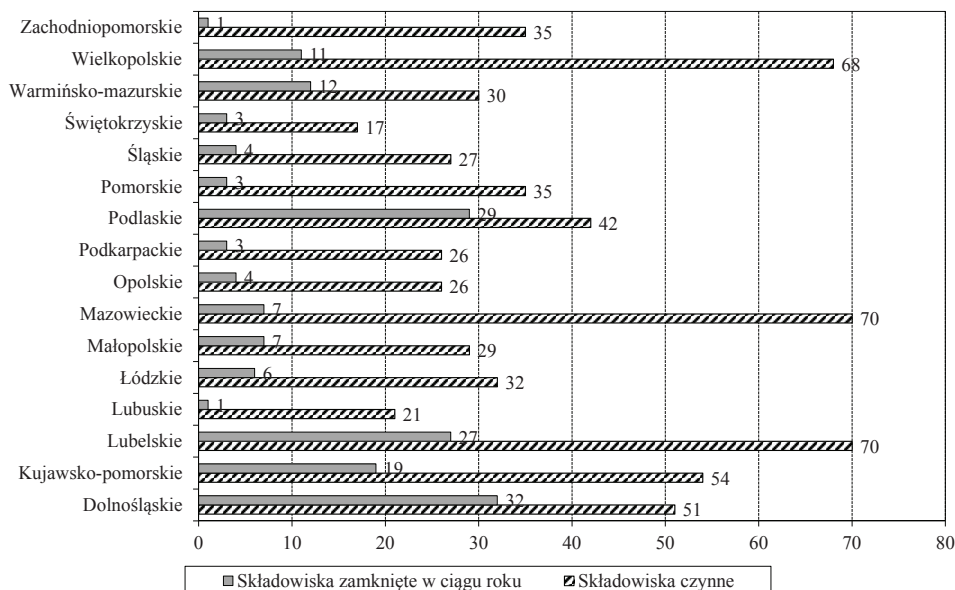
Natomiast najlepszym sposobem na zagospodarowanie odpadów jest zmniejszenie ich ilości poprzez ponowne wykorzystanie – recykling. W tym przypadku wymaga to selektywnej zbiórki. W odniesieniu do odpadów komunalnych selektywna zbiórka dotyczy gromadzenia przede wszystkim odpadów będących surowcami wtórnymi typu: papier szkło, tworzywa sztuczne, metale a także w mniejszym zakresie takich odpadów, jak: odpady wielogabarytowe, porzucone wraki pojazdów mechanicznych, odpady niebezpieczne, organiczne – kuchenne i ogrodowe – oraz budowlane odpady mineralne⁸.

W 2010 roku selektywna zbiórka odpadów była prowadzona w 2 369 gminach⁹, w tym odpady biodegradowalne były zbierane w 939 gminach, a zużyty sprzęt elektryczny i elek-

⁸ B. Kozłowska, *Charakterystyka i postępowanie z odpadami*, „Przegląd Komunalny” 2002, nr 4 (127), s. 84-88.

⁹ Ogólna liczba gmin w Polsce (stan na 01.01.2011 r.), wg danych GUS, wynosi 2479.

Wykres 7
Składowiska czynne i zamknięte w ciągu 2010 r. (w szt.)

Źródło: jak w wykresie 4, s. 23.

troniczny w 1 113 gminach (w 2009 roku odpowiednio 859 i 1 031 gminach). Na terenie 110 gmin nie była prowadzona selektywna zbiórka odpadów komunalnych ale jest to mniej niż w 2009 roku – wówczas w 147 gminach nie prowadzono selektywnej zbiórki odpadów komunalnych.

Udział odpadów zebranych selektywnie w ogólnej ilości zebranych odpadów komunalnych wzrósł z 7,8% w roku 2009 do 8,6% w roku 2010. Całkowita waga zebranych selektywnie odpadów wzrosła z około 789 tys. ton w roku 2009 do około 860 tys. ton w roku 2010. Ilość zebranych odpadów w latach 2009-2010 w podziale na poszczególne rodzaje przedstawiono na wykresie 8.

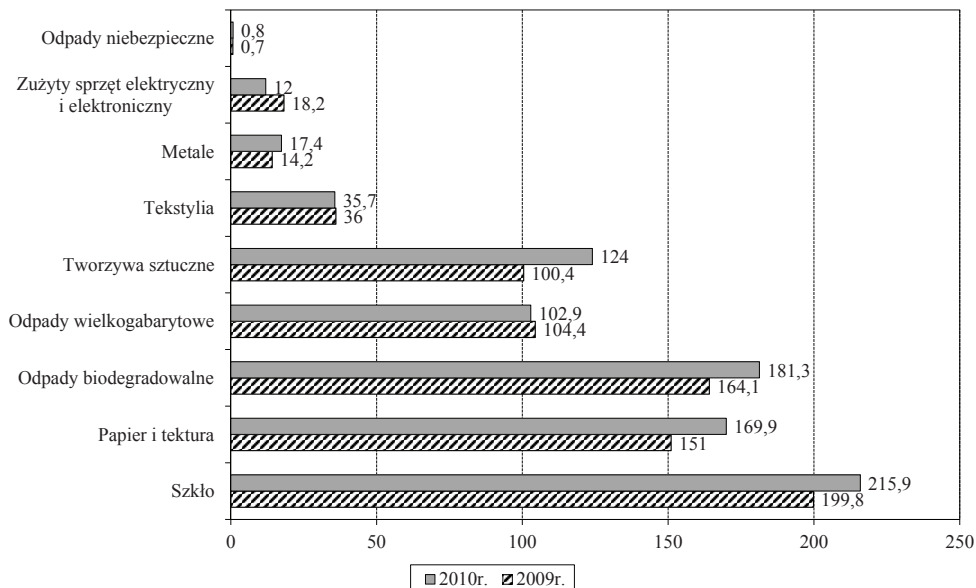
Najwięcej selektywnie zebrano szkła – 215,9 tys. ton, co stanowi 25,1% ogółu zebranych selektywnie odpadów. Następnie – odpadów biodegradowalnych, których zebrano 181,3 tys. ton (co stanowi 21,1%), z kolei ilość zebranego selektywnie papieru i tektury wyniosła 169,9 tys. ton co stanowiło 19,8% ogółu zebranych selektywnie odpadów. Natomiast tworzyw sztucznych udało się zebrać w ilości 124,0 tys. ton (tj. 14,4%).

Biorąc pod uwagę najpowszechniej poddawane recyklingowi surowce, ilość zebranego selektywnie szkła wzrosła w stosunku do 2009 roku o 8,1%, ilość papieru i tektury wzrosła o 12,5%, a tworzyw sztucznych o 23,4%. Jednocześnie w 2010 roku zebrano około 17,4 tys. ton odpadów metali tj. o 22,3% więcej niż w roku 2009.

Strukturę procentową selektywnej zbiórki odpadów komunalnych w 2010 roku przedstawiono na wykresie 9.

Wykres 8

Selektywna zbiórka odpadów komunalnych w latach 2009-2010 (w tys. t)

Źródło: jak w wykresie 4, s. 21.

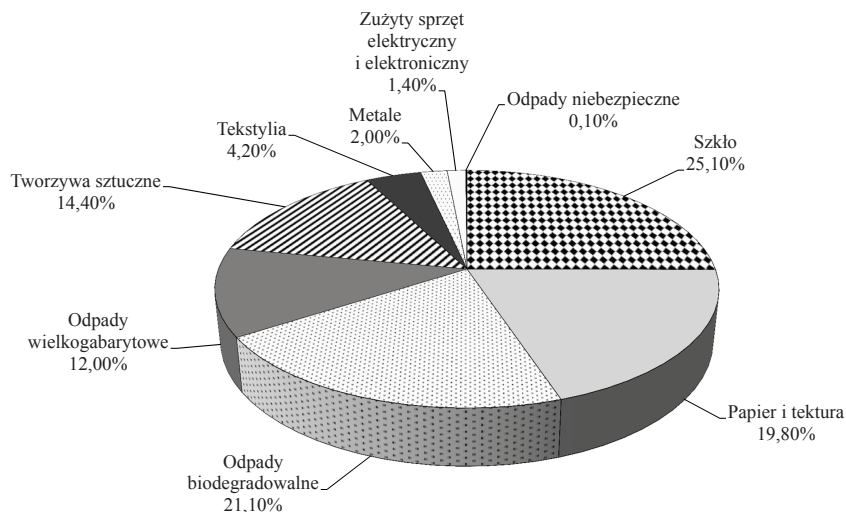
Ta wzrostowa tendencja dotycząca ilości zebranych selektywnie odpadów pozwoliła na zmniejszenie ilości składowanych odpadów z 78,2% w roku 2009 do 73,4% w roku 2010 (spadek o 4,8%). Natomiast faktyczna masa odpadów unieszkodliwionych w ten sposób zmniejszyła się z 7 859,4 tys. ton w 2009 roku do 7 368,7 tys. ton w 2010 roku (o 6,3%).

Również ilość odpadów komunalnych przekształconych termicznie w 2010 roku wzrosła do 102, 5 tys. ton, tj. o 1,4% więcej niż w roku 2009. Mimo to udział odpadów przekształconych termicznie w ogólnej masie zebranych odpadów komunalnych nie uległ zmianie i pozostał na poziomie 1%.

Formę zagospodarowania odpadów komunalnych oraz ich udział w całkowitej ilości odpadów w 2010 roku przedstawiono na wykresie 10.

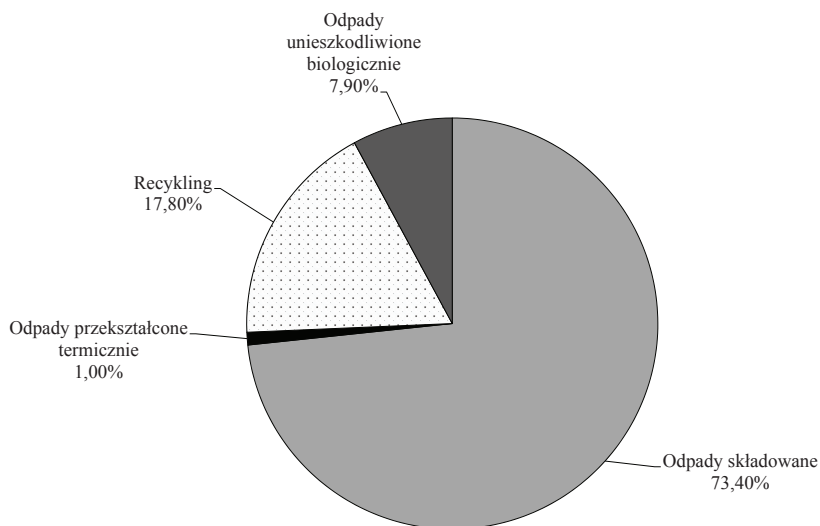
W 2010 roku 789,8 tys. ton odpadów komunalnych zostało poddanych biologicznym i mechaniczno-biologicznym procesom przetwarzania. Były to głównie odpady zielone z ogrodów, parków i cmentarzy, odpady z targowisk, biodegradowalne odpady kuchenne i odpady z gastronomii. W porównaniu z rokiem poprzednim udział odpadów poddanych takiej obróbce w ogólnej ilości zebranych odpadów komunalnych wzrósł nieznacznie do poziomu 7,9%. Jednocześnie około 1 104,6 tys. ton surowców przeznaczonych do recyklingu zostało wysortowanych ze zmieszanych odpadów komunalnych (o 38,8% więcej niż przed rokiem).

Wykres 9
Selektywna zbiórka odpadów komunalnych w 2010 r. (w %)

Źródło: jak w wykresie 8.

Wykres 10
Gospodarka odpadami komunalnymi w 2010 r. (w %)

Źródło: *Infrastruktura komunalna w 2010 r., Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2010, s. 22.

Podsumowanie

Reasumując należy stwierdzić, że stopień selektywnej zbiórki i ponownego zagospodarowania odpadów, pomimo powolnej tendencji wzrostowej, jest nadal niewystarczający, przede wszystkim ze względu na zobowiązania, które dotyczą Polski w związku z naszym członkostwem w UE. Zgodnie z postanowieniami zawartymi w *Krajowym Planie Gospodarki Odpadami* (KPGO), wymóg dotyczący odzysku i recyklingu poszczególnych grup odpadów oznacza, że na składowiska odpadów komunalnych nie powinno trafiać więcej niż: 68% ilości wytworzonych odpadów komunalnych w 2010 r. (a było 73%), 63% w 2012 i 59% w 2014 roku. Utrzymująca się tendencja spadkowa jakkolwiek korzystna i wskazana nie napawa jednak optymizmem, a wręcz przeciwnie – oznacza, że osiągnięcie tych pułapów jest trudne lub niemożliwe do osiągnięcia.

Bibliografia

- Durak-Melnik A., *Promocja segregacji odpadów komunalnych na terenie aglomeracji*, (w:) Małicki M. (red.), *Problemy rozwoju polityki regionalnej i lokalnej, Zadania i uwarunkowania, dylematy rozwoju regionów*, Wydawnictwo Economicus, Szczecin 2008.
- Infrastruktura komunalna w 2010 r., Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2011.
- Ochrona środowiska 2011, Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa, 2011.
- Jarecki W., *Ochrona środowiska. Polska na tle krajów UE i OECD*, „Przegląd Organizacji” 2012, nr 2.
- Kozłowska B., *Charakterystyka i postępowanie z odpadami*, „Przegląd Komunalny” 2002, nr 4 (127).
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2011.
- Sądej W., Postuszny J., Luliński Z., Namiotko A., *Problemy gospodarki odpadami komunalnymi w Brodnicy w aspekcie zrównoważonego rozwoju*, (w:) Małachowski K. (red.), *Ekologiczne aspekty zrównoważonego rozwoju regionalnego i lokalnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2007.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. z 2001 r. Nr 62, poz. 628).

Sustainable Management of Municipal Waste

Summary

One of the biggest challenges of the XXI century has become a waste management including, in particular, municipal waste, especially when their number is increasing at an alarming rate. The situation is worsened by the fact that most of the generated waste is not reused but goes directly to landfill. This form of “management” of waste represents a significant threat not only because of the increase in the number of landfills but also a threat to the environment (soil, water, and atmosphere). Also in Poland, the amount of municipal waste is increasing and the dominant process of its disposal is depositing in landfills.

Key words: municipal waste, recycling, management.

JEL codes: Q53

Устойчивое управление муниципальными отходами

Резюме

Одним из самых больших вызовов XXI века стало управление отходами, в том числе в особенности муниципальными, тем более, когда их количество растет лавинообразно. Дополнительно ситуацию ухудшает факт, что большинство из созданных отходов не используется повторно, а попадает прямо на свалки. Эта форма «управления» отходами представляет собой значительную угрозу не только из-за роста числа свалок, но прежде всего из-за угрозы для естественной среды (почв, воды, атмосферы). Также в Польше количество муниципальных отходов растет, а преобладающим способом управления ими является отправление их на свалки, и потому целью рассуждений является представление их состояния в 2009-2010 гг.

Ключевые слова: муниципальные отходы, переработка отходов (рециклинг), управление.

Коды JEL: Q53

Renata Knap

Uniwersytet Szczeciński

REZERWY WALUTOWE A WZROST ZRÓWNOWAŻONY

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie, czy w latach 1993-2011 rezerwy walutowe sprzyjały wzrostowi zrównoważonemu w Polsce, czy też go destabilizowały. W pierwszej części przedstawiono funkcje rezerw walutowych oraz ukazano pożądany ich poziom sprzyjający wzrostowi zrównoważonemu, a w drugiej zweryfikowano kształtowanie się stanu aktywów rezerwowych w Polsce z punktu widzenia prawidłowości pełnionych funkcji, czyli ich wpływu na utrzymanie wzrostu zrównoważonego.

Słowa kluczowe: rezerwy walutowe, wzrost zrównoważony, wskaźniki bezpieczeństwa.

Kody JEL: F32

Wstęp

Warunkiem wzrostu zrównoważonego jest utrzymywanie równowagi wewnętrznej i zewnętrznej. O równowadze wewnętrznej świadczy poziom inflacji, bezrobocia i deficytu budżetowego, natomiast o zewnętrznej – zdolność do wywiązywania się z podjętych zobowiązań wobec zagranicy, na którą wpływ mają poziom długu, jego struktura czasowa oraz terminowość obsługi¹.

Rezerwy walutowe mogą wpływać zarówno na równowagę wewnętrzną, jak i zewnętrzną. Jeżeli są zbyt małe, to spada wiarygodność kredytowa kraju, a w rezultacie zmniejsza się dostęp do zewnętrznych źródeł kredytowych i kapitałowych, bez których w krajach z istniejącą barierą akumulacji niemożliwy jest wzrost gospodarczy i zmniejszenie bezrobocia. W sytuacji odwrotnej, czyli rosnącej skłonności do akumulacji rezerw dewizowych, pieniądź krajowy wykazuje tendencję do wzrostu wartości, co z jednej strony prowadzi do nierównowagi zewnętrznej poprzez osłabienie międzynarodowej konkurencyjności, a z drugiej pogłębia nierównowagę wewnętrzną, gdyż rośnie inflacja, a z powodu spadku siły eksportowej kraju maleje liczba miejsc pracy. Ponadto zgromadzone rezerwy walutowe przynoszą bankom centralnym dochody, które przekazywane do budżetu państwa zmniejszają poziom jego deficytu.

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie, czy w latach 1993-2011 rezerwy walutowe (zgromadzone aktywa rezerwowe NBP) sprzyjały wzrostowi zrównoważonemu w Polsce, czy też go destabilizowały.

¹ J. Sawicki, *Znaczenie długu dla zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Przykład Polski*, IBRKK, Warszawa 2010, s. 18.

Podstawowe funkcje rezerw walutowych

Jedną z najważniejszych funkcji rezerw² jest funkcja bilansowa³. Polega ona na wyrównywaniu nierównowagi w bilansie płatniczym. Rezerwy umożliwiają bowiem sfinansowanie zobowiązań zagranicznych, których syntetycznym odzwierciedleniem jest deficyt na rachunku obrotów bieżących, jeżeli nie zostanie on zrównoważony odpowiednim napływem kapitału zagranicznego. Likwidacja deficytu w bilansie płatniczym niejako automatycznie powoduje więc zmniejszenie rezerw walutowych i konieczność ich odtworzenia. W sytuacji odwrotnej, czyli większej nadwyżki na rachunku obrotów bieżących niż deficytu na rachunku obrotów kapitałowych – bądź też bliźniaczej nadwyżki na obu rachunkach – następuje wzrost rezerw walutowych⁴.

Akumulacja należności zagranicznych zwiększa wiarygodność kraju na arenie międzynarodowej⁵, a zarazem zapewnia dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania wzrostu gospodarczego, co sprzyja jego kontynuacji lub przyspieszeniu. Wzrost wiarygodności zmniejsza również premię za ryzyko. Wówczas kraj płaci mniejsze dodatkowe oprocentowanie za udostępniane środki, co obniża nie tylko koszty ich obsługi, ale również koszty zewnętrznego finansowania wzrostu gospodarczego. Z kolei spadek rezerw walutowych nie tylko zmniejsza wiarygodność, a w skrajnym przypadku kończy się odmową kredytowania przez zagranicę, ale również może spowodować gwałtowny odpływ kapitału⁶. Oba zjawiska ograniczają, oczywiście, wzrost gospodarczy, szczególnie w krajach o niedostatecznych oszczędnościach własnych.

W odniesieniu do funkcji bilansowej bardzo popularnym kryterium jej oceny jest relacja rezerw walutowych do krótkoterminowego zadłużenia zagranicznego⁷. Jeżeli wartość tego wskaźnika przekracza 100%, to zgromadzona kwota rezerw uznawana jest za bezpieczną dla danego kraju, bo zwiększa jego wiarygodność kredytową. Wówczas zobowiązania z terminem płatności do jednego roku mogą być w całości uregulowane zgromadzonymi należnościami zagranicznymi bez konieczności refinansowania (zaciągania nowych kredytów).

Ponieważ zadłużenie zagraniczne jest skutkiem skumulowanych deficytów na rachunku obrotów bieżących, do oceny funkcji bilansowej można też wykorzystać wskaźnik zewnętrznej płynności, czyli relację rezerw walutowych do sumy deficytu w obrotach bieżących i krótkoterminowych zobowiązań wobec zagranicy. Jej poziom uznawany jest za bezpieczny, jeżeli kształtuje się również powyżej 100%⁸.

Do oceny omawianej funkcji wykorzystywana jest ponadto relacja rezerw walutowych do wartości miesięcznego importu towarów oraz towarów i usług. Na ogół przyjmuje

² Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania w analizie uwzględniono tylko dwie najważniejsze funkcje rezerw dewizowych (z pominięciem dochodowej, strategicznej i politycznej).

³ Z. Kowalczyk (red.), *Finanse w gospodarce kapitalistycznej*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 1986, s. 153-156; P. J. Montiel, *Makroekonomia międzynarodowa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 34-37; J. Nugee, *Foreign Exchange Reserves Management*, Handbooks in Central Banking No. 19, <http://www.bankofengland.co.uk/cbshand.htm>, s. 6-9 [dostęp: 15.04.2012].

⁴ YU Yongding, *China's "Twin Surpluses": Causes and Remedies*, "EAI Background Brief" No. 283, 27 April 2006, <http://www.eai.nus.edu.sg/BB283.pdf> [dostęp: 18.04.2012].

⁵ Im jest ona wyższa, tym większe jest prawdopodobieństwo spłacenia zobowiązań wobec nierezydentów, wyrażonych zarówno w walutach obcych, jak i w walucie krajowej.

⁶ D. Wyżnikiewicz, *Wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na relacje gospodarcze i finansowe z zagranicą – wnioski dla Polski*, „Materiały i Studia”, Zeszyt 218, NBP, Warszawa 2007, s. 54.

⁷ *Debt- and Reserve-Related Indicators of External Vulnerability*, International Monetary Fund, Washington, March 2000, s. 15.

⁸ J.C. Rodado, *Central and Eastern Europe: Differentiating Risks*, "Flash Economics" 2009, No. 133.

się, że posiadane rezerwy powinny odpowiadać co najmniej 3-miesięcznemu importowi, aby zapewnić bezpieczeństwo zakupu niezbędnych dóbr i usług, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych⁹.

Ważną funkcją rezerw walutowych jest również funkcja stabilizacyjna¹⁰. Umożliwia ona władzy monetarnej utrzymanie pożądanego poziomu kursu walutowego (w systemie kursu centralnego) lub zneutralizowanie efektów spekulacyjnych (w systemie kursów płynnych). Bank centralny, jeżeli chce przeciwdziałać osłabieniu pieniądza krajowego, to sprzedaje waluty obce, co skutkuje zmniejszeniem rezerw walutowych, natomiast jeżeli chce przeciwdziałać wzmocnieniu pieniądza krajowego, to skupuje waluty obce, czego rezultatem jest przyrost rezerw walutowych. Interwencje na rynku walutowym mogą jednak spowodować utratę kontroli nad rezerwami walutowymi i doprowadzić do niepożądanych zjawisk w gospodarce. Szybka ich akumulacja zwiększa podaż pieniądza w krajowym systemie bankowym, a zatem i inflację, natomiast gwałtowny spadek grozi wybuchem kryzysu walutowego. Oba zjawiska wpływają destabilizująco na wzrost gospodarczy.

Ponadto w funkcji stabilizacyjnej rezerwy pozwalają utrzymać wprowadzony zakres wymienialności pieniądza. Skutkuje to zarówno poprawą wizerunku kraju na rynku światowym, jak i płynnością realizowanych transakcji, z których wynika syntetyczna korzyść dla wzrostu gospodarczego w postaci zwiększenia stopnia otwarcia gospodarki na zagranicę, a przez to i poprawy aktywności oraz efektywności gospodarowania.

Do oceny stabilizacyjnej funkcji rezerw walutowych wykorzystywana jest też ich relacja do wartości miesięcznego importu towarów oraz towarów i usług. Przyjmuje się, że jeżeli kraj wprowadza wymienialność pieniądza według wymogów MFW (czyli z tytułu obrotów bieżących), to powinien posiadać rezerwy stanowiące równowartość 6-miesięcznego importu. W sytuacji natomiast, gdy zakres wymienialności jest pełny (czyli dla wszystkich transakcji w bilansie płatniczym), to aktywa rezerwowe powinny odpowiadać równowartości 12-miesięcznego importu¹¹.

Prawidłowość pełnionej funkcji stabilizacyjnej rezerw walutowych można również oceniać na podstawie ich relacji do podaży pieniądza krajowego (M3). Pokazuje ona stopień pokrycia pieniądza krajowego środkami w walutach obcych. Przyjmuje się, że jeżeli jej wynik przekracza 30%, to rezerwy zapewniają równowagę zewnętrzną gospodarce, chociaż z drugiej strony, mogą być źródłem nadpłynności w krajowym systemie bankowym.. Spadek tego wskaźnika poniżej 10%, wynikający z obniżenia poziomu rezerw walutowych lub nadmiernego wzrostu podaży pieniądza krajowego, oznacza, iż wzrasta zagrożenie wystąpienia silnego spadku wartości waluty krajowej, a nawet kryzysu walutowego¹².

Biorąc pod uwagę przedstawione wskaźniki, należy teraz oszacować ich wysokość w Polsce i odpowiedzieć na pytanie, czy w latach 1993-20011 zgromadzone aktywa rezerwowe NBP sprzyjały realizacji wzrostu zrównoważonego w polskiej gospodarce.

⁹ *The Accumulation of Foreign Reserves*, "Occasional Paper Series", No. 43, European Central Bank, Frankfurt am Main 2006, s. 31.

¹⁰ J. Karwowski, *Operacje zagraniczne banków centralnych*, Wydawnictwo Naukowe AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 54.

¹¹ M. Barwiński i in., *Przesłanki oceny poziomu rezerw dewizowych*, „Materiały i Studia”, Zeszyt nr 170, NBP, Warszawa, grudzień 2003, s. 15.

¹² *Tamże*, s. 8; L.G. Kaminsky i in., *Leading Indicators of Currency Crises*, "IMF Staff Papers", Vol. 45, No.1, International Monetary Found, Washington 1998, s. 10.

Kształtowanie się rezerw walutowych Polski w latach 1993-2011

Na koniec 2011 roku stan oficjalnych aktywów rezerwowych NBP wynosił około 97,9 mld dolarów. Był więc 23 razy większy niż w 1993 roku (por. tabela 1). W badanym okresie występowały jednak nie tylko okresy wyraźnego wzrostu rezerw walutowych, ale notowano też zwolnienie ich dynamiki, a nawet bezwzględne spadki wartości.

Tabela 1
Stan oficjalnych aktywów rezerwowych Polski w latach 1993-2011

Lata*	Ogółem		Relacja rezerw do:				
	mln USD	rok poprzedni = 100	miesięcznego importu towarów	miesięcznego importu towarów i usług	zadłużenia krótkoterm.	deficytu bieżącego + zadłużenia krótkoterm.	podaż pieniądza M3
1993	4 281	-	3,2	3,0	.	.	.
1994	6 028	140,8	4,0	3,6	.	.	.
1995	14 963	243,7	6,7	5,3	404,4	328,6	.
1996	18 220	121,8	6,3	5,3	366,7	221,3	37,3
1997	21 403	117,5	6,3	5,5	419,2	197,6	41,9
1998	28 275	132,1	7,5	6,5	336,1	184,6	44,2
1999	27 314	96,5	7,3	6,2	243,5	115,2	42,1
2000	27 466	100,6	6,8	5,8	287,6	138,1	37,8
2001	26 564	96,3	6,5	5,5	238,5	155,5	32,1
2002	29 794	112,2	6,6	5,6	214,7	153,4	35,4
2003	34 168	114,7	6,1	5,3	174,3	136,3	37,0
2004	36 783	107,7	5,0	4,4	148,1	96,6	29,1
2005	42 571	115,7	5,1	4,4	157,3	124,1	32,5
2006	48 484	113,9	4,7	4,0	140,3	101,6	28,5
2007	65 745	135,6	4,8	4,2	108,0	75,2	28,5
2008	62 180	94,6	3,6	3,1	98,8	61,6	27,6
2009	79 591	128,0	6,4	5,4	113,7	91,3	31,5
2010	93 514	117,5	6,3	5,4	122,2	95,0	35,4
2011	97 864	104,7	5,6	4,9	135,7	103,8	37,9

* Stan na koniec grudnia.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych NBP (zasoby internetowe).

Gwałtowny przyrost aktywów rezerwowych miał miejsce głównie w latach 1993-1995. O ile bowiem w 1993 roku wynosiły one zaledwie 4,3 mld dolarów, to dwa lata później były już blisko 2,5-krotnie większe. Należy to wiązać zarówno z niewielką nadwyżką na rachunku obrotów bieżących, jak i dużym napływem kapitału zagranicznego. W 1994 roku wierzyciele umorzyli i zrestrukturyzowali Polsce po około 50% długu zagranicznego

z lat 70. i 80. ubiegłego wieku, co znalazło odzwierciedlenie we wzroście dodatniego salda na rachunku kapitałowym i jednocześnie zmniejszeniu kosztów obsługi długu. Do grudnia 1995 roku istniał również obowiązek odsprzedaży zarobionych dewiz NBP. Ponadto, postępujący – zgodnie z ustaleniami dotyczącymi członkostwa Polski w OECD – proces liberalizacji obrotów kapitałowych zachęcał do nabywania złotego, gdyż w warunkach wysokiego dysparytetu stóp procentowych pozwalał inwestorom zagranicznym uzyskać wysokie stopy zwrotu przy relatywnie niewielkim ryzyku¹³.

Gwałtowny przyrost aktywów rezerwowych NBP znalazł odzwierciedlenie we wzroście wskaźnika pokrycia miesięcznego importu. O ile bowiem w 1993 roku rezerwy walutowe, kształtujące się na granicy minimalnego pogotowia kasowego, pozwalały realizować import towarów przez zaledwie 3,2 miesiąca, a towarów i usług przez 3 miesiące, o tyle w 1995 roku wskaźnik ten osiągnął poziom około dwa razy wyższy (odpowiednio 6,7 i 5,3 miesiąca). Również w końcu analizowanego okresu kwota zgromadzonych rezerw zwiększała wiarygodność kraju, bo ponad czterokrotnie przewyższała koszty obsługi zobowiązań wobec zagranicy z terminem realizacji do jednego roku. O tym samym świadczy ponadto wskaźnik zewnętrznej płynności, kształtujący się w 1995 roku powyżej 300%, czyli na poziomie ponad 3 razy wyższym od poziomu uważanego za bezpieczny. Wynika stąd wniosek, że od połowy lat 90. XX wieku rezerwy walutowe prawidłowo pełniły funkcję bilansową, gdyż gwarantowały bezpieczeństwo wymiany z zagranicą oraz terminową spłatę zobowiązań zagranicznych. Duża w tym zasługa zawartych porozumień z Klubem Paryskim i Londyńskim oraz korzystnego klimatu dla napływu kapitału prywatnego, będącego efektem konsekwentnej realizacji reform gospodarczych zapoczątkowanych w 1989 roku.

W tak krótkim okresie szybka akumulacja rezerw walutowych wymagała jednak częstych interwencji walutowych, aby przeciwdziałać rewaluacji złotego¹⁴. Zwiększały one przez to podaż pieniądza w krajowym systemie bankowym, a zatem i inflację, która jednocześnie oddziaływała niekorzystnie na cenową konkurencyjność polskiego eksportu. W funkcji stabilizacyjnej rezerwy walutowe w latach 1993-1995 utrudniały zatem utrzymanie zrównoważonego wzrostu gospodarczego w Polsce, gdyż zwiększały przede wszystkim nierównowagę wewnętrzną.

W kolejnym okresie, czyli w latach 1996-1998, stan oficjalnych aktywów rezerwowych wykazywał dalszy wzrost, jednak ich dynamika była coraz mniejsza. Wynikało to głównie ze zmiany sytuacji w bilansie płatniczym. W badanym okresie nadwyżka na rachunku kapitałowym wyraźnie malała, a na rachunku finansowym kształtowała się na poziomie wyższym niż w latach 1993-1995, natomiast deficyt na rachunku bieżącym był dwa razy większy. Mniejsze tempo przyrostu rezerw nie zmniejszyło wiarygodności Polski, bo relacja rezerw do miesięcznego importu w dwóch pierwszych latach ustabilizowała się na poziomie ponad 6-miesięcznego importu towarów oraz 5-miesięcznego importu towarów i usług, a w 1998 roku wzrosła odpowiednio do 7,5- i 6,5-miesiąca. Bezpieczny był również wskaźnik pokrycia rezerwami zadłużenia krótkoterminowego, ponieważ kształtował się w granicach 336-419%, podobnie zresztą, jak i zewnętrznej płynności, który wynosił około 200%. We wspomnianym porozumieniu o redukcji i restrukturyzacji długu, spłaty rozłożono w czasie w taki sposób, by obciążenia bieżące nie ograniczały możliwości rozwojowych kraju. Ponadto deficyt bieżący - mimo wzrostu - i tak był jednocyfrowy.

Mimo mniejszej presji na aprecjację złotego (m.in. z powodu kryzysów gospodarczych w krajach Dalekiego Wschodu, Brazylii czy Rosji), NBP nie zaprzestał interwencji na

¹³ M. Rubaszek, D. Serwa, *Analiza kursu walutowego*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 31.

¹⁴ W grudniu 1995 r. dokonano i tak rewaluacji złotego o 6% (tamże, s. 32.).

rynku walutowym. Na koniec 1998 roku rezerwy stanowiły bowiem ponad 44% ogólnej podaży pieniądza, a koszty ich utrzymania wynosiły około 1% PKB¹⁵. Oznacza to, że w tej skali zmniejszyły się potencjalne możliwości wzrostu gospodarczego. Można więc stwierdzić, że w omawianym okresie aktywa rezerwowe w funkcji bilansowej sprzyjały utrzymaniu wzrostu zrównoważonego, natomiast w funkcji stabilizacyjnej nie, bo zwiększały nierównowagę wewnętrzną.

Na przełomie wieków zanotowano z kolei zarówno spadek dynamiki rezerw, jak i bezwzględnej ich wartości. Najgorsze pod tym względem były lata 1999 i 2001, w których stan aktywów rezerwowych zmniejszył się po około 4 punkty procentowe. W 1999 roku deficyt na rachunku obrotów bieżących wzrósł jednak aż do 7,6% PKB, podczas gdy napływ kapitału zagranicznego w stosunku do roku poprzedniego zmniejszył się o ponad 20%. W 2001 roku deficyt obrotów bieżących zmniejszył się z kolei ponad dwukrotnie w porównaniu z rokiem poprzednim, natomiast o więcej niż trzy razy obniżyła się w tym okresie nadwyżka na rachunku kapitałowym i finansowym.

Skutkować to mogło zwiększonym ryzykiem nagłego załamania zaufania inwestorów zagranicznych do polskiej gospodarki (a zatem i odpływem kapitału zagranicznego) oraz ryzykiem kryzysu walutowego, czyli skokowym spadkiem wartości polskiego złotego. Jeżeli przyjąć, że o odpływie kapitału świadczy saldo błędów i opuszczeń w bilansie płatniczym¹⁶, to do spadku zaufania inwestorów nie doszło, gdyż w 1999 i 2001 roku skumulowane saldo błędów i opuszczeń wzrosło do około 2 mld dolarów. Nie doszło również do kryzysu walutowego, ponieważ NBP zwiększył restrykcyjność polityki monetarnej, po zaprzestaniu od 1998 interwencji na rynku walutowym i całkowitym upłynięciu od 2000 roku kursu złotego. Zwiększało to wprawdzie ryzyko walutowe, ale zmniejszało możliwości spekulacji. Przed ryzykiem walutowym zabezpieczała też relacja rezerw do podaży pieniądza M3. W analizowanym okresie wskaźnik ten kształtował się bowiem na poziomie 32-42%.

Wraz ze spadkiem stanu oficjalnych aktywów rezerwowych nie zanotowano również pogorszenia wiarygodności polskiej gospodarki. Rezerwy zapewniały zarówno bezpieczeństwo wymiany z zagranicą, jak i utrzymania wymienialności złotego. W 2001 roku można było nimi sfinansować import towarów przez 6,5 miesiąca, a towarów i usług przez 5,5 miesiąca, podczas gdy dwa lata wcześniej tylko o jeden miesiąc dłużej, bo odpowiednio przez 7,3 i 6,5 miesiąca. Bezpieczna była także relacja rezerw do zadłużenia krótkoterminowego. Wprawdzie jej poziom był wyraźnie niższy niż w latach 1996-1998, ale kształtowała się w granicach 238-287%, wobec 336-419%. Osłabieniu uległa również zewnętrzna płynność, chociaż nadal kształtowała się na bezpiecznym poziomie (około 150% w końcu 2002 roku). Świadczy to, że w analizowanym okresie rezerwy walutowe – mimo zmniejszonych rozmiarów – sprzyjały jednak utrzymaniu równowagi zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej w polskiej gospodarce.

W latach 2002-2007 stan aktywów rezerwowych charakteryzował się ponownie tendencją do bezwzględnych i relatywnych przyrostów. Napływ kapitału zagranicznego był jednak w tym okresie zdecydowanie wyższy od ujemnego salda z tytułu płatności bieżących. W dużej mierze można to tłumaczyć efektami akcesji Polski do Unii Europejskiej oraz wysoką atrakcyjnością inwestycyjną kraju. O tych pierwszych świadczy w latach 2004-2007 ponad 4-krotny wzrost dodatniego salda na rachunku kapitałowym, natomiast o drugiej – blisko 5-krotna nadwyżka na rachunku finansowym.

¹⁵ J. Borowski i in., *Exchange Rate Regimes and Poland's Participation in ERM II*, „Bank i Kredyt” 2003, nr 1, s. 19.

¹⁶ J. Sawicki, *op. cit.*, s.105 oraz M. Dooley, *An Analysis of External Debt Positions of Eight Developing Countries through 1990*, „Journal of Development Economics” 1986, No. 21, s. 283 i n.

Wzrostowi rezerw walutowych nie towarzyszyły jednak ani wzrost ich udziału w podaży pieniądza, ani poprawa płynności wobec zagranicy. W końcu 2007 roku odsetek rezerw w ogólnej podaży pieniądza spadł do 28,5% z 35,4% w 2002 roku, natomiast gotówkowo można było finansować import towarów przez 4,8 miesiąca (towarów i usług przez 4,2 miesiąca), podczas gdy w 2002 roku wskaźniki te wynosiły odpowiednio 6,6 i 5,6 miesiąca. Coraz mniejszy był również stopień pokrycia rezerwami krótkoterminowych zobowiązań wobec zagranicy. Na koniec 2007 roku wskaźnik ten osiągnął niemal wartość graniczną, co wskazuje na wzrost ryzyka refinansowania i utraty wiarygodności. W warunkach dwucyfrowego deficytu w obrotach bieżących wyraźnemu zmniejszeniu uległ w rezultacie wskaźnik zewnętrznej płynności, który w grudniu 2007 roku był o 1/4 niższy od poziomu uważanego za bezpieczny.

Wzmoczony napływ do Polski dewiz głównie z tytułów pozaeksporthowych, przyczyniał się jednak do aprecjacji złotego, mimo iż od połowy 2006 roku radykalnie zmniejszył się dysparytet stóp procentowych między Polską a zagranicą, który w latach poprzednich był podstawową przyczyną umacniania się kursu złotego¹⁷. Utrzymywanie się tej tendencji prowadziło do zwiększania nierównowagi zewnętrznej poprzez osłabianie międzynarodowej konkurencyjności polskiej gospodarki. Pogorszenie się zdolności do obsługi krótkoterminowego długu oraz zakupu niezbędnych towarów i usług skutkowało też spadkiem zaufania zagranicy do wiarygodności Polski. Świadczy o tym między innymi notowany odpływ kapitału, mierzony ujemnym saldem błędów i opuszczeń. W 2002 roku jego wartość wynosiła około 1 mld dolarów, natomiast na koniec 2007 roku wzrosła do 3,3 mld dolarów.

Wybuch kryzysu finansowego w USA i szybkie rozprzestrzenianie się tego zjawiska na cały świat za pośrednictwem powiązań produkcyjno-handlowych i kapitałowych, nie pozostało bez wpływu na równowagę bilansu płatniczego i stan rezerw walutowych w Polsce. W 2008 roku ujemne saldo na rachunku obrotów bieżących ponownie przekroczyło dopuszczalny poziom, osiągając minus 5,3% PKB. Stanowiło to nie tylko barierę dla wzrostu gospodarczego wymagającą niezbędnych dostosowań w polityce makroekonomicznej, ale przekładało się również na zwiększone zapotrzebowanie na zewnętrzne środki finansowania rozwoju. Tymczasem napływ kapitału zagranicznego w 2008 roku utrzymywał się na poziomie roku poprzedniego, natomiast suma płatności bieżących wobec zagranicy wzrosła o blisko 2/3. Spowodowało to spadek aktywów rezerwowych do 62,2 mld dolarów, czyli o 5,4% w porównaniu z 2007 rokiem, co znalazło jednocześnie odzwierciedlenie w pogorszeniu ich relacji do podaży pieniądza M3 o prawie 1 p.p.

Pogłębiającej się nierównowadze zewnętrznej towarzyszył też spadek wskaźnika pokrycia rezerwami importu do minimum pogotowia kasowego (w odniesieniu do towarów do 3,6 miesiąca, a towarów i usług do 3,1 miesiąca). Obniżył się również wskaźnik pokrycia rezerwami długu krótkoterminowego do poziomu 98,8%, a zewnętrznej płynności do 61,6%. Wskazuje to, że Polska w okresie wybuchu kryzysu finansowego wyraźnie traciła zdolność do obsługi zobowiązań zagranicznych, a zatem i dotychczasową wiarygodność kredytową¹⁸.

Rok 2008 charakteryzował się ponadto wyjątkową niestabilnością kursu złotego. Licząc koniec wymienionego roku do końca roku poprzedniego, kurs złotego zdeprecjono-

¹⁷ R. Michalski, *Równowaga sfery realnej a polityka fiskalna i pieniężna*, (w:) *Gospodarka i handel zagraniczny Polski w 2006 roku*, Raport roczny, IBRKK, Warszawa 2007, s. 73.

¹⁸ *Zadłużenie zagraniczne do spłaty w 2009 r.*, NBP, Departament Statystyki, 18 maja 2009 r., <http://www.nbp.pl/statystyka/DWN/zadluzenie.pdf> [dostęp: 15.04. 2012].

wał się nominalnie o 23% względem euro i o 41% wobec dolara¹⁹. Przyczynami szybkiego spadku wartości oraz zwiększonych wahań złotego były głównie spekulacja na rynkach walutowych i radykalna zmiana nastawienia inwestorów zagranicznych do walut krajów Europy Środkowo-Wschodniej. W rezultacie do Polski napłynęło w 2008 roku o około 1/3 mniej inwestycji bezpośrednich niż w roku poprzednim, zostało wycofanych ponad 4,7 mld inwestycji portfelowych, a ujemne saldo błędów i opuszczeń wzrosło blisko 4-krotnie (do aż 12,2 mld dolarów).

Mimo trwania globalnego kryzysu finansowo-gospodarczego, w latach 2009-2011 stan oficjalnych aktywów rezerwowych w Polsce ponownie zaczął się zwiększać, ale ich dynamika była coraz mniejsza (w 2009 roku wynosiła 128%, a na koniec 2011 roku – zaledwie 104,7%). W 2009 roku Polska wystąpiła więc o przyznanie elastycznej linii kredytowej MFW na kwotę 21 mld dolarów²⁰. Miała ona zabezpieczać obsługę kapitałową i odsetkową długu zagranicznego w 2009 roku oraz chronić przed ewentualnym pogłębianiem się spekulacji walutowych. Ponieważ w kolejnych latach w dwa razy szybszym tempie pogłębiał się deficyt na rachunku obrotów bieżących niż napływ środków na rachunek kapitałowy i finansowy oraz utrzymywało się ujemne saldo błędów i opuszczeń, w granicach około 10 mld dolarów, MFW w styczniu 2011 roku przedłużył na kolejne dwa lata elastyczną linię kredytową i na wniosek Polski podniósł kwotę do 30 mld dolarów.

Zwiększone w ten sposób rezerwy walutowe zmniejszyły ryzyko związane z obsługą długu zagranicznego oraz zwiększały bezpieczeństwo wymiany towarów i usług. Relacja rezerw do zadłużenia krótkoterminowego na koniec 2011 roku przekroczyła 135,7%, do wartości importu towarów wynosiła 5,6 miesiąca, a do importu towarów i usług – 4,9 miesiąca. Również wskaźnik zewnętrznej płynności przekroczył bezpieczną granicę 100%. Świadczy to dobitnie, jak dużą wagę przywiązywały władze w warunkach kryzysu finansowego do podtrzymywania wiarygodności kredytowej kraju. Utrzymywanie wysokiego stanu oficjalnych rezerw walutowych było bowiem niezbędnym warunkiem przyciągania kapitału zagranicznego w celu przyspieszenia wzrostu gospodarczego i zmniejszenia stopy bezrobocia.

Wzrost udziału rezerw do ponad 37% podaży pieniądza na koniec 2011 roku, czyli poziomu notowanego w połowie lat 90. ubiegłego wieku wymagał działań interwencyjnych władzy monetarnej w celu utrzymania pożądanego poziomu wartości złotego. W 2010 roku sytuacja na rynku walutowym w Polsce wróciła bowiem do stanu sprzed kryzysu. Wartość złotego do euro uległa aprecjacji o 7,7%, a do dolara USA – o 3,2%²¹. W kwietniu 2010 roku NBP po raz pierwszy od 1998 roku interweniował więc na rynku walutowym, skupując głównie euro²², aby zapobiec nadmiernemu i zbyt szybkiemu umacnianiu się złotego, a zatem i naruszeniu równowagi wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Kolejne dwie interwencje miały miejsce we wrześniu 2011 roku, ale wówczas bank centralny wraz z Bankiem Gospodarstwa Krajowego sprzedawały waluty obce, gdyż od początku sierpnia tego roku kurs złotego wobec euro był najniższy od lipca 2009 roku²³. Wzrost

¹⁹ R. Michalski, *Globalny kryzys finansowo-gospodarczy a policy mix w Polsce w 2008 r.*, (w:) *Gospodarka i handel zagraniczny Polski w 2008 roku*, Raport roczny, IBRKK, Warszawa 2009, s. 114.

²⁰ W. Smoczyński, *Fundusz ostatniej szansy*, „Polityka” 26.02.2011, s. 44; *Polska nie wykorzystuje środków z elastycznej linii kredytowej MFW*, http://wyborcza.biz/biznes/1,100969,11507281,Polska_nie_wykorzystuje_srodkow_z_elastycznej_linii.html [dostęp: 26.04.2012].

²¹ J. Przystupa, *Nominalny i realny kurs złotego*, (w:) *Gospodarka...*, *op. cit.*, s. 95.

²² P. Maciejewicz, *Operacja deprecjacja, czyli NBP uderza w złotego*, „Gazeta Wyborcza” 10-11.04.2010.

²³ Ł. Wilkowicz, *Nerwowo na rynkach, NBP wspiera złotego*, „Rzeczpospolita” 24-25.09.2011 oraz Ł. Wilkowicz, *Bank centralny znów bronił kursu złotego*, „Rzeczpospolita” 01.10.2011.

kursu euro względem złotego o 13% miał głównie charakter spekulacyjny²⁴. Sprzedaż walut obcych przyczyniła się do utrzymania równowagi wewnętrznej, a poprzez poprawę wyniku finansowego banku centralnego również i dochodów budżetowych. Ponadto zmniejszyła nadpłynność sektora bankowego, której absorpcja jest kosztowna dla władzy monetarnej i – jak wcześniej sygnalizowano – potencjalnie zmniejsza możliwości wzrostu gospodarczego.

Podsumowanie

Z powyższych rozważań wynikają następujące wnioski.

- 1) W analizowanym okresie poziom i dynamika rezerw walutowych wpływały modyfikująco na wzrost gospodarczy, jednak bardziej go destabilizując niż równoważąc.
- 2) Utrzymaniu wzrostu zrównoważonego bardziej sprzyjała funkcja bilansowa niż stabilizacyjna rezerw.
- 3) Władza monetarna raczej dążyła do zwiększania stanu oficjalnych aktywów rezerwowych niż jego obniżenia, co oznacza, że bardziej troszczyła się o utrzymanie równowagi zewnętrznej niż wewnętrznej, z uwagi na istniejącą barierę akumulacyjną w polskiej gospodarce.
- 4) Poziom rezerw dewizowych na ogół zapewniał bezpieczeństwo polskiej gospodarce, ale obecnie ich wzrost byłby pożądany (m.in. po to, aby od 2014 roku zrezygnować z elastycznej linii kredytowej i pozbyć się kosztów jej obsługi).

Bibliografia

- Barwiński M. i in., *Przesłanki oceny poziomu rezerw dewizowych*, „Materiały i Studia”, Zeszyt nr 170, NBP, Warszawa, grudzień 2003.
- Borowski J. i in., *Exchange Rate Regimes and Poland's Participation in ERM II*, „Bank i Kredyt” 2003, nr 1.
- Debt- and Reserve-Related Indicators of External Vulnerability*, International Monetary Fund, Washington, March 2000.
- Kaminsky L.G. i in., *Leading Indicators of Currency Crises*, “IMF Staff Papers”, Vol. 45, No.1, International Monetary Found, Washington 1998.
- Karwowski J., *Operacje zagraniczne banków centralnych*, Wydawnictwo Naukowe AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1997.
- Michalski R., *Równowaga sfery realnej a polityka fiskalna i pieniężna*, (w:) *Gospodarka i handel zagraniczny Polski w 2006 roku*, Raport roczny, IBRKK, Warszawa 2007.
- Nugee J., *Foreign Exchange Reserves Management*, Handbooks in Central Banking No.19, <http://www.bankofengland.co.uk/ccbshand.htm>
- Rubaczek M., Serwa D., *Analiza kursu walutowego*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Sawicki J., *Znaczenie długu dla zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Przykład Polski*, IBRKK, Warszawa 2010.

²⁴ J. Borowski, *Interwencje NBP na rynku walutowym to koniec pewnej epoki*, http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10352943,Interwencja_NBP_na_rynku_walutowym_to_koniec_pewnej.html [dostęp: 14.04.2012].

The Accumulation of Foreign Reserves, “Occasional Paper Series” No. 43, European Central Bank, Frankfurt am Main 2006.

Wyżnikiewicz D., *Wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na relacje gospodarcze i finansowe z zagranicą – wnioski dla Polski*, „Materiały i Studia”, Zeszyt 218, NBP, Warszawa 2007.

Yongding YU, *China’s “Twin Surpluses”: Causes and Remedies*, EAI Background Brief No. 283, 27 April 2006, <http://www.eai.nus.edu.sg/BB283.pdf>

Foreign Currency Reserves and Sustainable Growth

Summary

This paper is an attempt to find out whether the foreign currency reserves held in Poland between 1993 and 2011 supported sustainable growth or, on the contrary, impeded development. In the first part, the functions of foreign currency reserves are described and the desired level of these reserves essential to support sustainable growth is defined. The second part analyses the actual level of foreign currency reserves held in Poland from the viewpoint of their role, which is to maintain sustainable growth.

Key words: foreign currency reserves, sustainable development, safety indicators.

JEL codes: F32

Валютные резервы и устойчивый рост

Резюме

Цель настоящей разработки – попытка ответить на вопрос, способствовали ли в 1993-2011 гг. валютные резервы устойчивому росту в Польше или же они его дестабилизировали. В первой части представили функции валютных резервов и указали их желательный уровень, способствующий устойчивому росту, а во второй проверили формирование состояния резервных активов в Польше с точки зрения правильности выполняемых функций, т.е. их влияния на сохранение устойчивого роста.

Ключевые слова: валютные резервы, устойчивый рост, показатели безопасности.

Коды JEL: F32

Maria Kola-Bezka
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

WYZWANIA ROZWOJOWE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W WYBRANYCH KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO- WSCHODNIEJ¹

Streszczenie

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych makroekonomicznych uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi w latach 2005-2010 oraz prezentacja części wyników międzynarodowego badania ankietowego, przeprowadzonego w 2011 r. wśród mieszkańców i kadry kierowniczej samorządów terytorialnych wybranych regionów tych krajów. Celem opracowania jest zidentyfikowanie wyzwań rozwojowych przedsiębiorczości w tych krajach.

Słowa kluczowe: wyzwania rozwojowe przedsiębiorczości, Litwa, Łotwa, Polska, Białoruś.

Kody JEL: E01, E24, R11

Wstęp

Przedsiębiorczość jako jeden z głównych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego jest przede wszystkim atrybutem przedsiębiorstw, ale coraz częściej analizuje się ją w kontekście aktywności społeczności regionalnych, władz samorządowych i instytucji otoczenia biznesu. Niemniej jednak dla gospodarki regionu i kraju zasadnicze znaczenie mają zakres, skala i intensywność działalności podmiotów gospodarczych. Pochodną tej działalności jest wielkość, jakość i struktura wytworzonej produkcji, będącej podstawą wzrostu i rozwoju gospodarczego.

Działalność przedsiębiorstw warunkuje wiele czynników, takich jak np.: uniwersalne trendy rozwojowe gospodarki światowej, położenie geopolityczne, czynniki specyficzne wynikające z udziału danej gospodarki w organizacji międzynarodowej oraz uwarunkowania wewnętrzne – krajowe i regionalne (sytuacja demograficzna, dostęp do zasobów naturalnych, aktywność instytucji otoczenia biznesu, stosunek społeczności do przedsiębiorczości itp.).

Ostatnie lata były dla rozwoju przedsiębiorczości na świecie okresem trudnym ze względu na wyzwania związane z ogólnoswiatowym kryzysem ekonomicznym. Skutki kryzysu są jednak różne w poszczególnych krajach, co wynika w dużej mierze z istnienia także innych, poza trendami uniwersalnymi, uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych makroekonomicznych uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi w latach 2005-2010 oraz prezentacja części wyników międzynarodowego badania ankietowego, przeprowadzonego w 2011 r. wśród mieszkańców i kadry kierowniczej samorządów terytorialnych wybranych regionów tych krajów². Celem opracowania jest zidentyfikowanie

¹ Praca naukowa sfinansowana ze środków na naukę w latach 2010-2012 jako projekt badawczy NN114241838.

² Badanie to zostało przeprowadzone przez międzynarodowy zespół działający przy Katedrze Integracji Europejskiej i Studiów Regionalnych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem W. Kosiedowskiego w ramach

wyzwań rozwojowych przedsiębiorczości w tych krajach. Litwa, Łotwa, Polska i Białoruś charakteryzują się zróżnicowanym potencjałem ekonomiczno-społecznym, należą do różnych organizacji międzynarodowych (UE i WNP) i mają odmienne aspiracje (Litwa, Łotwa i Polska od początku procesu transformacji ustrojowej dążyły do uczestnictwa w strukturach gospodarczych i politycznych Europy Zachodniej, a Białoruś zorientowana jest na zacieśnianie współpracy z Rosją). Czynnikiem, które je łączy, będąc jednocześnie obiektywnym uwarunkowaniem ich rozwoju, jest bezpośrednie sąsiedztwo. Dlatego pomimo różnic, jakie dzielą te kraje ważne wydaje się rozpoznanie i porównanie stojących przed nimi wyzwań rozwojowych przedsiębiorczości.

Dynamika i poziom rozwoju gospodarczego

Litwa, Łotwa, Polska i Białoruś w okresie transformacji gospodarczej charakteryzowały się zróżnicowaną dynamiką wzrostu gospodarczego, jednak każdy z tych krajów przeżył głęboki kryzys w pierwszej połowie lat, kiedy roczne spadki PKB wynosiły nawet kilkadziesiąt procent³. W drugiej połowie lat oraz w pierwszej dekadzie XXI wieku (do 2007 r.) we wszystkich analizowanych krajach odnotowywano systematyczny, coroczny wzrost realnego PKB, przy czym dynamika tego wzrostu zarówno na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi w latach 1996-2007 była większa niż w UE-27⁴. W 2008 r. światowy kryzys ekonomiczny znalazł odzwierciedlenie w mniejszej, niż w latach poprzednich, dynamice wzrostu PKB krajów wschodniego pogranicza UE. W przypadku Łotwy odnotowano nawet bezwzględny spadek realnego PKB w porównaniu z rokiem 2007. Na Białorusi wzrost PKB w 2008 r. można nazwać imponującym – wyniósł 10,2%, podczas gdy w UE-27 jedynie 0,3%. W 2009 r. większość krajów europejskich, w tym prawie wszystkie kraje UE odnotowały spadek realnego PKB w porównaniu z rokiem 2008, a w przypadku niektórych z nich, m.in. Litwy i Łotwy, był to spadek znaczny, kilkunastoprocentowy. W Polsce i na Białorusi miał w tym czasie miejsce wzrost realnego PKB. Wprawdzie był on mniejszy niż w poprzednich latach (w Polsce wyniósł 1,6%, a na Białorusi 0,2%), ale w stosunku sytuacji na Litwie i Łotwie można uznać ten wynik za bardzo dobry. W 2010 r. i 2011 r. w UE-27, podobnie jak na Litwie i w Polsce, miał miejsce wzrost realnego PKB. Gospodarka Łotwy w 2010 r. skurczyła się w porównaniu z 2009 r., jednak już w 2011 r. odnotowano w tym kraju wzrost realnego PKB. Białoruś w 2010 r. cechowała się znacznie większą dynamiką rozwoju – stopa wzrostu realnego PKB w tym kraju była równa 7,6%. Prognozy na 2012 r. wskazują, że wzrost realnego PKB Litwy, Łotwy i Polski będzie większy niż średnio w całej UE 27 (por. tabela 1).

projektu badawczego pt. „Przedsiębiorczość i innowacyjność jako czynniki rozwoju regionów EŚW w kontekście wspólnotowej polityki spójności (ze szczególnym uwzględnieniem Polski)”, realizowanego w latach 2010-2012. Stanowi ono kontynuację podobnych badań przeprowadzonych w latach 2001/2002 i 2006/2007. Zob.: W. Kosiedowski (red.), *Konkurencyjność regionów w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Międzynarodowa analiza porównawcza*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2004, s. 479-495; W. Kosiedowski (red.), *Pogranicze w trakcie przemian*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2009, s. 279-446. Celem badania była m.in. identyfikacja i analiza porównawcza działań wspierających przedsiębiorczość oraz źródeł finansowania przedsiębiorczości w wybranych regionach Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi. Na Litwie od mieszkańców zebrano 255 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy ankietowych, na Łotwie 114, w Polsce 724, a na Białorusi 150. Od przedstawicieli samorządów terytorialnych uzyskano na Litwie 78 kwestionariuszy, na Łotwie 27, w Polsce 50 i na Białorusi 25.

³ W. Kosiedowski, *Makro- i mezoekonomiczne uwarunkowania współpracy transgranicznej na północno-wschodnim pograniczu Unii Europejskiej w kontekście Europejskiej Polityki Sąsiedztwa*, (w:) W. Kosiedowski (red.), *Pogranicze...*, op. cit., s. 56-58.

⁴ Wyjątkami były 1999 r., w którym odnotowano spadek realnego PKB na Litwie oraz 2001 r., w którym realny wzrost PKB w Polsce był mniejszy niż w UE-27.

Tabela 1

Realny wzrost PKB na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE w latach 2005-2012 w porównaniu do roku poprzedniego (w %)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
UE-27	2,0	3,3	3,2	0,3	-4,3	2,0	1,5	0,0
Litwa	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,8	1,4	5,9	2,3
Łotwa	10,1	11,2	9,6	-3,3	-17,7	-0,3	5,5	2,1
Polska	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,3	2,5
Białoruś	9,4	10,0	8,6	10,2	0,2	7,6	b.d.	b.d.

Uwagi: * - prognoza.

Źródło: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 03.04.2012].

Wskaźniki dynamiki rozwoju gospodarczego (z wyjątkiem wskaźników Litwy w 2009 r. oraz Łotwy w 2009 r. i 2010 r.) stawiają analizowane kraje EŚW w korzystnym świetle na tle UE-27. Co więcej, sugerują, że makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w ostatnich latach nie są na Białorusi gorsze, niż w przypadku jej zachodnich sąsiadów. Kraje EŚW, w tym przede wszystkim Białoruś, różnią się jednak od UE 27 *in minus* pod względem poziomu rozwoju gospodarczego mierzonego wskaźnikiem PKB *per capita*. W okresie od 2005 r. do 2008 r. wśród analizowanych krajów EŚW najwyższymi wskaźnikami PKB *per capita* (po uwzględnieniu różnic w sile nabywczej walut) charakteryzowała się Litwa. Kraj ten osiągnął najwyższy poziom PKB *per capita* w 2008 r. (19,21 tys. dolarów), podczas gdy w tym samym roku średni PKB *per capita* w UE-27 wynosił 30,79 tys. dolarów. W kolejnych dwóch latach najwyższym PKB *per capita* w grupie analizowanych krajów EŚW cechowała się Polska. W 2009 r. wynosił on 18,04 tys. dolarów (60,8% średniego PKB *per capita* UE 27), a w 2010 r. 18,95 tys. dolarów (62% średniego PKB *per capita* UE 27). Na Litwie w 2009 r. i 2010 r. PKB *per capita* był niższy niż w 2007 r., a na Łotwie nie przekroczył poziomu z 2006 r. Na Białorusi poziom PKB *per capita* w okresie od 2005 r. do 2010 r. corocznie wstąpił, jednak w żadnym z tych lat nie przekroczył poziomu PKB *per capita* pozostałych analizowanych krajów EŚW (por. tabela 2).

Tabela 2

PKB (ppp) *per capita* na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE-27 w latach 2005-2010 (w tys. USD)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	26,71	28,44	30,12	30,79	29,68	30,54
Litwa	14,29	15,99	18,17	19,21	16,63	17,33
Łotwa	13,18	15,12	17,15	17,03	14,22	14,42
Polska	13,58	14,90	16,37	17,58	18,04	18,95
Białoruś	8,56	9,76	10,94	12,55	12,73	13,90

Źródło: <http://www.imf.org> [dostęp: 16.05.2012].

Rynek pracy

Na początku lat stopy bezrobocia w krajach postkomunistycznych były niskie. W krajach aspirujących do członkostwa w UE przemiany ustrojowe miały jednak wpływ na ich wzrost do poziomu znacznie przekraczającego stopę bezrobocia UE-27. Białoruś odstawiała pod tym względem od swoich zachodnich sąsiadów zdecydowanie *in plus*. Po poszerzeniu UE w 2004 r. obserwowano spadek stóp bezrobocia zarówno na Litwie, Łotwie, jak i w Polsce. Stopy bezrobocia na Litwie w okresie 2005-2008 były nawet niższe niż średnia stopa bezrobocia w UE-27. Na Łotwie podobna sytuacja miała miejsce w okresie od 2005 r. do 2007 r. W 2009 r. i 2010 r., na skutek poważnych problemów gospodarczych Litwy i Łotwy związanych z załamaniem koniunktury na świecie, stopy bezrobocia w tych krajach wzrosły do poziomu kilkunastu procent, przewyższając znacząco stopy bezrobocia UE-27 i Polski. W Polsce, ze względu na relatywnie mniejszą skalę problemów gospodarczych niż w państwach bałtyckich, stopa bezrobocia w 2009 r. i 2010 r. była nawet mniejsza niż średnia stopa bezrobocia w UE-27. W przypadku Białorusi statystyki sugerują natomiast, że problem bezrobocia w tym kraju praktycznie nie istniał. Stopa bezrobocia na Białorusi w 2005 r. wynosiła 1,7%, a w kolejnych latach obniżała się. W 2008 r. osiągnęła poziom 0,9% i pozostała na tym poziomie także w 2009 r. W 2010 r. była jeszcze niższa – wynosiła 0,8%⁵.

Stopy zatrudnienia na Litwie i w Polsce w okresie od 2005 r. do 2010 r. charakteryzowały się niższym poziomem, niż średnia stopa zatrudnienia w UE-27. Podobnie było w przypadku Łotwy, jednak z wyjątkiem 2006 r., 2007 r. i 2008 r., kiedy stopa zatrudnienia w tym kraju była większa niż średnia stopa zatrudnienia w UE-27. Najniższymi stopami zatrudnienia w analizowanym okresie charakteryzowała się Polska. Na Białorusi w latach 2005-2010 stopy zatrudnienia były nie tylko wyższe od stóp zatrudnienia jej zachodnich sąsiadów, ale także znacznie przewyższały średnie stopy zatrudnienia w UE-27 (por. tabela 3).

Tabela 3

Stopa bezrobocia i zatrudnienia na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE w latach 2005-2010

Wyszczególnienie	Stopa bezrobocia ¹⁾ (w %)						Stopa zatrudnienia ²⁾ (w %)					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7	63,4	64,4	65,3	65,8	64,5	64,1
Litwa	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	62,6	63,6	64,9	64,3	60,1	57,8
Łotwa	8,9	6,8	6,0	7,5	17,1	18,7	63,3	66,3	68,3	68,6	60,9	59,3
Polska	17,8	13,9	9,6	7,1	8,2	9,6	52,8	54,5	57,0	59,2	59,3	59,3
Białoruś	1,7	1,4	1,1	0,9	0,9	0,8	74,3	75,3	76,3	78,2	79,2	80,1

Uwagi: ¹⁾ udział bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku 15-74 lata. ²⁾ udział zatrudnionych w ogólnej liczbie ludności w wieku 15-64 lata.

Zródło: jak w tabeli 1.

⁵ Należy jednak zaznaczyć, że faktyczny poziom stóp bezrobocia na Białorusi może być znacznie wyższy niż sugerują dane statystyczne dotyczące bezrobocia rejestrowanego w tym kraju. Zob.: W. Kosiedowski, *Regiony Europy Środkowo-Wschodniej w procesie integracji ze szczególnym uwzględnieniem wschodniego pogranicza Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2008, s. 186.

Finansowanie działalności badawczo-rozwojowej

Rozwój społeczno-gospodarczy krajów pogranicza UE i Białorusi w niewielkim stopniu oparty jest na innowacjach. Poziom wydatków na działalność badawczo-rozwojową na Litwie, Łotwie i w Polsce w relacji do PKB nie zmienił się znacząco od 2005 r. i wciąż pozostaje na niższym poziomie niż w średnio w UE-27 (por. tabela 4). Zasadniczej zmianie nie uległy również wydatki przedsiębiorstw na działalność badawczo-rozwojową w tych krajach. W 2010 r. w przypadku każdego z nich charakteryzowały się poziomem zbliżonym do 0,2% PKB, podczas gdy w UE-27 wynosiły średnio 1,23% PKB (por. tabela 5).

Tabela 4
Wydatki na badania i rozwój na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi na tle UE w latach 2005-2010 (w % PKB)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	1,83	1,85	1,85	1,92	2,01	2,00
Litwa	0,75	0,79	0,81	0,79	0,83	0,79
Łotwa	0,56	0,70	0,60	0,62	0,46	0,60
Polska	0,57	0,56	0,57	0,60	0,68	0,74
Białoruś	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	b.d.

Źródło: jak w tabeli 1.

Tabela 5
Wydatki sektora przedsiębiorstw na badania i rozwój na Litwie, Łotwie i w Polsce na tle UE w latach 2005-2010 (w % PKB)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE-27	1,15	1,17	1,18	1,21	1,24	1,23
Litwa	0,15	0,22	0,23	0,19	0,20	0,23
Łotwa	0,23	0,35	0,19	0,15	0,17	0,22
Polska	0,18	0,18	0,17	0,19	0,19	0,20

Źródło: jak w tabeli 1.

W przypadku Białorusi w latach 2005-2010 poziom wydatków na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB był kilkakrotnie niższy niż średni poziom tych wydatków w UE-27 i w całym tym okresie utrzymywał się na stałym poziomie.

Wyzwania rozwojowe przedsiębiorczości w świetle wyników badania ankietowego

W ramach wspomnianego na wstępie badania ankietowego przedstawiciele kadry kierowniczej samorządów terytorialnych w sąsiadujących, przygranicznych regionach Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi zostali zapytani o najczęściej prowadzone przez nich działania

mające na celu wsparcie przedsiębiorczości. Według odpowiedzi uzyskanych na Litwie działaniami tymi były: ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw realizujących działania rozwojowe (wskazało je 73,1% respondentów), organizowanie specjalnych stref ekonomicznych (50%), ulgi w podatkach lokalnych (42,3%) oraz ułatwienia procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej (38,5%).

Odpowiedzi przedstawicieli samorządów łotewskich wskazują, że ponad połowa samorządów prowadziła działania mające ułatwić pozyskiwanie środków finansowych z UE (55,6%), niewiele mniej angażowało się bezpośrednio lub pośrednio w tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (48,1%), 40,7% promowało region jako atrakcyjne miejsce prowadzenia działalności gospodarczej, a 29,6% inwestowało w infrastrukturę techniczną.

W Polsce najbardziej popularnymi działaniami mającymi na celu wspieranie przedsiębiorczości były: inwestycje w infrastrukturę techniczną (wskazało je 48,0% respondentów), promocja regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej (46,0%) oraz ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe UE (32,0%).

Na Białorusi wspieranie przedsiębiorczości najczęściej polegało na wprowadzaniu ułatwień w zakładaniu przedsiębiorstw (odpowiedzi takiej udzieliło 44% respondentów), promocji regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej (40%) oraz rozwoju instytucji otoczenia biznesu (32%; por. tabela 6).

Tabela 6
Działania wspierające przedsiębiorczość w regionie realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi

Rodzaj działań	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Ułatwienia procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej	38,5	11,1	22,0	44,0
Ulgi w podatkach lokalnych	42,3	25,9	26,0	24,0
Ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw	73,1	3,7	22,0	16,0
Tworzenie specjalnych stref ekonomicznych	50,0	48,1	22,0	28,0
Rozwój instytucji otoczenia biznesu	21,8	25,9	22,0	32,0
Organizowanie powiązań między nauką i praktyką	23,1	11,1	6,0	8,0
Inwestycje w infrastrukturę techniczną	7,7	29,6	48,0	20,0
Pozyskiwanie kapitału zagranicznego	2,6	11,1	20,0	20,0
Promocja regionu i marketing terytorialny	26,9	40,7	46,0	40,0
Ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe z UE*	42,3	55,6	32,0	-
Inne	2,6	0,0	4,0	0,0
Nie prowadzimy działań wspierających rozwój przedsiębiorczości	7,7	0,0	6,0	4,0

Uwagi: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż 1 wariant odpowiedzi.

* Kwestionariusze ankietowe wypełniane na Białorusi tego działania nie zawierały.

Źródło: własne badanie ankietowe.

Podobne pytanie skierowano do mieszkańców regionów objętych ankietowaniem. Odpowiedzi uzyskane na Litwie sugerują, że działania wspierające przedsiębiorczość realizowane przez organy samorządu terytorialnego w tym kraju są w dużej mierze zbliżone z oczekiwaniami społeczności regionalnych. Wśród najbardziej pożądanego rodzaju

działań Litwini najczęściej wymieniali ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw realizujących działania rozwojowe (odpowiedź tę wskazało 69,4% respondentów). Duża grupa badanych mieszkańców za pożądane działania uznała także: upraszczanie procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej (46,7% wskazań), organizowanie powiązań między nauką i praktyką gospodarczą (40,8%), tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (40,4%) i ulgi w podatkach lokalnych (40,0%).

Na Łotwie wśród najbardziej pożądanych działań wspierających przedsiębiorczość w regionie znalazły się: ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw (działanie to wskazało 65,8% badanych mieszkańców), organizowanie powiązań między nauką i praktyką gospodarczą (37,7%), tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (36,0%) oraz upraszczanie procedur związanych z rozpoczynaniem działalności gospodarczej (35,1%). Odpowiedzi mieszkańców tego kraju wskazują, że działania samorządów w zakresie wspierania przedsiębiorczości nie są zbieżne z oczekiwaniami mieszkańców. Wprawdzie prawie połowa samorządów była zaangażowana w tworzenie specjalnych stref ekonomicznych, czego oczekiwali mieszkańcy, jednak tylko 3,7% stosowało ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw i jedynie 11,1% próbowało ułatwiać współpracę między nauką i praktyką gospodarczą. Z drugiej strony – niewielu mieszkańców wskazało te działania, które były najczęściej wskazywane przez przedstawicieli samorządów. Na ułatwienia w pozyskiwaniu środków finansowych z UE wskazało 55% przedstawicieli samorządów i tylko 16,7% mieszkańców, promowanie regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej – odpowiednio 40,7% i 28,9%, inwestowanie w infrastrukturę techniczną – odpowiednio 29,6% i 11,4%.

W Polsce działania samorządów terytorialnych w omawianym zakresie także wydają się być mało adekwatne do oczekiwań mieszkańców. Przedstawiciele samorządów spośród tych działań najczęściej wymieniali: inwestycje w infrastrukturę techniczną, promocję regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej oraz ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe UE, natomiast mieszkańcy wskazywali przede wszystkim na: ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw (56,2%), rozwój instytucji otoczenia biznesu (47%), tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (40,2%) oraz organizowanie powiązań między nauką i praktyką gospodarczą (35,8%).

Na Białorusi instrumenty wspierania przedsiębiorczości stosowane przez samorzady także nie są tymi, których w pierwszej kolejności oczekują mieszkańcy. Dla tych ostatnich największe znaczenie miały ulgi inwestycyjne (wskazało je 52,7% respondentów), ulgi w podatkach lokalnych (49,3%) oraz tworzenie specjalnych stref ekonomicznych (43,3%). Natomiast samorzady nastawiały się na: ułatwienia w zakładaniu przedsiębiorstw, promocję regionu jako atrakcyjnego miejsca prowadzenia działalności gospodarczej oraz rozwój instytucji otoczenia biznesu (por. tabela 7).

Przedstawiciele kadry kierowniczej samorządów terytorialnych zapytano również o działania, które mogłyby służyć rozwojowi przedsiębiorczości w regionie, lecz tej funkcji nie pełnią, ponieważ albo nie są prowadzone, albo są, lecz w sposób niewłaściwy i niepełny. Samorządowcy z Litwy i Polski spośród tego rodzaju działań najczęściej wskazywali współpracę podmiotów publicznych i prywatnych w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego. Przedstawiciele samorządów łotewskich, podobnie jak Białorusini, najczęściej wymieniali marketing terytorialny (63% respondentów z Łotwy i 56% z Białorusi) oraz rozbudowę i modernizację infrastruktury (59,3%). Według samorządów białoruskich, oprócz niedostatecznie wykorzystywanego marketingu terytorialnego wiele do zyczenia pozostawiała również organizacja współpracy między przedsiębiorstwami (por. tabela 8).

Tabela 7

Najbardziej pożądane działania wspierające przedsiębiorczość w regionie w opinii mieszkańców Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi

Rodzaj działań	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Ułatwienia procedur związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej	46,7	35,1	30,0	42,7
Ulgi w podatkach lokalnych	40,0	28,9	20,0	49,3
Ulgi inwestycyjne dla przedsiębiorstw	69,4	65,8	56,2	52,7
Tworzenie specjalnych stref ekonomicznych	40,4	36,0	40,2	43,3
Rozwój instytucji otoczenia biznesu	22,0	28,9	47,0	31,3
Organizowanie powiązań między nauką i praktyką	40,8	37,7	35,8	15,3
Inwestycje w infrastrukturę techniczną	5,5	11,4	13,3	6,7
Pozyskiwanie kapitału zagranicznego	14,5	8,8	7,3	12,0
Promocja regionu i marketing terytorialny	12,5	28,9	22,2	23,3
Ułatwienia w ubieganiu się o środki finansowe z UE*	8,2	16,7	22,8	-
Inne	0,0	0,0	0,0	0,7

Uwagi: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż 1 wariant odpowiedzi.
 * Kwestionariusze ankietowe wypełniane na Białorusi tego działania nie zawierały.
 Źródło: jak w tabeli 6.

Tabela 8

Niedostatecznie wykorzystywane działania ukierunkowane na wzrost przedsiębiorczości w opinii kadry kierowniczej samorządów terytorialnych na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi

Rodzaj działań	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Partnerstwo publiczno-prywatne	60,3	48,1	64	32
Marketing terytorialny	15,4	63,0	28	56
Organizacja współpracy między przedsiębiorstwami	9,0	22,2	40	52
Rozbudowa i modernizacja infrastruktury	7,7	59,3	40	24
Inne	2,6	0,0	14	8

Uwaga: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci wskazali więcej niż jeden wariant odpowiedzi.
 Źródło: jak w tabeli 6.

Niedostateczna skala różnych działań wspierających przedsiębiorczość na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi jest w dużej mierze wynikiem niedostatecznej ilości środków finansowych przeznaczanych na ich realizację. Wyniki badania wskazują, że w przypadku

większości analizowanych samorządów udział wydatków na wspieranie przedsiębiorczości w ich budżetach był mniejszy niż 5%. Wydatki na wspieranie przedsiębiorczości na poziomie powyżej 10% budżetu zadeklarowało jedynie 12,8% przedstawicieli samorządów litewskich, 7,4% przedstawicieli samorządów łotewskich, 8,0% przedstawicieli samorządów polskich i 4,0% białoruskich (por. tabela 9).

Tabela 9

Struktura jednostek samorządu terytorialnego Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi według udziału w ich budżetach środków przeznaczanych na wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności

Wyszczególnienie	Udział respondentów (w %)			
	Litwa	Łotwa	Polska	Białoruś
Poniżej 5	53,8	81,5	72,0	68,0
5-10	29,5	11,1	20,0	20,0
11-15	7,7	7,4	6,0	4,0
Ponad 15	5,1	0,0	2,0	0,0
Brak odpowiedzi	3,9	0,0	0,0	8,0

Źródło: jak w tabeli 6.

Podsumowanie

Zaprezentowane dane statystyczne wskazują, że pomimo odmiennych uwarunkowań związanych ze strategią reform rynkowych i integracją z UE (w przypadku Litwy, Łotwy i Polski) oraz administracyjnym sterowaniem gospodarką i zacieśnianiem współpracy w ramach WNP (w przypadku Białorusi), przed rozwojem przedsiębiorczości w tych krajach stoją podobne wyzwania. Dane dotyczące dynamiki wzrostu PKB, bezrobocia i zatrudnienia sugerują wręcz, że skuteczność diametralnie różnych modeli polityki gospodarczej krajów UE i Białorusi jest podobna, a pod pewnymi względami bardziej skutecznym jest model sterowania gospodarką stosowany przez A. Łukaszenkę. Ta kontrowersyjna teza upada, gdy prowadzi się głębsze analizy danych statystycznych obrazujących sytuację społeczno-gospodarczą krajów pogranicza UE i Białorusi, jednak w pewnym stopniu wyzwania stojące przed tymi krajami są zbliżone.

Pomimo wzrostu realnego PKB w latach 2005-2012, zakłóconego w latach 2008-2010 w części krajów recesją, a w innych spowolnieniem gospodarczym, poziom rozwoju gospodarczego Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi mierzony wskaźnikiem PKB *per capita* był wciąż zdecydowanie niższy niż w UE-27. Gorsza wydaje się również sytuacja na rynku pracy. W 2010 r. Litwa i Łotwa miały stopy bezrobocia wyższe od średniej stopy bezrobocia obliczonej dla całej UE-27, a stopa bezrobocia w Polsce znajdowała się na podobnym poziomie, co w UE-27. Stopy zatrudnienia w tych trzech krajach w 2010 r. były niższe niż średnia stopa zatrudnienia w UE-27, przy czym w przypadku Litwy i Polski taka sytuacja utrzymywała się przez cały analizowany okres. W stosunku do danych dotyczących białoruskiego rynku pracy wnioski należy formułować bardzo ostrożnie, ponieważ stopy bezrobocia w tym kraju mogą być niedoszacowane, a stopy zatrudnienia przeszacowane. Pobieżna analiza danych dotyczących wydatków na badania i rozwój we wszystkich analizowanych krajach wskazuje natomiast, że w okresie od 2005 r. do 2010 r. nie uległy

one znaczącym zmianom i w 2010 r. wciąż pozostawały na znacznie niższym poziomie w relacji do PKB, niż średnio w UE-27. Pod względem wydatków na badania i rozwój w największym stopniu (*in minus*) od średniej UE-27 odstawała Białoruś.

Na istnienie podobnych wyzwań rozwoju przedsiębiorczości na Litwie, Łotwie, w Polsce i na Białorusi wskazały również wyniki przeprowadzonego w tych krajach badania ankietowego, w ramach którego pytania kierowane były zarówno do mieszkańców ich wybranych regionów, jak i przedstawicieli kadry zarządzającej samorządów terytorialnych w tych regionach. Wprawdzie wyników tych badań, ze względu na brak reprezentatywności próby badawczej, nie można uogólniać na całą populację mieszkańców i przedstawicieli samorządów w analizowanych krajach, jednak mają one wartość pogładową i mogą stanowić uzupełnienie analiz danych statystycznych. Badanie ankietowe wykazało, że działania mające na celu wsparcie przedsiębiorczości realizowane przez samorządy terytorialne Litwy, Łotwy, Polski i Białorusi wykazywały duże podobieństwa, a jedną z barier rozwoju przedsiębiorczości był brak adekwatności działań realizowanych przez samorządy terytorialne do oczekiwań społeczności regionalnych. Inną barierą była zbyt mała skala różnych działań wspierających przedsiębiorczość będąca w dużej mierze wynikiem niedostatecznej ilości środków finansowych przeznaczanych na ich realizację.

Bibliografia

- Kosiedowski W. (red.), *Konkurencyjność regionów w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Międzynarodowa analiza porównawcza*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2004.
- Kosiedowski W. (red.), *Pogranicze w trakcie przemian. Rozwój i współpraca transgraniczna regionów Polski Wschodniej i państw sąsiednich w kontekście integracji europejskiej*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2009.
- Kosiedowski W., *Regiony Europy Środkowo-Wschodniej w procesie integracji ze szczególnym uwzględnieniem wschodniego pogranicza Unii Europejskiej*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2008.

Entrepreneurship Development Challenges in the Selected Countries of Central and Eastern Europe

Summary

The object of the paper is to analyse some macroeconomic determinants of entrepreneurship development in Lithuania, Latvia, Poland and Belarus in 2005-2010 and to present the results of international survey conducted in 2011 among residents and local government executives selected regions of these countries. The purpose of the paper is to identify the development challenges of entrepreneurship in these countries.

Key words: entrepreneurship development challenges, Lithuania, Latvia, Poland, Belarus.

JEL codes: E01, E24, R11

Проблемы развития предпринимательства в избранных странах Центрально-Восточной Европы

Резюме

Предмет разработки – анализ избранных макроэкономических обусловленностей развития предпринимательства в Литве, Латвии, Польше и Белоруссии в 2005-2010 гг., а также представление части результатов международного анкетного опроса, проведенного в 2011 г. среди жителей и руководства органов местного самоуправления в избранных регионах этих стран. Цель разработки – выявить проблемы развития предпринимательства в этих странах.

Ключевые слова: проблемы развития предпринимательства, Литва, Латвия, Польша, Белоруссия.

Коды JEL: E01, E24, R11

Jolanta Kondratowicz-Pozorska
Uniwersytet Szczeciński

GLOBALIZACJA A IDEE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie

Pojęcie „rozwoju zrównoważonego” jest określeniem działań, których celem jest rozwój gospodarczy i społeczny, bez niszczenia ekosystemów, w których żyje człowiek. Procesy globalizacyjne też mają na celu rozwój gospodarczy, ale ujęty w wymiarze ekonomicznym. Zrównoważony rozwój jest więc alternatywną drogą dochodzenia do poprawy jakości życia społeczności. W pracy przedstawiono charakterystykę trzech obszarów, w których idee zrównoważonego rozwoju pokrywają się z efektami globalizacji oraz liczne punkty niezgodne.

Słowa kluczowe: globalizacja, zrównoważony rozwój, odmienności i wspólne realizacje.

Kody JEL: Q01

Wstęp

W europejskiej literaturze ekonomicznej z przełomu XX i XXI wieku częstymi tematami prac naukowych są globalizacja lub zrównoważony rozwój. W zakresie globalizacji badania najczęściej dotyczą określenia wpływu procesów globalizacyjnych na różne sfery życia gospodarczego, np. na rolnictwo, usługi, przemysł, na gospodarkę danego kraju itd. Natomiast głównym nurtem badań dotyczących zrównoważonego rozwoju jest poszukiwanie różnych form gospodarczych, które z jednej strony spełniają założenia idei zrównoważonego rozwoju, z drugiej – nadal pozostają konkurencyjne, pomimo że realizują obok celów ekonomicznych także społeczne i środowiskowe.

Tematem rozważań w niniejszej pracy jest próba znalezienia cech wspólnych w założeniach globalizacji i zrównoważonego rozwoju, jak również wskazanie elementów zapalnych, których pogodzenie jest prawie niemożliwe. Słowo „prawie” zostało użyte celowo, bowiem gospodarka jest porównywana do żywego organizmu, który ciągle się zmienia i ewaluuje. W związku z tym nigdy nie należy zakładać ostrych granic; to co dzisiaj w gospodarce wydaje się niemożliwe do zrealizowania, jutro może okazać wręcz konieczne i naturalne.

Globalizacja jako proces światowy

Globalizacja jest procesem, który można rozpatrywać z różnych punktów widzenia: ekonomicznego, społecznego, politycznego, kulturowego i wielu innych¹. Dlatego też trudno znaleźć jedną precyzyjną definicję tej kategorii ekonomicznej. W polskiej literaturze tematu bardzo obszerną a zarazem wszechstronną analizę poglądów na temat globa-

¹ R. Sobiecki, *Globalizacja a funkcje polskiego rolnictwa*, SGH, Warszawa 2007, s. 27.

lizacji przedstawił H. Chołaj². W praktyce natomiast globalizację charakteryzuje się najczęściej jako zespół procesów zachodzących w rzeczywistości społeczno- ekonomicznej polegających na pogłębianiu się światowych powiązań we wszystkich aspektach współczesnego życia politycznego, ekonomicznego, społecznego i kulturowego³. Globalizacja nie jest zjawiskiem nowym, gdyż jej początki datowane są na XIX wiek, kiedy to na dużą skalę dochodziło do integrowania rynków poprzez przepływy kapitałów. Są jednak i tacy, którzy uważają, że globalizacja zaczęła się już w XV wieku wraz z pierwszymi wyprawami odkrywczymi⁴. Głównych przyczyn umacniania się i rozszerzania procesów globalizacji upatruje się w trzech przesłankach, tj. w:

- postępie technologicznym (przejawia się poprzez elastyczność produkcji, innowacje, różnicowanie produktów, wzrost kosztów w zakresie badań i rozwoju, wzrost sprzedaży itd.);
- postępie telekomunikacyjnym (łatwość dostępu do informacji, poszerzenie zbioru i sposobów przekazywania informacji, skrócenie czasu i obniżenie kosztów transportu, mobilność zasobów i kontrahentów);
- postępie integracji polityczne (swoboda wymiany handlowej, standaryzacja technologiczna i prawna, instytucje ponadnarodowe itp.).

Obecnie siłami napędzającymi proces globalizacji są korporacje transnarodowe oraz trzy potężne organizacje: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy oraz Światową Organizację Handlu.

Ze słowem „globalizacja” w aspekcie ekonomicznym współczesny człowiek utożsamia sobie:

- proces rosnącej, wzajemnej zależności między wszystkimi ludźmi na Ziemi;
- proces, w którym rynki i produkcja w różnych krajach stają się coraz bardziej współzależne w związku z dynamiką wymiany towarów i usług, przepływem kapitału i technologii;
- intensyfikację stosunków ekonomicznych między niezależnymi gospodarkami narodowymi tak, że wszystkie gospodarki stają się mniej lub bardziej współzależne;
- liberalizację i integrację rynków;
- proces, który jest nieunikniony, niesterowalny, ponieważ w głównej mierze jest wynikiem działania sił wolnorynkowych;
- a także demokratyzację i ciągłą walkę z terroryzmem.

Globalizacja dotyczy zatem wszystkich aspektów życia człowieka: finansów i własności kapitału, rynków i strategii, technologii oraz badań i wiedzy, stylu życia i modeli konsumpcji, rządzenia i regulacji prawnych, ujednoczenia świata, postrzegania i świadomości oraz gospodarczego rozwoju krajów. Zmiany, które proces ten wprowadza we wszystkie sfery życia są przez społeczeństwa niejednoznacznie odbierane. Do najczęściej wymienianych korzyści globalizacji zalicza się⁵:

² H. Chołaj, *Ekonomia polityczna globalizacji. Wprowadzenie*, Fundacja Innowacja WSS-E, Warszawa 2003.

³ B. Liberska, *Globalizacja, mechanizmy i wyzwania*, PWE, Warszawa 2002, s. 17.

⁴ I. Wallerstein, *Aufstieg und künftiger Niedergang des kapitalistischen Weltsystems. Zur Grundlegung vergleichender Analyse*, (w:) D. Senghaas, (red.), *Kapitalistische Weltökonomie*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1979, s. 45-48.

⁵ Opracowano na podstawie: M. Noga, M.K. Stawicka (red.), *Globalizacja a konkurencyjność w gospodarce światowej*, CeDeWu.pl, Warszawa 2008, s. 35-91, S. Flejterski, P. Wahl, *Globalizacja – stare i nowe dylematy u progu drugiej dekady XXI wieku*, (w:) *Współczesne problemy ekonomiczne. Globalizacja, Liberalizacja, Etyka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, „Zeszyty Naukowe” nr 607, Szczecin 2010, s. 10-14, S. Marciniak (red.), *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 540-543.

- wzrost gospodarczy poprzez rozwój efektywności i konkurencyjności, wzrost jakości wyrobów i usług oraz spadek kosztów produkcji i ogólny spadek cen;
- konwergencję polityczną (zanikanie barier we współpracy międzynarodowej, wzrost świadomości globalnej, liberalizacja i demokratyzacja systemu światowego);
- łatwiejszy dostęp do zróżnicowanych dóbr i usług, do nowych technologii, metod zarządzania, instytucji, osiągnięć kulturowych i rozrywki, a zatem można liczyć na przyspieszony postęp technologiczno-ekonomiczny i maksymalizację zysków finansowych;
- wzrost ogólnego dobrobytu, tworzenie nowych miejsc pracy i nowych zawodów;
- transfer kapitału do słabiej rozwiniętych gospodarek i możliwość przyspieszenia wzrostu w krajach zacofanych;
- większą tolerancję narodową, mniejszą wrogość oraz zmniejszenie ryzyka występowania konfliktów;
- tworzenie zintegrowanego rynku globalnego;
- regionalną pomoc gospodarczą (np. przez UE).

Natomiast do negatywnych skutków globalizacji można zaliczyć⁶:

- ujemny wpływ na gospodarki krajów słabszych ekonomicznie (dominacja korporacji i ekonomiczna zależność);
- pogłębianie się nierówności ekonomicznej;
- wyłączenie z udziału w rynku światowym obszarów, które nie są konkurencyjne,
- wzrost bezrobocia, upadki małych firm oraz zanikanie niektórych zawodów;
- mniejsze zarobki;
- rozszerzanie się obszarów nędzy i głodu;
- pogarszanie się środowiska naturalnego;
- uzależnienie od postępu technologicznego;
- zanikanie różnic kulturowych i tradycji narodowych;
- ograniczenie suwerenności państw, spadek roli rządów narodowych;
- szybkie rozprzestrzenianie się kryzysów;
- rozwój zorganizowanej przestępczości;
- odradzanie się nacjonalizmów, separatyzmów i fundamentalizmów;
- agresywna konkurencja międzynarodowa;
- chwiejność światowego systemu finansowego,
- migracje na niespotykaną dotychczas skalę.

Globalizacja w czystej postaci miała przyczynić się do wzrostu ogólnego dobrobytu, wolności i emancypacji jednostek oraz rozprzestrzenienia się pozytywnych wartości. Tymczasem głównymi cechami globalizacji są przede wszystkim: powstanie globalnego rynku finansowego, tzw. macdonaldyzacja, czyli standardowość produktów pod każdą szerokością geograficzną, zdominowanie ekonomii globalnej przez korporacje transnarodowe, a także obserwuje się znaczne ograniczenie znaczenia państwa.

Idee zrównoważonego rozwoju

Pierwszy raz o zrównoważonym rozwoju na arenie międzynarodowej wspomniała Gro H. Brundtland, w raporcie WCED z 1987 roku. Już wówczas uznano, że „na obecnym poziomie cywilizacyjnym możliwy jest rozwój zrównoważony, to jest taki, w którym po-

⁶ *Ibidem.*

trzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie”⁷. W programie zrównoważonego rozwoju kluczowe były i są zatem dwa pojęcia: koncepcja podstawowych potrzeb oraz idea ograniczonych możliwości, a zwłaszcza wytrzymałości światowego systemu ekologicznego. Definicje tych pojęć brzmią następująco⁸:

„Zrównoważony rozwój to rozwój, który zaspokaja potrzeby obecne, nie zagrażając możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń. Opiera się na dwóch podstawowych pojęciach:

- pojęciu „potrzeb”, w szczególności podstawowych potrzeb najbiedniejszych na świecie, którym należy nadać najwyższy priorytet;
- pojęciu ograniczeń, narzuconych zdolności środowiska do zaspokojenia potrzeb obecnych i przyszłych przez stan techniki i organizacji społecznej”.

Aby powyższe zdania mogły zostać tak sformułowane, konieczne było osiągnięcie przez społeczeństwo pewnego, wysokiego poziomu rozwoju, który stwarzał warunki pełnego zaspokojenia potrzeb. Pod koniec XX wieku poziom życia przeciętnego konsumenta w Europie Zachodniej był tak wysoki, że porównywano go do poziomu życia konsumenta północnoamerykańskiego i japońskiego, które wówczas uchodziły za najwyższe na świecie. W warunkach tzw. pełnego zaspokojenia potrzeb pojawiły się dylematy: czy wszystko to czym otacza się współczesny Europejczyk jest mu niezbędne do codziennego życia?, czy konieczne jest nieustanne pobudzenie popytu na dodatkowe dobra? do jakich granic posunie się człowiek w swoich działaniach, by gospodarka notowała ciągły wzrost? Wnikliwa analiza założeń zrównoważonego rozwoju pozwala na udzielenie odpowiedzi na powyższe pytania.

Pojęcie „rozwoju zrównoważonego” (*Sustainable development*) nie powinno być utożsamiane tylko z ekorozwojem, ale powinno być tłumaczone jako rozwój trwale utrzymywany, rozwój samopodtrzymujący się lub rozwój równoważący cele gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Idea ta zakłada wobec tego jednoczesne zintegrowanie działań człowieka w trzech obszarach⁹:

- gospodarczym – ukierunkowanie na wzrost i równomierny podział korzyści, co wymaga odpowiedniego podejścia do systemów gospodarczych;
- środowiskowym – ochrona środowiska, dziedzictwa i zasobów naturalnych dla zachowania ograniczonych zasobów, ograniczenie zużycia zasobów, powstrzymanie skażenia środowiska i naturalnych ekosystemów;
- społecznym – uwzględnia potrzeby ludzi w zakresie pracy, żywności, edukacji, kultury, energii, wody, systemów sanitarnych, opieki zdrowotnej oraz pozwala zachować społeczną różnorodność i umożliwić kształtowanie przyszłości lokalnych społeczności.

A zatem zrównoważony rozwój jest swoistego rodzaju drogą, która prowadzi do poprawy jakości życia społeczeństw, zarówno w wymiarze lokalnym, regionalnym jak i ogólnosiwiatowym. Unia Europejska była i jest szczególnie zainteresowana przestrzeganiem zasad zrównoważonego rozwoju w ramach swoich granic. Dlatego też w czerwcu 2010 roku na szczycie Rady Europejskiej przyjęto najnowszą strategię pod nazwą *Europa 2020*, która zastąpiła *Strategię Lizbońską*. Przyjęta w 2000 roku *Strategia Lizbońska* zakładała,

⁷ *Our Common Future*, tzw. Raport Brundtland.

⁸ Podano za: R.K. Stappen, *A Sustainable World is Possible – Der Wise Consensus: Problemlösungen für das 21. Jahrhundert*, Exkurs zu Nachhaltigkeitswissenschaft, Eichstätt, 2006, s. 51-54.

⁹ A. Smarżewska, *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich w Polsce w kontekście integracji europejskiej*, (w:) *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie*, Wydawnictwo SGGW, „Zeszyty Naukowe” nr 36, Warszawa 2005, s. 682.

że w ciągu 10 lat Europa stanie się najbardziej dynamicznym i konkurencyjnym regionem gospodarczym na świecie, rozwijającym się szybciej niż USA. Zakładano wówczas, że głównym motorem napędowym gospodarki będzie innowacyjność oparta na szeroko zakrojonych badaniach naukowych. Przyjęto wobec tego następujące cele do realizacji (do 2010 r.): inwestycje na badania i rozwój mają wzrosnąć do 3% PKB, zredukowana będzie biurokracja i utrudnienia dla rozwoju przedsiębiorczości oraz nastąpi wzrost wskaźnika zatrudnienia dla mężczyzn i kobiet. Jednak dane opublikowane przez Europejski Związek Izb Przemysłu i Handlu (Eurochambres) wskazały jednoznacznie, że cele tej strategii nie zostały osiągnięte. Zapóźnienie Unii Europejskiej w PKB, w zakresie konkurencyjności oraz finansowania nauki w stosunku do Stanów wynosi około 20-30 lat¹⁰. W związku z tym przyjęto nowe wyzwania zapisane w strategii *Europa 2020*, która jest strategią na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju i sprzyja włączeniu społecznemu w kształtowanie tegoż rozwoju. W zasadzie nowa strategia rozszerza dotychczasową strategię zrównoważonego rozwoju. W treści założenia wymienia się wprawdzie trzy inne filary, ale wczytując się dokładnie w zapis strategii *Europa 2020* znajduje się implementację podejścia opartego na jednoczesnym rozwoju kapitału biznesu, kapitału środowiska (a więc ochronie środowiska) i kapitału społecznego.

Analiza licznych dokumentów i opracowań naukowych dotyczących zrównoważonego rozwoju pozwala na wyłonienie głównych priorytetów, które powinny być realizowane, np:

- budowanie inteligentnej, zielonej gospodarki;
- wspieranie badań i innowacji powstrzymujących zmiany klimatyczne, oszczędzających zużycie energii;
- dążenie do osiągnięcia wysokiej stopy zatrudnienia (walka z bezrobociem) i wysokiej wydajności pracy;
- tworzenie spójnego społeczeństwa i wspieranie działań zmierzających do powstania społeczeństwa obywatelskiego;
- poprawa jakości życia i walka z ubóstwem;
- wsparcie i rozwój edukacji;
- walka z rosnącym zadłużeniem państw członkowskich UE;
- zmiana sposobu postrzegania ważności celów, czyli walka z krótkoterminowym patrzaniem na realizację celów;
- podjęcie zdecydowanych i spójnych działań politycznych, które mają wzmocnić gospodarkę europejską.

Ostatni postulat wynika z tego, że sytuacja polityczna państw Unii nie nadąża za dynamicznymi zmianami warunków gospodarczych. Postrzeganie rozwoju świata w układzie zrównoważonym jest zatem odpowiedzią Europy na zagrożenia, jakie niesie ze sobą postępujący proces globalizacji.

Zrównoważony rozwój odpowiedzią na negatywne skutki globalizacji

Coraz częściej w literaturze ekonomicznej opisuje się zagrożenia, jakie niesie ze sobą rozwijająca się globalizacja zarówno w sferze gospodarczej, środowiska, społecznej, kulturowej i politycznej. Powstało nawet nowe określenie "harnessing globalization", czyli

¹⁰ *What foundations does Europe need to ensure its global competitiveness?*, Time-Distance Study 2009, Eurochambres, 2009, s. 4-6.

po polsku „ujarzmianie globalizacji”¹¹. Strategia Europa 2020 ma podobne zadanie; ma złagodzić negatywne wpływy globalizacji w Europie, ale ich nie powstrzymywać, gdyż – jak powszechnie się uważa – jest to proces nieunikniony.

W tabeli 1 przedstawiono wybrane podobieństwa w założeniach ideowych globalizacji i zrównoważonego rozwoju.

Tabela 1
Podobieństwa w założeniach ideowych globalizacji i zrównoważonego rozwoju

Obszar oddziaływania	Globalizacja	Zrównoważony rozwój
Gospodarczy	Wzrost gospodarczy poprzez rozwój efektywności i konkurencyjności. Zintegrowany rynek globalny oparty na wolnym handlu. Wzrost dobrobytu, który głównie postrzegany jest przez pryzmat posiadania dóbr rzeczowych i usługowych.	Wzrost gospodarczy poprzez rozwój myśli twórczej, innowacji, nowych „zielonych” technologii. Zintegrowany rynek globalny, ale przestrzegający jednocześnie dwóch zasad: fair trade i free trade (sprawiedliwego handlu z wolnym handlem). Wzrost dobrobytu, który uwzględnia nie tylko sprawy materialne, ale też prawo do wolności, wyznania, stylu życia, kultury itp.
Społeczny	Zwiększenie bezpieczeństwa światowego poprzez kształtowanie wzajemnych relacji międzyludzkich i międzynarodowych. Zapobieganie konfliktom. Upowszechnienie wiedzy o różnorodności kulturowej, społecznej, religijnej.	Zwiększenie bezpieczeństwa światowego poprzez kształtowanie wizji, że wszyscy żyjemy na tej samej planecie i wspólnie musimy podjąć starania, by chronić ją dla przyszłych pokoleń. Budowanie korzystnych relacji wśród partnerów gospodarczych. Umacnianie świadomości i tożsamości kulturowej, społecznej, religijnej w lokalnych społecznościach.

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowane w tabeli 1 wspólne obszary działań realizowane w ramach procesu globalizacji i zrównoważonego rozwoju są spójne co do głównych założeń, ale wyraźnie odmienne w sposobie ich realizacji. W procesie globalizacji priorytetem jest podnoszenie dobrobytu społeczeństw, ale w ujęciu krótkoterminowym. Ważne jest to, ile dzisiaj z działalności gospodarczej może mieć społeczeństwo, natomiast efekty zewnętrzne (ujemne) takiego postępowania nie są brane pod uwagę. Stąd też brak wspólnej płaszczyzny w obszarze środowisko. Z kolei w tabeli 2 wskazano przykładowe pola niezgody pomiędzy zrównoważonym rozwojem a globalizacją.

¹¹ Przepis autora: interesująco ujarzmianie globalizacji zostało opisane w książce: K. Żukowska (red.), *Harnessing globalization, czyli ujarzmianie globalizacji*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2012.

Tabela 2

Różnice w założeniach ideowych globalizacji i zrównoważonego rozwoju

Obszar oddziaływania	Globalizacja	Zrównoważony rozwój
Gospodarczy	Presja na podnoszenie konkurencyjności, przy jednoczesnym nacisku na obniżkę kosztów, maksymalizację zysku, niską cenę powoduje nieprzestrzeganie zasad etycznych, grabieżczą politykę przedsiębiorstw z państw wysokorozwiniętych na terenach państw rozwijających się (łamanie praw pracowniczych - wyrzysk ludzi pracujących i łamanie praw natury – niszczenie środowiska naturalnego). Uzależnienie gospodarek od przedsiębiorstw transnarodowych, których pozycja na tyle się umacnia, że wpływa na decyzje polityczne elit rządzących. „Drenaż mózgów” z krajów słabszych ekonomicznie do krajów wysoko rozwiniętych. Zintegrowany rynek globalny przynosi efekty głównie państwom określanym jako „centra triady”, czyli USA, Japonii, krajom Dalekiego Wschodu oraz silnym państwom Europy Zachodniej. Pozostali, określanymi peryferiami dalszymi lub bliższymi, tracą na globalizacji a ich gospodarki popadają w uzależnienie od gospodarek silniejszych. Konsumpcjonizm, unifikacja konsumpcji, zachowań i aspiracji.	Wzrost gospodarczy rozumiany jest długofalowo; należy tak gospodarować, by zapewnić dobrobyt społeczeństwu nie tylko dzisiaj, ale i w przyszłości. Należy zatem przestrzegać zasad etycznych, praw przyrody i dążyć do znalezienia takich nowych technologii, które podniosą konkurencyjność przedsiębiorstw i zapewnią im funkcjonowanie w przyszłości. Tworzenie dóbr przyjaznych środowisku. Wspieranie działalności małych i średnich przedsiębiorstw. Wspieranie instytucji badawczych i rozwojowych. Zintegrowany rynek globalny powinien być oparty na dwóch zasadach: fair trade i free trade (sprawiedliwego handlu z wolnym handlem) oraz powinien uwzględniać sprawiedliwy podział korzyści, szanować reguły i zasady handlu regionalnego (i lokalnego). Ekokonsumpcja, podkreślenie roli produktu regionalnego i tradycyjnego, uszanowanie różnorodności i niepowtarzalności.
Środowiskowy	Korzystanie ze światowych zasobów gospodarczych na zasadach wolnego handlu; brak dbałości o stan środowiska naturalnego dla przyszłych pokoleń. Wysokie koszty ochrony środowiska zniechęcają do rozwijania tzw. uciążliwej działalności gospodarczej w Europie (stąd przeniesienie przemysłu ciężkiego do państw pozbawionych tych zasad). Antyekologiczny rozwój gospodarczy.	Korzystanie głównie z zasobów odnawialnych, a ograniczenie działalności gospodarczej, która prowadzi do zubożenia zasobów nieodnawialnych i niszczenia środowiska naturalnego. Zwiększenie udziału społeczności międzynarodowych w rozwiązywaniu problemów dot. ochrony środowiska, zapewnienia żywności i wody dla ludzkości. Masowa odpowiedzialność za stan Ziemi zostaje uzależniona od działań każdej jednostki. Proekologiczny rozwój gospodarczy.
społeczny	Zwiększenie zatrudnienia w krajach rozwijających się, ze względu na niskie koszty zatrudnienia powoduje wysokie bezrobocie tam, gdzie koszty pracy są wysokie; sprzyja to poszerzaniu się obszarów nędzy, wysokiej migracji, bezrobociu. Brak poszanowania społeczności lokalnych, próba uzależnienia ich od decyzji potężnych podmiotów gospodarczych, będących przedstawicielami korporacji międzynarodowych. Dehumanizacja.	Podejmowanie działań zmierzających do powstawania miejsc pracy na obszarach wiejskich i trudnodostępnych; zapobieganie wyludnianiu się całych obszarów i masowej migracji; Zapobieganie tworzeniu się obszarów nędzy, poprzez sprawiedliwy podział korzyści ekonomicznych. Budowanie społeczności lokalnych, których działania wspierają oddolnie realizację celów gospodarczych, ale w zgodzie z celami środowiska i społeczeństwa, z którego się wywodzą. Zwrócenie uwagi na rolę człowieka w gospodarce i jego uzależnienie od środowiska.

Źródło: jak w tabeli 1.

Zawartość tabeli 1 jest zdecydowanie uboższa niż tabeli 2. Wobec powyższego można przypuszczać, że cele, które narzuciła sobie Europa do zrealizowania na najbliższe lata będą wymagały dużego wysiłku ze strony gospodarek europejskich i ich społeczności.

Podsumowanie

Próba poszukiwania rozbieżności zaprezentowana w tablicy 2 wskazuje jednoznacznie, że realizacja idei zrównoważonego rozwoju w Europie w warunkach postępującego procesu globalizacji będzie bardzo trudnym przedsięwzięciem. Konieczna jest bowiem zmiana celów przedsiębiorstw z maksymalizacji zysków na rzecz maksymalizacji wartości firmy poprzez zrównoważone działania ekonomiczne, zmiana świadomości i mentalności ludzkiej, czyli odejście od niepohamowanej chęci posiadania do świadomego kształtowania swoich potrzeb oraz zmiana podejścia do środowiska naturalnego, które na razie jest postrzegane jako dobro mające służyć człowiekowi w sposób „niekończący się”. Dzisiaj już coraz szersza rzesza ludzi wie, że środowisko naturalne jest zagrożone, a wraz z nim zagrożone jest życie człowieka na Ziemi. W związku z tym być może idee zrównoważonego rozwoju znajdą podatny grunt do rozwoju nie tylko w Europie, ale i w innych częściach świata.

Bibliografia

- Chołaj H., *Ekonomia polityczna globalizacji. Wprowadzenie*, Fundacja Innowacja WSS-E, Warszawa 2003.
- Flejterski S., Wahl P., *Globalizacja – stare i nowe dylematy u progu drugiej dekady XXI wieku* (w:) *Współczesne problemy ekonomiczne. Globalizacja, Liberalizacja, Etyka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, „Zeszyty Naukowe” nr 607, Szczecin 2010.
- Liberska B., *Globalizacja, mechanizmy i wyzwania*, PWE, Warszawa 2002.
- Marciniak S. (red.), *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Noga M., Stawicka M.K., *Globalizacja a konkurencyjność w gospodarce światowej*, CeDeWu.pl, Warszawa 2008.
- Smarzewska A., *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich w Polsce w kontekście integracji europejskiej*, (w:) *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie*, „Zeszyty Naukowe” nr 36, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2005.
- Sobiecki R., *Globalizacja a funkcje polskiego rolnictwa*, SGH, Warszawa 2007.
- Wallerstein I., *Aufstieg und künftiger Niedergang des kapitalistischen Weltsystems. Zur Grundlegung vergleichender Analyse* (w:) Senghaas D. (red.), *Kapitalistische Weltökonomie* Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1979.
- What foundations does Europe need to ensure its global competitiveness?* Time-Distance Study 2009, Eurochambres 2009.
- K. Żukrowska (red.), *Harnessing globalization, czyli ujarzmianie globalizacji*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2012.

Globalisation vs. the Ideas of Sustainable Development

Summary

The term "sustainable development" means economic and social development, which won't destroy or disturb eco-systems, in which man lives. The term "globalisation processes" also means economic development, but based on a growing size of production, maximisation of profits, reduction of costs, etc. The sustainable development is another alternative to improve the quality of life of communities. The paper presents a characterisation of the effects of globalisation and sustainable development. The author has attempted to find common points and to point out to differences.

Key words: globalisation, sustainable development, diversities and joint projects.

JEL codes: Q01

Глобализация и идеи устойчивого развития

Резюме

Понятие «устойчивого развития» – определение действий, целью которых является экономическое и общественное развитие, без утичтожения экосистем, в которых живет человек. Глобализационные процессы тоже преследуют собой цель экономического развития, но в экономическом выражении. Устойчивое развитие, следовательно – альтернативный путь достижения улучшения качества жизни общества. В работе представили характеристику трех сфер, в которых идеи устойчивого развития сходны с эффектами глобализации, а также многочисленные точки расхождения.

Ключевые слова: глобализация, устойчивое развитие, разнообразие и общие проекты.

Коды JEL: Q01

Małgorzata Kożuch
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY W STRATEGIACH I PROGRAMACH PUBLICZNYCH

Streszczenie

Nowe podejście w polityce gospodarczej Europy zakłada budowę inteligentnej i zrównoważonej gospodarki, bazującej na innowacjach, zintegrowanej z polityką społeczną, regionalną i z polityką ochrony środowiska. W opracowaniu podjęto próbę ustalenia, czy i w jakich obszarach polityki gospodarczej Unii Europejskiej i Polski zostały wykorzystane zasady zrównoważonego rozwoju. Analiza dokumentów rządowych pozwoliła ustalić, że współczesna polityka gospodarcza uwzględnia w swych założeniach idee zrównoważonego rozwoju, widząc w nich szansę na poprawę efektywności gospodarki i wzrost konkurencyjności Europy, poprzez odmaterializowanie produkcji i konsumpcji, poprawę warunków kształcenia i rozwoju społeczeństwa, a docelowo zmierzając w stronę gospodarki niskoemisyjnej.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, strategia, polityka gospodarcza, innowacyjność, jakość życia, dobrobyt.

Kody JEL: Q01

Wstęp

Problematyka zrównoważonego rozwoju odnosi się nie tylko do równoważenia gospodarki ze środowiskiem przyrodniczym, ale też zwraca uwagę na dyskryminację na rynkach pracy, czy też jakość życia społeczeństwa i możliwości jego kształcenia. Warunkiem zrównoważonego rozwoju gospodarki jest spójna polityka gospodarcza, zintegrowana z politykami sektorowymi, a zwłaszcza z polityką społeczną, regionalną i z polityką ochrony środowiska. Zrównoważony rozwój jest procesem, a nie stanem, dlatego ważne jest opracowanie strategii jego wdrażania oraz sposobu „sterowania” i kontroli przebiegu. Wydaje się, że wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju należy do zadań polityki ochrony środowiska, natomiast kierowanie jego przebiegiem powinno być częścią polityki gospodarczej państwa. Celem opracowania jest ustalenie, poprzez analizę dokumentów rządowych, w jakich obszarach ogólnej polityki państwa zostały wykorzystane zasady zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w nowym podejściu do rozwoju gospodarczego Europy i naszego kraju.

Istota zrównoważonego rozwoju

Pierwsze próby zdefiniowania zrównoważonego rozwoju sięgają lat siedemdziesiątych minionego wieku. Nadal jednak aktualny pozostaje problem zrównoważenia gospodarki ze środowiskiem przyrodniczym, zarówno na szczeblu regionu, kraju, jak i w skali globalnej. W koncepcji zrównoważonego rozwoju ważne jest szerokie spojrzenie na „defekty” współczesnych, jakże zróżnicowanych gospodarek. Ochrona środowiska to istotny, ale nie jedyny obiekt zainteresowania w koncepcji zrównoważonego rozwoju. Zwraca się w niej

również uwagę na nierówności dochodowe na świecie, ochronę tożsamości kulturowej, dyskryminację na rynku pracy, a nawet na takie zjawiska jak głód i ubóstwo.

Kategorię zrównoważonego rozwoju można rozpatrywać w wąskim lub szerokim ujęciu. W wąskim znaczeniu jest to rozwój zapewniający trwałe gospodarowanie zasobami środowiska przyrodniczego¹. Natomiast szerokie podejście zakłada, że jest to rozwój spełniający cele pożądane przez społeczeństwo w warunkach trwałości gospodarowania kapitałem. Istotą zrównoważonego rozwoju jest owa trwałość kapitału przyrodniczego, rzeczowego i ludzkiego.

Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy prowadzony z uwzględnieniem ograniczoności kapitału przyrodniczego ma na celu zaspokojenie potrzeb i samorealizacji społeczeństwa. Oznacza to, że wzrost jakości życia (nie tylko jego poziomu) i podnoszenie dobrobytu społecznego, następuje we wzajemnym powiązaniu gospodarki, społeczeństwa i środowiska przyrodniczego w ujęciu przestrzennym. A więc warunkiem zrównoważonego rozwoju jest koordynacja polityki gospodarczej i społecznej z polityką ochrony środowiska państwa, także na szczeblu regionalnym i lokalnym.

Zakres i cele współczesnej polityki gospodarczej Unii Europejskiej

Polityka gospodarcza oznacza świadome oddziaływanie władz państwowych oraz instytucji i organizacji międzynarodowych na gospodarkę, czyli na jej dynamikę, strukturę, funkcjonowanie oraz stosunki ekonomiczno-społeczne. We współczesnym świecie nie ma jednej, wspólnej polityki gospodarczej (mimo postępujących procesów globalizacji). Zakres oraz kierunki jej realizacji zależą zarówno od uwarunkowań zewnętrznych danego kraju (np. sytuacji międzynarodowej, koniunktury na rynkach światowych, możliwości eksportowych i importowych, zadłużenia wobec zagranicy), jak i wewnętrznych (czynniki ustrojowo-systemowe, geograficzno-przyrodnicze, społeczne)².

Problemy, na które napotkały gospodarki państw wysoko rozwiniętych, takie jak wyhamowanie tempa wzrostu gospodarczego, rosnące zapotrzebowanie na ograniczone zasoby naturalne i starzenie się społeczeństw, oraz kryzys na rynkach finansowych, wymusiły wprowadzenie zmian w dotychczasowych założeniach polityki gospodarczej, w tym także w polityce Wspólnoty Europejskiej.

Zatwierdzona przez Komisję Europejską nowa strategia działania pt. *Europa 2020* jest długookresowym programem rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej, który zastąpił realizowaną od roku 2000 (i zmodyfikowaną pięć lat później) Strategię Lizbońską. W nowej strategii podkreślona została potrzeba wspólnego działania państw członkowskich na rzecz wychodzenia z kryzysu gospodarczego oraz wdrażania reform gospodarczych. W celu osiągnięcia powyższych założeń zaproponowano 3 podstawowe, wzajemnie wzmacniające się priorytety³:

1. rozwój inteligentny, czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
2. rozwój zrównoważony, czyli wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
3. rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu, czyli wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

¹ D. Kielczewski, *Zrównoważony rozwój – istota, interpretacje, związek ze społeczeństwem wiedzy*, (w:) B. Poskrobko (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2010, s. 15.

² B. Winiarski, *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 18-50.

³ *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji Europejskiej, Bruksela 2010, KOM (2010), s. 6-7.

Priorytet pierwszy, zalecający inteligentny rozwój oznacza zwiększenie roli wiedzy i innowacji jako sił napędowych w dalszym rozwoju Wspólnoty i poszczególnych państw członkowskich. Konieczne będzie więc podniesienie jakości edukacji, poprawa wyników działalności jednostek badawczych i ich silniejszy związek z praktyką gospodarczą, wspieranie transferu innowacji i wiedzy w Unii, pełne wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych. Oczekuje się, że działania te przyczynią się do zwiększenia wzrostu, tworzenia nowych miejsc pracy i rozwiązywania problemów społecznych w Europie.

W strategicznym dokumencie UE oddzielne, ważne miejsce znalazł zrównoważony rozwój. Wskazano w nim na konieczność budowy zrównoważonej i konkurencyjnej gospodarki, efektywnie korzystającej z zasobów środowiska przyrodniczego. Można to osiągnąć inwestując w nowe procesy i technologie, w tym technologie przyjazne środowisku, przyspieszając wprowadzanie inteligentnych sieci opartych na technologiach ICT, wykorzystując możliwości sieci obejmujących całą UE, a także wzmacniając przewagę konkurencyjną europejskiego biznesu, szczególnie sektora produkcji i MSP, oraz pomagając klientom docenić wartość efektywnego korzystania z zasobów środowiska. Oczekuje się, że dzięki takiemu podejściu Europa osiągnie cel, którym jest niskoemisyjna gospodarka ograniczonych zasobów.

Trzeci priorytet Europy 2020, czyli rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu oznacza wzmocnienie pozycji obywateli poprzez zapewnienie wysokiego poziomu zatrudnienia, inwestowanie w kwalifikacje, zwalczanie ubóstwa oraz modernizowanie rynków pracy, systemów szkoleń i ochrony socjalnej, aby pomóc ludziom przewidywać zmiany i radzić sobie z nimi oraz móc budować spójne społeczeństwo. Należy zauważyć, że priorytet ten także wpisuje się w założenia koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Realizacji wymienionych priorytetów służą wymierne cele, do jakich Wspólnota powinna zmierzać, podejmując działania wymienione w strategii *Europa 2020*. Są to⁴:

- wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat wynoszący 75%;
- nakłady na inwestycje w badania i rozwój stanowiące 3% PKB Unii;
- realizacja założeń „20/20/20” w zakresie klimatu i energii (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki);
- ograniczenie liczby osób przedwcześnie kończących naukę szkolną do 10% oraz zwiększenie liczby osób z młodego pokolenia z wyższym wykształceniem do co najmniej 40%;
- zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem o 20 mln.

Przyjęto założenie, że podstawowymi narzędziami, prowadzącymi do osiągnięcia wymienionych celów, będą opracowywane przez państwa członkowskie UE Krajowe Programy Reform oraz przygotowane przez KE „inicjatywy przewodnie”. Ich realizacja spoczywać będzie nie tylko na całej UE, państwach członkowskich, ale także na władzach regionalnych i lokalnych. Inicjatywy przewodnie dotyczą 7 obszarów działania. Są to⁵:

1. Unia innowacji – projekt służący poprawie warunków i dostępu do finansowania badań i innowacji, tak by innowacyjne pomysły przeradzały się w nowe produkty i usługi, które z kolei przyczynią się do tworzenia nowych miejsc pracy i poprawy wyników gospodarczych;
2. Młodzież w drodze – projekt zmierzający do poprawy wyników systemów kształcenia oraz ułatwiania młodzieży wejścia na rynek pracy;

⁴ *Europa 2020. Strategia, op. cit.*, s. 8.

⁵ Tamże, s. 9.

3. Europejska agenda cyfrowa – projekt na rzecz upowszechnienia szybkiego Internetu i umożliwienia gospodarstwom domowym i przedsiębiorstwom czerpania korzyści z jednolitego rynku cyfrowego;
4. Europa efektywnie korzystająca z zasobów – projekt mający na celu uniezależnienie wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów naturalnych, przejście na gospodarkę niskoemisyjną, większe wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, modernizację transportu oraz propagowanie efektywności energetycznej;
5. Polityka przemysłowa w erze globalizacji – projekt mający na względzie poprawę otoczenia biznesu oraz wspieranie rozwoju silnej i zrównoważonej bazy przemysłowej, przygotowanej do konkurowania na rynkach światowych;
6. Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia – projekt dotyczy modernizacji rynków pracy i wzmocnienia pozycji obywateli poprzez rozwój kwalifikacji przez całe życie w celu zwiększenia współczynnika aktywności zawodowej i lepszego dopasowania popytu do podaży na rynku pracy, między innymi dzięki mobilności siły roboczej;
7. Europejski program walki z ubóstwem – projekt na rzecz zapewnienia spójności społecznej i terytorialnej tak, aby korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego i zatrudnienia były szeroko dostępne, a osoby ubogie i wykluczone społecznie mogły żyć godnie i aktywnie uczestniczyć w życiu społeczeństwa.

Z zapisów strategii *Europa 2020* wynika, że głównym źródłem wzrostu gospodarczego ma być gospodarka oparta na wiedzy, przyjazna środowisku przyrodniczemu, efektywniej wykorzystująca dostępne zasoby, w dużym stopniu uwzględniająca potrzeby społeczne, i co ważne aktywizująca do działania społeczność lokalną.

Podkreślić należy, że szczególną rolę w zakresie sterowania zrównoważonym rozwojem powierzono polityce przemysłowej. Ponieważ wpływa ona na wszystkie sfery życia człowieka, czyli edukację, rynek pracy, kulturę, wypoczynek, sport i oczywiście środowisko przyrodnicze, to ona znajduje się obecnie na liście priorytetów Unii Europejskiej. Zakłada się, że skuteczna polityka przemysłowa przeloży się na wzrost gospodarczy i przyczyni do tworzenia nowych miejsc pracy, zwiększając wydajność europejskiej gospodarki. W realizacji założeń zrównoważonego rozwoju polityka przemysłowa łączy się z innymi politykami: polityką społeczną, konkurencji, innowacji czy nawet z polityką energetyczną⁶.

Wydaje się, że nowe podejście do polityki gospodarczej w dużo większym stopniu niż dotychczas, uwzględni założenia i cele zrównoważonego rozwoju, a poprzez polityki sektorowe, kieruje ich realizacją w praktyce gospodarczej.

Idea zrównoważonego rozwoju a założenia polityki gospodarczej w Polsce

Doświadczenia pokazują, że realizacja strategii zrównoważonego rozwoju jest możliwa jedynie przy aktywnej roli państwa. Oznacza to, że zrównoważony rozwój powinien leżeć u podstaw tworzenia wszelkich kompleksowych planów i prognoz rozwojowych oraz dokumentów strategicznych dla wszystkich segmentów gospodarki. Warto zauważyć, że obecnie w naszym kraju zdecydowana większość dokumentów rządowych, określających krótko- i długoterminowe plany rozwoju społeczno-gospodarczego nawiązuje

⁶ W. Nagórny, *Zrównoważony rozwój w polityce przemysłowej Unii Europejskiej*, (w:) D. Kielczewski (red.), *Implementacyjne aspekty wdrażania zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2011, s. 60-64.

do zrównoważonego rozwoju lub odnosi się do jego zasad. Dotyczy to także programów rozwoju lokalnego⁷.

Praktyczna realizacja strategii zrównoważonego rozwoju musi mieć charakter horyzontalny w stosunku do wszystkich polityk opracowywanych w kraju, a następnie systematycznie wprowadzanych w życie. W Polsce podstawowym dokumentem określającym cele i priorytety polityki rozwoju w perspektywie najbliższych lat oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić jest *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015* (SRK). Wskazano w niej na 6 priorytetów rozwojowych, tj.⁸:

1. wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki;
2. poprawę stanu infrastruktury technicznej i społecznej;
3. wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości;
4. budowę zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa;
5. rozwój obszarów wiejskich;
6. rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

W krajowym dokumencie strategicznym zapisano cele rozwoju społeczno-gospodarczego oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewniać. Realizacja wskazanych priorytetów ma doprowadzić do zmniejszenia istniejącego dystansu rozwojowego Polski wobec Unii Europejskiej. Można to osiągnąć bazując na nowoczesnej polityce rozwoju, odpowiadającej na wyzwania stawiane Europie przez strategię *Europa 2020*. Polityka ta powinna wykorzystywać pozytywne cechy polskiej gospodarki oraz duży potencjał społeczeństwa, czyli młode i wykształcone kadry, wysoką przedsiębiorczość, a także duży rynek wewnętrzny. Nowe podejście do polityki gospodarczej ma też przeciwdziałać pogłębianiu się dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych województw, tak by uniknąć marginalizacji najsłabiej rozwijających się regionów⁹.

Strategia... została opracowana przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju, czyli przy zachowaniu równowagi między celami gospodarczymi, społecznymi i wymogami środowiskowymi. Zwraca się w niej uwagę na konieczność przeprowadzenia zmian strukturalnych, zwłaszcza w celu podniesienia efektywności takich sektorów, jak górnictwo węgla kamiennego, energetyka, hutnictwo żelaza i stali, ciężka chemia, przemysł stoczniowy oraz tekstylny-odzieżowy, dostosowania tradycyjnych gałęzi przemysłu do wymogów ochrony środowiska i usunięcia szkód w środowisku spowodowanych ich działalnością w przeszłości¹⁰.

Warto zauważyć, że w *Strategii...* zwrócono także uwagę, iż zrównoważony rozwój wymaga ekoinnowacji produktowych, technologicznych i organizacyjnych. Istotne jest więc podejmowanie działań ograniczających koszty zewnętrzne w procesach przemysłowych. Służąc temu mają inwestycje oraz nowe rozwiązania organizacyjne i zarządcze. Współczesny przemysł, aby sprostać konkurencji na rynkach zagranicznych w szerszym zakresie niż dotychczas zamierza wprowadzać wyroby o wysokiej jakości i jednocześnie przyjazne środowisku, zarówno na etapie ich wytwarzania, jak i konsumpcji oraz składowania.

Strategia... nie jest dokumentem wymaganym przez Komisję Europejską, jednakże była podstawową przesłanką do opracowania *Narodowej Strategii Spójności (NSS)*, czyli *Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007 – 2013* wspierających wzrost gospodarczy

⁷ W. Nagórny, *Zrównoważony rozwój w polityce przemysłowej*, op. cit., s. 56.

⁸ *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006, s. 24, http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/polityka_rozwoju/srk/strony/strategia_rozwoju_kraju_2007_2015.aspx [dostęp: 12.04.2012].

⁹ *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, op. cit., s. 28.

¹⁰ Tamże, s. 31.

i zatrudnienie. W *Narodowej Strategii Spójności* określone zostały działania o charakterze rozwojowym, jakie Polska zamierza podjąć w zakresie promowania trwałego wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej¹¹.

Zarówno cele wskazane w SRK, jak i NSS mogą zostać osiągnięte jedynie przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. We współczesnej gospodarce, promowanie ścieżki zrównoważonego rozwoju, służy bowiem wzmocnieniu konkurencyjności gospodarki, zwłaszcza gospodarki nowoczesnej, opartej na wiedzy i innowacjach.

Gospodarka światowa budowana jest obecnie na rosnącej roli przemysłów wysokiej techniki, zasadniczej przebudowie sektorów tradycyjnych (schyłkowych – jak przemysł wydobywczy, hutnictwo), zastosowaniu technologii i usług informacyjnych, jak również na zapewnieniu sprawnej infrastruktury technicznej – energetyki, transportu, telekomunikacji. Motorem rozwoju gospodarczego jest sektor wysokiej techniki, zaś do dziedzin rozwijających się na świecie należą: biotechnologie (produkcja zdrowej żywności, ochrona zdrowia, ochrona środowiska), mikroelektronika, informatyka i telekomunikacja, technologie nowych materiałów, alternatywne i odnawialne źródła energii.

Obecnie w naszym kraju trwają przygotowania do opracowania *Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej* (NPRGN). Przystawienie gospodarki na niskoemisyjną, a więc ograniczenie emisji gazów cieplarnianych i innych substancji szkodliwych, uważa się, nie tylko za kluczowy krok w kierunku zapewnienia stabilnego środowiska, lecz także zrównoważonego rozwoju.

Istotą *Programu...* ma być zapewnienie korzyści ekonomicznych, społecznych i środowiskowych (zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju) płynących z działań zmniejszających emisję, osiąganych m.in. poprzez wzrost innowacyjności i wdrożenie nowych technologii, zmniejszenie energochłonności, utworzenie nowych miejsc pracy, a w konsekwencji sprzyjających wzrostowi konkurencyjności gospodarki. Aby zapewnić „rozwój gospodarki niskoemisyjnej przy zapewnieniu zrównoważonego rozwoju kraju” (cel główny Programu), konieczna będzie realizacja celów szczegółowych, za które uznano¹²:

- rozwój niskoemisyjnych źródeł energii,
- poprawę efektywności energetycznej,
- poprawę efektywności gospodarowania surowcami i materiałami,
- rozwój i wykorzystanie technologii niskoemisyjnych,
- zapobieganie powstawaniu oraz poprawa efektywności gospodarowania odpadami,
- promocję nowych wzorców konsumpcji.

Prace nad przygotowaniem NPRGN koordynują dwa resorty, tj. Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Środowiska. Ze względu na objęcie przez NPRGN całego obszaru życia społeczno-gospodarczego kraju, konieczne będzie zaangażowanie wszystkich resortów, i podległych im urzędów, instytucji i organizacji, w jego tworzenie. Poszczególne ministerstwa będą odpowiadały za przygotowanie elementów programu leżących w ich kompetencji.

NPRGN ma służyć przedsiębiorcom wszystkich sektorów gospodarki, samorządom gospodarczym i terytorialnym, organizacjom otoczenia biznesu oraz pozarządowym.

¹¹ *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie – Narodowa Strategia Spójności*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006, s. 9, <http://www.funduszezstrukturalne.gov.pl/NSS/Archiwum/nss/> [dostęp: 20.04.2012].

¹² *Założenia Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej*. Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Środowiska, Warszawa, sierpień 2011, s. 11-15, <http://www.mg.gov.pl/Bezpieczenstwo+gospodarcze/Narodowy+Program+Redukcji+Emisji+Gazow+Cieplarnianych> [dostęp: 02.05.2012].

Adresowany jest także bezpośrednio do każdego obywatela RP, w celu kształtowania właściwych postaw i spowodowania aktywności społecznej w tym zakresie.

Z założenia NPRGN ma być spójny z innymi programami rządowymi, ale przede wszystkim z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi, w tym z dokumentem *Polska 2030*, średniookresową strategią rozwoju kraju oraz z dziewięcioma strategiami horyzontalnymi, a w szczególności ze: *Strategią innowacyjności i efektywności gospodarki* (jest to dokument wiodący wobec NPRGN), strategią *Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko*, *Strategią rozwoju transportu*, *Strategią zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa oraz Krajową strategią rozwoju regionalnego*. Program będzie także spójny z celami pakietu klimatyczno-energetycznego, realizując ponadto wytyczne nowej strategii zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego Unii *Europa 2020*, a także przygotowywanej w ramach OECD *Strategii zielonego wzrostu* (OECD *Green Growth Strategy*). Przy opracowywaniu Programu uwzględniona zostanie ostateczna wersja Krajowego Programu Reform oraz inne polityki i strategie, w tym *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, *Polityka energetyczna Polski do 2030 roku*, *Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016* i inne dokumenty sektorowe¹³. Wydaje się więc, że koncepcja zrównoważonego rozwoju została dostrzeżona na szczeblu administracji publicznej i nareszcie znalazła odzwierciedlenie w licznych dokumentach i strategiach gospodarowania (choć w znacznym jest to związane z członkostwem Polski w UE). Na efekty nowej „zazielenionej” polityki gospodarczej trzeba jednak cierpliwie poczekać.

Podsumowanie

Zmiany zachodzące we współczesnym świecie, związane z globalizacją, ingerencją w środowisko przyrodnicze i kryzysem na rynkach finansowych, zmusiły do nowego spojrzenia na politykę gospodarczą Europy. Za jej przewagę konkurencyjną można uznać dążenie do budowy inteligentnej i zrównoważonej gospodarki, bazującej na nowych procesach i technikach, w tym technologiach przyjaznych środowisku. Również w dokumentach strategicznych naszego kraju znajdują się liczne odwołania do zasad zrównoważonego rozwoju, czyli równoważenia celów gospodarczych, społecznych i związanych z ochroną środowiska przyrodniczego.

Bibliografia

- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji Europejskiej, Bruksela 2010, KOM (2010).
- Kielczewski D., *Zrównoważony rozwój – istota, interpretacje, związek ze społeczeństwem wiedzy*, (w:) Poskrobko B. (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2010.
- Nagórny W., *Zrównoważony rozwój w polityce przemysłowej Unii Europejskiej*, (w:) Kielczewski D. (red.), *Implementacyjne aspekty wdrażania zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2011.
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie – Narodowa Strategia Spójności*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006, <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/NSS/Archiwum/nss/>

¹³ Założenia Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej, *op. cit.*, s. 9.

Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006, http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/polityka_rozwoju/srk/strony/strategia_rozwoju_kraju_2007_2015.aspx

Winiarski B., *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Założenia Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej, Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2011, <http://www.mg.gov.pl/Bezpieczenstwo+gospodarcze/Narodowy+Program+Redukcji+Emisji+Gazow+Cieplarnianych>

Sustainable Development in the Government Policy

Summary

A new approach to the economic policy in Europe involves creation of the sustainable economy based on knowledge and innovations, integrated with social, regional and environmental policies. The study attempts to determine whether the principles of sustainable development have been used in the economic policy of Poland and the European Union. An analysis of government documents leads to conclusion that the contemporary economic policy takes into account the ideas of sustainable development. It is considered to be an opportunity to improve efficiency of the economy and to increase Europe's competitiveness through dematerialisation of production and consumption, improved education and social development, and ultimately leading toward the low-carbon economy.

Key words: sustainable development, economic policy, industrial policy, innovation, economic well-being, quality of life.

JEL codes: Q01

Устойчивое развитие в государственных стратегиях и программах

Резюме

Новый подход в экономической политике Европы предполагает построение интеллигентной и устойчивой экономики, основанной на инновациях, интегрированной с социальной, региональной политикой и с политикой защиты окружающей среды. В разработке предприняли попытку выявить, были ли использованы и в каких областях экономической политики Европейского Союза и Польши принципы устойчивого развития. Анализ правительственных документов позволил выявить, что современная экономическая политика учитывает в своих предпосылках идеи устойчивого развития, видя в них шанс на повышение эффективности экономики и рост конкурентоспособности Европы путем дематериализации производства и потребления, улучшения условий обучения и развития общества, в конечном счете стремясь к низко-углеродной экономике.

Ключевые слова: устойчивое развитие, стратегия, экономическая политика, инновационность, качество жизни, благосостояние.

Коды JEL: Q01

Marta Krawczyk

Zachodniopomorska Szkoła Biznesu w Szczecinie

MORSKA ENERGETYKA WIATROWA JAKO ISTOTNY ELEMENT ZRÓWNOWAŻONEJ ENERGETYKI W EUROPIE

Streszczenie

Morska energetyka wiatrowa stanowi obecnie jeden z najszybciej rozwijających się sektorów energetyki odnawialnej. Przyczyniają się do tego z jednej strony m.in. uregulowania prawne, z drugiej zaś rozwój technologiczny. Zarówno powyższe czynniki, jak i pozostałe uwarunkowania wskazane w treści niniejszego artykułu pozwalają przypuszczać, że będzie ona odgrywała coraz większą rolę w rozwoju energetyki odnawialnej.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, energetyka, morska energetyka wiatrowa.

Kody JEL: Q42

Wstęp

Rozwój systemu energetycznego na świecie sięgający ostatnich 2-3 tysiącleci można podsumować starym przysłowiem „historia kołem się toczy”. Produkcja energii początkowo skupiona była na wykorzystaniu sił natury (np. wody, wiatru), by ostatecznie zostać oparta na węglu, ropie naftowej i gazie. Niemniej lata 70. XX wieku okazały się przełomowe i zaowocowały zmianą myślenia w sprawie roli państw i organizacji międzynarodowych w zakresie ochrony środowiska. Jedną z najistotniejszych zmian odwołuje się do sektora energetyki. Po raz kolejny człowiek postanowił wykorzystać w tym celu siły natury, wsparte nowoczesnymi technologiami, co pozwoliło, poprzez uzyskanie efektu synergii, na znaczny wzrost wydajności (w stosunku do pierwotnych technologii) produkowanej energii.

Jedną z gałęzi sektora energetyki odnawialnej, która w ostatnich kilku dziesięcioleciach przeżywa wyjątkowy rozkwit jest energetyka wiatrowa. Niemniej dopiero zastosowanie nowoczesnych technologii pozwoliło na pełniejsze wykorzystanie mocy wiatru poprzez: budowę nowoczesnych turbin wiatrowych, w tym na instalacje pierwszych morskich farm wiatrowych. Od tego momentu obserwuje się rozkwit morskiej energetyki wiatrowej i ciągły wzrost zainteresowania jej wykorzystaniem na całym świecie (USA, Chiny, Wielka Brytania, Niemcy)

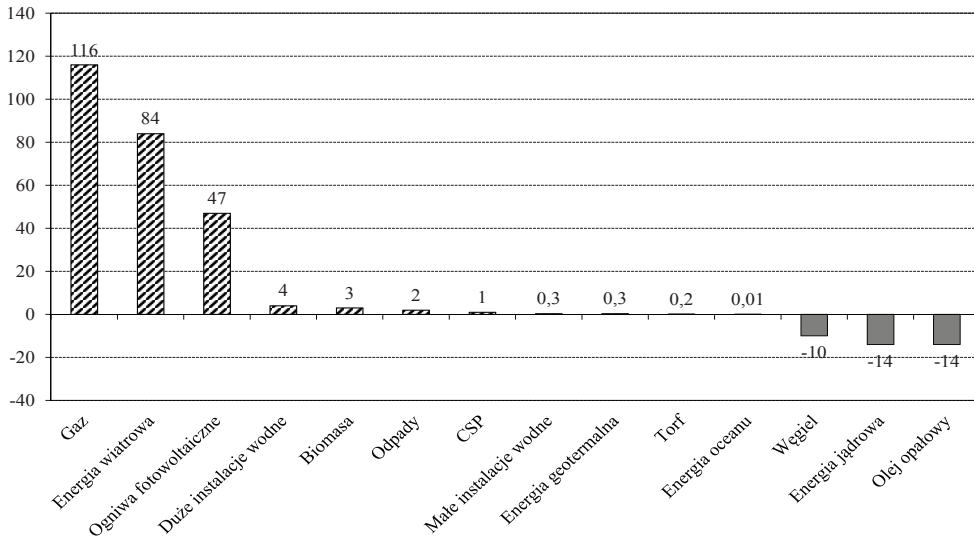
Celem rozważań jest analiza dynamiki produkcji i potencjału morskiej energetyki wiatrowej w Europie oraz wydajności instalacji wiatrowych w porównaniu do energii pochodzącej z innych źródeł, a także wskazanie w powyższym kontekście perspektyw rozwoju tego typu energetyki.

Morska energetyka wiatrowa na tle pozostałych źródeł energii

Energetyka wiatrowa jest w ostatnim dziesięcioleciu najszybciej rozwijającym się sektorem energetyki odnawialnej. Co więcej, prawodawstwo unijne (w tym przede wszystkim *Pakiet klimatyczno-energetyczny*) wspiera rozwój odnawialnych źródeł energii (OZE) przy jednoczesnym zmniejszaniu udziału energii pochodzącej ze źródeł konwencjonalnych (przede wszystkim węgla i oleju opałowego). Ponadto obserwuje się odchodzenie od energetyki jądrowej na rzecz OZE, zwłaszcza po katastrofie elektrowni atomowej Fokushima w Japonii. Potwierdzają to najnowsze statystyki przedstawione przez Europejskie Stowarzyszenie Energetyki Wiatrowej (por. wykres 1).

Wykres 1

Zmiany zainstalowanej mocy netto na terenie Unii Europejskiej w latach 2000-2011 (GW)

Źródło: *Wind in power. 2011 European statistics*, European Wind Energy Association, 2012, s. 8.

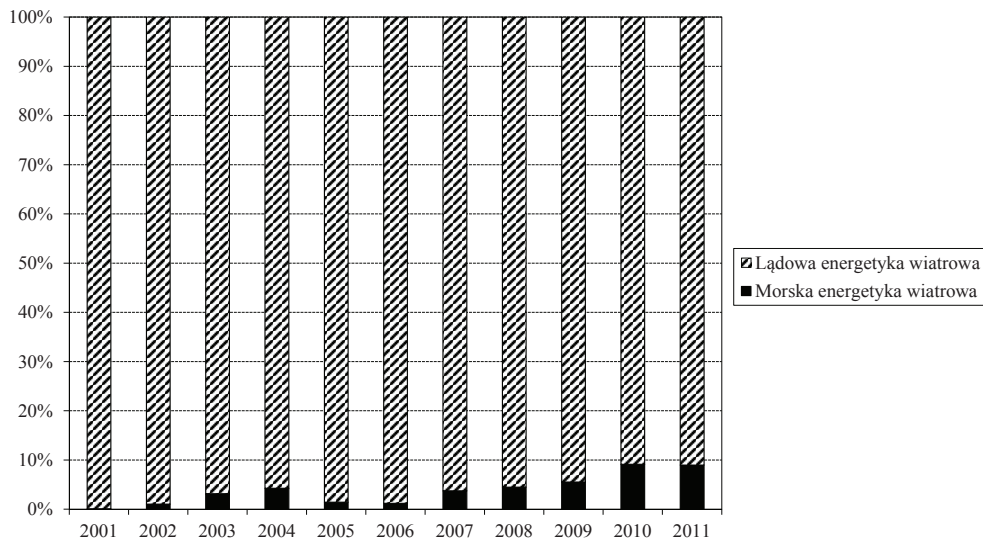
Znaczący wzrost instalacji wiatrowych dotyczy zarówno lądowej, jak i morskiej energetyki wiatrowej. W ostatniej dekadzie nie tylko ponad dwukrotnie zwiększyła się ilość nowych instalacji wiatrowych (z 4381 MW w 2000 roku do 9616 MW w 2011 roku), ale w efekcie nastąpił wzrost udziału energii morskiej w całkowitej ilości energii produkowanej w instalacjach wiatrowych (por. wykres 2).

Chociaż inwestycje w energetykę wiatrową pojawiają się na masową skalę, to nadal koszty jednostkowe wytwarzanej w ten sposób energii przewyższają koszty energii konwencjonalnej (por. wykres 3).

Przyczyn takiego stanu rzeczy należy szukać w krótkiej obecności technologii związanych z produkcją energii odnawialnej na rynkach energetycznych. Dlatego też kraje,

Wykres 2

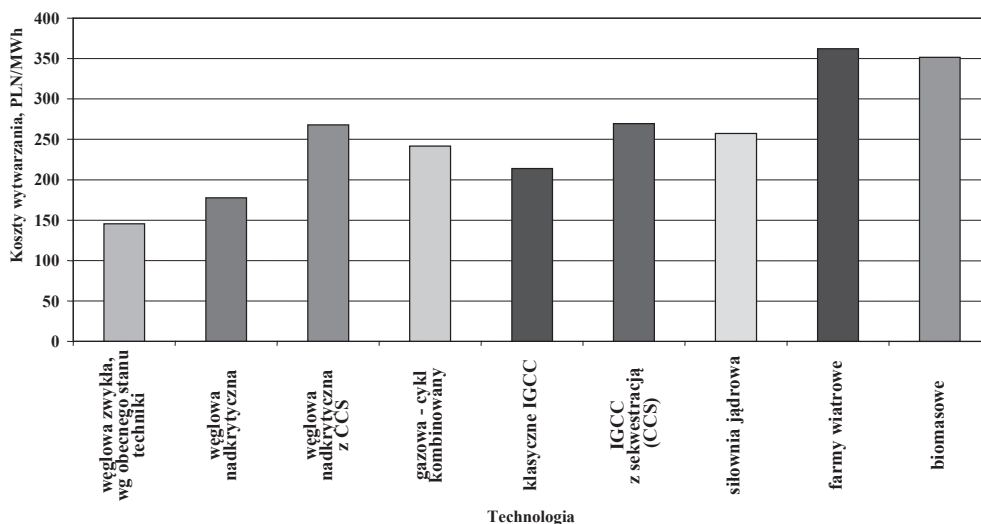
Udział energii morskiej i lądowej w całkowitej ilości produkowanej energii instalacjach wiatrowych w Europie (w %)

Źródło: jak w wykresie 1.

Wykres 3

Szacowane koszty jednostkowe wytwarzania energii elektrycznej (bez kosztów CO₂)

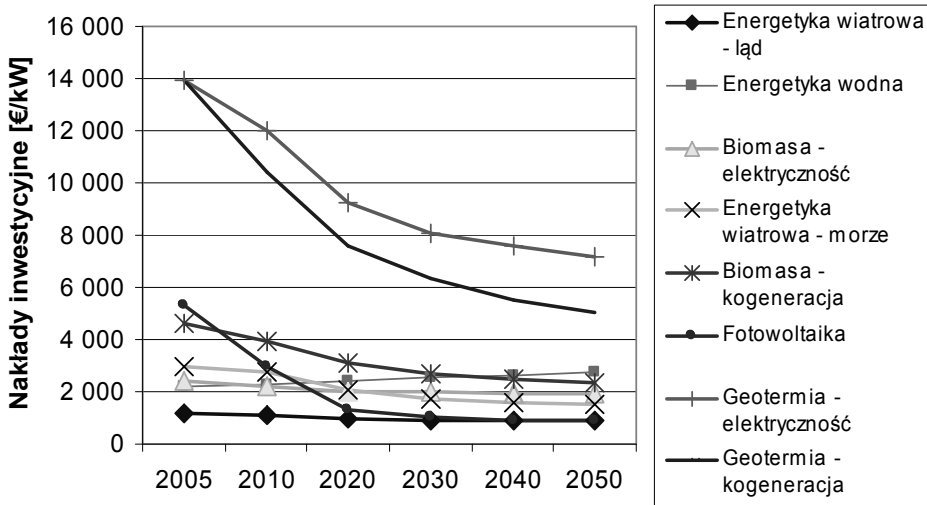

Źródło: *Potencjał efektywności energetycznej i redukcji emisji w wybranych grupach użytkowania energii Droga naprzód do realizacji pakietu klimatyczno-energetycznego*, Polski Klub Ekologiczny Okręg Górnośląski i Fundacja na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii, AKANT s.c., Katowice 2009, s. 32.

kóre dążą do wzrostu udziału morskiej energetyki wiatrowej w swoim pakiecie energetycznym, przygotowują systemy wsparcia dla potencjalnych inwestorów – począwszy od preferencyjnych kredytów na same turbiny, wsparcie przy przyłączaniu turbin do sieci aż po zagwarantowanie określonych cen zakup każdej wyprodukowanej na takiej farmie kWh energii. Niemniej głównym motorem napędzającym rozwój energetyki odnawialnej (w tym morskiej energetyki wiatrowej) są sankcjonowane prawem unijnym limity emisji CO₂. Wysokość limitów maleje odwrotnie proporcjonalnie do upływającego czasu, tzn. wysokość limitów zmniejsza się z każdym rokiem. Dodatkowo dostawcy energii muszą wykazać, że część ich dostaw pochodzi z ze źródeł odnawialnych (tzw. świadectwa pochodzenia). Taki system regulacji rynku jest niezbędny, gdyż w przeciwnym razie mało prawdopodobne wydaje się inwestowanie w kosztowną technologię. Z drugiej strony, rosnące koszty paliw (m.in. ropy naftowej) oraz koszty zakupu uprawnień do emisji CO₂ (zwłaszcza biorąc pod uwagę specyfikę polskiego rynku energetycznego) przyczynią się do wzrostu cen energii konwencjonalnej. Jednocześnie należy podkreślić, iż eksperci przewidują, że wraz z rozwojem technologicznym w kolejnych latach nastąpi obniżenie kosztów produkcji „zielonej” energii (por. wykres 4).

Wykres 4

Wysokości jednostkowych nakładów inwestycyjnych dla technologii odnawialnych wytwarzających energię elektryczną (w cenach stałych w EUR z 2005 r.)

Źródło: G. Wiśniewski (red.), *[R]ewolucja energetyczna dla Polski*, Greenpeace Polska, Warszawa 2008, s. 6.

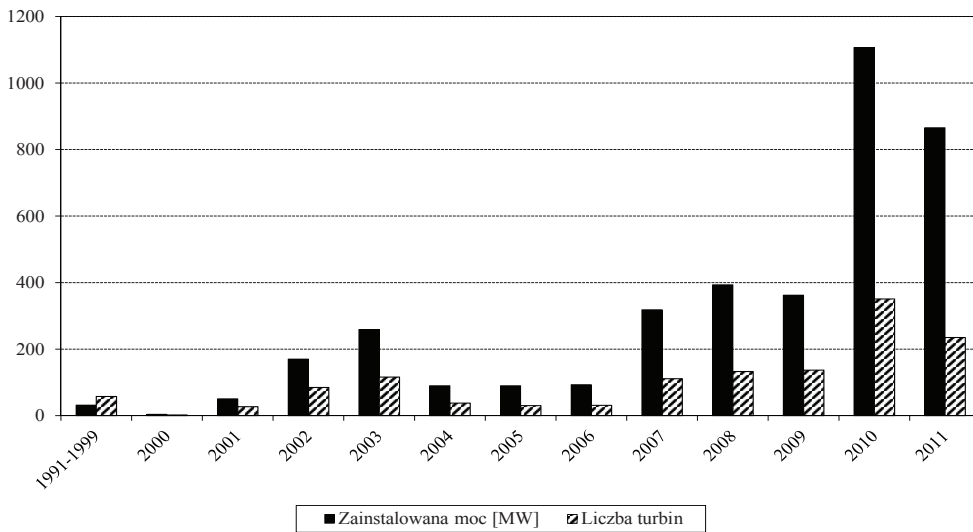
W powyższym kontekście wart podkreślenia jest fakt, że pierwsza morska farma wiatrowa została zbudowana dopiero w 1991 roku w Danii. W latach 90. XX wieku powstało w sumie tylko 5 farm wiatrowych zlokalizowanych w wyłącznej strefie ekonomicznej poniższych państw: Danii – 2, Holandii – 2 i Szwecji – 1. Całkowita zainstalowana w tym okresie moc wynosiła zaledwie 31,5 MW.

Dopiero po roku 2000 odnotowano wzrost w zakresie inwestycji w ten rodzaj energetyki wiatrowej. Szczególnie widoczny jest on od roku 2007, przede wszystkim w Niemczech i Wielkiej Brytanii, ale także w Belgii, Finlandii czy Norwegii, gdzie poczyniono pierwsze inwestycje w morską energetykę wiatrową. Dynamiczny wzrost zanotowano w 2011 roku, kiedy to liczba morskich farm wiatrowych wzrosła z 45 do 53 (a samych turbin z 1136 do 1371), a wielkość zainstalowanej mocy z 2946 MW w 2010 roku do 3813 MW w 2011 roku (por. wykres 5).

Wykres 5

Liczba turbin i wielkość zainstalowanej mocy w latach 1991-2011 (w MW)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Operational offshore wind farms in Europe*, European Wind Energy Association, 2010 oraz *Wind in power. 2011 European statistics*, European Wind Energy Association, 2012.

Przyczyn wzrostu inwestycji w morską energetykę wiatrową jest kilka. Należy tu wymienić przede wszystkim:

1. Rozwój technologiczny – w ciągu ostatniej dekady nastąpił znaczący rozwój zarówno rozmiarów samych turbin, jak i ich mocy. O ile średnia moc turbiny wiatrowej na morzu instalowanej w pierwszej połowie wynosiła około 0,5 MW, o tyle turbiny instalowane w ostatnich dwóch latach mają moc od 3 do 5 MW. Ponadto istotne zmiany dotyczą też głębokości i odległości od brzegu (por. tabela 1).
2. Wietrzność – przyjmuje się, że wietrzność na morzu (około 10 km od brzegu) jest średnio 25% większa niż na wybrzeżu¹.

¹ PROSPECTS FOR OFFSHORE WIND ENERGY, A report written for the EU (Altener contract XVII/4.1030/Z/98-395) by The British Wind Energy Association (BWEA), s. 9.

Tabela 1

Porównanie głębokości posadowienia i odległości od brzegu pierwszej morskiej farmy wiatrowej z farmami powstającymi współcześnie

Nazwa	Rok powstania	Głębokość wody (w m)	Odległość od brzegu (w km)
Vindeby	1991	2,5-5	2,5
BARD offshore 1	2010	40	100
Floating Hywind	2009	220	12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Operational offshore wind farms in Europe*, European Wind Energy Association, 2010.

3. Prawo unijne – zmiany dotyczą przede wszystkim coraz większego nacisku Unii Europejskiej na rozwój gospodarki niskoemisyjnej (m.in. wspomniany powyżej pakiet klimatyczno-energetyczny). Niemniej, pomimo tak dużego wzrostu inwestycji w morską energetykę wiatrową nie ma jednolitego prawa unijnego, które ułatwiłoby budowę międzynarodowych farm wiatrowych stanowiących europejską sieć morskich farm wiatrowych na morzach: Północnym i Bałtyckim².
4. Wzrost konkurencyjności – rozwój morskiej energetyki wiatrowej w zakresie technologii produkcji turbin wiatrowych, opiera się na firmach europejskich, które, chociaż prowadzą działalność na całym świecie, to swoje główne siedziby mają na naszym kontynencie. Stanowi to ogromna przewagę konkurencyjną w powyższym sektorze energetyki odnawialnej.
5. Wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego – produkcja energii, niezależnej od surowców, takich jak ropa czy gaz pozwala na uniezależnienie się od krajów w nią zamocnych, wykorzystujących swoją pozycję poprzez narzucenie wysokich cen lub szantaż polityczny.
6. Stworzenie wspólnego europejskiego rynku energetycznego – dotychczas, pomimo ambitnych planów stworzenia wspólnego rynku nie udało się urzeczywistnić tego pomysłu. W chwili obecnej największe szanse na rzeczywistą realizację, choć ze względów prawno-technologicznych dotyczy to raczej przyszłej dekady, mają właśnie wspomniane powyżej europejskie sieci morskich farm wiatrowych.
7. Rozwój regionów nadmorskich – produkcja morskich turbin wiatrowych oraz statków do ich transportu, montażu i serwisowania może stanowić impuls dla przemysłu stoczniowego, czego przykładem jest stocznia w Gdyni.
8. Mniejszy opór społeczny – morskie farmy wiatrowe (o ile posadowione są w takiej odległości od lądu, która nie wpływa na krajobraz stamtąd obserwowany) nie wzbudzają kontrowersji społecznych, jak to ma miejsce w przypadku instalacji lądowych.

Biorąc pod uwagę zarówno potencjał związany z wietrznością na morzu oraz potencjał technologiczny, ale także sprzyjające uwarunkowania polityczne, wzrost inwestycji w morską energetykę wiatrową mógłby być jeszcze większy. Jak wskazują dane Europejskiej Agencji Środowiska, nieograniczony rozwój morskiej energetyki wiatrowej przy uwzględnieniu poziomu postępu technologicznego pozwoliłby w 2030 roku na osiągnięciu poziomu rocznej produkcji rzędu 30 000 TWh³. Niemniej istnieją bariery, które w znacznym stopniu ograniczają potencjalnych inwestorów, tj. żegluga morska, rybołówstwo, cele

² Więcej na ten temat można znaleźć w dokumencie Komisji Europejskiej *Offshore Wind Energy: Action needed to deliver on the Energy Policy Objectives for 2020 and beyond*, 13.11.2008 COM(2008) 768 final.

³ *Europe's onshore and offshore wind energy potential. An assessment of environmental and economic constraints*, European Environment Agency, "EEA Technical Report" 2009, No. 6, s. 34.

związane z obronnością i bezpieczeństwem państwa, wydobywanie ropy i gazu, turystyka oraz ochrona środowiska (w tym włączenie części wód morskich do strefy Natura 2000). Jeśli uwzględnimy powyższą perspektywę, potencjał techniczny szacowany w perspektywie dwóch najbliższych dekad spada do 3.500 TWh⁴.

Przyszłość morskiej energetyki wiatrowej

Morska energetyka wiatrowa od kilku lat przeżywa widoczny rozkwit. Eksperti Europejskiego Stowarzyszenia Energetyki Wiatrowej przewidują, że w następnych latach nastąpi jeszcze szybszy rozwój tego rodzaju energetyki odnawialnej. Jak wskazują dane z 2011 roku (por. wykres 2) morska energetyka wiatrowa stanowi już przeszło 9% całej produkowanej energii wiatrowej, a w 2020 roku ma stanowić 28% całej produkowanej energii wiatrowej (około 40 GW). Jednocześnie średnia ilość rocznie zainstalowanej mocy ma wzrosnąć z prawie 1 GW w roku 2011 do 6,9 GW do końca tej dekady⁵. Powyższe ilości produkowanej energii mają pozwolić na zaspokojenie około 4-4,2% zapotrzebowania na energię elektryczną w Europie⁶.

Tak duże przyrosty zainstalowanej mocy będą możliwe wraz z rozwojem technologicznym dotyczącym samych turbin, tj. wzrostu ich mocy nawet do 10-20 MW, a także odległości od brzegu i głębokości na której będą instalowane (powyżej 60 km odległości i 60 m głębokości). Ważne są jednak dokładne pomiary wiatru, które pozwolą na zastosowanie optymalnych rozwiązań technologicznych w turbinach wiatrowych nowej generacji.

Ponadto przewiduje się znaczny wzrost zatrudnienia w sektorze morskiej energetyki wiatrowej – w ciągu następnej dekady ma zostać zatrudnionych przeszło 130 tysięcy osób, a ogólna liczba pracujących przy wytwarzaniu energii wiatrowej na morzu ma wynosić prawie 170 tysięcy. Do roku 2030 liczba zatrudnionych ma wynosić około 300 tysięcy (co będzie stanowiło około 62% wszystkich zatrudnionych w energetyce wiatrowej – morskiej i lądowej razem wziętych)⁷. Niemniej istotnym wyzwaniem jest wyszkolenie pracowników tego sektora o odpowiednich umiejętnościach technicznych (konstrukcja, produkcja, montaż i serwisowanie).

Tak znaczący rozwój sektora morskiej energetyki wiatrowej ma być spowodowany między innymi realizacją wspomnianych powyżej projektów europejskich sieci morskich farm wiatrowych. Powyższy plan, przewidziany na najbliższe 20 lat – do roku 2030 – przewiduje stworzenie międzynarodowych sieci przesyłowych – istotą ma być podłączanie farm wiatrowych znajdujących się w strefach ekonomicznych różnych państw do jednej sieci przesyłowej, co pozwoli na redukcję kosztów, a tym samym pozwoli na stworzenie międzykrajowych sieci przesyłowych. W chwili obecnej w projekcie wymienione są różne scenariusze dotyczące zarówno odnoszące się do samych morskich farm wiatrowych (ich wielkości i odległości od brzegu), jak i sposobu ich podłączenia, dlatego trudno jednoznacznie określić, który z nich zostanie ostatecznie zrealizowany⁸.

W 2011 roku także Polska dołączyła do grupy państw, które inwestują w morską energetykę wiatrową. Pozwoliła na to nowelizacja Ustawy o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej⁹. Najistotniejsza zmiana wiąże się z wy-

⁴ Tamże.

⁵ *Wind in our sails*, EWEA, 2011, s. 19.

⁶ Tamże, s. 22.

⁷ Tamże, s. 32.

⁸ Więcej na ten temat na stronie projektu, <http://www.offshoregrid.eu/>: tam także znajduje się pełny raport.

⁹ *Ustawa o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej z dn. 21 marca 1991* (Dz. U. z 1991 r. Nr 32, poz. 131).

dłużeniem okresu ważności pozwolenia dotyczącego budowy i eksploatacji sztucznych wysp, konstrukcji i urządzeń związanych morskimi farmami wiatrowymi z 5 do 30 lat (możliwość ich przedłużenia nawet o kolejne 20 lat). Należy także podkreślić fakt, że farmy muszą być zlokalizowane co najmniej 12 mil morskich od brzegu, co związane jest zarówno z ochroną krajobrazową, jak i obawą przed zmniejszeniem liczby turystów odwiedzających wybrzeże.

W sumie po wejściu w życie powyższych przepisów złożono aż 59 wniosków o łącznej wartości przekraczającej 400 mld zł. Na początku kwietnia 2012 roku zostało przyznane pierwsze pozwolenie na budowę morskiej farmy wiatrowej¹⁰. Przewiduje się, że do końca 2020 roku możliwości polskich sieci energetycznych pozwolą na przyłączenie 500 MW morskich farm wiatrowych¹¹.

Podsumowanie

Morska energetyka wiatrowa jest jedną z technologii przyszłości w rozwoju energetyki odnawialnej. Jej atutami są:

- niewyczerpywalne zasoby wiatru;
- bardzo niski stopień oddziaływań negatywnych na środowisko naturalne;
- rozwój technologii pozwalający na efektywniejsze wykorzystanie wiatru;
- rozwój obszarów nadmorskich;
- obniżanie kosztów produkcji energii;
- rozbudowa infrastruktury niezbędnej do produkcji, instalacji, przyłączenia;
- przesyłu i serwisowania turbin wiatrowych na morzu;
- uwarunkowania polityczno – prawne;
- brak zależności ceny energii wiatrowej od ceny paliw.

Wśród słabych stron eksperci wymieniają przede wszystkim trudności związane z technologią związane z posadowieniem samych turbin, jak i prowadzeniem sieci morskich, co przekłada się na wysokie koszty inwestycji. Dodatkowo obecnie jest jeszcze zbyt mało jednostek pływających umożliwiających budowę i serwisowanie turbin. Niemniej głównym hamulcem rozwoju morskiej energetyki wiatrowej jest nieodpowiednie ustawodawstwo (jak to miało miejsce w Polsce do połowy 2011 roku), lub niejasne rozwiązania w istniejącym prawie, co w stosunku do obowiązującej ustawy podnosi branża morskiej energetyki wiatrowej. Ponadto kończące się właśnie prace legislacyjne nad ustawą o OZE nie przynoszą nadziei na to, że powstanie wystarczający dla pokrycia luki finansowej system finansowania morskiej energetyki wiatrowej.

Bibliografia

Europe's onshore and offshore wind energy potential. An assessment of environmental and economic constraints, "EEA Technical Report" 2009, No. 6.

Offshore Wind Energy: Action needed to deliver on the Energy Policy Objectives for 2020 and beyond, Komisja Europejska, 13.11.2008 COM(2008) 768 final.

Operational offshore wind farms in Europe, European Wind Energy Association, 2010.

¹⁰ <http://www.rp.pl/arttykul/858719.html> [dostęp: 15.04.2012].

¹¹ <http://gramzielone.pl/energia-wiatrowa/2790/prezes-pse-operator-o-rozwoju-offshore> [dostęp: 15.04.2012].

Potencjał efektywności energetycznej i redukcji emisji w wybranych grupach użytkowania energii Droga naprzód do realizacji pakietu klimatyczno-energetycznego, PKEOG i FEWE, AKANT s.c., Katowice 2009.

PROSPECTS FOR OFFSHORE WIND ENERGY, A report written for the EU (Altener contract XVII/4.1030/Z/98-395) by The British Wind Energy Association (BWEA)

Ustawa o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej z dn. 21 marca 1991 (Dz. U. z 1991 r. Nr 32, poz. 131).

Wind in our sails, European Wind Energy Association, 2011.

Wind in power. 2011 European statistics, European Wind Energy Association, 2012.

Wiśniewski G. (red.), *[R]ewolucja energetyczna dla Polski*, Greenpeace Polska, Warszawa 2008.

<http://www.offshoregrid.eu/>

<http://www.rp.pl/artypul/858719.html>

<http://gramwzielone.pl/energia-wiatrowa/2790/prezes-pse-operator-o-rozwoju-offshore>

Offshore Wind Energy as an Important Element of Sustainable Energy Economics in Europe

Summary

Offshore wind energy economics is currently one of the fastest growing sectors of renewable energy economics. This is facilitated, on the one hand, *inter alia*, by regulations, and, on the other hand, by technological development. Both of these factors and other conditions specified in this article allow us to suppose that offshore wind energy economics will play an increasingly larger role in the development of renewable energy economics.

Key words: sustainable development, energy economics, offshore wind energy economics.

JEL codes: Q42

Оффшорная ветроэнергетика – существенный элемент устойчивой энергетики в Европе

Резюме

Оффшорная ветроэнергетика в настоящее время представляет собой один из быстрее всего развивающихся секторов индустрии возобновляемой энергии. Этому способствуют, с одной стороны, в частности, юридическое урегулирование, с другой же стороны – технологическое развитие. Как вышеуказанные факторы, так и остальные обусловленности, указанные в статье, позволяют предполагать, что она будет играть все большую роль в развитии индустрии возобновляемой энергии.

Ключевые слова: устойчивое развитие, энергетика, оффшорная ветроэнергетика.

Коды JEL: Q42

Hanna Kruk
Akademia Morska w Gdyni

ZRÓWNOWAŻONE LEŚNICTWO W POLSCE

Streszczenie

Celem rozważań jest przedstawienie wybranych aspektów zrównoważonego leśnictwa w Polsce. Koncepcja rozwoju zrównoważonego jest uwzględniana w różnych politykach sektorowych, w tym także w leśnictwie. Zrównoważone leśnictwo dotyczy odpowiedniego zarządzania lasami, ich odnawiania, ochrony, zachowania bioróżnorodności oraz równoczesnego wykorzystywania wielu usług (funkcji) lasów.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, zrównoważone leśnictwo.

Kody JEL: Q01, Q23

Wstęp

Koncepcja rozwoju zrównoważonego jest uwzględniana w różnych działach gospodarki, w tym także w leśnictwie. Ekosystemy leśne pełnią istotną rolę nie tylko w gospodarce, ale i jako element globalnego systemu przyrodniczego, między innymi ze względu na swoją rolę klimatotwórczą, glebotwórczą i glebochronną, udział w obiegu materii i energii, oczyszczanie powietrza atmosferycznego, regulację obiegu wody w przyrodzie. Lasy są także złożonymi ekosystemami, umożliwiającymi zachowanie różnorodności biologicznej¹. Stąd też duże znaczenie, jakie przykłada się do odpowiedniego zarządzania obszarami leśnymi, ich użytkowania, jak również utrzymania ich potencjału. Zakłada się, że zrównoważona gospodarka leśna obejmuje wszystkie funkcje lasów w ujęciu trzech wymiarów: ekonomicznego, ekologicznego i społecznego. Działania zmierzające do ekologizacji leśnictwa jak również włączenia kwestii społecznych do gospodarki leśnej w Polsce nasilają się od lat 90. XX wieku. Celem artykułu jest przedstawienie wybranych aspektów zrównoważonego leśnictwa w Polsce.

Rozwój trwały i zrównoważony lasów – założenia

Najczęściej, mówiąc o rozwoju zrównoważonym, przytacza się definicję pochodzącą z tzw. Raportu Brundtland, gdzie przyjęto, iż jest to „rozwój zaspokajający potrzeby obecnych pokoleń bez narażania zdolności przyszłych pokoleń do zaspokojenia ich potrzeb”². Zakłada się więc między innymi zachowanie zasobów środowiska przyrodniczego w taki sposób, aby zgodnie z zasadą sprawiedliwości, mogły z nich korzystać także przyszłe pokolenia.

¹ S. Czaja, A. Becla, *Ekologiczne podstawy procesów gospodarowania*, Wydawnictwo AE im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 156-157.

² M. Keiner: *Re-emphasizing sustainable development – the concept of “evolutionability”*, “Environment, Development and Sustainability” 2004, No. 6, s. 380.

Główne cele i składowe rozwoju zrównoważonego lasów zostały określone podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 roku. Przyjęto wówczas, że „zasoby leśne i obszary leśne powinny być zarządzane w sposób zrównoważony w celu zaspokojenia potrzeb społecznych, ekonomicznych, ekologicznych, kulturowych oraz duchowych obecnych i przyszłych pokoleń. Te potrzeby dotyczą produktów i usług leśnych, takich jak drewno i produkty drzewne, wody, pożywienie, pasze, leki, paliwa, domostwa, zatrudnienie, wypoczynek, schronienie dla dzikiej przyrody, różnorodność krajobrazowa, wchłanianie węgla, zbiorniki i wszystkie innych produkty leśne. Powzięte powinny zostać odpowiednie środki w celu ochrony lasów przed szkodliwym wpływem zanieczyszczeń, łącznie z zanieczyszczeniami pochodzącymi z powietrza, pożarami, *szkodnikami i chorobami w celu zachowania ich wielorakiej wartości*”³. Analizując tę definicję można wyodrębnić podstawowe elementy związane ze zrównoważonym leśnictwem: dostarczanie dóbr zaspokajających różnorodne potrzeby, sprawiedliwość międzypokoleniową, zachowanie różnorodności biologicznej i ochronę lasów. Za istotną, w świetle zmian klimatu, uznano także zdolność lasów do absorpcji CO₂.

W obowiązującej ustawie o lasach przyjęto następującą definicję trwale zrównoważonej gospodarki leśnej: „działalność zmierzająca do ukształtowania struktury lasów i ich wykorzystania w sposób i tempie zapewniającym trwałe zachowanie ich bogactwa biologicznego, wysokiej produktywności oraz potencjału regeneracyjnego, żywotności i zdolności do wypełniania, teraz i w przyszłości, wszystkich ważnych ochronnych, gospodarczych i socjalnych funkcji na poziomie lokalnym, narodowym i globalnym, bez szkody dla innych ekosystemów”⁴.

W założeniach przedstawionych w polityce ekologicznej Polski wymieniono dążenie do wprowadzania zasad zrównoważonego rozwoju we wszystkich politykach sektorowych, w tym właśnie w leśnictwie. W odniesieniu do wdrażania zrównoważonej gospodarki leśnej uwzględniono między innymi następujące cele: zwiększenie lesistości kraju, tworzenie korytarzy ekologicznych łączących kompleksy leśne, utrzymanie i odtworzenie retencji wód w lasach, dostosowanie składu gatunkowego lasów do siedlisk oraz zwiększanie bioróżnorodności⁵. Z kolei we wspomnianej już ustawie o lasach przyjęto, że gospodarka leśna powinna być prowadzona zgodnie z następującymi zasadami: ochrony lasów, ich trwałego zachowania, powiększania powierzchni lasów oraz trwałego, zrównoważonego wykorzystania wszystkich użyteczności (funkcji) ekosystemów leśnych⁶.

W tabeli 1 przedstawiono trzy wymiary rozwoju zrównoważonego leśnictwa w stosunku do gospodarczej i pozagospodarczej roli, jaką pełnią lasy a następnie – w odniesieniu do celów tego rozwoju.

Należy jednak zaznaczyć, iż w praktyce zrównoważone leśnictwo nie jest celem łatwym do osiągnięcia. Różne funkcje lasów i związane z nimi użyteczności mogą wykluczać się wzajemnie, co rodzi konflikty (np. między leśnikami a tzw. obrońcami przyrody⁷). Na problemy z rozwojem leśnictwa zwrócili także uwagę B. Nogalski i S. Klisz – wśród wielu problemów związanych ze współczesną gospodarką leśną wymienili oni kilka

³ Podano za:

<http://www.americanhardwood.org/pl/dlugotrwalosc/wlasciwa-gospodarka-lesna/czym-jest-zrownowazona-gospodarka-lesna/> [dostęp: 04.03.2012].

⁴ Art. 6, pkt. 1a) Ustawy z dnia 29 września 1991 roku o lasach. Tekst ujednolicony za: <http://isap.sejm.gov.pl> [dostęp: 04.04.2012].

⁵ *Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do 2016 roku*, MOŚ, Warszawa 2008, s. 15, 28-29. Za: <http://www.mos.gov.pl> [dostęp: 02.05.2012].

⁶ Art. 8 wspomnianej Ustawy o lasach.

⁷ Klasycznym przykładem jest tutaj długoletni konflikt dotyczący Puszczy Białowieskiej.

paradoksów, w tym, jak to określili „paradoks zyskowności i odpowiedzialności” oraz „paradoks rywalizacji i współpracy”. Ten pierwszy polega na konieczności uzyskiwania dochodów z produkcji leśnej z jednej strony, a z drugiej – zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego – społecznej odpowiedzialności, w tym współpracy z licznymi grupami interesu (choćby ze społecznościami lokalnymi. Drugi z wymienionych paradoksów także wiąże się ze współdziałaniem z interesariuszami, ale także z koniecznością rywalizacji oraz budowania przewagi konkurencyjnej⁸.

Tabela 1
Trzy wymiary zrównoważonego leśnictwa

Wymiar ekonomiczny	Wymiar ekologiczny	Wymiar społeczny
Rola środowiska leśnego		
Lasy jako źródła drewna i innych surowców (tzw. użytków ubocznych: zioła, grzyby, owoce, zwierzyna leśna itp.)	Lasy jako środowiska życia wielu organizmów (złożony ekosystem leśny, połączony zależnościami z innymi ekosystemami)	Rola środowiska leśnego w tworzeniu warunków bytowych (zdrowie, jakość życia, odpoczynek i rekreacja)
Lasy jako obszary wykorzystywane przez inne branże gospodarki (głównie turystyka)	Rola lasów w obiegu węgla i innych pierwiastków w przyrodzie oraz w przepływie energii	Estetyczna i kulturotwórcza rola lasów (malarstwo, literatura, rzeźba)
Cele zrównoważonej gospodarki leśnej		
Zaspokajanie potrzeb przy wykorzystaniu produktów pochodzących z lasów, rozwój branż przemysłu związanych z lasami	Ciągłe odtwarzanie zasobów leśnych, jak również powiększanie ich arealu poprzez zalesienia i odnowienia	Możliwość pracy dla mieszkańców danego regionu (gospodarka leśna, turystyka oraz zbiór tzw. użytków ubocznych) co wiąże się ze wzrostem dochodów ludności, poziomu zatrudnienia i zmniejszeniem ubóstwa
Zachowanie ekosystemów leśnych w dobrym stanie (ochrona przed zagrożeniami naturalnymi i antropogenicznymi)	Zachowanie najcenniejszych walorów przyrodniczych (ochrona przyrody)	Zwiększenie stopnia partycypacji społecznej wszystkich użytkowników lasów (współuczestnictwo w podejmowaniu decyzji)
Badania naukowe, monitoring stanu lasów oraz pozyskiwanie, zachowanie i wykorzystanie materiału reprodukcyjnego (nasiona, siewki) dla zwiększenia potencjału produkcyjnego i bioróżnorodności lasów	Zachowanie i odtwarzanie bioróżnorodności lasów (ekosystemów leśnych i towarzyszących im ekosystemów nieleśnych)	Rozwój edukacji dotyczący roli lasów, relacji ekosystemowych, gospodarki leśnej, budowanie świadomości ekologicznej

Źródło: opracowanie własne.

⁸ B. Nogalski, S. Klisz, *Paradoksy strategiczne współczesnego leśnictwa*, „Przegląd Organizacji” 2011, nr 6, s. 21-22.

Ekologizacja leśnictwa

Jedną z zasad rozwoju zrównoważonego jest zasada ekologizacji – zgodnie z nią, prowadzona gospodarka powinna być zintegrowana z celami ekologicznymi, czyli konieczne jest jej dostosowanie do pojemności środowiska i wymogów jego ochrony. W wypadku leśnictwa pojęcie to oznacza: zwiększenie lesistości państwa, renaturalizację obszarów leśnych (oraz nieleśnych, zlokalizowanych w kompleksach lasów, np. moczarów), prowadzenie zrównoważonej gospodarki leśnej (wraz z ciągłym jej doskonaleniem) oraz szeroko rozumianą ochronę lasów (przez zagrożeniami zdrowotnymi oraz pożarami)⁹.

Aby poprawić gospodarkę leśną i dostosować ją do wymogów rozwoju zrównoważonego, Dyrektor Generalny Lasów Państwowych wydał w 1995 roku Zarządzenie Nr 11 w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych, które w 1999 roku zostało zastąpione przez Zarządzenie nr 11 A. Oba zarządzenia były potocznie nazywane „zarządzeniami o ekologizacji leśnictwa” i odwoływały się do zasad rozwoju zrównoważonego. Przyjęto w nich, że gospodarka leśna ma być prowadzona w sposób pozwalający na: zachowanie różnorodności biologicznej lasów¹⁰, ich stanu zdrowia i żywotności¹¹ w sposób umożliwiający utrzymanie ich gospodarczej produktywności oraz czerpanie gospodarczych i społecznych korzyści z lasów. Ponadto założono konieczność ochrony gleb leśnych i zasobów wodnych w lasach (wód powierzchniowych i podziemnych) oraz zwiększania udziału lasów w globalnym bilansie węgla¹². Głównym celem wdrażania zarządzenia nr 11A jest „prowadzenie gospodarki leśnej na zasadach ekologicznych”. Przyjęto, że jest to warunek wszechstronnego wykorzystania lasów i trwałego zachowania ekosystemów leśnych¹³.

Założenia ekologizacji gospodarki leśnej w Polsce znalazły również swoje odzwierciedlenie w obowiązujących od 1 stycznia 2012 roku Zasadach hodowli lasu¹⁴. W dokumencie tym przyjęto również, iż hodowla lasów i prowadzona gospodarka jest podporządkowana głównemu celowi: zachowaniu istniejących lasów oraz zwiększaniu ich powierzchni poprzez „stopniowe osiągnięcie stanów równowagi dynamicznej w ekosystemach leśnych, kształtowanie pozaprodukcyjnych funkcji lasu oraz przyjaznych powiązań gospodarki leśnej z otoczeniem społeczno-gospodarczym [oraz] zapewnianie produkcji drewna i użytków nieдрzewnych”¹⁵. Tak więc dostosowanie funkcji produkcyjnej do warunków środowiskowych, nacisk kładziony na odtwarzanie naturalnych procesów w lasach są wyraźnie zaznaczone w kluczowym dokumencie stanowiącym podstawę do prowadzenia gospodarki leśnej w Polsce.

⁹ *II Polityka ekologiczna państwa*; <http://www.mos.gov.pl> [dostęp: 02.05.2012].

¹⁰ Wliczając w to utrzymanie i odtwarzanie: właściwego składu wiekowego drzewostanów, ich struktury wiekowej, struktury warstwowej (pięter) lasu, enklaw nieleśnych oraz stref przejściowych między lasami a innymi ekosystemami (tzw. ekotonu) oraz utrzymanie odpowiedniej populacji zwierzyny leśnej.

¹¹ Postuluje się wspieranie naturalnych procesów zachodzących w ekosystemach leśnych, w tym naturalnym odnowień lasu. W wypadku ochrony lasu preferowane są biologiczne i mechaniczne metody walki z zagrożeniami (szkodniki owadzie, grzyby patogenne) natomiast metody chemiczne mają być stosowane w ostateczności.

¹² *Wytyczne w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na zasadach ekologicznych*. Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 11A Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 11.05.1999; <http://www.lp.gov.pl> [dostęp: 02.05.2012].

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Jest to załącznik do Zarządzenia nr 53 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21.11.2011. Za: <http://www.lasy.gov.pl> [dostęp: 02.05.2012].

¹⁵ *Zasady hodowli lasu*, art. 2, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa 2012; <http://www.lasy.gov.pl> [dostęp: 02.05.2012].

Leśnictwo wielofunkcyjne jako element rozwoju zrównoważonego lasów

Coraz częściej kładzie się nacisk na równoczesne wykorzystywanie wielu funkcji lasów, a więc propaguje się tzw. leśnictwo wielofunkcyjne. Przyjmuje się, że „wielofunkcyjna gospodarka leśna powinna zapewniać możliwość trwałego i zrównoważonego pełnienia przez lasy wszystkich ich naturalnych funkcji i wzmacniać funkcje uznane dla danego obszaru za wiodące”¹⁶. Generalnie, wyróżnia się dwa typy lasów: produkcyjne i ochronne (różnego typu)¹⁷. W wypadku, gdy wiodącą jest funkcja gospodarcza, to użytkowanie lasu będzie zgodne z celami ekonomicznymi, podczas gdy w lasach ochronnych różnego typu prowadzone działania będą podporządkowane zachowaniu walorów przyrodniczych. Zawsze jednak przyjmuje się, że każdy typ lasu pełni różnorodne funkcje (gospodarcze i pozagospodarcze) i równie wszechstronnie powinien być wykorzystywany¹⁸.

Przejęcie z gospodarki leśnej opartej na funkcjach produkcyjnych (pozyskiwanie drewna) na model leśnictwa wielofunkcyjnego, zrównoważonego (uwzględniający wszystkie elementy ekosystemów leśnych i relacje zachodzące między nimi) wiąże się też z koniecznością uwzględnienia nie tylko funkcji ekologicznych i ekonomicznych, ale także i społecznych. Istotne są więc potrzeby społeczności lokalnych oraz innych grup interesu związanych ze środowiskiem leśnym (myśliwych, rolników, turystów i innych) i powinny być one brane pod uwagę przy planowaniu i prowadzeniu gospodarki leśnej zgodnie z zasadą partycypacji społecznej¹⁹.

Podsumowując można stwierdzić, że zrównoważone i wielofunkcyjne leśnictwo wiąże się z rozwojem wszystkich funkcji lasu, a więc połączeniem funkcji produkcyjnej z funkcjami pozaprodukcyjnymi (ochronną i społeczno-kulturową)²⁰. W praktyce oznacza to, że poza gospodarczymi, typowymi kompleksami leśnymi są też lasy naturalne (utrzymywane w niezmienionym lub mało zmienionym stanie – np. w parkach narodowych i rezerwach przyrody), ale także i plantacje, których zadaniem jest odciążenie typowych lasów z funkcji produkcyjnej (dostarczanie drewna)²¹.

Implementacja założeń rozwoju zrównoważonego do gospodarki leśnej

Za praktyczne wdrażanie założeń rozwoju zrównoważonego do gospodarki leśnej w Polsce można uznać:

1. przestrzeganie wytycznych Dyrektora Generalnego dotyczących ekologizacji leśnictwa (zarządzenie 11A) i *Zasad hodowli lasu*;
2. tworzenie obszarów chronionych w lasach i lasów ochronnych – chodzi tutaj nie tylko o takie obszary chronione jak parki narodowe, rezerwy przyrody, parki krajobrazowe, obszary Natura 2000 i inne, podobne, ale także powoływanie lasów ochronnych,

¹⁶ *Ibidem*, art. 7.

¹⁷ *Ibidem*, art. 6.

¹⁸ *Ibidem*, art. 7.

¹⁹ S. Kant, R.A. Berry: *Economics, sustainability and forest management*, (w:) S. Kant, R.A. Berry (red.), *Economics, sustainability and natural resources*, Springer Netherlands 2005, Vol. 1, s. 8-9.

²⁰ A. Kassenberg, *Gospodarka leśna a ekorozwój w perspektywie XXI wieku*, (w:) K. Rykowski (red.), *Trwały i zrównoważony rozwój lasów. Poglądy – opinie – kontrowersje*, IBL WN Askon, Warszawa 1998, s. 97.

²¹ K. Rykowski, *Trwały i zrównoważony rozwój lasów – zarys problematyki*, (w:) *Trwały i zrównoważony rozwój lasów...*, op. cit, s. 180-181.

- np. wodochronnych (w dolinach cieków wodnych, wokół zbiorników wodnych, jak również lasów chroniących zasoby wód podziemnych) i glebochronnych (lasy stabilizujące wyspy, osuwiska, wąwozy, zbocza wzniesień itp.), lasów rosnących wokół uzdrowisk (tzw. lasy uzdrowiskowe), ustanawianie ostoi zwierzyny, drzewostanów nasiennych²² oraz innych form lasów ochronnych²³;
3. powszechne stosowanie certyfikacji leśnej, w samym leśnictwie i branżach pokrewnych – w wypadku leśnictwa certyfikaty przyznaje się tym podmiotom, które przestrzegają tzw. zasad dobrej gospodarki leśnej dotyczących nie tylko zagospodarowania lasów, wykorzystania ich zasobów, prowadzenia plantacji, ale również zachowania bioróżnorodności, wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym i regionalnym, współpracy ze społecznością lokalną oraz respektowania praw pracowników leśnych²⁴;
  4. tworzenie leśnych kompleksów promocyjnych (LKP)²⁵ i odpowiednie gospodarowanie na ich obszarach – LKP to duże obszary leśne o różnorodnym składzie gatunkowym (i takich walorach przyrodniczych) tworzone w celu: prowadzenia badań naukowych, wdrażania nowych, innowacyjnych metod gospodarki leśnej, prowadzenia współpracy ze społecznością lokalną, a także promocji edukacji i wiedzy o środowisku leśnym²⁶;
  5. odpowiednie turystyczne zagospodarowanie lasów, które z jednej strony zwiększa ich atrakcyjność dla ruchu turystycznego i umożliwia odpoczywającym korzystanie z lasów, a z drugiej chroni lasy poprzez zwiększenie ich pojemności rekreacyjnej²⁷ oraz odpowiednie ukierunkowanie tego ruchu w taki sposób, aby zachować najcenniejsze fragmenty lasów przed zniszczeniem;
  6. odpowiednie łowieckie zagospodarowanie lasów – zachowanie odpowiedniej liczebności gatunków (zwłaszcza zwierzyny płowej) oraz równowagi między poszczególnymi gatunkami;
  7. zwiększanie lesistości, przy zachowaniu zgodności składu gatunkowego lasów z siedliskiem i bez wprowadzania obcych geograficznie gatunków, natomiast z jednoczesnym zachowaniem enklaw nieleśnych w lasach;
  8. powszechne wprowadzanie leśnictwa wielofunkcyjnego.

Konstatując można stwierdzić, iż zrównoważenie gospodarki leśnej w Polsce przejawia się na wiele różnych sposobów, które jednak uzupełniają się wzajemnie, stanowiąc jeden wspólny, spójny model zrównoważonego leśnictwa.

Podsumowanie

Zrównoważone leśnictwo w Polsce jest silnie nastawione na zwiększanie lesistości i renaturalizację lasów (odtworzenie i zachowanie właściwego składu gatunkowego, struktury wiekowej, struktury piętrowej lasów, stosunków wodnych), co sprzyja również zachowaniu bioróżnorodności. Wymiar społeczny (i kulturowy) pojawia się nieco rza-

²² Są to wyselekcjonowane drzewa lub ich skupiska, z których pobiera się materiał nasiennej wysokiej jakości, następnie wykorzystywany przy hodowli lasów.

²³ *Zasady hodowli lasu*, op. cit., art. 6.

²⁴ <http://www.wwf.pl> [dostęp: 28.04.2004], <http://www.fsc.pl> [dostęp: 19.02.2011], *Certyfikacja dobrej gospodarki leśnej*, broszura informacyjna, Związek Stowarzyszeń Grupa Robocza FSC-Polska, Kraków 2006.

²⁵ To polska koncepcja, mająca niewiele swoich odpowiedników w świecie. W Polsce są już 25 LKP.

²⁶ <http://www.lasy.gov.pl> [dostęp: 02.05.2012], art. 13 *Zasad hodowli lasu*.

²⁷ Pojęcie to jest związane natężeniem ruchu turystycznego, a ściślej, z presją turystyki na środowisko. Natężenie ruchu turystycznego powinno być takie, aby nie powodować degradacji ekosystemów leśnych.

dziej, najczęściej dotyczy on powszechnego dostępu do lasów, użytkowania lasów (zbiór ziół, owoców runa), ich zagospodarowania dla potrzeb turystyki i rekreacji. Kwestie społeczne (partycypacja, uwzględnianie potrzeb społeczności lokalnych, poprawa jakości ich życia) są także traktowane jako nieodłączny element związany z zarządzaniem leśnymi kompleksami promocyjnymi oraz warunek konieczny przyznania odpowiednich certyfikatów dobrej gospodarki leśnej.

Generalizując, można stwierdzić, że proces równoważenia gospodarki leśnej, jest dość skomplikowany, wiąże się z wieloma różnorodnymi kwestiami i problemami dokonywania wyborów, których skutki mają charakter długookresowy (ze względu na sam czas hodowli kolejnych pokoleń lasu). Wielofunkcyjne, zrównoważone gospodarcze wykorzystanie lasów łączy się z występowaniem lasów gospodarczych czy plantacji, ale również obszarów chronionych, oraz odpowiednią hodowlą i urządzeniem jednych i drugich. Znaczącą rolę odgrywają tutaj strategie rozwoju leśnictwa i odpowiednio dobrane zasady hodowli lasów a na poziomie lokalnym – operatu (plany) urządzenia lasu. Ekologizacja gospodarki powinna być prowadzona w oparciu o badania naukowe i inwentaryzację przyrodniczą, gdyż skutki błędnych decyzji będą obciążały przyszłe pokolenia.

Bibliografia

- Czaja S., Becla A., *Ekologiczne podstawy procesów gospodarowania*, Wydawnictwo AE im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 2002.
- Kant S., Berry R.A., *Economics, sustainability and forest management*, (w:) Kant S., Berry R.A. (red.), *Economics, sustainability and natural resources*, “Springer Netherlands” 2005, Vol. 1.
- Kassenberg A., *Gospodarka leśna a ekorozwój w perspektywie XXI wieku*, (w:) Rykowski K. (red.), *Trwały i zrównowazony rozwój lasów. Poglądy – opinie – kontrowersje*, Instytut Badawczy Leśnictwa, WN Askon, Warszawa 1998.
- Keiner M., *Re-emphasizing sustainable development – the concept of “evolutionability”*, “Environment, Development and Sustainability” 2004, No. 6.
- Nogalski B., Klisz S., *Paradoksy strategiczne współczesnego leśnictwa*, „Przegląd Organizacji” 2011, nr 6.
- Rykowski K., *Trwały i zrównowazony rozwój lasów – zarys problematyki*, (w:) Rykowski K. (red.), *Trwały i zrównowazony rozwój lasów. Poglądy – opinie – kontrowersje*, Instytut Badawczy Leśnictwa, WN Askon, Warszawa 1998.
- Certyfikacja dobrej gospodarki leśnej*, broszura informacyjna, Związek Stowarzyszeń Grupa Robocza FSC-Polska, Kraków 2006.
- Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do 2016 roku*, Ministerstwo Ochrony Środowiska, Warszawa, 2008, <http://www.mos.gov.pl>
- II Polityka ekologiczna państwa*, <http://www.mos.gov.pl>
- Wytyczne w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na zasadach ekologicznych*. Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 11A Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 11.05.1999, <http://www.lp.gov.pl>
- Zasady hodowli lasu*, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa 2012, <http://www.lasy.gov.pl>
- Ustawa z dnia 29 września 1991 roku o lasach. Tekst ujednolicony za: <http://isap.sejm.gov.pl>
<http://www.americanhardwood.org/pl/dlugotrwalosc/wlasciwa-gospodarka-lesna/czym-jest-zrownowazona-gospodarka-lesna/>

<http://www.wwf.pl>

<http://www.fsc.pl>

<http://www.lasy.gov.pl>

Sustainable Forestry in Poland

Summary

The aim of the article is to present the chosen aspects of sustainable forestry in Poland. The idea of sustainable development is taken into consideration in many sector policies, including forestry. The sustainable forestry concerns an appropriate forests management, their renovation, protection, preserving the biodiversity and a simultaneous use of many forest's services (functions).

Key words: sustainable development, sustainable forestry.

JEL codes: Q01, Q23

Устойчивое лесоводство в Польше

Резюме

Цель рассуждений – представить избранные аспекты устойчивого лесоводства в Польше. Концепция устойчивого развития учитывается в разных секторных политиках, в том числе в лесоводстве. Устойчивое лесоводство касается соответствующего управления лесами, их обновления, защиты, сохранения биоразнообразия, а также параллельного использования многих услуг (функций) лесов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивое лесоводство.

Коды JEL: Q01, Q23

Barbara Kryk
Uniwersytet Szczeciński

JAKOŚĆ ŻYCIA W KONTEKŚCIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie

Jakość życia jest zarówno celem, jak i efektem zrównoważonego rozwoju. Istotne jest zatem doskonalenie sposobów pomiaru realizacji tego celu – osiągnięcia odpowiednio wysokiej jakości życia. Z tego względu w artykule przedstawiono istotę jakości życia w kontekście zrównoważonego rozwoju oraz wybrane syntetyczne wskaźniki jej pomiaru.

Słowa kluczowe: jakość życia, wskaźniki syntetyczne.

Kody JEL: I3, Q56

Wstęp

Właściwie do połowy XX wieku jakość życia nie była przedmiotem rozważań ekonomicznych, które koncentrowały się na wzroście, rozwoju ekonomicznym czy dobrobycie społecznym. Była to raczej kategoria socjologiczna czy psychologiczna. Jakość życia, jako pojęcie ekonomiczne, pojawiła się w dyskusjach dopiero w drugiej połowie XX wieku wzbudzając ogromne zainteresowanie. Dyskusje o niej nabrały jeszcze większego znaczenia, gdy jakość życia stała się jednym z nadrzędnych celów zrównoważonego rozwoju. Zauważono również, że kategoria ta, ze względu na swój interdyscyplinarny charakter, pozwala określić wielowymiarowy poziom samorealizacji człowieka, przez co bardzo dobrze wpisuje się w kontekst koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Wraz z nadaniem kategorii jakości życia charakteru ekonomicznego i przypisaniem jej roli celu (a zarazem efektu) zrównoważonego rozwoju, jeszcze większego znaczenia nabrał problem jej pomiaru. Prowadzone są liczne badania jakości życia. Próbuje się również udoskonalać istniejące wskaźniki do pomiaru jakości życia i konstruować nowe. Pomimo tego, jakość życia jako kategoria badawcza, nadal ma przed sobą wiele problemów do rozwiązania dotyczących zarówno samej istoty, jak i parametrów służących jej pomiarowi. Z tego względu celem niniejszego opracowania jest przedstawienie istoty jakości życia w kontekście zrównoważonego rozwoju oraz wybranych syntetycznych wskaźników do jej pomiaru, obrazujących rozwój badań w tym zakresie.

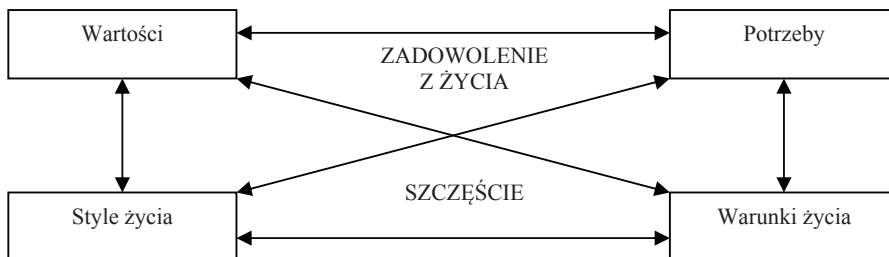
Teoretyczne aspekty jakości życia w kontekście zrównoważonego rozwoju

Jakość życia to bardzo złożona kategoria o trudnym do określenia zakresie. B. Poskrobko wskazuje, że jakość życia (powiązana ze szczęściem i zadowoleniem z życia) powinna być traktowana jako relacja między wartościami, stylami życia, potrzebami i warunkami

życia (por. schemat 1)¹. Każdy z wymienionych elementów jakości życia ma swój wymiar obiektywny, ale jej ocena zależy od subiektywnego systemu wartości oraz odczuć, co do stopnia zaspokojenia własnych potrzeb i aspiracji.

Schemat 1 Elementy jakości życia

Źródło: B. Poskrobko, *Ku ekonomii zrównoważonego rozwoju*, w: *Obszary badań nad trwałym i zrównoważonym rozwojem*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2007, s. 13.

Jakość życia może być rozumiana jako kategoria przeciwstawna ilości. Jako jedna z podstawowych kategorii filozoficznych może oznaczać pewną właściwość, rodzaj, gatunek, wartość, albo też cechę lub zespół cech wyróżniających posiadający ją przedmiot od innych przedmiotów, jak również cechę (lub zespół cech) istotnych ze względu na pewne stosunki oddziaływania przedmiotu z otoczeniem oraz ze względu na jego wewnętrzną strukturę². Jakość może być również rozumiana jako pewna własność doznawana za pomocą zmysłów. W tym aspekcie pojawiają się trudne do rozstrzygnięcia kwestie naukowej obiektywności kategorii jakości, problem obiektywności procesów poznania oraz wartości poznawczej samych wrażeń zmysłowych. Występowanie tych problemów jest związane ze zróżnicowaną i złożoną naturą obiektów. Opisana ona może być za pomocą wartości wielu cech, z tego względu jakość można uznać za cechę złożoną, nie poddającą się prostej charakterystyce³. Zatem, jakość może być pojęciem określającym naturę obiektu, a także pewne pozytywne lub negatywne oceny wybranych cech lub też całych analizowanych obiektów. To dualne podejście do jakości życia powoduje, że w badaniach spotykamy dwa wymiary jakości⁴:

- komparatywny, oceniający, wartościujący (wyższa, niższa jakość życia; niski, wysoki poziom jakości życia);
- deskryptywny, opisowy (inna jakość życia, różne jakości życia).

Opisowa interpretacja jakości życia jest punktem wyjścia do formułowania pojęć pochodnych o charakterze oceniającym, tj. obiektywnej i subiektywnej jakości życia. Wyznacza bowiem obszary obserwacji poprzez określenie zbioru cech oraz dziedzin (sfer,

¹ B. Poskrobko, *Ku ekonomii zrównoważonego rozwoju*, (w:) *Obszary badań nad trwałym i zrównoważonym rozwojem*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2007, s. 13.

² *Wielka Encyklopedia Powszechna*, PWN, t. 5, Warszawa 1965, s. 281.

³ T. Borys, *Kwalimetria. Teoria i zastosowania*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1991, s. 17.

⁴ T. Borys, *Ilość a jakość – kilka refleksji po latach*, (w:) A. Iwasiewicz (red.), *Między liczą a treścią*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2000.

podzbiorów cech) wyznaczających globalną jakość życia (pełne pole obserwacji) i częściowe jakości życia (dziedzinowe pole obserwacji), a także tworzenia na tej podstawie syntetycznych lub zdezagregowanych (subsintetycznych lub jednowymiarowych) miar jakości życia⁵.

W literaturze przedmiotu można spotkać, co najmniej siedem różnych układów dziedzin (podzbiorów cech) uwzględnianych przy określaniu deskryptywnej jakości życia⁶. Mianowicie:

- 1) dwie subagregatowe (czy subglobalne) jakości życia – typu „mieć” i typu „być”;
- 2) trzy dziedzinowe jakości życia – społeczną, ekonomiczną i środowiskową (lub środowiskową, ekologiczną), z możliwością wyróżnienia dziedziny czwartej – instytucjonalnej (instytucjonalną jakość życia);
- 3) sześć dziedzinowych jakości życia – rodzinną, somatyczną, psychiczną, środowiskową, siedliskową i zawodową⁷;
- 4) siedem dziedzinowych jakości życia (według grup potrzeb) w metodzie genewskiej – wyżywienie, mieszkanie, zdrowie, wykształcenie, rekreacja, zabezpieczenie społeczne i zagospodarowanie materialne⁸;
- 5) dziewięć dziedzinowych jakości życia – dochody i wydatki ludności, zagrożenie ubóstwem i ubóstwo, warunki mieszkaniowe, bezrobocie, zdrowie i jego zagrożenie, edukacja, bezpieczeństwo, środowisko naturalne i styl życia⁹;
- 6) trzynaście dziedzinowych jakości życia według Campbella – małżeństwo i życie rodzinne, zdrowie, sąsiedztwo, przyjaciele i znajomi, życie w USA, miejsce zamieszkania, mieszkanie, praca zawodowa i domowa, czas wolny, wykształcenie i jego przydatność oraz bezpieczeństwo finansowe¹⁰;
- 7) szesnaście dziedzinowych jakości życia według GUS – dzieci (satysfakcja z własnych dzieci), życie osobiste, zdrowie, samopoczucie psychiczne, sąsiedzi, posiadanie przyjaciół, praca zawodowa, prowadzenie gospodarstwa domowego, miejsce zamieszkania, warunki mieszkaniowe, sposób spędzania wolnego czasu, ilość wolnego czasu, sytuacja materialna i realizacja zasad demokracji w kraju¹¹.

Przedstawione klasyfikacje sfer jakości życia nie wyczerpują możliwych podejść do specyfikacji dziedzin opisujących zakres jakości życia. Jednakże z punktu widzenia koncepcji zrównoważonego rozwoju najbardziej kompleksowe (a zarazem najbardziej syntetyczne) wydaje się ujęcie E. Allardta, który wyróżnia 3 składniki jakości życia¹²:

1. „mieć” (*having*), odnosi się do sfery materialnej,
2. „być” (*being*), odnosi się do sfery psychicznej, emocjonalno-mentalnej,
3. „kochać” (*loving*), odnosi się do sfery duchowej i uczuć.

⁵ T. Borys, *Jakość życia a zrównoważony rozwój. Relacje i pomiar*, (w:) F. Piontek (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony. Teoria i kształcenie*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 81.

⁶ T. Borys, *Jakość życia jako integrujący rodzaj jakości*, (w:) *Jakość życia w perspektywie...*, op. cit., s. 11-13 oraz B. Kryk, K. Włodarczyk-Śpiewak, *Wybrane aspekty jakości życia na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, (w:) D. Kopycińska (red.), *Zachowania rynkowe gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w okresie transformacji systemowej w Polsce*, Print Group, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2006.

⁷ R. Kolman, *Próba wartościowania jakości życia*, (w:) *Kwalitologia, lepsza jakość życia*, NOT, Gdańsk 1977.

⁸ J. Drewnowski, W. Scott, *The Level of Living Index*. Report, UNRISD 1966, No. 4; J. Drewnowski, *Studies in the Measurement of Level of Living and Welfare*, UNSRID 1970.

⁹ *Polska 2025. Długofalowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*, CS, Warszawa 2000.

¹⁰ A. Campbell, *Subjective measures of well-being*, „American Psychologist” 1976, No. 2.

¹¹ J. Maciaszek, *Metody oceny jakości życia*, (w:) T. Wawak (red.), *Spoleczna, ekonomiczna i konsumencka ocena jakości*, EJB, Kraków, 1997.

¹² E. Allardt, *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*, (w:) M.A. Nassbaum, A. Sen (eds), *The Quality of Life*, Oxford University Press, Oxford 1993.

Ad. 1. *Having* – dotyczy zaspokajania potrzeb właściwych pojęciu poziomu życia i odnosi się do szeroko rozumianej sfery posiadania i konsumowania dóbr materialnych. Bardzo dobrze ten składnik objaśnił E. Fromm, który wyróżnił dwa rodzaje posiadania: funkcjonalne i charakterologiczne. „Mieć” funkcjonalne obejmuje naturalną potrzebę posiadania rzeczy, które są niezbędne do funkcjonowania w społeczeństwie. Są to podstawowe potrzeby związane z posiadaniem środków do życia, mieszkania, odzieży pożywienia. Takie posiadanie jest racjonalne i usprawiedliwione, można wręcz powiedzieć w granicach rozsądku, ale bez marnotrawstwa oraz nadmiernej czy zbędnej konsumpcji. Natomiast „mieć” charakterologiczne wyraża się poprzez typ osobowości zorientowanej na posiadanie na własność. Osoba o takim typie osobowości nigdy nie ma dosyć, posiadając dużo, chce posiadać jeszcze więcej¹³, ale wbrew pozorom nie zaspokoi w ten sposób prawdziwych potrzeb i nie osiągnie satysfakcji z życia. Takie zachowanie może świadczyć o pewnym zaburzeniu zdrowia psychicznego.

Ad. 2. *Being* – dotyczy warunków egzystencji określonej przez zaspokojenie takich potrzeb jak zdrowie, warunki bezpieczeństwa osobistego, samorealizacja, działania relaksacyjne, praca przynosząca przyjemność, obcowanie z naturą itp. Oznacza zatem integrację ze społecznością, w której żyjemy oraz życie w harmonii z naturą.

Ad. 3. *Loving* – odnosi się do sfery stosunków międzyludzkich różnego typu (np. miłość, przyjaźń, solidarność), czyli do potrzeby utrzymywania satysfakcjonujących związków z innymi ludźmi. Zaspokojenie potrzeb w tej kategorii można osiągnąć poprzez zawieranie przyjaźni, koleżeństwa, znajomości w pracy, społeczności lokalnej, organizacjach, stowarzyszeniach, podtrzymywanie związków rodzinnych.

W dotychczasowych, „tradycyjnych” badaniach jakości życia najczęściej wyróżniano 2 podejścia. Jedno uwzględnia jakość typu „mieć” i „być”, drugie - obok „mieć” i „być” - uwzględnia jakość typu „kochać”. Jeżeli istniała przewaga jakości „mieć” to mówimy o dobrobycie (*welfare*) mierzonym za pomocą wskaźników ekonomicznych, faktycznie tylko jednego – pieniądza, dlatego też można go było badać na każdym poziomie i w każdej szerokości geograficznej. Przez lata skupiano się właśnie na takim pomiarze jakości życia, co okazało się niewystarczające, gdy dostrzeżono, że wzrost dobrobytu materialnego i przekroczenie punktu względnego zaspokojenia potrzeb wcale nie musi powodować wzrostu pomyślności (*well-being*) Natomiast, jeżeli w badaniach jest przewaga jakości „być” to mówimy o dobrostanie (pomyślności¹⁴). Ta sfera jakości jest bardzo ważna z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju, gdyż jak już wspomniano, dotyczy również kontaktów z naturą i zachowania środowiska przyrodniczego w odpowiednim stanie teraz i w przyszłości, czyli obejmuje elementy ekologiczne jakości życia. Dlatego istotne jest propagowanie stylu i modeli życia nastawionych na „być”. Biorąc to pod uwagę w najszerszym i najbardziej ogólnym znaczeniu można powiedzieć, że z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju jakość życia obejmuje elementy ekonomiczne, społeczne i ekologiczne. Zatem w kontekście koncepcji zrównoważonego rozwoju chodzi o holistyczną jakość życia (zarówno w wymiarze obiektywnym, jak i subiektywnym), czyli o zbalansowanie tych trzech elementów (mieć, być i kochać) w sposób niepowodujący degradacji środowiska przyrodniczego. Jeżeli te elementy pozostają w równowadze, to można osiągnąć stan harmonii zbliżony do ideału (równowagi).

Do pomiaru jakości życia, uwzględniającej elementy mieć, być i kochać, E. Allardt zaproponował kilka ogólnych wskaźników, które przedstawiono w tabeli 1.

¹³ E. Fromm, *Mieć czy być*, Klub Otrycki, Warszawa 1989.

¹⁴ Pomyślność jest pojęciem psychologicznym i socjologicznym i jako takie wymaga badania przeżyć, odczuć, osądów poszczególnych jednostek, przez co jest trudniejsze do zmierzenia.

Tabela 1
Rodzaje wskaźników pomiaru jakości życia

Typ jakości	Potrzeby	Wskaźniki obiektywne	Wskaźniki subiektywne
Jakość typu „mieć”	Materiałne i środowiskowe	Wskaźniki związane z poziomem życia i warunkami środowiskowymi	Odczuwanie satysfakcji lub niezadowolenia z warunków życiowych
Jakość typu „kochać”	Społeczne	Związki międzyludzkie (np. liczba posiadanych przyjaciół)	Utrzymywanie satysfakcjonujących/niesatysfakcjonujących związków z innymi ludźmi
Jakość typu „być”	Związane z rozwojem osobistym	Aktywność obywatelska	Poczucie pustki lub rozwoju osobistego

Źródło: E. Allardt, E. Allardt, *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*, w: *The Quality of Life*, eds. M. A. Nassbaum, A. Sen, Oxford University Press, Oxford 1993, s. 93.

Obok wskaźników zaproponowanych przez E. Allardta, istnieje szereg innych, bardziej lub mniej znanych, umożliwiających w miarę obiektywny pomiar jakości życia¹⁵. Kilka syntetycznych wskaźników przedstawiono w dalszej części opracowania.

Pomiar jakości życia w kontekście zrównoważonego rozwoju

Do pomiaru jakości życia w kontekście zrównoważonego rozwoju można wykorzystać wskaźnik HDI (*Human Development Index* – wskaźnik rozwoju człowieka lub inaczej rozwoju społecznego¹⁶, uwzględniający m.in wskaźniki nierówności społecznej i nierówności płci, które są niejako wyznacznikiem zrównoważonej jakości życia i zrównoważonego rozwoju), wskaźnik zrównoważonego społeczeństwa (*Sustainable Society Index* – SSI) oraz wskaźnik poczucia szczęścia narodu (*Gross National Happiness* – GNH).

Syntetyczne mierniki jakości życia, umożliwiające jej obiektywny pomiar, tworzone są w oparciu o wskazanie kilku kluczowych aspektów tej kategorii. Najprostsza wydaje się filozofia jakości życia, na której opiera się wskaźnik HDI, najdłużej i najczęściej stosowany wśród tutaj omawianych. Do obliczania wskaźnika HDI wykorzystuje się 4 podstawowe czynniki

1. przeciętne dalsze trwanie życia (oczekiwana długość życia);
2. przeciętną liczbę lat nauki w szkole w przypadku osób dorosłych w wieku 25 lat i więcej;
3. oczekiwaną liczbę lat edukacji dla dzieci rozpoczynających proces kształcenia;
4. dochód narodowy *per capita* w USD, liczony według PPP (parytetu nabywczego waluty).

System HDI obejmuje ponad 400 wskaźników uporządkowanych w kilkudziesięciu grupach tematycznych odnoszonych do: państw bardzo wysoko rozwiniętych, wysoko

¹⁵ Obiektywna ocena jakości życia polega na statystycznym pomiarze wartości cech (np. dochód, wykształcenie, liczba dzieci, sposób odżywiania itp.) lub budowanych na ich podstawie wskaźników opisujących jakość życia, identyfikacji indywidualnych funkcji preferencji oraz ich syntetyzacji globalnej (miary syntetyczne) lub w podzbiorach (miary subsyntetyczne). Określana w ten sposób obiektywna jakość życia jest odzwierciedleniem przyjętego systemu wartości, wzorców porównywalnych itp.

¹⁶ Wskaźnik ten przez wiele lat funkcjonował w literaturze polskiej jako wskaźnik jakości życia.

rozwinętych, średnio rozwiniętych, nisko rozwiniętych, regionów świata, przeciętnych wielkości wskaźników w skali światowej. Wskaźnik HDI przyjmuje wartości od 0-1, gdzie:

- 0-0,629 – oznacza niski rozwój społeczny,
- 0,630-0,740 – średni rozwój społeczny,
- 0,631-0,741 – wysoki rozwój społeczny,
- 0,742-1,0 – bardzo wysoki rozwój społeczny.

Wskaźnik HDI jest wykorzystywany do tworzenia rankingów państw zarówno według wspomnianych grup jakości życia, jak również do szeregowania państw według wartości wskaźnika od największego do najmniejszego. W tabeli 2 przedstawiono listę 12 państw, spośród 187 badanych, o najwyższym poziomie rozwoju społecznego w 2011 roku. Według ogólnej wartości wskaźnika HDI ta top-lista jest od kilku lat prawie identyczna, zaśły w niej tylko niewielkie przeszerogowania. Ranking ten jest trochę podobny do rankingu konstruowanego w oparciu o wartość PKB *per capita*, która jest również jednym z elementów HDI. Główna różnica między tymi dwoma rankingami polega na odmiennej kolejności w rankingu państw przynależących do danej grupy. Kraje, które realizują ambitne i rozbudowane programy socjalne na ogół mogą liczyć na wyższą pozycję w rankingu HDI. Ten aspekt wartościujący w konstrukcji tego wskaźnika można uznać za związany z koncepcją zrównoważonego rozwoju, gdyż preferuje w danym państwie powszechność dostępu obywateli do wybranych dóbr i usług. Warto też dodać, że metodologia wskaźnika HDI jest konsekwentnie oparta na słabej zasadzie trwałości kapitału¹⁷.

Tabela 2
Ranking krajów o najwyższych wartościach wskaźnika HDI w 2011 roku

Bardzo wysoki rozwój społeczny	Wskaźnik HDI	Wskaźnik nierówności - wartość	Pozycja	Wskaźnik nierówności płci - wartość	Pozycja
1. Norwegia	0,943	0,890	1	0,075	6
2. Australia	0,929	0,856	2	0,136	18
3. Holandia	0,910	0,846	4	0,052	2
4. USA	0,910	0,771	23	0,299	47
5. Nowa Zelandia	0,908	-	-	0,195	32
6. Kanada	0,908	0,829	12	0,140	20
7. Irlandia	0,908	0,843	6	0,203	33
8. Lichtenstein	0,905	-	-	-	-
9. Niemcy	0,905	0,842	7	0,085	7
10. Szwecja	0,904	0,851	3	0,049	1
11. Szwajcaria	0,903	0,840	9	0,067	4
12. Japonia	0,901	-	-	0,123	14
...					
39. Polska	0,813	0,734	29	0,164	25

Źródło: *Raport o rozwoju społecznym 2011. Zrównoważony rozwój i równość: Lepsza przyszłość dla wszystkich*, Opublikowano dla Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP), pdf, <http://hdr.undp.org/eu/humandev/learnome> [dostęp: 30.05.2012].

¹⁷ D. Kielczewski, *Jakość życia i dobrobyt jako kategorie zrównoważonego rozwoju*, (w:) D. Kielczewski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2009, s. 111.

Adekwatność wskaźnika HDI do pomiaru jakości życia w kontekście zrównoważonego rozwoju podkreślają również obliczane w ramach niego wskaźniki nierówności (społecznych) i nierówności płci. Jak widać, wskaźnik nierówności społecznych przyjmuje największe wartości w krajach o najwyższym poziomie rozwoju społecznego (z niewielkimi odchyleniami w kolejności). Oznacza to, że kraje uwzględniające równość w kierunkach polityki i programach, zapewniające określone swobody obywatelskie oraz uprawniające ludzi do wprowadzania zmian na arenie prawnej i politycznej są wysoko oceniane z punktu widzenia jakości życia.

Podobnie jest w przypadku wskaźnika nierówności płci. Im większa równość płci tym lepiej jest oceniana jakość życia. W rankingu według wskaźnika nierówności płci można zauważyć pewne odchylenia w stosunku do rankingu według ogólnej wartości HDI, co podkreśla konieczność większego poparcia dla reform promujących równość i prawo głosu, nawet w państwach o wysokim poziomie demokracji. Sugeruje to również, że odpowiednie środki finansowe powinny być skierowane na sprostanie krytycznym wyzwaniom związanym z eliminowaniem braku równowagi i nierówności, ale tak by nie pogłębiać istniejących dysproporcji.

Podsumowując można powiedzieć, że stworzenie równych szans oraz zapewnienie możliwości wyboru wszystkim ludziom przyczynia się do zrównoważenia i polepszania jakości życia, co jest zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju.

Wskaźnik zrównoważonego społeczeństwa (SSI) został opracowany przez Sustainable Society Foundation. Pokazuje on poziom zrównoważenia poszczególnych państw objętych badaniem. W prosty sposób (m.in. za pomocą interaktywnych pajęczyn) przedstawia dystans dzielący od osiągnięcia zrównoważenia w zakresie każdego z 24 wskaźników, ujętych w 8 kategorii, które składają się na SSI. Wskaźnik SSI jest oparty na znanej definicji Komisji Brundtland, do której dodano trzeci punkt dotyczący właśnie jakości życia. Przez co definicja brzmi teraz następująco: „zrównoważone społeczeństwo to społeczeństwo zaspokajające potrzeby obecnego pokolenia, niezagrażające możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń, w którym każda istota ludzka ma możliwość do rozwoju osobistego w warunkach wolności w obrębie zrównoważonego społeczeństwa i w harmonii z otoczeniem.”¹⁸ Dzięki temu uzupełnieniu możliwe było odniesienie wskaźnika SSI do trzech wymiarów dobrobytu: ekonomicznego, ekologicznego i społecznego.

W zakresie dobrobytu społecznego mierzone jest: zaspokojenie podstawowych potrzeb (pożywienie, woda do spożycia, bezpieczeństwo sanitarne), rozwój osobisty (zdrowe życie, możliwość kształcenia się, równość płci), zrównoważenie społeczeństwa (dobre zarządzanie, dystrybucja dochodów, przyrost naturalny). W ramach dobrobytu środowiskowego ocenia się: zdrowe środowisko (jakość powietrza – ludzie, jakość powietrza – środowisko, jakość wód powierzchniowych), klimat i energię (energia odnawialna, emisja gazów cieplarnianych, zużycie energii), zasoby naturalne (odnawialne zasoby wodne, zasoby leśne, bioróżnorodność). Natomiast w zakresie dobrobytu gospodarczego bierze się pod uwagę zapasy na przyszłość (konsumpcja, uprawy organiczne, rzeczywiste oszczędności) i gospodarkę (PKB, zatrudnienie, dług publiczny).

Listę państw (151) według wskaźnika SSI po raz pierwszy opublikowano w 2006 roku, by zapewnić szeroko rozumianej opinii publicznej, politykom i władzom przejrzyste, proste narzędzie służące mierzeniu poziomu zrównoważenia społeczeństwa i ułatwiające dostrzeżenie, które aspekty wymagają natychmiastowej uwagi. Lista taka jest przygotowywana co dwa lata (ostatnia pochodzi z 2010 roku). Publikowany wskaźnik SSI jest

¹⁸ G. van de Kerk, A. Manuel, *A comprehensive index for a sustainable society: The SSI – the Sustainable Society Index. Ecological Economics*, tom 66(2-3). Sustainable Society Foundation 2008.

używany do monitorowania postępu państw na ich drodze do zrównoważenia, ustalania priorytetów w odniesieniu do tej polityki, w celach porównawczych, edukacyjnych oraz dla dalszych badań i rozwoju (rozвива się również SSI na poziomie lokalnym). „Top lista” w tabeli 3 pozwala dostrzec nie tylko, które państwa są najbardziej zrównoważone społecznie, ale również jakie zmiany nastąpiły w rankingu między rokiem 2006 a 2010. W pierwszej dziesiątce jest większość państw, które miały największe wskaźniki HDI i szczęścia narodu, co potwierdza wysoką jakość życia w nich w kontekście zrównoważonego rozwoju.

Tabela 3
„Top lista” według wskaźnika SSI w latach 2006-2010

Państwo	2006		2008		2010	
	Wartość wskaźnika	Miejsce	Wartość wskaźnika	Miejsce	Wartość wskaźnika	Miejsce
Szwajcaria	7,5	1	7,6	1	7,6	1
Szwecja	7,3	3	7,5	3	7,5	2
Austria	7,4	2	7,5	2	7,4	3
Norwegia	7,2	4	7,3	4	7,4	4
Finlandia	7,0	8	7,1	8	7,1	5
Łotwa	7,1	6	7,2	5	7,1	6
Nowa Zelandia	7,1	5	7,0	9	7,1	7
Słowenia	7,0	7	7,1	6	7,0	8
Luksemburg	6,7	16	6,8	16	7,0	9
Dania	6,7	17	6,9	12	6,9	10
Estonia	6,7	18	7,0	10	6,8	11
Niemcy	6,8	14	6,9	14	6,8	12
Białoruś	6,5	26	6,6	27	6,8	13
Węgry	6,8	11	6,8	18	6,8	14
Francja	6,8	15	6,8	17	6,8	15
Czechy	6,6	23	6,7	23	6,8	16
Litwa	6,8	10	7,1	7	6,8	17
Słowacja	6,8	13	7,0	11	6,7	18
Rumunia	6,1	49	6,7	22	6,7	19
Wlk. Brytania	6,9	9	6,8	19	6,7	20

Źródło: G. van de Kerk, A. Manuel, *Sustainable Society Index 2010*, Sustainable Society Foundation 2010, pdf, <http://www.ssindex.com> [dostęp: 07.06.2012].

Jak już wspomniano, jakość życia jest ściśle związana z poczuciem szczęścia i zadowolenia. Z tego też względu Instytut Gallupa od lat prowadzi badania w tym zakresie. Opracowany tam wskaźnik poczucia szczęścia narodu jest podstawą do corocznego sporządzania rankingu państw od najbardziej do najmniej szczęśliwych. Na podstawie danych w tabeli 4 można powiedzieć, że wśród narodów najszczęśliwszych są te, których rozwój społeczny-ekonomiczny i jakość życia są najwyższe według wskaźnika HDI (występują tylko niewielkie różnice w umiejscowieniu państw w rankingu). Można się więc pokusić o stwierdzenie, że słynne powiedzenie „pieniądze szczęścia nie dają” nie do końca jest słuszne, bo przecież przy obliczaniu wskaźnika HDI bierze się pod uwagę aspekty ekonomiczne (w uproszczeniu – pieniądze i to co dzięki nim można społeczeństwu zapewnić).

Istotne jest tylko odpowiednie zrównoważenie wszystkich aspektów: ekonomicznych, ekologicznych i społecznych. Potwierdzeniem konieczności odpowiedniego równoważenia omawianych sfer jakości życia jest lista państw najmniej szczęśliwych, w których nierównowaga tych elementów powoduje brak szczęścia i zadowolenia z życia. Brak równowagi oddziałuje niekorzystnie na jakość życia.

Tabela 4
Ranking szczęścia i nieszczęścia w 2011 roku

Kraje najszczęśliwsze	Kraje najmniej szczęśliwe
1. Dania	...
2. Finlandia	147. Bułgaria
3. Norwegia	148. Kongo-Brazzaville
4. Holandia	149. Tanzania
5. Kanada	150. Haiti
6. Szwajcaria	151. Komory
7. Szwecja	152. Burundi
8. Australia	153. Sierra Leone
9. Irlandia	154. Republika Środkowej Afryki
10. ...	155. Benin
	155. Togo

Źródło: opracowanie na podstawie: E. Bendyk, *Ranking szczęścia i nieszczęścia*, „Polityka.pl”, [http://www.polityka.pl/rynek/1526579,1,ranking – szczęścia – i nieszczęścia](http://www.polityka.pl/rynek/1526579,1,ranking-szczescia-i-nieszczescia) [dostęp: 27.04.2012]¹⁹.

Podsumowanie

Reasumując, z punktu widzenia koncepcji zrównoważonego rozwoju jakość życia powinna uwzględniać i równoważyć 3 sfery, mieć, być i kochać (odpowiednio - ekonomiczną, ekologiczną i społeczną). Pomiar tak rozumianej jakości życia nie jest łatwy, lecz prowadzone badania sprzyjają udoskonalaniu istniejących i tworzeniu nowych wskaźników do tego celu, czego przykłady zaprezentowano w niniejszym artykule. Wskaźniki te nie są idealne, ale mają niepodważalną zaletę, wskazują bowiem co i gdzie zostało zrobione (które cele zrównoważonego rozwoju osiągnięto i w jakim stopniu je zrealizowano) oraz jakie jeszcze działania należy podjąć, aby przyspieszyć realizację zamierzeń.

Bibliografia

- Allardt E., *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*, (w:) M.A. Nassbaum, A. Sen, *The Quality of Life* (eds.), Oxford University Press, Oxford 1993.
- Bendyk E., *Ranking szczęścia i nieszczęścia*, „Polityka.pl”, <http://www.polityka.pl/rynek/1526579,1,ranking-szczescia-i-nieszczescia.read>.
- Borys T., *Ilość a jakość - kilka refleksji po latach*, (w:) Iwasiewicz A. (red.), *Między liczą a treścią*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2000.

¹⁹ Pełny raport jest na stronie <http://www.earth.columbia.edu>.

- Borys T., *Jakość życia a zrównoważony rozwój. Relacje i pomiar*, (w:) Piontek F. (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony. Teoria i kształcenie*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Borys T., *Kwalimetria. Teoria i zastosowania*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1991
- Campbell A., *Subjective measures of well-being*, "American Psychologist" 1976, Nr 2.
- Drewnowski J., Scott W., *The Level of Living Index*. Report, UNRISD 1966, No. 4.
- Drewnowski J., *Studies in the Measurement of Level of Living and Welfare*. UNSRID 1970.
- Fromm E., *Mieć czy być*, Klub Otrycki, Warszawa 1989.
- Kielczewski D., *Jakość życia i dobrobyt jako kategorie zrównoważonego rozwoju*, (w:) Kielczewski D. (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2009.
- Kolman R. *Próba wartościowania jakości życia*, (w:) *Kwalitologia, lepsza jakość życia*, NOT, Gdańsk 1977.
- Kryk B., Włodarczyk-Śpiewak K., *Wybrane aspekty jakości życia na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, (w:) Kopycińska D. (red.), *Zachowania rynkowe gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w okresie transformacji systemowej w Polsce*, Print Group, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2006.
- Polska 2025. Długofalowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*, CS Warszawa 2000.
- Maciaszek J., *Metody oceny jakości życia*. (w:) Wawak T. (red.), *Spoleczna, ekonomiczna i konsumencka ocena jakości*, EJB, Kraków, 1997.
- Poskrobko B., *Ku ekonomii zrównoważonego rozwoju*, w: *Obszary badań nad trwałym i zrównoważonym rozwojem*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2007.
- Raport o rozwoju społecznym 2011. Zrównoważony rozwój i równość: Lepsza przyszłość dla wszystkich*, Opublikowano dla Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP), pdf, <http://hdr.undp.org/eu/humandev/learnome>.
- Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. 5, PWN, Warszawa 1965.
- van de Kerk G., Manuel A., *A comprehensive index for a sustainable society: The SSI – the Sustainable Society Index. Ecological Economics*, tom 66(2-3). Sustainable Society Foundation 2008.
- van de Kerk G., Manuel A., *Sustainable Society Index 2010*. Sustainable Society Foundation 2010, pdf, <http://www.ssindex.com>

Quality of Life in the Context of Sustainable Development

Summary

Quality of life is both an objective and an effect of sustainable development. Therefore, it is important to improve ways to measure this goal – achieve a high quality of life. For this reason, the article presents the essence of quality of life in the context of sustainable development, and selected composite indicators to measure it.

Key words: quality of life, composite indicators.

JEL codes: I3, Q56

Качество жизни в контексте устойчивого развития

Резюме

Качество жизни – как цель, так и эффект устойчивого развития. Следовательно, существенным является совершенствование способов измерения достижения этой цели – достижение соответственно высокого качества жизни. По этому поводу в статье представили суть качества жизни в контексте устойчивого развития и избранные синтетические показатели его измерения.

Ключевые слова: качество жизни, синтетические показатели.

Коды JEL: I3, Q56

Urszula Motowidlak
Uniwersytet Łódzki

WYKORZYSTANIE PALIW ALTERNATYWNYCH W TRANSPORCIE

Streszczenie

W związku z przyspieszonym rozwojem gospodarki światowej następuje szybki wzrost operacji w zakresie transportu towarowego i przewozów osobowych. Sprzyja to wzrostowi zapotrzebowania na ropę naftową i stanowi poważne zagrożenie dla zrównoważonego rozwoju. Jednym z kierunków zmniejszenia zależności transportu od surowców ropopochodnych, przy jednoczesnym pozytywnym wpływie na stan środowiska naturalnego, jest wzrost wykorzystania paliw alternatywnych w transporcie. W artykule omówiono aktualne i przyszłe tendencje w zakresie dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia w paliwa transportowe. Przedstawiono prognozy dotyczące wzrostu zapotrzebowania na ropę naftową, a także możliwości wykorzystania paliw alternatywnych w poszczególnych gałęziach transportu. Szczególną uwagę zwrócono na ekologiczne i ekonomiczne aspekty wykorzystania CNG jako paliwa zasilającego silniki pojazdów w transporcie.

Słowa kluczowe: transport, alternatywne paliwa, ochrona środowiska.

Kody JEL: L99

Wstęp

Zmiany, które nastąpiły w ciągu ostatnich lat w gospodarce światowej doprowadziły do wzrostu operacji w zakresie transportu towarowego oraz przewozów osobowych. Rozszerzenie Unii Europejskiej (UE) i rosnąca integracja rynków światowych spowodowały zmiany w organizacji europejskiej produkcji przemysłowej i w strukturze rynków usług. Nowe formy organizacji przemysłu wynikające z modyfikacji łańcuchów dostaw wyznaczyły po pierwsze – gwałtownie rosnące zapotrzebowanie na transport, po drugie – tendencje w podziale zadań przewozowych w transporcie, ze wskazaniem na transport drogowy. Zwiększenie mobilności oraz wzrost zapotrzebowania na przewozy towarowe stanowi poważne zagrożenie dla zrównoważonego rozwoju. Polityka transportowa UE przyczyniła się do tego, że transport stał się efektywniejszy, bezpieczniejszy i lepiej chroniony, jednak nadal jest on prawie w całości zależny od paliw kopalnych. Wyzwania dotyczące stworzenia bardziej zasobooszczędnej i niskoemisyjnej gospodarki europejskiej wymuszają opracowanie głębokiej transformacji systemu transportu, mającej na celu m.in. wspieranie niezależności od ropy naftowej poprzez wzrost wykorzystania paliw alternatywnych w realizacji operacji przewozowych.

Celem rozważań jest przedstawienie uwarunkowań zmiany potrzeb energetycznych w europejskim sektorze transportu oraz wskazanie strategii w zakresie wykorzystania paliw alternatywnych w tym sektorze. Szczególny nacisk położono na omówienie ekologicznych i ekonomicznych aspektów wykorzystania gazu ziemnego w postaci sprężonej, jako paliwa zasilającego silniki pojazdów, które mogą się przyczynić do wzrostu znaczenia tego źródła zasilania pojazdów.

Wyzwania w zakresie zapotrzebowania energetycznego europejskiego sektora transportu

Prognozowany rozwój gospodarek wschodzących i wzrost liczby ludności na świecie odbija się niekorzystnie na zasobach naturalnych. Według długoterminowych przewidywań Międzynarodowej Agencji Energetycznej¹ (MAE) światowe zapotrzebowanie na ropę będzie wzrastać o milion baryłek dziennie, osiągając 100 milionów baryłek dziennie w roku 2035. W 2009 r. wyniosło ono 84 mln baryłek dziennie. Prognozowany wzrost zużycia ropy prawie w 90% uwarunkowany będzie rosnącymi potrzebami sektora transportu. Gospodarki wschodzące, takie jak Chiny, czy Indie będą odpowiedzialne za ponad połowę globalnego wzrostu zużycia ropy do celów przewozowych.

Rosnący popyt i koszty wydobycia będą miały wpływ na poziom i zmienność cen ropy naftowej. Analiza przygotowana przez MAE², dotycząca możliwego rozwoju wypadków, przy założeniu, że polityka pozostanie niezmienną prognozuje wzrost ceny do 115 USD/baryłkę w 2030 r. i 120 USD/baryłkę w 2050 r. (w cenach z 2008 r.), co spowoduje dalszy wzrost kosztów transportu. Produkty przerobu ropy naftowej będą nadal odpowiadać za 90% zapotrzebowania europejskiego sektora transportu w roku 2030 i 89% w roku 2050³.

Spodziewany wzrost kosztów paliwa, w przypadku braku istotnych zmian w polityce transportowej, klimatycznej i energetycznej nie wyhamuje wzrostu zapotrzebowania na usługi przewozowe. W stosunku do roku 2005 transport towarów może wzrosnąć o ok. 40% do roku 2030 i o nieco ponad 80% do roku 2050. Ruch pasażerski natomiast wzrośnie w tym okresie odpowiednio o 34% i o 51%. Ponadto, poszczególne rodzaje transportu utrzymają zasadniczo swoje udziały w sektorze. Transport drogowy, którego udział w całkowitym zużyciu energii, przypadającym na ten sektor gospodarki w 2008 r. wyniósł ok. 80%⁴, będzie nadal przodował w przewozie osób i towarów w UE. Spodziewany wzrost zagęszczenia ruchu będzie nasilał negatywne skutki oddziaływania transportu na stan środowiska naturalnego, zwłaszcza w kontekście zmian klimatu⁵. Z powodu względnie małego spadku emisji CO₂ z transportu w porównaniu z sektorem energetyki i innymi sektorami, udział emisji tego gazu z transportu europejskiego w całkowitej emisji CO₂ z UE może osiągnąć 38% w 2030 roku i prawie 50% w 2050 roku⁶.

Transport, ze względu na szczególną wrażliwość na rosnącą przepaść między globalnym popytem na ropę i jej ograniczoną podażą oraz konieczność redukcji emisji gazów cieplarnianych, musi przejść głęboką transformację. Przekształcenie transportu na bardziej efektywny, ekologiczny, bezpieczny i niezawodny będzie wymagało wdrożenia jednocześnie kilku wybranych działań interwencyjnych. Zrównoważona i efektywna w zakresie zużycia energii sieć mobilności wymaga stworzenia zespołu technologii niskoemisyjnych i ich rozpowszechnienia po niskich kosztach. Wyzwania technologiczne to także duża szansa dla poprawy bezpieczeństwa dostaw energii. Średnio- i długoterminowe strategie

¹ *Word Energy Outlook 2010*, Raport energetyczny, Międzynarodowa Agencja Energetyczna.

² *Perspektywy technologii energetycznej w 2010 r.*, Międzynarodowa Agencja Energetyczna.

³ Aktualnie transport w UE jest zależny od ropy naftowej i produktów jej przerobu w ok. 96%. W skali światowej odsetek ten wynosi 95%.

⁴ U. Motowidlak, *Wybrane aspekty transportu zrównoważonego*, „Logistyka” 2012, nr 2.

⁵ W porównaniu z danymi z roku 1990, w żadnym innym sektorze europejskiej gospodarki wzrost emisji gazów cieplarnianych nie był tak wysoki, jak w przypadku transportu. Więcej: U. Motowidlak, *Polityka transportowa a rozwój zrównoważony*, (w:) D. Kielczewski (red.), *Implementacyjne aspekty wdrażania zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2011, s. 341-356.

⁶ SEC(2011) 391 final, *Accompanying the White Paper – Roadmap to a Single European Transport Area – Towards a competitive and resource efficient transport system*, Brussels, 28.03.2011, s. 14-15.

wspólnotowe określające plan działania do 2050 r. na rzecz konkurencyjnego i zrównoważonego zmniejszenia zawartości CO₂ w sektorze transportu, tak by sprostać wyzwaniom związanym ze zmianą klimatu w skali światowej oraz zaspokoić potrzeby przewozowe społeczeństwa i przemysłu UE, powinny obejmować:

- rozpowszechnienie zastosowania alternatywnych paliw w transporcie dzięki wsparciu podatkowemu i finansowemu,
- inwestycje w nowe technologie (rozwój pojazdów hybrydowych, pojazdów elektrycznych, czy też pojazdów wykorzystujących wodór jako paliwo).

W odniesieniu do pojazdów elektrycznych, oczekuje się znacznego postępu technologicznego w zakresie⁷:

- pojemności ładowanych akumulatorów,
- ładowania z wykorzystaniem źródeł energii odnawialnej połączonych w inteligentną sieć (*smart grid*),
- technik buforowych, które mają na celu zaradzenie przerwom w dostawach niektórych rodzajów energii odnawialnej, oraz składowania i oszczędności energii,
- procesów normalizacji, które umożliwiłyby szybką wymianę akumulatorów w pojazdach, w odpowiednio wyposażonych punktach zaopatrzenia.

Pojazdy wykorzystujące wodór lub energię słoneczną jako paliwo są nadal w fazie prób modeli i prototypów. Ze względu na duże nakłady finansowe, jakie należy ponieść oraz ciągle małą sprawność tych układów (ok. 15%⁸ w najnowszych elementach fotowoltaicznych) są one nadal technologiami przyszłości. Technologiczne rozwiązania pomocowe między paliwami kopalnymi a rynkiem napędu wodorowego i ogniw paliwowych mogą stanowić: gaz ziemny (CNG, LNG), gaz płynny (LPG) i biopaliwa.

Strategie w zakresie wykorzystania paliw alternatywnych w transporcie

Zwiększenie udziału paliw alternatywnych w zapotrzebowaniu energetycznym transportu jest od dawna jednym z celów polityki UE z powodu rosnących obaw o bezpieczeństwo zaopatrzenia w energię i stan środowiska naturalnego. W ramach pakietu klimatyczno-energetycznego z 2009 r. UE przyjęła wiążący cel, zgodnie z którym udział energii odnawialnej w całkowitym zużyciu energii w sektorze transportu powinien osiągnąć 10% do roku 2020⁹, a dostawcy paliw powinni stopniowo zmniejszać intensywność emisji gazów cieplarnianych z energii dostarczanej na potrzeby sektora transportu tak, aby spaść o 6% do roku 2020¹⁰. Osiągnięcie przyjętych celów wymaga koordynacji w wielu obszarach polityki, tj. w zakresie transportu, energii, klimatu, ochrony środowiska, przemysłu, handlu i rolnictwa, a także pomiędzy poszczególnymi zainteresowanymi stronami (producentami i dostawcami pojazdów, dostawcami paliw i energii, zarządcami i operatorami

⁷ TEN/425, *Plan działania na rzecz wprowadzenia niskoemisyjnego systemu energetycznego do 2050 r.*, Bruksela 2011, s. 8.

⁸ M. Buczał, *Wykorzystanie alternatywnych źródeł zasilania pojazdów w świetle norm i dyrektyw UE na przykładzie Polski*, „Motrol” 2006, nr 8, s. 16.

⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r., w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE.

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/30/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. zmieniająca dyrektywę 98/70/WE odnoszącą się do specyfikacji benzyny i olejów napędowych oraz wprowadzającą mechanizm monitorowania i ograniczania emisji gazów cieplarnianych oraz zmieniającą dyrektywę Rady 1999/32/WE odnoszącą się do specyfikacji paliw wykorzystywanych przez statki żeglugi śródlądowej oraz uchylająca dyrektywę 93/12/EWG.

sieci, producentami części, zarządcami infrastruktury oraz konsumentami)¹¹. Działania na poziomie UE są niezbędne, ponieważ obecnie większość dostępnych rozwiązań alternatywnych nie może konkurować z ropą naftową pod względem ceny. Zachęty finansowe powinny zagwarantować dalszy rozwój pojazdów na paliwa alternatywne i stopniową rozbudowę infrastruktury do tankowania i ładowania¹² tak, aby umożliwić swobodne poruszanie się samochodów, statków i samolotów napędzanych paliwami alternatywnymi na całym obszarze UE.

Poszczególne gałęzie transportu wymagają odmiennych strategii wykorzystania paliw alternatywnych. Zgodnie z oceną Komisji Europejskiej¹³ najwięcej możliwości istnieje w transporcie drogowym. Pojazdy samochodowe mogą, bowiem wykorzystywać napęd elektryczny na krótkich dystansach, wodór i metan na średnich dystansach, a biopaliwa, LNG i LPG na długich dystansach. W transporcie kolejowym można zwiększyć stopień elektryfikacji lub wykorzystywać biopaliwa. W sektorze lotnictwa rozpowszechnienie technologii niekonwencjonalnych do roku 2050 jest mało prawdopodobne, chociaż prowadzone są prace badawcze nad rozwojem alternatywnych paliw lotniczych¹⁴. W chwili obecnej jedyną alternatywą dla lotnictwa jest nafta pochodząca z biomasy (biokerozyna). W transporcie wodnym natomiast można wykorzystywać biopaliwa (we wszystkich jednostkach), wodór (żegluga śródlądowa i małe jednostki), LPG i LNG (żegluga morska bliskiego zasięgu), LNG i energię jądrową (żegluga dalekomorska).

Ekologiczne i ekonomiczne aspekty wykorzystania sprężonego gazu ziemnego w transporcie

Od początku istnienia przemysłu motoryzacyjnego podstawowym surowcem paliw do pojazdów były produkty ropopochodne (benzyna, olej napędowy). Wzrastające wymagania, co do czystości spalin, duże wahania cen ropy naftowej i perspektywa ograniczenia zasobów złóż tego surowca powodują, że coraz popularniejsze staje się zasilanie pojazdów z wykorzystaniem gazu ziemnego, zwanego również błękitnym paliwem. Skład chemiczny gazu ziemnego jest uzależniony od miejsca wydobycia, jednak zwykle główny jego

¹¹ SEC(2011) 391 final, *Accompanying...*, op. cit., s. 89.

¹² Niemiecki Instytut Fraunhofera w marcu 2012 r. uruchomił we Freiburgu pierwszą publiczną stację tankowania pojazdów wodorem. Instalację sfinansowało ministerstwo środowiska landu Badenia-Wirtembergia, które zamierza budować całą sieć takich stacji. Stacja czerpie energię elektryczną z baterii słonecznych. Prąd służy do elektrolizy wody, powstający w jej trakcie – obok tlenu – wodór jest gromadzony pod ciśnieniem i przetwarzany do zbiornika odpowiednio przystosowanego samochodu. Dotychczas technologia łącząca elektrolizę PEM (*Proton Exchange Membrane*) z tankowaniem paliwa wodorowego pod wysokim ciśnieniem była niedostępna w Niemczech. Pierwsza stacja paliwa wodorowego stanowi zarówno platformę do badań nad głównymi kierunkami rozwoju technologii w przyszłości, jak również krok naprzód w procesie rozwoju infrastruktury wodorowej. Niemcy chcą zbudować krajową sieć stacji dystrybucji wodoru do 2017 r., a najważniejsze koncerny samochodowe obiecują seryjną produkcję napędzanych wodorem aut z ogniwami paliwowymi od 2015 r., opublikowano: *W Niemczech można już zatankować pojazd wodorem*, „Rzeczpospolita” 13.02.2012.

¹³ *Review of potential radical future transport technologies and concepts (Przegląd potencjalnych radykalnych technologii i koncepcji transportu przyszłości)*, Sprawozdanie VI z zadania 9 przedstawione w ramach umowy ENV.C.3/SER/2008/0053 między Dyrekcją Generalną ds. Środowiska Komisji Europejskiej a spółką AEA Technology plc, <http://www.eutransportghg2050.eu/cms/assets/EU-Transport-GHG-2050-Report-VI-Radicaltechnologies-and-concepts-04-06-10-FINAL.pdf>

¹⁴ Prezesi trzech największych producentów samolotów (Boeing, Airbus i Embraer) podpisali w Genewie podczas szczytu poświęconego lotnictwu i środowisku, porozumienie dotyczące wspierania i zwiększania dostępności biopaliw dla samolotów odrzutowych. Wszyscy trzej producenci testują wykorzystanie biopaliw w swoich samolotach i wspierają międzynarodowe organizacje badające i dopuszczające biopaliwa do użycia w lotnictwie komercyjnym, opublikowano: *Producenci samolotów porozumieci się w sprawie biopaliwa lotniczego*, „Rzeczpospolita” 22.03.2012.

składnik w ok. 90% stanowi metan. Gaz ziemny, jako paliwo zasilające silniki pojazdów, jest wykorzystywany w postaci sprężonej (CNG) oraz w postaci ciekłej (LNG).

Compressed Natural Gas – CNG służy do napędu pojazdów silnikowych, zarówno z zapłonem iskrowym, jak i samoczynnym. Jako jedyne paliwo konwencjonalne spełnia ono wszystkie obowiązujące normy emisji zanieczyszczeń przewidziane przez UE (por. tabela 1).

Tabela 1
Europejskie normy emisji spalin oraz wielkość emisji spalin z silników zasilanych CNG (g/kWh)

Składniki	Emisje CNG	EURO 3	EURO 4	EURO 5
CO	0,12	5,45	4,00	4,00
NMHC	0,00	0,78	0,55	0,55
CH ₄	0,02	1,60	1,10	1,10
NO _x	0,36	5,00	3,50	2,00
PM	0,007	0,16	0,03	0,03

Źródło: M. Kaliski, P. Janusz, A. Szurlej, *Rozwój krajowego rynku CNG na tle państw UE: szanse i zagrożenia*, Konferencja Naukowa, pt. *Paliwo gazowe CNG: ekologia, ekonomia, bezpieczeństwo*, Kraków 2009, s. 14.

Tabela 2
Obniżenie emisji spalin w pojazdach NGV¹⁵ w porównaniu do emisji spalin w pojazdach benzynowych i w pojazdach z silnikiem Diesla (w %)

Składniki	Benzyna/CNG	Diesel/CNG
CO	60-80	70-90
NMHC	85	40-60
NO _x	50-80	80-90
PM	-	99
CO ₂	20	25

Źródło: E. Korzec, A. Szurlej, *CNG jako paliwo alternatywne w zakładach komunikacji miejskiej*, Krakowska Konferencja Młodych Uczonych, Kraków 2009, s. 107.

Na jednostkę energetyczną sprężony gaz ziemny zawiera mniej związków węgla niż jakiegokolwiek paliwo kopalne, stąd emisja zarówno CO₂, jak i CO₂ jest mniejsza, w stosunku do benzyny czy oleju napędowego. Emisja innych zanieczyszczeń gazowych również jest ograniczona (por. tabela 2). Zastosowanie gazu ziemnego wpływa na znaczne zmniejszenie emisji NO_x do atmosfery, dzięki czemu obniżone jest ryzyko powstawania kwaśnych deszczy. Ponadto NO_x jest również gazem cieplarnianym, ograniczenie jego emisji do atmosfery zmniejsza niebezpieczeństwo globalnego ocieplenia. Dzięki zastosowaniu gazu ziemnego obniża się także emisję NMHC (Non-methane Hydrocarbons) oraz cząstek stałych, które wpływają na powstawanie smogu. Cząstki stałe są niemal całkowicie wyelimi-

¹⁵ Natural Gas Vehicles (NGV) – pojazdy zasilane gazem ziemnym.

nowane, gdy zamiast oleju napędowego stosowany jest gaz ziemny. Dzięki temu obserwuje się znaczną redukcję efektu zadymienia i smogu. Ze względu na brak obecności siarki, paliwo to jest bezpieczniejsze dla budynków, szczególnie tych starych i zabytkowych¹⁶.

Silniki pojazdów zasilanych CNG pracują znacznie ciszej niż silniki zasilane benzyną lub ON. Ma to ogromne znaczenie zwłaszcza w gęstej zabudowie miast. Prowadzone badania potwierdzają zmniejszenie poziomu hałasu dla pojazdów NGV w granicach 1-3 dB. W praktyce oznacza to, że z odległości 7 m od przejeżdżającego pojazdu hałas jest mniejszy o ok. 40% dla pojazdów NGV w porównaniu z pojazdami posiadającymi silnik wysokoprężny. Pojazdy zasilane CNG charakteryzują się niską zdolnością do tworzenia ozonu ze względu na małą aktywność chemiczną emitowanych węglowodorów, co przedstawiono na wykresie 1.

Spalanie paliw ropopochodnych powoduje dużą emisję bardzo niebezpiecznych zanieczyszczeń, takich jak pyły, wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne czy benzen. Substancje te zaliczane są do związków kancerogennych, które mogą powodować rozwój komórek nowotworowych. Są one najbardziej niebezpieczne dla dzieci, które wdychają dużo więcej powietrza na kilogram masy ciała, a wraz z nim zanieczyszczeń¹⁷. Opracowany przez EPA (*Environment Pollution Agency* – Agencja Ochrony Środowiska) wskaźnik toksyczności zwany *Cancer Unit Risk Estimate* (CURE), obrazuje wzrost zagrożenia chorobą nowotworową w wyniku wzrostu stężenia zanieczyszczenia ponad $1.0 \mu\text{g}/\text{m}^3$, którą to wartość przyjęto za wartość odniesienia w procesie ciągłej ekspozycji człowieka przez całe życie (70 lat). Sporządzona przez EPA lista czterech najsilniejszych toksyn pochodzących z ruchomych źródeł emisji obejmuje: benzen, 1,3 butadien, formaldehyd i aldehyd octowy.

Poziom toksyczności emisji, wyrażony wartością wskaźnika CURE, dla wybranych paliw przedstawiono na wykresie 2.

Z analizy danych przedstawionych na rys. 2 wynika, że bezkonkurencyjny jest napęd elektryczny, charakteryzujący się najniższym poziomem toksyczności emisji, o czym świadczy wartość wskaźnika CURE. Natomiast paliwa gazowe (CNG i LNG) zdecydowanie najlepiej prezentują się na tle aktualnie dostępnych na rynku źródeł zasilania. Należy również zwrócić uwagę na zwiększoną wartość wskaźnika toksyczności CURE dla mieszanki benzyny z etanolem, co stoi w sprzeczności z rozpowszechnianą szeroko opinią, zgodnie z którą benzyna z dodatkiem bioetanolu jest paliwem czystszymszy ekologicznie. Duże znaczenie dla całkowitej oceny emisji węglowodorów z pojazdu mają emisje powstałe w wyniku parowania paliwa. Oceniając pod tym względem silniki można stwierdzić, że emisja par paliwa w silniku zasilanym CNG jest o ponad 70% mniejsza niż w przypadku zasilania benzyną. Układ paliwowy silnika zasilanego sprężonym gazem jest absolutnie szczelny i napełnianie butli gazowych odbywa się przy znikomej ucieczce gazu do atmosfery. W silnikach benzynowych natomiast mamy do czynienia z większą emisją par paliwa podczas eksploatacji pojazdu (także w czasie postoju) i w czasie tankowania¹⁸.

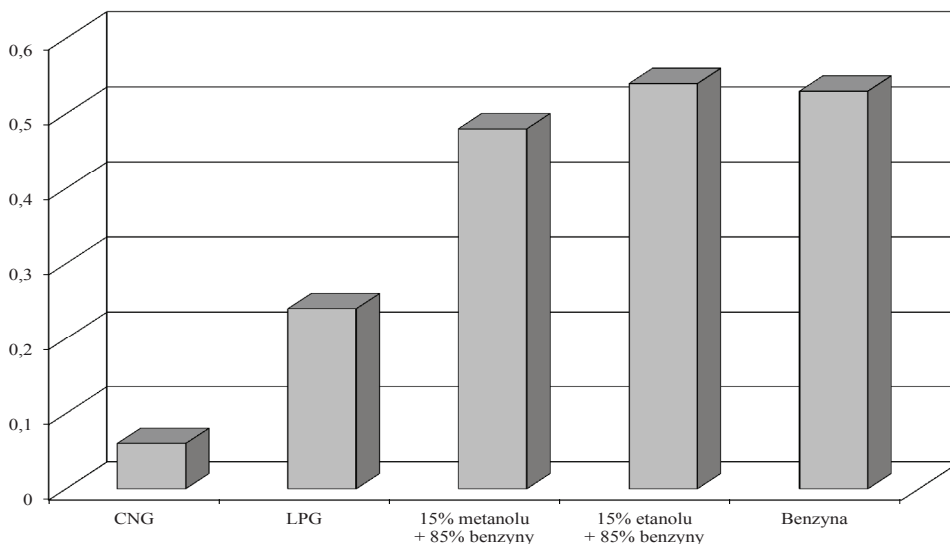
Biorąc pod uwagę własności gazu ziemnego jest to zdecydowanie bardziej bezpieczne paliwo niż benzyna, ON czy LPG. Jeśli z jakiegoś powodu nastąpiłoby rozszczelnienie zbiornika ze sprężonym gazem ziemnym, to konstrukcja takiego zbiornika zapewnia, iż rozszczelnienie następuje bez wybuchu i rozerwania butli, a poprzez wyciek. Dla sprężonego gazu ziemnego oznacza to gwałtowne obniżenie jego temperatury wskutek roz-

¹⁶ E. Korzec, A. Szurlej, *CNG jako paliwo alternatywne w zakładach komunikacji miejskiej*, Krakowska Konferencja Młodych Uczonych, Kraków 2009, s. 106.

¹⁷ E. Korzec, A. Szurlej, *CNG jako paliwo...*, op. cit., s. 107.

¹⁸ A. Żółtowski, *Nielimitowana emisja...*, op. cit., s. 95.

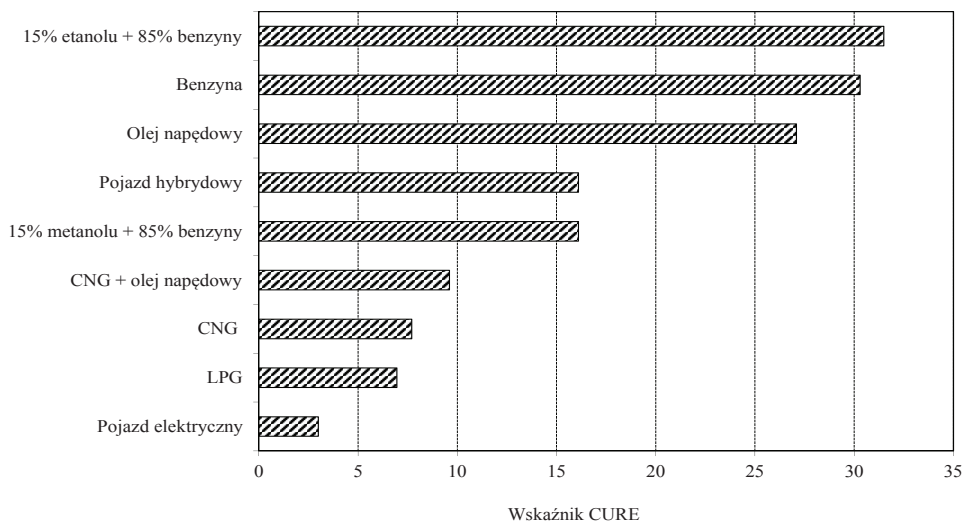
Wykres 1
Zdolność tworzenia ozonu w cyklu jezdny FTP-75 dla różnych paliw [gO₃/mile]

* *Federal Test Procedure* FTP – federalny test jezdny w USA.

Źródło: opracowano na podstawie: A. Zóltowski, *Nielimitowana emisja w silnikach zasilanych CNG*, „Journal of KONES Internal Combustion Engines” 2003, Vol. 10, 3-4.

Wykres 2
Toksyczność emisji do atmosfery obliczona dla wybranych paliw

Źródło: jak w wykresie 1.

prężenia, co z kolei praktycznie uniemożliwia zapalenie się tego gazu, bo temperatura zapłonu wynosi ponad 630°C. Podobnie, w sposób kontrolowany, bez wybuchu następuje rozszczelnienie się zbiorników z CNG, gdy znajdują się one w otwartym ogniu.

Sprężony gaz ziemny to nie tylko ekologicznie czyste paliwo, ale także ekonomiczne źródło zasilania pojazdów w transporcie samochodowym (zarówno w pasażerskim, jak i w towarowym). Stosowanie CNG daje istotne korzyści finansowe, pod warunkiem właściwego doboru pojazdów oraz ich prawidłowej eksploatacji. Samochody zasilane sprężonym gazem ziemnym w codziennej eksploatacji mogą być średnio tańsze o ok. 40-60% w stosunku do samochodów napędzanych tradycyjnymi paliwami.

Według ENGVA (*European Natural Gas Vehicle Association*), do 2020 roku udział paliw alternatywnych w sektorze paliwowym powinien wynosić ok. 23%. Najczęściej wśród substytutów benzyny i oleju napędowego wymienia się gaz ziemny, wodór i biopaliwa. Ocenia się, że gaz ziemny do tego czasu zastąpi 10% całkowitego zużycia konwencjonalnych paliw silnikowych. Oznacza to, że po drogach europejskich będzie się poruszać ok. 23 miliony pojazdów zasilanych CNG. Światowym liderem w liczbie samochodów napędzanych CNG jest Argentyna (1,4 mln NGV). Na drugim miejscu znajduje się Brazylia (ponad 900 tys. NGV), a na trzecim Pakistan (ok. 480 tys. NGV). W Europie pierwsze miejsce pod względem ilości eksploatowanych pojazdów zasilanych CNG zajmują Włochy (ok. 700 tys. NGV – stan na początek 2011 r.). Drugie miejsce w Europie zajmują Niemcy (85 tys. pojazdów NGV oraz ok. 700 stacji tankowania; stan na 2011 r.). W Polsce natomiast eksploatowanych jest ok. 2200 pojazdów NGV, które mogą korzystać z 48 stacji tankowania¹⁹.

Podsumowanie

Jak wskazują prognozy, ropa naftowa jeszcze długo będzie źródłem napędu środków transportu powodując tym samym wzrost zagrożeń środowiskowych. Obserwowany w ostatnich latach gwałtowny wzrost liczby pojazdów i dynamicznie rozwijający się ruch drogowy stanowi zagrożenie dla realizacji założeń niskoemisyjnej i zasobooszczędnej gospodarki europejskiej. Niezrównoważony system transportu wiąże się koniecznością ciągłych poszukiwań alternatywnych wobec ropy naftowej rodzajów paliw, umożliwiających ograniczenie negatywnego wpływu na stan środowiska naturalnego. Obecnie proponowane do zastosowania paliwa zastępcze umożliwiają ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko. Być może już w niedalekiej przyszłości wodór stanie się tym nośnikiem energii, który zrewolucjonizuje rynek paliw. Aktualnie jednak, w zakresie ograniczenia emisji spalin, najprostszym i najskuteczniejszym rozwiązaniem jest zastosowanie sprężonego gazu ziemnego CNG jako paliwa zasilającego silniki samochodowe. Ze względu na walory ekologiczne i ekonomiczne przewiduje się wzrost znaczenia CNG jako źródła zasilania pojazdów.

Bibliografia

Buczaj M., *Wykorzystanie alternatywnych źródeł zasilania pojazdów w świetle norm i dyrektyw UE na przykładzie Polski*, „Motrol” 2006, nr 8.

¹⁹ *Kolejne stacje na rynku gazu CNG*, „Gazeta Prawna”, http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/488844,kolejne_stacje_na_ryнку_gazu_cng.html [dostęp: 21.03.2011].

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r., w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/30/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. zmieniająca dyrektywę 98/70/WE odnoszącą się do specyfikacji benzyny i olejów napędowych oraz wprowadzającą mechanizm monitorowania i ograniczania emisji gazów cieplarnianych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 1999/32/WE odnoszącą się do specyfikacji paliw wykorzystywanych przez statki żeglugi śródlądowej oraz uchylająca dyrektywę 93/12/EWG.
- Kaliski M., Janusz P., Szurlej A., *Rozwój krajowego rynku CNG na tle państw UE: szanse i zagrożenia*, Konferencja Naukowa pt. *Paliwo gazowe CNG: ekologia, ekonomia, bezpieczeństwo*, Kraków, 2009.
- Kolejne stacje na rynku gazu CNG, „Gazeta Prawna”,
http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/488844,kolejne_stacje_na_rynku_gazu_cng.html
- Korzec E., Szurlej A., *CNG jako paliwo alternatywne w zakładach komunikacji miejskiej*, Krakowska Konferencja Młodych Uczonych, Kraków 2009.
- Motowidlak U., *Polityka transportowa a rozwój zrównoważony*, (w:) Kielczewski D. (red.), *Implementacyjne aspekty wdrażania zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2011.
- Motowidlak U., *Wybrane aspekty transportu zrównoważonego*, „Logistyka” 2012, nr 2.
- Producenci samolotów porozumieli się w sprawie biopaliwa lotniczego*, „Rzeczpospolita” 22.03.2012.
- Review of potential radical future transport technologies and concepts (Przegląd potencjalnych radykalnych technologii i koncepcji transportu przyszłości)*, Sprawozdanie VI z zadania 9 przedstawione w ramach umowy ENV.C.3/SER/2008/0053 między Dyrekcją Generalną ds. Środowiska Komisji Europejskiej a spółką AEA Technology plc,
<http://www.eutransportghg2050.eu/cms/assets/EU-Transport-GHG-2050-Report-VI-Radical-technologies-and-concepts-04-06-10-FINAL.pdf>.
- SEC(2011) 391 final, *Accompanying the White Paper - Roadmap to a Single European Transport Area – Towards a competitive and resource efficient transport system*, Brussels, 28.03.2011.
- TEN/425, *Plan działania na rzecz wprowadzenia niskoemisyjnego systemu energetycznego do 2050 r.*, Bruksela 2011.
- W Niemczech można już zatankować pojazd wodorem*, „Rzeczpospolita”, 13.02.2012.
- Żółtowski A., *Nielimitowana emisja w silnikach zasilanych CNG*, „Journal of KONES Internal Combustion Engines” 2003, Vol. 10.

Use of Alternative Fuels in Transport

Summary

Due to an accelerated development of world's economy there takes place a quick growth of operations related to transportation of people and goods. It contributes to an increase of needs for oil and poses a great threat for sustainable development. One way to decrease the dependence between transport and oil products with keeping of positive influence on environment is the growth of using alternative fuels in transport. In the article, the actual and future tendencies in scope of diversification of transport fuel supply sources are presented. The predictions of growth of needs for oil and

the possibilities of using alternative fuels in individual transport branches are shown. The great attention is paid to the economic and environmental aspects of using of CNG fuel in transport.

Key words: transport, alternative fuels, environment protection.

JEL codes: L99

Использование альтернативных видов топлива в транспорте

Резюме

В связи с ускорением развития мировой экономики происходит быстрый рост операций в области товарного и пассажирского транспорта. Это способствует росту спроса на нефть и представляет собой серьезную угрозу для устойчивого развития. Одно из направлений снижения зависимости транспорта от нефтяных ресурсов, при одновременном положительном влиянии на состояние окружающей среды – рост использования альтернативных видов топлива в транспорте. В статье обсудили настоящие и будущие тенденции в области диверсификации источников снабжения топливом для транспорта. Представили прогнозы роста спроса на нефть, а также возможности использования альтернативных видов топлива в отдельных отраслях транспорта. Особое внимание обратили на экологические и экономические аспекты использования КПП (англ. CNG) в качестве моторного топлива в транспортных средствах.

Ключевые слова: транспорт, альтернативные топлива, защита окружающей среды.

Коды JEL: L99

Wojciech Piontek
Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

CZYNNIKI ROZWOJU GOSPODARCZEGO W KONCEPCJI GOSPODARKI NISKOEMISYJNEJ I ZASOBOOSZCZĘDNEJ¹

Streszczenie

W podejściu teoretycznym gospodarkę niskoemisyjną i zasobooszczędną należy definiować jako gospodarkę innowacyjną, realizującą długoterminowy rozwój na podstawie czynników endogenicznych, przy jednoczesnym dążeniu do minimalizacji negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze poprzez minimalizację emisji zanieczyszczeń oraz efektywne wykorzystywanie zasobów. W modelach endogenicznych czynniki wzrostu można kształtować zgodnie z przyjętymi celami i kryteriami. Podstawowymi czynnikami są kapitał ludzki oraz postęp techniczny i technologiczny. Z punktu widzenia wyznaczonych celów gospodarka niskoemisyjna i zasobooszczędna jest procesem, w ramach którego Unia Europejska do roku 2050 będzie dążyła do rzeczywistej redukcji krajowych emisji GHG o 80–95% w stosunku do roku 1990. Koncepcja gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej może prowadzić do przejścia kontroli nad zachodzącymi procesami gospodarczymi przez podmioty administracji publicznej, a jednocześnie podejmowane działania ukierunkowane są na tworzenie globalnego ładu klimatycznego. W minionych dziesięcioleciach czynnikiem rozwoju Wspólnoty Europejskiej był rozwój szeroko rozumianej infrastruktury. Wyczerpanie się możliwości dalszego rozszerzania UE wymusza poszukiwanie nowych czynników rozwoju. Celem nadrzędnym, a zarazem podstawową z oczekiwanych korzyści uzyskiwanych w następstwie budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej jest zabezpieczenie długookresowego wzrostu gospodarczego Europy oraz pełnego zatrudnienia.

Słowa kluczowe: gospodarka niskoemisyjna i zasobooszczędna, rozwój gospodarczy, racjonalność gospodarowania, czynniki rozwoju gospodarczego, efektywność energetyczna, gospodarka odpadami.

Kody JEL: O11

Wstęp

Proponowana przez Komisję Europejską koncepcja gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej wymaga analizy teoretycznych aspektów rozważanego modelu gospodarczego, a szczególnie uwarunkowań jego budowy i przyszłego funkcjonowania. Celem rozważań jest przedstawienie teoretycznych podstaw proponowanego modelu gospodarczego, określenie przyszłych czynników wzrostu gospodarczego oraz identyfikacja podstawowych korzyści i zagrożeń dla gospodarki europejskiej i polskiej. Przyszły system gospodarczy nie będzie wynikiem samistnych procesów ewolucyjnych, a wynikiem świadomego i ukierunkowanego działania. Dla potrzeb niniejszego artykułu pojęcie

¹ W artykule wykorzystano wyniki badań zaczerpnięte z: W. Piontek (red.), *Fundusze strukturalne jako instrument wsparcia rozwoju gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej*, WSE, Białystok 2011.

modelu gospodarczego definiowane jest jako „uproszczone odwzorowanie wybranego fragmentu rzeczywistości gospodarczej. Posługiwanie się takim modelem wymaga elementarnej wiedzy matematycznej i ekonomicznej, daje natomiast zrozumienie jakiegoś problemu i podstawę do jego dalszej analizy (...) model nie jest wzorcem, przedstawieniem stanu pożądanego – ma charakter opisowy, neutralny. Na jego podstawie może być jednak przeprowadzone wartościowanie, ocena różnych możliwych rozwiązań w kategoriach <lepsze-gorsze>, bowiem model pokazuje skutki różnych decyzji”². Koncepcja gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej osadzona została na czterech podstawach teoretycznych: liberalnej koncepcji gospodarki rynkowej, swoście rozumianej koncepcji zrównoważonego i trwałego rozwoju, endogenicznych teoriach rozwoju gospodarczego oraz ostatecznym odrzuceniu teorii dóbr wolnych. Kluczowymi czynnikami rozwoju gospodarczego będą rozwój kapitału ludzkiego oraz postęp technologiczny w zakresie poprawy efektywności energetycznej i racjonalnego wykorzystywania z zasobów.

Koncepcja gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej

Koncepcja gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej przedstawiona została przez Komisję Europejską w pięciu dokumentach, z których podstawowymi są: *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*³, *Europa efektywnie korzystająca z zasobów – inicjatywa przewodnia strategii „Europa 2020”*⁴, *Plan działań na rzecz przejścia do konkurencyjnej gospodarki niskoemisyjnej w 2050 roku*⁵, *Plan na rzecz efektywności energetycznej z 2011 roku*⁶. Dokumentem uzupełniającym jest *Biała Księga. Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu*⁷. Istotą koncepcji jest wymuszanie w perspektywie do roku 2050 działań na rzecz przebudowy całej infrastruktury społeczno-gospodarczej krajów Wspólnoty w celu ograniczenia emisyjności oraz zasobochłonności procesów gospodarczych, jak i społecznych. Tworzony w następstwie podejmowanych działań popyt stanowić ma czynnik długookresowego rozwoju społeczno-gospodarczego Wspólnoty.

Pojęcie gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej może być rozpatrywane w ujęciu teoretycznym, jak również poprzez kryterium celów, których realizacji mają służyć podejmowane działania. W podejściu teoretycznym gospodarkę niskoemisyjną i zasobooszczędną należy definiować jako gospodarkę innowacyjną, realizującą długoterminowy rozwój oparty na czynnikach endogenicznych, przy jednoczesnym dążeniu do minimalizacji negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze poprzez minimalizację emisji zanieczyszczeń oraz efektywne wykorzystywanie zasobów. W modelach wzrostu endogenicznego stanowiących fundament analizowanej koncepcji eksponuje się we-

² M. Garbicz, E. Golachowski, *Elementarne modele makroekonomiczne*, SGH, Warszawa 2006, s. 10.

³ Komunikat Komisji, *EUROPA 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, KOM(2010) 2020.

⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno- Społecznego i Komitetu Regionów, *Europa efektywnie korzystająca z zasobów – inicjatywa przewodnia strategii „Europa 2020”*, KOM (2011)21.

⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno- Społecznego i Komitetu Regionów, *Plan działania prowadzący do przejścia na konkurencyjną gospodarkę niskoemisyjną do 2050 r.*, KOM(2011) 112.

⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Plan na rzecz efektywności energetycznej z 2011 r.*, KOM (2011)109.

⁷ *Biała Księga. Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu*, KOM (2011)144.

wewnętrzne czynniki rozwoju, które można kształtować zgodnie z przyjętymi celami i kryteriami. Podstawowymi z czynników decydujących o długookresowym wzroście są kapitał ludzki (wiedza, wykształcenie, kwalifikacje siły roboczej) oraz postęp techniczny i technologiczny. Rozwój kapitału ludzkiego tworzy potencjał dla innowacyjności wyrażającej się między innymi w postępie technicznym i technologicznym. Wykorzystanie postępu technicznego i technologicznego jako czynnika wzrostu wymaga ukierunkowania obszaru, w którym ma być realizowany, jak również zapewnienia niezbędnego poziomu dyfuzji innowacyjnych rozwiązań. Zapewnienie dyfuzji wiąże się z koniecznością podejmowania działań na rzecz tworzenia efektywnego popytu inwestycyjnego, jak i konsumpcyjnego na dobra innowacyjne. Czym efektywny popyt jest większy i bardziej stabilny, tym w większym stopniu przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego. Stabilność, jak i wielkość popytu są bezpośrednio determinowane poziomem społecznej akceptacji wydatków, wyrażającym się w różnicach elastyczności cenowej popytu⁸.

Z punktu widzenia wyznaczonych celów, gospodarka niskoemisyjna i zasobooszczędna jest procesem, w ramach którego Unia Europejska do roku 2050 będzie dążyła do rzeczywistej redukcji krajowych emisji gazów cieplarnianych (GHG) o 80–95% w stosunku do roku 1990. Przyjęta ścieżka redukcji emisji zakłada 1% roczną redukcję emisji do 2020 roku, 1,5% redukcję w latach 2020–2030 i 2% redukcję w latach 2030–2050⁹. Osiągnięcie wskazanego poziomu redukcji emisji powinno przyczynić się do zahamowania wzrostu temperatury na świecie do maksymalnie 2°C. Osiągnięcie wskazanego celu nie stanowi gwarancji przeciwdziałania prognozowanym procesom klimatycznym, jak również uniknięcia negatywnych konsekwencji tych zmian dla systemów społeczno-gospodarczych. Rzeczywiste efekty środowiskowe podejmowanych działań pozostają trudne do określenia z co najmniej trzech przyczyn:

- a) Europa ponosi odpowiedzialność jedynie za 10% globalnej antropogenicznej emisji gazów cieplarnianych, redukcja europejskiej emisji GHG ma zatem ograniczone znaczenie w wymiarze globalnym. Działaniom UE nie towarzyszą analogiczne działania w państwach trzecich. Jednocześnie obserwuje się zjawisko substytucji europejskiej emisji gazów cieplarnianych przez emisje w krajach rozwijających się;
- b) założenia dotyczące przyczyn obserwowanych procesów klimatycznych oparte zostały na założeniu korelacji pomiędzy działalnością człowieka a zmianami globalnego klimatu (dostępne wyniki badań naukowych wskazują, iż brak jest dowodów jednoznacznie wskazujących na taką zależność) oraz przekonaniu, iż podjęcie działań na rzecz redukcji emisji GHG spowoduje zahamowanie procesów klimatycznych, a nawet ich odwrócenie;
- c) przyjęty scenariusz redukcji bazuje na założeniu osiągnięcia celu redukcyjnego z wykorzystaniem technologii, które pozostają w fazie eksperymentalnej (m.in. technologie CCS), bądź jeszcze nie powstały. Trudno zatem prognozować czy redukcja emisji GHG o 90% będzie technologicznie możliwa.

Szczegółowa analiza proponowanych rozwiązań zmusza do zwrócenia uwagi na potencjalne zagrożenia i niedoskonałości koncepcji. Jej urzeczywistnienie w formie proponowanej przez Komisję Europejską może prowadzić do przejścia kontroli nad zachodzącymi w Europie procesami gospodarczymi przez podmioty administracji publicznej (instytucje

⁸ Przykładami działań podejmowanych na rzecz tworzenia systemowego popytu na innowacyjne technologie i produkty odzysku i recyklingu odpadów komunalnych są podejmowane w Norwegii działania na rzecz wykorzystywania spienionego szkła do budowy dróg w ilości 100 tys. m³ rocznie, jak również realizacja przez władze Miasta Oslo projektów budowy budynków mieszkalnych, z jak największym udziałem materiałów pochodzących z recyklingu.

⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Plan działania prowadzący do przejścia na konkurencyjną gospodarkę niskoemisyjną do 2050 r.*, KOM(2011)112.

unijne), a jednocześnie podejmowane działania ukierunkowane są na stworzenie globalnego ładu klimatycznego. W konsekwencji gospodarka europejska staje się gospodarką centralnie kontrolowaną, a działanie mechanizmu wolnorynkowego ograniczone. Tworzone regulacje są narzędziem wywierania presji i kontroli w wymiarze politycznym i ekonomicznym. Gospodarka niskoemisyjna i zasobooszczędna zastępuje doktrynę neoliberalną (wyrażoną w tak zwanym konsensusie waszyngtońskim), której błędności ostatecznie dowiódł kryzys 2008 roku.

Neoliberalizm charakteryzuje dogmatyczna wiara w mechanizm rynkowy i skuteczność jego działania w zakresie racjonalności. W teorii tej procesy rynkowe stanowią jedyną słuszną formę funkcjonowania gospodarki i społeczeństw. Rynek nie powinien podlegać jakiegokolwiek regulacji ze strony państwa. Brak jest zainteresowania kwestiami społecznymi, a tym bardziej problematyką ekologiczną. Dostrzegane negatywne zjawiska na płaszczyźnie społecznej (bezrobocie, bieda) i ekologicznej uznawane są za koszty „ponoszone w imię racjonalności działania”¹⁰. W koncepcji gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej rola państwa ulega znacznemu zwiększeniu. Państwo kontroluje mechanizmy rynkowe, jak i kreuje procesy gospodarcze. Wykorzystywane instrumenty ekonomiczno-prawne – między innymi takie jak handel emisjami – pozwalają na wyznaczanie kierunków rozwoju z pominięciem interesów i celów narodowych, definiowanie barier i granic rozwojowych poszczególnych państw Wspólnoty, czy gałęzi gospodarki.

Czynniki rozwoju gospodarczego w koncepcji gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej

Analizując podjęty problem czynników wzrostu gospodarczego w ujęciu historycznym należy zwrócić uwagę na występujące w przeszłości zjawiska i działania mające znaczący wpływ na rozwój gospodarczy. Miały one zarówno charakter negatywny, jak i pozytywny, niektóre były wynikiem celowych działań, inne występowały niezależnie od człowieka. Wśród licznych zjawisk negatywnych wywierających wpływ na przebieg koniunktury i wzrost gospodarczy na pierwszy plan wysuwają się kryzysy, wojny, kataklizmy. Przykładem zjawiska pozytywnego jest proces rozszerzania Unii Europejskiej i związana z nim realizacja polityki spójności. Niezależnie od natury konkretnego zjawiska, wszystkie one generowały dodatkowy popyt, który skutkowało zwiększeniem podaży, inwestycjami, wzrostem zatrudnienia i długookresowym rozwojem gospodarczym.

Podejmując działania na rzecz walki z Wielkim Kryzysem lat trzydziestych w Stanach Zjednoczonych w ramach polityki społecznej stworzono system robót publicznych. Kosztem 3,3 mld dolarów pozwolił on na zatrudnienie 4 milionów bezrobotnych, którzy budowali drogi, szkoły, szpitale, boiska, lotniska i inne obiekty użyteczności publicznej. W ramach tego programu przeprowadzono między innymi kompleksowe zagospodarowanie doliny rzeki Tennessee, na której zbudowano system elektrowni wodnych dostarczających taną energię elektryczną. Zabezpieczono tereny przylegające do rzeki przed powodzią, powstrzymano erozję gleb, podniesiono kulturę agrarną oraz umożliwiono żeglugę rzeczną.

Z punktu widzenia podjętego problemu badawczego szczególną uwagę zwracają działania na rzecz aktywizacji młodzieży studenckiej i szkolnej. Poprzez system stypendiów i możliwość dorywczego zatrudnienia zachęcano młodzież do pracy w Cywilnym Korpu-

¹⁰ Z. Sadowski, *Przedmowa do wydania drugiego*, A. Smith *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. IX.

sie Ochrony Przyrody, którego celem była praca nad poprawą stanu środowiska przyrodniczego¹¹.

Analogiczny do Wielkiego Kryzysu wpływ na gospodarkę USA miała druga wojna światowa. Stała się ona dla USA czynnikiem długookresowego wzrostu gospodarczego, w następstwie którego USA uzyskały pozycję światowego mocarstwa. Umożliwiła uzyskanie pozycji globalnego monopolisty w wielu branżach gospodarki (np. przemysł samochodowy), co bezpośrednio wynikało z faktu całkowitego zniszczenia przemysłu w Europie i Japonii. Problemy gospodarki amerykańskiej rozpoczęły się wraz z utratą pozycji monopolisty oraz wzrostem siły gospodarczej Chin.

W minionych dziesięcioleciach pozytywnym endogenicznym czynnikiem rozwoju Wspólnoty Europejskiej pozostawał rozwój szeroko rozumianej infrastruktury. Polityka rozszerzania Wspólnoty, w połączeniu z polityką spójności przestrzennej wiązała się z ciągłym procesem tworzenia i unowocześniania infrastruktury państw członkowskich, co skutkowało popytem na dobra inwestycyjne, tworzeniem miejsc pracy, popytem konsumpcyjnym. Wyczerpanie się możliwości dalszego rozszerzania UE wymusza poszukiwanie nowych czynników rozwoju. Koncepcja gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej za takie czynniki uznaje działania na rzecz ograniczenia emisyjności i zasobochłonności. Popyt na nowe technologie, jak również dobra inwestycyjne i konsumpcyjne przyczyniające się do wzrostu efektywności energetycznej, ograniczania emisyjności i zasobochłonności będzie pozostawał funkcją wielu zmiennych, z których kluczowe znaczenie będą miały regulacje prawne zastrzegające normy środowiskowe i wymuszające innowacyjność oraz wyznaczające sankcje dla podmiotów gospodarczych i osób nie spełniających wyznaczonych kryteriów. W świetle kryzysu, w jakim znalazła się Europa czynnikiem wpływającym na wielkość i zmiany popytu będą także zmiany dochodu nabywców dóbr niskoemisyjnych i zasobooszczędnych.

Korzyści wynikające z budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej

Celem nadrzędnym, a zarazem podstawową z oczekiwanych korzyści z budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej jest zabezpieczenie długookresowego wzrostu gospodarczego Europy oraz pełnego zatrudnienia. Cel powyższy podlega uszczegółowieniu i konkretyzacji poprzez definiowanie licznych celów o charakterze ekonomicznym, społecznym, ekologicznym i politycznym. Zgodnie z przyjętymi założeniami, zabezpieczenie długookresowego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia ma przynieść wymierne efekty ekonomiczne w postaci uzyskania przewagi konkurencyjnej i technologicznej gospodarki europejskiej nad resztą świata, optymalizacji procesów produkcji i ograniczeniem jej kosztów (w tym ograniczeniem kosztów związanych z monitorowaniem emisji zanieczyszczeń), oszczędnościami finansowymi wynikającymi między innymi ze zużycia coraz mniejszej ilości surowców. Oczekiwany korzyściami społecznymi są ograniczenie kosztów związanych z przedwczesną śmiertelnością, nowe stabilne miejsca pracy, jak również zmiana modelu konsumpcji. Podejmowanie działań na rzecz tworzenia w Europie trwałych miejsc pracy jest szczególnie istotne w świetle zjawiska realizacji coraz większej części produkcji w krajach azjatyckich. Zaniechanie działań długofalowych w Europie będzie skutkowało nasilającymi się problemami związanymi z bezrobociem i niewydolnością systemów emerytalnych.

¹¹ J. Kaliński, *Historia gospodarcza XIX i XX w.*, PWE, Warszawa 2008, s. 179-180.

W wymiarze politycznym realizacja koncepcji budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej powinna prowadzić do stopniowego uniezależnienia gospodarki europejskiej od zewnętrznych dostawców surowców. Oczekiwanymi korzyściami ekologicznymi są ograniczenie antropopresji i wzrost efektywności wykorzystywania zasobów naturalnych. Poprawa efektywności energetycznej, rozwój gospodarki odpadami (m.in. dążenie do 100% poziomu odzysku i recyklingu) są traktowane jako kluczowe dla budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej. Bezpośrednio przyczyniają się do racjonalizacji wykorzystania zasobów naturalnych, co w świetle coraz silniej dostrzeganej ich ograniczoności, stanowi warunek obecnego rozwoju, jak również podstaw rozwoju przyszłych pokoleń.

Przedstawionemu teoretycznemu ujęciu oczekiwanych korzyści z wdrażania koncepcji gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej towarzyszą próby szacowania wymiernych efektów uzyskiwanych zarówno w obszarze emisyjności, jak również zasobochłonności. Przedstawiane są potencjalnie możliwe do uzyskania korzyści maksymalne. Szacunki mają jednak różny wymiar czasowy, dotyczą działań podejmowanych w różnych obszarach i w konsekwencji nie tworzą spójnej wariantowej prognozy.

Realizacja celów w zakresie poprawy energochłonności, zgodnie z przyjętymi prognozami, winna przynieść wymierne korzyści między innymi w postaci oszczędności rzędu 1000 euro rocznie na gospodarstwo domowe, poprawić konkurencyjność europejskiego przemysłu, stworzyć 2 mln miejsc pracy i ograniczyć roczne emisje gazów cieplarnianych o 740 mln ton. Osiągnięcie celów w zakresie energii do 2020 roku powinno spowodować oszczędności rzędu 60 mld euro na imporcie ropy naftowej i gazu i jednocześnie przyczynić się do wzrostu bezpieczeństwa energetycznego. Integracja europejskiego rynku energii może przynieść dodatkowe 0,6% do 0,8% PKB. Osiągnięcie 20% udziału energii ze źródeł odnawialnych w bilansie energetycznym pozwoli stworzyć w UE ponad 600 tys. miejsc pracy, a w połączeniu z realizacją celu wzrostu efektywności energetycznej o 20% - miliona nowych miejsc pracy. W całym czterdziestoletnim okresie wzrost efektywności energetycznej i przechodzenie na niskoemisyjne źródła energii produkowanej lokalnie przyczynią się do zmniejszenia średnich kosztów paliwa w UE o 175–320 mld euro rocznie.

Działania podejmowane w obszarze gospodarki odpadami przyniosą korzyści w postaci zmniejszenia popytu na energię i surowce, ograniczenia emisji CO₂, jak również tworzenia nowych miejsc pracy. Corocznie w UE zniszczeniu ulegają materiały nadające się do recyklingu (papier, szkło, plastik, aluminium i stal) o wartości 5,25 mld euro. Recykling tych materiałów pozwoli na zmniejszenie emisji CO₂ o 148 mln ton. Dalsze działania na rzecz rozwoju gospodarowania odpadami do 2020 roku potencjalnie mogą przyczynić się do ograniczenia emisji GHG o kolejne 92 mln ton, a zwiększenie recyklingu odpadów komunalnych do poziomu 70% pozwoli na stworzenie w skali UE 500 tys. nowych miejsc pracy¹².

Podsumowanie

Reasumując przeprowadzone rozważania, przedstawioną koncepcję rozwoju gospodarczego Unii Europejskiej należy uznać za uzasadnioną i słuszną. Jej istotą jest wymuszanie w perspektywie do roku 2050 działań na rzecz przebudowy całej infrastruktury społeczno-gospodarczej krajów Wspólnoty, w celu ograniczenia emisyjności oraz zasobo-

¹² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Europa efektywnie korzystająca z zasobów – inicjatywa przewodnia strategii „Europa 2020”*, KOM(2011) 21.

chłonności procesów gospodarczych, jak i społecznych. Tworzony w następstwie podejmowanych działań popyt stanowić będzie czynnik długookresowego rozwoju społeczno-gospodarczego. Wybór obszaru, w którym koncentrowana będzie innowacyjność wynika z analizy preferencji społeczeństw i będącej jej pochodną skłonności do ponoszenia obciążeń finansowych. Celem nadrzędnym, a zarazem podstawową z oczekiwanych korzyści uzyskiwanych w następstwie budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej jest zabezpieczenie długookresowego wzrostu gospodarczego Europy oraz pełnego zatrudnienia. Cel powyższy podlega uszczegółowieniu w postaci licznych celów o charakterze ekonomicznym, społecznym, ekologicznym i politycznym.

Bibliografia

- Garbicz M., Golachowski E., *Elementarne modele makroekonomiczne*, SGH, Warszawa 2006.
- Kaliński J., *Historia gospodarcza XIX i XX w.*, PWE, Warszawa 2008.
- Komunikat Komisji, EUROPA 2020, *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, KOM(2010) 202.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Europa efektywnie korzystająca z zasobów – inicjatywa przewodnia strategii „Europa 2020”*, KOM (2011)21.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Plan działania prowadzący do przejścia na konkurencyjną gospodarkę niskoemisyjną do 2050 r.*, KOM(2011)112.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno – Społecznego i Komitetu Regionów, *Plan na rzecz efektywności energetycznej z 2011 r.*, KOM (2011)109.
- Biała Księga. Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu*, KOM (2011)144
- Piontek W. (red.), *Fundusze strukturalne jako instrument wsparcia rozwoju gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej*, WSE, Białystok 2011.
- Sadowski Z., *Przedmowa do wydania drugiego, A. Smith Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Economic Development Factors in the Concept of Low-Carbon and Resource-Efficient Economy

Summary

From a theoretical perspective, the low-carbon and resource-efficient economy can be defined as an innovative economy, which realises long-term growth while striving for the minimisation of negative impact on natural environment by means of minimisation of pollution and efficient use of available resources. In some endogenous growth models, economic growth factors can be shaped in accordance with the assumed objectives and criteria. Human capital and technological progress are among basic factors. From the view point of specified objectives, the low-carbon and resource-efficient economy is a process, within which the European Union is going to strive to reach before 2050 real reductions in emissions of GHG by 80–95% as compared with 1990. The concept of low-

carbon and resource-efficient economy may lead to assuming control of economic processes by public administration institutions, while the actions taken are directed at creating a global climate governance. In the past decades, development of infrastructure in a broad sense was the factor of development of the European Union. Exhaustion of possibilities to enlarge the EU results in the necessity to look for new development factors. Ensuring a long-term economic growth in Europe and full employment is the ultimate objective and expected benefits resulting from creation of the low-carbon and resource-efficient economy.

Key words: low-carbon and resource-efficient economy, economic development, rationality in economic management, economic development factors, energy efficiency, waste management.

JEL codes: O11

Факторы экономического развития в концепции низкоуглеродистой и ресурсосберегающей экономики

Резюме

В теоретическом подходе низкоуглеродистую и ресурсосберегающую экономику следует определять как инновационную экономику, осуществляющую долгосрочное развитие на основе эндогенных факторов, при одновременном стремлении к минимизации отрицательного воздействия на природную среду путем минимизации эмиссии загрязнений и эффективного использования ресурсов. В эндогенных моделях факторы роста можно формировать в соответствии с принятыми целями и критериями. Основные факторы – человеческий капитал, а также технический и технологический прогресс. С точки зрения поставленных целей низкоуглеродистая и ресурсосберегающая экономика – процесс, в рамках которого Европейский Союз до 2050 года будет стремиться к действительному снижению эмиссий странами парниковых газов (англ. GHG) на 80–95% по сравнению с 1990 годом. Концепция низкоуглеродистой и ресурсосберегающей экономики может вести к перенятию контроля за происходящими экономическими процессами субъектами государственной администрации, а, одновременно, предпринимаемые действия будут направлены на создание глобального управления климатом. В минувших десятилетиях фактором развития Европейского Сообщества было развитие инфраструктуры в широком смысле. Истощение возможностей дальнейшего расширения ЕС вынуждает поиск новых факторов развития. Основная цель, а заодно основная из ожидаемых выгод, получаемых в результате создания низкоуглеродистой и ресурсосберегающей экономики – обеспечение долгосрочного экономического роста Европы и полной занятости.

Ключевые слова: низкоуглеродистая и ресурсосберегающая экономика, экономическое развитие, рациональность хозяйствования, факторы экономического развития, энергетическая эффективность, управление отходами.

Коды JEL: O11

Katarzyna Poskrobko¹
Uniwersytet w Białymstoku

PROBLEMY FINANSOWANIA OCHRONY ŚRODOWISKA Z PUNKTU WIDZENIA TEORII DÓBR PUBLICZNYCH

Streszczenie

Celem rozważań jest zwrócenie uwagi na problem optymalnej podaży dóbr publicznych, ich finansowania i dystrybucji. Punktem wyjścia do rozważań było przyjęcie ochrony środowiska jako dobra publicznego. Następnie dokonano analizy problemu podaży dóbr publicznych, sposobu i poziomu ich finansowania oraz metod reglamentacji. Podjęty w artykule problem jest szczególnie ważny z punktu widzenia ekonomii zrównoważonego rozwoju, ze względu na fakt, że zarówno samo środowisko, jak i jego ochrona są integralną częścią procesu gospodarowania.

Słowa kluczowe: ochrona środowiska, dobra publiczne, ekonomia zrównoważonego rozwoju, finansowanie dóbr publicznych.

Kody JEL: H41, Q01

Wstęp

Celem rozważań jest zwrócenie uwagi na problem optymalnej podaży dóbr publicznych ich finansowania i dystrybucji. Zagadnienia związane z podażą dóbr publicznych stały się aktualnie przedmiotem zainteresowania nauk społecznych, w szczególności ekonomii instytucjonalnej. Kwestię tę porusza się również w ekonomii zrównoważonego rozwoju, u podstawy której leży zmiana paradygmatu gospodarowania.

Według nowego paradygmatu, gospodarowanie to działalność ludzka w makrosystemie społeczeństwo-gospodarka-środowisko, mająca na celu racjonalne wykorzystanie: zasobów, walorów, sił i procesów przyrodniczych, antropogenicznych narzędzi i procesów wytwórczych oraz ludzkiej wiedzy, umiejętności i zdolności do zaspokajania potrzeb bytu i rozwoju, zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń. Problem środowiska przyrodniczego nie jest już zredukowany (jak to ma miejsce w ekonomii głównego nurtu) do mechaniczycznie rozumianych zasobów, których podaż jest stała. Środowisko ze wszystkimi jego przejawami (walory, zasoby, świadczenia ekosystemów) jest integralnym elementem tworzącym dobrobyt ludzi. Z tego punktu widzenia instrumenty analizy ekonomii neoklasycznej nie dostarczają zadawalających narzędzi gospodarowania. Niezbędne jest więc poszukiwanie nowych, bardziej kompleksowych podejść do problemu ochrony środowiska.

Jednym z możliwych rozwiązań może okazać się zastosowanie narzędzi gospodarowania dobrami publicznymi. Ciekawe wydaje się nieco odmienne (być może nieco kontrowersyjne) podejście do problemu środowiska przyrodniczego, a mianowicie potraktowanie ochrony środowiska jako dobra publicznego (podobnie jak obrony narodowej czy

¹ Autorka jest uczestniczką projektu *Wiedza i praktyka – klucz do sukcesu w biznesie* współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

szużby zdrowia). Takie podejście może przyczynić się do rozszerzenia zakresu badawczego ekonomii zrównoważonego rozwoju o analizę dóbr publicznych zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i implementacyjnych.

Ochrona środowiska jako dobro publiczne

W teorii ekonomii najczęściej analizuje się dobra prywatne. Można je dzielić, sprzedawać, kupować, konsumować w określonych przez siebie ilościach i w zależności od upodobań i ograniczeń finansowych. Nabywając je nabywamy do nich prawo własności. Istnieje jednak wiele dóbr, których nie można zaliczyć do powyższej kategorii. Są to dobra publiczne. Dobra prywatne i publiczne rozróżniamy poprzez zastosowanie dwóch kryteriów. Pierwsze wskazuje, czy dane dobro jest powszechnie dostępne (kryterium rywalizacyjne) drugie dotyczy możliwości wykluczenia kogokolwiek z konsumpcji danego dobra (kryterium wykluczalności). Dobra publiczne definiuje się jako takie w przypadku których niemożliwe jest wyłącznie kogokolwiek z konsumpcji, przy równoczesnym braku rywalizacji. Klasycznym przykładem dóbr publicznych jest obrona narodowa.

W literaturze przedmiotu występują jednak często kontrowersje i niejednoznaczności wynikające m.in. stąd, że na podstawie fizycznych cech dóbr nie zawsze można je sklasyfikować na publiczne czy prywatne. Przykładem są zasoby i walory środowiska (powietrze, wody, przestrzeń geograficzna itp.). W literaturze są one przedstawiane jako dobra publiczne, ponieważ:

- są dobrami powszechnie występującymi, konsumpcja przez jedną osobę nie zmniejsza konsumpcji przez inne osoby (dobro nierywalizacyjne);
- nikt nie może pozbawić nikogo z ich korzystania (dobro niewykluczone).

Występują jednak sytuacje, w których klasyfikację tę należy zweryfikować. W zależności od położenia obszaru, zasoby i walory środowiska są różne, na przykład występują różnice zawartości zanieczyszczeń w powietrzu m.in. SO_2 , NO_x , pyłów itp. Nie wszyscy więc korzystają z powietrza o jednakowej jakości². Nie jest spełnione zatem kryterium nierywalizacyjności. Różna jakość często jest przyczyną różnicowania cen nieruchomości. Tam, gdzie wyższa jakość środowiska na ogół ceny nieruchomości są wyższe, w przeciwnieństwie do płać, które w rejonach o wysokich walorach środowiskowych są niższe. Nie jest spełnione również kryterium niewykluczalności³. Oznacza to, że zasoby i walory decydujące o jakości środowiska, nie spełniają w dostatecznym stopniu warunków nierywalizacji i niewykluczalności, by móc je traktować jak czyste dobra publiczne. Wydaje się, że bardziej trafne jest uznanie ich za dobra mieszane, a konkretnie za dobra wspólne. Są to dobra, w przypadku których niemożliwe lub trudne jest wyłączenie kogokolwiek z ich konsumpcji, a kolejni użytkownicy obniżają ich ilość lub jakość. Istotą dóbr wspólnych jest fakt, że pożytki z nich płynące są wspólnie konsumowane, ale ze względu np. na skończone zasoby, ograniczoną zdolność produkcyjną urzędzeń czy też ograniczoną przepustowość obiektów podlegają zjawiskom zatłoczenia, przepełnienia czy też wyczerpania⁴.

Inaczej jest w przypadku ochrony środowiska rozumianej jako proces mający na celu redukcowanie i eliminowanie zagrożeń, jakie mogą negatywnie wpłynąć na jakość elementów biosfery.

² A. Spillmann, *Social Justice and Environment Policy*, "International Journal of Social Economics" 1995, No. 3.

³ P. Jeżowski, *Związki ekonomii z ochroną środowiska*, http://baseny.waw.pl/pesk/ekokonf_3.html [dostęp: 11.05.2012].

⁴ *Ibidem*.

Zdaniem autorki, tak rozumiana ochrona środowiska spełnia wszystkie założenia dobra publicznego. Jest dobrem nierywalizacyjnym, ponieważ każdemu podmiotowi przysługuje w równym stopniu (jest przedmiotem łącznej konsumpcji). Jest również dobrem niewykluczalnym, bowiem każdy jest objęty ochroną środowiska, niezależnie czy ma ochotę za to płacić czy nie, a podaż nie jest w żaden sposób racjonowana.

Problem optymalnej podaży dóbr publicznych, w tym wypadku ochrony środowiska, powinien stać się jednym z głównych problemów badawczych ekonomii zrównoważonego rozwoju. Jest on o tyle ważny, że w ostatnich latach po wejściu do Unii Europejskiej wzrósł w Polsce wymagany poziom ochrony środowiska i zwiększyły się wydatki kierowane na ten cel. Powstaje pytanie, czy wzrost ten jest uzasadniony z ekonomicznego punktu widzenia – czy prowadzi do takiej podaży dobra, którą będzie optymalna w sensie Pareto?

Podaż dóbr publicznych a optymalność Pareto

Warunkiem efektywności, a szczególnie osiągnięcia optimum Pareto w produkcji dóbr publicznych, jest zachowanie odpowiedniego poziomu finansowania w zależności od wielkości zagregowanego popytu i zagregowanej podaży. Dotyczy to szczególnie dóbr, których konsumpcja przez dodatkowe osoby wiąże się z kosztem krańcowym równym zero, a za takie dobro przyjęto ochronę środowiska. Warunkiem osiągnięcia efektywnej wielkości podaży takich dóbr jest zrównanie się sumy krańcowych stóp substytucji z krańcową stopą transformacji. Krańcowa stopa substytucji określa, jaką ilość dobra prywatnego jest gotów poświęcić konsument, aby uzyskać dodatkową jednostkę dobra publicznego. Krańcowa stopa transformacji natomiast określa, ile dobra prywatnego trzeba poświęcić, aby zwiększyć konsumpcję dobra publicznego o jednostkę.

Zwiększenie wydatków państwa na ochronę środowiska podnosi ciężar podatkowy, który każdy obywatel musi ponieść. Jeśli założymy, że cena podatkowa dla pewnej osoby wynosi q (za każdą jednostkę dobra publicznego musi zapłacić podatek równy q), to całkowita wielkość wydatków tej osoby (jej ograniczenie budżetowe) jest równa:

$$C + qG = Y \quad (1)$$

gdzie:

C – wartość konsumpcji dóbr prywatnych,

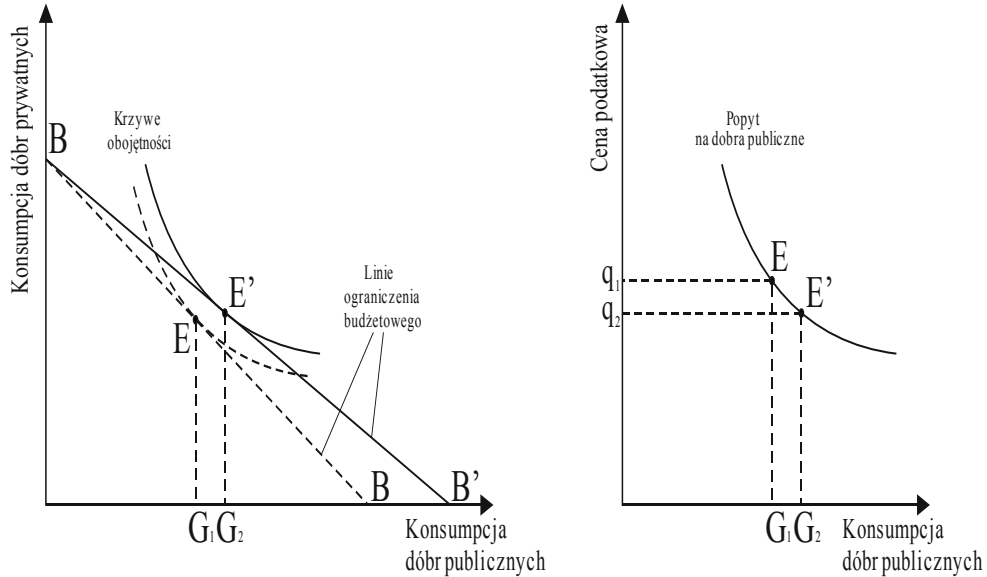
G – całkowity strumień dostarczonego przez państwo dobra publicznego,

Y – dochód rozpatrywanej osoby

Całkowita wielkość wydatków opisuje różne kombinacje dóbr, jakie może nabyć konsument przy określonym dochodzie i wysokości ceny podatkowej.

Na wykresie 1 przedstawiono całkowitą wielkość ograniczenia budżetowego – prosta BB. Ruch po tej linii w górę oznacza zwiększenie wydatków państwa na dobra prywatne kosztem dóbr publicznych. Konsument dąży do osiągnięcia najwyższego możliwego poziomu użyteczności, w przedziale wyznaczonym przez własne ograniczenie budżetowe. Na wykresie 1 przedstawiono również krzywe obojętności konsumenta w stosunku do dóbr publicznych i prywatnych. W miarę jak zwiększa się zużycie dóbr publicznych, maleje ilość dóbr prywatnych, którą konsument jest skłonny poświęcić w zamian za dodatkową jednostkę dóbr publicznych, czyli zmniejsza się jego krańcowa stopa substytucji. Wraz

Wykres 1
Indywidualna krzywa popytu na dobro publiczne

Źródło: J. E. Stiglitz, *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 169.

ze wzrostem konsumowanej ilości dóbr publicznych i spadkiem konsumpcji dóbr prywatnych krzywa obojętności staje się coraz bardziej płaska. Optymalną z punktu widzenia jednostki wielkość wydatków państwa na dobra publiczne wyznacza punkt styczności najwyższej położonej krzywej obojętności z linią ograniczenia budżetowego. Jeżeli nastąpi obniżka ceny podatkowej (linia ograniczenia budżetowego przesuwa się z położenia BB' do $B'B''$) to preferowana przez tę jednostkę wielkość wydatków państwa wzrasta (punkt optimum przesuwa się z E do E'). Rzutując punkty optimum z a) na b), można wykreślić krzywą popytu na dobra publiczne.

Punkty równowagi E i E' (wykre 1b) przedstawiają wielkość zapotrzebowania na dobra publiczne przy cenie podatkowej q_1, q_2 . Gdy linia budżetowa zostanie przesunięta bardziej na zewnątrz, to można będzie wyznaczyć więcej niż dwa punkty na linii popytu w dolnej jego części. Gdy zsumujemy je pionowo otrzymamy krzywą popytu zbiorowego czyli sumę krańcowych stóp substytucji.

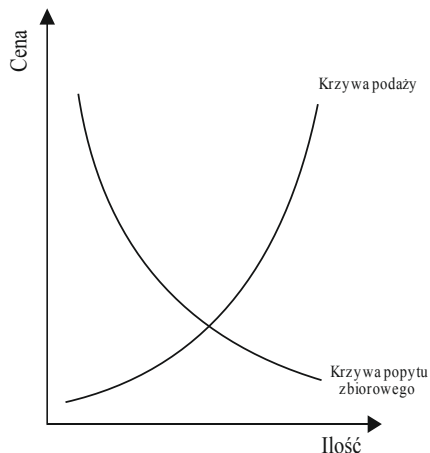
Podobnie można wykreślić krzywą podaży. Dla każdej wielkości produkcji istnieje cena zawierająca informację o tym, jakiej ilości dóbr prywatnych trzeba się wyrzec, aby wytworzyć kolejną jednostkę dóbr publicznych. Jest to koszt krańcowy lub inaczej krańcowa stopa transformacji. Przy wielkości produkcji takiej, iż popyt zbiorowy jest równy podaży, suma krańcowych gotowości do zapłaty równa się krańcowemu kosztowi produkcji, czyli krańcowym stopom transformacji.

Efektywna wielkość podaży dóbr publicznych (por. wykres 2) określa punkt leżący na przecięciu krzywej popytu i krzywej podaży. Krzywa popytu zbiorowego wyraża sumę krańcowych gotowości do zapłaty wszystkich konsumentów. Z kolei krzywa podaży po-

kazuje ilość dóbr, z jakiej musimy zrezygnować, aby otrzymać dodatkową jednostkę dobra publicznego. Wielkość produkcji wyznaczona w punkcie przecięcia jest optymalna w rozumieniu Pareto.

Wykres 2

Efektywna wielkość produkcji dóbr publicznych

Źródło: jak w wykresie 1, s. 172.

Istnieje wiele efektywnych, w sensie paretowskim, sposobów alokacji zasobów. Efektywne są wszystkie punkty leżące na krzywej osiągalnej użyteczności. Dlatego nie istnieje też tylko jedna optymalna w sensie paretowskim wielkość podaży dóbr publicznych. Punkt na przecięciu wielkości podaży i popytu pokazany na wykresie 2 pokazuje tylko jeden z możliwych stanów optimum, w którym wielkość podaży jest optymalna w rozumieniu Pareto⁵.

Efektywny poziom dobra publicznego próbował określić E.R. Lindahl, wybierając rozwiązanie przypominające działanie mechanizmu rynkowego w stosunku do dóbr prywatnych. Z tą różnicą, że dobra prywatne nabywane są po tej samej cenie, lecz w różnych ilościach, podczas, gdy dobro publiczne wszyscy muszą konsumować w tej samej ilości, mając różną skłonność do zapłaty. Problemem jest więc wyznaczenie cen podatkowych za dobro publiczne odpowiednich dla poszczególnych konsumentów. Analizował on problem na podstawie indywidualnych krzywych obojętności, które określały preferencję pomiędzy dobrem prywatnym a publicznym, następnie przeniósł je na płaszczyznę określającą preferencje pomiędzy poziomem dobra publicznego a poziomem opodatkowania⁶.

⁵ J.E. Stiglitz, *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 167-175.

⁶ K. Poskrobko, *Kategoria efektów zewnętrznych w ujęciu instytucjonalnym i zrównoważonym* (w:) B. Poskrobko (red.), *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonego w gospodarce opartej na wiedzy*, WSE, Białystok 2011.

Według Lindahla, osiągnięcie równowagi możliwe jest dzięki działaniu zewnętrznego arbitra wywołującego kolejne ceny podatkowe, na które poszczególne osoby zgłaszają swój popyt na dobro publiczne. Proces ten trwa dotąd, aż obydwie osoby zgłoszą popyt na taką samą ilość dobra publicznego. Osiągnięta w ten sposób równowaga nazywana jest równowagą Lindahla. Może ona stanowić jednocześnie optimum Pareto.

Model Lindahla pokazuje, że w teorii istnieje mechanizm podobny do rynkowego, który prowadzi do społecznie optymalnego poziomu dobra publicznego wraz z cenami podatkowymi zgodnymi z indywidualnymi preferencjami. Ma on jednak jedną wadę. Zakłada, że poszczególne osoby szczerze ujawniają swój popyt na dobro publiczne. Nie uwzględnia możliwości manipulacji ze strony różnych osób. W przypadku dóbr publicznych jest to problem bardzo istotny, z uwagi na niemożność wykluczenia kogokolwiek z ich korzystania, dlatego łatwo jest manipulować wycenami. W wyniku takich negocjacji możliwe jest w zasadzie osiągnięcie każdego punktu na krzywej, nawet takiego, w którym korzyści będą osiągnęły tylko przez jedną osobę.

Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być zastosowanie podatku Grovesa-Clarke'a zwanego podatkiem motywacyjnym. Jest to instrument, za pomocą którego można sprowokować podmioty gospodarcze do rzetelnego deklarowania preferencji⁷. Jednak do tej pory żaden rząd nie zdecydował się na jego wprowadzenie ze względu na problematyczne przeprowadzenie sondażu. Musiałby być on przeprowadzony równocześnie i niezależnie wśród dużej liczby podmiotów. W praktyce nie stosuje się tego podatku. Jest on zbyt kosztowny w stosunku do zamierzonego efektu.

Przedstawione powyżej możliwości nie rozwiązują w sposób satysfakcjonujący problemu podaży optymalnej ilości dóbr publicznych. Rozwiązanie zaproponowane przez Lindahla ma zasadniczą wadę – nie uwzględnia możliwości manipulacji, a zastosowanie podatku Grovesa-Clarke'a jest bardzo kłopotliwe i kosztowne. Stąd decyzje o wielkości zaopatrzenia w dobro publiczne, m.in. ochronę środowiska, są dziś domeną władzy publicznej. A czynnikiem przesądzającym o rozmiarach strumienia (podaży) dóbr publicznych, jest na razie charakter opcji politycznej w danym kraju.

Niestety, preferencje konsumpcyjne poszczególnych osób mogą istotnie różnić się od preferencji ustalonych przez państwo i władze samorządowe. Na tym tle powstaje sprzeczność interesów pomiędzy jednostką a społeczeństwem. Jest ona tym większa im większy jest zakres konsumpcji dóbr publicznych. Nadużywanie przez państwo tego instrumentu może prowadzić do niebezpiecznego zjawiska osłabienia motywacji do pracy i przedsiębiorczości, gdyż agresywny system podatkowy przejmuje coraz więcej dochodów w celu finansowania wybranego dobra publicznego⁸. Nadmierna podaż jednego dobra publicznego narusza wolność jednostki, ograniczając możliwość wyboru. Za przykład posłużyć może ochrona Doliny Rospudy i budowa obwodnicy Augustowa. Uwarunkowania polityczne i presja grup ekologicznych stanowiła podstawę do określenia wielkości podaży dobra publicznego jakim jest ochrona bioróżnorodności Doliny Rospudy. Preferencje społeczności lokalnej były natomiast inne, o czym świadczyły liczne protesty mieszkańców. Większą wartość stanowiło dla nich dobro publiczne w postaci obwodnicy. Dlatego bardzo istotnym zagadnieniem w przypadku finansowania dóbr publicznych jest obiektywne wyznaczenie wielkości ich podaży.

⁷ H. Folmer i in. (red.), *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych. Podręcznik dla studentów i praktyków*, Wydawnictwo Krupski i S-ka, Warszawa 1996, s. 55-75.

⁸ S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 24.

Finansowanie i reglamentacja dóbr publicznych

Z punktu widzenia indywidualnego odbiorcy dobra publiczne są bezpłatne, jednak w sensie ekonomicznym są opłacane zbiorowo. Podstawowym źródłem ich finansowania są środki pochodzące z podatków. Wyróżniamy ich trzy rodzaje:

1. Podatek od konsumpcji, tj: podatki od wartości dodanej, podatek akcyzowy, a także niektóre rodzaje opłat (opłaty administracyjne, skarbowe itp.). Wydaje się, że jest on najbardziej sprawiedliwy, ponieważ wiąże się z zastosowaniem mechanizmu „konsujesz – płacisz”. Większość obciążeń ponoszonych przez konsumenta zależy tylko i wyłącznie od poziomu konsumpcji. Dzięki temu dobra publiczne mogą być wytwarzane w zależności od zapotrzebowania na nie, unika się jednocześnie problemu gapowicza. Wadą tego rodzaju rozwiązań jest fakt, że ilość wytworzonych dóbr może być mniejsza od społecznych oczekiwań, będzie więc społecznie nieefektywna. Osoby nieposiadające odpowiednich środków finansowych nie będą w stanie zaspokoić swoich potrzeb⁹.
2. Podatek od dochodu. Wysokość podatku zależy w tym przypadku tylko i wyłącznie od wysokości zgromadzonego przez konsumenta dochodu. Im bogatszy członek społeczeństwa tym w większym stopniu partycypuje w wytworzeniu dobra publicznego, finansując jednocześnie konsumpcję przez osoby biedniejsze. W praktyce jednak to właśnie osoby biedne konsumują więcej dóbr publicznych. Częściej korzystają z usług pomocy społecznej, komunikacji publicznej itp.
3. Podatki zryczałtowane. Każdy członek społeczeństwa wnosi podatek w takiej samej wysokości. Każdy płaci tyle samo za dobra, które z definicji są dostępne dla wszystkich. Jeśli nikogo nie można wykluczyć z konsumpcji dóbr publicznych i mają one charakter nierywalizacyjny, to najbardziej efektywną metodą ich finansowania będzie objęcie wszystkich, którzy mają równe prawa ich użytkowania, jednakowym podatkiem. W rzeczywistości podatki zryczałtowane występują w szczątkowej postaci i dotyczą one bardzo wąskich grup społecznych (np. zryczałtowany podatek dochodowy, opłacany przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą)¹⁰.

Reasumując należy zauważyć, że podatki będące źródłem dochodów pozwalających finansować produkcję dóbr publicznych wywołują różnego rodzaju zakłócenia w gospodarce. Ilość dóbr prywatnych, z których muszą wówczas zrezygnować konsumenci, aby otrzymać dodatkową jednostkę dóbr publicznych jest większa niż w sytuacji, gdy rząd mógłby uzyskiwać dochody budżetowe w sposób, który nie powoduje zniekształcenia bodźców ekonomicznych i nie pociąga za sobą wysokich kosztów administracyjnych. Zniekształcenia w oddziaływaniu bodźców ekonomicznych pociągają za sobą wyższe koszty zaopatrzenia w dobra publiczne. To natomiast prowadzi do ograniczenia efektywnej wielkości produkcji dóbr publicznych w porównaniu z sytuacją, w której istniejący system podatkowy nie wywołałby zakłóceń w gospodarce.

Problem pożądanej wielkości zaopatrzenia w dobra publiczne wywołuje dyskusję. Jedna strona uważa, że skala zakłóceń w gospodarce spowodowanych opodatkowaniem nie jest wielka, druga zaś, że koszty związane z próbami uzyskania dodatkowych dochodów budżetowych pozwalających sfinansować produkcję dóbr publicznych, są nadmierne. Obie strony mogą być zgodne co do korzyści wynikających ze zwiększonych wydatków państwa, ale różnią się w ocenie kosztów¹¹.

⁹ M. Brol (red.), *Zakres ekonomii sektora publicznego*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 54-55.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ J. E. Stiglitz, *Ekonomia sektora...*, op. cit., s. 172.

Wybór sposobu finansowania dóbr publicznych determinuje sposób ich dystrybucji. W praktyce dystrybucja dóbr publicznych oraz prywatnych pochodzących ze źródeł publicznych może odbywać się na trzy sposoby:

1. Każdemu po równo. Ilość dobra dystrybuowanego w ten sposób musi być na tyle duża, aby każdy kolejny je konsumujący miał takie same możliwości zaspokojenia swoich potrzeb. W taki sposób dystrybuowana jest ochrona środowiska, obrona narodowa oraz edukacja na szczeblu podstawowym¹². W większości krajów państwo określa maksymalne poziomy emisji zanieczyszczeń do środowiska. Niektórzy oczekiwaliby podwyższenia tych poziomów, a inni ich obniżenia. Właściwość ta w odniesieniu do dóbr pochodzących z sektora publicznego należy jednocześnie do jego największych słabości, ponieważ wyklucza możliwość uwzględniania indywidualnych potrzeb i oczekiwań konsumentów.
2. Kolejka. Metoda ta stwarza pewne możliwości dostosowywania wielkości podaży do potrzeb jednostki¹³. W praktyce metoda ta wykorzystywana jest szczególnie w administracji publicznej. Ma ona również zastosowanie w ochronie środowiska, a szczególnie przy ochronie wyjątkowo cennych przyrodniczo miejsc, np. rezerwatów przyrody: by nie przekroczyć pojemności asymilacyjnej ekosystemu, turyści są wpuszczani na obszar rezerwatu w odstępach 20-30 minutowych. Osoby, które zgłaszają większy od przeciętnego popyt wykazują większą gotowość do oczekiwania w kolejce. W dostępie do dobra decyduje kolejność zgłoszeń chęci zaspokojenia potrzeby. Ta metoda jest stosowana ze względu na ograniczone zasoby. W sektorze prywatnym rzadkość ma decydujący wpływ na cenę, w sektorze publicznym zaś na długość kolejki. Im mniejsze są zasoby, tym mniejsze możliwości zaspokojenia potrzeb i tym dłuższa kolejka. Kolejki mogą być skutecznym narzędziem selekcji, pozwalającym odróżnić ludzi bardziej od mniej zainteresowanych określonym dobrem. Są jednak rozwiązaniem nie do końca dobrym, ponieważ znacznie większe możliwości dysponowania wolnym czasem mają np. bezrobotni czy emeryci niż menadżerowie lub robotnicy. Uważa się dlatego, że zastąpienie gotowości do zapłaty kryterium gotowości do oczekiwania w kolejce może także prowadzić do niewłaściwej alokacji dóbr i usług. Co więcej wykorzystanie kolejek jako narzędzie reglamentacji dostępu do dóbr i usług powoduje powstanie realnego kosztu w postaci czasu straconego w kolejkach¹⁴.
3. Opłaty za użytkowanie. W celu ograniczenia konsumpcji możliwe jest wprowadzenie opłat za dobra wytwarzane w sektorze publicznym. W ten sposób można też ograniczyć efekt „gapowicza”. Opłaty wprowadzane są również, gdy konsumpcja dobra prowadzi do powstania negatywnych efektów zewnętrznych lub nadmiernego zużycia zasobów. Opłaty pobierane są między innymi za korzystanie ze środowiska lub usługi wodociągowe i kanalizacyjne. Również część usług administracyjnych objęta jest opłatami w celu ograniczenia konsumpcji i jednocześnie zmniejszenia kolejek. W niektórych miastach pobierane są opłaty za wjazd do centrum po to, aby zmniejszyć natężenie ruchu. Opłaty nie odpowiadają rynkowej cenie za dane dobro. Ta w większości przypadków byłaby wyższa niż wysokość opłaty, która ustalana jest przez organy administracji publicznej. Może ona odpowiadać kosztom wytworzenia dobra – taka sytuacja ma miejsce w przypadku wodociągów. Może również być niższa niż koszt wytworzenia, co oznacza, że to podmiot ustalający wysokość opłaty musi pokryć powstałą w ten sposób różnicę¹⁵. Jednak wprowadzenie opłat wiąże się z koniecznością administrowania systemem, a to z kolei prowadzi do powstania kosztów transakcyjnych

¹² *Zakres ekonomii sektora...*, op. cit., s. 54-55.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ J. E. Stiglitz, *Ekonomia sektora...*, op. cit., s. 166.

¹⁵ *Zakres ekonomii sektora...*, op. cit., s. 54-56.

Podsumowując sposoby reglamentacji dóbr, należy zauważyć, że w przypadku dystrybucji po równo pojawia się problem nadmiernej konsumpcji oraz problem „gapowicza”. Nadmierna konsumpcja wynika z naturalnej skłonności „gapowicza” do maksymalizacji indywidualnych korzyści. Nie ponosząc kosztów związanych z ich wytworzeniem, każdy konsument zgłosi na nie większe zapotrzebowanie, niż wynikałoby to z rzeczywistych potrzeb. Natomiast wprowadzenie kolejek wiąże się z kosztami społecznymi w postaci straty czasu. Opłaty za korzystanie z dóbr publicznych są konsekwencją wspomnianych wcześniej problemów. Mają na celu po pierwsze – wyeliminowanie „gapowiczów”, a po drugie – ograniczenie poziomu konsumpcji. Nie oznacza to jednak zastąpienia alokacji publicznej alokacją rynkową. W dalszym ciągu poziom podaży dóbr publicznych, jak również poziom opłat jest ustalany odgórnie przez rząd.

Podsumowanie

Propozycje przedstawione w opracowaniu nie rozwiązują, zdaniem autorki, w sposób satysfakcjonujący problemu gospodarowania dobrami publicznymi. Wielkim problemem jest opracowanie metody optymalnej podaży dóbr publicznych, która zaspokajałaby w równym stopniu zapotrzebowania zarówno jednostki, jak i całego społeczeństwa. Rozwiązanie opracowane przez Lindahla, a następnie przez Johansena nie uwzględnia możliwości manipulacji. Natomiast zastosowanie podatku Grovesa-Clarke’a, który mógłby być w tym wypadku pomocny, jest zbyt kosztowne.

Również sposoby finansowania dóbr publicznych w postaci różnego rodzaju podatków są źródłem zakłóceń w gospodarce. Wydawałoby się, że najlepszym rozwiązaniem byłoby zastosowanie podatku od konsumpcji, jednak najbiedniejsza część społeczeństwa otrzymywałaby go w ilości niewystarczającej z powodu zbyt niskich środków finansowych. Pojawia się też pytanie, jak mógłby wyglądać podatek w stosunku do ochrony środowiska?

Jeśli chodzi o reglamentację dóbr publicznych, to najlepszym rozwiązaniem odnoszącym się do ochrony środowiska wydają się być opłaty za korzystanie. W dalszym ciągu jednak decyzja dotycząca wyboru dóbr i dostarczanej ich ilości, jak również wysokość opłat jest decyzją polityczną i nie wynika z rynkowej preferencji.

Przed ekonomią zrównoważonego rozwoju stoi zatem poważne wyzwanie badawcze dotyczące rozwiązania problemu określenia efektywnego sposobu gospodarowania dobrami publicznymi. Do tej pory ekonomiści zajmujący się problematyką zrównoważonego rozwoju czerpali rozwiązania bezpośrednio z ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. Badania nad efektywnymi i mającymi silny walor aplikacyjny rozwiązaniami problemu dóbr publicznych są szczególnie ważne ze względu na fakt, że zarówno samo środowisko, jak i jego ochrona (a więc specyficzne dobra publiczne) są, z punktu widzenia ekonomii zrównoważonego rozwoju, integralną częścią procesu gospodarowania. W związku z tym badania w tym zakresie powinny stanowić jeden z głównych obszarów badawczych nowo powstających gałęzi ekonomii.

Bibliografia

- Brol M. (red.), *Zakres ekonomii sektora publicznego*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2010.
 Folmer H. i in. (red.), *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych. Podręcznik dla studentów i praktyków*, i in., Wydawnictwo Krupski i S-ka, Warszawa 1996.
 Jeżowski P., *Związki ekonomii z ochroną środowiska*, http://baseny.waw.pl/pesk/ekokonf_3.html

- Owsiak S., *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Poskrobko K., *Kategoria efektów zewnętrznych w ujęciu instytucjonalnym i zrównoważonym* (w:) Poskrobko P. (red.), *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonego w gospodarce opartej na wiedzy*, WSE, Białystok 2011.
- Spillmann A., *Social Justice and Environment Policy*, "International Journal of Social Economics" 1995, No. 3.
- Stiglitz J. E., *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

Problems of Environmental Protection Financing from the Perspective of Public Goods Theory

Summary

The aim of the article is to consider the problem of optimal demand for public goods, their financing and distribution. The assumption that environmental protection is a public good is an underlying concept of this article. Next, there was analysed the problem of demand for public goods, methods and standards applied in the financing process as well as methods of distribution. The issue discussed in the article is particularly relevant from the point of view of sustainable development economics, taking into account the fact that both the environment itself and its protection are integral parts of the management process.

Key words: environmental protection, public goods, sustainable development economics, financing public goods.

JEL codes: H41, Q01

Проблемы финансирования защиты окружающей среды с точки зрения теории общественных благ

Резюме

Цель рассуждений – обратить внимание на проблему оптимального предложения общественных благ, их финансирования и распределения. Отправной точкой для рассуждений было принятие защиты окружающей среды в качестве общественного блага. Затем был проведен анализ проблемы предложения общественных благ, способа и уровня их финансирования и методов реграментации. Затронутая в статье проблема особенно важна с точки зрения экономики устойчивого развития, имея в виду факт, что как сама среда, так и ее защита – интегральная часть процесса хозяйствования.

Ключевые слова: защита окружающей среды, общественные блага, экономика устойчивого развития, финансирование общественных благ.

Коды JEL: H41, Q01

Tomasz Poskrobko
Uniwersytet w Białymstoku

SPOŁECZNE EFEKTY KSZTAŁTOWANIA ŁADU EKOLOGICZNO-GOSPODARCZEGO

Streszczenie

Kształtowanie ładu ekologiczno-ekonomicznego, wynikające z prowadzenia polityki zrównoważonego rozwoju, wywołuje zmiany z całym makrosystemie gospodarka-społeczeństwo-środowisko, w tym w szczególności w sferze społecznej. W badaniach naukowych dotyczących zrównoważonego rozwoju problem ten jest poruszany niezwykle rzadko. W związku z tym brakuje również narzędzi badania wpływu kształtowania relacji między gospodarką a środowiskiem na społeczeństwo. W artykule podjęto próbę zastosowania teorii efektów zewnętrznych do opisu tych relacji.

Słowa kluczowe: efekty zewnętrzne, efekty społeczne, zrównoważony rozwój.

Kody JEL: D62, Q01

Wstęp

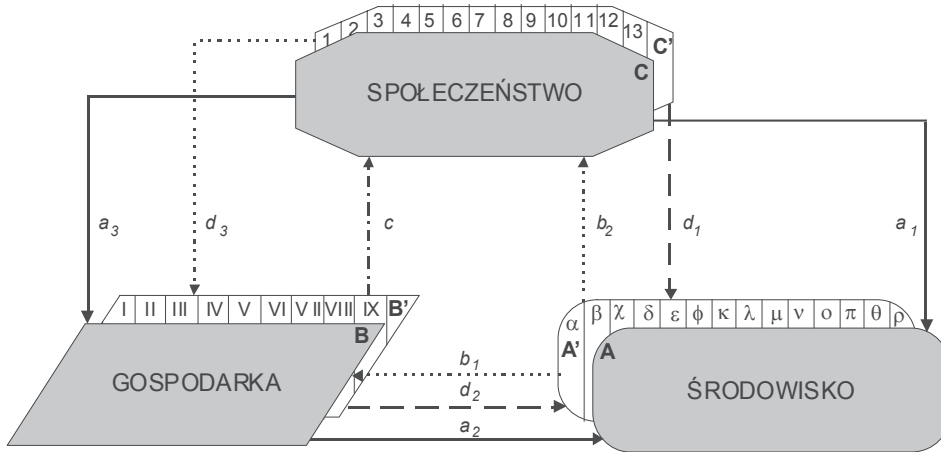
Koncepcja zrównoważonego rozwoju zdobyła znaczącą pozycję zarówno wśród ekonomistów, jak i polityków oraz decydentów różnych szczebli. Mimo to wciąż trwa akademicka dyskusja, jak należy ją rozumieć, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i aplikacyjnym. Obecnie zrównoważony rozwój można traktować jako pewną koncepcję makroekonomiczną, jednak jest to również szeroka koncepcja wyznaczające kierunki rozwoju cywilizacyjnego. Przez to staje się ona niewątpliwie kategorią o charakterze politycznym, a przejawy jej wcielania w życie można zauważyć na bardzo wielu polach działalności ludzkiej, między innymi: zrównoważona konsumpcja, zrównoważona energetyka, zrównoważona turystyka, zrównoważone rolnictwo itp.

Najogólniej można stwierdzić, że zrównoważony rozwój jest, po pierwsze – próbą kształtowania ładów w trzech sferach: gospodarczego, ekologicznego, społecznego, po drugie – próbą kształtowania odpowiednich relacji między nimi. Zadanie to nie jest jednak łatwe, bowiem problemem na drodze stworzenia jednoznacznego modelu rozwoju charakteryzującego się trwałością i równowagą jest szeroki, holistyczny, wachlarz zagadnień, które muszą być uwzględnione w analizach. Do określenia, czym jest ład w sferze gospodarczej niezbędna jest wiedza ekonomiczna, w sferze ekologicznej – przyrodnicza, a społecznej, socjologiczna. Jednak nie istnieje instrumentarium poznawcze pozwalające całościowo objąć tak złożoną rzeczywistość i każda ze sfer analizowana jest za pomocą własnych metod i narzędzi badawczych. Chcąc zachować poprawność metodologiczną naukowcy budują koncepcje oparte na specyficznych dla ekologii, ekonomii, socjologii czy innych nauk założeniach, skupionych na właściwych im aspektach poznawczych. Dzięki temu możliwe jest określenie parametrów, za pomocą których można opisać, czym charakteryzują się poszczególne sfery i jakie są możliwości ich kształtowania. Możliwe jest też formułowanie wniosków i zaleceń o charakterze normatywnym, co do tego, jak kształtować ład w poszczególnych sferach.

Znacznie większą trudność sprawia jednak określenie właściwych relacji między sferami: gospodarczą, społeczną i ekologiczną. Wynika to z ograniczonego rozpoznania złożoności społecznej, przyrodniczej, czasowej i przestrzennej dynamiki systemów, których trwałość jest przedmiotem zainteresowania. Problemy w makro-układzie społeczeństwo–środowisko–gospodarka są problemami systemowymi i charakteryzuje je niezwykła złożoność, kompleksowość, nieprzewidywalność, integracja¹ (por. schemat 1).

Schemat 1

Interakcje w makrosystemie gospodarka↔społeczeństwo↔środowisko

1, 2, ... – podsystemy możliwe do wyróżnienia a w systemie społeczeństwo

I, II, ... – podsystemy możliwe do wyróżnienia a w systemie gospodarka

α , β , ... – podsystemy możliwe do wyróżnienia a w systemie środowisko

— a — – oddziaływanie systemu społeczeństwo i gospodarka na system środowisko, powodujące jego przejście ze stanu **A** do stanu **A'**

... b ... – kontrakcja zmienionego środowiska (stan **A'**) powodujące przejście systemu gospodarka ze stanu **B** do stanu **B'**

— c — – oddziaływanie zmienionych systemów gospodarka **B'** i środowisko **A'** na społeczeństwo, powodujące przejście ze stanu **C** do stanu **C'**

— d — – nowy rodzaj oddziaływania społeczeństwa i gospodarki na środowisko

Źródło: B. Poskrobko (red.), *Zarządzanie środowiskiem*, PWE, Warszawa 2008.

Zdaniem autora, badania nad zrównoważonym rozwojem w przeważającej mierze dotyczą problemu kształtowania relacji między łańcem ekologicznym i gospodarczym. Przyczyną są tu z pewnością historyczne przesłanki powstania tej koncepcji. Pierwotnie stanowiła ona odpowiedź na zagrożenia związane z kryzysem surowcowym w latach siedemdziesiątych i globalnym kryzysem ekologicznym w latach osiemdziesiątych XX

¹ G. Dobrzański, *Ekorozwój a utopia*, „Ekonomia i Środowisko” 1999, nr 15(2), s. 27.

wieku. Z czasem rozszerzono koncepcję o aspekty społeczne. Proces ten jest wyraźnie widoczny w polskiej nomenklaturze – termin *sustainable development* był pierwotnie tłumaczony jako „ekorozwój”. Dopiero pod koniec lat dziewięćdziesiątych na dobre zastąpiono go określeniem „zrównoważony rozwój”. Rozszerzenie koncepcji zrównoważonego rozwoju skutkuje koniecznością rozszerzenia narzędzi badawczych mogących w pełniejszym stopniu opisać relacje w makrosystemie gospodarka-społeczeństwo-środowisko. Celem rozważań jest wskazanie przydatności teorii efektów zewnętrznych do opisu relacji w makrosystemie.

Narzędzia pomiaru relacji w makrosystemie gospodarka-społeczeństwo-środowisko

W ramach ekonomii wypracowano wiele narzędzi badania relacji między gospodarką a środowiskiem. Do najważniejszych zaliczyć należy teorię efektów zewnętrznych. Pojęcie kosztów i korzyści zewnętrznych (zwanymi łącznie efektami zewnętrznymi) w znaczeniu właściwym współczesnej ekonomii neoklasycznej wprowadził już w 1920 roku A.C. Pigou w *Ekonomii dobrobytu*², jednak przez lata było traktowane jako ciekawostka, która nie ma praktycznego znaczenia. Dopiero w połowie XX wieku uświadomiono sobie, że na skutek katastrofalnego zanieczyszczenia środowiska (i powstawania efektów zewnętrznych), społeczeństwo traci znaczą część dobrobytu. Dzięki temu rozpoczął się okres rozwoju tej teorii. Pojęcie efektów zewnętrznych rozwinął T. Scitovsky³, a J. Buchanan i W. Stubblebine przedstawili problem w odniesieniu do optimum Pareto⁴. Istotnym etapem było powiązanie przez Coase⁵ występowania efektów zewnętrznych z działaniem odbiorców tych efektów.

Najogólniej mówiąc efekty zewnętrzne występują wówczas, gdy działanie jednego podmiotu (lub grupy podmiotów) bezpośrednio wpływa na wyniki gospodarcze osiągane przez inny podmiot (lub społeczeństwo *sensu largo*), przy czym, działanie to ma charakter pozarynkowy (nie znajduje wyrazu w transakcjach kupna-sprzedaży zawieranych między tymi przedsiębiorstwami). Ujmując tę sytuację formalnie, można założyć, że producent A wytwarza dobro x , a producent B dobro y oraz dowolny czynnik produkcji stosowany przez producenta A – to x_n^A , natomiast dowolny czynnik wykorzystywany przez producenta B – to x_n^A . O istnieniu efektów zewnętrznych można mówić przy następującym określeniu funkcji produkcji obu producentów:

$$A = f(x_1^A, x_2^A, \dots, x_n^A)$$

$$B = f(y_1^A, y_2^A, \dots, y_n^A)$$

Występowanie efektów zewnętrznych wyraża w tym wypadku w zależności funkcji produkcji producenta B od wielkości produkcji wytwórcy A. Zewnętrzność wynika stąd, że na produkcję dobra x producent B nie ma żadnego wpływu, mimo że współokreśla ona jego własną funkcję produkcji⁶.

² A.C. Pigou, *Economics of Welfare*, Macmillan Company, London 1952.

³ S.T. Scitovsky, *Two Concepts of External Economies*, "Journal of Political Economy" 1954, No. 2, s. 143-151.

⁴ J.M. Buchanan, W.C. Stubblebine, *Externality*, "Economica" 1962, Vol. XXIX, s. 371-384.

⁵ R. Coase, *The Problem of Social Cost*, "Journal of Law and Economics" 1960, No. 3, s. 1-14.

⁶ B. Fiedor i in., *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 61.

Do innych metod badania określania relacji między gospodarką a środowiskiem zaliczyć można:

- metody ekonomicznej wyceny środowiska, za pomocą których określa się ekonomiczną wartość tych elementów środowiska, które z różnych przyczyn nie są przedmiotem wymiany rynkowej, a więc nie mają ustalonej ceny równowagi. Zastosowanie tych metod pozwala przykładowo zoptymalizować wybory odnośnie substytucji środowiska elementami antropogenicznymi;
- teorię usług środowiska jak wykazał w swoich badaniach Constanza⁷, przyroda dostarcza pośrednio usług (np. funkcja glebochronna lasów lub samooczyszczanie się wody). W swoich badaniach wyróżnił on siedemnaście rodzajów usług środowiskowych. Usługi te nie są wymierne, mają jednak ogromne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz szeroko rozumianego dobrobytu. Próba oszacowania ich globalnej rocznej wartości dała sumę trzydziestu trzech miliardów dolarów amerykańskich.

W ekonomii pojawiły się również ciekawe koncepcje analizy relacji między sferą społeczną i gospodarczą, choć nie są one przedmiotem wnikliwego zainteresowania ze strony środowiska naukowców zajmujących się zrównoważonym rozwojem. Do najistotniejszych w dzisiejszej ekonomii należą przede wszystkim:

- teoria instytucji – Douglas North⁸ stwierdził, że instytucje są regułami gry w społeczeństwie. Są one konstrukcjami wytworzonymi przez ludzi, na bazie zakumulowanej przez pokolenia wiedzy społecznej, które kształtują wzajemne relacje i zachowania w sferze gospodarczej, politycznej i społecznej. Wśród badaczy zajmujących się instytucjami panuje przekonanie, że wzrost gospodarczy nie jest możliwy bez bodźców wymuszających angażowanie nakładów różnego typu kapitału (finansowego, naturalnego, ludzkiego, społecznego) pochodzących ze sfery społecznej. Mimo że instytucji jako wytworów sfery społecznej nie da się w łatwy sposób zdefiniować, to jednak ograniczenia nakładane przez nie są równie istotne co ograniczenia nakładane przez zasoby. Instytucje mogą zarówno sprzyjać rozwojowi gospodarczemu, jak również stanowić barierę dla niego;
- teoria kapitału społecznego-ekonomia neoklasyczna, podobnie jak większość teorii ekonomicznych, pomija z reguły wpływ czynników społeczno-kulturowych na rozwój gospodarki, przyjmując, że stabilność systemu ekonomicznego osiągnąć można wyłącznie dzięki mechanizmowi rynkowemu. Każdy społeczny proces gospodarowania wymaga wykształcenia się odpowiedniej struktury ideologicznej, politycznej, religijnej i kulturowej. Mechanizm rynkowy funkcjonuje sprawnie jedynie wówczas, gdy istnieje cała sieć kompatybilnych norm i wartości kulturowych, które są w stanie skutecznie go wspierać. W związku z tym coraz częściej zwraca się uwagę na konieczność akumulacji kapitału społecznego jako czynnika współdecydującego o rozwoju gospodarczym⁹.

Dzięki tym narzędziom możliwie jest, przynajmniej teoretycznie, zobiektywizowane kształtowanie ładu w sferach społeczno-gospodarczej i społeczno-ekologicznej. Analizy te nie dają jednak pełnego obrazu relacji w makrosystemie gospodarka-społeczeństwo-środowisko. Przede wszystkim dlatego, że badania nad relacjami gospodarka-społeczeństwo i gospodarka-środowisko są prowadzone niezależnie od siebie. Jak stwierdzono

⁷ R. Constanza, i in., *The value of world's ecosystem services and natural capital*, "Nature" 1997, Vol. 387, s. 253-260.

⁸ D.C. North, *The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition. Problem, "WIDER Annual Lectures 1"*, Helsinki 1997, s. 2.

⁹ A. Wildowicz-Giegiel, *Rola kapitału społecznego w procesie tworzenia i transferu wiedzy* (w:) K. Piech, S. Pangsy-Kania (red.), *Innowacyjność w Polsce w ujęciu regionalnym: nowe teorie, rola funduszy unijnych i klastrów*, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2008, s. 56-74.

wcześniej, makrosystem wraz z wzajemnymi relacjami stanowi całość i każda zmiana dokonywana w dowolnym elemencie generuje zmiany w innych elementach. W związku z tym kształtowanie ładu gospodarczo-ekologicznego musi wywoływać określoną zmianę w sferze społecznej. Często zakłada się *a priori*, że reakcja taka będzie pozytywna. Innymi słowy, zmiany, które dokonują się na skutek kształtowania relacji między gospodarką a środowiskiem przyniosą pożądane ze społecznego punktu widzenia efekty. Może się tak stać, ale nie musi. Ocena wpływu na sferę społeczną powinna być określona za pomocą obiektywnych narzędzi badawczych. Dlatego, zdaniem autora, należy poszukiwać narzędzi analizy, dających pełniejszy obraz zachodzących w całym makrosystemie zmian.

Autor stawia tezę, że teoria efektów zewnętrznych może być przydatnym narzędziem analizy wpływu kształtowania ładu ekologiczno-gospodarczego na sferę społeczną. Identyfikacja i wycena społecznych (pozaśrodowiskowych) efektów zewnętrznych generowanych na skutek zmian w dotychczasowych relacjach między sferami społeczną i gospodarczą może wzbogacić wiedzę na temat zachowania całego makrosystemu gospodarka-społeczeństwo-środowisko, a tym samym pozwolić na lepsze kształtowanie polityki zrównoważonego rozwoju.

Efekty społeczne

Ogólnie efekty społeczne dzieli się na prywatne i zewnętrzne (szczegółowy podział kosztów społecznych przedstawiony został na schemacie 2). Efekty zewnętrzne występują wtedy, gdy sprawca danego działania nie ponosi jego konsekwencji. A zatem jego działania (pozytywne czy też negatywne), które wpływa na funkcję użyteczności, czy też produkcji innych podmiotów, nie jest kompensowane przez odpowiednie transakcje rynkowe, przejawiające się w zaferowaniu pewnej kwoty za to działanie. Inaczej mówiąc koszty i korzyści są niezależne od decyzji podmiotów je ponoszących. Najczęstszą drogą transferów efektów zewnętrznych między ich sprawcą a odbiorcą jest szeroko rozumiane środowisko (zarówno walory, jak i usługi). Warto jednak zwrócić uwagę, że nie jest to jedyna możliwość przeniesienia tych efektów.

Natomiast koszty i korzyści prywatne natomiast można podzielić na kategorie bezpośrednich – ujęte w mikroekonomicznym rachunku opłacalności oraz pośrednich – nie ujęte wartościowo, ze względu na fakt, że efekty te nie posiadają cen rynkowych. W odróżnieniu od efektów zewnętrznych efekty prywatne są zamierzonym wynikiem działań sprawcy i ponoszone są przez niego samego. Podobnie jednak jak w przypadku efektów zewnętrznych brak ceny rynkowej nie oznacza, że efekty te nie mają wartości. Przeciwnie, przedsiębiorstwa oraz gospodarstwa domowe intuicyjnie zdają sobie sprawę z ich występowania i podejmują decyzje kierując się również tymi niewycenionymi efektami, które mają wpływ na ich funkcję użyteczności¹⁰.

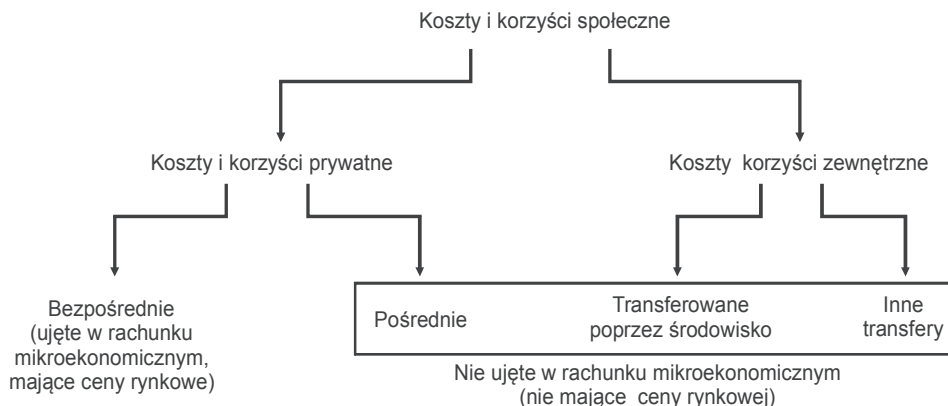
Efekty społeczne mogą pojawić się na skutek kształtowania relacji między sferą gospodarczą i ekologiczną. Przykładowo przejawem kształtowania relacji na styku gospodarki i środowiska jest polityka klimatyczna. Oczywiście jest, że walka ze zmianami klimatycznymi pociąga za sobą szereg kosztów. Jak szacuje Nicolas Stern¹¹, potrzeba 5% światowego PKB, by powstrzymać rozwój negatywnych zjawisk związanych z ociepleniem

¹⁰ T. Poskrobko, i in., *Metodyka oceny i wyceny efektów zewnętrznych lokalnych systemów energetycznych*, (w:) H. Rusak (red.), *Gospodarowanie energią w gminach – podstawy metodyczne*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011, s. 203-256.

¹¹ N. Stern, *The Economics of Climate Change*, "American Economic Review" 2008, No. 98(2), s. 1-37.

Schemat 2

Podział strukturalny kategorii kosztów społecznych

Źródło: M. Ligus, T. Poskrobko, E. Sidorczuk, *Korzyści i koszty społeczne modernizacji systemów energetycznych na poziomie lokalnym*, (w:) A. Graczyk, *Kryzys a rozwój zrównowagowany rolnictwa i energetyki*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2012 (w druku).

klimatu. Na obecnym etapie rozwoju techniki, paliwa pierwotne są bardziej efektywne energetycznie i tańsze niż odnawialne źródła energii. W związku z tym zmiana systemu zaopatrzenia w energię wymuszona przez politykę klimatyczną spowoduje wzrost kosztów wytworzenia energii. Koszty te ostatecznie będzie musiało ponieść społeczeństwo, na przykład w postaci zwiększonej ceny energii elektrycznej i paliw. Z drugiej jednak strony, zmiany klimatyczne spowodują szereg niekorzystnych przekształceń w środowisku naturalnym. Można owe prognozowane przekształcenia potraktować jako ekologiczne efekty zewnętrzne działalności gospodarczej, wycenić i zestawzić z kosztami walki ze zmianami klimatycznymi. Dzięki temu możliwe jest kształtowanie polityki klimatycznej (a więc relacji między gospodarką a środowiskiem) opierając się na obiektywnym rachunku ekonomicznej efektywności. Jednak decyzje dotyczące wyboru wariantu zmian w systemie energetycznym powinny uwzględniać w możliwie szerokim zakresie wszystkie efekty takich działań. Oprócz nakładów finansowych, związanych ze zmianą sposobu wytwarzania i gospodarowania, po stronie kosztów oraz nieponiesionych ekologicznych efektów zewnętrznych po stronie korzyści, występują także, nieuwzględniane w analizie, efekty zewnętrzne dotyczące oddziaływania na infrastrukturę, higienę pracy, rynek pracy, sferę fiskalną, aspekty związane z bezpieczeństwem i ryzykiem, czas wolny i komfort. Zmiany w systemie gospodarowania mają przede wszystkim na celu poprawę szeroko rozumianego dobrobytu społeczeństwa. Uwzględnienie kosztów społecznych daje odpowiedź na pytanie, jaki model gospodarowania energią (lub raczej jakie zmiany w dotychczasowym modelu) mogą przynieść najlepsze efekty w tym zakresie?

Identyfikacja społecznych efektów zewnętrznych

Poważnym problemem jest identyfikacja społecznych efektów zewnętrznych podejmowanych, w ramach kształtowania relacji ekologiczno-gospodarczych, działań. Można

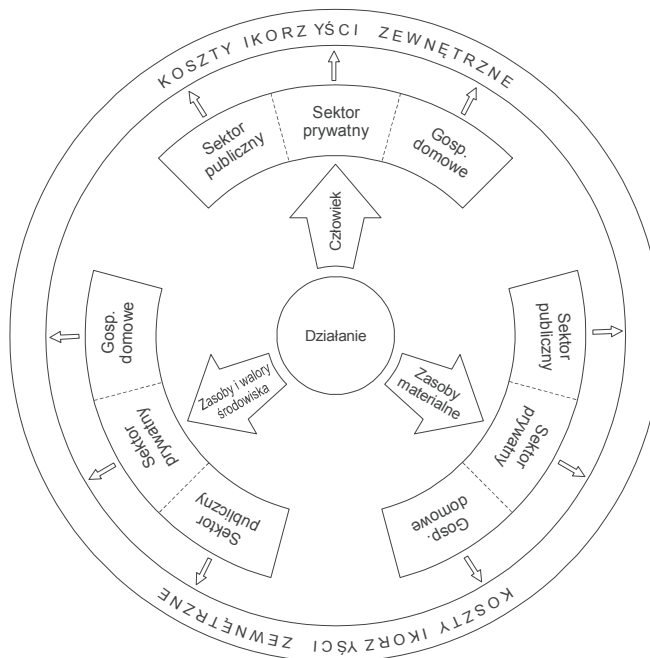
wyróżnić trzy grupy podmiotów odczuwających efekty zewnętrzne: gospodarstwa domowe (w tym poszczególne jednostki), przedsiębiorstwa prywatne, sektor publiczny. Charakter dających się wyróżnić kosztów i korzyści związanych z efektami zewnętrznymi nie jest uwarunkowany jedynie powyższym podziałem. Istotniejszy wpływ wywierają tak zwane drogi transferu. Są to obszary, w których zaobserwować można bezpośrednie, pozaekonomiczne oddziaływania. Dopiero zmiany w tych obszarach generują określone straty dla sektora publicznego, prywatnego i gospodarstw domowych. W wyniku transferu nie ma jasnej korelacji sprawca→skutek, co prowadzi do sytuacji, w której za skutki działań niektórych podmiotów odpowiadają inne podmioty. Koszty związane z określonymi skutkami nie są ponoszone przez ich sprawców, lecz ujawniają się w funkcji produkcji lub funkcji użyteczności innych uczestników rynku – powstają zatem koszty zewnętrzne.

Najczęściej w literaturze jako główną drogę transferu kosztów zewnętrznych wskazuje się środowisko przyrodnicze (stąd często używana nazwa ekologiczne efekty zewnętrzne). Jednak dróg tych może być co najmniej trzy, a sama droga poprzez środowisko również powinna być podzielona. Koszty zewnętrzne mogą być transferowane poprzez:

- środowisko przyrodnicze, w tym:
  - walory środowiska – transfer wynika ze zmniejszenia się jakości usług oferowanych przez środowisko. Jakość tych usług jest warunkowana przede wszystkim jakością środowiska, a ta z kolei ilością emitowanych antropogenicznych zanieczyszczeń;

Schemat 3

Schemat identyfikacji kosztów zewnętrznych transportu drogowego

Źródło: opracowanie własne.

- zasoby środowiska – transfer wynika z możliwości alternatywnego wykorzystania ograniczonych zasobów środowiska, lub utraty ich wartości na skutek realizacji określonych projektów. Jest to droga rzadsza, ponieważ w większości przypadków zasoby (w odróżnieniu od walorów środowiska) posiadają dobrze zdefiniowanego właściciela, który decyduje o optymalnej ich alokacji i ma możliwość dochodzenia roszczeń z tytułu ich utraty lub zmniejszenia wartości;
- zasoby materialne – chodzi o nieoptymalne, szybsze zużywanie się zasobów materialnych oraz częściową lub całkowitą utratę ich funkcji lub wartości rynkowej;
- człowieka jako jednostkę wyodrębnioną ze społeczeństwa – transfer wynika głównie z częściowej utraty potencjału zarówno manualnego, jak i intelektualnego jakim dysponuje człowiek. Potencjał ten może być wykorzystany w celu zwiększania użyteczności dla siebie lub wartości funkcji produkcji przedsiębiorstwa. Inaczej ujmując, transfer odbywa się na skutek zmniejszenia kapitału ludzkiego.

Identyfikacja kosztów zewnętrznych powinna odbywać się w dwóch kolejnych etapach: analiza dróg transferu oraz przyporządkowanie kategorii ekonomicznych kosztów generowanych w sektorze prywatnym, sektorze publicznym oraz w gospodarstwach domowych w zależności od tych dróg. Ogólny schemat procesu identyfikacji kosztów zewnętrznych, uwzględniający zarówno obszary powstania, jak i drogi transferu przedstawiono na schemacie 3.

Podsumowanie

Identyfikacja społecznych efektów zewnętrznych jest zagadnieniem nowym i wymaga jeszcze wielu badań, by mogła uzyskać należytą wartość aplikacyjną. Z pewnością należy zidentyfikować możliwe wiele obszarów rzeczywistości społeczno-gospodarczej (przykładowo turystyka, transport, konsumpcja), w których wprowadzanie polityki kształtowania zrównoważonego rozwoju może rodzić społeczne efekty zewnętrzne oraz zidentyfikować i opisać te efekty. Kolejnym krokiem powinna być próba wyciągnięcia ogólnych wniosków co do charakteru społecznych efektów zewnętrznych powstających na skutek kształtowania polityki zrównoważonego rozwoju. Do pełnej użyteczności aplikacyjnej niezbędna jest również wycena tych efektów. Jest to jednak zadanie wymagające znacznych nakładów na badania. W ramach grantu badawczego *Szacunek pozaśrodowiskowych korzyści i kosztów zewnętrznych modernizacji systemów energetycznych na poziomie lokalnym* realizowanego na Uniwersytecie w Białymstoku, prowadzonego pod kierunkiem autora, podjęto próbę opracowania szczegółowej metodyki wyceny oraz oszacowania wartości efektów zewnętrznych dla następujących rodzajów oddziaływań związanych z modernizacją lokalnych systemów energetycznych:

- bezpieczeństwo energetyczne: w kontekście wpływu jakości i niezawodności dostarczania energii na funkcjonowanie podmiotów gospodarczych i gospodarstw domowych;
- wpływ na lokalny rynek pracy;
- zmiany wartości gruntów (w szczególności działek budowlanych) oraz nieruchomości związane z: budową/modernizacją linii energetycznych, ciepłociągów i gazociągów; bliskością linii wysokiego i średniego napięcia, zmianami w krajobrazie np. w wyniku budowy nowego źródła energii odnawialnej w pobliżu;
- zwiększenie/zmniejszenie przestrzeni życiowej w wyniku zmiany sposobu produkcji energii ciepłej w budynkach mieszkalnych;

- wartość utraconego/dodatkowego czasu wolnego wynikającego ze zmiany sposobu produkcji energii cieplnej w budynkach mieszkalnych.

Efekt końcowy projektu będą stanowiąc szczegółowe metodyki szacowania wybranych pozaśrodkowych efektów zewnętrznych przedsięwzięć w zakresie lokalnych systemów energetycznych oraz wskaźniki dotyczące wartości poszczególnych rodzajów pozaśrodkowych efektów zewnętrznych. Oprócz wartości poznawczej efekty te będą miały także zastosowanie aplikacyjne w procesach oceny efektywności społecznej przedsięwzięć inwestycyjnych w lokalnych systemach energetycznych.

Badania nad społecznymi efektami zewnętrznymi mają szczególne znaczenie z punktu widzenia jednostek samorządu terytorialnego. Decyzje dotyczące zmian związanych z wprowadzeniem polityki zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym wymagają analizy kosztów i korzyści, uwzględniającej w możliwie najszerszym zakresie wszystkie efekty społeczne rozważanych rozwiązań. Konieczne jest zatem określenie, w jakim stopniu koszty i korzyści prywatne poszczególnych podmiotów różnią się od kosztów i korzyści ogólnospołecznych, a więc w jakim zakresie wpływają na kształtowanie szeroko rozumianego dobrobytu społeczności lokalnych. Z reguły analizy kosztów i korzyści przedsięwzięć uwzględniają jedynie efekty zewnętrzne transferowane za pośrednictwem środowiska, jednak pozaśrodkowe efekty zewnętrzne mogą wywierać równie duży wpływ (lub nawet większy) na jakość życia społeczności lokalnych. Efekty o charakterze ekologicznym wartościowo są wprawdzie znaczące, lecz zakres ich rozkładu jest ponadlokalny (czy wręcz globalny). Natomiast w przypadku pozaśrodkowych efektów zewnętrznych ich odbiorcami jest najczęściej społeczność lokalna lub nawet pojedyncze osoby. Z tego powodu w procesach decyzyjnych na poziomie jednostek samorządu terytorialnego nie powinny być one pomijane.

Bibliografia

- Arrow K.J., *The Organization of Economic Activity: Issues Pertinent to the Choice of Market versus Non-Market Allocation*, (w:) Haveman R.H., Margolis J. (red.), *Public Expenditures and Policy Analysis*, Chicago 1970.
- Buchanan J.M., Stubblebine W.C., *Externality*, „Economica” 1962, Vol. XXIX.
- Baumol W.A., Coase R., *The Problem of Social Cost*, „Journal of Law and Economics” 1960, No. 3.
- Constanza R., i in., *The value of world's ecosystem services and natural capital*, „Nature” 1997, Vol. 387.
- Dobrzański G., *Ekorozwój a utopia*, „Ekonomia i Środowisko” 1999, nr 15(2).
- Fiedor B. i in., *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Graczyk A., *Ekologiczne efekty zewnętrzne. Identyfikacja, szacowanie, internalizacja*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2005.
- Ligus M., Poskrobko T., Sidorczuk E., *Korzyści i koszty społeczne modernizacji systemów energetycznych na poziomie lokalnym*, (w:) Graczyk A., *Kryzys a rozwój zrównoważony rolnictwa i energetyki*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2012 (w druku).
- North D.C., *The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Problem*. “WIDER Annual Lectures 1”, Helsinki 1997.
- Oates W.E., *The Theory of Environmental Policy (Externalities, Public Outlays, and the Quality of Life)*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1975.
- Pigou A.C., *Economics of Welfare*, Macmillan Company, London 1952.

- Poskrobko B. (red.), *Zarządzanie środowiskiem*, PWE, Warszawa 2008.
- Poskrobko T., i in., *Metodyka oceny u wyceny efektów zewnętrznych lokalnych systemów energetycznych*, (w:) Rusak H. (red.), *Gospodarowanie energią w gminach – podstawy metodyczne*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok.
- Scitovsky S.T., *Two Concepts of External Economies*, “Journal of Political Economy” 1954, No. 2.
- Stern N., *The Economics of Climate Change*, “American Economic Review” 2008, No. 98(2).
- Wildowicz-Giegiel A., *Rola kapitału społecznego w procesie tworzenia i transferu wiedzy* (w:) Piech K., Pangsy-Kania S. (red.), *Innowacyjność w Polsce w ujęciu regionalnym: nowe teorie, rola funduszy unijnych i klastrów*, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2008.

Social Effects of Ecological and Economic Governance Modelling

Summary

Modelling of the ecological and economic governance causes changes in the whole macro system, economy-society-environment, especially in the social sphere. Scientific researches in sustainable development, in most cases, omit this problem. Therefore, there are still missing scientific tools that allow investigating influence of changing relations between the environment and economy on the social sphere. In his article, the author tries to prove that the theory of externalities could be used in order to do so.

Key words: externalities, social effects, sustainable development.

JEL codes: D62, Q01

Социальные эффекты формирования эколого-экономического управления

Резюме

Формирование эколого-экономического управления, вытекающее из осуществления политики устойчивого развития, вызывает изменения во всей макросистеме «экономика-общество-окружающая среда», в том числе, в особенности, в социальной сфере. В научных исследованиях, касающихся устойчивого развития, эту проблему затрагивают необыкновенно редко. В этой связи не хватает также инструментов изучения влияния формирования отношений между экономикой и окружающей средой на общество. В статье предприняли попытку применения теории внешних эффектов для описания этих отношений.

Ключевые слова: внешние эффекты, социальные эффекты, устойчивое развитие.

Коды JEL: D62, Q01

Grażyna Węgrzyn
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

INNOWACJE W SEKTORZE USŁUG A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARKI

Streszczenie

Celem opracowania jest próba oceny zmian dokonujących się w sektorze usług w wyniku wdrażanych innowacji w kontekście zrównoważonego rozwoju. Analiza została przeprowadzona na podstawie danych GUS pochodzących z badania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w latach 2006-2008 i 2008-2010 w ramach międzynarodowego programu badawczego *Community Innovation Survey*.

Innowacje w sektorze usług tylko w niewielkim stopniu przekładają się na zmniejszenie szkodliwości dla środowiska oraz obniżkę materiałochłonności i energochłonności. Niepokojące jest to, że zmniejsza się popyt na usługi przedłużające żywotność dóbr, co prowadzi do nieracjonalnego wykorzystania zasobów.

Słowa kluczowe: sektor usług, innowacje

Kody JEL: O11, O33, O44, Q56

Wstęp

Wyzwania stojące przed gospodarkami XXI wieku oraz realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju wymagają znacznie szerszego spojrzenia na determinanty zwiększające jakość życia, niż ograniczanie się do czynników wyznaczających tempo wzrostu gospodarczego.

Uniwersalne tendencje zachodzące we współczesnych gospodarkach, tj. zwiększenie roli sektora usług w zatrudnieniu i tworzeniu wartości dodanej oraz wzrost znaczenia innowacji skłaniają do przeanalizowania tych zjawisk w kontekście zrównoważonego rozwoju. Proces serwicyzacji gospodarki dokonuje się w następstwie przesuwania popytu konsumpcyjnego, wraz ze wzrostem dochodów, w kierunku usług, a także wzrostem zapotrzebowania na wysokiej jakości i droższe produkty, których wartością dodaną często są usługi. Niezmiernie ważnym efektem tego procesu jest wzrost poziomu i jakości życia społeczeństw. Współczesny rozwój gospodarczy musi opierać się na takich działaniach, które prowadzą do wzrostu poziomu życia, ale równocześnie gwarantują racjonalne wykorzystanie posiadanych zasobów. Koncepcja zrównoważonego rozwoju z założenia prowadzi do budowy trwałej zdolności gospodarki do rozwoju, przy jednoczesnym spełnieniu istotnego kryterium sprawiedliwości międzypokoleniowej¹.

Rosnące znaczenie sektora usług we współczesnych gospodarkach uzasadnia konieczność traktowania go jako ważnego obszaru badawczego. Szczególnie istotne wydają się rozważania w zakresie zgodności zmian zachodzących w sektorze usług z koncepcją

¹ E. Kina, *Rozwój zrównoważony w społeczeństwie informacyjnym – szanse i zagrożenia*, (w:) R. Grądzki, M. Matejusz (red.), *Rozwój zrównoważony – zarządzanie innowacjami ekologicznymi*, Wydawnictwo Media Press, Łódź 2009, s. 9.

zrównoważonego rozwoju. Obserwowana powszechnie serwicyzacja konsumpcji i rosnące znaczenie usług w życiu społeczeństw, będące wyrazem rozwoju społeczno-ekonomicznego i kulturowego, stawiają przed przedsiębiorstwami usługowymi wymóg dbałości o taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia są zaspokajane bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie².

Celem opracowania jest próba oceny zmian dokonujących się w sektorze usług w wyniku wdrażanych innowacji w kontekście zrównoważonego rozwoju. Realizacja tak sformułowanego celu przeprowadzona została w dwóch etapach. W pierwszym opisano specyfikę innowacji w sektorze usług oraz efekty wprowadzanych innowacji. W drugim etapie ocenie poddano zgodność wybranych zmian w usługach z założeniami zrównoważonego rozwoju. Analiza została przeprowadzona na podstawie danych GUS pochodzących z badania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w latach 2006-2008 i 2008-2010 w ramach międzynarodowego programu badawczego *Community Innovation Survey*.

Specyfika i efekty innowacji w usługach

Najczęściej innowacja w naukach ekonomicznych oznacza skuteczne wykorzystanie nowych pomysłów³. Takie rozumienie innowacji wskazuje na jej dwie zasadnicze cechy. Po pierwsze chodzi o tworzenie nowych pomysłów, a po drugie – o komercyjne ich wykorzystanie. Sam pomysł, którego ukoronowaniem jest wynalazek, to jeszcze nie jest innowacja. Innowacją jest wtedy, gdy nowy pomysł jest stosowany na rynku⁴.

Joseph Schumpeter twierdził, że tym, który inicjuje innowacje w gospodarce jest producent (przedsiębiorca), gdyż „innowacje w gospodarce nie dokonują się w taki sposób, że nasamprzód u konsumentów powstają spontaniczne nowe potrzeby, a następnie, pod ich presją, przestawiony zostaje aparat produkcyjny”⁵. Współcześnie pogląd ten jest podważany, gdyż innowacja nie powstaje wyłącznie z inicjatywy producenta, lecz może stanowić działanie podjęte przez konsumenta. Takie podejście wydaje się szczególnie słuszne w sektorze usług, gdzie najczęściej innowacje są dokonywane jako reakcja na uwagi zgłaszane przez samych odbiorców usług. Odbiorcami usług są nie tylko indywidualni klienci, ale również przedsiębiorstwa produkcyjne, które coraz częściej uzupełniają lub rozszerzają swoją produkcję o działalność usługową.

Przedsiębiorstwa sektora usług wśród źródeł rynkowych informacji dla działalności innowacyjnej najczęściej wskazują właśnie na klientów. Może to wynikać z tego, że w usługach występuje asymetria informacji. O ile w produkcji przemysłowej można określić dokładnie parametry produktu, o tyle w usługach jest to utrudnione i opiera się na zaufaniu do świadczeniodawcy usługi. Konsument może pełnić pasywną lub aktywną rolę w inicjowaniu zmian innowacyjnych. Wynika to z tego, że sama konsumpcja jest aktywnym, a nie biernym procesem, a konsumenci aktywnie poszukują nowości w celu zaspokojenia potrzeb i zmieniających się gustów⁶. Dlatego często stają się inicjatorami zmian i poprzez działania interaktywne z usługodawcą stają się istotnym źródłem informacji dla innowacji.

² *Our Common Future*, World Commission of Environment and Development, Oxford University Press 1987 (tłum. pol. *Nasza wspólna przyszłość*) Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju, PWE, Warszawa 1991.

³ Taka definicja jest umieszczona na stronie: <http://www.berr.gov.uk/dius/innovation> [dostęp: 23.04.2012].

⁴ G.M.P. Swann, *The Economics of Innovation*. Edward Elgar Publishing Limited., Cheltenham, 2009, s. 23, 25.

⁵ J.A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960, s. 104.

⁶ J. Howells, *Innovation, consumption and knowledge: services and encapsulation*, (w:) K. Green, M. Miozzo, P. Dewick, *Technology, Knowledge and the Firm. Implications for Strategy and Industrial Change*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2005, s. 52-53.

Problematyka innowacyjności jest kluczowym elementem rozważań związanych z rozwojem Polski jak i Unii Europejskiej. Rozwój oparty na wiedzy i innowacjach jest jednym z podstawowych priorytetów strategii *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu*. Innowacyjność przedsiębiorstw jest jednym z fundamentów niezbędnych do realizacji celów określonych w *Strategii*. W literaturze innowacje z reguły są utożsamiane z możliwością zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska lub efektywniejszym wykorzystaniem zasobów⁷. Oznacza to, że innowacje mogą sprzyjać realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Jednym z najczęściej stosowanych wskaźników do oceny innowacyjności przedsiębiorstw jest odsetek podmiotów wprowadzających innowacje w ogólnej liczbie podmiotów. Główny Urząd Statystyczny (GUS) przyjmuje, że przedsiębiorstwa aktywne innowacyjnie to takie, które w badanym okresie (najczęściej trzyletnim) wprowadziły przynajmniej jedną innowację techniczną, tj. nowy lub ulepszony produkt i/lub proces. Przy czym innowacja techniczna ma stanowić nowość przynajmniej z punktu widzenia wprowadzającego je przedsiębiorstwa. Aktualnie GUS przeprowadzając badania z zakresu działalności innowacyjnej przedsiębiorstw analizuje cztery rodzaje innowacji tj.⁸:

- innowacja produktowa – jest to wprowadzenie na rynek wyrobu lub usługi, które są nowe lub istotnie ulepszone w zakresie swoich cech lub zastosowań;
- innowacja procesowa – jest to wdrożenie nowych lub istotnie ulepszonych metod wytwarzania, dystrybucji i wspierania działalności w zakresie dóbr i usług;
- innowacja organizacyjna – to wdrożenie nowej metody organizacyjnej w przyjętych przez firmę zasadach działania, w organizacji miejsca pracy lub kontaktach z otoczeniem, która nie była dotychczas stosowana w danym przedsiębiorstwie;
- innowacja marketingowa – to wdrożenie nowej koncepcji lub strategii marketingowej różniącej się istotnie od metod marketingowych dotychczas wykorzystywanych w danym przedsiębiorstwie.

Odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych sektora usług według wprowadzanych innowacji w Polsce w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w dwóch trzyletnich okresach przedstawiono w tabeli 1. Biorąc pod uwagę rodzaj prowadzonej działalności można zauważyć, że przedsiębiorstwa z sektora usług najczęściej wprowadzały innowacje marketingowe i organizacyjne.

Tabela 1
Przedsiębiorstwa innowacyjne w sektorze usług według wprowadzonych innowacji w latach 2006-2008 i 2008-2010 (w %)

Wyszczególnienie	Sektor usług	
	2006-2008	2008-2010
Innowacje produktowe	10,7	7,9
Innowacje procesowe	12,8	10,0
Innowacje organizacyjne	15,1	15,2
Innowacje marketingowe	14,2	15,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2009*, GUS, Warszawa 2010, s. 13; *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, GUS, Warszawa 2012, s. 69.

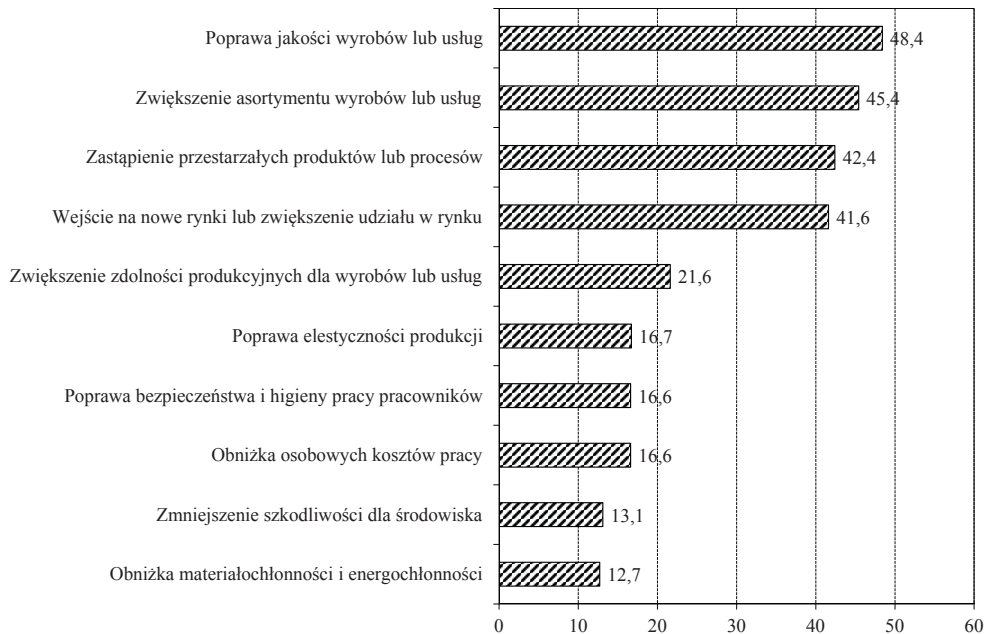
⁷ S. Baker, *Sustainable Development*, Routledge Taylor & Francis Group, New York 2006, s. 18.

⁸ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, GUS, Warszawa 2012, s. 7-8.

W latach 2008-2010 wśród przedsiębiorstw sektora usług 15,5% wprowadziło innowacje marketingowe i 15,2% innowacje organizacyjne. Rozpatrując innowacje produktowe i procesowe można zauważyć, że udział przedsiębiorstw usługowych, które wprowadzały tego rodzaju innowacje był wyraźnie niższy i wynosił 7,9% w przypadku innowacji produktowych i 10,0% w przypadku innowacji procesowych. Dodatkowo w badanym okresie odsetek przedsiębiorstw wdrażających innowacje produktowe i procesowe obniżył się o 2,8 p.p., natomiast odsetek przedsiębiorstw wprowadzających innowacje marketingowe zwiększył się o 1,3 p.p. Widać więc, że dla sektora usług charakterystyczne są tzw. innowacje nietechnologiczne, tj. organizacyjne i marketingowe. Innowacje organizacyjne najczęściej dotyczą wprowadzania przez przedsiębiorstwa nowych metod w zakresie zarządzania dostawami czy systemów zarządzania jakością. Obejmują również zmiany w zasadach działania polegające na wdrażaniu nowych metod podziału zadań i uprawnień decyzyjnych wśród pracowników oraz na stosowaniu nowych metod organizacyjnych w stosunkach z otoczeniem np. *outsourcing*. Z kolei innowacje marketingowe najczęściej polegały na wprowadzaniu nowych metod kształtowania cen usług oraz wykorzystaniu nowych mediów lub technik promocji usług (np. zastosowanie nowego medium reklamy, nowy wizerunek czy wprowadzenie kart lojalnościowych dla klientów).

Wykres 1

Przedsiębiorstwa z sektora usług, które oceniły znaczenie danego celu jako „wysokie”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, GUS, Warszawa 2012, s. 70.

Przedsiębiorstwa innowacyjne wprowadzając innowacje stawiają sobie różne cele, które chcą osiągnąć. Przedsiębiorstwo w badaniu przeprowadzonym przez GUS, oceniły następujące cele⁹:

- zwiększenie asortymentu wyrobów lub usług,
- zastąpienie przestarzałych produktów lub procesów,
- wejście na nowe rynki lub zwiększenie udziału w rynku,
- poprawę jakości wyrobów lub usług,
- poprawę elastyczności produkcji,
- poprawę bezpieczeństwa i higieny pracy pracowników,
- obniżkę osobowych kosztów pracy na jednostkę produktu,
- obniżkę materiałochłonności i energochłonności na jednostkę produktu.

Przedsiębiorstwa oceniały znaczenie danego celu dla swojej działalności innowacyjnej w czterostopniowej skali, jako: wysokie, średnie, niskie, bez znaczenia. Przedsiębiorstwa aktywne innowacyjnie z sektora usług najczęściej wysokie znaczenie przypisywały poprawie jakości wyrobów lub usług (48,4%) oraz zwiększeniu asortymentu (45,4%). Najmniejsze znaczenie przypisywano zmniejszeniu szkodliwości dla środowiska (13,1%) oraz obniżce materiałochłonności i energochłonności na jednostkę produktu (12,7%).

Zrównoważony rozwój a zmiany w usługach

Zainteresowanie zrównoważonym rozwojem w literaturze pojawiło się w XVIII w. za sprawą Thomasa Malthusa, który obawiał się niedoborów zasobów w obliczu wzrostu liczby ludności¹⁰. Samo pojęcie zrównoważonego rozwoju do dzisiaj jest bardzo różnie definiowane i interpretowane. Jedną z pierwszych powszechnie znanych definicji jest definicja zawarta w Raporcie Brutland „Nasza Wspólna Przyszłość”, gdzie *sustainable development* – zdefiniowano, jako prawo do zaspokojenia aspiracji rozwojowych obecnej generacji bez ograniczania praw przyszłych pokoleń do zaspokojenia ich potrzeb rozwojowych¹¹. Definicja ta wskazuje, że rozwój gospodarczy i cywilizacyjny obecnego pokolenia nie powinien odbywać się kosztem wyczerpywania zasobów nieodnawialnych i niszczenia środowiska, dla dobra przyszłych pokoleń. Rozwój zrównoważony często jest określany, jako „ciąg zmian, w którym korzystanie z zasobów, struktura inwestycji, ukierunkowanie postępu technicznego oraz struktury instytucjonalne mają być dokonywane w taki sposób, żeby nie było sprzeczności między przyszłymi a teraźniejszymi potrzebami”¹². Oznacza to, że wszelkiego rodzaju marnotrawstwo zasobów i nieracjonalne gospodarowanie powinno być ograniczane. Zrównoważony rozwój oznacza budowanie bardziej konkurencyjnej gospodarki niskoemisyjnej, która będzie korzystać z zasobów w sposób racjonalny i oszczędny. Tymczasem w sektorze usług zachodzą zmiany, które nie są zgodne z podstawowymi założeniami zrównoważonego rozwoju. Zanikają usługi, których celem jest przedłużanie żywotności dóbr. Chodzi o działalności usługowe polegające na naprawie i konserwacji przedmiotów, pozwalające na ich dalsze czy też dłuższe użytkowanie (np. usługi szewskie, naprawa sprzętu gospodarstwa domowego, repasacja itp.). Jest to wynikiem procesów zachodzących na rynku, na którym koszty naprawy często są zbliżone lub nawet

⁹ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, GUS, Warszawa 2012, s. 69.

¹⁰ T. Malthus (1766-1834) obawiał się, że na skutek szybkiego wzrostu liczby ludności wystąpią niedobory środków żywnościowych.

¹¹ W. Sztumski, *Idea zrównoważonego rozwoju a możliwości jej urzeczywistnienia*, „Problemy Ekorozwoju” 2006, nr 2, s. 73.

¹² *Our Common Future*, wyd. cyt.

wyższe od kosztów nabycia nowego towaru. Wynika to z faktu, że ceny dóbr i usług będące przedmiotem obrotu na rynku nie uwzględniają tzw. kosztów zewnętrznych. Koszty degradacji środowiska, związane z działalnością gospodarczą, ponosi całe społeczeństwo, włączając w to przyszłe pokolenia. Tym samym ceny, najważniejszy element mechanizmu rynkowego, zawierają sygnały, na podstawie których odbiorcy produktów i dóbr podejmują decyzje, potencjalnie niezgodne z ich faktycznymi preferencjami¹³.

Popyt na usługi przedłużające żywotność dóbr przyczynia się z jednej strony do ograniczania zakupu nowych dóbr, a z drugiej – tworzy miejsca pracy w sektorze usług. Ogranicza to zużywanie różnego rodzaju zasobów niezbędnych do produkcji dóbr. Dodatkowo przy pracach związanych z naprawą i konserwacją tych dóbr zatrudnienie znajduje wiele osób. Liczbę zatrudnionych w sekcji S „Pozostała działalność usługowa” ze szczególnym wyróżnieniem działu 95 PKD 2007 „Naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego” w Polsce w latach 2009-2010 przedstawiono w tabeli 2. Dział ten obejmuje m.in. naprawę i konserwację komputerów, sprzętu (tele)komunikacyjnego, sprzętu elektronicznego powszechnego użytku, a także naprawę obuwia i wyrobów skórzanych, mebli i wyposażenia domowego.

Tabela 2

Liczba pracujących w sekcji S „Pozostała działalność usługowa” w Polsce w latach 2009-2010 (według PKD 2007)

Wyszczególnienie	2009	2010	Dynamika 2010/2009 (w %)
Pozostała działalność usługowa	204 367	200 741	98,2
w tym			
Naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego	27 787	23 699	85,3
Pozostała indywidualna działalność usługowa	102 351	104 006	101,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Pracujący w gospodarce narodowej w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 32; *Pracujący w gospodarce narodowej w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2011, s. 32.

Z przedstawionych danych wynika, że w badanym okresie liczba pracujących w dziale 95 „Naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego” zmniejszyła się o ponad 4 tys. osób tj. o 14,7%. W dziale 96 „Pozostała indywidualna działalność usługowa” obejmującym m.in. fryzjerstwo i zabiegi kosmetyczne, działalność usługową związaną z poprawą kondycji fizycznej, zatrudnienie zwiększyło się o 1,6%. W badanym okresie w sekcji S „Pozostała działalność usługowa” zatrudnienie zmniejszyło się o ponad 3,5 tys. osób, tj. o 1,8%.

Podsumowanie

Zmiany sektorowe zachodzące we współczesnych gospodarkach wskazują na rosnącą rolę sektora usług we wzroście gospodarczym. Sektor usług jest głównym źródłem

¹³ J. Kronenberg, *Związki gospodarki, społeczeństwa i środowiska*, (w:) J. Kronenberg, T. Bergier, *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Fundacja Sendzimira, Kraków 2010, s. 17.

wartości dodanej i miejsc pracy. Modernizacja gospodarek, w kontekście zrównoważonego rozwoju, powinna przejawiać się efektywniejszym korzystaniem z ograniczonych zasobów.

Z przeprowadzonej w opracowaniu analizy wynika, że działalność innowacyjna przedsiębiorstw z sektora usług w Polsce przyczynia się (choć w niewielkim stopniu) do realizacji założeń zrównoważonego rozwoju. Zmniejszenie szkodliwości dla środowiska oraz obniżkę materiałochłonności i energochłonności, odpowiednio 13,1% i 12,7% przedsiębiorstw uznało za główny cel wprowadzanych innowacji. Zdecydowanie najważniejszym celem wprowadzanych innowacji była poprawa jakości wyrobów lub usług (48,4%).

Za niepokojące z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju należy uznać zmniejszanie się popytu na usługi przedłużające żywotność dóbr, o czym świadczy spadek liczby pracujących w tego rodzaju działalności usługowej (tj. dział „Naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego”). Świadczy to o tym, że konsumentom nie opłaca się naprawiać posiadanych dóbr trwałego użytku. Kupują nowe dobra do produkcji, których wykorzystywane są ograniczone zasoby, a zużyte dobra stają się poważnym problemem dla środowiska. Tymczasem koncepcja zrównoważonego rozwoju polega na uzyskaniu poprawy jakości życia poprzez korzystanie z zasobów w sposób racjonalny i oszczędny.

Bibliografia

- Baker S., *Sustainable Development*, Routledge Taylor & Francis Group, New York 2006.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2009*, GUS, Warszawa 2010.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, GUS, Warszawa 2012.
- Howells J., *Innovation, consumption and knowledge: services and encapsulation*, (w:) Green K., Miozzo M., Dewick P., *Technology, Knowledge and the Firm. Implications for Strategy and Industrial Change*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2005.
- Kina E., *Rozwój zrównoważony w społeczeństwie informacyjnym – szanse i zagrożenia*, (w:) Grądzki R., Matejun M. (red.), *Rozwój zrównoważony – zarządzanie innowacjami ekologicznymi*, Wydawnictwo Media Press, Łódź 2009.
- Kronenberg J., *Związki gospodarki, społeczeństwa i środowiska*, (w:) Kronenberg J., Bergier T., *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Fundacja Sendzimira, Kraków 2010.
- Our Common Future*, World Commission of Environment and Development, Oxford University Press 1987 (tłum. pol. *Nasza wspólna przyszłość*) Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju, PWE, Warszawa 1991.
- Pracujący w gospodarce narodowej w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010.
- Pracujący w gospodarce narodowej w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2011.
- Schumpeter J.A., *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960.
- Swann G.M.P., *The Economics of Innovation*. Edward Elgar Publishing Limited., Cheltenham 2009.
- Sztumski W., *Idea zrównoważonego rozwoju a możliwości jej urzeczywistnienia*, „Problemy Ekorozwoju” 2006, nr 2.

Innovations in the Service Sector and Sustainable Development of the Economy

Summary

The purpose of this paper is to attempt to assess the changes taking place in the services sector as a result of innovations implemented in the context of sustainable development. The analysis was performed based on the CSO data from the study of innovative activity of enterprises in 2006-2008 and 2008-2010 within the framework of the international research programme, Community Innovation Survey. Innovation in services only slightly translates into reduced environmental impacts and the reduce material and energy costs per unit output. The worrying thing is that it reduces the demand for extending the service life of goods, leading to inefficient use of resources.

Key words: service sector, innovation, sustainable development.

JEL codes: O11, O33, O44, Q56

Инновации в секторе услуг и устойчивое развитие экономики

Резюме

Цель разработки – попытка оценить изменения, происходящие в секторе услуг в результате внедряемых инноваций, в контексте устойчивого развития. Анализ провели на основе данных ЦСУ из обследования инновационной деятельности предприятий в 2006-2008 и 2008-2010 гг. в рамках международной исследовательской программы *Community Innovation Survey*. Инновации в секторе услуг только в небольшой степени переводятся на снижение вредности для окружающей среды и на снижение материал- и энергоемкости. Беспокоит то, что снижается спрос на услуги, удлиняющие жизнеспособность благ, что ведет к нерациональному использованию ресурсов.

Ключевые слова: сектор услуг, инновации, устойчивое развитие.

Коды JEL: O11, O33, O44, Q56

Anetta Zielińska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

POZAEKONOMICZNY POTENCJAŁ OBSZARÓW PRZYRODNICZO CENNYCH W POLSCE

Streszczenie

Celem rozważań jest ukazanie potencjału pozaekonomicznego, który tkwi w możliwościach rozwojowych obszarów przyrodniczo cennych. Obszary przyrodniczo cenne to nie tylko bogactwo środowiska przyrodniczego, ale również bogactwo kulturowe, walory rekreacyjno-wypoczynkowe, piękno krajobrazu i przyrody, zachowanie bioróżnorodności i wiele innych. Usługi ekosystemowe to zestaw wytworów oraz funkcji ekosystemu, które są przydatne dla społeczeństwa ludzkiego.

Wartości pozaekonomiczne obszarów przyrodniczo cennych są bezcennym i praktycznie nieodtworzalnym dobrem i atutem.

Słowa kluczowe: obszary przyrodniczo cenne, ekonomia ekologiczna ekosystemu.

Kody JEL: Q26, Q57

Wstęp

Problem gospodarowania środowiskiem przyrodniczym dotyczy nie tylko użytków ekonomicznych, ale również wielu dodatkowych walorów, jak np. wykorzystania pozaekonomicznych użytków. Po raz pierwszy na tego typu elementy zwrócił uwagę w połowie XIX wieku J.S. Mill, doceniając możliwości ich właściwego zastosowania gospodarczego. Problem powrócił w momencie wzrostu zainteresowania ochroną środowiska przyrodniczego. Dodatkowe walory środowiska przyrodniczego związane są między innymi z istnieniem naturalnych krajobrazów, ekosystemów i użytków pozaekonomicznych.

Użytki pozaekonomiczne występują na obszarach przyrodniczo cennych. Za obszary przyrodniczo cenne uznaje się¹:

- formy ochrony obszarowej obejmujące: parki narodowe i rezerwaty przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu i obszary Natura 2000;
- formy ochrony indywidualnej obejmujące: pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
- formy ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów;
- ogrody botaniczne, ogrody zoologiczne oraz ośrodki rehabilitacji zwierząt;
- tereny zieleni i zadrzewienia;
- oraz dodatkowo poza formą prawną;
- tereny zieleni komunalnej.

Obszary przyrodniczo cenne uznawane są za jedną z przyczyn zubożenia społeczności lokalnej, gdyż są one podstawą egzystencji tejże społeczności. Na terenach tych możliwe

¹ Patrz szerzej: A. Zielińska, *Istota obszarów przyrodniczo cennych w naukach prawnych i ekonomicznych*, (w:) T. Borys, B. Fiedor (red.), *Ekonomia 11. Gospodarka a środowisko*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” nr 140, Wrocław 2010, s. 211-220.

jest zrównoważone gospodarowanie (np. ekologizacja gospodarki), które jest mniej kapitałochłonne (np. w rolnictwie ekologicznym nie ponosi się kosztów na nawozy sztuczne i chemiczne środki ochrony roślin), ale za to bardziej pracochłonne i wymagające głębszej wiedzy społeczeństwa dotyczącej znajomości mechanizmów zachodzących w środowisku przyrodniczym.

Na obszarze przyrodniczo cennym występuje koncentracja wielu funkcji (przyrodniczych, społecznych, gospodarczych) doprowadza to do powstania konfliktów społecznych dotyczących funkcjonowania tych obszarów². Konflikty te powstają w wyniku braku wiedzy, dlatego też należy zadać pytania: czy społeczeństwo ma świadomość istniejących korzyści ekonomicznym, jak i pozaekonomicznym z funkcjonowania obszarów przyrodniczo cennych? Jakie są pozaekonomiczne korzyści obszarów przyrodniczo cennych?

Celem opracowania jest identyfikacja pozaekonomicznych użytków obszarów przyrodniczo cennych. Celem autorki nie jest opracowanie metod pomiaru tych użytków i określenia ich wpływu na bieżący i przyszły rozwój społeczno-ekonomiczny lokalnych społeczności i ich gospodarek. Koncentruje się raczej na identyfikacji głównych użytków pozaekonomicznych i usługach ekosystemowych obszarów przyrodniczo cennych.

Użytki pozaekonomiczne

Obszary przyrodniczo cenne to nie tylko bogactwo środowiska przyrodniczego, ale jednocześnie bogactwo kulturowe, walory rekreacyjno-wypoczynkowe, piękno krajobrazu i przyrody, zachowanie bioróżnorodności i wiele innych.

Do pozaekonomicznych czynników obszarów przyrodniczo cennych zalicza się³:

- upowszechnianie zasad zrównoważonego rozwoju dotyczących kształtowania obszarów przyrodniczo cennych i gospodarowania na tych terenach;
- podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej o obszarach przyrodniczo cennych poprzez edukację ekologiczną (programy edukacyjne, wycieczki edukacyjno-ekologiczne) oraz rozwój badań naukowych;
- zwiększenie mobilności społeczności lokalnej poprzez tworzenie miejsc pracy dorywczej i niepełnoetatowej (sezonowość prac w ochronie przyrody);
- podnoszenie kwalifikacji społeczności lokalnej (np. rolników prowadzących gospodarstwa ekologiczne i eko-agroturystyczne);
- wspieranie obywatelskich inicjatyw ekoturystyczno-rolniczych i propagowanie postaw chroniących lokalne zasoby środowiska przyrodniczego;
- szerzenie wiedzy o możliwościach obszarów przyrodniczo cennych poprzez wykorzystanie turystyczno-kulturowe oraz promocja walorów turystycznych, rekreacyjnych i kulturowo-historycznych;
- tworzenie oraz wspieranie regionalnych i lokalnych miejsc dziedzictwa kulturowego, poprzez pielęgnowanie tradycji, zwyczajów i obyczajów;
- ochrona dziedzictwa kulturowego, rozwój zasobów kulturowych, włączenie w międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne (np. międzynarodowa promocja kultury i wspieranie transgranicznej wymiany kulturalnej);

² A. Zielińska, *Abilities of running an economic activity on protected areas*, „Economics & Sociology” 2009, Vol. 2, No. 2, s. 108.

³ A. Zielińska, *Wpływ kapitału ludzkiego na funkcjonowanie obszarów przyrodniczo cennych*, „Ekonomia i Środowisko”, 2006, nr 1(29), s. 198-203; A. Zielińska, *Konkurencyjność obszarów przyrodniczo cennych*, (w:) T. Bernat (red.), *Przedsiębiorstwo i państwo – wybrane problemy konkurencyjności*, Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydawnictwo PRINT GROUP Daniel Krzanowski, Szczecin 2007, s. 162-172.

- poprawę jakości życia społeczności lokalnej i wypoczynku turystów poprzez zachowanie elementów bioróżnorodności;
- promowanie aktywnego wypoczynku weekendowego i zdrowych stylów życia wśród społeczeństwa oraz upowszechnianie idei odpowiedzialności za własne zdrowie;
- pobudzanie partycypacji obywatelskiej (aktywny udział władz lokalnych i społeczności lokalnej w procesie zatwierdzania, planowania i monitorowania obszarów przyrodniczo cennych).

Na obszarach przyrodniczo cennych ekosystemy (zwłaszcza leśne) spełniają wiele pozagospodarczych funkcji związanych z wpływem na: pogodę i klimat, oczyszczaniem atmosfery ziemskiej z dwutlenku węgla, zachowaniem bioróżnorodności we wszystkich jej formach, regulowaniem stosunków wodnych, produkcją biomasy użytkowanej poza produkcją przemysłową (grzyby, owoce leśne, drewno opałowe użytkowane bez wycinki) oraz wchłanianiem niektórych zanieczyszczeń.

Ekosystemy pochłaniają zanieczyszczenia i włączają je do obiegu materii, oczyszczając w ten sposób środowisko przyrodnicze. Rośliny asymilują dwutlenek węgla i inne gazy cieplarniane regulując klimat i warunki pogodowe w skali całego świata i w skali lokalnej (mikroklimat), np. lasy są bardzo dobrym absorbentem hałasu i jonizują powietrze. W różnym zakresie poszczególne ekosystemy regulują gospodarkę wodną i obiegi hydrologiczne⁴.

Ekosystemy obszarów przyrodniczo cennych posiadają wiele użytków pozaeconomicznych (por. schemat 1). Pierwszą grupę użytków pozagospodarczych stanowi wymiar estetyczny i kulturowy. Obszar przyrodniczo cenny inspiruje artystów pięknem krajobrazu i przyrody. Wpływa na kształtowanie się poczucia piękna u poszczególnych osób oraz w grupach społecznych, a także wzbudza liczne refleksje estetyczne. Inną ważną grupą jest wymiar rekreacyjny i wypoczynkowy. Środowisko przyrodnicze jest przestrzenią, w której ma miejsce rekreacja i wypoczynek, a jednocześnie w ramach środowiska przyrodniczego funkcjonują czynniki warunkujące tę rekreację i wypoczynek, jak na przykład światło słoneczne, czysta woda, zachowane krajobrazy czy niezanieczyszczone powietrze atmosferyczne. Również na obszary przyrodniczo cenne należy spojrzeć poprzez wymiar etyczny i filozoficzny. Przejawia się to w stosunku człowieka do środowiska przyrodniczego i jego poszczególnych komponentów. Jaką wartość samą w sobie ma obszar przyrodniczo cenny w życiu obywatela? Prawa przyrody odgrywają doniosłą rolę w konstytuowaniu ludzkiego i pozaludzkiego życia. Dodatkowo obszar przyrodniczo cenny generuje użytki o charakterze konsumpcyjnym. Należą do nich zbieranie grzybów, runa leśnego, zwierzęta konsumowane przez ludzi, owoce i inne użyteczne elementy, takie jak na przykład zioła czy trucizny. Drewno zbierane w lasach, w postaci chrustu (bez wyrębu drzew) użytkowane jest również jako opał. Środowisko przyrodnicze jest najważniejszym laboratorium poznawczym człowieka. Na terenie obszaru przyrodniczo cennego odkrywa się wiele użytecznych dla człowieka substancji, zjawisk czy właściwości.

Oprócz ww. pozaeconomicznych czynników należy zwrócić uwagę na rolę obszarów przyrodniczo cennych dla społeczeństwa. Społeczność lokalna w wyniku ekologiczacji działalności gospodarczej (ekoagroturystyka, rolnictwo ekologiczne) czerpie korzyści w wyniku:

- poprawy infrastruktury na wsi (budowa wodociągów, kanalizacji, sieci telekomunikacyjnej);

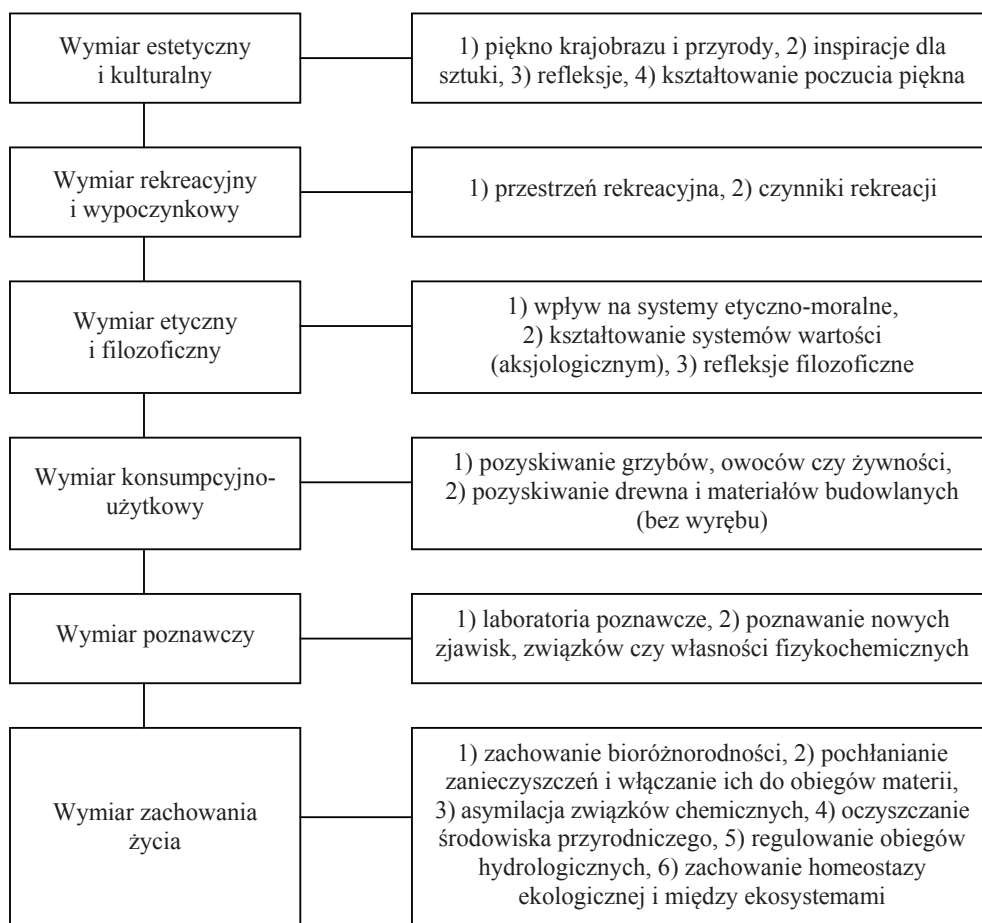
⁴ S. Czaja, A. Becla, *Ekologiczne postawy procesów gospodarowania*, Wydawnictwo AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 232-233.

- dbałości o walory przyrodnicze, estetyczne i kulturowe w otoczeniu, gdyż to one „przyciągają” potencjalnych turystów;
- ograniczeń w wykorzystaniu nawozów sztucznych i pestycydów, gwarantuje to produkcję żywności o wysokiej jakości spożywczej;
- rozwoju niewielkich, rodzinnych gospodarstw;
- stworzenia nowego wolnego zawodu – „przewodnik ekologiczny”, wykorzystujący swą dobrą znajomość historii i przyrody oraz kultury i obyczajów o lokalnym środowisku przyrodniczym;
- liderowania, udzielanie się np. w pracach nad programami ochrony i strategiami zrównoważonego rozwoju obszaru przyrodniczo cennego;

Schemat 1

Podstawowe pozaekonomiczne użytki środowiska przyrodniczego

Źródło: S. Czaja, A. Becla, *Ekologiczne postawy procesów gospodarowania*, Wydawnictwo AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 231.

- wpływania na zagospodarowanie terenu - opiniując projekty planistyczne (np. miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego) w odniesieniu do obszaru przyrodniczo cennego.

Istota usług ekosystemowych

Pozaeconomiczny potencjał obszarów przyrodniczo cennych opisywany jest również w postaci „usług” dostarczanych przez ekosystemy. Bezpośrednie korzyści z przyrody znane są w postaci zdrowej żywności, pitnej wody, naturalnych paliw czy naturalnych włókien. Jednak istotne są inne „dary natury”, które wykorzystuje się będące rezultatem skomplikowanych procesów i interakcji, takich jak: tworzenie gleb, neutralizacja zanieczyszczeń, ochrona przed żywiołami (np. wichury, powodzie) oraz stabilizacja klimatu Ziemi.

Termin „usługi ekosystemowe” oznacza zestaw wytworów oraz funkcji ekosystemu, które są przydatne społeczeństwu. Wytwory te obejmują dobra materialne bezpośrednio wykorzystywane. Natomiast przydatne funkcje obejmują m.in. funkcje podtrzymujące możliwość życia (np. funkcje oczyszczające) oraz podnoszące jego jakość (np. walory estetyczne i dobra kulturowe czy naukowe). W takim ujęciu usługi ekosystemowe związane są z procesami ekosystemowymi i obejmują pobór materii, energii i informacji ze środowiska. Zaspokajają fundamentalne potrzeby społeczeństwa i mają bezpośredni wpływ na ludzkie zdrowie lub wpływają na dobrobyt materialny⁵.

Do produktów wytwarzanych przez ekosystemy zalicza się żywność (mięso, ryby, warzywa), wodę, paliwa i drewno, natomiast do funkcji ekosystemów należy zaliczyć zaopatrzenie w wodę i oczyszczanie powietrza, naturalny recykling odpadów, tworzenie gleby i zapylenie, mechanizmy regulacyjne, przy pomocy których przyroda sama kontroluje warunki klimatyczne oraz populacje zwierząt, owadów i innych organizmów.

Usługi ekosystemowe podzielono na⁶:

1. Usługi zaopatrzeniowe – produkty uzyskane z ekosystemów (np. żywność, paliwa, włókna, zasoby genetyczne, substancje biochemiczne, naturalne farmaceutyki, zasoby wody, zasoby surowców naturalnych na potrzeby sztuki, kultury, np. drewno do wyrobu zdobień, rzeźb itp.).
2. Usługi kulturowe – korzyści niematerialne uzyskane z ekosystemów (np. wartość poznawcza, rekreacyjna, refleksyjna, doznania estetyczne i wzbogacenie duchowe).
3. Usługi regulacyjne – korzyści uzyskane z regulacji/kontroli procesów wewnątrz i pomiędzy ekosystemem (np. regulacja jakości powietrza, regulacja klimatu, regulacja jakości wody, oczyszczanie wody, kontrola erozji, łagodzenie skutków klęsk żywiołowych, kontrola zanieczyszczeń, proces zapylenia).
4. Usługi wspomagające – usługi, które są niezbędne do funkcjonowania innych usług ekosystemowych (np. procesy glebotwórcze, fotosynteza, produkcja pierwotna, krążenie materii, obieg pierwiastków).

Zgodnie z klasyfikacją zaproponowaną przez I. Greena i innych⁷, jedynie dwie pierwsze kategorie usług (tj. zaopatrzeniowe i kulturowe) obejmują wytwory i struktury bezpo-

⁵ J. Solon, *Koncepcja „Ecosystem Services” i jej zastosowania w badaniach ekologiczno-krajobrazowych*, (w:) T.J. Chmielewski (red.), *Struktura i funkcjonowanie systemów krajobrazowych: meta-analiza, modele, teorie i ich zastosowania*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2008, t. 21, s. 26.

⁶ *Milenijna Syntetyczna Ocena Ekosystemów (Millennium Ecosystem Assessment Synthesis Report)*, 2005, <http://www.maweb.org> [dostęp: luty 2012].

⁷ Szerzej: I.M. Green, C. Folke, R.K. Turner, I. Bateman, *Primary and secondary values of wetland ecosystems*, „Environmental and Resource Economics” 1994, No. 4, s. 55-74.

średnio użyteczne dla społeczeństwa ludzkiego, dwie pozostałe kategorie (tj. usługi regulacyjne i wspomagające) tworzą ramy strukturalno-funkcjonalne, wpływające na ogólną integralność systemu krajobrazowego i możliwość produkowania przez nie usług o charakterze szczegółowym.

W literaturze znaleźć można bardziej rozbudowane klasyfikacje usług ekosystemowych (por. tabela 1).

Tabela 1
Klasyfikacja usług ekosystemowych według E. Kośmickiego

Typ usługi	Rodzaje usług
Usługi surowcowe, produkcyjne i transformacyjne	- produkcja tlenu, produkcja wody, - produkcja żywności, - pula genowa jako rezerwa elastyczności, - produkcja zasobów medycznych, - produkcja surowców dla odzieży i dóbr gospodarstw domowych, - produkcja surowców dla budownictwa i przemysłu, - produkcja substancji biochemicznych, - przygotowanie paliw i energii, produkcja pasz i nawozów.
Usługi regulacyjne i uptylizacyjne	- ochrona przed szkodliwymi oddziaływaniami kosmicznymi, - regulowanie lokalnych i globalnych bilansów energetycznych, - regulowanie chemicznej struktury atmosfery, - regulowanie klimatu lokalnego i globalnego, - regulowanie przepływu wód i ochrony przed powodzią, - oczyszczanie wód, retencja wód i zaopatrzenie wód podziemnych, - tworzenie próchnicy i utrzymywanie żyzności gleby, - pochłanianie energii słonecznej, - gromadzenie i recykliczacja substancji organicznych, - gromadzenie i recykliczacja składników pokarmowych, - gromadzenie i recykliczacja odpadów antropogenicznych, - regulacja biologicznych mechanizmów kontrolnych, - utrzymanie przestrzeni życia dla rozmnażania, socjalizacji i mobilności, - utrzymanie różnorodności biologicznej, - stabilizacja ekosystemów.
Usługi przygotowania dla antropogenicznego wykorzystania	- zamieszkiwanie, - kultywacja (uprawa roli, hodowla zwierząt, akwakultura), - wykorzystanie energii (np. energia wodna), - wypoczynek i turystyka.
Usługi informacyjne	- estetyka przyrody, - wzorce do działania bodźców i wynagradzania, - nadawanie sensu i wzorce socjalizacji, - rezerwa puli genowej (np. dla rolnictwa i medycyny), - informacje historyczne, - informacje naukowe, - wzory do procesów uczenia się.

Źródło: E. Kośmicki, *Zrównoważony rozwój w warunkach globalnych zagrożeń i integracji europejskiej*, (w:) S. Czaja (red.), *Zrównoważony rozwój – doświadczenia polskie i europejskie*, Wydawnictwo I-BIS, Wrocław 2005, s. 227-248.

W raporcie TEEB (*Ekonomia ekosystemów i bioróżnorodności*) obliczono wartość rocznej utraty funkcji ekosystemu, którą oszacowano na kwotę 50 miliardów euro. Oznacza to, że w razie niepodjęcia działań już sama utrata różnorodności biologicznej na lądzie mogłaby kosztować 7% PKB do roku 2050, przy czym kwota ta zwiększyłaby się znacznie przy uwzględnieniu utraty funkcji zapewnianych przez ekosystemy morskie⁸.

Gdyby udało się jednoznacznie zidentyfikować użytki pozaekonomiczne obszarów przyrodniczo cennych i zwaloryzować je – to rozmiary strat ponoszonych przez społeczeństwo z tytułu ograniczania usług ekosystemowych byłyby największe ze wszystkich strat ponoszonych w wyniku antropogenicznych oddziaływań na te obszary.

Podsumowanie

Jednym z istotnych motywów ustanawiania obszarów przyrodniczo cennych jest dobro człowieka, który będąc częścią przyrody, potrzebuje do życia środowiska przyrodniczego wysokiej jakości.

Zagrożenie naturalnych krajobrazów, ekosystemów i bioróżnorodności wpływa negatywnie na rozmiary pozaekonomicznych użytków środowiska przyrodniczego, w tym obszarów przyrodniczo cennych.

W ostatnich dekadach obserwuje się wzrost liczby gatunków zagrożonych wyginięciem: obecnie jest to 12% wszystkich poznanych ptaków, 21% poznanych ssaków i 30% poznanych płazów, a także 25% poznanych roślin⁹. Ponadto istnieje wiele takich grup organizmów, jak drobnoustroje i bezkręgowce, gdzie brakuje danych o stanie zachowania różnych gatunków oraz ich roli w ekosystemach.

Biorąc pod uwagę ww. zagrożenia należy zwrócić uwagę na fakt, że¹⁰:

- 11% istniejących w roku 2000 obszarów przyrodniczych Ziemi może bezpowrotnie zniknąć przed rokiem 2050;
- istnieje zagrożenie, że niemal 40% istniejących użytków rolnych może zostać przekształconych dla celów intensywnej produkcji rolnej;
- 60% raf koralowych może przestać istnieć przed rokiem 2030;
- w Europie zagrożone jest nawet 80% chronionych rodzajów siedlisk;
- wskutek działalności człowieka w ciągu ostatnich 100 lat współczynnik wymierania gatunków wzrósł 50–1000 razy.

Obszary przyrodniczo cenne wyznaczają kształt i charakter życia społecznego (społeczności lokalnej), a sama przyroda obok gospodarki i kultury stanowi ramy zjawisk i procesów zachodzących w zbiorowościach ludzkich.

Wartości pozaekonomiczne (np. przyrodnicze, kulturowe) obszarów przyrodniczo cennych są bezcennym i praktycznie nieodtwarzalnym dobrem i atutem.

⁸ Patrz szerzej: *Ekonomia ekosystemów i bioróżnorodności. Raport wstępny*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2008, s. 27-43.

⁹ M.R. W. Rands, W.M. Adams, L. Bennun, S.H.M. Butchart, A. Clements, D. Coomes, A. Entwistle, I. Hodge, V. Kapos, J.P.W. Scharlemann, W.J. Sutherland, B. Vira, *Biodiversity conservation: Challenges beyond 2010*, Uniwersytet Cambridge, "Science" 10 September 2010, s. 1298-1303.

¹⁰ *Produkty i funkcja ekosystemu*, „Ekosystem” wrzesień 2009, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, s. 2.

Bibliografia

- Czaja S., Becla A., *Ekologiczne postawy procesów gospodarowania*, Wydawnictwo AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Ekonomia ekosystemów i bioróżnorodności. Raport wstępny*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2008.
- Green I.M., Folke C., Turner R.K., Bateman I., *Primary and secondary values of wetland ecosystems*, „Environmental and Resource Economics” 1994, No. 4.
- Kośmicki E., *Zrównoważony rozwój w warunkach globalnych zagrożeń i integracji europejskiej*, (w:) Czaja S. (red.), *Zrównoważony rozwój – doświadczenia polskie i europejskie*, Wydawnictwo I-BIS, Wrocław 2005.
- Milenijna Syntetyczna Ocena Ekosystemów (Millennium Ecosystem Assessment Synthesis Report)*, 2005, <http://www.maweb.org>
- Produkty i funkcja ekosystemu*, „Ekosystem”, wrzesień 2009, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.
- Rands M. R. W., Adams W.M., Bennun L., Butchart S.H.M., Clements A., Coomes D., Entwistle A., Hodge I., Kapos V., Scharlemann J.P.W., Sutherland W.J., Vira B., *Biodiversity conservation: Challenges beyond 2010*, Uniwersytet Cambridge, “Science” 10 September 2010.
- Solon J., *Koncepcja „Ecosystem Services” i jej zastosowania w badaniach ekologiczno-krajobrazowych*, (w:) Chmielewski T.J. (red.), *Struktura i funkcjonowanie systemów krajobrazowych: meta-analizy, modele, teorie i ich zastosowania*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2008, t. 21.
- Zielińska A., *Abilities of running an economic activity on protected areas*, „Economics & Sociology” 2009, Vol. 2, No. 2.
- Zielińska A., *Istota obszarów przyrodniczo cennych w naukach prawnych i ekonomicznych*, (w:) Borys T., Fiedor B. (red.), *Ekonomia II. Gospodarka a środowisko*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” nr 140, Wrocław 2010.
- Zielińska A., *Konkurencyjność obszarów przyrodniczo cennych*, (w:) T. Bernat (red.), *Przedsiębiorstwo i państwo – wybrane problemy konkurencyjności*, Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydawnictwo PRINT GROUP Daniel Krzanowski, Szczecin 2007.
- Zielińska A., *Wpływ kapitału ludzkiego na funkcjonowanie obszarów przyrodniczo cennych*, „Ekonomia i Środowisko” 2006, nr 1(29).

Non-economic Potential of Natural Valuable Areas in Poland

Summary

The aim of this article is to introduce the non-economic potential, which underlies the developmental possibilities of natural valuable areas. Natural valuable areas are not only the natural resources of environment but also cultural resources, recreational-holiday values, the beauty of landscape and environment, keeping biodiversity and many others. Eco-system services stand for the sets of products and eco-system's function, which are useful for human society. Non-economic values of natural valuable areas are precious and practically non-reproducible good and asset.

Key words: natural valuable areas, ecological economics of the eco-system.

JEL codes: Q26, Q57

Внеэкономический потенциал ценных с точки зрения природы территорий в Польше

Резюме

Цель рассуждений – указать внеэкономический потенциал, содержащийся в возможностях развития ценных с точки зрения природы территорий. Ценные с точки зрения природы территории – это не только богатство природной среды, но и культурное богатство, ценности с точки зрения рекреации и отдыха, красота ландшафта и природы, сохранение биоразнообразности и много других. Экосистемные услуги – набор произведений и функций экосистемы, которые полезны для человеческого общества. Внеэкономические ценности территорий ценных с точки зрения природы – бесценные и практически невозпроизводимые благо и козырь.

Ключевые слова: территории ценные с точки зрения природы, экологическая экономия экосистемы.

Коды JEL: Q26, Q57

MIKROEKONOMICZNE ASPEKTY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Renata Koneczna
Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN

Beata Chadzińska
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

EKOINNOWACJE NA PRZYKŁADZIE PRZEDSIĘBIORSTW MAŁOPOLSKICH

Streszczenie

W artykule przedstawiono koncepcję ekoinnowacyjności, która konsekwentnie realizowana w przedsiębiorstwie może przyczynić się do poprawy jego pozycji konkurencyjnej. Jest to jednak uwarunkowane stworzeniem odpowiednich zachęt dla przedsiębiorstw, takich jak dostęp do finansowania zewnętrznego, wiedzy, nowych technologii oraz wprowadzenie ulg w podatkach związanych z wdrażaniem innowacji, jak i umiejętności odzwierciedlenia korzyści i kosztów środowiskowych w rachunkach środowiskowych. Analiza ekoinnowacyjności przedsiębiorstw została przygotowana z uwzględnieniem ich wielkości (mikro, małe, średnie i duże) oraz sektora działalności (np. gospodarka odpadami stałymi i recykling). Ponadto w artykule wskazano bariery ich rozwoju. Analizie poddano 212 podmiotów gospodarczych województwa małopolskiego.

Słowa kluczowe: innowacje, ekoinnowacje, małe i średnie przedsiębiorstwa, konkurencyjność.

Kody JEL: O1, O12

Wstęp

Coraz poważniejsze wyzwania związane z ochroną środowiska i ograniczonymi zasobami doprowadziły do rosnącego światowego zapotrzebowania na ekologiczne technologie, produkty i usługi oraz ułatwiły powstawanie ekologicznego przemysłu. Ważnym elementem procesu przechodzenia na gospodarkę ekologiczną jest inicjatywa przewod-

nia „Europa efektywnie korzystająca z zasobów”¹ oraz jej plan działań², które stwarzają i wzmacniają popyt na ekoinnowacje i związane z tym inwestycje.

Celem artykułu jest ocena ekoinnowacyjności przedsiębiorstw województwa małopolskiego z uwzględnieniem ich wielkości (mikro, małe, średnie i duże) oraz sektora działalności np. gospodarka odpadami stałymi i recykling oraz wskazanie barier ich rozwoju.

Znaczenie ekoinnowacyjności i technologii środowiskowych w polityce UE i Polski

Idea innowacji ekologicznych jest pojęciem stosunkowo nowym. W literaturze używane są różne jej określenia: innowacje ekologiczne, innowacje środowiskowe, technologie środowiskowe. W 2001 r. Komisja Europejska po raz pierwszy użyła sformułowania „technologie środowiskowe” definiując je jako wszelkie technologie, których stosowanie jest mniej szkodliwe dla środowiska niż ich alternatywy. Obejmują one techniki i procesy kontroli zanieczyszczeń (np. kontrolę zanieczyszczeń powietrza, zarządzanie odpadami), produkty i usługi mniej zanieczyszczające i używające mniejszej ilości zasobów oraz sposoby wykorzystywania zasobów w bardziej efektywny sposób (np. obieg wody, technologie energooszczędne). Tak zdefiniowane technologie środowiskowe przenikają wszystkie działania gospodarcze i sektory, często powodując redukcję kosztów i – dzięki ograniczeniu zużycia energii i surowców – poprawę konkurencyjności oraz mniejszą emisję zanieczyszczeń i odpadów. Definicja ta oparta jest na pojęciu podanym w rozdziale 34 *Agendy 21* dla technologii przyjaznych dla środowiska. Zgodnie z tą definicją, technologie przyjazne dla środowiska chronią je, generując mniej zanieczyszczeń, wykorzystując mniejsze ilości zasobów w bardziej racjonalny sposób, zapewniając powtarzalne wykorzystanie powstających produktów i odpadów, jak i unieszkodliwianie wytwarzanych odpadów bardziej racjonalnie niż technologie, dla których są alternatywami. Technologie przyjazne dla środowiska, ze względu na zanieczyszczenia, są procesami i technologiami bezodpadowymi lub powodującymi powstawanie mniejszej ich ilości. Obejmują one także technologie „końca rury”, tzn. unieszkodliwiania zanieczyszczeń po ich powstaniu. Technologie przyjazne dla środowiska nie są tylko pojedynczymi technologiami, ale pełnymi systemami obejmującym *know-how*, procedury, towary i usługi, urządzenia, a także standardy organizacji i zarządzania.

Unia Europejska przygotowała kolejne komunikaty dotyczące technologii środowiskowych: COM(2002) 1223, COM(2003) 1314, COM(2004) 385, COM(2005) 166, których rezultatem stał się *Plan działań UE na rzecz Technologii Środowiskowych* (ang. *Environmental Technologies Action Plan – ETAP*) oraz COM(2011) 899 dotyczący wdrożenia planu działania w zakresie ekoinnowacji (Eco-AP).

W literaturze przedmiotu można spotkać zróżnicowane definicje ekoinnowacji, a więc odmienne sposoby ich rozumienia. Powszechnie uznaje się, że ekoinnowacje są wynikiem kompleksowego procesu wzajemnych oddziaływań społecznych oraz odkryć technicznych i zastosowania nowej wiedzy³, zmierzają do rozwoju nowych produktów i procesów,

¹ „Europa efektywnie korzystająca z zasobów” – inicjatywa przewodnia strategii *Europa 2020*; COM(2011)21.

² Plan działania na rzecz zasobooszczędnej Europy, COM(2011) 571 wersja ostateczna.

³ L. Woźniak, B. Ziółkowski, *Paradygmat ekonomii ekologicznej*, op. cit., (za:) I. Christine, *Cleaner Production in Industry*, Policy Studies Institute, London 1995, s. 70-71.

które istotnie zmniejszają negatywne oddziaływanie na środowisko⁴. Przy definiowaniu innowacji ekologicznych podkreśla się przede wszystkim, że ich główną cechą jest przyczynianie się do zmniejszenia obciążenia środowiska. Oprócz wpływu na środowisko, niektórzy autorzy uważają, że kluczowym elementem innowacji ekologicznych jest ich „nowość”⁵. Inni natomiast twierdzą, że termin „innowacyjność” rezygnuje z waloru „nowości” obejmującego znaczące zmiany dla firmy⁶. Należy jednak zauważyć, że innowacje nie muszą być tworzone przez samą firmę we własnym zakresie, lecz mogą one być nabyte od innych firm lub instytucji w procesie dyfuzji. Minimalnym kryterium, aby zmiana w zakresie produktów lub funkcji firmy mogła zostać uznana za innowację, jest to, aby stanowiła „nowość” (lub znaczące udoskonalenie) dla niej. W najnowszej publikacji Komisji Europejskiej eko-innowacje zostały określone, jako innowacje w dowolnej postaci, których wynikiem lub celem jest znaczący i widoczny postęp w kierunku osiągnięcia zrównoważonego rozwoju poprzez zmniejszenie negatywnego wpływu na środowisko, zwiększenie odporności na obciążenia środowiskowe lub osiągnięcie efektywniejszego i bardziej odpowiedzialnego korzystania z zasobów naturalnych⁷.

Eko-innowacje są blisko związane z tym, w jaki sposób korzystamy z zasobów naturalnych oraz jak produkujemy i konsumujemy. Oczekiwane korzyści dla środowiska, społeczeństwa i handlu wynikające z szerokiego wdrożenia eko-innowacji mogą być znaczące. Światowy rynek sektora ekologicznego w 2007 r. był wart 1 bln euro i wzrasta o ok. 5% rocznie. Unia Europejska odpowiada za ok. jedną trzecią światowego rynku tych produktów i usług, a ich szacowany roczny obrót wynosi 319 mld euro, czyli ok. 2,5% produktu krajowego brutto⁸ (PKB) UE i odnotowuje wzrost o ok. 8% rocznie. Najważniejsze branże to gospodarka odpadami (30%), wodociągi (21%), gospodarka ściekami (13%) i recykling (13%). Analizowany sektor zatrudnia bezpośrednio 3,4 mln osób, czyli ok. 1,5% wszystkich pracujących Europejczyków. W latach 2004–2008 powstało ok. 600 tys. dodatkowych miejsc pracy⁹. UE ma możliwości techniczne, aby stać się poważnym graczem w obszarze ekologicznych towarów, procesów i usług. Wynika to z dobrze prosperującej społeczności badawczej oraz wiodącej pozycji technologicznej w wielu obszarach. Odzwierciedleniem tego jest wiodąca pozycja UE w handlu światowym (z wyłączeniem handlu wewnątrzunijnego).

Z prowadzonych badań¹⁰ wynika także, iż jedna trzecia firm w ciągu ostatnich pięciu lat wdrożyło mniej niż 10% inwestycji związanych z eko-innowacjami. Tylko w zaledwie sześciu krajach, ponad jedna piąta respondentów szacuje, że 30% ich inwestycji dotyczyło innowacji ekologicznych. Należy do nich: Szwecja (21%), Grecja (22%), Austria (23%), Cypr i Luksemburg (po 24%) i Polska (30%). Najwięcej inwestycji związanych było z zaopatrzeniem w wodę, gospodarką odpadami i rolnictwem. Natomiast we Francji,

⁴ B. Ziółkowski, *Znaczenie eko-innowacji dla rozwoju przedsiębiorstw*, s. 526-534 (w:) A. Graczyk (red.), *Zrównoważony rozwój w teorii ekonomii i w praktyce*, „Prace Naukowe AE” nr 1190, Wrocław 2008, (za:) E. Jones, D. Harrison, J. McLaren, *Managing Creative Eco-Innovation, structuring outputs from Eco-innovation projects*, „The Journal of Sustainable Product Design” 2001, No. 1, s. 27-39.

⁵ VINNOVA. *Drivers of environmental innovation. VINNOVA Innovation in focus VF 2001:1*, VINNOVA- Swedish Governmental Agency for Innovation Systems, 66. Stockholm 2001.

⁶ Podręcznik Oslo; *Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, OECD 2001.

⁷ *Innowacja na rzecz zrównoważonej przyszłości – Plan działania w zakresie eko-innowacji (Eco-AP)*, COM(2011) 899 wersja ostateczna.

⁸ IDEA Consulting i Ecorys, *Study on the competitiveness of the EU eco-industry*, 2009; Roland Berger, „Innovative environmental growth markets from a company perspective”, 2007.

⁹ Tamże, s. 20.

¹⁰ *Attitudes of European entrepreneurs towards eco-innovation. Analytical report*; European Commission; EUROBAROMETR; March 2011.

Węgrzech i Łotwie, ponad 30% menadżerów stwierdziło, że w ich firma nie dokonano żadnych eko-innowacyjnych w ciągu ostatnich pięciu lat (odpowiednio 31%, 32% i 35%).

Do najczęstszych barier uniemożliwiających rozwój ekoinnowacji respondenci (szczególnie małe przedsiębiorstwa) zaliczają te, które są związane z ich finansowaniem, niewystarczającym dostępem do istniejących dotacji i ulg podatkowych (30%) oraz niepewnym popytem ze strony rynku (34%). Najwięcej przeszkód w rozwoju ekoinnowacji wskazywali przedsiębiorcy z sektora rolnego, znacznie mniej barier zanotowano w sektorze gospodarki odpadami i gastronomicznym.

Z drugiej strony, aż 70% przedsiębiorców podkreśla, iż są one istotnym czynnikiem rozwoju ich firmy. Jeden na dwóch respondentów uważa, że czynnikiem motywującym do wdrożenia ekoinnowacji będą rosnące ceny energii oraz materiałów¹¹.

Ekoinnowacje w Małopolsce

W Polsce w latach 2008-2010 aktywne innowacyjnie przedsiębiorstwa przemysłowe oraz z sektora usług stanowiły odpowiednio 18,1% oraz 13,5% ogólnej liczby tych podmiotów, przy czym największy odsetek podmiotów aktywnych innowacyjnie występował wśród największych jednostek¹². Podmioty o liczbie pracujących powyżej 499 osób (69,1% przedsiębiorstw przemysłowych oraz 60,0% z sektora usług) wprowadzały najczęściej innowacje produktowe lub procesowe w dziale produkcji podstawowych substancji farmaceutycznych, leków i pozostałych wyrobów farmaceutycznych, a także w sektorze usług, tj. ubezpieczenia, reasekuracja oraz fundusze emerytalne, z wyłączeniem obowiązkowego ubezpieczenia społecznego. Patrząc z perspektywy województw, relatywnie najwięcej aktywnych innowacyjnie i innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych występowało w województwie podkarpackim (odpowiednio 21,8% i 20,7%), natomiast przedsiębiorstw z sektora usług – w województwie mazowieckim (16,3% i 15,6%).

Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych wprowadzonych na rynek w latach 2008-2010 w przychodach ze sprzedaży ogółem w 2010 r. wyniósł dla przedsiębiorstw przemysłowych 11,3%, a dla podmiotów z sektora usług – 4,1%. Największy udział przychodów ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych w przychodach ogółem osiągnęły podmioty, w których pracowało więcej niż 499 osób, zarówno w grupie przedsiębiorstw przemysłowych (15,0%), jak i usługowych (9,1%). Głównym źródłem finansowania nakładów na działalność innowacyjną w 2010 r. były środki własne przedsiębiorstw, które stanowiły 75,2% wszystkich poniesionych na ten cel nakładów w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz 85,7% w przedsiębiorstwach z sektora usług. Największy odsetek aktywnych innowacyjnie przedsiębiorstw przemysłowych, które otrzymały publiczne wsparcie na działalność innowacyjną wystąpił w województwie podkarpackim (28,5%), natomiast w przypadku jednostek z sektora usług – w województwie małopolskim (23,0%).

W województwie małopolskim aktywne innowacyjnie przedsiębiorstwa przemysłowe stanowiły 17,3%, usługowe 13,1%, natomiast innowacyjne firmy odpowiednio 16,3% i 12,8%. Innowacje te dotyczyły przede wszystkim nowych lub istotnie ulepszonych produktów i procesów oraz metody wytwarzania produktów.

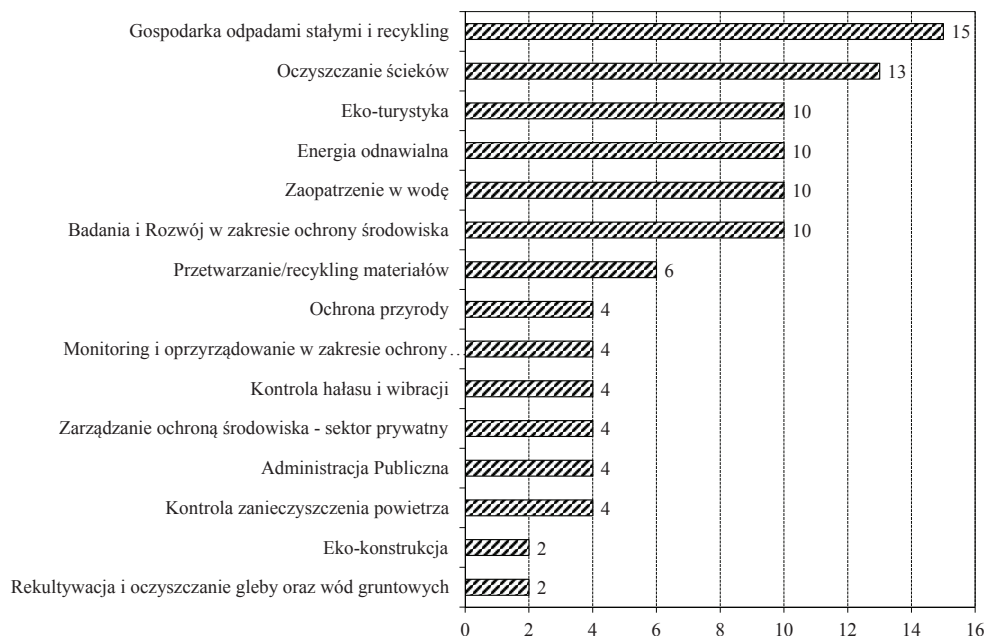
¹¹ Tamże, s. 22.

¹² *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*; GUS, Warszawa 2012.

W artykule zaprezentowano wyniki badań¹³ ankietowych przedsiębiorstw z obszaru województwa małopolskiego. Badaniem zostało objętych 212 podmiotów z uwzględnieniem ich wielkości (mikro, małe, średnie i duże) oraz sektora działalności środowiskowej. Działalność środowiskowa w omawianych przedsiębiorstwach obejmuje towary i usługi stosowane do pomiarów, zapobiegania i minimalizacji zanieczyszczeń środowiska m.in. wód, powietrza i gleb. Zgodnie z definicją OECD, branża produktów i usług środowiskowe obejmuje „towary i usługi stosowane do pomiarów, zapobiegania, ograniczania, minimalizowania lub poprawy jakości wód, powietrza i gleby, a także wykorzystywane w rozwiązywaniu problemów dotyczących odpadów, hałasu oraz ekosystemów. Omawiane produkty i usługi związane są z czystszyimi technologiami racjonalnie zużywającymi zasoby naturalne i zmniejszającymi emisje zanieczyszczeń¹⁴. W prowadzonych badaniach wyszczególniono 15 grup towarów i usług wspomagających ochronę środowiska. Najwięcej przedsiębiorstw prowadzi działalność związaną z gospodarką odpadami stałymi i recyklingiem (15%), oczyszczaniem ścieków (13%), ekoturystyką (10%), energią odnawialną (10%) i z zaopatrzeniem w wodę (10%) – por. wykres 1.

Wykres 1

Struktura badanych przedsiębiorstw sektora towarów i usług środowiskowych (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

¹³ M. Cholewa, R. Koneczna, J. Kulczycka, Raport z ankietyzacji towarów i usługi prośrodowiskowych w małopolskich przedsiębiorstwach; Projekt pn. *European Clusters and Regions for Eco-Innovation Network Plus – ECREIN+* w ramach Programu INTERREG IVC współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego; Kraków 2011.

¹⁴ *Interim definition and classification of environment industry*. Prepared in conjunction with OECD/Eurostat informal working group on the environment industry (1996), OECD/GD(96)117.

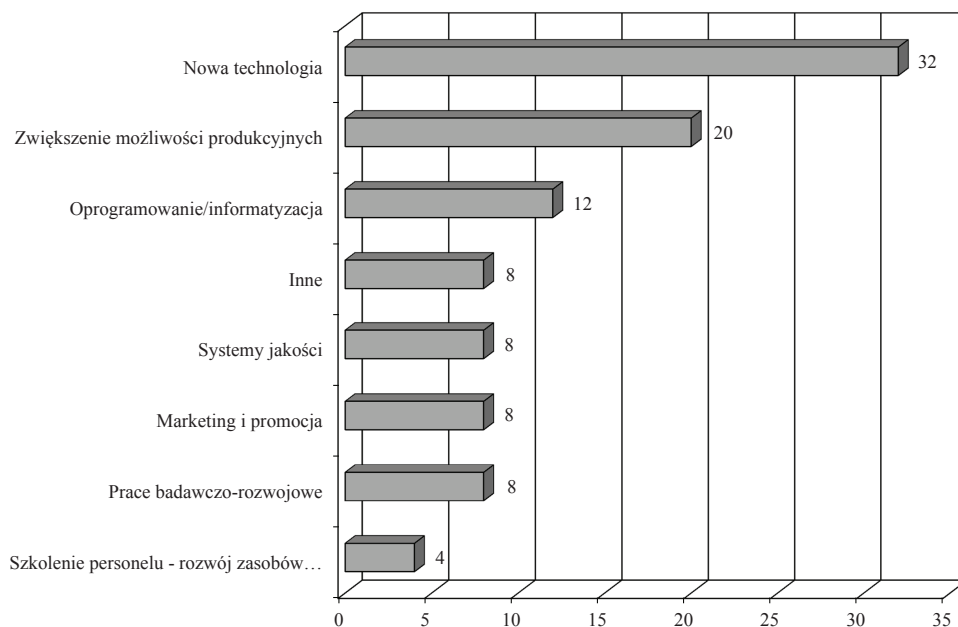
W 2011 r. innowacje przynoszące korzyści dla środowiska wprowadziło 26,5% przedsiębiorstw. Wśród analizowanej grupy pod względem formy własności dominowały spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (36%), kolejne to: spółki akcyjne (32%), osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (20%) oraz inne (12%). Odnośnie do wielkości najbardziej innowacyjne okazały się przedsiębiorstwa średnie, czyli o liczbie pracujących 50-249 osób, których udział wyniósł - 36%, następnie duże (32%), oraz mikro i małe po 16%. Trzy czwarte analizowanych podmiotów gospodarczych osiągnęło średnie obroty roczne za ostatnie trzy lata w wysokości powyżej 2 mln zł, tylko 8% do wysokości 100 tys. zł (głównie eko-turystyka). Głównymi ich konkurentami są inne MŚP (41%), oraz duże firmy z własnym działaniem B+R. Natomiast ich głównym rynkiem zbytu jest rynek krajowy (36%), regionalny i lokalny stanowiący ok. 28%, a także w niewielkim stopniu rynek międzynarodowy (8%).

Przedsiębiorstwa wdrażały działania eko-innowacyjne głównie w zakresie nowych technologii (32%) oraz w celu zwiększenia możliwości produkcyjnych (20% – por. wykres 2). Należy zaznaczyć, że w większości badanych działania te zostały dofinansowane z: WFOSiGW, NFOSiGW, Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Wśród nich 50% uzyskało dotację w wysokości od 1-5 mln zł, a 31% powyższej 10 mln zł.

Efektem ekologicznym wynikającym z wdrożenia eko-innowacji było przede wszystkim: podniesienie efektywności działania (37%), zmniejszenie zużycia zasobów (26%), inne (21%). Wśród innych efektów ekologicznych wymieniano między innymi odzysk surowców wtórnych, zmniejszenie emisji CO₂ (por. wykres 3).

Wykres 2

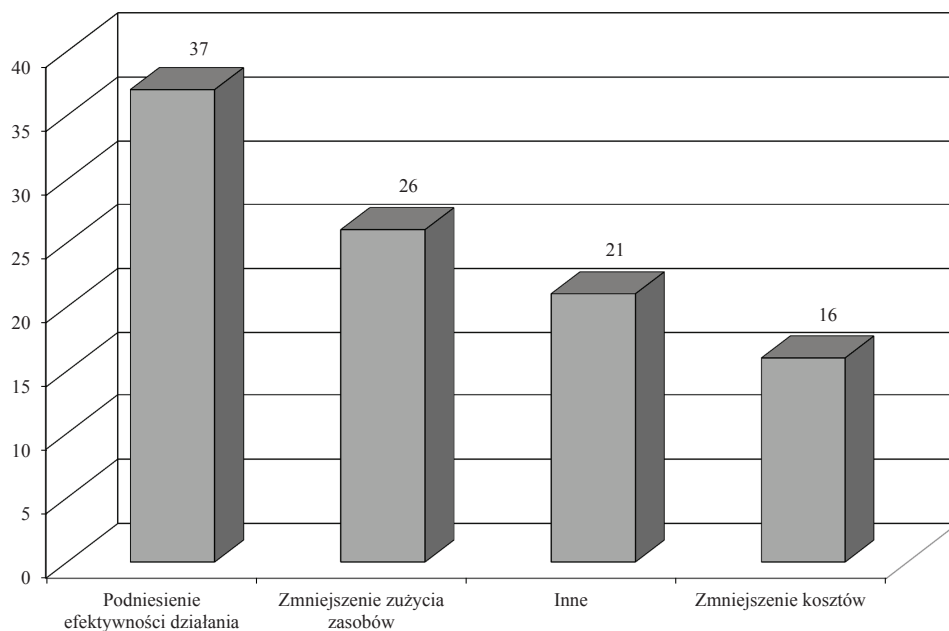
Rodzaj wdrożonych działań eko-innowacyjnych (w %)

Źródło: jak w wykresie 1.

Wykres 3
Efekt ekologiczny wynikający z wdrożenia ekoinnovacji (w %)

Źródło: jak w wykresie 1.

Wśród barier rozwoju ekoinnovacji najczęściej wymieniane były brak dostatecznego finansowania zewnętrznego oraz ulgi w podatkach związane z wdrażaniem innowacji. A ponieważ częściej niż inne przedsiębiorstwa korzystają one z funduszy unijnych, wskazują również na konieczność uproszczenia dostępu do nich tak w Polsce, jak i w UE. Ważny jest także dostęp do kredytów na preferencyjnych warunkach. Wskazuje to na rzeczywiste przyczyny, dla których firmy bazują w działalności innowacyjnej na środkach własnych – nie mogą pozyskać finansowania na rynku kapitałowym na warunkach, które umożliwiłaby im zrealizowanie innowacyjnych inwestycji. Oczekiwanie preferencyjnych warunków oznacza potrzebę obniżenia kosztów pozyskiwania kapitału na innowacje, który przedsiębiorcy oceniają na zbyt wysoki. Drugą grupą czynników mogących oddziaływać na wzrost ekoinnovacyjności przedsiębiorstw są czynniki związane z dostępem do wiedzy. Przedsiębiorstwa widzą potrzebę zwiększenia dostępu do wiedzy o innowacyjnych rozwiązaniach w branży, w której działają, a także uzyskiwania dostępu do wiedzy o prowadzonych badaniach na świecie i w Polsce. Firmy wdrażające ekoinnovacje wykazują również niewielkie zainteresowanie działaniami w ramach parków technologicznych oraz w ramach klastrów. Nie widzą wartości dodanej z wykorzystywania tych form zwiększania innowacyjności. Natomiast coraz więcej przedsiębiorstw zgłasza swój udział w różnych inicjatywach promujących innowacje ekologiczne np. Czysty Biznes, Polski Produkt Przyszłości, Poleko, które pomagają w promowaniu małych i średnich przedsiębiorstw, dzięki działaniom podejmowanym na rzecz ochrony środowiska. Przykładowo nagrodzone zostały działania podjęte przez Swedwood Poland Sp. z o. o., która zastosowała proste,

ale bardzo korzystne zarówno środowiskowo, jak i finansowo rozwiązania kwestii pozyskiwania ciepłej wody do ogrzewania budynków oraz ciepłej wody użytkowej. W przedsiębiorstwie wykorzystano odpady po produkcji drewnianych mebli jako biomasę. Przyczyniło się to nie tylko do zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska, ale także uczyniło zakład samowystarczalnym pod względem zapotrzebowania na energię ciepłą.

Podsumowanie

Przedsiębiorstwa angażują się w działalność ekoinnowacyjną z wielu różnych powodów. Ich cele mogą dotyczyć produktów, rynków, zmniejszenia kosztów, efektywności, jakości, zdolności do uczenia się i wdrażania zmian. Często wprowadzenie ekoinnowacyjnych działań jest jednym z elementów pozwalających na uzyskanie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa, czy wejścia na nowe rynki zbytu, co docelowo może prowadzić do redukcji kosztów. Mogą więc stanowić źródło innowacji strategicznej. Związane są z nowoczesnymi technologiami przyjaznymi dla środowiska, jak również z zarządzaniem energią i zmniejszaniem jej zużycia w przedsiębiorstwie.

Analizowane przedsiębiorstwa województwa małopolskiego najczęściej ekoinnowacji wdrażają w gospodarce odpadami, oczyszczalniach ścieków, ekoturystyce, energii odnawialnej oraz w zaopatrzeniu w wodę. Pozwala to przede wszystkim na zwiększenie efektywności działań oraz zmniejszenie zużycia zasobów. Większość przedsiębiorstw szacowała poszczególne efekty wdrożeń innowacji do praktyki. Ważne jest również, że efekty występowały nie tylko w takich obszarach, jak wzrost przychodów ze sprzedaży, czy wzrost eksportu, ale także wykorzystywały innowacje do zmniejszania szkodliwego wpływu na środowisko. Ważne są również efekty w postaci wzrostu wydajności pracy.

Innowacje miały relatywnie największy wpływ na obniżanie kosztów produkcji. Ta zaobserwowana pozytywna zależność między innowacjami a kosztami produkcji powinna być szczególnie eksponowana, bowiem dla większości przedsiębiorców innowacje to dodatkowe koszty i ryzyko, a nie obniżanie kosztów. Relatywnie najniższe efekty wprowadzania innowacji do praktyki są widoczne we wzroście przychodów ze sprzedaży innowacyjnych produktów i usług na eksport w przychodach ogółem. Co prawda ponad 50% respondentów uzyskało wzrost tych przychodów na poziomie do 12%, jednak ponad 1/3 firm nie zanotowała w tym obszarze żadnych wzrostów. Zapewne większość w tej grupie to przedsiębiorstwa, które nie eksportują i innowacje wdrażały nie z myślą o rynkach zagranicznych, a o rynku polskim. Należy także pokreślić, że analizowane przedsiębiorstwa uzyskały także korzyści:

- biznesowe (przedsiębiorcze), to poprawione relacje z zewnętrznymi podmiotami, rozwój środowiskowego wizerunku, nowe produkty i rynki;
- społeczne, to wyższe zatrudnienie, wzrost jakości istniejących miejsc pracy, wynikający z kreowania czystszeo, bezpieczniejszego, naturalnego i przyjaznego środowiska.

Dalszy rozwój działań ekoinnowacyjnych powinien być związany z usuwaniem barier, między innymi poprzez uproszczenia legislacyjne i lepszą koordynację dla rozwoju dostępnych technologii środowiskowych i wykorzystania ich w przemyśle, a także zapewnieniem odpowiedniego poziomu ich finansowania, zarówno przez podmioty publiczne jak i sektor prywatny.

Obecnie ekoinnowacje zdobywają rynek powoli, z wyjątkiem energii odnawialnej, co jest wynikiem polityki w zakresie energii i klimatu. Wąskie gardła blokujące ekoinnowacje to: brak właściwego odzwierciedlenia korzyści i kosztów środowiskowych przez ceny rynkowe, sztywne struktury ekonomiczne, blokady związane z infrastrukturu-

rażą i wzorcami zachowań oraz szkodliwe środki motywujące i subsydia. Inne czynniki hamujące rozprzestrzenianie się eko-innowacji to ograniczona wiedza i niepewność rynków. Chociaż wiele z tych barier jest wspólnych dla wszystkich innowacyjnych przedsiębiorstw, to są one szczególnie trudne dla przedsiębiorstw zajmujących się eko-innowacjami.

Opierając się na inicjatywach przewodnich strategii *Europa 2020* i doświadczeniach wyniesionych z planu ETAP, UE może dalej przyspieszyć rozwój eko-innowacji poprzez odpowiednio ukierunkowaną politykę i działania. W szczególności zachęty zawarte w przepisach oraz środki w zakresie zamówień prywatnych i publicznych, norm oraz docelowych parametrów eksploatacyjnych mogą przyczynić się do stworzenia silniejszego i stabilniejszego rynku dla eko-innowacji. Należy również uruchomić dodatkowe fundusze na inwestycje w zakresie innowacji ekologicznych oraz wprowadzić środki w zakresie polityki, aby zmniejszyć i kontrolować ryzyko dla przedsiębiorców i inwestorów.

Bibliografia

- Attitudes of European entrepreneurs towards eco-innovation. Analytical report*; European Commission, EUROBAROMETR, March 2011.
- Cholewa M., Koneczna R., Kulczycka J., *Raport z ankietyzacji towarów i usługi pro-środowiskowych w małopolskich przedsiębiorstwach*; Projekt pn. *European Clusters and Regions for Eco-Innovation Network Plus – ECREIN+* w ramach Programu INTERREG IVC współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Kraków 2011.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, GUS, Warszawa 2012.
- Kulczycka J., *Ekofektywność projektów inwestycyjnych z wykorzystaniem koncepcji cyklu życia*. „Studia, rozprawy, monografie” nr 169, IGSMiE PAN, Kraków 2011.
- Mapa Drogowa wdrażania planu działań na rzecz technologii środowiskowych w Polsce*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2006.
- Program Wykonawczy do Krajowego Planu Działań na rzecz Technologii Środowiskowych na lata 2007-2009 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2010-2012*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2007.
- Sinclair-Desgagné B., Feigenbaum D., Pawlak É., *The Integrated Product Policy and the Innovation Process: An Overview*, Scientific Series, CIRANO, Montréal 2003.
- VINNOVA. *Drivers of environmental innovation. VINNOVA Innovation in focus VF 2001:1*, VINNOVA – Swedish Governmental Agency for Innovation Systems, 66. Stockholm 2001
- Ziółkowski B., *Znaczenie eko-innowacji dla rozwoju przedsiębiorstw*, s. 526-534 (w:) Graczyk A. (red.), *Zrównoważony rozwój w teorii ekonomii i w praktyce*, „Prace Naukowe AE” nr 1190, Wrocław 2008, (za:) Jones E., Harrison D., McLaren J., *Managing Creative Eco-Innovation, structuring outputs from Eco-innovation projects*, “The Journal of Sustainable Product Design” 2001, No. 1.

Eco-innovation in Case of Malopolska's Enterprises

Summary

The article presents the concept of eco-innovation, which, when it is consistently performed in the company, can help to improve its competitive position. However, this is conditional on the creation of appropriate incentives for businesses, namely: access to external financing, knowledge, new technology and the introduction of reductions in taxes related to the implementation of innovation and the inclusion of environmental cost and benefit in companies accounting. The assessment of companies' eco-innovation including their size (micro, SME, large) and sectors (solid waste and recycling), as well as barriers of its implementation have been identified. The analysis was based on the data obtained from 212 companies in the Malopolska region.

Key words: innovation, eco-innovation, small and medium-sized enterprises, competitiveness.

JEL codes: O1, O12

Экоинновации на примере предприятий из Малопольского воеводства

Резюме

В статье представили концепцию экоинновационности, которая, последовательно реализуемая на предприятии, может способствовать улучшению его конкурентной позиции. Однако это обусловлено созданием соответствующих поощрительных мер для предприятий, таких как доступ к внешнему финансированию, знаниям, новым технологиям и ввод льгот в налогах, связанных с внедрением инноваций, а также умения отразить выгоды и издержки, связанные с окружающей средой, на счетах, относящихся к окружающей среде. Анализ экоинновационности предприятий был подготовлен с учетом их размера (микро, малые, средние и крупные), а также сектора деятельности (напр. управление твердыми отходами и рециклинг). Кроме того, в статье указали барьеры их развития. Анализ был проведен в 212 экономических субъектах Малопольского воеводства.

Ключевые слова: инновации, экоинновации, малые и средние предприятия, конкурентоспособность.

Коды JEL: O1, O12

Anna Lemańska-Majdzik
Politechnika Częstochowska

CELE DZIAŁALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Streszczenie

Zrównoważony rozwój nabiera coraz większego znaczenia we współczesnym świecie i ma rosnące znaczenie dla nowoczesnego zarządzania przedsiębiorstwem. W pierwszej części opracowania zaprezentowano pojęcie oraz istotę koncepcji zrównoważonego rozwoju, w tym zrównoważonego biznesu czy społecznej odpowiedzialności, które są coraz częściej opisywane w literaturze przedmiotu. Ponadto zaprezentowano cele działalności przedsiębiorstw w aspekcie strategii ich działania. W drugiej części z kolei skupiono uwagę na zrównoważonym rozwoju przedsiębiorstw, pokazując wyniki badań ukazujące znajomość koncepcji zrównoważonego rozwoju przez małych przedsiębiorców funkcjonujących na terenie województwa śląskiego.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, cele przedsiębiorstwa, strategie przedsiębiorstwa, zrównoważony rozwój przedsiębiorstw.

Kody JEL: L20

Wstęp

Termin „zrównoważony rozwój” jest obecnie definiowany i interpretowany w rozmaity sposób, w zależności od aspektu lub badacza, może on być opisywany na wiele sposobów. Rozwój przedsiębiorstw w aspekcie społecznym, ekonomicznym i ekologicznym umożliwia zrównoważone zarządzanie, które dokonuje się poprzez podejmowanie przez przedsiębiorców wysiłków w celu poznania, zrozumienia i zharmonizowania złożoności, w której funkcjonują ich przedsiębiorstwa. Celem niniejszych rozważań jest pokazanie istoty zrównoważonego rozwoju w aspekcie rozwoju przedsiębiorstw oraz pokazanie, czy omawiane zagadnienia wpisują się w rozwój firm. Określenie podstawowych celów przedsiębiorstwa zgodnych z koncepcją zrównoważonego rozwoju staje się w dzisiejszych czasach koniecznością dla „dobrego” funkcjonowania na rynku.

Pojęcie i istota zrównoważonego rozwoju

Pojęcie „zrównoważony rozwój” jest używane jako odpowiednik angielskiego terminu „*sustainable development*” i po raz pierwszy zostało użyte w końcu lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku przez Barbarę Ward, która zastosowała go w celu wyrażenia poglądu, że rozwój społeczny, ekonomiczny i ochrona środowiska nie tylko się wzajemnie nie wykluczają, ale powinny być prowadzone łącznie¹. Pod koniec lat osiemdziesiątych ubiegłego

¹ G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony, idee, efekty, kontrowersje*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 9, (za:) R. Knap, *Rozwój zrównoważony a przedsiębiorczość na obszarach wiejskich* (w:) H. Kościelniak (red. nauk.), *Przedsiębiorczość. Szanse i wyzwania*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2012, s. 53-54.

wieku Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju (World Commission on Environment and Development – WECD) opracowała, z myślą o pogodzeniu wzrostu gospodarczego z troską o środowisko i sprawy społeczne, koncepcję zrównoważonego rozwoju. W roku 1992 uczestnicy I Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro uchwalili jako z podstawowych dokumentów tego szczytu, globalny program działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, zwany *Agendą 21*, w którym koncepcja zrównoważonego rozwoju interpretowana jest jako koncepcja zrównoważonego zarządzania w kategoriach środowiskowych, przestrzennych, ekonomicznych, społecznych i instytucjonalno-politycznych na wszystkich poziomach².

Przez zrównoważony rozwój rozumie się taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych. Celem tego rozwoju jest zagwarantowana możliwość zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń³.

Istotą zrównoważonego rozwoju jest powiązanie rozwoju gospodarczego i społecznego, przez zapewnienie dostępu do zasobów odnawialnych oraz nieodnawialnych, ze wzrostem jakości życia w czystym środowisku. Wzrost ekonomiczny powinien zapewniać bardziej efektywne wykorzystanie surowców i innych zasobów przyrody, racjonalizację zużycia energii i pracy, a także rozwój ekologicznych technologii oraz ochronę dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Można powiedzieć, iż zrównoważony rozwój jest humanitarną koncepcją globalnego rozwoju, którego podstawowym wyznacznikiem jest poprawa jakości życia i dobrobytu ludzkości w warunkach ograniczonych zasobów naturalnych, z uwzględnieniem długookresowych skutków rozwoju przemysłu⁴.

W ostatnich latach zaczęto podejmować próby zaadaptowania koncepcji zrównoważonego rozwoju do rzeczywistości mikroekonomicznej, w której przedmiotem rozwoju jest przedsiębiorstwo. Pojawiło się wiele propozycji wskazujących, w jaki sposób, rozwój taki mógłby się realizować. Obecnie w kategorii zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw można znaleźć takie koncepcje, jak koncepcja CRS, społeczna odpowiedzialność biznesu, etyka biznesu, czy *triple bottom line*⁵.

Pojęcia „zrównoważony biznes” i „społeczna odpowiedzialność” są często stosowane zamiennie. Tego typu koncepcje koncentrują się na danej organizacji, stanowiąc zarówno pewną filozofię, jak i zestaw narzędzi pozwalających osiągnąć stan zrównoważonego biznesu, który w dłuższej perspektywie, prócz korzyści środowiskowych i społecznych, gwarantuje długotrwały wzrost wartości firmy. W odniesieniu do mniejszych podmiotów działania te można określić również mianem odpowiedzialnej przedsiębiorczości⁶.

Cele przedsiębiorstw w strategiach ich działania

Cele organizacji (przedsiębiorstwa) mają zasadnicze znaczenie dla skuteczności działania i spełniają wiele funkcji: dostarczają wskazówek i pozwalają nadać jednolity kierunek

² T. Borys, *Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru* (w:) A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój, od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005, s. 70.

³ Ustawa *Prawo ochrony środowiska* z 2001 r. (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150).

⁴ J. Adamczyk, T. Nitkiewicz, *Programowanie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007, s. 25-26.

⁵ A. Witek-Crabb, *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw – więcej niż ekorozwój*, (w:) H. Brdulak, T. Gołębiowski (red.), *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa*, SGH, Warszawa 2005, s. 561-567.

⁶ *Zrównoważony biznes. Podręcznik dla małych i średnich przedsiębiorców*,

<http://www.mg.gov.pl/Gospodarka/Zrownowazonyrozwj/Aktualnosci/zrownowazonybiznes.htm> [dostęp: 05.05.2012].

działaniom ludzi zatrudnionych w przedsiębiorstwie, jednocześnie pozwalając zrozumieć dokąd zmierza dane przedsiębiorstwo (organizacja). Ponadto skuteczne ustalenie celów sprzyja dobremu planowaniu, co jest istotne podczas prowadzenia działalności w konkurencyjnym otoczeniu. Cele mogą być również źródłem motywacji dla pracowników firmy. Wreszcie cele to skuteczny mechanizm oceny i kontroli. Oznacza to, że przyszłe wyniki będzie można ocenić na podstawie stopnia osiągnięcia wytyczonych celów w przedsiębiorstwie⁷.

Cele przedsiębiorstwa stanowią zbiór wzajemnie powiązanych dążeń, aspiracji i zamierzonych efektów o różnym stopniu konkretności. Cele te tworzą hierarchiczny układ, który zapewnia zrównoważone funkcjonowanie⁸. Z podstawowego celu przedsiębiorstwa można wyprowadzić wiele celów, mniej lub bardziej szczegółowych. Mogą one stworzyć całą hierarchię celów, wśród których wymienić można cele główne, cele pośrednie, subcele i zadania. Można je z kolei ułożyć w postaci tzw. drzewa celów, przy czym w zależności od okoliczności są one zmienne. Ponadto cele działalności przedsiębiorstwa można podzielić na krótko- i długoterminowe albo strategiczne, taktyczne i operacyjne⁹. W zależności od wielkości przedsiębiorstwa oraz jego zmiennego otoczenia wyróżnić można ponadto cele ekonomiczne, społeczne, rynkowe czy cele pozycji konkurencyjnej na rynku, które mogą zmieniać się podczas działalności firmy.

Dla przedsiębiorstw najważniejsze są jednak cele ekonomiczne, czyli maksymalizacja zysków czy utrzymanie płynności finansowej. Maksymalizacja zysku jest determinowana wieloma warunkami, do których należą również warunki i zasady dotyczące szeroko pojmowanego zrównoważonego rozwoju. Jednak uwarunkowania ekologiczne należy rozpatrywać w perspektywie długookresowych celów przedsiębiorstwa¹⁰.

Ponadto w zarządzaniu przedsiębiorstwem podstawowym celem podejmowanych wysiłków i starań jest chęć osiągnięcia sukcesu¹¹, tj. powodzenia, pomyślności czy udanego skutku własnych, bądź wspólnych działań. Sukces jest rezultatem gry menedżera (właściciela firmy), który dba o skuteczność funkcjonowania własnej firmy. Jego umiejętności sprzyjają szansom, a ich rozsądne wykorzystanie wpływa na pomnożenie jego korzyści i usuwa trudności oraz przeszkody w realizacji założonych celów¹².

Każde przedsiębiorstwo, bez względu na jego wielkość, wymaga w trakcie funkcjonowania wskazań w zakresie kierunków doskonalenia działalności. Zmienne warunki otoczenia, innowacje technologiczne, jak i organizacyjne to niektóre z przesłanek korygujących bieżące i strategiczne cele przedsiębiorstwa. Stan przeszły i aktualny to sekwencja dla procesu doskonalenia przedsiębiorstw¹³.

Mała firma, w porównaniu z firmą średnią, czy dużą, ma inne możliwości strategiczne. Związane to jest z jej niewielkimi zasobami, słabymi umiejętnościami zarządzania, niskimi możliwościami uzyskania kredytu czy z ograniczonym dostępem do źródeł przewag

⁷ R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 212-213.

⁸ A. K. Kozmiński, W. Piotrowski, *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 1995, s. 50.

⁹ S. Sudol, *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Zarządzanie przedsiębiorstwem*, PWE, Warszawa 2006, s. 80.

¹⁰ J. Adamczyk, T. Nitkiewicz, *Programowanie zrównoważonego rozwoju...*, *op. cit.*, s. 51-52.

¹¹ Zob. więcej: A. Lemańska-Majdzik, *Czynniki sukcesu firm powstałych w wyniku samozatrudnienia*, Sekcja Wydawnicza Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2009, s. 68.

¹² J. Filipczuk, *Zarządzanie strategiczne*, Instytut Przedsiębiorczości i Samorządności, Warszawa 2002, s. 87.

¹³ M. Nowicka-Skowron, *Wybrane problemy zarządzania zasobami w przedsiębiorstwie*, Prace Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Zeszyt Naukowy, Seria 1, *Zarządzanie i inżynieria produkcji*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2000, s. 11.

konkurencyjnych. Z tych względów wykształciły się pewne strategie rozwoju właściwe dla małych firm, przystosowane do ich zasobów oraz otoczenia w którym działają¹⁴.

Małe przedsiębiorstwa, w odróżnieniu od dużych, nie mają możliwości kształtowania otoczenia, w którym funkcjonują. Koncentrując się na ich poznawaniu, dostosowują się do jego warunków i wymagań. Według I. Janiuk¹⁵ przez „strategię małego przedsiębiorstwa należałoby rozumieć proces ciągłego dostosowywania się do przemian zachodzących w otoczeniu”. Na podstawie tak sformułowanej definicji można powiedzieć, że przedsiębiorstwo wykorzystuje istniejące siły, aby sprostać przemianom mającym miejsce w otoczeniu, realizując własne cele.

Formułowanie celów działalności gospodarczej przedsiębiorstwa ma miejsce już w procesie jego tworzenia, później natomiast firma dąży do jak najpełniejszej realizacji założonych celów. Wybór konkretnych celów działania firmy wpływa na kształt i charakter wszystkich decyzji podejmowanych w przedsiębiorstwie¹⁶. W związku z tym ważne wydaje się aby cele przedsiębiorstwa, zarówno te podstawowe (główne) czy szczegółowe (pośrednie) były skonstruowane tak, by mogły być zgodne z koncepcją zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw

Wraz ze wzrastającym znaczeniem ochrony środowiska oraz coraz większą kampanią na rzecz zrównoważonego rozwoju wzrasta zainteresowanie ekologiczną stroną funkcjonowania przedsiębiorstwa. Zjawisko to zaczyna dotyczyć w coraz większym stopniu małych firm, które do tej pory dość opornie reagowały na zmiany, które mogły dotyczyć ich działalności i otoczenia. Związane to najczęściej było ze wzrastającymi kosztami w działalności firm oraz brakiem wiedzy ich właścicieli (przedsiębiorców).

Wiele nowych możliwości w zakresie wprowadzania produktów i usług spełniających wymogi zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności pojawia się także wraz z rosnącym zapotrzebowaniem na rynku. W ostatnich latach silnie akcentowana jest rola konsumentów w przeciwdziałaniu degradacji środowiska. Najprawdopodobniej przyczynia się to do zwiększania świadomości ekologicznej konsumentów, wzrostu podaży i popytu na ekologiczne produkty oraz wzmocnienia tendencji do ograniczania wpływu przedsiębiorstw na środowisko¹⁷.

W przypadku zarządzania przedsiębiorstwem zrównoważone podejście do rozwoju przejawia się umiejętnością dostrzeżenia złożoności relacji, powiązań i uwarunkowań, w których przychodzi mu funkcjonować¹⁸.

Dla wielu przedsiębiorstw podstawowy cel, jakim jest brak negatywnego oddziaływania na środowisko, jest trudny do osiągnięcia. Natomiast realnym celem, którego można oczekiwać, jest ciągle zmniejszanie negatywnego wpływu działalności przedsiębiorstwa na środowisko. W Karcie Biznesu na rzecz ekorozwoju opracowanej przez Międzynarodo-

¹⁴ Z. Pierścionek, *Strategie ogólne firmy* (w:) W. Bień, B. Dobiegała-Korona, M. Duczkowska-Piasecka, S. Kasiewicz, Pierścionek Z., *Skuteczne strategie: rozwoju firmy, operacyjne, marketingowe, finansowe*, Wydawnictwo CIM, Warszawa 2000, s. 21.

¹⁵ I. Janiuk, *Strategiczne dostosowanie polskich małych i średnich przedsiębiorstw do konkurencji europejskiej*, Difin, Warszawa 2004, s. 84-85.

¹⁶ J. Różański, *Investycje rzeczowe w procesach rozwojowych przedsiębiorstw*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 1998, s. 14.

¹⁷ A. Chick, *Ekoprzedsiębiorczość. Zrównoważony rozwój*, (w:) R. B. Mellor, G. Coulton, A. Chick, A. Bifulco, N. Mellor, A. Fisher, *Przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa 2011, s. 178.

¹⁸ A. Witek-Crabb, *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw...*, *op. cit.*, s. 561-567.

dową Izbę Handlu, znaleźć można 16 zasad tworzenia systemów zarządzania środowiskowego w przedsiębiorstwach które, jeżeli firma chce rozwijać się zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju, powinna je stosować:

- ochrona środowiska priorytetem działania firmy,
- wdrażanie zintegrowanych systemów zarządzania,
- ciągle wdrażanie ekologicznych przedsięwzięć,
- kształcenie pracowników,
- przeprowadzanie wstępnej oceny oddziaływania na środowisko,
- ekologizacja produktów i usług na etapie ich projektowania,
- wdrażanie systemów porad dla klientów,
- ekologizacja procesów produkcyjnych i eksploatacji urządzeń,
- przeprowadzenie oceny wpływu przedsiębiorstwa na środowisko,
- wdrażanie środków zapobiegawczych,
- oddziaływanie na podwykonawców i dostawców,
- przeciwdziałanie nadzwyczajnym zagrożeniom,
- wymiana technologii na przyjazną środowisku,
- zaangażowanie firmy w ogólną działalność ekologiczną,
- prowadzenie dialogu ze społeczeństwem,
- zapewnienie przestrzegania wszystkich norm ochrony środowiska.

Uwzględnienie aspektów ekologicznych, a w szczególności zmierzanie do ukierunkowanej na środowisko polityki przemysłowej przedsiębiorstw zwiększa przesłanki do zapewnienia strategicznego potencjału sukcesu¹⁹.

Na podstawie przeprowadzonych badań własnych²⁰ na grupie małych przedsiębiorstw prowadzących swoją działalność gospodarczą w województwie śląskim po pierwsze określono, czy pojęcie zrównoważonego rozwoju (zrównoważonego biznesu) jest znane przedsiębiorcom. Po drugie, czy zrównoważony rozwój wpisuje się w cele działalności badanych firm. Po trzecie, jak faktycznie właściciele firm zarządzają swoimi przedsiębiorstwami wykorzystując koncepcje zrównoważonego rozwoju.

Uzyskane wyniki wskazują, że 62% wszystkich badanych przedsiębiorstw (właściciele firm) deklarowało, że zna pojęcie oraz koncepcję zrównoważonego rozwoju w aspekcie rozwoju przedsiębiorstw. Wśród nich wyróżnić można: 18 małych firm, 38 mikrofirm oraz 12 firm jednoosobowych. Natomiast aż 38% udzieliło odpowiedzi, że nie jest im znana omawiana koncepcja. Z kolei wśród nich w większości były to firmy jednoosobowe (w tym przypadku samozatrudnieniowe) oraz mikrofirmy.

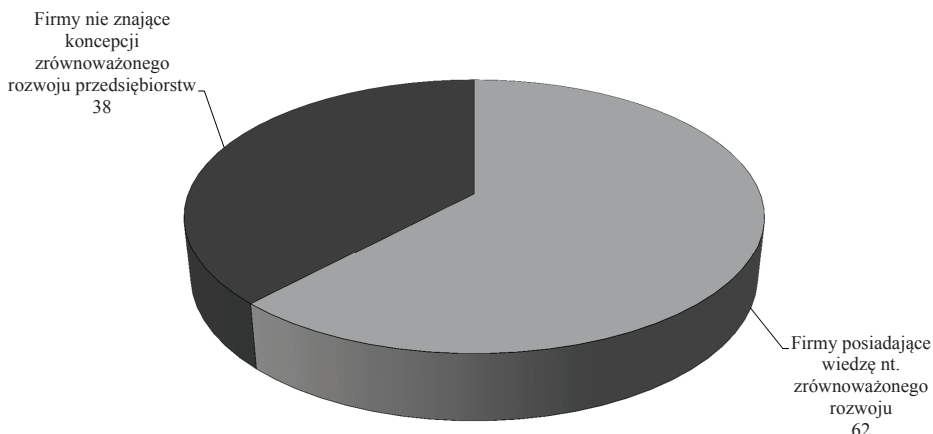
Wśród 62% badanych firm (por. wykres 1), czyli w 68 przedsiębiorstwach znana była koncepcja zrównoważonego rozwoju, niewiele ponad połowa z tych firm deklarowała, iż omawiana koncepcja (w tym 16 zasad tworzenia systemów zarządzania środowiskowego w przedsiębiorstwach) jest realizowana poprzez cele działalności przedsiębiorstw. Odpowiedzi takiej udzieliły głównie małe firmy i niewielka grupa mikrofirm. Firmy samozatrudnieniowe (jednoosobowe) nie deklarowały, iż tworząc cele działalności swojej firmy biorą pod uwagę aspekty ekologiczne, czy prośrodowiskowe.

¹⁹ J. Adameczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001, s. 118-119.

²⁰ Badania przeprowadzone zostały za pomocą ankiety, którą kierowano do właścicieli małych firm prowadzących swoją działalność na terenie województwa śląskiego. Badania przeprowadzono w okresie X-XII.2011 roku. W badaniu uczestniczyło 110 firm, wśród nich dużą grupę stanowiły mikrofirmy oraz firmy powstałe w wyniku samozatrudnienia.

Wykres 1

Konceptja zrównoważonego rozwoju w działalności małych i mikrofirm (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Wśród badanych przedsiębiorstw w większości przypadków właściciele określali, iż głównymi sposobami realizacji zamierzonych celów środowiskowych i ekologicznych wśród celów firmy były: wdrażanie ekologicznych przedsięwzięć, wymiana technologii na przyjazną środowisku, ekologiczacja produktów i usług oraz procesów produkcyjnych.

W literaturze tematu można znaleźć stwierdzenie, iż rola i miejsce celów ochrony środowiska w strukturze celów przedsiębiorstwa zależy od czasu. W krótkim okresie relacje między celami ekonomicznymi i ekologicznymi mają charakter konkurencyjny. Nakłady i koszty ochrony środowiska postrzegane są wówczas jako obciążenie przedsiębiorstwa. Tendencja do maksymalizacji zysku powoduje, iż inne cele, w tym również ochronę środowiska, odkłada się na dalszy plan. Brak jednak podejścia środowiskowego może w przyszłości uniemożliwić osiągnięcie jakichkolwiek celów. Orientacja środowiskowa firmy może być czynnikiem przewagi konkurencyjnej²¹ i sposobem osiągania zysku²².

Dla porównania, analizując wyniki badań na temat korzyści ekonomicznych ze stosowania zasad CSR, należy zwrócić uwagę na wyniki uzyskane przez zespół Instytutu Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym. Porównano 2 grupy firm: laureatów konkursu *Przedsiębiorstwo Fair Play*, przeprowadzono 4 procedury badawcze, na których podstawie stwierdzono, że „stosowanie zasad społecznej odpowiedzialności biznesu przynosi wymierne korzyści dla przedsiębiorstw, pracowników i społeczeństwa jako całości. Korzyści te posiadają swój wymiar ilościowy i jakościowy”. Stwierdzono, że przedsiębiorstwa odpowiedzialne osiągają większy wzrost sprzedaży, większy zysk oraz większe nakłady na inwestycje. Charakteryzuje je również wysoka płynność finansowa. Podczas rozmów z odpowiedzialnymi przedsiębiorcami, przeprowadzonych w ramach badania, zidentyfikowano wiele korzyści z wdrażania CSR, m.in.: wzrost zaangażowania

²¹ Więcej o determinantach konkurencyjności małych firm zob.: M. Sipa, *Czynniki wpływające na zwiększenie obszaru działalności małych firm* (w:) J. Wnuk, J. Ryśnik (red.), *Współczesne koncepcje i strategie zarządzania. Teoria a praktyka*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2010, s. 43-65.

²² J. Adameczyk, T. Nitkiewicz, *Programowanie zrównoważonego rozwoju...*, op. cit., s. 52-53.

pracowników, budowę prestiżu działalności gospodarczej, osiągnięcie lepszych wyników ekonomicznych oraz łatwiejsze i bardziej efektywne zarządzanie kapitałem ludzkim i całym przedsiębiorstwem²³.

Podsumowanie

W świetle przedstawionych rozważań zrównoważony rozwój przedsiębiorstw można rozpatrywać jako zarządzanie w trzech wymiarach: ekonomicznym, społecznym i ekologicznym, a właściwy rozwój przedsiębiorstw powinien dokonywać się przez pryzmat ochrony środowiska naturalnego i społecznego potencjału rozwojowego. Grupa małych przedsiębiorstw jest szczególną grupą podmiotów gospodarczych funkcjonujących na rynku. Wynika to z faktu, iż często są to „najbiedniejsze” firmy, jeżeli chodzi o potencjał zasobowy, w tym wiedzę właścicieli firm, możliwości dofinansowania inwestycji czy dostępność kapitału. Niestety, również ubogą w wiedzę dotyczącą zrównoważonego rozwoju. Dla tej grupy przedsiębiorstw najważniejszym celem ich działalności jest zysk, a w dalszych rozważaniach „ciągłość” funkcjonowania na rynku. Wynikać to może z ich małej aktywności gospodarczej w zmiennym otoczeniu i braku wizji przedsiębiorstwa.

Bibliografia

- Adamczyk J., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001.
- Adamczyk J., Nitkiewicz T., *Programowanie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007.
- Bąk M., Bednarz P., Kulawczuk P., Rataj R., Szcześniak A., Zając P., *Analiza korzyści ekonomicznych ze stosowania zasad społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) w polskich przedsiębiorstwach. Streszczenie i wnioski*. Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem prywatnym 2007, http://www.iped.pl/publikacje/Analiza_korzysci_ekonomicznych_csr.doc
- Borys T., *Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru* (w:) Papuziński A. (red.), *Zrównoważony rozwój, od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.
- Chick A., *Ekoprzedsiębiorczość. Zrównoważony rozwój*, (w:) Mellor R. B., Coulton G., Chick A., Bifulco A., Mellor N., Fisher A., *Przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa 2011.
- Filipczuk J., *Zarządzanie strategiczne*, Instytut Przedsiębiorczości i Samorządności, Warszawa 2002.
- Griffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Janiuk I., *Strategiczne dostosowanie polskich małych i średnich przedsiębiorstw do konkurencji europejskiej*, Difin, Warszawa 2004.

²³ M. Bąk, P. Bednarz, P. Kulawczuk, R. Rataj, A. Szcześniak, P. Zając, *Analiza korzyści ekonomicznych ze stosowania zasad społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) w polskich przedsiębiorstwach. Streszczenie i wnioski*. Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem prywatnym 2007, http://www.iped.pl/publikacje/Analiza_korzysci_ekonomicznych_csr.doc [dostęp: 06.05.2012].

- Knap R., *Rozwój zrównoważony a przedsiębiorczość na obszarach wiejskich* (w:) Kościelniak H. (red. nauk.), *Przedsiębiorczość. Szanse i wyzwania*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2012.
- Koźmiński A. K., W. Piotrowski, *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 1995.
- Lemańska-Majdzik A., *Czynniki sukcesu firm powstałych w wyniku samozatrudnienia*, Sekcja Wydawnicza Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2009.
- Nowicka-Skowron M., *Wybrane problemy zarządzania zapasami w przedsiębiorstwie*, Prace Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Zeszyt Naukowy, Seria 1, *Zarządzanie i inżynieria produkcji*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2000.
- Pierścionek Z., *Strategie ogólne firmy* (w:) Bień W., Dobiegała-Korona B., Duczkowska-Piasecka M., Kasiewicz S., Pierścionek Z., *Skuteczne strategie: rozwoju firmy, operacyjne, marketingowe, finansowe*, Wydawnictwo CIM, Warszawa 2000.
- Różański J., *Inwestycje rzeczowe w procesach rozwojowych przedsiębiorstw*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 1998.
- Sipa M., *Czynniki wpływające na zwiększenie obszaru działalności małych firm* (w:) Wnuk J., Ryśnik J. (red.), *Współczesne koncepcje i strategie zarządzania. Teoria a praktyka*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2010.
- Sudoł S., *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Zarządzanie przedsiębiorstwem*, PWE, Warszawa 2006.
- Witek-Crabb A., *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw – więcej niż ekorozwój*, (w:) Brdulak H., Gołębiowski T. (red.), *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa*, SGH, Warszawa 2005.
- Zrównoważony biznes. Podręcznik dla małych i średnich przedsiębiorców*
<http://www.mg.gov.pl/Gospodarka/Zrownowazonorozwoj/Aktualnoscizrownowazonobyznes.htm>

Aims of Enterprise's Activities and Sustainable Development

Summary

Sustainable development is acquiring more and more significance in the modern world and has a growing significance for modern corporate governance. In the first part of the paper, the notion and the essence of sustainable development concept are presented, including sustainable business or social responsibility, which are more and more often described in the literature on the subject. Furthermore, there are presented the aims of activities of enterprises in the aspect of their operation strategies. In the second part, on the other hand, the author focuses on sustainable enterprise development, showing the research results revealing the knowledge of sustainable development concept by small entrepreneurs managing in the Silesian Voivodeship area.

Key words: sustainable development, aims of enterprise, strategies of enterprise, sustainable enterprise development.

JEL codes: L20

Цели деятельности предприятий и устойчивое развитие

Резюме

Устойчивое развитие приобретает все большее значение в современном мире и имеет возрастающее значение для современного управления предприятием. В первой части разработки представили понятие и суть концепции устойчивого развития, в том числе устойчивого бизнеса или социальной ответственности, которые все чаще описываются в литературе предмета. Кроме того, представили цели деятельности предприятий в аспекте стратегии их действий. Во второй же части сосредоточили внимание на устойчивом развитии предприятий, показывая результаты исследований, представляющие знание концепции устойчивого развития малых предприятий, функционирующих на территории Силезского воеводства.

Ключевые слова: устойчивое развитие, цели предприятия, стратегии предприятия, устойчивое развитие предприятий.

Коды JEL: L20

Agata Lulewicz-Sas
Politechnika Białostocka

SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW W ŚWIETLE BADAŃ¹

Streszczenie

Celem rozważań jest wskazanie obszarów dotychczas realizowanych badań naukowych dotyczących koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu. W artykule zajęto się tylko dwoma zagadnieniami społecznej odpowiedzialności biznesu: korzyściami związanymi z realizacją społecznej odpowiedzialności biznesu oraz pomiarem efektów działań społecznie odpowiedzialnych. Ponadto w artykule określono „słabe strony” koncepcji oraz zaproponowano dalsze kierunki prac badawczych.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność biznesu, korzyści społecznej odpowiedzialności biznesu, pomiar CSR.

Kody JEL: M14

Wstęp

Rozwój społecznej odpowiedzialności biznesu² (*Corporate Social Responsibility* – CSR) przypada na początek XX wieku. Pomimo że koncepcja ta nie jest nowa, ciągle znajduje się w fazie tworzenia. Jeden z twórców współczesnej koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, amerykański ekonomista Howard R. Bowen, autor opublikowanej w 1953 roku książki *Social responsibilities of the businessman*³, zdefiniował CSR jako zobowiązanie do realizowania takich strategii, podejmowania takich decyzji i kierunków działania, które są pożądane z punktu widzenia celów i wartości społecznych⁴.

Choć od sformułowania pierwszej definicji społecznej odpowiedzialności biznesu upłynęło przeszło pół wieku, interpretacja tego pojęcia nadal się zmienia. W 2011 roku Komisja Europejska zaproponowała nową definicję CSR⁵. Społeczną odpowiedzialność biznesu zdefiniowano jako odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich oddziaływanie na społeczeństwo. Poszanowanie dla mającego zastosowanie prawodawstwa, a także dla układów zbiorowych pomiędzy partnerami społecznymi, jest warunkiem wstępnym wypełniania zobowiązań wynikających z tej odpowiedzialności. Aby w pełni wypełniać te zobowiązania, przedsiębiorstwa powinny dysponować mechanizmem integracji kwestii społecznych, środowiskowych, etycznych i tych związanych z prawami człowieka, jak

¹ Artykuł został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/D/HS4/05665.

² W artykule stosowane będą zamiennie terminy społeczna odpowiedzialność biznesu i społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw.

³ H. R. Bowen, *Social responsibilities of the businessman*, Harper & Brothers, New York 1953.

⁴ Ł. Makuch, *Firma i społeczeństwo: wspólne tworzenie wartości*, „Harvard Business Review” 2011, nr 96.

⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. *Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Bruksela, 25.10.2011, KOM (2011) 681 wersja ostateczna.

i problemów konsumentów z swoją działalnością oraz podstawową strategią, w ścisłej współpracy z zainteresowanymi stronami w celu:

- maksymalizacji tworzenia wspólnych wartości dla ich właścicieli/udziałowców oraz innych zainteresowanych stron i społeczeństwa jako całości;
- rozpoznawania, zapobiegania i łagodzenia możliwych negatywnych skutków ich działalności.

Trudności w definiowaniu społecznej odpowiedzialności biznesu wynikają stąd, że jest to konstrukt wielowymiarowy. Poszczególne wymiary CSR są rozległe i niehomogeniczne⁶.

Celem rozważań jest wskazanie obszarów dotychczas realizowanych badań naukowych dotyczących koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, a także określenie „słabych stron” tej koncepcji oraz wskazanie przyszłych kierunków prac badawczych.

Cel i metoda badań

Celem rozważań była identyfikacja dotychczas analizowanych obszarów problemowych dotyczących koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu.

W ramach badań dokonano przeglądu bazy danych Elsevier. Przegląd miał na celu wyszukanie w analizowanej bazie terminu „*corporate social responsibility*” z uwzględnieniem abstraktu, tytułu i słów kluczowych. Wyniki przeglądu przedstawiono na wykresie 1.

Na podstawie analizy wykresu 1 stwierdzić można, że od 2005 roku obserwuje się wzrost zainteresowania naukowców koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu. Zmianom ilościowym towarzyszą również zmiany jakościowe dotyczące poruszanej problematyki badawczej.

Przeprowadzony przegląd literatury pozwolił na wyodrębnienie obszarów problemowych koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu. Często poruszonymi wymiarami CSR są: wymiar społeczny, środowiskowy, etyczny, związany z interesariuszami⁷. Problemy badawcze podejmowane przez autorów opracowań koncentrują się wokół następujących zagadnień:

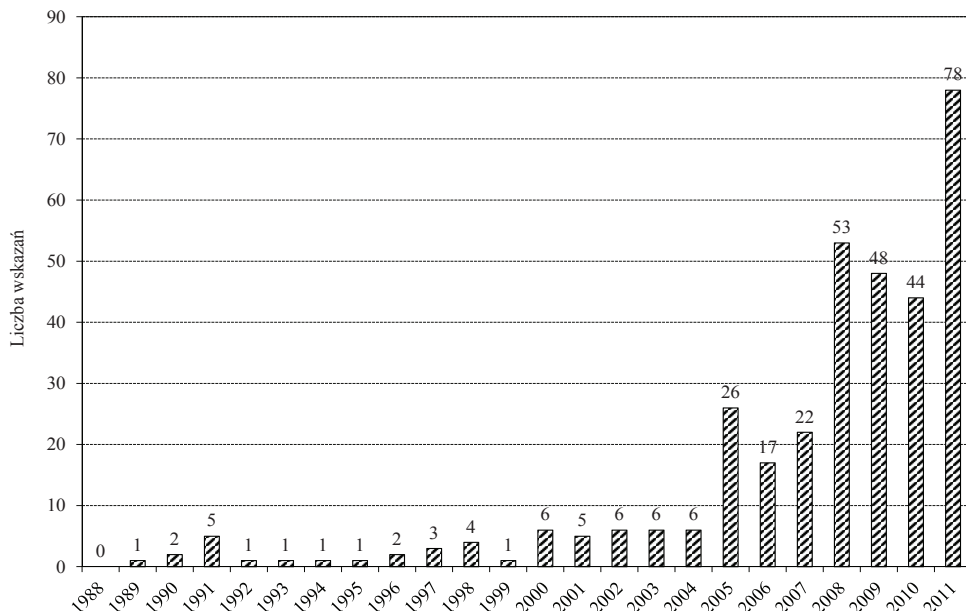
- korzyści z wdrażania koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu;
- raportowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw⁸;
- pomiar efektów społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw;
- standardy społecznej odpowiedzialności biznesu.

W niniejszym artykule przedstawione zostały wyniki przeglądu literatury w odniesieniu do dwóch zagadnień koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, a mianowicie korzyści z wdrażania CSR oraz pomiaru efektów działań społecznie odpowiedzialnych realizowanych przez organizacje.

⁶ A. Wąsowska, M. Pawłowski, *Metody pomiaru społecznej odpowiedzialności biznesu – przegląd literatury*, „Przeegląd Organizacji” 2011, nr 11, s. 14-17.

⁷ Wymiar związany z interesariuszami przedstawiony został w artykule A. Lulewicz-Sas, *Koncepcja społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w teorii interesariuszy*, (w:) B. Kryk (red.), *Trendy i wyzwania zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011, s. 321-337.

⁸ Problematyka związana z raportowaniem została przedstawiona w artykule A. Lulewicz-Sas, *Raportowanie działalności społecznie odpowiedzialnej przedsiębiorstw* przygotowanym na konferencję organizowaną przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu w dniach 14-15 czerwca 2012 r. nt. *Orientacja na wyniki jako kryterium doskonałości*.

Rysunek 1**Wyniki przeszukiwania bazy Elsevier z wykorzystaniem terminu „corporate social responsibility”**

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu bazy Elsevier.

Korzyści z wdrażania społecznej odpowiedzialności biznesu

Czynnikiem wpływającym na podjęcie decyzji o realizacji koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu jest motywacja kadry zarządzającej. Najczęściej analizowana jest ona przez pryzmat korzyści jakie może osiągnąć organizacja z realizacji danego przedsięwzięcia. Wyniki przeglądu literatury w kontekście postrzeganych korzyści związanych z realizacją koncepcji CSR przedstawiono w tabeli 1.

Z przeprowadzonego przeglądu literatury widać, że korzyści wynikających z zaangażowania organizacji w koncepcję CSR są zróżnicowane. Do najczęściej wskazywanych korzyści należą:

- korzyści ekonomiczne;
- obniżenie kosztów związanych z ograniczeniem negatywnego wpływu organizacji na środowisko przyrodnicze,
- odpowiednie zarządzanie zasobami ludzkimi – przejrzysty system wynagrodzeń, możliwość ciągłego rozwoju pracowników, dodatkowe świadczenia zdrowotne wpływają na motywację pracowników, a tym samym na ich wydajność,
- wzrost przychodów związany ze wzrostem popytu na produkty wytworzone z udziałem technologii przyjaznych środowisku,
- lepszy dostęp do kapitału – organizacje zaangażowane w działania CSR mają większe zaufanie kredytodawców oraz mniejsze ryzyko inwestycji;

Tabela 1

Korzyści z wdrożenia koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu

Rodzaje korzyści	Źródło
– zwiększone zaufanie inwestorów (lepszy dostęp do kapitału) – postrzeganie przez pracowników organizacji jako bardziej atrakcyjnej – wzrost motywacji pracowników – pozytywne relacje z klientami – minimalizacja kosztów, a tym samym wzrost zysków i wartości organizacji	G. B. Sprinkle, L.A. Maines, <i>The benefits and costs of corporate social responsibility</i> , "Business Horizons" 2010, No. 53, s. 445-453.
– korzyści ogólnobiznesowe – wzrost wartości przedsiębiorstwa, poprawa reputacji, nowe możliwości biznesowe, poprawa relacji z interesariuszami, uczciwa konkurencja – korzyści operacyjne – większa lojalność pracowników, większa lojalność klientów, wyższa wydajność, większa innowacyjność, bezpieczna współpraca z kooperantami, lepsza kontrola ryzyka – korzyści finansowe – oszczędności kosztowe, wyższe ceny (przychody), silny rozwój (bardziej stabilne wyniki), niższy koszt kapitału, lepsza zdolność pozyskiwania kapitału (większa aktywność dla inwestorów)	M. Marcinkowska, <i>Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw a ich wyniki ekonomiczne – aspekty teoretyczne</i> , „Przegląd Organizacji” 2010, nr 10, s. 7-10.
– poprawa wizerunku i reputacji organizacji – zwiększenie motywacji pracowników oraz zmniejszenie wskaźnika rotacji pracowników – redukcja kosztów – wzrost zysków od wyższej sprzedaży – zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia niepożądanych zdarzeń (redukcja ryzyka biznesowego)	M. Weber, <i>The business case for corporate social responsibility: A company-level measurement approach for CSR</i> , "European Management Journal" 2008, No. 26, s. 247-261.
– bezpośrednie efekty finansowe (np. zmniejszenie kar) – efekty rynkowe (np. lojalność konsumentów) – efekty biznesowe i procesy produkcji (np. niższy koszt produkcji) – efekty związane z edukacją i rozwojem organizacyjnym (np. motywacja pracowników) – efekty nierynkowe (np. mniej protestów przeciwko organizacji)	S. Schaltegger, M. Wagner, <i>Managing and measuring the business case for sustainability: Capturing the relationship between sustainability performance, business competitiveness and economic performance</i> , (in) S. Schaltegger, M. Wagner (eds.), <i>Managing the business case for sustainability: The integration of social, environmental and economic performance</i> , Greenleaf, Sheffield, 2006, s. 1-27.
– wzrost dochodów i wejście na nowe rynki – oszczędność kosztów i wzrost wydajności – lepszy dostęp do kapitału – zarządzanie ryzykiem i zapobieganie sytuacjom kryzysowym – odpowiednie zarządzanie kapitałem ludzkim – wzrost wartości marki i reputacji organizacji	J. Thorpe, K. Prakash-Mani, P. Zollinger, <i>Developing value: The business case for sustainability in emerging markets</i> , SustainAbility Ltd, London 2002, p. 17-32.

Rodzaje korzyści	Źródło
– promocja wspólnego dobra – wspieranie i uczestnictwo w inicjatywach, które przynoszą korzyści interesariuszom bez wymiernych korzyści dla organizacji – reklama własnych interesów organizacji – organizacja przestrzega uregulowań prawnych oraz realizuje działania przynoszące korzyści wszystkim interesariuszom, dzięki czemu osiąga zyski – ciągła poprawa przestrzegania podstawowych praw człowieka oraz praw pracowniczych – realizowanie działań mających wpływ na poprawę środowiska – przyczynienie się do polepszenia warunków i bezpieczeństwa pracy	D. A. Rondinelli, M. A. Berry, <i>Environmental Citizenship in Multinational Corporations: Social Responsibility and Sustainable Development – The Two Approaches of Sustainability Applied on Macro Level</i>, "European Management Journal", 2000, Vol. 18, No. 1, s. 70-84.
– zwiększone zaufanie inwestorów (lepszy dostęp do kapitału) – wzrost wartości rynkowej organizacji (86% inwestorów instytucjonalnych w Europie wierzy, że zarządzanie ryzykiem społecznym i środowiskowym będzie miało długookresowe konsekwencje dla wartości rynkowej organizacji; 74% Amerykanów twierdzi, że praktyki i zachowania etyczne organizacji mają bezpośrednie przełożenie na chęć zakupu ich akcji) – implementacja CSR w krajach wysoko rozwiniętych pomaga zdobywać więcej, bardziej zdecydowanych klientów – obecni i potencjalni pracownicy postrzegają organizację jako bardziej atrakcyjną, są wobec niej lojalni, stąd pracują efektywnie – wkład na rzecz społeczeństwa może być postrzegany jako długoterminowa inwestycja w bezpieczniejsze, lepiej wyedukowane, o wyższym standardzie życia otoczenie – dobrowolne inicjatywy (w tym w zakresie CSR) mogą wyprzedzać regulacje rządowe – wzrost reputacji organizacji – długoterminowy wzrost zysków i wartości organizacji, zadowolenie klienta, zwiększenie sprzedaży i minimalizacja kosztów	P. Roszkowska, <i>Rewolucja w raportowaniu biznesowym</i>, Difin, Warszawa 2011, s. 36-48.
– korzyści ekonomiczne i społeczne w szerszym zakresie makroekonomicznym – korzyści rozpatrywane w ramach społeczno-gospodarczego otoczenia przedsiębiorstwach – korzyści wynikające z polityki personalnej nastawionej na interesy pracownicze – korzyści wynikające z troski o ochronę środowiska i zachowanie zasobów naturalnych – korzyści powstałe na skutek zaspokojenia potrzeby interesariuszy	G. Bartkowiak, <i>Spoleczna odpowiedzialność biznesu</i>, „Przedsiębiorstwo przyszłości”, Kwartalnik Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodakowskiej, 2012, nr 1(10), s. 80-81.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu literatury.

- zmniejszenie ryzyka biznesowego – poznanie oczekiwań interesariuszy pozwala zidentyfikować potencjalne i istniejące problemy oraz zagrożenia, a także efektywnie nimi zarządzać;
- poprawa reputacji i wizerunku organizacji – istnieje silny związek między zaangażowaniem organizacji w działania z zakresu CSR a jej reputacją i wizerunkiem; interesariusze lepiej postrzegają organizacje realizujące koncepcję społecznej odpowiedzialności.

Realizacja koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu przynosi wymierne, jak również trudno mierzalne korzyści organizacji oraz wszystkim zainteresowanym stronom (interesariuszom). Podjęcie decyzji przez menadżerów dotyczących realizacji tej koncepcji zazwyczaj odbywa się po przeanalizowaniu korzyści, które łatwo można wyrazić w wartościach pieniężnych. Jednak bardzo ważne są także korzyści, których oszacowanie jest trudne. Są to głównie korzyści dla społeczeństwa oraz środowiska przyrodniczego.

Pomiar społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw

Pomiar społecznej odpowiedzialności jest problemem słabo rozpoznany w literaturze przedmiotu. Teoretycy i praktycy zarządzania są zgodni, że jeśli nie można czegoś zmierzyć, nie można tym zarządzać⁹.

A. B. Carroll podejmując próbę odpowiedzi na pytanie, czy społeczna odpowiedzialność biznesu powinna być mierzona, wskazał, że skoro CSR jest ważnym tematem zarówno dla biznesu, jak i dla społeczeństwa, to dzięki zastosowaniu narzędzi pomiarowych możliwe będzie pokazanie wagi i efektów działań społecznie odpowiedzialnych¹⁰. Obecnie teoretycy i praktycy podejmujący problematykę społecznej odpowiedzialności biznesu nie dyskutują czy warto prowadzić pomiar tego zjawiska, ale jak to robić. Ponieważ realizacja koncepcji CSR może przebiegać w różnorodny sposób jej pomiar przysparza wiele problemów.

R. Wolfe i K. Aupperle stwierdzili, że nie ma jednej najlepszej drogi do mierzenia społecznej odpowiedzialności biznesu¹¹. M. Marcinkowska podkreśla, że pomiar wyników CSR nie jest obiektywny i jednoznaczny¹². B. Rok mocno akcentuje, że dopóki nie zacznie się przedstawiać w wymiernej postaci efektów realizacji strategii, to CSR będzie tylko miłym dodatkiem do podstawowej działalności gospodarczej¹³.

Pomiar CSR może być prowadzony na dwóch płaszczyznach: na poziomie krajowym i na poziomie organizacji.

Na poziomie krajowym możliwe jest zastosowanie opracowanego przez UNEP narzędzia pomiaru CSR¹⁴. Składa się ono z osiemnastu wskaźników pogrupowanych tematycznie na 6 działów: zarządzanie i polityka, zaangażowanie i komunikacja, społeczeństwo obywatelskie, środowisko, praca oraz transparentność i otoczenie biznesu¹⁵. Za spełnienie

⁹ R.S. Kaplan, D.P. Norton, *Strategiczna karta wyników. Jak przełożyć strategię na działania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

¹⁰ A.B. Carroll, *A Commentary and an Overview of Key Questions on Corporate Social Performance Measurement*, "Business & Society" 2000, No. 39(4), s. 473.

¹¹ R. Wolfe, K. Aupperle, *Introduction to Corporate Social Performance: Methods for Evaluating an Elusive Construct*, in J. E. Post (ed.) *Research in Corporate Social Performance and Policy*, Vol. 12 (JAI Press, Greenwich, CT), 1991, s. 265-268.

¹² M. Marcinkowska, *Spółeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw a ich wyniki ekonomiczne – aspekty teoretyczne*, „Przegląd Organizacji” 2010, nr 10, s. 7-10.

¹³ B. Rok, *Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2004.

¹⁴ Narzędzie powstało w ramach realizacji regionalnego projektu obejmującego Bułgarię, Litwę, Polskę, Słowację i Węgry.

¹⁵ Regionalny projekt CSR realizowany przez UNEP *Zwiększenie przejrzystości i wiarygodności praktyk w zakresie CSR oraz wdrożenie systemów monitorowania w nowych państwach członkowskich Unii Europejskiej*, <http://www.unep.org.pl> [dostęp: 20.04.2012].

określonych wymagań w ramach wskaźnika każdej grupy przyznawana jest odpowiednia liczba punktów. Zalety i wady narzędzia pomiaru CSR na poziomie makroekonomicznym przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2
Zalety i wady instrumentu służącego do pomiaru CSR na poziomie makroekonomicznym

Zalety	Wady
– możliwość porównywania efektów realizacji działań w zakresie CSR w poszczególnych krajach – łatwość stosowania (dane niezbędne do określenia większości wskaźników są powszechnie dostępne) – pomiar nie jest pracochłonny – niskie koszty związane z pomiarem CSR	– opracowana metoda nie pozwala na uzyskanie bardzo dokładnych wyników pomiaru działań w zakresie CSR – wskaźniki opracowane w ramach metody nie w pełni pozwalają na uzyskanie obiektywnych wyników pomiaru ze względu na różne uwarunkowania w poszczególnych krajach (np. uwarunkowania prawne, system polityczny)

Źródło: opracowanie własne.

M. Gjølborg¹⁶ do pomiaru społecznej odpowiedzialności biznesu na poziomie krajowym wykorzystała dziewięć zmiennych określających wskaźnik CSR: Dow Jones Sustainability Index, FTSE4Good, Global 100, UN Global Compact, World Business Council for Sustainable Development (WBCSD), The Global Reporting Initiative (GRI), KMPG International Survey of CSR Reporting, SustainAbility's list of the 100 best sustainability reports, ISO 14001¹⁷. Formułę wskaźnika realizacji praktycznych działań w zakresie CSR określono za pomocą następującego równania (wskaźnik określono dla 20 krajów¹⁸):

$$\text{Wskaźnik CSR} = \sum_{i=1}^9 \left(\frac{\text{liczba organizacji ze wskaźnikiem } X_i \text{ z kraju } A}{\text{całkowita liczba organizacji ze wskaźnikiem } X_i \text{ ze wszystkich 20 krajów}} \right) \left(\frac{\text{PKB z kraju } A}{\text{całkowity PKB ze wszystkich 20 krajów}} \right)$$

Na poziomie organizacji problem pomiaru społecznie odpowiedzialnej działalności należy rozpatrywać z punktu widzenia: organizacji, otoczenia biznesowego i pojedynczego pracownika. Aktualnie realizowane badania są z reguły ograniczone do wybranych obszarów (np. do oceny satysfakcji pracowników). Koncepcja łączenia kryteriów „miękkich” i „twardych” opisujących efektywność społeczną organizacji jest rozwiązaniem

¹⁶ M. Gjølborg, *Measuring the immeasurable? Constructing an index of CSR practices and CSR performance in 20 countries*, "Scandinavian Journal of Management" 2009, No. 25, s. 10-22.

¹⁷ Wskaźnik CSR określono dla następujących krajów: Szwajcaria, Finlandia, Szwecja, Norwegia, Dania, Niderlandy, Wielka Brytania, Australia, Kanada, Hiszpania, Francja, Japonia, Belgia, Portugalia, Niemcy, Irlandia, Włochy, Austria, Grecja, USA.

¹⁸ Wskaźnik CSR określono dla następujących krajów: Szwajcaria, Finlandia, Szwecja, Norwegia, Dania, Niderlandy, Wielka Brytania, Australia, Kanada, Hiszpania, Francja, Japonia, Belgia, Portugalia, Niemcy, Irlandia, Włochy, Austria, Grecja, USA.

powszechnie spotykanym w publikacjach¹⁹. Badacze wskazują przy tym, że do pomiaru efektów społecznych działalności organizacji najlepiej nadają się „miękkie” miary, ponieważ są one odpowiednie do pomiaru i oceny zmiennych jakościowych.

Ze względu na trudności związane z mierzeniem aktywności organizacji w zakresie CSR proponuje się alternatywne metody pomiaru (por. tabela 3).

Tabela 3
Metody operacjonalizacji społecznej odpowiedzialności biznesu

Metody pomiaru CSR	Źródło
– pomiar wydatków na cele charytatywne – pomiar oparty na istniejących bazach danych i indeksach reputacji – badania sondażowe – monitoring ujawnień dotyczących CSR	A. Wąsowska, M. Pawłowski, <i>Metody pomiaru społecznej odpowiedzialności biznesu – przegląd literatury</i> , „Przegląd organizacji”, 2011, nr 11, s. 14-17.
– benchmarking osiągnięć i narzędzia rankingowe – certyfikacja i akredytacja – wytyczne dotyczące sprawozdawczości – sieci oparte na zasadzie dobrowolnego udziału – analiza treści publikacji korporacyjnych – skale ocen – tworzenie cząstkowych wskaźników w ramach Zrównoważonej Karty Wyników (<i>Balanced Scorecard</i> – BSC)	M. Wronka, <i>Metody pomiaru CSR</i> , (w:) <i>Usługi społeczne odpowiedzialnego biznesu</i> , (red.) M. Bonikowska, M. Grewiński, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Warszawa 2011, s. 259-272.
– indeksy reputacji i skali (<i>reputation indices and scales</i>) – analiza treści dokumentacji organizacji (<i>content analysis of dokument</i>) – pomiar zachowań i percepcji (<i>behavioral and perception measures</i>) – studia przypadków (<i>case study</i>)	S. A. Waddock, S. B. Graves, <i>The Corporate Social Performance – Financial Performance Link</i> , “Strategic Management Journal” 1997, No. 18(4).
– indeksy reputacji i baz danych (<i>reputation indices or data-bases</i>) – pojedyncze i wielopłaszczyznowe wskaźniki (<i>single- and multiple – issue indicators</i>) – analiza treści dokumentacji organizacji (<i>content analysis of corporate publications</i>) – skale pomiaru CSR z poziomu indywidualnego (<i>scales measuring CSR at the individual level</i>) – skale pomiaru CSR z poziomu organizacji (<i>scales measuring CSR at the organizational level</i>)	I. Maignan, O. C. Ferrell, <i>Measuring Corporate Citizenship in Two Countries: The Case of the United States and France</i> , “Journal of Business Ethics” 2000, No. 23(3), s. 283-297.
– listy prezesów do akcjonariuszy (miarę tą zastosować można tylko do spółek giełdowych, gdyż tylko te komunikują się z rynkiem finansowym za pośrednictwem listów prezesów do akcjonariuszy, dołączonych do raportów rocznych)	M. Pawłowski, A. Wąsowska, <i>Pomiar społecznej odpowiedzialności biznesu w polskich warunkach – propozycja metodologiczna</i> , „Przegląd organizacji”, 2012, nr 1, s. 18-20.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu literatury.

¹⁹ M. Bąk, P. Kulawczuk (red.), *Spoleczna odpowiedzialność biznesu w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym, Warszawa 2008.

Wymienione metody służące do pomiaru CSR wniosły wiele do literatury przedmiotu, ale wszystkie z nich mają pewne ograniczenia.

Istotnym mankamentem oceny działań realizowanych w ramach społecznej odpowiedzialności jest fakt, że koszty wdrażania CSR są mierzone „od zaraz”, podczas gdy korzyści pojawiają się w dłuższej perspektywie czasowej i trudno je uchwycić²⁰.

Na podstawie analizy literatury dotyczącej pomiaru społecznej odpowiedzialności stwierdzić można, że:

- nie udało się dotychczas stworzyć ujednoczonej metodyki pomiaru działań społecznie odpowiedzialnych uwzględniających wszystkie kategorie wyników;
- z powodu braku odpowiednich miar, nie jest możliwe przeprowadzenie wiarygodnych badań pozwalających ocenić działalność organizacji w zakresie CSR;
- narzędzia pomiarowe CSR nie są uniwersalne, nie można ich stosować we wszystkich organizacjach w celu dokonania porównań, gdyż często opierają się na wskaźnikach jakościowych a nie ilościowych;
- dotychczasowy pomiar działań społecznie odpowiedzialnych sprowadza się do oceny efektywności działań już po ich zakończeniu, a brak jest narzędzi umożliwiających pomiar wyników bieżących.

Podsumowanie

Rosnące zainteresowanie koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu znajduje swoje potwierdzenie w liczbie ukazujących się publikacji naukowych. Z przeprowadzonej analizy literatury wynika, że koncepcja CSR analizowana jest w różnych aspektach. Najczęściej są to: kwestie środowiskowe, społeczne, etyczne związane z interesariuszami, ale także korzyści wynikające z realizacji CSR, raportowanie i pomiar efektów działań realizowanych w organizacjach oraz standardy CSR.

Z przeprowadzonego przeglądu literatury wynika, że najistotniejszymi korzyściami z realizacji koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu są korzyści ekonomiczne, zmniejszenie ryzyka biznesowego oraz poprawa reputacji i wizerunku organizacji. Korzyści te odczuwalne są nie tylko przez organizację realizującą koncepcję CSR, ale także wszystkie zainteresowane strony (pracowników, klientów, kontrahentów, otoczenie zewnętrzne).

Ważnym zagadnieniem CSR jest pomiar działań społecznie odpowiedzialnych. Z przeprowadzonego przeglądu literatury wynika, że istnieje wiele metod do pomiaru CSR jednak nie są one bez wad. W celu uzyskania możliwości porównywania wyników działalności organizacji z zakresu CSR niezbędne jest opracowanie jednej kompleksowej i uniwersalnej metody pomiaru CSR. Możliwym do wykorzystania instrumentem do mierzenia działań w zakresie CSR może być ewaluacja.

Bibliografia

Bartkowiak G., *Społeczna odpowiedzialność biznesu*, „Przedsiębiorstwo Przyszłości”, Kwartalnik Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodakowskiej, 2012, nr 1(10).

²⁰ M. Porter, M. R. Kramer, *Strategia a społeczeństwo: społeczna odpowiedzialność biznesu – pożyteczna moda czy nowy element strategii konkurencji*, „Harvard Business Review Polska”, czerwiec 2007.

- Bąk M., Kulawczuk P. (red.), *Spoleczna odpowiedzialność biznesu w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym, Warszawa 2008.
- Bowen H. R., *Social responsibilities of the businessman*, Harper & Brothers, New York 1953.
- Carroll A.B., *A Commentary and an Overview of Key Questions on Corporate Social Performance Measurement*, "Business & Society" 2000, No. 39(4).
- Gjøølberg M., *Measuring the immeasurable? Constructing an index of CSR practices and CSR performance in 20 countries*, "Scandinavian Journal of Management" 2009, No. 25.
- Kaplan R.S., Norton D.P., *Strategiczna karta wyników. Jak przełożyć strategię na działania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. *Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Bruksela, 25.10.2011, KOM (2011) 681 wersja ostateczna.
- Maignan I., Ferrell O.C., *Measuring Corporate Citizenship in Two Countries: The Case of the United States and France*, "Journal of Business Ethics" 2000, No. 23(3).
- Makuch Ł., *Firma i społeczeństwo: wspólne tworzenie wartości*, „Harvard Business Review” 2011, nr 96.
- Marcinkowska M., *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw a ich wyniki ekonomiczne – aspekty teoretyczne*, „Przegląd Organizacji” 2010, nr 10.
- Pawłowski M., Wąsowska A., *Pomiar społecznej odpowiedzialności biznesu w polskich warunkach – propozycja metodologiczna*, „Przegląd Organizacji” 2012, nr 1.
- Porter M., Kramer M. R., *Strategia a społeczeństwo: społeczna odpowiedzialność biznesu – pożyteczna moda czy nowy element strategii konkurencji*, "Harvard Business Review Polska", czerwiec 2007.
- Regionalny projekt CSR realizowany przez UNEP *Zwiększenie przejrzystości i wiarygodności praktyk w zakresie CSR oraz wdrożenie systemów monitorowania w nowych państwach członkowskich Unii Europejskiej*, <http://www.unep.org.pl>
- Rok B., *Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2004.
- Rondinelli D.A., Berry M.A., *Environmental Citizenship in Multinational Corporations: Social Responsibility and Sustainable Development – The Two, Approaches of Sustainability Applied on Macro Level*, "European Management Journal" 2000, Vol. 18, No 1.
- Roszkowska P., *Rewolucja w raportowaniu biznesowym*, Difin, Warszawa 2011.
- Schaltegger S., Wagner M., *Managing and measuring the business case for sustainability: Capturing the relationship between sustainability performance, business competitiveness and economic performance*, (in) S. Schaltegger, M. Wagner (eds.), *Managing the business case for sustainability: The integration of social, environmental and economic performance*, Greenleaf, Sheffield 2006.
- Sprinkle G.B., Maines L.A., *The benefits and costs of corporate social responsibility*, "Business Horizons" 2010, No. 53.
- Thorpe J., Prakash-Mani K., Zollinger P., *Developing value: The business case for sustainability in emerging markets*, SustainAbility Ltd, London 2002.
- Waddock S.A., Graves S.B., *The Corporate Social Performance – Financial Performance Link*, "Strategic Management Journal" 1997, No. 18(4).

- Wąsowska A., Pawłowski M., *Metody pomiaru społecznej odpowiedzialności biznesu – przegląd literatury*, „Przegląd Organizacji” 2011, nr 11.
- Weber M., *The business case for corporate social responsibility: A company-level measurement approach for CSR*, “European Management Journal” 2008, No. 26.
- Wolfe R., Aupperle K., *Introduction to Corporate Social Performance: Methods for Evaluating an Elusive Construct*, Post J.E. in. (ed.) *Research in Corporate Social Performance and Policy*, Vol. 12 (JAI Press, Greenwich, CT), 1991.
- Wronka M., *Metody pomiaru CSR*, (w:) Bonikowska M., Grewiński M. (red.), *Usługi społeczne odpowiedzialnego biznesu*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Warszawa 2011.

Corporate Social Responsibility in Research

Summary

The purpose of the article is to indicate the areas of the previously conducted research on the concept of corporate social responsibility. The article deals with only two issues of corporate social responsibility, namely the benefits associated with the implementation of corporate social responsibility and the measurement of the effects of socially responsible actions. Furthermore, the “weaknesses” of the concept are specified in the article as well as further directions of research are suggested.

Key words: corporate social responsibility, benefits of corporate social responsibility, CSR measurement.

JEL codes: M14

Социальная ответственность предприятий в свете исследований

Резюме

Цель рассуждений – указать области до сих пор осуществляемых научных исследований, касающихся концепции корпоративной социальной ответственности. В статье рассматривают лишь два вопроса корпоративной социальной ответственности: выгоды, связанные с осуществлением корпоративной социальной ответственности, и измерение эффектов социально ответственных действий. Кроме того, в статье определили «слабые стороны» концепции и предложили дальнейшие направления исследовательских работ.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, выгоды от корпоративной социальной ответственности, измерение КСО.

Коды JEL: M14

Martyna Malak, Żaneta Pruska, Piotr Cyplik
Wyższa Szkoła Logistyki – Poznań

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ W MIKROPRZEDSIĘBIORSTWACH – DZIAŁANIE ŚWIADOME CZY NIE?

Streszczenie

W obliczu rosnącego zanieczyszczenia środowiska i towarzyszących temu problemów społecznych coraz mocniej podkreśla się istotę realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju. Powody, dla których przedsiębiorstwa decydują się na wdrażanie rozwiązań zgodnych z tą koncepcją są różne. Celem pracy jest jednak podjęcie rozważań, czy podejmowane działania w tym obszarze są zawsze świadome. Poprzez zaprezentowane przykłady działań mikroprzedsiębiorstw z branży meblowej i budowlanej autorzy wykazują, że ich właściciele często wiele decyzji podejmują intuicyjnie. Szukają oni bowiem sposobów na przetrwanie na rynku, zdobycie przewagi konkurencyjnej i usprawnienie swojej działalności, nie zastanawiając się czy podejmowane przez nich kroki są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju. Jednak mimo braku uwzględnienia działań na rzecz ochrony przyrody i społeczeństwa w swojej misji przedsiębiorstwa, realizują cele ekologiczne i społeczne.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, mikroprzedsiębiorstwa, odpady, surowce wtórne.

Kody JEL: Q01

Wstęp

Działalność gospodarcza człowieka od zawsze ściśle związana jest ze środowiskiem naturalnym. To środowisko stanowi bowiem źródło zaopatrzenia surowcowo-energetycznego. Nie jest to jedyna interakcja systemu gospodarczego z systemem przyrodniczym. Działalność ta stanowi również obciążenie dla środowiska poprzez emisję jej skutków ubocznych¹. Nie można zapomnieć zatem o pojemności i gotowości środowiska do przyjęcia odpadów, powstających jako produkt uboczny procesów produkcji i konsumpcji². Emisja zanieczyszczeń przekraczająca właściwe środowisku zdolności samooczyszczania powoduje naruszenie równowagi ekologicznej, co skutkuje degradacją środowiska³. Z kolei marnotrawstwo niewycenionych zasobów naturalnych można uznać jako objaw złego gospodarowania i krótkowzroczności⁴. Celem niniejszego opracowania jest podjęcie rozważań czy działania w obszarze zrównoważonego rozwoju są zawsze podejmowane przez przedsiębiorców świadomie.

¹ J. Adamczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001, s. 64.

² A. Bernaciak, W.M. Gaczek, *Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2002, s. 257.

³ M. Stępień, *Ekologiczny aspekt rachunku kosztów w przedsiębiorstwie przemysłowym*, (w:) F. Piontek (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony. Tom I. Teoria i kształcenie*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 242.

⁴ I. Kulas, *Ekologizacja przemysłu w aspekcie rozwoju zrównoważonego*, (w:) F. Piontek (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony*, Tom II, *Wdrażanie*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 106.

Zrównoważony rozwój w działalności przedsiębiorstw

Tradycyjne pojęcie przedsiębiorstwa poprzez pryzmat ekologicznego podejścia uległo dezaktualizacji. Wynika to z faktu, iż pierwotnie postrzegano je jako jeden z elementów systemu społeczno-gospodarczego, a obecnie już wiadomo, iż na przedsiębiorstwo należy spojrzeć w szerszym ujęciu, ponieważ jest jednym ze składników naturalnego cyklu obiegu materii⁵. Środowisko stanowi zatem wielowymiarową przestrzeń, która warunkuje i stymuluje funkcjonowanie oraz rozwój przedsiębiorstw⁶. W związku z postępującym zanieczyszczeniem środowiska, obecnie od przedsiębiorstw oczekuje się nie tylko produkcji towarów i usług, ale również udziału w rozwiązywaniu problemów społecznych i ekologicznych. Minimalizowanie negatywnego wpływu na środowisko przez przedsiębiorców jest konieczne, aby nie doprowadzić do zahamowania rozwoju gospodarczego⁷. Rozwiązanie powyższych problemów może stanowić realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju, która definiowana jest następująco: „Rozwój zrównoważony jest strategią przekształceń ekologicznych, społecznych, techniczno-technologicznych i organizacyjnych, których celem jest osiągnięcie racjonalnego i trwałego poziomu dobrobytu społecznego, umożliwiającego przekazanie go następnym pokoleniom bez obawy zagrożenia destrukcją zasobów przyrody i ekosystemów”⁸. Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju wymaga od przedsiębiorstw większej ekonomizacji realizowanych procesów wytwórczych oraz podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska i społeczeństwa. Zrównoważony rozwój oznacza zatem obniżenie materiałochłonności i energochłonności produkcji, podnoszenie produktywności i korzyści społecznych wykorzystania środowiska oraz redukcję emisji zanieczyszczeń⁹. Przedsiębiorstwa powinny dążyć do wykorzystywania zasobów zaangażowanych w procesach w sposób jak najbardziej efektywny¹⁰. Racjonalizacja zużycia zasobów środowiska ma bowiem znaczącą wagę w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju. Stąd coraz większego znaczenia nabiera gospodarka odpadami oraz możliwość powtórnego wykorzystania surowców.

Należy pamiętać, że ochrona środowiska nie może jednak stanowić bariery rozwoju dla przedsiębiorstw. Uniemożliwiłaby wówczas rozwój gospodarczy, wpływając na przykład na wzrost bezrobocia czy też pogorszenie warunków życia społeczeństwa. Co więcej, każde przedsiębiorstwo powinno być odpowiedzialne wobec osób, grup czy też organizacji bezpośrednio i pośrednio związanych z jego działalnością, spełniając cele społeczne poprzez ochronę i umacnianie społeczności, w której funkcjonuje. Dlatego też warunkiem koniecznym osiągnięcia zrównoważonego rozwoju jest ciągłe równoważenie trzech wymiarów: ekonomicznego, ekologicznego i społecznego¹¹.

Wzrost zanieczyszczenia środowiska naturalnego spowodował uwrażliwienie społeczeństwa na sprawy ekologii, co wpłynęło również na zmianę profilu współczesnego klienta. W wielu krajach klienci oczekują, aby nabywane produkty posiadały pewną ekologiczną jakość. Są oni również skłonni do bojkotowania tych produktów, które mają nie-

⁵ J.M. Hałas, I. Rumianowska, *Funkcjonowanie firmy w ujęciu tradycyjnym i ekologicznym. Wybrane problemy*, (w:) F. Piontek (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony*, Tom II, *op. cit.*, s. 115.

⁶ J. Adamczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, *op. cit.*, s. 64.

⁷ J. Adamczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, *op. cit.*, s. 69.

⁸ J. Gudowski, *Ignacy Sachs jako prekursor koncepcji zrównoważonego rozwoju*, D. Kielczewski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2009, s. 17-18.

⁹ J. Adamczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, *op. cit.*, s. 32.

¹⁰ G. Karwacka, *Regulacyjna funkcja logistyki w równoważeniu rozwoju przedsiębiorstwa*, (w:) H. Brdulak, T. Gołębiowski (red.), *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa a relacje z interesariuszami*, SGH, Warszawa 2005, s. 172.

¹¹ J. Adamczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, *op. cit.*, s. 30.

korzystny wpływ na środowisko naturalne¹². Wzrost świadomości klientów zmusił zatem przedsiębiorstwa do weryfikacji swojego stosunku do ochrony środowiska¹³. Coraz więcej przedsiębiorstw zaczęło wykorzystywać działania na rzecz ochrony środowiska w tworzeniu wizerunku firmy, co przyczyniło się do rozwoju ekomarketingu. Działania na rzecz ochrony środowiska mogą być zatem świadomym działaniem, decydującym o powodzeniu przedsiębiorstwa na rynku oraz sposobem na osiągnięcie przewagi konkurencyjnej¹⁴.

Kolejnym bodźcem do podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska oraz działań zgodnych z koncepcją zrównoważonego rozwoju są aspekty prawne. Polityka zrównoważonego rozwoju wdrażana na poziomie państw i organizacji wzmacnia korzystne trendy rynkowe i koryguje zjawiska, które należą do niekorzystnych. Polityka ta zakłada, iż odpowiednie narzędzia i instrumenty będą bodźcem do odpowiednich reakcji podmiotów gospodarczych¹⁵. Brak przestrzegania przepisów narzucanych przez władze obarczony jest sankcjami prawnymi w postaci kar pieniężnych. Prawo przewiduje również opłaty za emisję zanieczyszczeń do atmosfery czy też składowanie odpadów na wysypiskach¹⁶. Przez wielu przedsiębiorców działania prośrodowiskowe realizowane są zatem z konieczności dostosowania się do narzuconych standardów. Władze ustanawiają przepisy, a przedsiębiorstwa dostosowują się do nich, często nie podejmując żadnych dodatkowych działań, które wykraczałyby poza tę zależność¹⁷. Wśród przedsiębiorstw, które podejmują wyzwania ekologiczne mogą pojawiać się różne strategie postępowania w zależności od tego, czy traktują one uwzględnianie celów środowiskowych jako zagrożenie, czy też jako szansę rynkową¹⁸. Co więcej, nie zawsze są one rezultatem celowych działań w tym kierunku, lecz mogą wynikać z innych przyczyn, jak na przykład chęć podniesienia jakości produktu czy obniżenia kosztów produkcji¹⁹. Jednak w obliczu rosnącego zanieczyszczenia środowiska istotne są wszelkie działania podejmowane w tym obszarze.

Zrównoważony rozwój w mikroprzedsiębiorstwach branży meblowej

Mikroprzedsiębiorstwa, w porównaniu z dużymi, czy też międzynarodowymi przedsiębiorstwami posiadają ograniczone możliwości konkurowania o ostatecznego klienta. Z tego względu ich przetrwanie jest zagrożone. W celu umocnienia swojej pozycji na rynku poszukują różnych wariantów rozwiązań, prowadzących zazwyczaj do redukcji kosztów działalności. Przykładowo, przedsiębiorstwa z branży meblowej, które funkcjonują w województwie wielkopolskim starają się, aby wnoszona do urzędu marszałkowskiego opłata produktowa uległa zmniejszeniu, bowiem nawet najmniejsza kwota może wspomóc działalność mikroprzedsiębiorstwa. Takie oszczędności mogą one uzyskać między innymi dzięki sprzedaży folii od opakowań surowców zainteresowanym przedsiębiorstwom, które zajmują się ich przerobem i wykonują z nich akcesoria meblowe lub przekazują do organizacji zajmujących się odzyskiem. Wprowadzone rozwiązanie niestety nie

¹² J. Lewandowski, *Zarządzanie środowiskiem w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2000, s. 78

¹³ A. Bernaciak, W.M. Gaczek, *Ekonomiczne aspekty ochrony...*, *op. cit.*, s. 278.

¹⁴ *Ibidem*, s. 278.

¹⁵ E. Sidorczuk-Pietraszko, *Rola koncepcji zrównoważonego rozwoju w doskonaleniu Systemów Zarządzania Środowiskowego*, A. Matuszak-Flejszman (red.), *Doskonalenie systemu zarządzania środowiskowego a zrównoważony rozwój*, Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych Oddział Wielkopolski, Poznań 2009, s. 11.

¹⁶ A. Bernaciak, W.M. Gaczek, *Ekonomiczne aspekty ochrony...*, *op. cit.*, s. 276.

¹⁷ *Ibidem*, s. 277.

¹⁸ B. Hadryjańska, *Realizacja zasad zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwach rolno-spożywczych*, "Journal of Agribusiness and Rural Development" 2008, No. 1(7), s. 7.

¹⁹ A. Bernaciak, W.M. Gaczek, *Ekonomiczne aspekty ochrony...*, *op. cit.*, s. 276.

wyeliminowało problemu ze wszystkimi odpadami powstającymi podczas procesu produkcji, które zajmowały w magazynie i tak już ograniczoną przestrzeń. W poszukiwaniu rozwiązań, które mogłyby przynieść dodatkowe korzyści, mikroprzedsiębiorstwo rozpoczęło sprzedaż skrawków materiału będącego odpadem z produkcji materacy. Odbiorca tych materiałów wykorzystuje je do produkcji czyściwa lub tzw. „szarpanki” używanej do produkcji filcu. Dzięki temu rozwiązaniu nieprzydatny odpad stał się pełnowartościowym surowcem i przyniósł niewielki, ale jakże cenny dochód dla mikroprzedsiębiorstwa. Postępowanie to jest zgodne z przepisami prawa, ponieważ według legislacji europejskiej „dana rzecz może być zarówno odpadem, jak i produktem lub surowcem itp.”²⁰.

Mikroprzedsiębiorstwa ze wspomnianej branży meblowej, po rozpoczęciu sprzedaży swoich wyrobów poprzez sklep internetowy, napotkały wiele trudności w realizacji dystrybucji wyrobów gotowych na terenie całej Polski. Niemożność codziennego wysyłania swoich samochodów dostawczych w różne rejony kraju, z których sukcesywnie zaczęły wpływać zamówienia od klientów była wynikiem ograniczonych zasobów transportowych. W celu zaspokojenia potrzeb swoich klientów, początkowo nawiązały one współpracę z operatorami logistycznymi, jednakże ich siła przetargowa oraz relatywnie wysokie ceny przez nich oferowane skłoniły przedsiębiorstwa do poszukiwania innych alternatyw, co okazało się bardzo dużym wyzwaniem. Ponadto konkurencja z dużymi przedsiębiorstwami z tej samej branży okazała się bardzo nierówną walką o ostatecznego klienta. W końcowym efekcie owe mikroprzedsiębiorstwa, pomimo iż są dla siebie konkurencją, rozpoczęły współpracę w obszarze dystrybucji swoich produktów. Każde z tych przedsiębiorstw każdego dnia wysyła swój transport w inny rejon kraju, dostarczając także towary swoich konkurentów. Dzięki takiemu rozwiązaniu każdego dnia produkty są dostarczane do klientów z różnych obszarów Polski, co byłoby niemożliwe podczas samodzielnej realizacji zamówień klientów przy posiadanej flocie transportowej. Wspólna realizacja dystrybucji nie tylko obniżyła koszty prowadzonej działalności dla współpracujących przedsiębiorstw, ale również skróciła czas realizacji zamówień, który przy sprzedaży internetowej jest bardzo istotny. Klienci, zamawiając produkty, pragną, aby dotarły one do nich jak najszybciej i niejednokrotnie jest to jeden z ważniejszych czynników przy porównywaniu ofert producentów. Deklarowany krótszy czas realizacji zamówień niż oferowany przez inne przedsiębiorstwa, które nie biorą udziału w tej współpracy daje możliwość zdobycia większej liczby klientów.

Przedstawione przykłady wprowadzonych rozwiązań należy uznać za zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, pomimo iż pierwotnym zamierzeniem tych przedsiębiorstw z pewnością nie była chęć wpływania na ochronę środowiska. Ich nieświadomie zrównoważone działanie w tym kierunku jest podyktowane nie tylko przepisami prawnymi ale tkwi również w twórczym poszukiwaniu możliwości rozwoju i przetrwania na rynku. Intuicyjnie podjęte decyzje w powyższych przykładach były zgodne z działaniami proekologicznymi.

Zrównoważony rozwój w mikroprzedsiębiorstwach branży budowlanej

Kolejny przykład realizacji założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju stanowią mikroprzedsiębiorstwa z branży budowlanej w województwie wielkopolskim. Producent

²⁰ B. Bieda, *Zarządzanie gospodarką odpadami na świecie*, (w:) J. Kudelko, J. Kulczycka, H. Wirth (red.), *Zrównoważone wykorzystanie zasobów w Europie – surowce z odpadów*, Wydawnictwo IGSMiE PAN, Kraków 2007, s. 28.

materiału budowlanego, klasyfikowany jako duże przedsiębiorstwo, realizuje produkcję wyrobu na zamówienie według specyfikacji klienta. Jednak charakter produkcji wiąże się z powstawaniem wyrobów niepełnowartościowych, które klasyfikowane są jako wyroby drugiego gatunku ze względu na niepełny wymiar lub drobne uszkodzenia. Ponieważ niepełnowartościowe wyroby nie mogą trafić do pierwotnego klienta, stanowią dla dużego przedsiębiorcy odpad. Są one jednak pożądanym towarem dla mikroprzedsiębiorstw, prowadzących produkcję na mniejszą skalę i mających mniejsze wymagania co do ilości i wymiarów wyrobu, a czasem nawet i jakości. Dlatego też popyt ze strony małych przedsiębiorstw, które wykorzystują ten materiał w swoim procesie produkcyjnym sprawia, że niepełnowartościowe wyroby nie trafiają na wysypisko jako odpad, czyli wynik bytowania człowieka lub jego działalności gospodarczej, nieprzydatny w miejscu lub czasie, w którym powstaje²¹, tylko kierowane są do sprzedaży po niższej cenie jako wyroby drugiego gatunku. Co powoduje, że mikroprzedsiębiorcy zlokalizowani wokół większego producenta tak chętnie wykorzystują materiał drugiego gatunku? Otóż wbrew pozorom bardzo często powodem zakupu tych materiałów nie jest cena, a natychmiastowa dostępność produktu. U producenta produkt jest kastomizowany, w związku z czym zamówienie mogłoby być zrealizowane dopiero po upływie określonego czasu. Materiały drugiego gatunku są dostępne w ograniczonej ilości, ale bez terminu oczekiwania. Co więcej, są one zazwyczaj tylko niepełnowymiarowe, przy czym nie odbiegają jakością od tych pełnowartościowych. Mikroprzedsiębiorcy, wybierając wspomniany materiał w ogóle nie kierują się względami ekologicznymi, lecz szukają atrakcyjniejszych źródeł zaopatrzenia. Zainteresowanie materiałami kwalifikowanymi jako drugi gatunek sprawiło, że w okolicy powstały przedsiębiorstwa handlowe zajmujące się magazynowaniem i odsprzedają takich materiałów. Obecnie nie można ich kupić bezpośrednio od przedsiębiorstwa, które wprowadza je na rynek, bowiem producent nawiązał współpracę z przedsiębiorstwami handlowymi, przekazując im całość wyrobów drugogatunkowych. Materiał, który dla jednej firmy jest bezużyteczny i stanowi odpad, dla drugiej okazuje się być cenny. To popyt ze strony mikroprzedsiębiorstw sprawił, że producent zdecydował się sprzedawać niepełnowartościowe wyroby jako drugogatunkowe po niższej cenie, zamiast kierować je do utylizacji, przyczyniając się tym samym do realizacji aspektów społecznych koncepcji zrównoważonego rozwoju. Rozwiązanie takie przyczyniło się bowiem do powstania nowych miejsc pracy oraz dało szansę rozwoju małym przedsiębiorcom produkcyjnym.

Współpraca wyżej wspomnianych przedsiębiorstw spowodowała, że powstał obszar, na którym działalność prowadzi wiele zakładów pracy z tej samej branży. Wśród mikroprzedsiębiorstw produkcyjnych funkcjonują również hurtownie, sklepy oraz różnego rodzaju zakłady rzemieślnicze stanowiące dla nich zaopatrzenie. Bliska lokalizacja wielu współpracujących ze sobą przedsiębiorstw na niewielkim obszarze przynosi korzyści nie tylko w postaci możliwości szybkiego zaopatrywania się w surowce i materiały, jednocześnie przy niższych kosztach transportu, wynikających z braku konieczności pokonywania dalekich odległości, ale również przyczynia się do ochrony środowiska. Redukcja pokonywanych kilometrów oznacza bowiem mniejsze ilości emitowanych spalin, zawierających szkodliwe dla środowiska substancje.

Mikroprzedsiębiorstwa wykorzystujące materiały drugogatunkowe swoją produkcję realizują na zamówienie. Każdy wyrób powstaje zgodnie ze specyfikacją klienta, w związku z czym nie ma przypadków nadprodukcji. Producenci decydują się na takie rozwiązanie ze względu na fakt, że jest to produkt wartościowy, na który nie ma dużego zapotrzebowania. Skoro nie jest to produkt pierwszej potrzeby, decyzja zakupu zazwyczaj

²¹ Z. Korzeń, *Ekologistyka*, Biblioteka Logistyka, Poznań 2001, s. 15.

jest decyzją dobrze przemyślaną a klient chce, aby produkt, który nabywa spełniał wszystkie jego wymagania i był dostosowany do jego potrzeb. Produkowanie wielu różnych wariantów wyrobu z nadzieją, że będą one zgodne z potrzebami klientów byłoby zbyt kosztowne oraz postrzegane jako marnotrawstwo czasu i materiałów. Większość przedsiębiorców postrzega to w kategoriach ekonomicznych jednak warto podkreślić, iż produkcja pod indywidualne zamówienie klienta jest również zgodna z koncepcją zrównoważonego rozwoju, zapobiega bowiem nadprodukcji i marnotrawstwu surowców naturalnych. Gdy gotowe wyroby muszą zostać dostarczone do klienta większość mikroproducentów korzysta z usług zewnętrznych przewoźników, bowiem nie stać ich na utrzymywanie własnej floty transportowej. Zewnętrzna firma transportowa ma możliwość łączenia zleceń od różnych klientów i maksymalnie wykorzystuje ładowność aut oraz ma możliwość eliminacji tak zwanych pustych przebiegów, czyli pokonywania trasy przez pojazd bez załadunku. Wszystkie te działania wpływają na redukcję emisji spalin i zmniejszają szkodliwość transportu na środowisko.

Opisane powyżej mikroprzedsiębiorstwa przyczyniają się zatem do realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, zakładającej równowagę między dalszym wzrostem gospodarczym i społecznym, a dbałością o środowisko²². Dzieje się to poprzez szukanie źródeł dochodu i oszczędności oraz wdrażanie różnego rodzaju usprawnień.

Korzyści wynikające z nieświadomej realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju przez mikroprzedsiębiorstwa

Wytwarzaniu dóbr oraz ich konsumpcji towarzyszy powstawanie produktów ubocznych w postaci odpadów. Coraz większe nasycenie spalarni śmieci oraz wysypisk, zalegającymi na nich odpadami stanowi poważne zagrożenie dla środowiska i przyczynia się do wzrostu kosztów tych rozwiązań²³. Odpady kierowane do środowiska tylko częściowo są likwidowane. Spora ich część jest akumulowana, stając się szkodliwą substancją, wpływającą na jakość środowiska. Z kolei gorsza jakość składników środowiska powoduje obniżenie jakości procesów konsumpcji i produkcji²⁴.

Dlatego bardzo ważne są wszelkie działania zmniejszające ilość odpadów kierowanych na wysypiska, nawet te podejmowane przez mikroprzedsiębiorców, których skala produkcji nie może równać się z największymi producentami. Opisane powyżej mikroprzedsiębiorstwa wykorzystując materiały, które stałyby się odpadem gdyby nie zostały przez nich zagospodarowane, zapobiegają ich trafieniu na wysypiska. Dzięki temu nie tylko zmniejsza się ilość składowanych odpadów, ale również zużycie czystych surowców. Podobnie realizacja produkcji pod indywidualne zamówienia klientów jest sposobem na eliminację marnotrawstwa i zmniejszenie zużycia surowców naturalnych, które ze względu na ich ograniczoność są niezwykle istotne. Co więcej, opisane powyżej mikroprzedsiębiorstwa zapobiegają zanieczyszczeniu powietrza poprzez redukcję emisji spalin oraz poprzez swoją działalność aktywizują gospodarkę, tworząc miejsca pracy, a tym samym zapewniając środki do życia właścicielom i ich pracownikom.

²² K. Rutkowski, *Najlepsze praktyki w zarządzaniu łańcuchem dostaw. Wyjść naprzeciw wyzwaniom społecznej odpowiedzialności biznesu.*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008, s. 37.

²³ S. Talbot, E. Lefebvre, L.A. Lefebvre, *Closed-loop supply chain activities and derived benefits in manufacturing SMEs*, "Journal of Manufacturing Technology Management" 2007, Vol. 18, No. 6, s. 627-658.

²⁴ A. Bernaciak, W.M. Gaczek, *Ekonomiczne aspekty ochrony...*, op. cit., s. 257-258.

Podsumowanie

Dla przedsiębiorstw najważniejsze są cele ekonomiczne, jak na przykład maksymalizacja zysków lub utrzymanie płynności finansowej²⁵. Ochronę środowiska wiele przedsiębiorstw traktuje nadal w kategoriach kosztów, dlatego rzadko stanowi ona cel rozwojowy przedsiębiorstwa. Jednak pomimo tego, że przedsiębiorstwa nie uwzględniają działań na rzecz ochrony przyrody w swojej misji, to zdarza im się realizować cele ekologiczne. Przyczyną unikania przez przedsiębiorców tzw. kosztów ogólnospołecznych dotyczących ochrony środowiska jest fakt, że jednostki te działają na własny koszt i dla własnego zysku, kierują się zatem kryteriami ekonomicznymi przy czerpaniu zasobów naturalnych oraz emisji zanieczyszczeń²⁶. Chęć zachowania albo zdobycia określonej pozycji na rynku powoduje uchylanie się przedsiębiorstw od wydatków na rzecz ochrony środowiska. Wydatki takie często zmuszają bowiem producentów do podnoszenia cen swoich produktów, a w konsekwencji pogorszenia ich pozycji na rynku²⁷. W najwęższym ujęciu za inwestycje środowiskowe uznaje się takie, których efekty są widoczne wyłącznie w obszarze oddziaływania przedsiębiorstwa na środowisko. Stąd działania, które ograniczają emisję zanieczyszczeń do atmosfery, ale są skutkiem wprowadzenia technologii poprawiającej wydajność produkcji nie mogą być uznane za inwestycje środowiskowe. Lepsze jest jednak szersze ujęcie, zgodnie z którym za inwestycję środowiskową można uznać każdą inwestycję przedsiębiorstwa poprawiających wskaźniki jego oddziaływania na środowisko²⁸. Bowiem czy istotne jest co było powodem wdrożenia rozwiązań, które przyniosły korzyści środowisku?

Wyniki osiągnięte w dziedzinie ochrony środowiska w opisanych powyżej mikroprzedsiębiorstwach nie są rezultatem celowych działań w tym kierunku, lecz wynikają z innych przyczyn, głównie ekonomicznych, jednak przyczyniają się do realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju chociaż w niewielkim stopniu. Bowiem każdy stopień zrównoważenia przedsiębiorstwa powinien być satysfakcjonujący.

Bibliografia

- Adamczyk J., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001.
- Bernaciak A., Gaczek W.M., *Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2002.
- Bieda B., *Zarządzanie gospodarką odpadami na świecie*, (w:) Kudelko J., Kulczycka J., Wirth H. (red.), *Zrównoważone wykorzystanie zasobów w Europie – surowce z odpadów*, Wydawnictwo IGSMiE PAN, Kraków 2007.
- Gudowski J., *Ignacy Sachs jako prekursor koncepcji zrównoważonego rozwoju*, (w:) Kielczewski D. (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2009.
- Hadryjańska B., *Realizacja zasad zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwach rolno-spożywczych*, "Journal of Agribusiness and Rural Development" 2008, No. 1(7).

²⁵ J. Adamczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, op. cit., s. 54.

²⁶ A. Bernaciak, W.M. Gaczek, *Ekonomiczne aspekty ochrony...*, op. cit., s. 256.

²⁷ *Ibidem*, s. 259.

²⁸ *Ibidem*, s. 279.

- Hałas J.M., Rumianowska I., *Funkcjonowanie firmy w ujęciu tradycyjnym i ekologicznym. Wybrane problemy*, (w:) Piontek F. (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony*, Tom II, *Wdrażanie*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Karwacka G., *Regulacyjna funkcja logistyki w równoważeniu rozwoju przedsiębiorstwa*, Brdulak H., Gołębiowski T. (red.), *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa a relacje z interesariuszami*, SGH, Warszawa, Warszawa 2005.
- Korzeń Z., *Ekologistyka*, Biblioteka Logistyka, Poznań 2001.
- Kulas I., *Ekologizacja przemysłu w aspekcie rozwoju zrównoważonego*, (w:) Piontek F. (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony*, Tom II, *Wdrażanie*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Lewandowski J., *Zarządzanie środowiskiem w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2000.
- Rutkowski K., *Najlepsze praktyki w zarządzaniu łańcuchem dostaw. Wyjść naprzeciw wyzwaniom społecznej odpowiedzialności biznesu.*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008,
- Sidorczuk-Pietraszko E., *Rola koncepcji zrównoważonego rozwoju w doskonaleniu Systemów Zarządzania Środowiskowego*, (w:) Matuszak-Flejszman A. (red.), *Doskonalenie systemu zarządzania środowiskowego a zrównoważony rozwój*, Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych Oddział Wielkopolski, Poznań 2009.
- Stępień M., *Ekologiczny aspekt rachunku kosztów w przedsiębiorstwie przemysłowym*, Piontek F. (red.), *Ekonomia a rozwój zrównoważony*. Tom I. *Teoria i kształcenie*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Talbot S., Lefebvre E., Lefebvre L.A., *Closed-loop supply chain activities and derived benefits in manufacturing SMEs*, "Journal of Manufacturing Technology Management" 2007, Vol. 18, No. 6.

Sustainable Development at Microenterprises – Conscious Operation or Not?

Summary

In the face of increasing environmental pollution and social problems, the essence of realisation of sustainable development is increasingly emphasised. The reasons why companies decide to implement solutions in accordance with this concept are different. The purpose of this article is, however, to consider whether the actions taken in this area are always conscious. Through the presented examples of the microenterprises' actions in the furniture and construction industry, authors show that their owners often take many decisions intuitively. They are looking for ways to survive in the market, gain a competitive advantage and improve their business, without considering whether the steps taken by them are consistent with sustainable development. However, despite they do not take the protection of nature and society into consideration in their mission, the companies fulfil environmental and social goals.

Key words: sustainable development, microenterprise, waste, secondary materials.

JEL codes: Q01

Устойчивое развитие на микропредприятиях – сознательное действие или нет?

Резюме

Перед лицом растущего загрязнения среды и сопутствующих этому социальных проблем все больше подчеркивают суть осуществления концепции устойчивого развития. Причины, по которым предприятия идут на внедрение решений, согласных с этой концепцией, различны. Цель работы – обсудить, всегда ли предпринимаемые в этой области действия имеют сознательный характер. Путем представления примеров действий микропредприятий из мебельной и строительной отраслей авторы указывают, что их владельцы часто многие решения принимают интуитивно, ибо они ищут способов, чтобы удержаться на рынке, завоевать конкурентное преимущество и усовершенствовать свою деятельность, не задумываясь, согласны ли предпринимаемые ими меры с идеей устойчивого развития. Тем не менее, несмотря на то, что они не учитывают действий по защите природы и общества, в своей миссии предприятия осуществляют экологические и социальные цели.

Ключевые слова: устойчивое развитие, микропредприятия, отходы, вторсырье.

Коды JEL: Q01

Dorota Michalak
Uniwersytet Łódzki

WPLYW WARUNKÓW ATMOSFERYCZNYCH NA PRZYCHODY PODMIOTÓW GOSPODARCZYM WYZWANIEM DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU XXI WIEKU

Streszczenie

Niewątpliwym wyzwaniem zrównoważonego rozwoju w XXI wieku jest nieprzewidywalność warunków atmosferycznych. Badania dowodzą, że pogoda ma ogromny wpływ na podmioty gospodarcze wielu branż. Coraz więcej przedsiębiorców dostrzega, jakie konsekwencje pociąga za sobą ryzyko pogodowe, zarówno to o charakterze katastroficznym, jak i niekatastroficznym. Oczywiście jest, że człowiek w żaden sposób nie może zmienić panujących warunków atmosferycznych, może jednak zapobiec ich negatywnym skutkom.

Atrakcyjność instrumentów pochodnych wynika głównie z możliwości ograniczania ryzyka w zakresie działalności przedsiębiorstw przed wystąpieniem niekorzystnych, lecz jednocześnie nie ekstremalnych warunków pogodowych. Tradycyjne formy ubezpieczenia ze względu na specyfikę obszaru działalności jakiej miałyby dotyczyć są zbyt kosztowne. W związku z powyższym rynek tego typu zabezpieczeń w skuteczny sposób wypełniły pogodowe instrumenty pochodne.

Słowa kluczowe: derywaty pogodowe, pogodowe instrumenty pochodne.

Kody JEL: G32

Wstęp

Niewątpliwym wyzwaniem zrównoważonego rozwoju w XXI wieku jest nieprzewidywalność warunków atmosferycznych. Badania dowodzą, że pogoda ma ogromny wpływ na podmioty gospodarcze wielu branż. Coraz więcej przedsiębiorców dostrzega, jakie konsekwencje pociąga za sobą ryzyko pogodowe, zarówno te o charakterze katastroficznym, jak i niekatastroficznym. Oczywiście jest, że człowiek w żaden sposób nie może zmienić panujących warunków atmosferycznych, może jednak zapobiec ich negatywnym skutkom.

Niniejszy artykuł został podzielony na dwie części. W pierwszej z nich przedstawiono przykłady wpływu warunków atmosferycznych na poszczególne branże. W drugiej natomiast zawarto analizę dostępnych narzędzi zabezpieczających, ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów pochodnych opartych na czynniku pogodowym.

Przykłady wpływu warunków atmosferycznych na poszczególne branże

Wzrastająca świadomość wpływu warunków atmosferycznych na wynik finansowy firm poszczególnych branż doprowadziła do udoskonalenia oraz rozszerzenia spektrum możliwych zastosowań derywatów pogodowych. Co więcej, rynek pogodowych instru-

mentów pochodnych zyskuje coraz większą popularność wśród przedsiębiorstw, które do tej pory były praktycznie nieaktywne na omawianym rynku, a jednocześnie ich wyniki w działalności uzależnione są od notowań czy może zmian czynników pogodowych.

Przykładem wystąpienia wymiernych strat dla przedsiębiorstw zajmujących się produkcją energii elektrycznej spowodowanych nadmiernie wysokimi temperaturami (strat wynikających nie ze spadku wysokości sprzedaży energii elektrycznej, lecz z tytułu zmniejszenia możliwości zwiększenia sprzedaży w sytuacji zgłaszanego zapotrzebowania) może być nadzwyczaj upalny lipiec w 2006 roku w Stanach Zjednoczonych. W tym okresie ponad 100 tys. mieszkańców Nowego Jorku pozbawionych zostało prądu z powodu zbyt wysokich temperatur. Temperatury wzrosły do poziomów zakłócających prawidłowe funkcjonowanie urządzeń przesyłowych¹.

Badanie przeprowadzone w ramach funkcjonującego rynku ciepłownictwa w Wielkiej Brytanii wskazało, że poszczególne firmy w tym sektorze są w stanie zwiększyć przychody o około 10 mln funtów dzięki poprawie dokładności prognozowania popytu na wytwarzane ciepło. Problematyka związana z prognozami w tym zakresie doprowadziła do stworzenia rozwiązań wspomagających prognozowanie zapotrzebowania na energię cieplną. Mowa tu między innymi o wdrożeniu przez SAS Institute w kooperacji z Cap Gemini Ernst&Young rozwiązania zwanego EDMOES (*Energy Demand Management Organisation nad Exploitation System*). Narzędzie to umożliwia opracowywanie dokładnych prognoz, opartych na czynnikach wynikających z warunków pogodowych, jak i zachowań ze strony konsumentów w zakresie zapotrzebowania na energię cieplną. Praktyka wskazała, że samo prognozowanie obarczone jest jednak dużym błędem.

Przykładem pokazującym wpływ temperatury na wielkość produkcji w rolnictwie może być obszar Florydy w USA, na którym znajdują się jedne z największych na świecie plantacji owoców cytrusowych. Co ważne, plantacje te zaopatrują nie tylko rynek amerykański, ale także stanowią ważny składnik amerykańskiego eksportu. W obszarze tym występują z reguły temperatury sprzyjające temu typowi produkcji. Zdarzają się jednak okresy, kiedy pomimo ciepłego klimatu kształtują się fronty atmosferyczne, które powodują gwałtowny spadek temperatury. Taki spadek temperatury jest bardzo groźny dla tego typu upraw, może doprowadzić nawet do całkowitego braku zbiorów. Warto podkreślić, że rynek owoców w Europie boryka się z takimi samymi problemami. W roku 1895 roku na Florydzie z powodu niskich temperatur zniszczeniu uległo 97% plantacji owoców cytrusowych. Obszary te potrzebowały aż 16 lat, aby odnowić produkcję do notowanych wcześniej poziomów. Nawet jeżeli nie powtórzy się sytuacja z roku 1895, występowanie temperatur powodujących znaczne zniszczenia produkcji, stanowi wystarczający powód do stosowania pogodowych instrumentów pochodnych².

W przypadku budownictwa liczba czynników pogodowych, które mogą wpłynąć negatywnie na prowadzoną działalność jest równie znacząca. Zbyt niskie temperatury nie pozwalają prowadzić większości prac budowlanych, ekstremalnie wysokie temperatury również uniemożliwiają wykonywanie części prac. Podobnie jest w przypadku dużych opadów, czy też silnego wiatru, który jest w stanie utrudnić, czy wręcz wstrzymać prowadzenie prac związanych z wznoszeniem wysokich budynków. Przykładem kłopotów związanych z zagrożeniem strat finansowych była budowa biurowców Petronas-Towers w Kuala Lumpur w Malezji. W wyniku przedłużających się i intensywnych opadów deszczu budowa znacznie się opóźniła, co pociągnęło za sobą straty finansowe.

¹ Nowy Jork bez prądu, „Rzeczpospolita” część, „Ekonomia i Rynek” 24.07.2006.

² Susza zaszkoziła unijnym zbiorom, „Rzeczpospolita” 06.02.2006.

Przykładem operacji, która dotyczyła zabezpieczenia się przed ryzykiem pogodowym w branży spożywczej była transakcja zawarta przez sieć londyńskich winiarni Corney- & Barrow. Firma ta, w zamian za określoną premię, zapewniła sobie wypłatę środków w przypadku, gdy w dowolny czwartek i piątek okresu letniego, temperatura nie osiągnie 24°C. Firma analizując wpływy ze sprzedaży przez wiele lat stwierdziła, że obroty są szczególnie wysokie w dniach, kiedy temperatura na zewnątrz przekracza wskazany poziom 24°C. Jednocześnie im niższa była notowana temperatura w okresie, na który został zawarty kontrakt, tym wyższe były wypłaty dla danej firmy z tytułu ubezpieczenia. Kwota wypłacona z ubezpieczenia rekompensowała w znacznej części spadek przychodów w stosunku do tych, które realizowane były przy sprzyjającej aurze³.

Stosowanie omawianego instrumentu może również wpłynąć na skalę konkurencyjności danej firmy. Przykładem może być firma Bombardier, która do każdego sprzedanego skutera śnieżnego dodawała gwarancję zwrotu określonej kwoty, w sytuacji wystąpienia niskich opadów śniegu na danym obszarze. Powyższą kwotę stanowiącą wypłatę klientom, omawiana firma uzyskiwała z tytułu rozliczenia zawartego kontraktu zabezpieczającego.

Pogodowe instrumenty pochodne

Instrumentami, które są najlepszym zabezpieczeniem przed ryzykiem pogodowym o charakterze niekatastroficznym są pochodne instrumenty pogodowe, w literaturze przedmiotu nazywane również derywatami pogodowymi.

Idea derywatów zawiera się w samej ich nazwie. Termin „derywat” (z języka angielskiego) oznacza pojęcie pochodne, czyli wyprowadzone z innego. Derywaty nazywane są pochodnymi instrumentami, ponieważ bazują na rozwiązaniach już istniejących, którymi są pierwotne instrumenty⁴. Nazywane są również innowacjami przełomowymi, co oznacza rozwiązania, usuwające niemożliwą wcześniej do przezwyciężenia barierę cząstkowego ulepszenia produktu⁵.

Finansowa umowa pogodowych instrumentów pochodnych może być określona jako umowa uwarunkowana określonymi zdarzeniami pogodowymi, której wartość pieniężna jest uzależniona od wystąpienia lub nie danego zjawiska pogodowego. Warunki pogodowe, które są podstawą kontraktu pogodowego są rozliczane na podstawie indeksu pogody określonego jako wartość zmiennej pogody mierzonej w danym czasie i miejscu⁶. W związku z tym elementem, niezbędnym do skonstruowania derywatów pogodowych jest skwantyfikowanie czynników pogodowych w sposób umożliwiający przypisanie im określonych wartości pieniężnych

Umowa derywatów pogodowych może być stosowana do zabezpieczenia przychodów przed niekorzystnym wpływem warunków pogodowych. Jeżeli działalność przedsiębiorstwa jest wrażliwa na wysokość temperatury, opady śniegu czy nasłonecznienie, zastosowanie pogodowego instrumentu pochodnego skonstruowanego na odpowiedniej zmiennej pogody może przyczynić się do zmniejszenia wahań zysku.

³ <http://66.249.93.104/search?q=cache:lgfovBO8vfUJ> [dostęp: 09.11.2010], http://www.im.pwr.wroc.pl/~hugo/publ/KBGK01.pdf+instrumenty-pogodowe&hl=pl&gl=pl&ct=clnk&cd=1&lr=lang_pl [dostęp: 15.11.2010].

⁴ T. Nieborak, *Pochodne instrumenty finansowe, aspekty prawno-podatkowe*, Difin, Warszawa 2004, s. 66.

⁵ J. Penc, *Leksykon biznesu*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 1997, s. 165.

⁶ R. Dischel, P. Barrieu, *Financial Weather Contracts and Their Application in Risk Management*. In *Climate Risk and The Weather Market – Financial Risk Management with Weather Hedges*, Risk Books.London 2002.

Pochodne instrumenty pochodne są instrumentem finansowym, którego wartość jest uzależniona od wartości meteorologicznych. Czynnikiem bazowym, na którym oparte jest omawiane narzędzie to podstawowe zdarzenie meteorologiczne, które uznaje się za zdarzenie niekatastroficzne. Stosowanie pogodowych instrumentów pochodnych bazuje na standardowych praktykach zarządzania ryzykiem gospodarczym, takim jak ryzyko walutowe czy stopy procentowej.

Pogodowe instrumenty pochodne są kontraktami, które mogą być zawierane na rynku giełdowym lub pozagiełdowym, oparte na indeksach pogody, głównie związanych z wysokością temperatury. W chwili obecnej rynek giełdowy na świecie jest tworzony głównie przez giełdę Chicago Mercantile Exchange, która kwotuje kontrakty opcyjne i terminowe dla 35 lokalizacji na świecie w większości opartych na indeksie temperatury.

Rynek pozagiełdowy to rynek kontraktów „szytych na miarę” dla konkretnych podmiotów gospodarczych. W związku z tym mechanizm i parametry rozliczenia danego kontraktu mogą przybierać dowolną formę. Głównym celem stosowania takich umów w przedsiębiorstwie jest zabezpieczenie przed stratami, w czasie niekorzystnej pogody⁷.

Pogodowe instrumenty w obrocie giełdowym

Na giełdzie Chicago Mercantile Exchange (CME) można zawrzeć kontrakty terminowe typu *futures* i opcja. Obecnie na giełdzie CME, instrumenty pochodne oparte o indeks pogody, notowany jest dla 18 lokalizacji w Stanach Zjednoczonych, 6 w Kanadzie, 9 w Europie i 2 w Azji. W związku z tym omawiane narzędzia, ze względu na lokalizacje można podzielić na trzy grupy: Stany Zjednoczone, Europa oraz Japonia⁸.

Dla lokalizacji Stanów Zjednoczonych instrument derywatów pogodowych rozliczany jest w oparciu na skumulowanych indeksach *Heating Degree Day* (HDD) oraz *Cooling Degree Day* (CDD). Indeks HDD oznacza sumę bezwzględnych odchyłeń średnich dziennych temperatur od tzw. temperatury referencyjnej, w przypadku gdy w danym dniu średnia temperatura jest niższa od poziomu temperatury referencyjnej. Jeżeli średnia temperatura jest wyższa od temperatury referencyjnej, wtedy przyjmuje się dla tego dnia wartość zero. Temperatura referencyjna jest ustalana często na poziomie 18°C. Poziom ten jest istotny dla przemysłu energetycznego, bowiem oznacza granicę sezonu grzewczego.

W podobny sposób tworzony jest indeks CDD, który jest sumą bezwzględnych odchyłeń średnich dziennych temperatur od temperatury referencyjnej, w przypadku jeżeli wartość średniej dziennej temperatury jest wyższa od temperatury referencyjnej. W przypadku indeksu CDD temperatura referencyjna ustalana jest często na poziomie 25°C, ponieważ przy wzroście powyżej tego poziomu intensywnie korzysta się z klimatyzatorów⁹.

Indeksy HDD oraz CDD należą do jednych z pierwszych typów indeksów wykorzystywanych do budowy derywatów pogodowych opartych na temperaturze. Do dnia dzisiejszego są to najpopularniejsze indeksy, przede wszystkim w USA.

Poniższe formuły przedstawiają sposób konstruowania obu omawianych indeksów¹⁰:

- Dzienny HDD = maksimum (65°F-przeciętna temperatura tego dnia, 0)
- Dzienny CDD = minimum (przeciętna temperatura tego dnia-65°F, 0)

⁷ J. Preś, *Wybrane metody oceny ofert zabezpieczenia finansowego częściowego lub całkowicie opartego na indeksach pogody*, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, Szczecin 2009, s. 1-2.

⁸ *Tamże*, s. 91.

⁹ P. Binkowski, *Derywaty pogodowe...*, *op. cit.*, s. 52.

¹⁰ A. Garcia, *Hedging Corporate Revenues with Weather Derivatives: A Case Study*, Université de Lausanne 2001, s. 11.

Po skonstruowaniu powyższych indeksów następnym krokiem jest ich kumulacja za okres konkretnej liczby dni, zazwyczaj jest to miesiąc bądź sezon¹¹:

$$\text{HDD} = \sum_{t=1}^m \max(0, 65^\circ\text{F} - y_t), \quad (1)$$

$$\text{CDD} = \sum_{t=1}^m \max(0, y_t - 65^\circ\text{F}) \quad (2)$$

gdzie:

- y_t – przeciętna temperatura dnia,
- m – liczba dni w przeciętnym okresie.

Kontrakty *swap* oparte na wskaźniku HDD są umowami, w których kontrahenci zgadzają się na wymianę ryzykiem pogodowego. Jedna ze stron zgadza się zapłacić kontrahentowi ustaloną kwotę, jeżeli indeks przekroczy określony poziom, druga strona płaci zaś w momencie kiedy indeks spadnie poniżej ustalonej wartości.

Kontrakty *calls* oparte na indeksie HDD są umowami, w których kupujący uzyska odszkodowanie, gdy wskaźnik osiągnie ustaloną wartość. Kontrakt zakłada płatność z góry premii sprzedającemu.

Kontrakty *put* wykorzystujące indeks HDD, są umowami w których kupujący otrzyma odszkodowanie ustalonej wielkości, gdy wartość wskaźnika będzie poniżej określonego poziomu. Tak samo jak w przypadku kontraktów *calls*, premia jest płacona sprzedającemu z góry¹².

Dla indeksu HDD miesięczne kontrakty terminowe *futures* i opcje są kwotowane w okresie od października do kwietnia. W przypadku indeksu CDD kontrakty *futures* mogą być zawierane w miesiącach od kwietnia do października, a opcje od kwietnia do września.

Inaczej jest w przypadku sezonowych kontraktów *futures* i opcji, które w przypadku indeksu HDD dotyczą tylko okresu listopad-marzec, a dla indeksu CDD okresu maj-wrzesień. Dla wszystkich terminowych transakcji pogodowych wartość jednego punktu wynosi 20\$.

Dla lokalizacji w Europie, giełda CME stosuje indeks HDD, CAT oraz FROST DAYS. Jedyną różnicą przy konstrukcji indeksu HDD dla lokalizacji w Europie jest wyróżnienie temperatury powietrza w stopniach Celsjusza, co powoduje, że indeks ten przyjmuje niższe wartości. Temperatura 65°F jest równa z temperaturą 18,33°C, dlatego w praktyce obrotu pogodowymi instrumentami przyjmuje się pełną wartość 18°C. Przy założeniu, że średnia arytmetyczna z przeciętnych temperatur dziennych (y_t) w okresie m dni jest mniejsza od 18°C, wcześniejszą formułę indeksu HDD możemy zapisać następująco:

$$\text{HDD} = m * 18^\circ\text{C} - m * \bar{y}_t \quad (3)$$

¹¹ J. Preś, *Zarządzanie ryzykiem...*, op. cit., s. 91.

¹² P. Barrieu, *A primer on weather...*, op. cit., s. 4.

Posługiwanie się stopniami Celsjusza oraz specyficzne warunki klimatyczne panujące w Europie spowodowały, że w połowie 2004 roku dla kontraktów zawieranych w okresie letnim wprowadzono indeks CAT (*Cumulative Average Temperature*), czyli indeks skumulowanych temperatur, który zastępuje indeks CDD dla lokalizacji europejskich. Indeks CAT w okresie m wyraża się następującą formułą:

$$\text{CAT} = \sum_{t=1}^m \bar{y}_t \quad (4)$$

- Do obliczania indeksu skumulowanego brane są pod uwagę dwie wielkości¹³:
- indeks dzienny, czyli średnia dzienna temperatura pomiędzy godz. 00:00 a 23:00;
  - indeks okresowy, czyli średnia dziennych temperatur (dziennych indeksów) za okres od początku danego okresu, za który obliczany jest indeks, na przykład 15 stycznia będzie średnią dziennych temperatur od 1 stycznia do 15 stycznia.

Indeksy pochodne wystawiane na indeksie CAT są rozliczane na podstawie sumy zanotowanych temperaturę przeciętnych w danym okresie. Kontrakty pogodowe futures i opcja na kontrakty zlokalizowane w Europie są kwotowane w taki sam sposób, jak w Stanach Zjednoczonych. Jediną zmianą jest wartość punktu indeksu, która wynosi 20 GBP, czyli są one rozliczane w funtach. CME wystawia instrumenty pochodne dla następujących lokalizacji: Londyn, Paryż, Amsterdam, Berlin, Essen, Sztokholm, Rzym, Madryt oraz Barcelona¹⁴.

Instrumenty będące w obrocie pozagiełdowym

Na pozagiełdowym rynku terminowych transakcji pogodowych w obrocie występują wszystkie, wykorzystywane na innych rynkach, konstrukcje instrumentów pochodnych. Możliwe są także transakcje, które są oparte na dowolnym parametrze pogody, a który jest archiwizowany przez rządową jednostkę meteorologiczną. Ponadto na rynku pozagiełdowym możliwe jest ustalanie dowolnej wartości indeksu, tzw. *tick value*. Zatem najważniejszą cechą charakterystyczną tego rynku jest wysoka elastyczność oraz innowacyjność oferowanych produktów finansowych. Pozagiełdowy rynek pogodowych instrumentów pochodnych różni się od giełdowego głównie różnorodnością stosowanych indeksów bazowych. W literaturze możemy znaleźć pięć następujących grup walorów bazowych¹⁵:

- Indeksy temperatury powietrza,
- Indeks opadów,
- Indeks prędkości wiatru,
- Indeks wilgotności,
- Indeksy kombinowane (złożone lub koszykowe).

W grupie indeksów pogodowych funkcjonują wszystkie stosowane indeksy na giełdzie CME, jednak znaczącą różnicą jest fakt, że mogą być one konstruowane na podstawie dowolnej temperatury. Może to być nie przeciętna, lecz minimalna bądź maksymalna temperatura dnia. Przykładem jest UK Meteo Office (rządowa jednostka meteorologiczna w Wielkiej Brytanii), która podaje wartości HDD i CDD dla 15,5°C.

¹³ P. Binkowski, *Derywaty pogodowe...*, op. cit., s. 52.

¹⁴ J. Preś, *Zarządzanie ryzykiem...*, op. cit., 92-94.

¹⁵ M. Corbally, *Underlying markets and Indexes*, Weather Risk Management, Palgrave 2002, s. 89.

Duże zaangażowanie przedsiębiorstw energetycznych w rynek pogodowych instrumentów pochodnych spowodowało, że powstał nowy indeks EDD (*Energy Degree Day*), który jest sumą indeksów HDD oraz CDD. Zatem można zapisać go następująco:

$$EDD = \sum_t^m \max(0, 65^\circ\text{F} - y_t) + \sum_t^m \max(0, y_t - 65^\circ\text{F}) \quad (5)$$

Innym indeksem dedykowanym branży energetycznej jest VPDD (*Variable Peak Degree Day*), który opiera się na maksymalnej temperaturze dnia.

Dla branży rolniczej również skonstruowano odrębny indeks GDD (*Growing Degree Day*), który jest konstruowany na podstawie temperatury granicznej wymaganej do prawidłowego wzrostu uprawianej rośliny. W zależności od rodzaju uprawy parametr ten przyjmuje różne wartości. Dla prawidłowego wzrostu roślin nadmiar ciepła może być równie szkodliwy jak jego brak, dlatego też kolejnym indeksem dla branży rolniczej jest MGDD (*Modified Growing Degree Day*), który uwzględnia dolny próg temperatury, która jest wymagana do prawidłowego wzrostu i górną temperaturę, powyżej której wzrost jest zahamowany¹⁶.

Instrumentem typowym dla sadownictwa jest CH (*Chilling Hours*), który mierzy liczbę godzin w okresie zimowym z temperaturą powyżej 45°F. Wielkość zbiorów w sadownictwie zależy od liczby tych godzin, dlatego też hodowca może zakupić ochronę finansową, która pokryje ewentualne straty wynikające z niekorzystnej temperatury.

Indeksy opadów obejmują dwa indeksy FRI oraz SFI. Które bazują na zanotowanej dobowej wielkości opadów deszczu i śniegu. Raport WRMA wskazuje, że ze względu na duże ryzyko bazy, tylko 13,56% wszystkich transakcji pogodowych dotyczyło indeksu pogody.

Indeks bazujący na przeciętnej prędkości wiatru to WSI (*Wind Speed Index*), z którego najczęściej korzystają właściciele turbin wiatrowych. W tych dniach, w których prędkość wiatru jest niewystarczająca, aby wytworzyć zadeklarowaną ilość energii elektrycznej, właściciel zmuszony jest dokupić na rynku brakującą jej ilość. Aby uchronić się przed stratami finansowymi może skorzystać z pogodowego instrumentu pochodnego opartego na indeksie prędkości wiatru.

Na pogodowym rynku OTC dokonywane są transakcje, których konstrukcja dopasowywana jest ściśle do potrzeb klientów. W ten sposób oprócz wymienionych powyżej indeksów możemy wyróżnić indeks liczby dni deszczowych REDs, liczby dni z opadami śniegu SEDs, liczby dni niekorzystnych w budowie ACDs oraz liczby dni niekorzystnych w handlu ARDs.

Ponadto na rynku stosuje się też zabezpieczenie dla kilku lokalizacji jednocześnie. Indeks taki nosi nazwę „koszykowego” i jest średnią ważoną z indeksów danych lokalizacji¹⁷.

Derywaty pogodowe oparte na indeksach temperaturowych stanowią najliczniejszą grupę tego typu instrumentów (około 85% kontraktów). Należy jednak podkreślić, że derywaty oparte na indeksach nietemperaturowych mają również duże znaczenie w zakresie ograniczania ryzyka pogodowego. Najliczniejszą grupą indeksów nietemperaturowych stanowią indeksy opadów deszczu i śniegu. Najrzadziej wykorzystywane są indeksy oparte na sile wiatru lub zachmurzeniu.

¹⁶ J. Preś, *Zarządzanie ryzykiem...*, op. cit., s. 92-94.

¹⁷ Tamże, s. 95-98.

Podsumowanie

Atrakcyjność instrumentów pochodnych wynika głównie z możliwości ograniczania ryzyka w zakresie działalności przedsiębiorstw przed wystąpieniem niekorzystnych, lecz jednocześnie nie ekstremalnych warunków pogodowych. Tradycyjne formy ubezpieczenia ze względu na specyfikę obszaru działalności, której miałyby dotyczyć są zbyt kosztowne. W związku z powyższym rynek tego typu zabezpieczeń w skuteczny sposób wypełniły pogodowe instrumenty pochodne.

Stosowanie instrumentów pochodnych w celu ograniczania ryzyka pogodowego pozwala rekompensować straty wynikłe w przepływach finansowych przedsiębiorstw, ponieważ strata w wysokości przychodów na skutek negatywnego wpływu czynnika pogodowego może być rekompensowana na rynku terminowym. Dodatkowo instrumenty te mogą być stosowane jako narzędzia marketingu oraz narzędzia obniżania niespodziewanych kosztów. Skutkować to może wzrostem zdolności kredytowej, co zwiększa szanse dalszego rozwoju danego podmiotu gospodarczego.

Bibliografia

- Corbally M., *Underlying markets and Indexes*, Weather Risk Management, Palgrave 2002.
- Dischel R., Barrieu P., *Financial Weather Contracts and Their Application in Risk Management*. In *Climate Risk and The Weather Market – Financial Risk Management with Weather Hedges*, Risk Books, London 2002.
- Garcia A., *Hedging Corporate Revenues with Weather Derivatives: A Case Study*, Université de Lausanne, Lausanne 2001.
- Nieborak T., *Pochodne instrumenty finansowe, aspekty prawno-podatkowe*, Difin, Warszawa 2004.
- Nowy Jork bez prądu*, „Rzeczpospolita” część „Ekonomia i Rynek” 24.07.2006.
- Penc J., *Leksykon biznesu*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 1997.
- Preś J., *Wybrane metody oceny ofert zabezpieczenia finansowego częściowego lub całkowicie opartego na indeksach pogody*, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, Szczecin 2009.
- Susza zaszkoziła unijnym zbiorom*, „Rzeczpospolita” 06.02.2006.
- <http://66.249.93.104/search?q=cache:lgfovBO8vfUJ>
- http://www.im.pwr.wroc.pl/~hugo/publ/KBGK01.pdf+instrumenty-pogodowe&hl=pl&gl=pl&ct=clnk&cd=1&lr=lang_pl

Effects of Atmospheric Conditions on Economic Entities' Incomes as Challenge for Sustainable Development in the XXI Century

Summary

Undoubtedly, the challenge for sustainable development in the twenty-first century is unpredictability of atmospheric conditions. Researches show that the weather has a huge impact on businesses across multiple industries. More and more companies recognise what consequences entails the weather risk, both of the catastrophic nature and non-catastrophic. It is clear that in no way a man can change the atmospheric conditions but he may prevent their negative effects. The attractiveness

of derivatives is mainly due to the possibility to reduce the risk as regards enterprises' activities prior to occurrence of unfavourable but still not extreme weather conditions. Traditional forms of insurance due to the specific area of activity they could involve are too expensive. Therefore, the market for such securities has been effectively filled up by the weather derivatives.

Key words: weather derivatives.

JEL codes: G32

Влияние атмосферных условий на доходы экономических субъектов – вызов для устойчивого развития в XXI веке

Резюме

Несомненным вызовом для устойчивого развития в XXI веке является невозможность предвидеть атмосферные условия. Исследования показывают, что погода оказывает огромное влияние на экономические субъекты многих отраслей. Все больше и больше предпринимателей замечает, какие последствия влечет за собой погодный риск как катастрофического, так и некатастрофического характера. Конечно, человек никак не может изменить существующие атмосферные условия, но он может предупредить их негативные последствия. Привлекательность производных инструментов вытекает, в основном, из возможности ограничения риска в области деятельности предприятий до выступления неблагоприятных, но к тому же не экстремальных погодных условий. Традиционные формы страхования из-за специфики области деятельности, которой они бы касались, слишком дороги. В этой связи рынок такого рода предохранений действенным образом заполнили погодные производные инструменты.

Ключевые слова: погодные деривативы, погодные производные инструменты.

Коды JEL: G32

Joanna Sadkowska
Uniwersytet Gdański

DZIAŁALNOŚĆ INNOWACYJNA A OCHRONA ŚRODOWISKA NA PRZYKŁADZIE POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW

Streszczenie

Intensywna działalność innowacyjna jest obecnie, wobec coraz wyższych wymogów stawianych przedsiębiorstwom przez ich interesariuszy, jednym z kluczowych warunków pozostawania konkurencyjnym na rynku. Kadry zarządzające poszukują zatem takich rozwiązań w zakresie innowacji, które pozwolą im na wypracowanie silnej pozycji konkurencyjnej w perspektywie długoterminowej. W niniejszym artykule uwagę skierowano na problematykę innowacji w ochronie środowiska (*Eco-Innovation*) i ich znaczenie w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. Podjęto próbę zidentyfikowania, spośród najbardziej innowacyjnych polskich przedsiębiorstw, jak duży udział we wprowadzanych przez najbardziej innowacyjne polskie spółki mają właśnie innowacje związane z ochroną środowiska.

Słowa kluczowe: działalność innowacyjna, ochrona środowiska, ekoinnowacje.

Kody JEL: M21

Wstęp

Intensywna działalność innowacyjna jest obecnie, wobec coraz wyższych wymogów stawianych przedsiębiorstwom przez ich interesariuszy, jednym z kluczowych warunków pozostawania konkurencyjnym na rynku. Kadry zarządzające poszukują zatem takich rozwiązań w zakresie innowacji, które pozwolą im na wypracowanie silnej pozycji konkurencyjnej w perspektywie długoterminowej. Równolegle warto zwrócić uwagę na zmiany, które zaszły w obrębie samych innowacji. Wyraźnie zauważalne są dwa trendy. Pierwszym z nich jest zwiększanie się liczby innowacji o charakterze nietechnologicznym¹, takich jak innowacje organizacyjne oraz innowacje marketingowe. Podobnie, wobec zwiększających się wymagań w zakresie ochrony środowiska stawianych podmiotom prowadzącym działalność gospodarczą, można zauważyć intensyfikację innowacyjnych rozwiązań w tym zakresie. W niniejszym artykule uwagę skierowano na problematykę innowacji w ochronie środowiska (*Eco Innovation*) i ich znaczenie w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. W artykule podjęto próbę zidentyfikowania, jak duży udział we wprowadzanych, przez najbardziej innowacyjne polskie przedsiębiorstwa rozwiązaniach innowacyjnych mają innowacje związane z ochroną środowiska.

¹ Dla porównania, zgodnie z podręcznikiem Oslo Manual, wyróżnione zostały następujące rodzaje innowacji: produktowe, procesowe, organizacyjne, marketingowe *Guidelines for collecting and interpreting innovation data*, 3rd Edition (OECD & Eurostat, Oslo Manual), s. 16-17).

Aktywność innowacyjna polskich przedsiębiorstw

Aktywność innowacyjna podmiotów prowadzących działalność gospodarczą pozostaje bezspornie jednym z najważniejszych wyznaczników poziomu innowacyjności kraju. Przykładowo, dysproporcje w rozwoju państw Unii Europejskiej, w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi, tłumaczone są między innymi brakiem „młodych” przedsiębiorstw o wysokim tempie wzrostu². Cytowani autorzy, C. Schneider i R. Veugelers, wyrażają zdanie, iż małe przedsiębiorstwa, które łączą nowości i wysoką intensywność prac badawczych i rozwojowych, choć jest ich niewiele, osiągają sprzedaż innowacji na poziomie wyraźnie wyższym niż inne firmy innowacyjne. Na tym tle warto przyjrzeć się aktywności innowacyjnej polskich podmiotów, co ukazano w tabeli 1.

Tabela 1
Struktura innowacji wdrażanych w polskich przedsiębiorstwach w okresie 2008-2010

Rodzaj wdrożonych innowacji	% przedsiębiorstw	
	przemysłowych	usługowych
Produktowe	12,1	7,9
Procesowe	12,9	10,0
Produktowe i procesowe	7,9	5,1
Organizacyjne	13,0	15,2
Marketingowe	13,5	15,5

Źródło: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2011, s. 28, 34, 43.

Analiza aktywności innowacyjnej podmiotów prowadzących działalność gospodarczą potwierdza prawidłowość, iż innowacje nietechnologiczne, takie jak innowacje organizacyjne i marketingowe wybierane są przede wszystkim przez przedsiębiorstwa prowadzące działalność o charakterze usługowym. Tym samym, to właśnie ten rodzaj innowacji stwarza dla tych podmiotów szczególnie korzystne możliwości rozwoju. Jest to związane przede wszystkim z faktem, iż innowacje nietechnologiczne nie wymagają prowadzenia przez przedsiębiorstwa działalności badawczej i rozwojowej, ani też kupowania wyników tych prac od jednostek specjalizujących się w tej działalności. Innowacje organizacyjne i marketingowe tworzą również szanse rozwoju dla wszystkich podmiotów (w tym głównie sektora małych i średnich przedsiębiorstw), które nie mogą pozwolić sobie na ponoszenie wysokich kosztów związanych z wprowadzaniem innowacji procesowych i produktowych.

Podjmując problematykę aktywności innowacyjnej przedsiębiorstw i struktury wdrażanych innowacji, warto również przyjrzeć się kształtowaniu się innowacyjności na poziomie poszczególnych gospodarek europejskich. Badania te bazują na wartości wskaźnika *Summary Innovation Index* (SII). Wartość ta ustalana jest na podstawie 24 wskaźników częściowych zgrupowanych w następujących kategoriach tematycznych: 1. zasoby ludz-

² C. Schneider, R. Veugelers, *On young highly innovative companies: why the matter and how (not) to policy support them*, "Industrial and Corporate Change", Vol. 19, No. 4, s. 969.

kie 2. otwarte, doskonałe i atrakcyjne systemy badań 3. finansowanie i wsparcie 4. inwestycje przedsiębiorstw 5. relacje i przedsiębiorczość 6. aktywa intelektualne 7. innowatorzy 8. efekty ekonomiczne. Klasyfikację gospodarek europejskich według poziomu ich innowacyjności ujęto w tabeli 2.

Tabela 2
Innowacyjność gospodarek europejskich według *Innovation Union Scoreboard 2011*

Grupa gospodarek z punktu widzenia ich innowacyjności	Kraje przynależące
Liderzy innowacji SII powyżej 0,65	Szwecja, Dania, Niemcy, Finlandia
Następcy innowacyjni SII powyżej 0,50	Belgia, Wielka Brytania, Holandia, Austria, Luksemburg, Irlandia, Francja, Cypr, Słowenia, Estonia
Umiarkowani innowatorzy SII powyżej 0,25	Włochy, Portugalia, Czechy, Hiszpania, Węgry, Grecja, Malta, Słowacja, Polska
Słabi innowatorzy SII 0,25 i poniżej	Rumunia, Litwa, Bułgaria, Łotwa

Źródło: opracowanie na podstawie: *Innovation Union Scoreboard 2011 – The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation*, 7 February 2012, European Commission & Eurostat, s. 3.

Spośród państw ujętych w tabeli 2 uwagę zwraca Szwecja, zajmująca czołowe miejsce pod względem globalnego poziomu innowacyjności. Struktura innowacji wdrażanych przez szwedzkie przedsiębiorstwa została pokazana w tabeli 3.

Tabela 3
Typy innowacji wdrażanych przez szwedzkie przedsiębiorstwa (w %)

Wielkość przedsiębiorstwa*	Rodzaj innowacji wdrożonych w okresie, %							
	2006-2008				2008-2010			
	produktowe	procesowe	organizacyjne	marketingowe	produktowe	procesowe	organizacyjne	marketingowe
Małe	58	50	50	44	60	41	46	53
Średnie	63	59	60	45	62	45	53	52
Duże	75	69	70	49	70	64	57	60

* Wielkość zatrudnienia wyniosła odpowiednio dla: małego przedsiębiorstwa: 10-49 pracowników; średniego przedsiębiorstwa: 50-249 pracowników dużego przedsiębiorstwa: powyżej 250 pracowników.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Innovationsverksamhet i svenska foretag 2006-2008*, Statistiska Centralbyran, Stockholm 2009, s. 14; *Innovationsverksamhet i svenska foretag 2008-2010*, Statistiska Centralbyran Stockholm 2012, s. 14.

Analiza danych tabeli 3 wskazuje, iż badane przedsiębiorstwa, niezależnie od wielkości zatrudnienia, pozostawały bardzo aktywne pod względem projektów innowacyjnych. W analizowanym okresie nie widać znaczącej dysproporcji w dominującym rodzaju wdrażanych innowacji. Co jest natomiast zauważalne, i czemu warto przypisać uwagę, to fakt, iż oprócz klasycznych innowacji, takich jak innowacje produktowe oraz innowacje procesowe, w równie wysokim stopniu firmy wprowadzały innowacje organizacyjne i marketingowe. Ten typ innowacji posiada szczególne znaczenie w przypadku przedsiębiorstw małych, napotykających w swojej działalności ograniczenia finansowe, a także dla podmiotów nieprodukcyjnych, a więc tych, które nie mogą wprowadzać innowacji tak w obszarze procesu produkcji, jak i produktu finalnego. Tym samym, to właśnie innowacje nie-technologiczne, niewymagające prowadzenia działalności B+R stanowiąc będą dla analizowanych podmiotów źródło przewagi konkurencyjnej w długim okresie czasu.

Równolegle, analizując motywy prowadzenia działalności innowacyjnej przez polskie podmioty gospodarcze, warto zwrócić uwagę na cele, które zostały zadeklarowane, jako najważniejsze przy wprowadzaniu innowacji. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, iż w latach 2008-2010, do najważniejszych celów wprowadzania innowacji należały: poprawa jakości oferowanych produktów i usług (zarówno w przypadku przedsiębiorstw przemysłowych, jak i usługowych). Obniżenie niekorzystnego wpływu na środowisko, jako kluczowy cel wdrażania innowacji, deklarowały przede wszystkim przedsiębiorstwa duże, zatrudniające powyżej 499 pracowników (tak przemysłowe, jak i usługowe)³. Warto przy tym zwrócić uwagę na różnice dotyczące wielkości przedsiębiorstw. Pozytywny wpływ na środowisko naturalne okazał się najważniejszy przede wszystkim dla przedsiębiorstw przemysłowych. W przypadku firm usługowych zauważalne są pewne dysproporcje obniżenie szkodliwego wpływu na środowisko jako cel kluczowy zadeklarowało 23,6% podmiotów dużych (powyżej 499 pracowników), i jedynie niecałe 13% podmiotów małych (10-49 pracowników) i średnich (50-249 pracowników)⁴. Takie dysproporcje z jednej strony wydają się być do pewnego stopnia konsekwencją specyfiki prowadzonej działalności, z drugiej jednak pokazują, iż innowacjom ekologicznym nie koniecznie przypisują one priorytetowe znaczenie⁵.

Z innych badań przeprowadzonych na polskich przedsiębiorstwach przez Główny Urząd Statystyczny wynika, iż innowacje *stricte* środowiskowe zostały wprowadzone w latach 2006-2009 przez 26,5% przedsiębiorstw przemysłowych i 16,1% przedsiębiorstw prowadzących działalność usługową⁶. W wynikach tych nie dziwi fakt, iż ten rodzaj innowacji dominuje w podmiotach prowadzących działalność produkcyjną. Podobnie, prowadzona aktywność innowacyjna była najbardziej intensywna w przypadku firm największych, o zatrudnieniu przekraczającym 249 osób⁷.

³ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2011, s. 71.

⁴ Tamże, s. 71.

⁵ Dla porównania, w latach 2004-2006, zmniejszenie szkodliwości dla środowiska jako efekt wdrożonych innowacji, zadeklarowało jedynie 21,4% przedsiębiorstw przemysłowych i 12,9% firm usługowych, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004-2006*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2008, s. 74-75.

⁶ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2009*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa, 2010, s. 48.

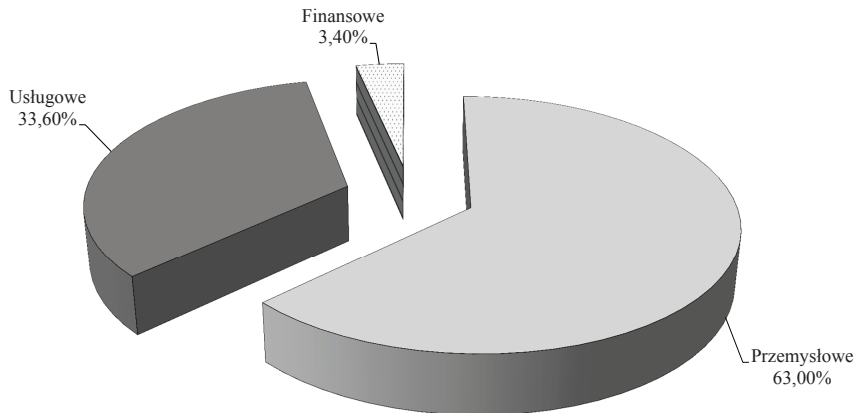
⁷ Tamże, s. 48.

Innowacje ekologiczne w działalności najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw w Polsce

Jednym z kluczowych czynników wyznaczających perspektywy rozwoju danego przedsiębiorstwa jest jego zdolność do tworzenia i wdrażania innowacyjnych rozwiązań, które mogą dotyczyć zarówno produktu, procesu, jak też aspektów organizacyjnych w danym podmiocie. Według C. Christensena, na to, co dana organizacja może zrobić wpływ wywierają trzy zasadnicze czynniki: zasoby, procesy oraz wartości⁸. Właściwa identyfikacja powyższych elementów przez kadry zarządzające pozwala nie tylko na wybór właściwych do wprowadzania rozwiązań, ale również na optymalne ich wdrożenie.

Analiza działalności innowacyjnej polskich przedsiębiorstw na tle przedsiębiorstw innych krajów członkowskich Unii Europejskiej pozwala zauważyć systematycznie zwiększające się znaczenie, które przypisuje się, innowacjom produktowym, procesowym, organizacyjnym wdrażanym w celu zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko oraz lepszego wykorzystania zasobów naturalnych. W artykule podjęto próbę zbadania relacji pomiędzy innowacyjnością przedsiębiorstw a ich zaangażowaniem we wdrażanie ekoinnowacji. Badaniem objęto innowacyjne polskie przedsiębiorstwa, które, według analiz przeprowadzonych przez Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk (INE PAN), zakwalifikowane zostały do 500 najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw w kraju⁹. W niniejszym artykule zadano pytanie, w jakim stopniu przedsiębiorstwa, które zostały ujęte w rankingu, a zatem będące liderami w zakresie wprowadzania innowacji¹⁰, w swojej działalności zaangażowane były w projekty innowacyjne służące zmniejszeniu negatywnego wpływu na środowisko.

Wykres 1
Struktura sektorowa badanych przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie na podstawie *Listy 500 najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw w Polsce w 2009 roku* (w:) T. Baczek (red.), *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2012 roku*, INE PAN, Warszawa 2011, s. 260-287.

⁸ C. Christensen, *Przełomowe innowacje*, Wydawnictwa Profesjonalne PWN, Warszawa 2010, s. 235.

⁹ T. Baczek (red.), *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2012 roku*, INE PAN, Warszawa 2011.

¹⁰ Kryteriami oceny innowacyjności poszczególnych podmiotów były między innymi: dynamika sprzedaży, działalność badawcza i rozwojowa, aktywność patentowa, nakłady na działalność innowacyjną. Ocenie podlegały także: innowacyjność rynkowa i procesowa, (por.: T. Baczek (red.), *op. cit.*, s. 260.

Analizując specyfikę działalności innowacyjnej prowadzone przez 500 najbardziej innowacyjnych podmiotów w kraju warto przyjrzeć się ich strukturze sektorowej. Sektory zostały wyodrębnione na podstawie klasyfikacji sektorów Warszawskiej Giełdy Papierów Wartościowych (por. wykres 1).

Analizując informacje zawarte na wykresie 1 warto zwrócić uwagę na relatywnie wysoki, przekraczający 30% udział przedsiębiorstw z sektorów usługowych. Zmiany zachodzące obecnie w Polsce wśród podmiotów prowadzących działalność innowacyjną pozwalają postawić tezę, iż w najbliższych latach należy oczekiwać dalszego wzrostu liczby podmiotów usługowych w całkowitej liczbie spółek innowacyjnych. Równocześnie warto także podkreślić, iż tendencja ta wydaje się szczególnie cenna zważywszy na fakt, iż spółki usługowe wyeliminowane są niejako z wdrażania innowacji o charakterze technologicznym, takich jak innowacje produktowe i innowacje procesowe. Podmioty te koncentrują się zazwyczaj na innowacjach nietechnologicznych, takich jak innowacje organizacyjne i marketingowe (a także innowacje procesowe niezwiązane z procesem produkcyjnym). Wydaje się zatem, iż mając do wyboru ograniczoną pulę innowacji, „konkurowanie” z przedsiębiorstwami przemysłowymi jest dla nich trudne, zaś uzyskanie wysokiej pozycji w cytowanym rankingu innowacyjności szczególnie cenne. Interesującym wydaje się być również przeanalizowanie rodzajów branż reprezentowanych w danych grupach sektorów (por. wykresy 2a, 2b, 2c).

W przypadku przedsiębiorstw przemysłowych, fakt, iż najwyższy udział procentowy przypadł podmiotom z sektora elektromaszynowego nie wydaje się być zaskakujący. Spółki te w swojej działalności mają bowiem szerokie możliwości wdrażania projektów opartych na innowacjach produktowych i procesowych dotyczących zarówno samego procesu wytwarzania, jak i innych procesów w przedsiębiorstwie. Za zaskakujący może natomiast zostać uznany fakt, iż firmy z sektora paliwowego, chemicznego oraz farmaceutycznego posiadały relatywnie niewielkie udziały nieprzekraczające 10%. Z kolei, w grupie spółek z sektorów finansowych, warto zwrócić uwagę na znaczącą dysproporcję pomiędzy udziałem firm z sektora rynku kapitałowego a banków- w przypadku tych ostatnich ich liczba była przeszło dwukrotnie niższa niż podmiotów reprezentujących rynek kapitałowy. Taka sytuacja wskazywać może między innymi na to, iż sektor bankowy cechuje się bardzo wysoką dojrzałością, co być może jest również czynnikiem odpowiedzialnym za podejście do wprowadzania innowacji na rynek.

Działalność innowacyjna podmiotów gospodarczych ukierunkowana jest na osiągnięcie szerokiego spektrum celów. Podobnie jej źródeł można upatrywać w różnych obszarach działalności firmy, a także jej otoczenia. Wobec powyższego warto zwrócić uwagę na coraz wyższe wymagania, które są stawiane przedsiębiorstwom przez klientów oraz rynku, na którym prowadzą działalność – w tym wymogom związanym z oddziaływaniem na środowisko. Należy oczekiwać, iż w ciągu najbliższych kilku lat w działalności innowacyjnej coraz większe znaczenie odgrywać będą te rozwiązania innowacyjne, które przyczynią się będą do zmniejszenia uciążliwości prowadzonej działalności na środowisko oraz wpłynąć na polepszenie jego stanu¹¹. Tym samym, warto przyjrzeć się, ile spośród 500 najbardziej innowacyjnych firm uczestniczących w badaniu INE PAN wykazywało aktywność związaną właśnie z ochroną środowiska oraz wdrażało systemy zarządzania środowiskowego (por. wykres 3).

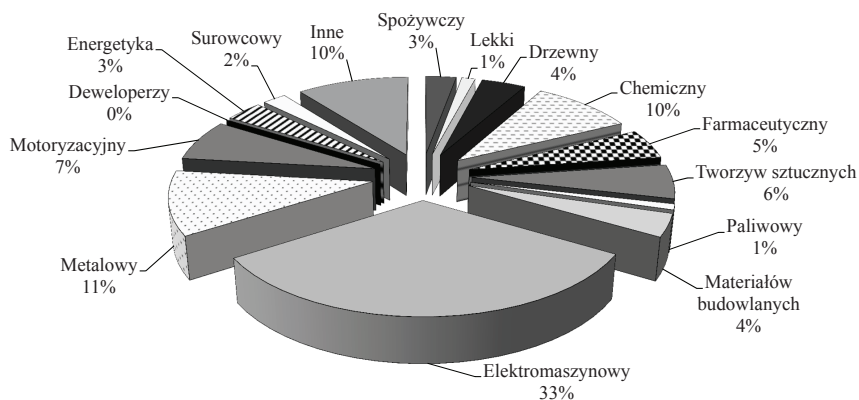
¹¹ Zgodnie z wynikami badania przeprowadzonego przez INE PAN, 29% badanych podmiotów uzyskało w roku 2009 korzyści dla środowiska związane z obniżką energochłonności na jednostkę produktu, 18% zmniejszyło liczbę odpadów, 14% obniżyło poziom hałasu, 12% zmniejszyło zużycie materiałów, 11% obniżyło emisje CO₂, natomiast 9% obniżyło zużycie wody (M. Hornung- Haładaj, *Ochrona środowiska firm innowacyjnych w roku 2009*, (w:) T. Baczek (red.), *op. cit.*, s. 197).

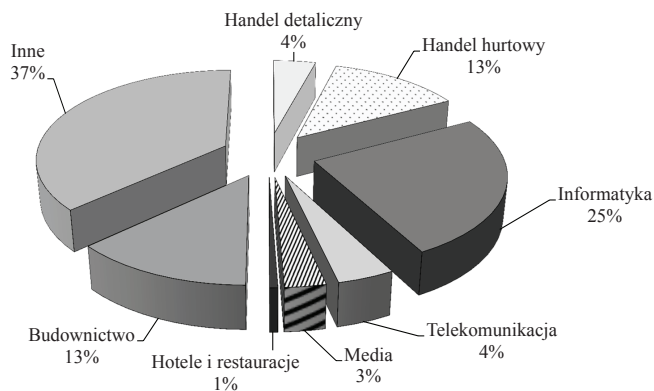
Wykres 2

Sektory reprezentowane przez przedsiębiorstwa z rankingu 500 najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw w Polsce w 2009 roku

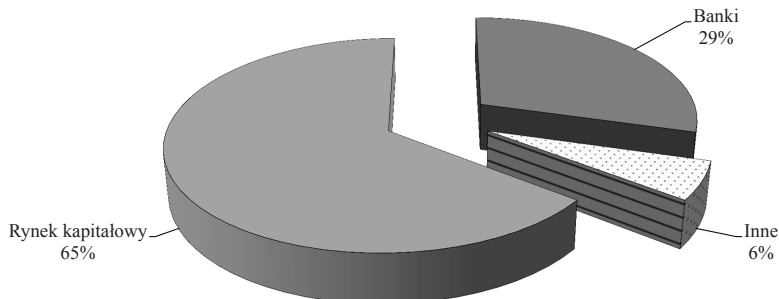
a) w sektorze przemysłowym

b) w sektorze usługowym

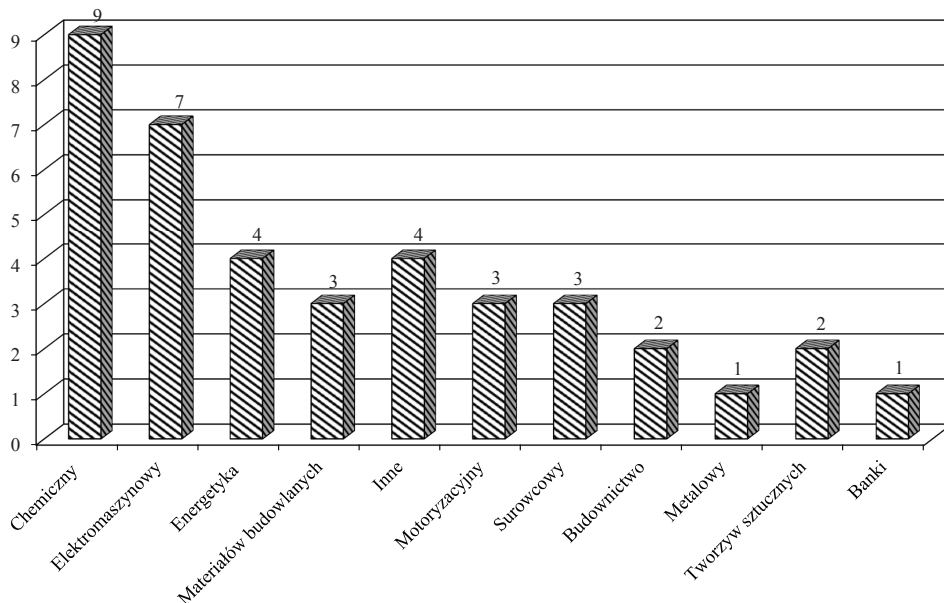
c) w sektorze finansowym

Źródło: opracowanie na podstawie materiałów źródłowych WGPW, http://www.gpw.pl/lista_spolek [dostęp: 19.05.2011] oraz na podstawie *Listy 500 najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw w Polsce w 2009 roku* (w:) T. Baczek (red.), *op. cit.*, s. 260-287.

Wykres 3

Aktywność liderów innowacyjności w obszarze ochrony środowiska w ujęciu sektorowym

Źródło: jak w wykresie 1.

Spśród 500 najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw w Polsce (z roku 2009), jedynie 39 podmiotów wykazywało aktywność w określony sposób związaną z obszarem ochrony środowiska. W strukturze tej dominowały przedsiębiorstwa przemysłowe (36 podmiotów) z sektorów chemicznego i elektromaszynowego. Zjawisko to wydaje się być naturalną konsekwencją specyfiki ich działalności. W przypadku tychże podmiotów działalność w obszarze środowiska była związana z prowadzeniem polityki zrównoważonego rozwoju, wdrażaniem polityki proekologicznej, a także uzyskiwaniem certyfikatów potwierdzających wdrożenie systemów zarządzania środowiskowego.

W przypadku pozostałych przedsiębiorstw ujętych na wykresie 3, aktywność w zakresie ochrony środowiska obejmowała: realizację projektów o charakterze ekologicznym, prowadzenie edukacji ekologicznej, wdrożenie systemu dobrych praktyk w zakresie ochrony środowiska, organizację konferencji o tematyce środowiskowej. Spółki ponosiły także nakłady w związku z wdrażaniem projektów mających na celu obniżenie emisji dwutlenku węgla i dwutlenku siarki. Prowadzone były także działania ukierunkowane na obniżenie poziomu hałasu i poziomu promieniowania elektromagnetycznego.

Warto ponadto zauważyć, iż do grupy najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw zakwalifikowany został bank zajmujący się udzielaniem kredytów proekologicznych. Natomiast w grupie firm usługowych, jedno z przedsiębiorstw prowadziło działalność w zakresie uzdatniania wody i oczyszczania ścieków, drugie z kolei wprowadziło na rynek innowację produktową (ekologiczne powłoki ochronne stosowane w hydraulice siłowej).

Analizując aktywność innowacyjnych przedsiębiorstw w szeroko rozumianym obszarze ochrony środowiska i zarządzania środowiskiem, ciekawe wydaje się być również zadanie pytanie o liczbę wprowadzonych innowacji produktowych lub procesowych związanych z obniżeniem negatywnego wpływu na środowisko lub o wpływie znacząco pozytywnym (por. tabela 4).

Tabela 4
Przykłady innowacji pozytywnie oddziałujących na środowisko wdrożonych przez przedsiębiorstwa z listy 500

Sektor reprezentowany przez spółkę	Wdrożona innowacja	Oddziaływanie na środowisko
Spółki przemysłowe	pneumatyczne przepompownie ścieków	ograniczenie uciążliwych zapachów
	nawóz ekologiczny	produkt o znikomym wpływie na zanieczyszczenie środowiska
	wykorzystanie popiołów z kotłów fluidalnych	ograniczenie składowanych popiołów
	granulowany nawozowy siarczan magnezu	produkt wytwarzany w technologii bezodpadowej i bezściekowej
	Łłocznia ścieków typu TSA	eliminacja uciążliwych zapachów
	mglowy system do redukcji zapylenia	obniżenie uciążliwości związanych z zapyleniem
	detektor przemiennego pola elektrycznego	produkt przyjazny dla środowiska
	nowoczesny akumulator-AGM	produkt całkowicie bezpieczny dla środowiska- bezwylewny
	wykorzystanie ISFETów i innych struktur krzemowych	celem zmniejszenia zanieczyszczania środowiska
	nowy rodzaj saletrosiarczanu amonu	produkt bezpieczniejszy dla środowiska od poprzednich
	silnik lotniczy z wtryskowym układem paliwa	zmniejszenie zużycia paliwa i oleju
	nowoczesna amunicja strzelecka-	produkt mniej szkodliwy dla środowiska
	niskoemisyjna technologia pracy kotłów energetycznych	znacząca redukcja emisji
	paliwo alternatywne- Biodiesel	eliminacja emisji dwutlenku węgla.
	spalarnia osadów	uporządkowanie gospodarki ściekowej

Źródło: opracowanie na podstawie *Listy 500 najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw w Polsce w 2009 roku*, (w:) T. Baczek (red.), *op. cit.*, s. 319-353.

Informacje zebrane w powyższej tabeli wskazują, iż najbardziej innowacyjne polskie przedsiębiorstwa podejmują próby wprowadzenia na rynek technologicznych innowacji produktowych i procesowych o istotnym wpływie na stan środowiska naturalnego. Działania, które wydają się być naturalną ścieżką rozwoju spółek z sektorów przemysłowych, o charakterze technologicznym są wpisane w specyfikę ich działalności. Należy przy tym z całą stanowczością podkreślić, iż coraz wyższe wymagania stawiane przedsiębiorstwu przez rynki spowodują, iż ekologiczny charakter wprowadzanych innowacji będzie musiał być wpisany we wszystkie prowadzone przez spółki przemysłowe projekty innowacyjne.

Bibliografia

- Baczko T. (red.), *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2012 roku*, INE PAN, Warszawa 2011.
- Christensen C., *Przełomowe innowacje*, Wydawnictwa Profesjonalne PWN, Warszawa 2010.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2009, Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2010.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010, Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2011.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004-2006, Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2008.
- Guidelines for collecting and interpreting innovation data*, 3rd Edition, OECD & Eurostat, Oslo Manual.
- Hornung-Haładaj M., *Ochrona środowiska firm innowacyjnych w roku 2009*, (w:) Baczko T. (red.), *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2012 roku*, INE PAN, Warszawa 2011.
- Innovation Union Scoreboard 2011 – The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation*, 7 February 2012, "European Commission & Eurostat".
- Innovationsverksamhet i svenska foretag 2006-2008*, Statistiska Centralbyran, Stockholm 2009.
- Innovationsverksamhet i svenska foretag 2008-2010*, Statistiska Centralbyran, Stockholm 2012.

Natural Environment Protection in the Light of Innovative Activities – the Case of Polish Enterprises

Summary

Intense innovative activities are at present, due to the ever growing requirements posed to enterprises by their stakeholders, one of the key conditions to remain competitive in the market. Therefore, managers seek after such solutions in the area of innovations, which will allow them for working out a strong competitive position in the long-term perspective. In her article, the author pays attention to the subject matters of innovations in environmental protection (Eco-Innovation) and their importance in enterprises' innovative activities. There was made an attempt to identify, among the most innovative Polish enterprises, how big share in the implemented by the most innovative Polish companies have just the innovations related to environmental protection.

Key words: innovative activities, environmental protection, eco-innovations.

JEL codes: M21

Иновационная деятельность и защита окружающей среды на примере польских предприятий

Резюме

Интенсивная инновационная деятельность в настоящее время, ввиду все больших требований, предъявляемых к предприятиям их стейкхолдерами, является одним из основных

условий сохранения своей конкурентоспособности на рынке. Следовательно, управляющие звенья предприятий ведут поиск таких решений в отношении инноваций, которые позволят им выработать сильную конкурентную позицию в долгосрочной перспективе. В статье внимание обратили на проблематику инноваций в защите окружающей среды (экоинновации) и их значение в инновационной деятельности предприятий. Предприняли попытку выявить среди наиболее инновационных польских предприятий, насколько большую долю в вводимых наиболее инновационными польскими фирмами имеют именно инновации, связанные с защитой окружающей среды.

Ключевые слова: инновационная деятельность, защита окружающей среды, экоинновации.

Коды JEL: M21

Monika Sipa
Politechnika Częstochowska

CSR W DZIAŁALNOŚCI MAŁYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Streszczenie

W opracowaniu zaprezentowano podstawowe kwestie związane z szeroko dyskutowaną koncepcją społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR). W artykule podjęto próbę odniesienia tych zagadnień do sektora małych firm, ponieważ, jak można zauważyć, podmioty tej skali rozpoznają zagadnienie CSR, ale niekoniecznie posiadają wiedzę na temat przewodników i standardów w zakresie ich wdrażania. Zauważyć można, że prowadzone przez nie działania, świadczące o charakterze społecznej odpowiedzialności, wynikają głównie ze specyfiki małych podmiotów, a szczególnie ich cech jakościowych.

Celem opracowania jest przybliżenie działań podejmowanych przez małe przedsiębiorstwa w ramach zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: małe przedsiębiorstwo, koncepcja zrównoważonego rozwoju, społeczna odpowiedzialność biznesu, CSR.

Kody JEL: M14

Wstęp

Szeroko rozumiana działalność człowieka przyczynia się do wielu zmian w jego otoczeniu. Problem ten dotyczy także przedsiębiorstw, które skupiając się na maksymalizacji zysków ekonomicznych i politycznych przyczyniają się do kryzysów środowiskowych, społecznych, a nawet gospodarczych¹. Przypisywana przedsiębiorstwom funkcja społeczna ewoluowała na przestrzeni lat. Oczekując społecznej akceptacji dla sposobów i efektów funkcjonowania, organizacje skupiają się nie tylko na różnego rodzaju świadczeniach na rzecz pracowników, ale rozszerzają swoją odpowiedzialność w stosunku do otoczenia. Dobrowolne uwzględnianie, na etapie tworzenia strategii, interesów społecznych, ochrony środowiska oraz relacji z różnymi grupami interesariuszy oznacza, że przedsiębiorstwo zdecydowało się na realizację koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, nazywanej w skrócie CSR (*Corporate Social Responsibility*)². Niestety, w przypadku rozważań dotyczących koncepcji CSR, zauważalna jest dominacja literatury przedmiotu odnoszącej się do dużych przedsiębiorstw, działających na globalnych rynkach. Istnieje więc potrzeba adaptowania zasad i instrumentarium społecznej odpowiedzialności do specyfiki funkcjonowania małych przedsiębiorstw, którym również trudno jest funkcjonować w kryzysowej rzeczywistości³. W związku z powyższym, głównym celem opracowania jest przybliżenie zagadnień dotyczących zrównoważonego rozwoju

¹ J. Adamczyk, T. Nitkiewicz, *Programowanie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007, s. 65.

² A. Brdulak, *CSR jako nowa koncepcja rozwoju firm* (w:) H. Brdulak, H. Brdulak, T. Gołębiowski (red.), *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa a relacje z interesariuszami*, SGH, Warszawa, s. 409.

³ E-mentor nr 5 (32) / 2009 <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/32/id/691> [dostęp: 05.03.2012].

w odniesieniu do sektora małych przedsiębiorstw oraz specyfiki podejmowanych przez nie działań w tym zakresie.

Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw – CSR

Jedną z koncepcji, która niejako wychodzi naprzeciw oczekiwaniom przedsiębiorstw realizujących w równej mierze swoje cele ekonomiczne i społeczne, „wsluchających” się w potrzeby różnych grup interesu oraz hołdujących zasadzie długookresowego wewnętrznego i zewnętrznego zrównoważonego rozwoju, opartego na społecznym dialogu, jest społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw.

Problematyka CSR wykracza daleko poza dziedzinę tradycyjnie rozumianych stosunków pracy, poza uzgadnianie i równoważenie interesów pracodawców i pracowników. Dotyczy ona gospodarki, społeczeństwa i przyjętych wartości, a także relacji z otoczeniem zewnętrznym, dlatego też obejmuje również interesy konsumentów, lokalnych społeczności czy środowiska przyrodniczego⁴. W Polsce dynamiczny rozwój CSR nastąpił na początku XXI w. wraz z napływem dużej liczby inwestorów zagranicznych. CSR w Polsce cieszy się rosnącym zainteresowaniem kadry menadżerskiej, instytucji otoczenia biznesu, inwestorów oraz administracji państwowej, stopniowo stając się wyznacznikiem ładu korporacyjnego oraz priorytetem w budowaniu kompleksowej strategii rozwoju firmy⁵.

Spoleczną odpowiedzialność przedsiębiorstwa można rozpatrywać w różnych wymiarach. Jedną z podstawowych klasyfikacji jest podział na: wymiar wewnętrzny – skierowany do wewnętrznych grup interesu w przedsiębiorstwie, czyli właścicieli (akcjonariuszy, udziałowców), kadry menadżerskiej (w tym najwyższej kadry - zarządu, rady nadzorczej czy też kierowników średniego szczebla), pozostałych grup pracowniczych, związków zawodowych; wymiar – skierowany do interesariuszy funkcjonujących w bliższym i dalszym otoczeniu przedsiębiorstwa. Grupa ta jest dość liczna i obejmuje m.in.: klientów, dostawców, konkurentów, instytucji finansowych (w tym kredytodawców), wierzycieli, inwestorów, przedstawicieli administracji państwowej i samorządowej, organizacji gospodarczych, społeczności lokalnych, mediów czy instytucji międzynarodowych⁶.

Podkreślić jednak należy, że koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu spotyka się zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi ocenami, co jest wynikiem różnego postrzegania przedsiębiorstwa. Przeciwnicy CSR podkreślają, że podstawowym celem istnienia przedsiębiorstwa jest pomnażanie zysku, a więc skupienie swych działań głównie na dążeniu do realizacji praktycznych celów ekonomicznych. Zwolennicy tej koncepcji podkreślają natomiast, że przedsiębiorstwo jest nie tylko podmiotem praw i obowiązków, ale ponosi również odpowiedzialność za swoją działalność w wymiarze ekonomicznym, prawnym i społecznym. Społeczna odpowiedzialność, związana z rozpoznaniem potrzeb społeczeństwa, przyczynia się do stabilności, tworzenia ładu i ułatwiania dialogu z różnymi grupami interesariuszy.

⁴ T. Gasiński, G. Piskalski, *Zrównoważony biznes. Podręcznik dla małych i średnich przedsiębiorstw*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, 2009, s. 3.

⁵ CSR Społeczna Odpowiedzialność Biznesu w Polsce, s. 2, http://www.mg.gov.pl/files/upload/10892/CSR_PL.pdf [dostęp: 01.02.2012].

⁶ A. Sokołowska, *Spoleczna odpowiedzialność małego przedsiębiorstwa – przejawy i dylematy*, „E-mentor” 2009, nr 5(32), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/32/id/691> [dostęp: 01.02.2012].

Możliwości wprowadzenia CRS w małych podmiotach

Rozwój CSR nie dotyczy wyłącznie dużych przedsiębiorstw, ponieważ zauważyć można liczne inicjatywy popularyzacji CSR także w środowisku małych i średnich podmiotów (MSP)⁷. O znaczeniu tego sektora nie można zapominać, ponieważ stanowią one 99,9% wszystkich podmiotów, z czego 99,2% to podmioty małe (w tym 96,0% mikro). Sektor ten ma olbrzymie znaczenie ekonomiczne i społeczne dla gospodarki, ponieważ dzięki swoim cechom społecznym i ekonomicznym stanowi między innymi: źródło miejsc pracy, łagodzi skutki masowych zwolnień w dużych przedsiębiorstwach, szybko reaguje na zmiany postaw konsumpcyjnych klientów, dostosowuje się do rynku, szybko eliminuje luki popytowe⁸.

Skupiając się na bardzo licznej grupie małych podmiotów, podkreślić należy, że charakteryzują się one szeregiem specyficznych cech jakościowych, dzięki którym mogą pretendować do miana przedsiębiorstw społecznie odpowiedzialnych. Wśród cech sprzyjających ujawnianiu w małym przedsiębiorstwie postaw społecznie odpowiedzialnych można wyróżnić: szybką reakcję na zmiany zachodzące w otoczeniu, rozwijanie kapitału strukturalnego zewnętrznego-relacyjnego, związanego z tworzeniem dobrych relacji z interesariuszami (zwłaszcza z tymi z bliższego otoczenia); bliskość rynku i indywidualne podejście do klientów oraz dostawców; dynamizm, elastyczność oraz otwartość działalności; możliwość szybkiego reagowania na wewnętrzne problemy (bliski kontakt z pracownikami); dominacja osoby właściciela w zarządzaniu przedsiębiorstwem (jego potencjał osobisty oddziałują na prowadzenie podmiotu, kontakty z pracownikami, a także powiązania z otoczeniem⁹. Zakres i formę realizacji koncepcji społecznej odpowiedzialności determinują liczne czynniki wewnętrzne i zewnętrzne przedsiębiorstwa. W małych podmiotach, poza wieloma czynnikami o charakterze społecznym, ekonomicznym, prawnym, szczególnie istotna jest osoba przedsiębiorcy-właściciela, którego wiedza, umiejętności oraz doświad-

⁷ Przykłady przedsiębiorstw europejskich: Stormberg AS (niewielka norweska hurtownia), rekrutuje przynajmniej 25% swoich pracowników spośród osób znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy. Obecnie prawie 30% jej pracowników to byli więźniowie, uczniowie relegowani ze szkół oraz osoby z problemem narkotykowym. Hurtownia zyskuje lojalnych pracowników, korzysta na ich małej rotacji oraz niewielkim poziomie absencji; denkstatt GmbH (mała firma austriacka) nieodpłatnie zapewnia swoim pracownikom owoce i mleko, a ci wspólnie gotują zdrowe posiłki w godzinach pracy. Co więcej, firma stwarza możliwość "drzemki" (krótkiego – około 20-minutowego – snu regeneracyjnego). LR Gebäudereinigung (średniej wielkości firma niemiecka), zapewnia pracownikom obcego pochodzenia m.in. darmowe lekcje języka niemieckiego, a także organizuje co roku warsztaty poświęcone zagadnieniom ochrony środowiska. Kalevala Koru Oy (średniej wielkości przedsiębiorstwo finlandzkie), przekazuje zyski ze sprzedaży serii biżuterii "Time of Africa" na rzecz projektu pomagającego dziewczynom z Ghany uzyskać podstawowe wykształcenie.

Przykłady przedsiębiorstw polskich: Toolbox Creative Communications (TCC) (niewielka agencja PR), nieodpłatnie świadczy usługi PR dla organizacji pozarządowej działającej na rzecz dialogu polsko-żydowskiego poprzez promowanie różnorodności kulturowej oraz naukę tolerancji przez edukację. MELBUD Sp. z o.o. (średniej wielkości firma), posiada wewnętrzny fundusz socjalny, z którego finansowane są pakiety kulturalne, edukacyjne i sportowe dla pracowników lub np. bony świąteczne. Najlepsi pracownicy mogą liczyć na pożyczkę, której spłata może zostać częściowo umorzona. Pracownicy mają poczucie stabilizacji zawodowej (identyfikują się z firmą), a to z kolei sprzyja lepszej atmosferze oraz większemu zaangażowaniu. LUMAG Sp. z o.o. (średniej wielkości firma), gospodaruje nie tylko odpadami wytwarzanymi na terenie zakładu, ale też odbiera, gromadzi i przetwarza swoje produkty po ich zużyciu i wymontowaniu z pojazdów. Składniki powstające w efekcie recyklingu mogą być stosowane jako komponent surowców do produkcji nowych elementów układów hamulcowych. Co więcej, w procesie produkcyjnym nigdy nie stosowano azbestu, a receptury opracowywane w laboratorium firmy nie zawierają żadnych związków metali ciężkich, które mogłyby stanowić zagrożenie dla środowiska naturalnego oraz użytkowników pojazdów. Firma zyskała dobrą opinię wśród społeczności lokalnej i jest postrzegana jako uczciwe i dobrze prosperujące przedsiębiorstwo.

⁸ Patrz więcej: M. Sipa, *Czynniki wpływające na zwiększanie obszaru działalności małych przedsiębiorstw* (w:) J. Wnuk, J. Ryśnik (red.), *Współczesne koncepcje i strategie zarządzania. Teoria a praktyka*, Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała 2010, s. 43-65.

⁹ M. Sipa, *Czynniki wpływające...*, op. cit., s. 43-65.

czenie przesądzą o jakości zarządzania firmą. Pomimo istnienia wielu cech sprzyjających wdrażaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności w małych przedsiębiorstwach, nie jest to rzecz tak oczywista. Funkcjonowanie tego typu podmiotów uzależnione jest w głównej mierze od stylu oraz efektów działalności właściciela, a w szczególności jego systemu wartości.

Mali przedsiębiorcy stoją przed wyborami związanymi z racjonalnym gospodarowaniem, co w efekcie prowadzi do tego, że występują rozbieżności w realizacji celów ekonomicznych i społecznych. Znaczenie bliższego otoczenia oraz specyfika powiązań społecznych wewnątrz organizacji sprzyjają tworzeniu trwałych relacji z interesariuszami. Problemem jest również brak wzorców działań społecznie odpowiedzialnych dla małych przedsiębiorstw. Wzorowanie się na działaniach podejmowanych przez duże, globalnie funkcjonujące podmioty nie zawsze jest właściwe, ponieważ większość z nich realizując koncepcję CSR z myślą o promocji swojej działalności.

Działania CSR podejmowane przez małe przedsiębiorstwa - wybrane aspekty

Z badań¹⁰ przeprowadzonych przez MillwardBrown SMG/ KRC dla PARP wynika, że pojęcie „społeczna odpowiedzialność biznesu” zna 31% przedstawicieli przedsiębiorstw, działających w Polsce. Należy podkreślić, że znajomość tego pojęcia jest mocno związana z wielkością firmy, ponieważ dla firm średnich jest to 50%, dla małych – 36%, natomiast wśród mikropodmiotów – 26%.

Zauważyć również należy, że w grupie podmiotów znających to pojęcie, nie wszystkie prowadzą działania związane ze społeczną odpowiedzialnością biznesu. Widoczna jest w tej kwestii znacząca różnica pomiędzy wskazaniami podmiotów mikro i małych, ponieważ w przypadku pierwszych niewiele ponad połowę realizuje tego typu działania, natomiast w przypadku firm małych jest to 80%.

CSR może być realizowany w firmie w różnych obszarach, począwszy od organizacji pracy, relacji z pracownikami i konsumentami, poprzez działania na rzecz społeczności lokalnych czy środowiska naturalnego. Tak szerokie ujęcie CSR przyczynia się do tego, że odpowiedzialność za nią przypisywana jest różnym komórkom organizacyjnym, takim jak np.: dział marketingu, PR, komunikacji, rozwoju i strategii, czy też zarządowi firmy. To, kto (jaka jednostka) nadzoruje realizację działań związanych ze społeczną odpowiedzialnością firmy, w głównej mierze determinuje wielkość podmiotu. W związku ze specyfiką małych podmiotów i dominującą rolą właściciela, to jego osoba jest najczęściej wskazywaną jako jednostka zajmująca się działaniami CSR. Sytuacja ta występuje w 58% firm mikro i 37% firm małych (dotyczy to zaledwie 9% firm dużych).

W zakresie realizacji działań społecznie odpowiedzialnych, prawie 30% przedsiębiorstw mikro i małych nie nawiązuje współpracy z innymi jednostkami. Te, które przystąpiły do współdziałania, najczęściej nawiązywały współpracę z klientami (30% wskazań w mikro i 32% w małych) i dostawcami (po 26%). Z innymi firmami z branży wyraźnie rzadziej współpracują firmy mikro – 7%, małe – 15%¹¹.

¹⁰ Próba ogólnopolska N=870; Poszczególne kategorie wielkości przedsiębiorstw: mikro N=208; małe N=254; średnie N=312; duże N=96. W artykule wykorzystano jedynie informacje dotyczące małych przedsiębiorstw, z wyłonieniem mikro firm.

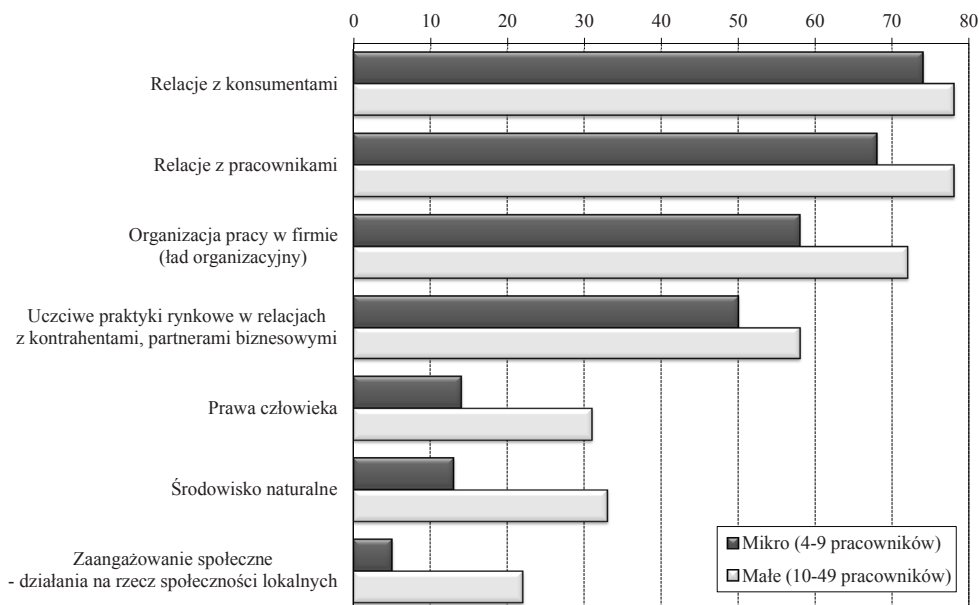
¹¹ *Ocena stanu wdrażania..., op. cit., s. 107.*

Dostrzegając istotę CSR, przedsiębiorcy, jako ważne dla rozwoju prowadzonej działalności, najczęściej wskazują na relacje z konsumentami i pracownikami. W grupie firm mikro jest to odpowiednio 74% i 68%, natomiast w małych podmiotach wskazania wynoszą po 78%. Podkreślić również należy, że relacje z konsumentami są ważniejsze¹² dla firm mniejszych, natomiast relacje z pracownikami dla podmiotów dużych. Najbardziej wskazywano na zaangażowanie społeczne – jako istotne dla rozwoju przedsiębiorstwa. Szczególnie widoczne jest to w przypadku przedstawicieli firm mikro (jedynie 5%) wskaźnik¹³. Rozkład pozostałych odpowiedzi zaprezentowano na wykresie 1.

Z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorstw, działania związane z ograniczaniem negatywnego oddziaływania na środowisko naturalne, nie są postrzegane przez przedstawicieli firm jako szczególnie istotne. Przejawia się to między innymi w tym, że przedstawiciele mikropodmiotów (60%) częściej deklarują, że w ich firmach nie bierze się pod uwagę kwestii środowiskowych przy podejmowaniu decyzji biznesowych. Trochę korzystniej wypadają małe przedsiębiorstwa, ponieważ ponad połowa z nich uwzględnia kwestie środowiskowe w tego typu decyzjach. Nie jest to jednak duży odsetek, zważywszy że w przedsiębiorstwach dużych jest to 3/4 podmiotów a w średnich ponad 3/5. Okazuje

Wykres 1

Kluczowe dla przedsiębiorstw zagadnienia CSR (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Ocena stanu wdrażania standardów społecznej odpowiedzialności biznesu. Zestaw wskaźników społecznej odpowiedzialności w mikro, małych, średnich oraz dużych przedsiębiorstwach*, dla PARP opracowane przez: MillwardBrown SMG/ KRC, PwC (dawniej PricewaterhouseCoopers), Warszawa, 9 grudnia 2011, s. 61.

¹² W odniesieniu do podmiotów większych. Dla firm dużych najważniejsze są relacje z pracownikami (79%). Relacje z konsumentami zajmują 3. pozycję.

¹³ *Ocena stanu wdrażania...*, *op. cit.*, s. 61.

się również, że aż 19% mikrofirm i 11% małych w ogóle nie stara się ograniczać negatywnego wpływu swojej działalności na środowisko. Ograniczanie w małym bądź bardzo małym stopniu dotyczy 27% mikro i 22% małych podmiotów.

Podobne tendencje widoczne są w przypadku kontrolowania źródeł zanieczyszczeń, wynikających z prowadzonej działalności. Jedynie 1/4 mikropodmiotów deklaruje, że kontroluje na bieżąco generowane Źródła zanieczyszczeń. Nieco lepiej wypadają podmioty małe, ponieważ grupa „kontrolująca” stanowi 41%. Podkreślić należy także, że znaczna część tej skali firm uważa, iż problem zanieczyszczania związany z prowadzoną działalnością, ich nie dotyczy (odpowiednio 31% mikro firm i 24% małych). Tak wysokie wskazania, zwłaszcza w przypadku mikropodmiotów, świadczyć mogą o ograniczonej wiedzy przedsiębiorców w tym zakresie.

Podmioty, które decydują się na ograniczanie negatywnego wpływu swojej działalności na środowisko (w bardzo dużym stopniu – wskazało na tę odpowiedź jedynie 5% mikro- i 9% małych podmiotów), czynią to głównie poprzez ekologiczne rozwiązania w ramach pracy biurowej – „ekobiuro” (mikro 48%; małe 53%) lub promowanie odpowiedzialności ekologicznej wśród pracowników (mikro 35%; małe 43%). Wybór tych odpowiedzi wiąże się do pewnego stopnia z wielkością firmy. W przypadku trzeciego miejsca widać rozbieżności między omawianymi grupami, ponieważ mikroprzedsiębiorstwa wskazały na promowanie odpowiedzialności ekologicznej wśród klientów, dostawców i społeczności lokalnej (22%), natomiast małe podmioty wskazały na zagadnienia związane z ekoprodukcją. Po stronie firm mikro widoczne jest również większe niezdecydowanie, ponieważ 17% nie potrafiło wskazać w jakim zakresie podejmowane są przez nie działania.

Standardy odpowiedzialnego biznesu w firmach dotyczą także kwestii praw człowieka, które związane są głównie¹⁴ z przeciwdziałaniem dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, rasę, wyznanie czy posiadanie dzieci. W polskich warunkach, 15% firm deklaruje, że zapewnia odpowiednie warunki pracy osobom niepełnosprawnym, przy czym zdecydowanie częściej są to podmioty duże i średnie. Jedynie 11% firm mikro i 24% małych, spełnia takie warunki. Sytuacja ta ma przełożenie na kwestię zatrudniania osób niepełnosprawnych, ponieważ osobę niepełnosprawną zatrudnia jedynie 2% firm mikro oraz 11% podmiotów małych. Podmioty tej skali, chociaż uważane są za bardziej elastyczne i łatwiej dostosowujące się do zmian, nie stwarzają miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych. Może wynikać to z ograniczeń zasobowych.

Za jeden z najcenniejszych zasobów firm, szczególnie małych, uważa się kapitał ludzki, czyli pracowników. Przedsiębiorcy poproszeni o wskazanie, w jaki sposób dbają o satysfakcję pracowników, na pierwszym miejscu wskazują terminowe wypłacanie wynagrodzeń (mikrofirmy 62% i małe 13%), a na drugim miejscu znalazły się przyznawane premie – odpowiednio 46% i 51%. Najmniej istotna okazała się telepraca wskazana przez 1% mikropodmiotów i 5% małych firm. W kontekście relacji z pracownikami, istotne jest również stworzenie pracownikom możliwości rozwoju zawodowego, poprzez jasno określone systemy: awansów, kar i nagród. Rozpatrując dane dotyczące grupy mikro- i małych podmiotów zauważalne jest, że im większa firma, tym wyższy odsetek posiadania zarówno systemu, awansów, jak również kar i nagród.

W ramach wizji, misji, czy innych dokumentów związanych z organizacją przedsiębiorstw, coraz częściej uwzględnia się elementy związane z społeczną działalnością biznesu. W przypadku mikro- i małych podmiotów zauważyć jednak należy, że w znacznie mniejszym stopniu decydują się one na utrwalenie wyżej wspomnianych dokumentów

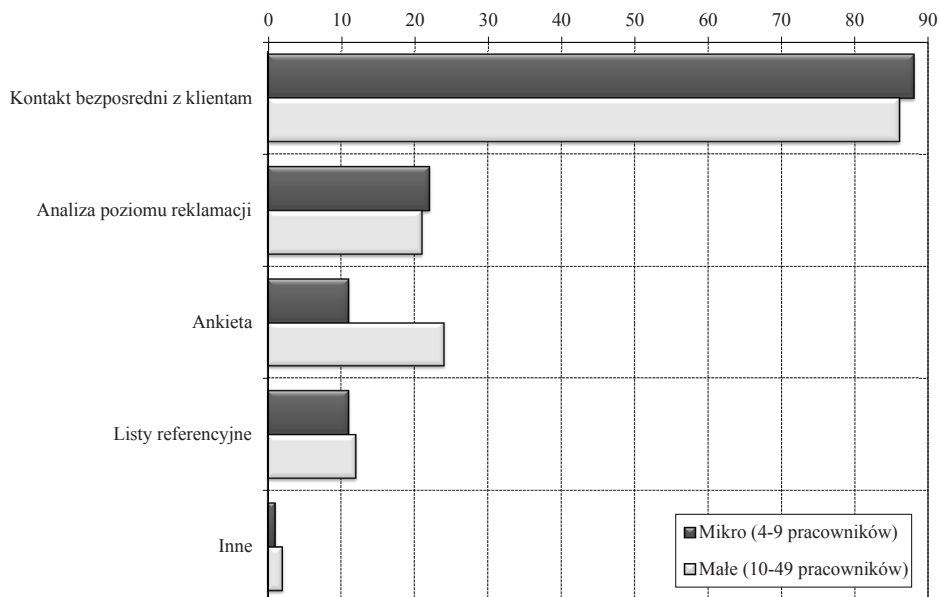
¹⁴ Zgodnie z normą ISO 26 000.

w formie pisemnej. Fakt ten może przyczyniać się do tego, że to przedstawiciele firm dużych i średnich chętniej niż przedstawiciele firm mikro i małych uwzględniają elementy społecznej odpowiedzialności biznesu w ramach zasad organizujących pracę firmy. Proporcje te wynoszą około 70% firm dużych i ok. 40% firm małych. Przedstawiciele mikropodmiotów najczęściej wskazują na uwzględnianie relacji z konsumentami (42% wskazań), natomiast właściciele małych firm, poza relacjami z konsumentami odnieśli się do organizacji pracy w firmie (51% wskazań).

W działaniach dotyczących CSR istotne są również formy udogodnień odnoszące się do pracowników, którzy łączą wychowanie dzieci i pracę zawodową. W stosunku do tych osób najczęściej wskazywane są elastyczne formy i czas pracy (31% mikro i 35% małe) oraz tworzenie ścieżki powrotu dla osób powracających z urlopów macierzyńskich (ojcowskich) czy wychowawczych – odpowiednio 19% i 34% (tego typu udogodnienie otrzymało największą liczbę wskazań wśród dużych firm – 52%). Należy jednak podkreślić, w podmiotach tej skali często liczba etatów jest ograniczona do koniecznego minimum i czasowa nieobecność pracownika może przyczynić się do zachwiania funkcjonowania przedsiębiorstwa. Utrzymywanie dodatkowego miejsca pracy dla osób powracających jest więc sporym obciążeniem.

W zakresie koncepcji CSR istotne jest także odpowiedzialne zachowanie wobec klientów. Ważniejsze elementy, świadczące o przestrzeganiu zasad społecznej odpowiedzialności w biznesie w relacjach z konsumentami, to m.in. posiadanie procedur rozpatrywania skarg klientów, monitorowanie poziomu zadowolenia klientów. Ogólnie firmy duże (81%)

Wykres 2
Monitorowanie satysfakcji klientów

Źródło: jak w wykresie 1, s. 101.

częściej niż firmy mikro (53%) i małe (68%), na bieżąco śledzą satysfakcję swoich klientów. Zarówno w podmiotach mikro, jak i małych najczęściej wskazywaną metodą monitorowania satysfakcji klienta jest bezpośredni kontakt z klientem (odpowiednio 88% i 86% wskazań). Ankiety to techniki, które najbardziej różnicują firmy pod względem stosowanych metod monitoringu zadowolenia klienta. Są wskazywane przez prawie 25% podmiotów małych i 11% firm mikro. Pozostałe odpowiedzi zaprezentowano na wykresie 2.

Zaangażowanie społeczne pomaga budować długoterminowe i pozytywne relacje z otoczeniem społecznym, często wspierając tworzenie reputacji firmy. Częściej taką działalność podejmują firmy duże (61%), natomiast ponad połowa małych i aż 81% mikro nie angażuje się w działania na rzecz społeczności lokalnej. Jeszcze mniejsze zaangażowanie widoczne jest w zakresie konsultowania z lokalną społecznością decyzji inwestycyjnych. Do tego typu konsultacji przyznaje się niecałe 10% podmiotów, a dokładniej 6% mikro- i 8% małych firm.

Ciekawe są jednak decyzje dotyczące wyboru dostawców. Znaczenie bliskości otoczenia dla małych podmiotów szczególnie uwidacznia się to w tym, że mikropodmioty (51%) zdecydowanie bardziej preferują dostawców lokalnych, oczywiście przy założeniu zakupu produktu czy usługi porównywalnej pod względem jakości i ceny.

Podsumowanie

Patrząc na skalę podmiotów realizujących koncepcję CRS, zauważyć należy, że najczęściej jest ona wdrażana przez firmy duże, posiadające znaczące zasoby wewnętrzne. Znikomy udział małych przedsiębiorstw w realizowaniu tej koncepcji w głównej mierze wynika z ograniczonych zasobów wewnętrznych oraz dominującej roli właściciela, wskazywanego jako podstawowa jednostka odpowiedzialna za podejmowane działania w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu. W związku z powyższym, zakres i rodzaj podejmowanych działań w dużej mierze zależą od poziomu wiedzy właściciela na temat CSR, a etyczne, zarządcze i organizacyjne przygotowanie przedsiębiorcy do odpowiedniego reagowania na pojawiające się problemy społeczne może przyczynić się do budowania przewagi konkurencyjnej.

Podkreślić również należy, że mali przedsiębiorcy są świadomi swojej roli w rozwoju lokalnych społeczności, ale nie do końca uświadamiają sobie potencjał CSR. W efekcie nie wykorzystują go w pełni. Podejmowane przez nich działania często są doraźne, mające charakter nieformalny – określane jako tzw. nieuświadomiony CSR.

Skuteczne realizowanie koncepcji społecznej odpowiedzialności w małym przedsiębiorstwie, wymaga stworzenia i zastosowania kompleksowego oraz zintegrowanego modelu, uwzględniającego specyfikę tej skali podmiotów.

Bibliografia

- Adamczyk J., Nitkiewicz T., *Programowanie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007.
- Brdulak A., *CSR jako nowa koncepcja rozwoju firm* (w:) Brdulak H. Gołębiowski T. (red.), *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa a relacje z interesariuszami*, SGH, Warszawa.
- CSR Społeczna Odpowiedzialność Biznesu w Polsce*, <http://www.mg.gov.pl>

Kronenberg J., Bergier T. (red.), *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Fundacja Sendzimira, Kraków 2010.

Ocena stanu wdrażania standardów społecznej odpowiedzialności biznesu. *Zestaw wskaźników społecznej odpowiedzialności w mikro, małych, średnich oraz dużych przedsiębiorstwach*, dla PARP opracowane przez: MillwardBrown SMG/ KRC, PwC (dawniej Pricewaterhouse-Coopers), Warszawa, 9 grudnia 2011.

Sipa M., *Czynniki wpływające na zwiększanie obszaru działalności małych przedsiębiorstw* (w:) Wnuk J., Ryśnik J. (red.), *Współczesne koncepcje i strategie Zarządzania. Teoria a praktyka*, Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała 2010.

Sokołowska A., *Społeczna odpowiedzialność małego przedsiębiorstwa – przejawy i dylematy*, „E-mentor” 2009, nr 5(32).

CSR in Small Enterprises' Activities

Summary

The paper presents the basic issues connected with the widely discussed concept of corporate social responsibility (CSR). The paper attempts to relate these issues to the sector of small companies, because, as it can be noticed, entities of this size recognise the concept of CSR but do not necessarily have knowledge about guidebooks and standards on its implementation. It can be seen that activities taken by them, showing the nature of social responsibility, result mainly from the specificity of small businesses, in particular their qualitative characteristics. The aim of this paper is to present the activities undertaken by small businesses within the framework of sustainable development.

Key words: small enterprise, concept of sustainable development, corporate social responsibility, CSR.

JEL codes: M14

КСО в деятельности малых предприятий

Резюме

В разработке представили основные вопросы, связанные с широко обсуждаемой концепцией корпоративной социальной ответственности (КСО). В статье предприняли попытку отнести эти вопросы к сектору малых фирм, поскольку, как можно заметить, субъекты этого масштаба замечают вопрос КСО, но они не обязательно обладают знаниями насчет справочников и стандартов в области их внедрения. Можно отметить, что проводимые ими действия, свидетельствующие о характере социальной ответственности, вытекают, в основном, из специфики малых субъектов, в особенности же из их качественных свойств. Цель разработки – приблизить действия, предпринимаемые малыми предприятиями в рамках устойчивого развития.

Ключевые слова: малое предприятие, концепция устойчивого развития, корпоративная социальная ответственность, КСО.

Коды JEL: M14

Piotr Tomski
Politechnika Częstochowska

IMPERATYW ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU A WSPÓLDZIAŁANIE PRZEDSIĘBIORSTW W SIECIACH WARTOŚCI

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiono ideę sieci wartości jako efektu ewolucji koncepcji porterowskiego łańcucha wartości oraz zaznaczono potencjał sieci wartości dla osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono firmę Wal-Mart Inc. jako lidera rynku detalicznego w Stanach Zjednoczonych, prezentując jej Zrównoważone Sieci Wartości oraz możliwości osiągnięcia zrównoważenia przez przedsiębiorstwo dzięki odpowiedniemu formowaniu sieci wartości.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, zrównoważona wartość, łańcuch wartości, sieć wartości, współdziałanie, relacje międzyorganizacyjne, zaopatrzenie.

Kody JEL: L14, Q56

Wstęp

Od czasu gdy Milton Friedman¹ w 1970 roku stwierdził, iż społeczna odpowiedzialność biznesu polega wyłącznie na uczciwym zwiększaniu zysków, nastąpiło wiele zmian w sposobie myślenia i zarządzania organizacjami, choć i obecnie można zastanawiać się, co jest źródłem zainteresowania przedsiębiorstw społeczną odpowiedzialnością, etyką i środowiskiem. Wysiłki ukierunkowane na wzrost stopnia zrównoważenia przedsiębiorstw aktywowane są zarówno przez naciski opinii publicznej, jak i przekonania i dążenia w zakresie standardów etycznych. Niezależnie od źródła tych działań, coraz więcej przedsiębiorstw precyzuje i ogłasza swoją politykę w tym obszarze, prowadząc jednocześnie intensywne działania.

Osiągnięcia w zakresie zrównoważenia stały się priorytetami w obliczu faktu, iż standardy w zarządzaniu przedsiębiorstwami uległy zasadniczym zmianom, uwzględniającym wyraźnie potrzebę zapewniania i utrzymywania konkretnych celów w obszarze zrównoważonego rozwoju. Naciski w ich zakresie mają znaczący wpływ na sukces organizacji ze względu na rosnącą uwagę i wartość przypisywaną im przez potencjalnych klientów.

Obserwacje praktyki gospodarczej przedsiębiorstw prowadzą do wniosków, że zrównoważone działania biznesowe są nie tylko kompatybilne, ale także, w swej istocie, są działaniami wspierającymi mechanizmy uzyskiwania przewagi konkurencyjnej, wpisując się jednocześnie w wiele różnych strategii.

Podejście zorientowane na zrównoważony rozwój pozwala na uruchomienie kreatywnego myślenia i odmiennego postrzegania niemal każdego aspektu działalności przedsię-

¹ M. Friedman, *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, "The New York Times Magazine", September 13, 1970.

biorstwa – od surowców i materiałów poczynając, kończąc zaś na odpadach i ich zagospodarowaniu.

Wiele współcześnie działających globalnych przedsiębiorstw zdaje się uczestniczyć w swoistej transpozycji, zmierzając do osiągnięcia stanu zrównowżenia, nie tylko jako inicjatywy prośrodowiskowej czy prospołecznej, ale także jako strategii, która z pogoni za osiągnięciem wyższego poziomu wskaźników środowiskowych i społecznych generuje dodatkową wartość w sensie ekonomicznym.

Nastąpiła nowa era w pojmowaniu dynamiki przewag konkurencyjnych oraz rozumienia krytycznej roli odgrywanej przez procesy zaopatrzenia. Coraz częściej doświadczamy transformacji, w wyniku której dostawcy i klienci stają się nierozzerwalnie połączeni poprzez całą sekwencję działań. W ich wyniku surowce i materiały dostarczane są przez źródła zaopatrzenia, a w związku z realizacją szerokiego wachlarza aktywności dodających wartość trafiają do ostatecznego użytkownika - klienta. Ten łańcuch aktywności postrzegać można jako doskonały grunt dla implementacji rozwiązań zwiększających stopień zrównowżenia organizacji, spełnienia wymagań społecznych i środowiskowych oraz dostarczenia klientowi większej wartości nasyconej cechami zrównowżenia.

Już w 1994 roku stwierdzono, iż sukces nie jest już mierzony czy oceniany w kategoriach pojedynczej transakcji, zaś konkurencja, w wielu przypadkach, oceniana jest jako sieć kooperujących przedsiębiorstw, konkurujących z innymi przedsiębiorstwami wzdłuż całego łańcucha wartości². Światowej klasy przedsiębiorstwa wzmagają swoje wysiłki, aby dopasować procesy i przepływy informacji w ich całych sieciach tworzenia wartości. Dzieje się tak w związku z dążeniem do sprostania rosnącym oczekiwaniom rynku³. W ten sam sposób współczesne przedsiębiorstwa zachowują się (bądź powinny zachowywać się), aby sprostać dodatkowym celom, do których należy osiągnięcie zamierzonego stopnia zrównowżenia generowanej wartości. Ta współczesna wizja świata biznesu nadal ma swoje uzasadnienie i źródło w myśli Michaela E. Portera⁴, który twierdzi, iż to właśnie odpowiednia kompleksowa koordynacja globalnych łańcuchów aktywności przedsiębiorstwa staje się głównym źródłem przewagi konkurencyjnej. Kluczowym elementem jest tu osiągnięcie stosownego stanu biegłości i umiejętności członków sieci wartości, który może być z powodzeniem udostępniany (współdzielony) w całym systemie. Ten właśnie tok myślenia należy przyjąć i rozwijać w kontekście wdrażania i upowszechniania rozwiązań zgodnych z koncepcją zrównowżonego rozwoju w całym systemie tworzenia wartości. Rozszerzenie porterowskiej koncepcji łańcucha wartości do idei sieci wartości poszerza horyzonty działań sprzyjających inicjatywom zrównowżonym, umożliwia wprowadzenie i wykorzystanie koncepcji zrównowżonych sieci wartości.

Uwzględniając powyższe rozważania, celem niniejszego opracowania jest przedstawienie idei sieci wartości jako efektu ewolucji koncepcji porterowskiego łańcucha wartości oraz zaznaczenie potencjału sieci wartości dla osiągnięcia celów zrównowżonego rozwoju.

² R. Spekman, D. Salmond, J. Kamauff, *At last procurement becomes strategic*, "Long-Range Planning" 1994, Vol. 27, No. 2, s. 76-84.

³ J. Quinn, *The Intelligent Enterprise*, The Free Press, New York 1993.

⁴ M. Porter, *Competitive Advantage*, The Free Press, New York, 1985.

Tworzenie wartości – od łańcucha Michaela E. Portera do sieci

W klasycznym podejściu do analizy strategicznej wykorzystywana jest koncepcja łańcucha wartości⁵. Przedsiębiorstwa mogą uzyskiwać przewagę konkurencyjną poprzez zajęcie krytycznie wręcz istotnej pozycji w sekwencji działań ujętej w łańcuchu wartości. W modelu tym wartość tworzona jest jako sekwencyjny przepływ w poszczególnych fazach, w których kolejni uczestnicy dodają wartość i przekazują dalej to, co wygenerowali na swoim wyjściu, aż do momentu, kiedy cała dodana wartość trafia do konsumującego ją końcowego klienta⁶. „Łańcuch wartości to zestawienie wszystkich współzależnych czynności przedsiębiorstwa i interakcji między nimi, w wyniku których powstaje i oferowany jest nabywcy produkt”⁷. Łańcuch wartości jest zatem systemem powiązanych ze sobą działań, nie tylko wewnątrz przedsiębiorstwa, ale również z nabywcami, kanałami dystrybucji oraz dostawcami.

Wyróżniając firmę umiejętności identyfikuje się w różnych ogniwach, jak i w powiązaniach pomiędzy ogniwami. Dotyczy to nie tylko łańcucha wartości firmy, ale także łańcuchów wartości dostawców, odbiorców oraz partnerów, z którymi łańcuch wartości danej firmy jest powiązany. Łańcuch wartości danego przedsiębiorstwa jest osadzony w szerszym strumieniu czynności, nazwanym przez M.E. Portera systemem wartości⁸. Relacje ekonomiczne i technologiczne pomiędzy łańcuchami przedsiębiorstw, które współpracują ze sobą tworzą ten system. Wnioskując, system łańcucha wartości można definiować jako łańcuch procesów i relacji (zarówno wewnętrznych i zewnętrznych) kreujący pożądaną przez klienta wartość⁹. System kreowania wartości postrzegać można jako zespół działań, które przyczyniają się generowaniu wartości dla klienta¹⁰.

Wejście na kolejny poziom percepcji tworzenia wartości związane jest z przyjęciem podejścia sieciowego. Dostarcza ono perspektywy, która zdaje się być bardziej adekwatna do warunków współczesnych organizacji, funkcjonujących w Nowej Gospodarce¹¹. We współczesnej gospodarce, wartość współtworzona jest przez zespoły, a nawet całe pakiety partnerstw i relacji występujących w sieci wartości¹². Rekonfiguracja biznesu z organizacji opartej na łańcuchu wartości do elastycznych struktur sieci wartości postrzegana może być jako główne wyzwanie współczesnego zarządzania strategicznego¹³.

Przyjęcie podejścia sieciowego pozwala na skupienie się na samym systemie tworzenia wartości, w którym poszczególni aktorzy gospodarczy działają wspólnie, aby wspólnie tworzyć wartość. W podejściu sieciowym zmienia się też postrzeżenie walki kon-

⁵ M. Porter, *Competitive...*, *op. cit.*

⁶ M. Porter, *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, FreePress, New York 1980.

⁷ B. Olszewska, *Współczesne uwarunkowania zarządzania strategicznego przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001, s. 115.

⁸ *Ibidem*.

⁹ P. Nowodziński, P. Tomski, *Więzi międzyorganizacyjne w strategii konkurencji i rozwoju przedsiębiorstw. Monografia*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2010, s. 90-98.

¹⁰ C. Parolini, *The Value Net: A Tool For Competitive Strategy*, John Wiley & Sons, Chichester 1999.

¹¹ J. Peppard, A. Rylander, *From Value Chain to Value Network: Insights for Mobile "Operators*, *European Management Journal* 2006, Vol. 24, No 2, s. 128-141.

¹² H.W. Chesbrough, *Open innovation: the new imperative for creating and profiting from technology*, Harvard Business School Press, Boston 2003; na współdziałanie i uzależnienie firm powstałych w procesie samozatrudnienia uwagę zwraca także: A. Lemańska-Majdzik, *Czynniki sukcesu firm powstałych w wyniku samozatrudnienia*, Sekcja Wydawnicza Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2009, s. 112.

¹³ V. Allee, *Value Creating Networks: Organizational Issues and Challenges*, "The Learning Organization" 2009, No. 6 (6), s. 427-442.

kurencyjnej. Nie konkurują już ze sobą pojedyncze firmy, lecz całe sieci powiązanych przedsiębiorstw¹⁴.

Øystein D. Fjeldstad i Charles B. Stabell¹⁵ zaproponowali strukturę nowej konfiguracji wartości, w której „sieć wartości” i „warsztat wartości” stanowią dwie alternatywy dla klasycznej koncepcji łańcucha wartości M. Portera. Łańcuch wartości, warsztat wartości oraz sieci wartości, stały się podstawą opracowania nowych modeli biznesowych. W modelach kluczowe role przypisać można klientom i kreowaniu wartości. W tych warunkach klasyczne więzi międzyorganizacyjne i sieci zaczynają przyjmować postać sieci kreowania wartości¹⁶. Zgodnie z podejściem Edwarda J. Maleckiego i Bruno Moriseta¹⁷, sieci wartości rozumieć należy jako zespół relatywnie autonomicznych jednostek organizacyjnych, które choć są zarządzane indywidualnie, współdziałają ze sobą w oparciu o wspólne wytyczne i ustalenia. Sieci wartości składają się z węzłów (organizacji) i połączeń (relacji)¹⁸. Sieć wartości odnosi się do dynamicznej, elastycznej sieci opartej na więziach między jej aktorami, którzy tworzą wartość poprzez współdziałanie w wyniku łączenia swoich indywidualnych zasobów, kompetencji i umiejętności umożliwiających dodawanie wartości¹⁹. Sieć wartości to jednocześnie zestaw ról i interakcji, które generują specyficzny rodzaj biznesu, dobra ekonomicznego lub społecznego. Modelowanie sieci wartości dostarcza zorientowanego na ludzi, opartego na rolach, sieciowego spojrzenia na aktywność gospodarczą²⁰.

Sukces przedsiębiorstwa we współczesnych realiach gospodarczych zależy od jego współpracy strategicznej z innymi organizacjami, która ma znaczący wpływ na tworzenie i dostarczanie towarów oraz usług. Sieci wartości analizowane w kontekście przedsiębiorstwa produkcyjnego na przykład mogą zostać zdefiniowane jako nie tylko nowy rodzaj systemu produkcyjnego dostarczającego nowych możliwości strategicznych i wymagający nowych narzędzi, ale również stawiający nowe pytania w obszarze teorii systemów i procesów decyzyjnych²¹.

Imperatyw zrównoważenia – zrównoważone przedsiębiorstwo – zrównoważona sieć wartości

Wiele współczesnych organizacji gospodarczych znajduje się obecnie na drodze do osiągnięcia stanu zgodnego z założeniami zrównoważonego rozwoju nie tylko jako realizacji inicjatyw środowiskowych, ale jako strategia biznesowa, która generuje konkretną wartość ekonomiczną jako wynik osiągnięcia rozszerzonych celów społecznych i środowiskowych²².

¹⁴ M. Iansiti, R. Levien, *The Keystone Advantage: What the New Dynamics of Business Ecosystems Means for Strategy, Innovation and Sustainability*, Harvard Business School Press, 2004.

¹⁵ Ø.D. Fjeldstad, C.B. Stabell, *Configuring Value for Competitive Advantage: On Chains, Shops, and Networks*, „Strategic Management Journal” 1998, Vol. 19, Issue 5, s. 413-437.

¹⁶ A.K. Kähkönen, *Value net – a new business model for the food industry?*, „British Food Journal” 2012, Vol. 114, No 5, s. 681-701.

¹⁷ E.J. Malecki, B. Moriset, *The digital economy: business organization, production processes and regional developments*, Routledge, New York 2008.

¹⁸ J.C. Jarillo, *On strategic networks*, „Strategic Management Journal” 1988, Vol. 9, No. 1, s. 31-44.

¹⁹ V. Allee, *The Future Of Knowledge: Increasing Prosperity Through Value Networks*, Butterworth-Heinemann, Amsterdam 2003; D. Bovet, J. Martha, *Value Nets: Breaking The Supply Chain To Unlock Hidden Profits*, John Wiley & Sons, New York, 2000; C. Parolini, *The Value...*, *op. cit.*

²⁰ ValueNet Works, V. Alle, <http://valuenetworks.com/aboutvaluenetworks.html> [dostęp: 08.05.12].

²¹ Y. Shi, M. Gregory, *International Manufacturing Networks – to develop global competitive capabilities*, „Journal of Operation Management” 1998, Vol. 16, s. 195-214.

²² C. Laszlo, *Sustainable Value*, Stanford Business Books, Stanford, California 2008, s. 15

Koncepcja zrównoważenia zdaje się reprezentować rosnące oczekiwania obejmujące aspekty społeczne i środowiskowe. Globalne zrównoważenie zdefiniować można jako zdolność do sprostania współczesnym potrzebom bez jednoczesnego poświęcania możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń²³. Podobnie postrzega się zrównoważony rozwój, rozumiejąc go jako proces osiągania odpowiedniego poziomu rozwoju ludzkości w sposób, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie, w sposób rozważny i sprawiedliwy²⁴. W świetle powyższych definicji, zrównoważone przedsiębiorstwo to byt organizacyjny, który realizuje swój wkład w zrównoważony rozwój poprzez jednoczesne dostarczanie gospodarczych, społecznych i środowiskowych korzyści, zwanych często potrójnym wynikiem²⁵. Przedsiębiorstwa w coraz większym stopniu konfrontowane są z koniecznością realizowania swojej działalności w sposób zrównoważony, zapewniający wkład w zrównoważony rozwój. Ten tok myślowy uzupełnia idea zrównoważonych sieci wartości, dzięki którym z jednej strony zwiększa się poziom zrównoważenia samych przedsiębiorstw, z drugiej zaś klientowi dostarczana jest wartość nacechowana pożądanymi parametrami zrównoważenia, wpisująca się w ideę i założenia zrównoważonego rozwoju.

Biznes XXI wieku wymaga zaangażowania całych sieci aliansów strategicznych, społeczności wirtualnych oraz wielu innych nakładających się wzajemnie organizacji o luźnych strukturach. Sieci te mogą być źródłem istotnej wartości dla przedsiębiorstw w sytuacji, gdy te realizują bardziej wydajne i elastyczne transakcje wymiany między dostawcami, klientami, dostawcami kapitału oraz organizacjami wspierającymi²⁶. W tym kontekście sieci wartości mogą być postrzegane jako znaczące wyzwanie. W szczególności podkreślić tu należy zaangażowane w rozwiązywanie problemów środowiskowych poprzez osadzenie koncepcji zrównoważonego rozwoju w modelu sieci wartości i stworzenie tym samym zrównoważonych sieci wartości.

Współcześnie świat wszedł w epokę drugiej rewolucji menadżerskiej, oznaczającej przejście do organizacji posttaylorowskiej. Zmienia się język, tworzą się nowe koncepcje, weryfikacji ulegają stare metody zarządzania²⁷. W tym kontekście postrzegać można także transformację - poczynając od postrzegania przedsiębiorstwa przez pryzmat łańcucha wartości, poprzez percepcję i kreowanie sieci wartości kończąc na budowaniu zrównoważonej wartości w zrównoważonych sieciach wartości.

Zbigniew Olesiński²⁸ podkreśla, iż gdy istnieją sieci relacji międzyludzkich i międzyorganizacyjnych, łatwiej konkuruje się oraz łatwiej powstają innowacje. Tę konstatację rozwinąć można o stwierdzenie, iż także dzięki istnieniu więzi (np. sieci międzyorganizacyjnych), łatwiej osiągnąć cele nakreślone przez założenia zrównoważonego rozwoju. Takimi więziami na pewno są relacje międzyorganizacyjne tworzone w zrównoważonych sieciach wartości.

W obszarze zaopatrzenia (podaży) i popytu współdziałanie w sieciach wartości wiąże się ze współpracą między przedsiębiorstwami, rządami, społeczeństwem (włączając w to

²³ *Our common future*, World Commission on Environment and Development, Oxford University Press, Oxford 1987, s. 8.

²⁴ T. Gladwin, J. Kennelly, T. Krause, *Shifting paradigms for sustainable development: Implications for management theory and research*, "Academy of Management Review" 1995, No. 20(4), s. 878-907.

²⁵ J. Elkington, *Towards the sustainable corporation: Win-win-win business strategies for sustainable development*, "California Management Review" 1994, No. 36(3), s. 90-100.

²⁶ <http://www.sustainable-strategies.com/strategicalliances.html> [dostęp: 07.04.2011].

²⁷ B.R. Kuc, *Strategiczne wymiary doskonałości w zarządzaniu*, (w:) W. Kowalczewski (red.), *Współczesne paradygmaty nauk o zarządzaniu*, Difin, Warszawa 2008, s. 88-105.

²⁸ Z. Olesiński, *Zarządzanie relacjami międzyorganizacyjnymi*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 7.

konsumentów) w zakresie definiowania zrównoważonych towarów i usług²⁹. Współpraca oraz kooperatywny rozwój towarów i usług (przy udziale różnorodnych aktorów, włączając dostawców, partnerów biznesowych, partnerów w ramach aliansów, klientów oraz innych interesariuszy) tworzą nowe możliwości i okoliczności do generowania zrównoważonej wartości³⁰.

Nicolette Lakemond i in.³¹ stwierdzili, iż współcześnie wartość generowana jest w sieci, nie zaś pojedynczym przedsiębiorstwie, sugerują jednocześnie, iż kluczowe kompetencje są głównym czynnikiem pozwalającym dostarczyć nadrzędną wartość. Podobne wnioski wyciągnęli także inni autorzy³², twierdząc, iż unikalna wartość dla klienta może być wygenerowana tylko w warunkach współpracy międzyorganizacyjnej, pozwalającej na łączenie kluczowych kompetencji i zdolności. Za wspomnianą unikalną wartość we współczesnych warunkach gospodarczo-środowiskowo-społecznych można uznać wartość zrównoważoną, generowaną w zrównoważonych sieciach wartości.

W wielu publikacjach dotyczących sieci międzyorganizacyjnych podkreśla się, iż głównym celem nawiązywania relacji międzyorganizacyjnych jest uzyskanie efektów synergii³³. Także w przypadku zrównoważonych sieci wartości o tę synergię chodzi. Bez możliwości podjęcia wspólnych działań ukierunkowanych na realizację założeń zrównoważonego rozwoju wiele celów nie zostałyby osiągniętych lub stopień ich realizacji byłby niższy.

Podkreślić w tym miejscu należy, iż organizacje mogą być zdolne do osiągania znaczącego postępu w zakresie zrównoważenia poprzez wykorzystanie ich umiejętności wewnętrznych oraz umiejętności ich zewnętrznych partnerów, jednak w ostatecznym rozrachunku organizacje mogą osiągnąć jedynie taki stopień zrównoważenia, w jakim zrównoważony jest cały system, którego są częścią³⁴.

Koncepcja zrównoważonych sieci wartości w praktyce gospodarczej

Sieci sprzedaży detalicznej odgrywają szczególną rolę jako pośrednicy między producentami i konsumentami. Podkreślił to Peter J. McGoldrick³⁵ twierdząc, iż „sprzedaż detaliczna jest niezwykle widoczną sferą aktywności gospodarczej, która wpływa na życie konsumentów”. Natomiast Xavier Durieu³⁶ stwierdził, iż sprzedawcy detaliczni mają znaczący wpływ na cechy produkowanych dóbr oraz same procesy produkcyjne, które z kolei wpływają na zwyczaje konsumpcyjne. Ten wpływ, jak podkreślił, ma szczególną moc sprawczą w obszarze pobudzania zapotrzebowania na dobra zrównoważone. Warto zatem

²⁹ *Vision 2050: The new agenda for business*, WBCSD, <http://www.wbcd.org/web/vision2050.htm> [dostęp: 07.05.2012].

³⁰ *SustainValue, Sustainable value creation in manufacturing networks*, s. 18.

³¹ N. Lakemond, E. van Raaij, A. van Weele, *Value creation through collaboration: the complex reality of supplier involvement in product development*, Proceedings of the 13th Annual IPSERA Conference, 4-7 April 2004, Catania, Italy.

³² R. Amit, C. Zott, *Value creation in e-business*, "Strategic Management Journal" 2001, Vol. 22, No 6/7, s. 493-520; D. Bovet, J. Martha, *op. cit.*; A. Dubois, F. Wynstra, *Developing the supply base by changing supplier relations*, (w:) B. Axelsson, F. Rozemeijer, F. Wynstra (red.), *Developing Sourcing Capabilities: Creating Strategic Change In Purchasing And Supply Management*, Wiley & Sons, Chichester 2005, s. 61-85.

³³ E. Stańczyk-Hugiet, J. Gorgól, *Elementy sieci międzyorganizacyjnych – aspekty organizacyjno-zarządcze*, (w:) J. Niemczyk, E. Stańczyk-Hugiet, B. Jasiński (red.), *Sieci międzyorganizacyjne. Współczesne wyzwanie dla teorii i praktyki zarządzania*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 27.

³⁴ P.D. Jennings, P.A. Zandbergen, *Ecologically sustainable organizations: An institutional approach*, "Academy of Management Review" 1995, Vol. 20, No. 4, s. 1015-1052.

³⁵ P.J. McGoldrick, *Retail Marketing*, McGraw-Hill, London 2002.

³⁶ X. Durieu, *How Europe's retail sector helps promote sustainable production*, "Industry and Environment" 2003, Vol. 26, No. 1, s. 7-9.

przeanalizować koncepcję sieci wartości w kontekście osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju przez wiodącą amerykańską sieć handlu detalicznego – Wal-Mart Stores Inc³⁷.

Firma ta posiada 10 130 sklepów w 27 krajach, zatrudniając 2,2 mln osób, obsługuje ponad 176 mln klientów rocznie³⁸. Firma ta przedstawia się również jako lider w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz filantropii. Misją Wal-Mart jest „oszczędzanie pieniędzy klientom, by żyło im się lepiej”. W roku 2005 Wal-Mart wprowadził do zarządzania nowe podejście nazwane *Sustainability 360*³⁹. Jego założeniem jest dogłębna analiza działań zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz firmy, której celem jest wypracowanie sposobów redukcji oddziaływania na środowisko naturalne, przy zaangażowaniu zarówno dostawców, jak i klientów na całym świecie. Podejście *Sustainability 360* zakłada, iż do poprawy stanu środowiska konieczne jest objęcie działaniami całego, globalnego łańcucha dostaw. Nowe podejście wymusiło zaistnienie nowego sposobu integracji zasad zrównoważonego rozwoju ze strategią firmy. Cele *Sustainability 360* obejmują następujące obszary priorytetowe⁴⁰:

1. Wyłączenie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.
2. Całkowite wyeliminowanie kreowania odpadów.
3. Sprzedaż produktów przyjaznych dla środowiska i zasobów naturalnych.

W tym celu Wal-Mart stworzył na terenie USA *Sustainable Value Networks* (SVN), prowadzone przez zespół menadżerów z poszczególnych obszarów działalności gospodarczej firmy. Dzięki temu zasady zrównoważonego rozwoju są implementowane przez specjalistów z konkretnego obszaru. W skład każdej SVN wchodzi przedstawiciele NGO, administracji publicznej, instytucji akademickich oraz dostawców, którzy dzieląc się doświadczeniem i wiedzą są w stanie wypracować innowacyjne i skuteczne rozwiązania w obszarze swojej działalności⁴¹. Zrównoważone sieci wartości Wal-Mart to nowy rodzaj sieciowania przedsiębiorstw. Główna idea to odejście od myślenia przez pryzmat cen i transakcji na korzyść oparcia działania na długoterminowych związkach partnerskich w celu osiągnięcia celów środowiskowych i społecznych.

Podsumowanie

Tak jak parametry wartości generowanej w łańcuchu wartości zależą od poszczególnych jego ogniw, tak samo parametry wartości generowanej w sieci wartości zależą od jakości wkładu wszystkich przedsiębiorstw w tworzenie wartości w sieci. Analogicznie stopień sprostania wymaganiom idei zrównoważonego rozwoju i stopień zrównoważenia ostatecznej wartości dostarczanej klientowi zależą od stopnia zrównoważenia „wkładu” w ramach wszystkich ogniw sieci wartości. Uświadomienie partnerów i w ogólnym ujęciu interesariuszy wpływa zatem na ostateczny efekt dla klienta i środowiska.

Reasumując, wykorzystanie idei sieci wartości pozwala nadać cechy zrównoważenia wartości tworzonej przez współdziałające przedsiębiorstwa. Sieć wartości staje się narzędziem, a zarazem kanwą tworzenia zrównoważonej wartości, bowiem stopień zrów-

³⁷ P. Tomski, *Partnering in Modern Economy. An Investigation on Walmart's Sustainable Value Networks*, (w:) J. Lewandowski, I. Jałmużna, A. Walaszczyk (red.), *Contemporary and Future Trends in Management*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2011, s. 169-186.

³⁸ Walmart Corporate, <http://www.walmartstores.com/AboutUs/297.aspx> [dostęp: 09.05.2012].

³⁹ M. Roszkowska-Słiz, *Studia przypadku*, (w:) N.Ćwik (red.), *Wspólna odpowiedzialność. Rola dostaw i zakupów*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2011, s. 57-58.

⁴⁰ E.L. Plambeck, L. Denend, *The Greening of Wal-Mart*, “Stanford Social Innovation Review”, Spring 2008.

⁴¹ Szczegółowa prezentacja funkcjonowania zrównoważonych sieci wartości Wal-Mart Inc. zawarta jest w opracowaniu: P. Tomski, *Partnering...*, *op. cit.*

noważenia wartości oferowanej klientom będzie zawsze równy minimalnemu stopniowi zrównoważenia poszczególnych elementów sieci (węzłów i relacji). Każde wąskie gardło na poziomie węzła bądź relacji spowoduje zmniejszenie stopnia zrównoważenia wartości dla klienta. Jedynym zatem sposobem na osiągnięcie założonych poziomów zrównoważenia jest umożliwienie partnerom rozwoju w tym zakresie i wspieranie ich w drodze do osiągnięcia zamierzeń i celów zrównoważonego rozwoju.

Można wyszczególnić dwa etapy osiągania celów zrównoważonego rozwoju i wspierania imperatywu zrównoważenia w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa. Pierwszy to etap wewnątrzorganizacyjny – na poziomie wszystkich ogniw łańcucha wartości (zarówno działań podstawowych, jak i pomocniczych). Drugi etap, stanowiący jednocześnie o wejściu na wyższy poziom zrównoważenia, wymagający szczególnych interakcji z partnerami zewnętrznymi, to etap międzyorganizacyjny – relacyjny – materializujący się w obszarze współdziałania z partnerami organizacji w zakresie wszystkich więzi i relacji. Pojawia się tu transformacja relacji międzyorganizacyjnych od negocjacji wolnorynkowych (opartych na ustaleniach cenowych i często stosunkach antagonistycznych), poprzez zacieśnienie kooperacji (ograniczenie liczby dostawców, zawieranie kontraktów długoterminowych), poprzez koordynację kooperacji (zacieśnienie więzi i bliska wymiana informacji), aż do pełnego współdziałania (z integracją łańcucha dostaw, wspólnym planowaniem i współdzieleniem technologii) z uwzględnieniem celów zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważone sieci wartości pozwalają na identyfikację i integrację zrównoważonych sposobów prowadzenia działalności gospodarczej. Postrzegać je można zdecydowanie jako wyzwanie, szczególnie dla przedsiębiorstw, które oprócz ekonomicznych, poważnie traktują kwestie środowiskowe i społeczne.

Bibliografia

- Allee V., *The Future Of Knowledge: Increasing Prosperity Through Value Networks*, Butterworth-Heinemann, Amsterdam 2003.
- Allee V., *Value Creating Networks: Organizational Issues and Challenges*, "The Learning Organization" 2009, No. 6(6).
- Amit R., Zott C., *Value creation in e-business*, "Strategic Management Journal" 2001, Vol. 22, No. 6/7.
- Bovet D., Martha J., *Value Nets: Breaking The Supply Chain To Unlock Hidden Profits*, John Wiley & Sons, New York 2000.
- Chesbrough H.W., *Open innovation: the new imperative for creating and profiting from technology*, Harvard Business School Press, Boston 2003.
- Dubois A., Wynstra F., *Developing the supply base by changing supplier relations*, (w:) Axelsson B., Rozemeijer F., Wynstra F., *Developing Sourcing Capabilities: Creating Strategic Change In Purchasing And Supply Management*, Wiley & Sons, Chichester 2005.
- Durieu X., *How Europe's retail sector helps promote sustainable production*, "Industry and Environment" 2003, Vol. 26 No. 1.
- Elkington J., *Towards the sustainable corporation: Win-win-win business strategies for sustainable development*, "California Management Review" 1994, No. 36(3).
- Fjeldstad Ø.D., Stabell C.B., *Configuring Value for Competitive Advantage: On Chains, Shops, and Networks*. "Strategic Management Journal" 1998, Vol. 19, Issue 5.
- Friedman M., *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, "The New York Times Magazine", September 13, 1970.

- Gladwin T., Kennelly J., Krause T., *Shifting paradigms for sustainable development: Implications for management theory and research*, "Academy of Management Review" 1995, No. 20(4).
<http://www.sustainable-strategies.com/strategicalliances.html>
- Iansiti M., Levien R., *The Keystone Advantage: What the New Dynamics of Business Ecosystems Means for Strategy*, Innovation and Sustainability, Harvard Business School Press, 2004.
- Jarillo J.C., *On strategic networks*, "Strategic Management Journal" 1988, Vol. 9, No. 1.
- Jennings P.D., Zandbergen P.A., *Ecologically sustainable organizations: An institutional approach*, "Academy of Management Review" 1995, Vol. 20, No. 4.
- Kähkönen A.K., *Value net – a new business model for the food industry?*, "British Food Journal" 2012, Vol. 114, No 5.
- Kuc B.R., *Strategiczne wymiary doskonałości w zarządzaniu*, (w:) Kowalczewski W. (red.), *Współczesne paradygmaty nauk o zarządzaniu*, Difin, Warszawa 2008.
- Lakemond N., van Raaij E., van Wee A., *Value creation through collaboration: the complex reality of supplier involvement in product development*, Proceedings of the 13th Annual IPSERA Conference, 4-7 April 2004, Catania, Italy.
- Laszlo C., *Sustainable Value*, Stanford Business Books, Stanford 2008.
- Lemańska-Majdzik A., *Czynniki sukcesu firm powstałych w wyniku samozatrudnienia*, Sekcja Wydawnicza Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2009.
- Malecki E.J., Moriset B., *The digital economy: business organization, production processes and regional developments*, Routledge, New York, 2008.
- McGoldrick P.J., *Retail Marketing*, McGraw-Hill, London 2002.
- Nowodziński P., Tomski P., *Więzi międzyorganizacyjne w strategii konkurencji i rozwoju przedsiębiorstw. Monografia*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2010.
- Olesiński Z., *Zarządzanie relacjami międzyorganizacyjnymi*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Olszewska B., *Współczesne uwarunkowania zarządzania strategicznego przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001.
- Parolini C., *The Value Net: A Tool For Competitive Strategy*, John Wiley & Sons, Chichester 1999.
- Peppard J., Rylander A., *From Value Chain to Value Network: Insights for Mobile Operators*, "European Management Journal" 2006, Vol. 24, No 2.
- Plambeck E.L., Denend L., *The Greening of Wal-Mart*, "Stanford Social Innovation Review", Spring 2008.
- Porter M., *Competitive Advantage*, The Free Press, New York 1985.
- Porter M., *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, FreePress, New York 1980.
- Quinn J., *The Intelligent Enterprise*, The Free Press, New York 1993.
- Roszkowska-Słiz M., *Studia przypadku*, (w:) Ćwik N. (red.), *Wspólna odpowiedzialność. Rola dostaw i zakupów*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2011.
- Shi Y., Gregory M., *International Manufacturing Networks – to develop global competitive capabilities*, "Journal of Operation Management" 1998, Vol. 16.
- Spekman R., Salmond D., Kamauff J., *At last procurement becomes strategic*, "Long-Range Planning" 1994, Vol. 27, No. 2.
- Stańczyk-Hugiet E., Gorgól J., *Elementy sieci międzyorganizacyjnych – aspekty organizacyjno-zarządcze*, (w:) Niemczyk J., Stańczyk-Hugiet E., Jasiński B. (red.), *Sieci międzyorganizacyjne. Współczesne wyzwanie dla teorii i praktyki zarządzania*, C.H. Beck, Warszawa 2012.

SustainValue, Sustainable value creation in manufacturing networks, D1.1 SUSTAINABILITY GAPS AND STAKEHOLDER REQUIREMENTS, Project no. 262931, (Supported by Nanosciences, Nanotechnologies, Materials and new Production Technologies Programme under the 7th Research Framework Programme of the European Union).

Tomski P., *Partnering in Modern Economy. An Investigation on Walmart's Sustainable Value Networks*, (w:) Lewandowski J., Jałmużna I., Walaszczyk A. (red.), *Contemporary and Future Trends in Management*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2011, s. 169-186.

ValueNet Works, V. Alle, <http://valuenetworks.com/aboutvaluenetworks>

Vision 2050: The new agenda for business, WBCSD, <http://www.wbcd.org/web/vision2050.htm>

Walmart Corporate, <http://www.walmartstores.com/AboutUs/297.aspx>

Our common future, World Commission on Environment and Development, Oxford University Press, Oxford 1987.

The Imperative of Sustainable Development and Cooperation in Sustainable Value Networks

Summary

This paper introduces the idea of value networks as a result of the evolution of M.E. Porter's value chain concept. It also underlines the importance of value networks for achieving sustainable development goals. It introduces Wal-Mart as a US leading retailer and the idea of its sustainability and Sustainable Value Networks.

Key words: sustainable development, sustainable value, value chain, value network, collaboration, interorganisational relationships, procurement.

JEL codes: L14, Q56

Императив устойчивого развития и взаимодействие предприятий в сетях ценности

Резюме

В разработке представили идею сети ценности как эффекта эволюции концепции цепочки создания ценности Портера и указали потенциал сети ценности для достижения целей устойчивого развития. Представили фирму Wal-Mart Inc. в качестве лидера розничного рынка в США, представляя ее устойчивые сети ценности и возможности достижения предприятием устойчивости благодаря соответствующему формированию сети ценности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивая ценность, цепочка ценности, сеть ценности, взаимодействие, межорганизационные отношения, снабжение.

Коды JEL: L14, Q56

Anna Wildowicz-Giegiel
Uniwersytet w Białymstoku

NOWE PODEJŚCIE DO DEFINIOWANIA CELÓW PRZEDSIĘBIORSTWA W ŚWIETLE KONCEPCJI CSR

Streszczenie

Przedsiębiorstwo to podmiot, którego funkcjonowanie pozostaje pod silnym wpływem obowiązujących w danym społeczeństwie norm moralnych i kulturowych. Spojrzenie na przedsiębiorstwo z takiej perspektywy oznacza odejście od neoklasycznych założeń modelu przedsiębiorstwa, w którym maksymalizacja zysku stanowi nadrzędny cel jego istnienia. W miejsce tego pojawia się nowa koncepcja przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego, usiłującego łączyć interes ekonomiczny z interesem społecznym.

Celem rozważań jest nie tylko przedstawienie poglądów dotyczących ewolucji wokół wartości i postaw przedsiębiorstw w kontekście koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, lecz także przeanalizowanie motywów i zachowań podmiotów podejmujących takie działania w Polsce.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwo, społeczna odpowiedzialność biznesu.

Kody JEL: Q01, D21

Wstęp

Działalność gospodarcza i związane z nią cele, metody, środki, a zwłaszcza następstwa im towarzyszące, nie są całkowicie moralnie neutralne¹. Przyjęcie takiego założenia pozwala na odejście od koncepcji człowieka gospodarującego *homo oeconomicus* stworzonego pod wpływem filozofii utilitaryzmu w XVIII wieku przez Adama Smitha powszechnie uznawanego za ojca ekonomii klasycznej. Nie oznacza to jednak odrzucenia klasycznej racjonalności typu instrumentalnego, wiążącej się ściśle z kalkulacją ekonomiczną. W sytuacji ograniczonej zasobów istnieje bowiem zawsze potrzeba dążenia do minimalizacji kosztów, jak i maksymalizacji zysków, co staje się możliwe jedynie w warunkach wolności gospodarczej. Dzięki istnieniu wolności gospodarczej uczestnicy rynku, zarówno producenci, jak i konsumenci, mają możliwość maksymalizacji swojej funkcji celu. Z wolności wypływa jednocześnie potrzeba odpowiedzialności za skutki podejmowanych działań gospodarczych.

Pomimo dominującego w ekonomii kryterium efektywnościowego, okazuje się, że równie istotną wartością jest odpowiedzialność. Stanowi ona niezwykle istotny czynnik kształtujący poziom wrażliwości moralnej uczestników rynku, gdyż warunkuje świadome podejmowanie przez nich decyzji ekonomicznych, skłaniając do uwzględniania potencjalnych skutków działań gospodarczych. Dowodem coraz większej świadomości moralnej przedsiębiorców wydaje się być m.in. wzrost popularności koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, zwanej w skrócie CSR. Celem rozważań jest analiza motywów i zachowań przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego rozpatrywana nie tylko

¹ A. Kiepas, *Odpowiedzialność moralna a racjonalność gospodarowania*, (w:) A. Węgrzecki (red.), *Etyczny wymiar przekształceń gospodarczych w Polsce*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 1996, s. 81.

przez pryzmat teorii ekonomii, lecz zwłaszcza w oparciu o przykłady, których dostarcza praktyka gospodarcza.

Przedsiębiorstwo w świetle teorii neoklasycznej

Przedsiębiorstwo to jednostka gospodarcza, która powstała na określonym etapie rozwoju gospodarki. Na skutek podziału pracy w społeczeństwie pojawiły się podmioty wyodrębnione pod względem ekonomicznym, prawnym i organizacyjnym. Adam Smith (1723-1790) w *Bogactwie Narodów* traktuje przedsiębiorstwo jako jednostkę produkcyjną, powołaną do życia wyłącznie po to, aby przynosić zysk jego właścicielowi. Zakłada przy tym, iż dążąc jedynie do dobra indywidualnego, w tym wypadku zysku, producenci są prowadzeni „niewidzialną ręką”, która sprawia, że działania przez nich podejmowane są w ostatecznych rozrachunku zgodne z interesem ogółu społeczeństwa². Podobne stanowisko w kwestii natury przedsiębiorstwa mieli twórcy neoklasycznej teorii przedsiębiorstwa na czele z Alfredem Marshalllem (1842-1924), zaliczanym do jednego z najwybitniejszych przedstawicieli tej szkoły. Marshall podjął próbę syntezy podejścia marginalnego i analizy zachowań przedsiębiorstwa, wynikających z wielkości i struktury kosztów produkcji³.

Elementami budowy teorii neoklasycznej są funkcje produkcji, zaś granice instytucjonalne i organizacyjne między przedsiębiorstwem, rynkiem i gospodarstwami domowymi kształtuje minimalizacja długookresowych przeciętnych kosztów całkowitych⁴. Przedsiębiorstwo stanowi swego rodzaju automat, który da się opisać formalnie za pomocą funkcji produkcji, kosztów i zysków, czyli funkcji precyzyjnie pokazujących, jak nakłady deterministycznie przekształcają się w efekty. Podkreślić jednocześnie trzeba, że większość rozważań prowadzonych w ramach teorii neoklasycznej koncentruje się głównie wokół zagadnienia modelu konkurencji doskonałej i zasady alokacji zasobów. Poza koncepcją *homo oeconomicus*, na liście paradygmatów neoklasycznej teorii przedsiębiorstwa znajduje się jednak znacznie więcej dodatkowych twierdzeń, na co zwraca uwagę m.in. M. Blaug⁵. Po pierwsze, spontaniczna gra popytu i podaży zawsze ustala stan równowagi. Stan równowagi jest stanem naturalnym, a wszelkie zakłócenia uruchamiają mechanizm adaptacyjny. Po drugie, decydenci w przedsiębiorstwie dysponując pełną informacją, podejmują decyzje w sposób niezależny. Po trzecie, oddzielenie własności od zarządzania nie ma wpływu na funkcjonowanie firmy. Po czwarte, zarówno stosunki międzyludzkie i grupowe, w tym interesy osób zatrudnionych, jak i wielkość przedsiębiorstwa, nie wywierają wpływu na określenie i osiąganie celów firmy oraz jej zachowania. Po piąte, zakłada się, że zarówno struktura, jak i charakter kontaktów zawieranych przez firmę z otoczeniem nie determinują jej zachowań⁶.

Ewolucja poglądów wokół celów przedsiębiorstwa

Cele przedsiębiorstwa stanowią pewne wyróżnione lub posiadane stany lub procesy, do osiągnięcia których podmiot gospodarczy dąży w ramach swojej działalności⁷. Zgod-

² H. Landreth, D.C. Colander, *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 93.

³ T. Gruszecki, *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 56.

⁴ A. Noga, *Teorie przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2011, s. 131.

⁵ M. Blaug, *Metodologia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 234.

⁶ J. Miroński, *Zarys teorii przedsiębiorstwa opartego na władzy*, „Monografie i Opracowania” nr 531, SGH, Warszawa 2004, s. 15.

⁷ Sz. Cyfert, K. Krzakiewicz, *Nauka o organizacji*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Poznań 2009, s. 25.

nie z neoklasyczną teorią przedsiębiorstwa przyjęło się, że wybiera ono zazwyczaj taki układ zmiennych będących pod jego kontrolą, który prowadzi do maksymalizacji zysku pieniężnego. Wypracowanie zysku maksymalnego staje się celem nadrzędnym każdego przedsiębiorstwa. Zwolennicy takiego podejścia podkreślają, że zysk należy traktować jako najbardziej ogólny, trwały i najsilniejszy motyw kierujący działaniami przedsiębiorstwa funkcjonującego w warunkach silnej konkurencji. Przyjęcie założenia mówiącego, że zysk jest fundamentalnym celem istnienia każdego przedsiębiorstwa budzi jednak poważne zastrzeżenia, zwłaszcza, iż wiele praktycznych obserwacji wydaje się przeczyć temu twierdzeniu.

Spór dotyczący celów przedsiębiorstwa toczy się co najmniej od czasów Adama Smitha, pomiędzy przedstawicielami ekonomii przeprowadzającymi całkowicie heurystyczne analizy o charakterze modelowym a reprezentantami nauk z zakresu ekonomii menadżerskiej, organizacji czy zarządzania. Ze względu na brak adekwatności ujęcia modelowego do rzeczywistości, druga z wymienionych grup badaczy podejmuje próbę empirycznego zweryfikowania celów przedsiębiorstw, poszukując tym samym wyjaśnienia przyczyn tego stanu rzeczy.

Najbardziej płodne podejście w zakresie teorii przedsiębiorstwa zaproponowała niewątpliwie nowa ekonomia instytucjonalna, której zawdzięczamy powstanie takich teorii, jak ekonomika praw własności i ekonomika kosztów transakcyjnych. W teoriach tych dostrzega się, iż przedsiębiorstwo to nie tylko funkcja produkcji, lecz przede wszystkim organizacja lub też pewna struktura regulacji, w obrębie której dokonywane są transakcje. Nowa ekonomia instytucjonalna zajmuje się wobec tego nie ekonomią produkcji, lecz ekonomią organizacji, analizując wpływ różnych struktur instytucjonalnych na efektywność podmiotu. Śmiało można więc stwierdzić, iż to właśnie ekonomiści tego nurtu (R. Coase, O. Williamson, D. North, S. Pejovich) dokonali ważnego przełomu w mikroekonomii, tworząc nową teorię firmy i porządku gospodarczego. O. Williamson w nawiązaniu do teorii kosztów transakcyjnych Coase'a uznaje, że przedsiębiorstwo istnieje, gdyż struktura hierarchiczna pozwala zredukować koszty transakcyjne⁸. Williamson przyjmuje jednocześnie od H. Simona założenie o ograniczonej racjonalności przedsiębiorstwa w działaniu. Prowadzi to do stwierdzenia, że przedsiębiorstwo nie dąży do osiągnięcia zysków maksymalnych, lecz jedynie zadowalających. Zgodnie z tym podejściem, organizacja przedsiębiorstwa nigdy nie jest optymalna, gdyż stanowi ona raczej wynik kompromisu między rozbieżnymi interesami poszczególnych jego podsystemów.

W wyniku powszechnego zjawiska rozdziału własności od zarządzania w drugiej połowie XX wieku powstały nowe koncepcje dotyczące celów przedsiębiorstwa. Wśród nich na uwagę zasługuje teoria menadżerska, a za jej twórcę uważa się m.in. J. Galbraitha. W świetle tej teorii działania menadżerów wydają się być bardziej skoncentrowane na maksymalizacji sprzedaży niż zysku. Ostatecznie zatem menadżerowie wybierają możliwie największy poziom produkcji i sprzedaży, który pozwala równocześnie na realizację minimalnego tolerowanego przez akcjonariuszy poziomu zysku.

Przeciwnicy wykorzystania zasady maksymalizacji zysku w analizie celów firmy, argumentują, że w praktyce obserwuje się wiele działań, które są całkowicie sprzeczne z tą zasadą. Zdarza się często, że przedsiębiorstwa w ogóle nie interesuje maksymalizacja zysku, z uwagi na zbyt atrakcyjne rynki stanowiące zachętę dla potencjalnych konkurentów. Założenie o maksymalizacji zysku nie uwzględnia także faktu, iż przedsiębiorstwa zmuszone są do działania w niepewnym otoczeniu, co stawia je w obliczu permanentnej asymetrii informacji. Szczególnie ten wątek rozważań był przedmiotem wnikliwej anali-

⁸ O.E. Williamson, *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 32.

zy dokonanej przez przedstawicieli nowej ekonomii instytucjonalnej. Wynikało z niej, że przedsiębiorstwa nie potrafią rozpoznawać wszystkich możliwych wariantów decyzyjnych, które pozwoliłyby rzeczywiście na maksymalizację zysku. Prowadzi to tym samym do konkluzji mówiącej, iż zysk w warunkach współczesnej gospodarki nie może być traktowany jako cel immanentny, jedyny i wyłączny⁹. Zwolennicy takiego właśnie podejścia podkreślają dodatkowo, że zysk jest miernikiem historycznym, pozwalającym jedynie na ocenę wewnętrznej działalności przedsiębiorstwa, a nie na obiektywną ocenę rynkową. Ich zdaniem neoklasyczna zasada maksymalizacji odnosi się głównie do przedsiębiorstw przemysłowych, tymczasem we współczesnej gospodarce dominują usługi. Świadczy to o tym, iż zachowania współczesnych przedsiębiorstw nie da się wyjaśnić bazując tylko wyłącznie na ogólnofilozoficznej maksymalizacji zysku zgodnej z neoklasyczną zasadą racjonalnego gospodarowania.

Podejmowane próby podważenia zasady maksymalizacji zysku pozwoliły ponownie na przeanalizowanie celów działalności gospodarczej. Współczesna teoria przedsiębiorstwa stoi zatem na stanowisku, że celem wszelkich decyzji podejmowanych w przedsiębiorstwie jest raczej chęć maksymalizacji wartości rynkowej. Osiągnięcie tego celu rodzi niezwykle często konieczność rozszerzenia zakresu dotychczasowej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, a co za tym idzie wymusza podejmowanie działań nie tylko na podstawie prostego kryterium rachunku efektywności, ale również zachęca do realizacji wartości etycznych. Dotychczasowa filozofia utilitaryzmu zakładająca, że dobre i akceptowalne są jedynie te zachowania, które przynoszą firmie zysk, powoli przestaje być jedynym wyznacznikiem sposobu działania firmy¹⁰. Zamiast tego pojawia się nowa koncepcja głosząca potrzebę dobrowolnego angażowania się przedsiębiorstwa w kwestie społeczne i ekologiczne. Realizacja tych wartości wcale nie musi być jednak sprzeczna z dążeniem przedsiębiorstwa do osiągnięcia zysku, co ma nadal znaczenie priorytetowe

Cele przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego. Ujęcie teoretyczne

Spółeczna odpowiedzialność biznesu głosi potrzebę osiągnięcia komercyjnego sukcesu w poszanowaniu wartości etycznych, pracowników, społeczności lokalnej i środowiska naturalnego¹¹. Zostało to silnie zaakcentowane przez Komisję Europejską w tzw. *Zielonej Księdze* w 2001 roku. Mówi się tam wyraźnie, że na przedsiębiorstwach spoczywa szczególnie obowiązek wspierania działań zmierzających do długoterminowego rozwoju gospodarczego, jedności społecznej oraz ochrony środowiska¹².

Pojęcie społecznej odpowiedzialności odnosi się do pewnych reguł dobrego obywatela skierowanych do przedsiębiorstw komercyjnych, które z natury rzeczy nastawione są na maksymalizację zysku, będącego ich podstawowym celem ekonomicznym. Jedną z zasad odpowiedzialności nawołuje do tego, aby przedsiębiorstwo prowadzić zgodnie z normami społecznymi i politycznymi usankcjonowanymi zarówno przez poszczególne państwa, jak i organizacje międzynarodowe. Oznacza to konieczność przestrzegania ustaw i przepisów w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, odpowiedzialnego postępowania w sprawach

⁹ Sz. Cyfert, K. Krzakiewicz, *Nauka...*, *op. cit.*, s. 38-39.

¹⁰ J. Filek, *Wprowadzenie do etyki biznesu*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2004, s. 117.

¹¹ A.L. White, *Business Brief: Intangibles and CSR*, "Business for Social Responsibility" 2006, s. 6.

¹² *Green Paper. Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility 2001*, Commission of the European Communities.

środowiska naturalnego, dbałości o klienta oraz uczciwości finansowej. W ten sposób poprzez aktywne wspieranie działań służących poprawie dobrobytu społecznego na szczeblu lokalnym, krajowym i globalnym, przedsiębiorstwa stają się tzw. dobrymi „korporacyjnymi obywatelami”¹³.

O konieczności rozszerzenia zakresu odpowiedzialności przedsiębiorstwa pisał już Adam Smith w XVIII wieku, zanim ukazało się jego główne dzieło pt. *Bogactwo narodów w Wykładach o prawie*, w których podkreślał konieczność etycznego postępowania celem maksymalizacji długookresowych korzyści ekonomicznych¹⁴. Większość współczesnych badaczy dopatruje się w społecznej odpowiedzialności obowiązku wyboru przez kierownictwo takich decyzji i działań, które przyczyniają się zarówno do dbałości o interes własny, wiążący się z pomnażaniem zysku, jak i do ochrony oraz pomnażania dobrobytu społecznego. W rezultacie powstaje zdecydowanie odmienny od orientacji profitowej model przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego, a w jego obrębie rozróżnia się co najmniej trzy warianty¹⁵. Według pierwszego z wariantów, sferę relacji moralnych przedsiębiorstwa z innymi podmiotami sprowadza się wyłącznie do roli narzędzia zwiększenia zysku i wzrostu efektywności przedsiębiorstwa. Druga skrajna idea zakłada, że cele ekonomiczne powinny być wprost podporządkowane celom ogólnospołecznym. W trzecim z kolei z wariantów, zwanym umiarkowanym, nie neguje się celów ekonomicznych przedsiębiorstwa, ale też nie uznaje się ich za wyłączne, przyjmując tym samym, że działalność gospodarcza powinna być prowadzona w interesie społecznym.

W literaturze przedmiotu spotykamy najczęściej dwa modele społecznej odpowiedzialności¹⁶. Pierwszy z nich zwany modelem „*after profit obligation*”, to koncepcja A. B. Carrola, który wyróżnia cztery stopnie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, takie jak: ekonomiczną, prawną (obie wymagane przez społeczeństwo), etyczną (oczekiwaną przez społeczeństwo), oraz filantropijną (pożądaną przez społeczeństwo). W tym przypadku odpowiedzialność ekonomiczna i prawna ma zatem pierwotne i fundamentalne znaczenie, natomiast pozostałe rodzaje odpowiedzialności traktuje się jako zobowiązania dodatkowe, powstające wówczas gdy firma osiąga satysfakcjonujący w danych warunkach zysk. Inne podejście zaprezentowano w modelu „*before profit obligation*”, który zaproponowali jego autorzy Kang i Wood w 1995 roku¹⁷. Model ten głosi potrzebę uwzględniania oczekiwań interesariuszy na równi z własnymi celami. Każda korporacja jest jednocześnie zobowiązana przestrzegać zakazów i nakazów moralnych i społecznych na każdym etapie swojej działalności, a nie dopiero po osiągnięciu wymaganego progno zysku.

Powszechnie wiadomo, że poszczególne grupy interesu, tj. interesariusze mają różne potrzeby i oczekiwania kierowane pod adresem przedsiębiorstwa. Spełnienie tych wszystkich oczekiwań nie jest oczywiście możliwe, ze względu na to, iż wiele z nich wzajemnie się wyklucza, a czasem staje się wręcz sprzeczne z interesem ekonomicznym przedsiębiorstwa. Nie zwalnia to jednak z odpowiedzialności społecznej, choć należy podkreślić, iż podmiot podejmuje decyzję o wyborze celów ekologicznych, jak i społecznych w sposób całkowicie dobrowolny. Idea CSR zakłada, że społeczne zaangażowanie firmy wynika nie z obowiązujących przepisów prawa, lecz stanowi rezultat świadomości, a zarazem mo-

¹³ M. Yunus, *Przedsiębiorstwo społeczne. Kapitalizm dla ludzi*, Concorda Sp. z o.o., Warszawa 2011, s. 44-45.

¹⁴ I. Carrasso, *Corporate Social Responsibility, Values and Cooperation*, “International Atlantic Economic Society” 2007, s. 457.

¹⁵ B. Pogonowska (red.), *Elementy etyki gospodarki rynkowej*, PWE, Warszawa 2004, s. 229.

¹⁶ M. Rybak, *Etyka menedżera- społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 29-33.

¹⁷ Y.Ch. Kang, D.J. Wood, *Before Profit Social Responsibility Turning the Economic Paradigm Upside Down*, “Business and Society” 1995, s. 414.

ralnej odpowiedzialności podmiotu funkcjonującego w określonym otoczeniu. Wymaga to także przyjęcia perspektywy długookresowej. W krótkim czasie działania podejmowane na rzecz pracowników, społeczności lokalnej lub chroniące środowisko są bowiem traktowane jako konkurencyjne względem maksymalizacji zysku. Realizacja celów ekologicznych i społecznych wiąże się nieodzownie z koniecznością poniesienia dodatkowych nakładów inwestycyjnych, co stoi w opozycji wobec celu ekonomicznego, którym jest maksymalizacja zysku w krótkim okresie. Tymczasem większy poziom rentowności, a co za tym idzie większa konkurencyjność i budowa pozytywnego wizerunku przedsiębiorstw na skutek ich społecznego i ekologicznego zaangażowania pojawia się dopiero w perspektywie długookresowej.

Analiza motywów i postaw przedsiębiorstw społecznie odpowiedzialnych w Polsce. Ujęcie empiryczne

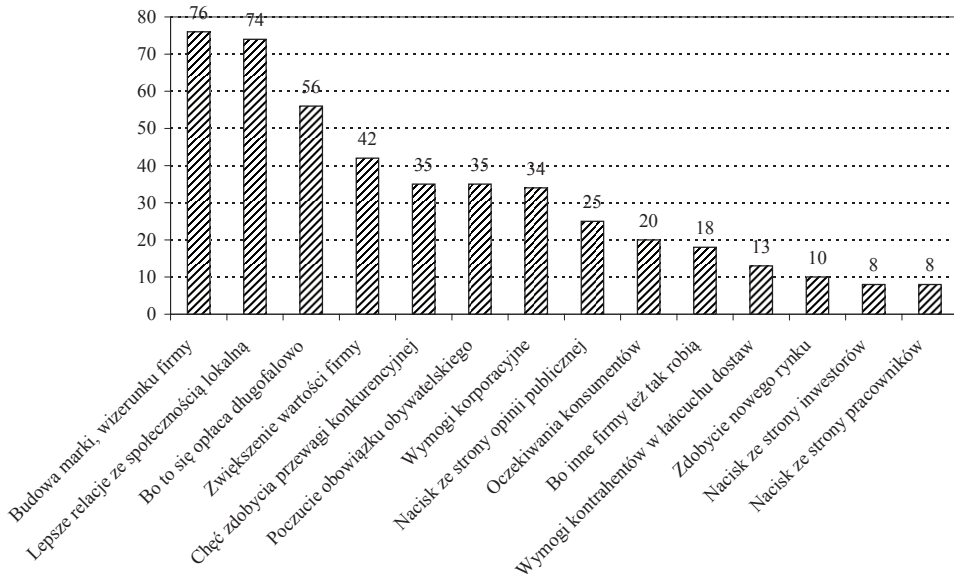
Idea CSR od kilku lat przyjmowana jest z rosnącym optymizmem przez coraz większą liczbę przedsiębiorstw w Polsce. Należy zauważyć, że większość kompanii w obszarze CSR inicjowały dotychczas duże, powszechnie znane przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego. Stąd też większość z tych działań realizowanych w polskich oddziałach światowych koncernów, takich jak Tesco, czy British American Tobacco stanowiła zazwyczaj część ich globalnej strategii. Pomimo utrzymującego się wciąż pionierskiego charakteru inwestycji opartych na kapitale zagranicznym, zmniejszył się jednak wyraźnie dystans w stosunku do polskich przedsiębiorstw. Świadczy to o tym, że również i polskie przedsiębiorstwa, niezależnie od branży, jak i rozmiarów prowadzonej działalności, uświadamiają sobie coraz częściej potrzebę bycia podmiotami społecznie odpowiedzialnymi. Nie zmienia to faktu, iż nadal zaledwie 1/3 ogółu firm przebadanych w 2010 roku deklarowała posiadanie strategii w zakresie CSR, podczas gdy aż 90% prezesów i członków dużych przedsiębiorstw uznawało je za społecznie odpowiedzialne¹⁸. Można mówić w tym wypadku o wyraźnym rozdzwieńku występującym pomiędzy wartościami deklarowanymi a realizowanymi w praktyce. Chociaż cele społeczne i ekologiczne identyfikowane z działaniami z obszaru CSR są postrzegane jako priorytetowe, to faktyczna skala społecznego zaangażowania przedsiębiorstw w Polsce utrzymuje się przecież na zdecydowanie niższym poziomie. Ze względu na konieczność uwzględniania oczekiwań i potrzeb szerszej grupy interesariuszy w działalności gospodarczej, warto zatem przeanalizować główne motywy, którymi kierują się przedsiębiorstwa podejmujące działania społecznie odpowiedzialne.

W świetle wyników badań przeprowadzonych w 2010 roku okazuje się, że najczęstszym motywem, dla którego firmy podejmują działania z zakresu CSR, jest chęć budowy wizerunku firmy. Do istotnych motywów zalicza się również takie, jak przekonanie o długofalowej opłacalności takich działań lub chęć zwiększenia wartości firmy, a zarazem zdobycia przewagi konkurencyjnej. Podkreślić należy, że prawie jedna trzecia firm deklarowała równocześnie, iż kieruje się poczuciem obywatelskiego obowiązku, bądź po prostu dostosowuje się do istniejących wymogów korporacyjnych. O ile presja zewnętrzna w postaci nacisku różnych grup, a zwłaszcza klientów, kontrahentów i opinii publicznej ma znaczący wpływ na zaangażowanie się w CSR, to chęcią zaspokojenia oczekiwań pracowników i inwestorów kierowało się już tylko 8% badanych przedsiębiorstw.

¹⁸ *Raport odpowiedzialny biznes w Polsce 2010*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2011, s. 20.

Wykres 1
Motywy zaangażowania w CSR (w %)

Źródło: *CSR w Polsce. Menedżerowie/Menedżerki 500*, badanie GoodBrand oraz Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2010, s. 21.

Warto przy tym zauważyć, że w ramach projektów służących ochronie środowiska firmy najczęściej skłonne są realizować cele ekologiczne inwestując w innowacyjne rozwiązania technologiczne i organizacyjne, które przyczyniają się do zmniejszenia zużycia zasobów i energii, a także podejmując działania mające na celu promowanie postaw proekologicznych w społeczeństwie¹⁹. Natomiast przykładem realizacji celów społecznych są działania podejmowane na rzecz rozwoju społeczności lokalnej, wspierania nauki, oświaty, pomocy społecznej oraz ochrony zdrowia. Oprócz tradycyjnych form zaangażowania finansowego i rzeczowego w tym zakresie, rośnie również znaczenie współpracy międzysektorowej, co jest niezwykle pozytywnym zjawiskiem. Świadczy to bowiem o wzroście świadomości społecznej przedsiębiorców w Polsce i ich autentycznej potrzebie włączenia się w rozwiązywanie społecznie istotnych problemów.

Podsumowanie

Analiza celów istnienia przedsiębiorstwa z perspektywy teorii ekonomii pozwoliła na uchwycenie pewnych dość istotnych przeobrażeń, które zachodziły w obrębie wartości i postaw podmiotów rynkowych. W rezultacie tego wykrystalizował się pogląd, iż celem przedsiębiorstwa nie jest wyłącznie zysk, lecz maksymalizacja wartości rynkowej w per-

¹⁹ *Raport odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki. 2011*, 10 Jubileuszowa Edycja Raportu, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2010, s. 62.

spektywie długookresowej. Wyłonił się w ten sposób nowy model przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego, w którym kreowanie wartości dla innych – poza właścicielami – interesariuszy, staje się warunkiem niezbędnym do utrzymania, jak i zdobycia przewagi konkurencyjnej w przyszłości.

Badania dotyczące postaw i motywów społecznego zaangażowania przedsiębiorstw w Polsce pokazują, że wzrosła świadomość konieczności prowadzenia firm w sposób zwiększający pozytywne, a zarazem minimalizujący negatywne efekty społeczne i środowiskowe. Pomimo tego, tylko 20% największych firm w Polsce posiada w ogóle strategię wdrażania biznesu odpowiedzialnego społecznie, podczas gdy działania takie w przypadku sektora MŚP mają zazwyczaj charakter doraźny i są głównie skierowane do klientów, partnerów biznesowych oraz pracowników. W konkluzji stwierdza się, iż mentalne otwarcie nie zawsze idzie w parze z postawami i praktycznym działaniem, a presja doraźności i nacisk na krótkoterminowe cele i strategie biznesowe, stanowi niestety wciąż jedną z głównych barier utrudniających realizację idei CSR w polskich przedsiębiorstwach.

Bibliografia

- Blaug M., *Metodologia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Carrasso I., *Corporate Social Responsibility, Values and Cooperation*, "International Atlantic Economic Society" 2007.
- Cyfert Sz., Kozakiewicz K., *Nauka o organizacji*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Poznań 2009.
- Filek J., *Wprowadzenie do etyki biznesu*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2004.
- Green Paper. Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility* 2001, Commission of the European Communities.
- Gruszecki T., *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Kang Y.Ch., Wood D.J., *Before Profit Social Responsibility Turning the Economic Paradigm Upside Down*, "Business and Society" 1995.
- Kieras A., *Odpowiedzialność moralna a racjonalność gospodarowania*, (w:) Węgrzecki A. (red.), *Etyczny wymiar przekształceń gospodarczych w Polsce*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 1996.
- Landreth H., Colander D.C., *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Miroński J., *Zarys teorii przedsiębiorstwa opartego na władzy*, „Monografie i Opracowania” nr 531, SGH, Warszawa 2004.
- Noga A., *Teorie przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2011.
- Pogonowska B. (red.), *Elementy etyki gospodarki rynkowej*, PWE, Warszawa 2004.
- Raport odpowiedzialny biznes w Polsce 2010*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2011
- Raport odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki. 2011*, 10. Jubileuszowa Edycja Raportu, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2010.
- Rybak M., *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- White A.L., *Business Brief: Intangibles and CSR*, "Business for Social Responsibility" 2006.

Williamson O.E., *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

Yunus M., *Przedsiębiorstwo społeczne. Kapitalizm dla ludzi*, Concorda Sp. z o.o., Warszawa 2011.

A New Perspective of Defining the Enterprise Goals in the Light of CSR Concept

Summary

An enterprise is seen as an entity, which existence which remains strongly under the influence of moral and cultural norms that are commonly accepted in a given society. Such a view on the enterprise means rejection of the main neoclassical assumptions of enterprise model where the maximal profit is perceived as the superior goal of its existence. A new concept of socially responsible enterprise appears instead, and an attempt is made to bring economic and social interests together. The purpose of the paper is not only the presentation of opinions around values and attitudes of enterprises in the context of corporate social responsibility but also an analysis of motives and actions, which are undertaken in this field.

Key words: enterprise, corporate social responsibility.

JEL codes: Q01, D21

Новый подход к определению целей предприятия в свете концепции КСО

Резюме

Предприятие – субъект, функционирование которого остается под сильным влиянием обязывающих в данном обществе моральных и культурных норм. Взгляд на предприятие с такой перспективы обозначает отход от неоклассических предпосылок модели предприятия, где максимизация прибыли – основная цель его существования. Вместо этого появляется новая концепция социально ответственного предприятия, которое пытается объединять экономический интерес с общественным интересом. Цель рассуждений – не только представить взгляды, касающиеся эволюции вокруг ценности и подхода предприятий в контексте концепции корпоративной социальной ответственности, но и анализ мотивов и поведения субъектов, предпринимающих такие действия в Польше.

Ключевые слова: предприятие, корпоративная социальная ответственность.

Коды JEL: Q01, D21

Dagmara K. Zuzek
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

KONCEPCJA SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU SZANSĄ KONKURENCYJNOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Streszczenie

Odpowiedzialne zarządzanie to budowanie strategii przewagi konkurencyjnej na rynku, opartej na zapewnieniu trwałej wartości jednocześnie dla udziałowców, jak i innych podmiotów gospodarczych. Prowadzi to do poprawy wizerunku przedsiębiorstwa, zwiększa zainteresowanie inwestorów, pozwala lepiej poznać opinie na temat funkcjonowania przedsiębiorstwa i zwiększa wewnętrzną koordynację. Dodatkowo zmniejsza koszty operacyjne poprzez identyfikację kosztów niepotrzebnie ponoszonych, określa wpływ na społeczności lokalne i prowadzi do bardziej efektywnej współpracy z nimi, uzmysławia procedury, które mogły prowadzić do naruszania zwyczajowych norm moralnych. Dziś przyjmuje się, że odpowiedzialność biznesu to przede wszystkim zobowiązanie do rozwoju zrównoważonego, z poszanowaniem ekonomii, ekologii i etyki.

Słowa kluczowe: małe i średnie przedsiębiorstwa, społeczna odpowiedzialność biznesu, konkurencyjność.

Kody JEL: Q14

Wstęp

W wyniku transformacji ustrojowej, polska gospodarka przeobraziła się z gospodarki centralnie planowanej w gospodarkę wolnorynkową. Spowodowało to znaczną zmianę w mentalności polskich przedsiębiorstw, a także wzbogaciło sposób ich zarządzania o nowe koncepcje, które z powodzeniem stosowane były już wcześniej w przedsiębiorstwach na całym świecie.

Ciągle rozwijające się rynki oraz pojawianie się nowych technik sprzedaży, produktów i usług, czy rosnąca konkurencja sprawiają, że przedsiębiorstwa szukają nowych sposobów dotarcia do klientów, budowania trwałej więzi z nimi oraz zaspakajania ich potrzeb. Wynikiem tych przeobrażeń oraz pogłębiającego się procesu degradacji stanu środowiska i wyzwań, przed którymi stają przedsiębiorstwa działające w warunkach rozwijającej się globalnej gospodarki było powstanie koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (CRS).

Celem rozważań jest przedstawienie znaczenia społecznej odpowiedzialności biznesu w odniesieniu do sektora małych i średnich przedsiębiorstw, wskazanie możliwości zachęcających te przedsiębiorstwa do angażowania w działalność prospołeczną, jak również dylematów związanych z realizacją przyjętych założeń.

Koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Biznesu – podejście teoretyczne

Pojęcie „społeczna odpowiedzialność biznesu CRS” wydaje się być pojęciem nowym. Jednak koncepcja uwzględniająca potrzeby i oczekiwania społeczne w działalności przed-

siębiorstw czy organizacji funkcjonuje już od bardzo dawna. Swoją interpretację zobowiązań natury społecznej i gospodarczej, które powinno na siebie przyjmować współczesne przedsiębiorstwo, przedstawiali najwybitniejsi ekonomiści, tacy jak np. H. Bowen,¹ P. Druckner,² M. Friedman³.

Stosowane współcześnie definicje określają CSR jako koncepcję zakładającą dobrowolne uwzględnianie w działalności przedsiębiorstw celów społecznych i kwestii ochrony środowiska naturalnego, przy czym aktywność ta wykracza poza zobowiązania wynikające z powszechnie przyjętych norm prawnych. Przyjmuje się zatem, że przedsiębiorstwo nie jest jednostką niezależną od otoczenia, a umiejętność zaspokojenia potrzeb funkcjonujących w nim podmiotów jest warunkiem powodzenia działalności biznesowej.

Tak pojęta odpowiedzialność społeczna stanowi integralną część realizowanej w długim okresie strategii rozwoju, jest punktem odniesienia, na podstawie którego podejmowane są bieżące decyzje biznesowe i znajduje odzwierciedlenie we wszystkich aspektach działalności gospodarczej przedsiębiorstwa. W praktyce CSR obejmuje zatem:

1. działania skierowane do pracowników firmy (dotyczące poprawy warunków pracy, zapewnienia większej satysfakcji i możliwości rozwoju zawodowego);
2. działania adresowane na rynek (terminowe regulowanie zobowiązań wobec dostawców i partnerów biznesowych, dotrzymywanie warunków umów handlowych, poprawa jakości i bezpieczeństwa produktów, etyczna działalność reklamowa, współpraca z firmami z regionu);
3. działania na rzecz społeczeństwa (poprawa lokalnej infrastruktury, wsparcie finansowe lub materialne lokalnych instytucji użyteczności publicznej, działania na rzecz integracji społecznej);
4. działania w odniesieniu do środowiska naturalnego (stosowanie przyjaznych dla środowiska produktów i procesów produkcyjnych, efektywne wykorzystywanie zasobów, stosowanie „ekologicznej oceny” dostawców, ograniczenie ilości wytwarzanych odpadów i zanieczyszczeń).

Inna z definicji tego pojęcia wskazuje, iż społecznie odpowiedzialne postępowanie obejmuje wszystkie dobrowolne działania przedsiębiorstwa, które są ukierunkowane na rozwiązanie społecznie ważnych problemów (np. ochrona i zachowanie środowiska naturalnego oraz podstaw życia) i w ramach horyzontu planowania nie służy osiągnięciu zysku, lecz oznacza rezygnację z maksymalnej opłacalności w skali średnio- i długookresowej⁴.

Pojęciu odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstwa przypisuje się w literaturze trzy aspekty znaczeniowe⁵:

- poszanowanie interesów wszystkich grup odniesienia podczas podejmowania decyzji gospodarczych,
- kompensowanie przez kierownictwo wzajemnie sprzecznych interesów,
- wypracowanie wystarczających zysków warunkujących prowadzenie dodatkowych działań socjalnych.

¹ H.R. Bowen, *Social Responsibilities of the businessman*, Harper & Row, New York 1953.

² P.F. Drucker, *The Practice of Management*, Harper & Row, New York 1954.

³ M. Friedman *The Social Responsibility of Business Is To Increase Its Profits*, "New York Times Magazine", 13th September 1970.

⁴ H. Kreikebaum, *Strategiczne planowanie w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 1996, s. 15.

⁵ M. Rybak, *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 12.

Tak więc, postępowanie według zasad CRS to takie, które nie wynika wyłącznie z interesów własnych, lecz ze zrozumienia określonych oczekiwań społecznych. Odpowiedzialny biznes to nowe podejście do prowadzenia interesów, zgodnie z którym liczą się nie tylko pieniądze, ale również trudne do wyceny działania firm na rzecz otoczenia. Warunkiem dostrzeżenia takiej odpowiedzialności przez przedsiębiorców chcących realizować również własne interesy jest postawa solidarności z innymi grupami takimi jak np.: państwo, władze lokalne, pracownicy, dostawcy itp.)

Koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu znajduje zarówno zwolenników, jak i przeciwników (por. tabela 1). Jedni prezentują stanowisko, iż na przedsiębiorstwo składa się przede wszystkim podsystem społeczny, którego stabilność zależy od „wysłuchiwania się” w potrzeby i oczekiwania wielu społecznych grup interesu, a koncepcją, która temu odpowiada - tworzącą ład i ułatwiającą dialog - jest społeczna odpowiedzialność. Ponadto przedsiębiorstwo jest nie tylko podmiotem praw i obowiązków, ale także odpowiedzialności za swoją działalność w wymiarze ekonomicznym, prawnym i społecznym. Przeciwnicy natomiast twierdzą, iż podstawowym powodem istnienia przedsiębiorstwa jest pomnażanie zysku, a więc skupienie swych działań głównie na realizacji praktycznych celów ekonomicznych, a nie działalność z pobudek moralnych.

Tabela 1

Argumenty za i przeciw społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa

Argumenty za społeczną odpowiedzialnością	Argumenty przeciw społecznej odpowiedzialności
Działalność gospodarcza stwarza problemy i dlatego przedsiębiorstwa powinny uczestniczyć w ich rozwiązywaniu	Zaangażowanie w problemy społeczne daje przedsiębiorstwu możliwość wywierania wpływu.
Przedsiębiorstwa posiadają niezbędne zasoby do rozwiązywania problemów społecznych.	Celem działalności gospodarczej jest przysparzanie zysków właścicielom
Przedsiębiorstwa to również grupy społeczne	Przedsiębiorstwa nie mają kompetencji w kierowaniu programami społecznymi.
Przedsiębiorstwa są partnerami w gospodarce, tak jak rząd i społeczeństwo.	Istnieje możliwość konfliktu interesów różnych grup

Źródło: R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 150.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw a CRS w Polsce

Znaczenie małych i średnich przedsiębiorstw jest bardzo duże, zarówno w odniesieniu do tworzenia potencjału gospodarczego, generowania nowych miejsc pracy, racjonalizacji alokacji zasobów, jak i podnoszenia konkurencyjności gospodarki. Doświadczenia krajów, które osiągnęły dobrobyt społeczno-gospodarczy, wskazują, że sektor MSP korzystnie wpływa na dynamikę rozwoju gospodarczego, uzupełnia rynek w zakresie produkcji towarów i świadczenia usług, ożywia gospodarkę lokalną. W praktyce oznacza to, że stanowi prawidłowość rozwojową każdej gospodarki rynkowej.

Warto zatem rozważać kwestie dotyczące koncepcji społecznej odpowiedzialności w odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw ze względu na szereg specyficznych jakościowych cech, dzięki którym mogą one pretendować do miana przedsiębiorstw społecznie odpowiedzialnych. W kontekście analizy czynnikowej wśród cech sprzyjających

ujawnianiu w małym przedsiębiorstwie postaw społecznie odpowiedzialnych można wyróżnić m.in.:

- dynamizm, elastyczność oraz otwartość działalności;
- szybką reakcję na zmiany w otoczeniu, rozwijanie swojego kapitału strukturalnego zewnętrzno-relacyjnego, związanego z tworzeniem dobrych relacji z interesariuszami (zwłaszcza z tymi z bliższego otoczenia)⁶,
- indywidualizację produkcji i świadczenie usług (bliskość rynku) dostosowywanych do zmieniających się potrzeb klientów, jak też szczególną dbałość o klientów (bliskie i częste kontakty) oraz dostawców;
- szybkie reagowanie na wewnętrzne problemy - przedsiębiorczy właściciele reagujący na otwierające się możliwości oraz poprzez bliski kontakt z pracownikami, „wysłuchujący się” w ich potrzeby;
- dominację właściciela w zarządzaniu przedsiębiorstwem, którego poziom świadomości, wiedza, cechy charakteru, doświadczenie, sposób postępowania oraz przyjmowany, deklarowany i przestrzegany określony zestaw wartości, rzutują na prowadzenie firmy, kontakty z pracownikami i relacje z otoczeniem⁷.

Wyniki badań wskazują, że społeczna odpowiedzialność biznesu w Polsce jest znana tylko nielicznym i kojarzy się z przestrzeganiem prawa, dbałością o stabilne zatrudnienie oraz przestrzeganiem zasad etyki. Prawie 53% małych i średnich przedsiębiorstw wskazuje, iż poza główną działalnością gospodarczą firmy powinny uwzględniać potrzeby społeczności lokalnych (problemy związane z bezrobociem, z wykluczeniem społecznym). Jednocześnie większość (58,6%) nie prowadzi żadnych działań wspierających społeczność lokalną poprzez pomoc indywidualną, czy też współpracę z podmiotami ekonomii społecznej. Wśród motywów odpowiedzialnego działania społecznego wymienia się chęć bezinteresownej pomocy lub tzw. odruch serca (73%), np. z powodu chorego dziecka, niepełnosprawności i ułomności ludzi, ale zetknięcie się z konkretnym problemem w otoczeniu firmy na tzw. rynku lokalnym (por. wykres 1).

Przedsiębiorcy nie zauważają bezpośredniego przełożenia współpracy czy działań na rzecz społeczności lokalnej (w tym podmiotów ekonomii społecznej) na wysokość ich zysku, czy poziom konkurencyjności. Pozytywną relację dostrzega tylko 12% przedsiębiorców, wskazując poprawę wizerunku firmy (89%), wzrost motywacji pracowników (77%) oraz poprawę relacji z klientami (77%). Jednakże podmioty MSP poddane analizie wskazały, iż byłyby skłonne uwzględniać aspekt społeczny w prowadzeniu działalności gospodarczej, gdyby istniały ku temu pewne zachęty ze strony rządu lub samorządów.

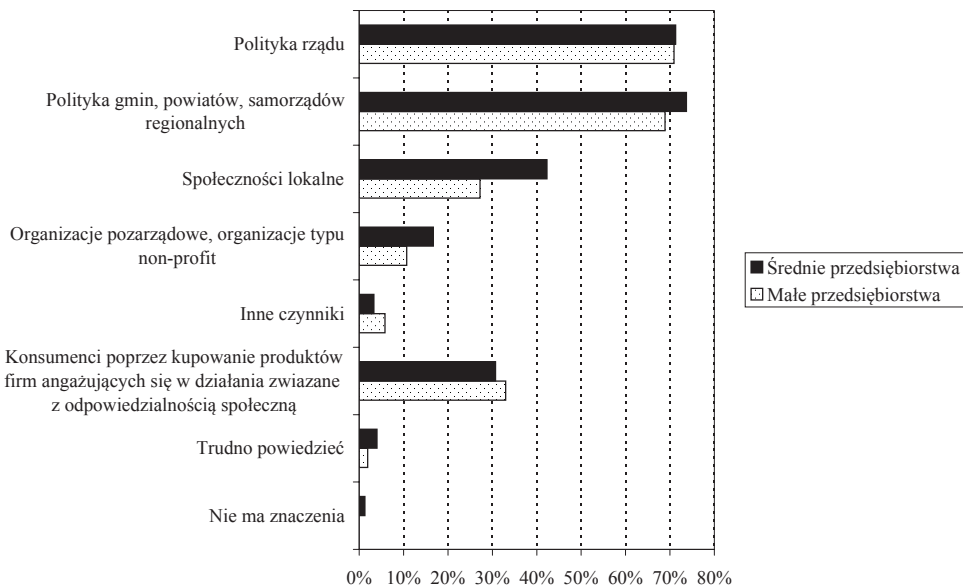
Działaniem motywującym małe i średnie przedsiębiorstwa do zaangażowania się w działalność społeczną jest przede wszystkim polityka rządu (wskazało 70,9% firm małych i 71,3% firm średnich), a więc zastosowanie instrumentów, które zachęcają te podmioty do podjęcia działalności gospodarczej są aspekty społeczne. Jednocześnie przedsiębiorcy oczekują, że będzie to skutkowało wymiernym efektem w postaci wzrostu wartości dodanej przedsiębiorstwa. Odpowiednie zachęty ze strony władz samorządowych (wskazało 68,9% firm małych i 73,7% firm średnich), to kolejny bardzo ważny czynnik, który mógłby kształtować zachowania prospołeczne przedsiębiorstw. Często wymienia się tutaj pewne preferencyjne traktowanie podmiotów, które funkcjonują lub współpracują z podmiotami ekonomii społecznej. Pozostałe determinanty zaangażowania MSP w dzia-

⁶ M. Rybak, *op. cit.*, s. 17.

⁷ A. Sokołowska, *Zarządzanie kapitałem intelektualnym w małym przedsiębiorstwie*, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych i Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 35.

Wykres 1

Możliwości zachęcające MSP do zaangażowania w działalność prospołeczną

Źródło: badania własne.

łałność prospołeczną wskazują na społeczności lokalne (wskazało 27,2% firm małych i 42,3% firm średnich) i organizacje pozarządowe (wskazało 10,7% firm małych i 16,7% firm średnich), a także konsumentów, którzy będą szczególnie zainteresowani zakupem produktów firm angażujących się w działania związane z ekonomią społeczną (wskazało 33,0% firm małych i 30,7% firm średnich).

Przedsiębiorcy odczuwają potrzebę uwzględniającą społeczną odpowiedzialności w prowadzonej przez siebie działalności i chęć współpracy z podmiotami ekonomii społecznej. Niepokojący natomiast jest fakt, iż za tą świadomością nie idą działania. Wyzwaniem dla przedsiębiorców jest komunikowanie o swoim zaangażowaniu społecznym oraz otwarte mówienie, że prowadzą swój biznes zgodnie z wartościami takimi, jak uczciwość czy moralność. W polskiej rzeczywistości przyznanie się do tego jest wstydlive⁸.

Nowoczesne zarządzanie przedsiębiorstwem, a szczególnie w działającym w sektorze MŚP jest trudne w warunkach polskiej gospodarki m.in. ze względu na brak przychylności systemu prawnego, niestanny brak źródeł finansowania działalności, co skutkuje ograniczeniem możliwości wprowadzania innowacyjnych rozwiązań, poszukiwania i wykorzystywania nowych źródeł rozwoju, metod i narzędzi zapewniających stały i stabilny wzrost wartości dodanej w przedsiębiorstwie.

Uwzględnienie aspektów społecznych w działalności prowadzonej przez małe i średnie przedsiębiorstwa przybliża cel ich działalności do celów podmiotów sektora ekonomii

⁸ Czy polskie MŚP są gotowe na wdrażanie odpowiedzialnych działań?, (w:) R. Świerczyńska (red.), Raport: *Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2007, s. 136.

społecznej. Wiele z nowoczesnych koncepcji zarządzania wskazuje na konieczność włączenia obok ekonomicznego celu działalności przedsiębiorstw, celu przejawiającego się w zaspakajaniu potrzeb społecznych interesariuszy.

Tabela 2
Przejawy społecznej odpowiedzialności w MSP

Lp.	Rodzaje/obszary społecznej odpowiedzialności	Opis obszaru	Przejawy
1.	Ekonomiczny	Przedsiębiorstwo ma być przede wszystkim zyskowne albo przynajmniej nie może przynosić strat, inaczej trudno jest mówić o CRS. W tym przypadku przejawami odpowiedzialności są: zyskowość, maksymalizacja przychodów, minimalizacja kosztów, skuteczne strategię.	Uwaga MSP zdecydowanie bardziej zwrócona jest na realizację celów ekonomicznych niż społecznych. Występuje wyraźna dominacja elementów ekonomicznych nad społecznymi w zarządzaniu małym przedsiębiorstwem co nie mobilizuje ich do poszukiwania atutów przewagi konkurencyjnej w społecznym i intelektualnym obszarze działalności.
2.	Etyczny/moralny	Wskazuje na konieczność działania w sposób godziwy, sprawiedliwy, uczciwy i należyty, w obszarze wolnym od jakiegokolwiek regulacji prawnej, tj. przestrzeganie norm etycznych, unikanie niewłaściwych zachowań, ujawnianie nieuczciwych praktyk.	Etyczny obszar uznawany jest za ważny, ale nie najważniejszy w ich działalności. Oceniany jest on bardziej przez pryzmat subiektywnych odczuć właścicieli aniżeli rzeczywistych przejawów moralnego postępowania.
3.	Prawny	Przedsiębiorstwo, dążąc do zysku, musi działać zgodnie z prawem w odniesieniu do m.in. o przestrzeganie prawa w zakresie: prowadzenia działalności gospodarczej, ochrony środowiska, ochrony konsumenta, prawa pracy, zobowiązań biznesowych.	Społeczna odpowiedzialność prawna odgrywa wśród właścicieli MSP duże znaczenie, głównie ze względu na jej obligatoryjny charakter i wymierne konsekwencje ewentualnych nadużyć i zaniedbań. W tym wymiarze społecznej odpowiedzialności przedsiębiorcy upatrują najwięcej korzyści.
4.	Filantropijny	Wiąże się ona z poświęceniem przez przedsiębiorstwo części zasobów na rzecz społeczeństwa, w celu udzielenia konkretnej pomocy, poprawy warunków życia czy rozwiązania problemów społecznych, np.: sponsoring zdrowia, nauki, edukacji, sztuki, sportu, programy na rzecz społeczności lokalnej, działalność charytatywna	Działalność charytatywna MSP ma w większości charakter incydentalny i traktowana jest najczęściej w kategoriach narzędzia marketingowego, a nie jako zaplanowany element systemu CRS, będący konsekwencją działań ekonomicznych, prawnych i etycznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Rybak, *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 29-31.

Przy założeniu, że odpowiedzialne prowadzenie biznesu to proces poznawania i włączania zmieniających się oczekiwań społecznych w strategię zarządzania, a także monitorowania wpływu takiej strategii na konkurencyjność firmy na rynku⁹. To w szerszym ujęciu będzie to sztuka spełniania oczekiwań istotnych interesariuszy, a także poszukiwanie dynamicznej równowagi pomiędzy „interesami wszystkich zainteresowanych”, zgodnie z prawem i społecznie przyjętymi normami etycznymi.

Cechy sprzyjające ujawnianiu postaw społecznie odpowiedzialnych w większości badanych przedsiębiorstw znajdują się w opozycji do faktycznej realizacji zasad społecznej odpowiedzialności (por. tabela 2).

Dylematy związane z realizacją założeń CRS w małych i średnich przedsiębiorstwach

Funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw jest uzależnione – prócz czynników o charakterze ekonomicznym, społecznym i prawnym – od efektów działalności właściciela, którego umiejętności oraz doświadczenie wpływają na jakości zarządzania przedsiębiorstwem.

Przedsiębiorca, który gospodarując w rzeczywistości ograniczonych dóbr oraz z zachowaniem racjonalności ekonomicznej, maksymalizuje przychody i minimalizuje koszty, stanie przed koniecznością zmiany oblicza na bardziej etyczne w ramach działalności zgodnej z rachunkiem ekonomicznym. Z dylematem wyborów w prowadzeniu działalności gospodarczej wiąże się proces ustalania i realizowania celów przedsiębiorstwa. W obliczu racjonalnego gospodarowania cele ekonomiczne ustępują miejsca celom społecznym, stąd często występują rozbieżności w ich realizacji. Większość modeli społecznej odpowiedzialności prezentuje pogląd o priorytetowym znaczeniu zysku w działalności przedsiębiorstwa i związanej z tym pozornej wolności od zobowiązań społecznych. W myśl tego przyzwolenia przedsiębiorstwo osiągające niezadowalający poziom zysku nie będzie przeznaczalo środków na cele społeczne, przyjmując za fundamentalną wartość tylko satysfakcjonujący zysk, co w powiązaniu z kryzysową rzeczywistością może doprowadzać do poważnych nadużyć. Opozycją do tego sposobu postępowania jest przypisanie priorytetowego znaczenia aspektom etycznym w zarządzaniu przedsiębiorstwem, gdzie moralna odpowiedzialność poszczególnych osób (w przypadku małego przedsiębiorstwa – przede wszystkim właściciela) za etyczne dokonywanie wyborów jest fundamentalnym elementem społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa. Każde przedsiębiorstwo jest zobowiązane do przestrzegania zakazów i nakazów moralnych oraz społecznych, w postaci norm i wzorców postępowania na każdym etapie, jak również w każdym wymiarze swojej działalności, a nie dopiero po osiągnięciu odpowiedniego progu zysku. Wybór między dwoma stanowiskami leży w gestii przedsiębiorcy, a właściwie wynika z jego wiedzy i poziomu świadomości.

Inną problemową kwestią są wzorce działań społecznie odpowiedzialnych dla małych przedsiębiorstw. W skali międzynarodowej próbuje się opracować najlepsze sposoby oceny realizacji założeń społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Powstają standardy (m.in. SA8000, AA1000, GRI2000, ISO 26000) oraz modele, które z jednej strony porządkują i systematyzują społeczne działania, ułatwiając porównywanie przedsiębiorstw między sobą, z drugiej zaś w powierzchowny sposób traktują kluczowe obszary społecz-

⁹ *A Fundamental Approach to Strategy Development*, B. Hedley, “Long Range Planning”, December 1976.

nej odpowiedzialności, nie uwzględniając kontekstu sytuacyjnego i złożoności kategorii, dlatego mogą stanowić tylko podstawowe wytyczne. Certyfikowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw nie cieszy się zbyt dużą popularnością w polskich firmach, zwłaszcza małych, a skomplikowane modele przystają bardziej do dużych organizacji. Istnieje więc potrzeba stworzenia specyficznych zasad zarządzania społeczną odpowiedzialnością w małym przedsiębiorstwie.

Znikome (w stosunku do oczekiwanych wielkości) zainteresowanie przedsiębiorców kwestią społecznej odpowiedzialności wynika również z braku szybkich rezultatów zaangażowania ich wysiłków i środków w realizację zasad zarządzania społecznie odpowiedzialnego w pełnym zakresie. Dość trudne jest wykazanie korzyści finansowych, a dokładnie związku przyczynowo-skutkowego między społeczną odpowiedzialnością a wynikami finansowymi przedsiębiorstwa. Można natomiast dość łatwo określić korzyści, które może osiągnąć przedsiębiorstwo społecznie odpowiedzialne, zaliczając do nich m.in.: polepszenie wizerunku przedsiębiorstwa, wzrost konkurencyjności, wzrost innowacyjności, kształtowanie społecznej kultury organizacyjnej, wzrost zaangażowania i motywacji pracowników, zainteresowanie potencjalnych inwestorów, poszerzający się krąg stałych i lojalnych klientów, dobre relacje z dostawcami, tworzenie pozytywnych relacji ze społecznością lokalną.

Podsumowanie

Z punktu widzenia prowadzącego działalność gospodarczą małego i średniego przedsiębiorcy społeczna odpowiedzialność biznesu przekłada się na proces poznawania wzajemnych oczekiwań i możliwości, hierarchizację wartości, poszukiwanie kompromisów i doskonalenie strategii w ramach szeroko rozumianego partnerstwa. Koncepcja społecznej odpowiedzialności zakłada, że powinna ona przyczyniać się do wzrostu wartości przedsiębiorstwa poprzez tworzenie wspólnej wartości dodanej.

W świetle wyników badań, wśród korzyści będących pochodną działań CSR, przedstawiciele polskich MSP najczęściej wymieniają poprawę wizerunku firmy. Ich zdaniem działania te pozwalają na uzyskanie przewagi konkurencyjnej wynikającej z silnej relacji pomiędzy wizerunkiem firmy a jej konkurencyjnością.

Jednak niewiele jest małych i średnich przedsiębiorstw, które przy realizacji działań z zakresu CSR współpracują z organizacjami zajmującymi się tematyką społecznej odpowiedzialności bądź etyki w biznesie. Z jednej strony można mówić o istotnym potencjale w zakresie dostępności informacji i usług wspierających realizację tego typu działań (m.in. doradztwo, szkolenia, seminaria, publikacje i artykuły), z drugiej jednak zainteresowanie MSP takim rodzajem pomocy jest wciąż niewielkie. Wynikać to może m.in. z faktu, że w większości sytuacji przedsiębiorstwa nie znają koncepcji CSR, przez co nie zdają sobie sprawy, że mogłyby potrzebować wsparcia w tym zakresie.

Bibliografia

- Adamczyk J., *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2009.
 Bowen H.R., *Social Responsibilities of the businessman*, Harper & Row, New York 1953.
 Drucker P.F. *The Practice of Management*, Harper & Row, New York 1954.

Friedman M., *The Social Responsibility of Business Is To Increase Its Profits*, "New York Times Magazine", 13th September 1970.

Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 1996.

Hedley B., *A Fundamental Approach to Strategy Development*, "Long Range Planning", December 1976.

Kreikebaum H., *Strategiczne planowanie w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 1996.

Kuciński K. (red.), *Strategie przedsiębiorstw wobec wymogów zrównoważonego rozwoju*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009.

Rybak M., *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe, PWN, Warszawa 2004.

Sokołowska A., *Zarządzanie kapitałem intelektualnym w małym przedsiębiorstwie*, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych i Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.

Świerczyńska R., *Czy polskie MŚP są gotowe na wdrażanie odpowiedzialnych działań?*, (w:) *Raport: Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2007.

Concept of Corporate Social Responsibility as an Opportunity for SME's Competitiveness

Summary

Responsible management means building the strategy of competitive advantage in the market, based on ensuring the constant value for both stakeholders and other business entities. It leads to improvement of the enterprise image, increases investors' interest, allows better learning the opinions on enterprise's functioning and increases the internal coordination. Additionally, it reduces operating costs through identification of unnecessarily incurred costs, determines the impact on local communities and leads to a more effective cooperation with them, helps to realise the procedures that might lead to breach of the common moral standards. Today, it is assumed that corporate responsibility is, first of all, commitment to carry out sustainable development respecting the economics, ecology and ethics.

Key words: small and medium enterprises, corporate social responsibility, competitiveness.

JEL codes: Q14

Концепция корпоративной социальной ответственности – шанс на конкурентоспособность малых и средних предприятий

Резюме

Ответственное управление – формирование стратегии конкурентного преимущества на рынке, основанной на обеспечении постоянной ценности одновременно для пайщиков и других экономических субъектов. Это ведет к улучшению облика предприятия, повышает заинтересованность инвесторов, позволяет лучше узнать мнения насчет функционирования

предприятия и повышает внутреннюю координацию. Дополнительно оно снижает эксплуатационные расходы путем выявления зря затрачиваемых расходов, определяет влияние на местные общины и ведет к более эффективному сотрудничеству с ними, позволяет осознать процедуры, которые могли вести к нарушению обычных моральных стандартов. Сегодня принимают, что корпоративная ответственность – это прежде всего обязательство осуществлять устойчивое развитие, с уважением экономики, экологии и этики.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, корпоративная социальная ответственность, конкурентоспособность.

Коды JEL: Q14

Contents

Introduction.....	4
 I. Macroeconomic Aspects of Sustainable Development	
Quantitative Easing Policy and Sustainable Development – Evidence from the United States – <i>Marcin Brycz</i>	7
Sustainable Development and Globalisation of Consumption – <i>Anna Cudowska-Sojko</i>	16
The Concept of Sustainable Development in the European Union and Polish Transport Policy – <i>Piotr Cyplik, Łukasz Brzeziński</i>	25
The Sustainable Development Needs a New Economic Policy – <i>Grzegorz Hoppe</i>	36
Indicators of Sustainable Development in Germany – Prospects and Status of Implementation Compared to the Selected Countries – <i>Lilianna Jodkowska</i>	46
The Theory of Public Goods as Filling the Gap in an Analysis of the Societal Dimension of Sustainable Development – <i>Aneta Kargol-Wasiluk</i>	57
Sustainable Development vs. Eco-innovation – <i>Anna Katola</i>	68
Sustainable Management of Municipal Waste – <i>Lidia Kłos</i>	78
Foreign Currency Reserves and Sustainable Growth – <i>Renata Knap</i>	90
Entrepreneurship Development Challenges in the Selected Countries of Central and Eastern Europe – <i>Maria Kola-Bezka</i>	100
Globalisation vs. the Ideas of Sustainable Development – <i>Jolanta Kondratowicz-Pozorska</i>	111
Sustainable Development in the Government Policy – <i>Małgorzata Kożuch</i>	120
Offshore Wind Energy as an Important Element of Sustainable Energy Economics in Europe – <i>Marta Krawczyk</i>	128
Sustainable Forestry in Poland – <i>Hanna Kruk</i>	137
Quality of Life in the Context of Sustainable Development – <i>Barbara Kryk</i>	145
Use of Alternative Fuels in Transport – <i>Urszula Motowidlak</i>	156
Economic Development Factors in the Concept of Low-Carbon and Resource-Efficient Economy – <i>Wojciech Piontek</i>	166
Problems of Environmental Protection Financing from the Perspective of Public Goods Theory – <i>Katarzyna Poskrobko</i>	174
Social Effects of Ecological and Economic Governance Modelling – <i>Tomasz Poskrobko</i>	184
Innovations in the Service Sector and Sustainable Development of the Economy – <i>Grażyna Węgrzyn</i>	194
Non-economic Potential of Natural Valuable Areas in Poland – <i>Anetta Zielińska</i>	202

II. Microeconomic Aspects of Sustainable Developm

Eco-innovation in Case of Malopolska's Enterprises – <i>Renata Koneczna, Beata Chadzińska</i>	211
Aims of Enterprise's Activities and Sustainable Development – <i>Anna Lemańska-Majdzik</i>	221
Corporate Social Responsibility in Research – <i>Agata Lulewicz-Sas</i>	230
Sustainable Development at Microenterprises – Conscious Operation or Not? – <i>Martyna Malak, Żaneta Pruska, Piotr Cyplik</i>	241
Effects of Atmospheric Conditions on Economic Entities' Incomes as Challenge for Sustainable Development in the XXI Century – <i>Dorota Michalak</i>	250
Natural Environment Protection in the Light of Innovative Activities – the Case of Polish Enterprises – <i>Joanna Sadkowska</i>	259
CSR in Small Enterprises' Activities – <i>Monika Sipa</i>	270
The Imperative of Sustainable Development and Cooperation in Sustainable Value Networks – <i>Piotr Tomski</i>	279
A New Perspective of Defining the Enterprise Goals in the Light of CSR Concept – <i>Anna Wildowicz-Giegiel</i>	289
Concept of Corporate Social Responsibility as an Opportunity for SME's Competitiveness – <i>Dagmara K. Zuzek</i>	298

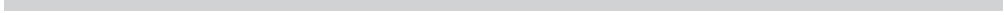
Содержание

Введение	5
I. Макроэкономические аспекты устойчивого развития	
Влияние политики количественного смягчения на нарушение устойчивого роста на примере США – <i>Marcin Brycz</i>	7
Устойчивое развитие и глобализация потребления – <i>Anna Cudowska-Sojko</i>	16
Концепция устойчивого развития в транспортной политике Европейского Союза и Польши – <i>Piotr Cyplik, Łukasz Brzeziński</i>	25
Устойчивое развитие нуждается в новых принципах экономической политики – <i>Grzegorz Hoppe</i>	36
Показатели устойчивого развития на примере Германии – состояние их достижения на фоне избранных стран и перспективы – <i>Lilianna Jodkowska</i> ...	46
Теория общественных благ как заполнение бреши в анализе социального измерения устойчивого развития – <i>Aneta Kargol-Wasiluk</i>	57
Устойчивое развитие и экоинновации – <i>Anna Katola</i>	68
Устойчивое управление муниципальными отходами – <i>Lidia Klos</i>	78
Валютные резервы и устойчивый рост – <i>Renata Knap</i>	90
Проблемы развития предпринимательства в избранных странах Центрально-Восточной Европы – <i>Maria Kola-Bezka</i>	100
Глобализация и идеи устойчивого развития – <i>Jolanta Kondratowicz-Pozorska</i>	111
Устойчивое развитие в государственных стратегиях и программах – <i>Małgorzata Kożuch</i>	120
Оффшорная ветроэнергетика – существенный элемент устойчивой энергетики в Европе – <i>Marta Krawczyk</i>	128
Устойчивое лесоводство в Польше – <i>Hanna Kruk</i>	137
Качество жизни в контексте устойчивого развития – <i>Barbara Kryk</i>	145
Использование альтернативных видов топлива в транспорте – <i>Urszula Motowidlak</i>	156
Факторы экономического развития в концепции низкоуглеродистой и ресурсосберегающей экономики – <i>Wojciech Piontek</i>	166
Проблемы финансирования защиты окружающей среды с точки зрения теории общественных благ – <i>Katarzyna Poskrobko</i>	174
Социальные эффекты формирования эколого-экономического управления – <i>Tomasz Poskrobko</i>	184
Инновации в секторе услуг и устойчивое развитие экономики – <i>Grażyna Węgrzyn</i>	194

Внеэкономический потенциал ценных с точки зрения природы территорий в Польше – <i>Anetta Zielińska</i>	202

II. Микроэкономические аспекты устойчивого развития

Экоинновации на примере предприятий из Малопольского воеводства – <i>Renata Koneczna, Beata Chadzińska</i>	211
Цели деятельности предприятий и устойчивое развитие – <i>Anna Lemańska-Majdzik</i>	221
Социальная ответственность предприятий в свете исследований – <i>Agata Lulewicz-Sas</i>	230
Устойчивое развитие на микропредприятиях – сознательное действие или нет? – <i>Martyna Malak, Żaneta Pruska, Piotr Cyplik</i>	241
Влияние атмосферных условий на доходы экономических субъектов – вызов для устойчивого развития в XXI веке – <i>Dorota Michalak</i>	250
Инновационная деятельность и защита окружающей среды на примере польских предприятий – <i>Joanna Sadkowska</i>	259
КСО в деятельности малых предприятий – <i>Monika Sipa</i>	270
Императив устойчивого развития и взаимодействие предприятий в сетях ценности – <i>Piotr Tomski</i>	279
Новый подход к определению целей предприятия в свете концепции КСО – <i>Anna Wildowicz-Giegiel</i>	289
Концепция корпоративной социальной ответственности – шанс на конкурентоспособность малых и средних предприятий – <i>Dagmara K. Zuzek</i>	298

PRENUMERATA ROCZNA BEZPOŚREDNIO W IBRKK TANIEJ!

~~189 zł~~

168 zł

PRENUMERATA

Cena prenumeraty rocznej: 168 zł (w tym 5% VAT)

Zamówienia na prenumeratę bezpośrednio w IBRKK:

- biblioteka@ibrkk.pl
- listownie (wraz z kopią dowodu wpłaty) na adres Instytutu (konto BGK 96 1130 1017 0019 9682 2120 0001, z dopiskiem „prenumerata – Handel Wewnętrzny”)

Zamówienia na prenumeratę krajową przyjmują (w oddziałach regionalnych lub na stronach internetowych):

- RUCH (www.ruch.com.pl)
- KOLPORTER (www.kolporter.com.pl)
- GARMOND PRESS (www.garmondpress.pl)

DO WÓD/POKWITOWANIE DLA ZLECENIODAWCY

nr rachunku odbiorcy
 96113010170019968221200001
 odbiorca:
 INSTYTUT BADAŃ RYNKU, KONSU
 MECJI I KONIUNKTUR

kwota:
 168,00-----
 zleceniodawca:

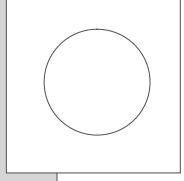
tytułem:
 PRENUMERATA ROCZNA - HANDEL
 WEWNĘTRZNY 2013

opłata:

nazwa odbiorcy												
I	N	S	T	Y	T	U	T	B	A	D	A	Ń
R	Y	N	K	U	,	K	O	N	S	U		
nazwa odbiorcy cd.												
M	P	C	J	I	I	K	O	N	I	U	N	K
T	U	R										
nr rachunku odbiorcy												
9	6	1	1	3	0	1	0	1	7	0	0	1
9	6	8	2	2	1	2	0	0	0	0	1	
waluta										kwota		
W	×	PLN								1	6	8
										,	0	0
										-	-	-
nr rachunku zleceniodawcy (przelew) / kwota słownie (wpłata)												
s	t	o	s	z	e	s	z	e	s	i	a	t
nazwa zleceniodawcy												
nazwa zleceniodawcy c.d.												
tytułem												
P	R	E	N	U	M	E	R	A	T	A	R	O
C	Z	N	A	-	H	A	N	D	E	L		
tytułem cd.												
W	E	W	N	E	T	R	Z	N	Y	2	0	1

06

Opłata:

pieczęć, data i podpis(y) zleceniodawcy